

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУГодина XCVIII
Књига 86Нови Сад, март 2026.
Број 1.Тема броја
ПРАВО ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ
САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ

Милена Мрвић Лејла Хубић Нурковић	Посебне околности за одмеравање казне за кривична дела против животне средине / 5
Др Божидар Бановић Др Александра Илић	Организовани криминалитет и кривична дела против животне средине / 68
Др Младен Јеличић	Успостављање посебног фонда за пружање подршке предузимању мера за заштиту животне средине и санирање последица насталих извршењем кривичних дела против животне средине / 125
Др Младен Милошевић Др Јована М. Бановић Др Вељко Турањанин	Намера и крајња непажња као елементи бића кривичних дела против животне средине / 153
	Мултидисциплинарни приступ у превенцији, откривању, истрази и процесуирању кривичних дела против животне средине као стандард Директиве 2024/1203 / 203
Др Марина Н. Симовић	Кривичноправна заштита животне средине Републике Српске у свјетлу нове Директиве ЕУ из 2024. године / 240
Др Иван Ђокић	Нова кривична дела којима се штити животна средина и њихове квалификаторне околности (чл. 3, 8. и 9. Директиве ЕУ 2024/1203) / 286
Др Наталија Лукић	Кривичне и друге санкције и мере према Директиви ЕУ (2024/1203) о кривичноправној заштити животне средине / 322
Др Гордана Лажетић Др Елена Мујоска-Трпевска	Алтернативне и допунске кривичноправне мере изреченој казни којима се обнавља уништена/угрожена животна средина као посебан стандард ЕУ Директиве 2024/1203 / 376

ОСТАЛИ ПРИЛОЗИ И САОПШТЕЊА

Заштита животне средине у пракси Европског суда за људска права / 421

Закључци Конференције „Директива (ЕУ) 2024/1203 о заштити животне средине путем кривичног права и национална кривична законодавства“ / 430

Приказ Конференције „Директива (ЕУ) 2024/1203 о заштити животне средине путем кривичног права и национална кривична законодавства“ / 432

Саопштења са седница Управног одбора Адвокатске коморе Војводине / 450

GLASNIK

JOURNAL OF LEGAL THEORY AND PRACTICE
OF THE BAR ASSOCIATION OF VOJVODINA

Volume XCVIII

Novi Sad, March 2026

Issue 1

Subject

ENVIRONMENTAL LAW

CONTENT

ARTICLES

Milena Mrvić
Lejla Hubić Nurković
Božidar Banović, Ph.D.
Aleksandra Ilić, Ph.D.
Mladen Jeličić, Ph.D.	Special Circumstances for Sentencing in Criminal Offenses
Against the Environment / 37
Organized Crime and Criminal Offenses
Against the Environment / 96
Establishing a Special Fund to Support the Implementation of
Environmental Protection Measures and the Remediation of
Consequences Arising From the Commission of Criminal
Offenses Against the Environment / 139
Mladen Milošević, Ph.D.
Jovana M. Banović, Ph.D.
Veljko Turanjanin, Ph.D.	Intention and Serious Negligence As Elements of Criminal
Offenses Against the Environment / 177
A Multidisciplinary Approach to the Prevention, Detection,
Investigation, and Prosecution of Criminal Offenses Against
the Environment as a Standard of Directive 2024/1203 / 222
Marina N. Simović, Ph.D.	Protection of the Environment Through Criminal Law in the
Republika Srpska in Light of the New 2024 EU Directive / 262
Ivan Đokić, Ph.D.	New Criminal Offenses Protecting the Environment and Their
Qualifying Circumstances (Articles 3, 8, and 9 of Directive
(EU) 2024/1203) / 304
Natalija Lukić, Ph.D.	Criminal and Other Sanctions and Measures Under EU Directive
(2024/1203) on the Protection of the Environment Through
Criminal Law / 348
Gordana Lažetić, Ph.D.
Elena Mujoska-Trpevska, Ph.D.	Alternative and Accessory Criminal-Law Measures Imposed in
Addition to the Penalty for the Restoration of a Destroyed or
Endangered Environment as a Special Standard of Directive
(EU) 2024/1203 / 398

OTHER CONTRIBUTIONS AND ANNOUNCEMENTS

- Environmental Protection in the Case Law of the European Court of Human Rights / **421**
Conclusions from the Conference “Directive (EU) 2024/1203 on the Protection of the Environment through
Criminal Law and National Criminal Legislation” / **430**
Report on the Conference “Directive (EU) 2024/1203 on the Protection of the Environment through
Criminal Law and National Criminal Legislation” / **432**
Announcements from the meetings of the Board of Directors of the Bar Association of Vojvodina / **450**

АДВОКАТСКА КОМОРА ВОЈВОДИНЕ

Основана 1921. у Новом Саду

*Указом Председништва СФРЈ бр. 64 од 12. јула 1988,
поводом 60-годишњице излажења,
ГЛАСНИК Адвокатске коморе Војводине
о д л и к о в а н ј е
Орденом заслуга за народ са сребрном звездом.*

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Косџа Мајински (1928–1932), др Никола Николић (1933–1936), др Василије Сџанковић (1936), др Славко М. Ђирић (1937), Владимир К. Хаџи (1937–1941), Милорад Бојић (1952–1972), Сава Савић (1973–1987), Мирослав Здјелар (1987–1994), Слободан Бељански (1994–2004), др Јанко Кубињец (2004–2016), Милан Караћ (2016–2019)

Уређивачки одбор

Др Александар Тодоровић, адвокат у Новом Саду
главни и одговорни уредник

Милан Караћ, адвокат у Новом Саду, доц. др Ајџила Чоколић, адвокат у Осијеку, др Јелена Тешановић, адвокатица у Новом Саду, Тијана Голић, адвокатица у Новом Саду, Бошко Каћански, адвокат у Новом Саду, проф. др Сања Ђајић, редовна професорица

Правног факултета Универзитета у Новом Саду, проф. др Маја Сџанивукковић, редовна професорица Правног факултета Универзитета у Новом Саду, др Хајрија Мујовић, научна саветница на Институту друштвених наука у Београду, др Софија Николић Појагић, научна сарадница на Институту друштвених наука у Београду, проф. др Звонимир Јелинић, ванредни професор Правног факултета Свеучилишта у Осијеку

Издавачки савет

Др Енике Веј, адвокатица у Новом Саду, председник
Др Славен Бачић, адвокат у Суботици, Мирослав Здјелар, адвокат у Новом Саду, Слободан Бељански, адвокат у Новом Саду, др Тања Вицковић Рамач, адвокатица у Новом Саду

Техничко уређење
Јелица Негућ

Адреса Уредништва

21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1
Телефон: 021/521-235; факс: 021/529-459
e-mail: akvojvodine@gmail.com
www.glasnik.edu.rs

Рукописи се не враћају.

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година XCVIII

Нови Сад, март 2026.

Књига 86

Број 1.

Тема броја ПРАВО ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

A R T I C L E S

Ч Л А Н Ц И

CONTENT

САДРЖАЈ

Milena Mrvić

Милена Мрвић

Lejla Hubić Nurković

Лејла Хубић Нурковић

Special Circumstances for Sentencing
in Criminal Offenses Against the
Environment / 37–67

Посебне околности за одмеравање
казне за кривична дела против
животне средине / 5–36

Božidar Banović, Ph.D.

Др Божидар Бановић

Aleksandra Ilić, Ph.D.

Др Александра Илић

Organized Crime and Criminal
Offenses Against the Environment /
96–124

Организовани криминалитет
и кривична дела против животне
средине / 68–95

Mladen Jeličić, Ph.D.

Др Младен Јеличић

Establishing a Special Fund to
Support the Implementation of
Environmental Protection Measures
and the Remediation of Consequences
Arising From the Commission
of Criminal Offenses Against the
Environment / 139–152

Успостављање посебног фонда
за пружање подршке предузимању
мера за заштиту животне средине
и санирање последица насталих
извршењем кривичних дела против
животне средине / 125–138

Mladen Milošević, Ph.D.

Др Младен Милошевић

Jovana M. Banović, Ph.D.

Др Јована М. Бановић

Intention and Serious Negligence
As Elements of Criminal Offenses
Against the Environment / 177–202

Намера и крајња непажња као
елементи бића кривичних дела
против животне средине / 153–176

Veljko Turanjanin, Ph.D.

A Multidisciplinary Approach to the Prevention, Detection, Investigation, and Prosecution of Criminal Offenses Against the Environment as a Standard of Directive 2024/1203 / 222–239

Marina N. Simović, Ph.D.

Protection of the Environment Through Criminal Law in the Republika Srpska in Light of the New 2024 EU Directive / 262–285

Ivan Đokić, Ph.D.

New Criminal Offenses Protecting the Environment and Their Qualifying Circumstances (Articles 3, 8, and 9 of Directive (EU) 2024/1203) / 304–321

Natalija Lukić, Ph.D.

Criminal and Other Sanctions and Measures Under EU Directive (2024/1203) on the Protection of the Environment Through Criminal Law / 348–375

Gordana Lažetić, Ph.D.

Elena Mujoska-Trpevska, Ph.D.

Alternative and Accessory Criminal-Law Measures Imposed in Addition to the Penalty for the Restoration of a Destroyed or Endangered Environment as a Special Standard of Directive (EU) 2024/1203 / 398–419

Др Вељко Турањанин

Мултидисциплинарни приступ у превенцији, откривању, истрази и процесуирању кривичних дела против животне средине као стандард Директиве 2024/1203 / 203–221

Др Марина Н. Симовић

Кривичноправна заштита животне средине Републике Српске у свјетлу нове Директиве ЕУ из 2024. године / 240–261

Др Иван Ђокић

Нова кривична дела којима се штити животна средина и њихове квалификаторне околности (чл. 3, 8. и 9. Директиве ЕУ 2024/1203) / 286–303

Др Наталија Лукић

Кривичне и друге санкције и мере према Директиви ЕУ (2024/1203) о кривичноправној заштити животне средине / 322–347

Др Гордана Лажетић

Др Елена Мујоска-Трпевска

Алтернативне и допунске кривичноправне мере изреченој казни којима се обнавља уништена/угрожена животна средина као посебан стандард ЕУ Директиве 2024/1203 / 376–397

*Милена Мрвић**

Више јавно тужилаштво у Новом Пазару

*Лејла Хубић Нурковић***

Основно јавно тужилаштво у Новом Пазару

ORCID: 0009-0002-0844-6835

ПОСЕБНЕ ОКОЛНОСТИ ЗА ОДМЕРАВАЊЕ КАЗНЕ ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ**

САЖЕТАК: Кривична дела против животне средине, као посебна група кривичних дела прописана су у глави XXIV Кривичног законика Републике Србије и представљају специфичну групу инкриминације која се рефлектује на савремене изазове очувања природних ресурса и здравља људи, јер нарушавају еколошку равнотежу, угрожавају здравље људи и проузрокују трајне последице по природне ресурсе. Њихова посебност огледа се у томе што последице најчешће нису ограничене на појединца или тренутак извршења, већ задиру у ширу заједницу, јавни интерес и будуће генерације. Одмеравање казне за ова кривична дела треба да подразумева другачији приступ у поређењу са класичним кривичним делима, односно код ове врсте кривичних дела потребно је приликом одмеравања казне посебно ценити обим и тежину настале или потенцијалне штете по животну средину, трајање и непоправљивост последица, степен угрожености здравља људи, мотив и корист учиниоца, а нарочито поступање окривљеног након извршења кривичног дела (санација, накнада штете, сарадња са надлежним органима).

* e-mail: milenamrvic@gmail.com, главни јавни тужилац.

** e-mail: hubic.lejla@gmail.com, главни јавни тужилац.

*** Рад је примљен 19. 8. 2025, а прихваћен је за објављивање 8. 12. 2025. године.

У раду се разматрају нормативни оквири Републике Србије и Европске уније, анализирају посебне околности које се јављају у процесу одмеравања казне, даје се осврт на јавнотужилачку и судску праксу домаћих судова, као и на стандарде развијене у пресудама Европског суда за људска права. Посебна пажња посвећена је тежњи Републике Србије да своје законодавство и праксу усклади с европским стандардима у области заштите животне средине. Циљ рада јесте да покаже специфичности еколошких кривичних дела која захтевају диференциран, строжи и ремедијалан приступ одмеравању казни, који треба да буде пропорционалан, одвраћајући и усмерен на превенцију будућих повреда, а све из разлога како би се обезбедила ефикасна заштита животне средине и остварили циљеви генералне и специјалне превенције.

Кључне речи: животна средина, природни ресурси, казна

1. УВОД

Заштита животне средине представља једно од кључних питања савременог друштва и једно од најважнијих обележја концепта одрживог развоја. Савремено друштво одликују индустријализација, урбанизација и глобалне климатске промене, а све то указује на потребу предузимања мера у циљу очувања природних ресурса и еколошке равнотеже. Управо ова потреба постала је приоритет како на националном тако и на међународном нивоу. Правна регулатива заштите животне средине се протеже на различите гране права. О значају животне средине нарочито говори чињеница да је право на здраву животну средину Устав Републике Србије прописао у ранг уставних права. Устав Републике Србије чл. 74. прописује да свако има право на здраву животну средину, на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању, да је свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина, одговоран за заштиту животне средине и да је свако дужан да чува и побољшава животну средину.¹ Управо оваква уставна регулатива указује да је свако дужан да се стара о животној средини не наглашавајући посебно улогу Републике и Аутономне покрајине². Кривично-правна заштита животне средине заузима посебно место у систему правне заштите, јер се кроз њу остварује највиши степен друштвене реакције на понашања која угрожавају здравље људи, биљни и

¹ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006. и 115/2021.

² Бабић, Б. (2023). „Кривично-правна заштита животне средине у Републици Србији и упоредном законодавству“, докторска дисертација. Нови Сад, 12.

животињски свет, као и природне екосистеме. Кривично-правна заштита животне средине подразумева и поштовање и примену међународних докумената о заштити животне средине. У оквиру кривичноправне одговорности питање одмеравања казне за кривична дела против животне средине има посебан значај, будући да правилно утврђивање казне треба да одражава тежину дела, степен угрожености или оштећења животне средине, као и личне околности учиниоца. Такође, посебне околности које суд узима у обзир приликом одмеравања казне, као што су мотив, начин извршења, последице дела, степен кривице и околности које се односе на личност учиниоца, могу имати пресудан утицај на крајњу одлуку о казни. Циљ овог рада и јесте да се анализирају посебне околности које утичу на одмеравање казне за кривична дела против животне средине у домаћем правном систему, с освртом на релевантне међународне стандарде и механизме који усмеравају развој еколошког кривичног права.

2. ПОЈАМ И ПРАВНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Појам животне средине регулисан је Законом о заштити животне средине³ из 2009. године, који одредбом чл. 3, ст. 1, т. 1. прописује да је животна средина скуп природних и створених вредности чији комплексни и међусобни односи чине окружење, односно простор и услове живота. Савремени концепт животне средине обухвата не само природне елементе попут ваздуха, воде, земљишта, флоре и фауне, већ и ширу еколошку равнотежу, квалитет живота, заштиту биодиверзитета и очување природних ресурса за будуће генерације. Појам животне средине у законодавству се дефинише широко са циљем да се обухвате различити видови угрожавања еколошке целовитости. Имајући у виду да последице нарушавања животне средине често превазилазе локални или национални ниво, савремено право све чешће користи интегрисан приступ заштите заснован на уважавању еколошких, економских и друштвених димензија одрживог развоја. Заштита животне средине добија посебно значење, јер представља предмет посебне нормативне заштите укључујући административне, прекршајне и кривичне механизме. Правни систем Републике Србије у области заштите животне средине заснива се на комбинацији

³ Закон о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – др. закон, 72/2009. – др. закон, 43/2011. – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – др. закон, 95/2018. – др. закон и 94/2024. – др. Закон.

уставних гаранција, системских закона и посебних сетовских прописа. Устав Републике Србије утврђује право грађана на здраву животну средину и обавезује државу да обезбеди заштиту и унапређење еколошких услова живота. Овако прописана уставна гаранција представља темељ за развој посебних законодавних механизма. Темељни закон у Републици Србији који регулише област заштите животне средине јесте Закон о заштити животне средине, који поставља основне циљеве и начела очувања животне средине, као што су одрживи развој, превентивно деловање, одговорност загађивача и начело интегралне заштите, начело превенције и предострожности, начело очувања природних вредности, начело одрживог развоја, начело „загађивач плаћа“, начело „корисник плаћа“, начело информисања и учешћа јавности и начело заштите права на здраву животну средину и приступа правосуђу. Поред наведеног закона у Републици Србији донети су и бројни посебни закони (Закон о заштити природе,⁴ Закон о водама,⁵ Закон о заштити ваздуха,⁶ Закон о управљању отпадом,⁷ Закон о процени утицаја на животну средину⁸ и други закони) који уређују појединачне секторе животне средине и успостављају стандарде који се морају поштовати како би се спречило загађење и угрожавање еколошке равнотеже. Поред посебних закона које смо навели, право на здраву животну средину је у законодавству Републике Србије добило и кривичноправну заштиту која је обезбеђена одредбама Кривичног законика Републике Србије, а који законик у посебној глави прописује кривична дела против животне средине. Нормативни оквир кривичних дела представља најстрожу форму друштвене реакције када су последице угрожавања животне средине нарочито озбиљне. С обзиром да, како смо рекли, последице еколошких проблема превазилазе границе националног законодавства, област заштите животне средине се не може посматрати изоловано од преузетих међународних обавеза. Република Србија је ратификовала велики број међународних конвенција и протокола чији је циљ обезбеђивање глобалних стандарда у очувању еколошких ресурса од којих посебан значај има Директива

⁴ Закон о заштити природе, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010. – испр., 14/2016, 95/2018. – др. закон и 71/2021.

⁵ Закон о водама, *Службени гласник РС*, бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018. и 95/2018. – др. Закон.

⁶ Закон о заштити ваздуха, *Службени гласник РС*, бр. 51/2025.

⁷ Закон о управљању отпадом, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 14/2016, 95/2018. – др. закон и 35/2023.

⁸ Закон о процени утицаја на животну средину, *Службени гласник РС*, бр. 94/2024.

2008/99/ЕС о заштити животне средине путем кривичног права, а која директива је прописала мере које државе чланице треба да предузму у области кривичног права ради ефикасније заштите животне средине, а која полази од стандарда утврђених Конвенцијом Савета Европе утврђених Конвенцијом о заштити животне средине (1998).⁹ Неопходно је поменути и Архуску конвенцију о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука о приступу правосуђу у вези са питањима животне средине,¹⁰ Стокхолмску декларацију о човековој средини¹¹ којом декларацијом је на међународном нивоу уведен појам права на здраву животну средину и прописано 26 основних принципа за заштиту животне средине, а које принципе је државе потписнице требало да инкорпорирају у своја национална законодавства. Такође је неопходно поменути и Базелску конвенцију о контроли прекограничног кретања опасног отпада и његовог одлагања,¹² а која је имала за циљ да се обезбеди прекогранична контрола опасног отпада и хемикалија. Нормативни оквир заштите животне средине, који обухвата све прописе како на националном тако и на међународном нивоу, представљају кохерентан механизам заштите животне средине који обухвата превентивне, управне, прекршајне и кривичне инструменте.

3. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Доношењем Кривичног законика из 2006. године, у законодавству Републике Србије систематизовано је, и у посебну главу кривичних дела под називом „Кривична дела против животне средине“ (XXIV), прописано 18 кривичних дела који за заштитни објекат примарно имају животну средину. Треба напоменути да је у Кривичном законнику законодавац, осим нових кривичних дела и оних из споредног законодавства,

⁹ Бабић, Б. (2023). „Кривично-правна заштита животне средине у Републици Србији и упоредном законодавству“, докторска дисертација. Нови Сад, 29.

¹⁰ Закон о потврђивању Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука о приступу правосуђу у вези са питањима животне средине, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/2009.

¹¹ Закон о потврђивању Стокхолмске конвенције о дуготрајним органским, загађујућим супстанцама, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, 42/2009.

¹² Закон о потврђивању Базелске конвенције о контроли прекограничног кретања опасног отпада и његовог одлагања, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 2/99.

систематизовао и нека кривична дела која су се у претходном закону налазила у групи кривичних дела против привреде, као што су Шумска крађа и Незаконит лов и риболов.¹³ Поред тога, ова група садржи и кривична дела учињена на штету животиња. Објект заштите код ових кривичних дела јесте животна средина, односно право на очувану и здраву сигурну средину као универзално и уставом гарантовано право свих грађана. Бланкетна природа кривичноправних одредаба којима се пружа кривичноправна заштита захтева познавање и примену бројних прописа којима се уређују различити еко-медијуми, као и мултисекторски приступ у фази обезбеђивања доказа, што чини кривична дела против животне средине нарочито комплексним. Под појам „кривична дела против животне средине“ могу се, у ширем смислу, подвести и кривична дела из других група којима се примарно штити неки други објект, али која посредно имају последице по животну средину, која се у правној теорији квалификују као неправна еколошка кривична дела (загађивање воде за пиће и животних намирница из чл. 258. КЗ, Изазивање опште опасности из чл. 278. КЗ, оштећење брана, насипа и водопривредних објеката из чл. 282. КЗ, грађење без грађевинске дозволе из чл. 219а. КЗ).

Кривична дела против животне средине подразумевају радње чињења или пропуштања, тј. комбинацију чињења и пропуштања којима се повређују правила еколошког права, односно закона и низа прописа којима се штити животна средина узрокујући кривичноправно релевантну последицу у погледу животне средине / на еколошком добру.¹⁴ Сва кривична дела из ове групе су у надлежности основног суда, са најстрожом прописаном казном од десет година затвора. Наиме, у одредбама од 260 до 277 прописана су кривична дела: *Загађивање животне средине* (чл. 260); *Нейредузимање мера заштите животне средине* (чл. 261); *Противправна изградња и стварање уједно објеката и постројења која загађују животну средину* (чл. 262); *Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине* (чл. 263); *Оштећење животне средине* (чл. 264); *Уништење и оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеној природној добра* (чл. 265); *Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја* (чл. 266);

¹³ Шкулић, М., Чавошки, А., Трајковић, Д., Матић, М., Мракић, В. (2011). *Приручник за заштиту животне средине*. Београд: Удружење тужилаца и заменика јавних тужилаца, 12.

¹⁴ Миљуш, И. (2023). Специјализација службених актера у поступку за кривична дела против животне средине. *Зборник радова са међународне научне конференције „Раскрића међународној кривичној и кривичној права – Репформа правосудних закона Републике Србије“*. Палић, 408.

Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267); *Повреда права на информисање о стању животне средине* (чл. 268); *Убијање и злостављање животиња* (чл. 269); *Преношење заразних болести код животиња и биљака* (чл. 270); *Несавесно пружање ветеринарске помоћи* (чл. 271); *Производња штетних средстава за лечење животиња* (чл. 272); *Загађивање хране и воде за исхрану, односно најајање животиња* (чл. 273); *Пустошење шума* (чл. 274); *Шумска крађа* (чл. 275); *Незаконит лов* (чл. 276); *Незаконит риболов* (чл. 277). За потребе овог рада, детаљније ће се обрадити нека од најважнијих, и у пракси најчешћих кривичних дела.

3.1. Загађење животне средине (чл. 260. КЗ)

Загађење животне средине је бланкетно кривично дело које за заштитни објект има ваздух, воду и земљиште. Прописано је као последично кривично дело, те је за његово постојање у основном облику потребно да наступи загађење у већој мери или на ширем простору. С обзиром да се ради о уопштеном појму „већој мери“ и „ширем простору“, у пракси се поставља питање на који начин, у конкретном предмету, утврдити такав степен загађења. За одређивање ових непрецизних појмова требало би да послуже граничне вредности дозвољеног загађивања појединих екосистема, које су предвиђене одређеним правилницима, а под изразом граничних вредности треба разумети највиши дозвољени ниво загађујуће материје у природи, утврђен на основу научних сазнања, и који се не сме прећи, ако се једном достигне.¹⁵

За ово кривично дело, ставом 3. прописан је тежи облик кривичног дела. Наиме, ставовима 3. и 4. прописана је тежа кривична санкција ако је наступила последица у виду уништења или оштећења животињског или биљног света великих размера, или до загађења животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови. У односу на појам „уништење или оштећење животињског или биљног света великих размера, или загађење животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови“, најпре је пресудом Врховног суда Србије од 2002. године било утврђено да таква штета постоји ако прелази износ од 4.000.000,00 динара, међутим, с обзиром да се ради о вредностима које се не могу увек представити у материјалном смислу, Врховни суд је у последњим

¹⁵ Шкулић, М., Чавошки, А., Трајковић, Д., Матић, М., Мракић, В. (2011). *Приручник за заштитну животне средине*. Београд: Удружење тужилаца и заменика јавних тужилаца, 13.

правним схватањима од 2006. године изоставио ово кривично дело приликом одређивања новчаних вредности као обележја неких кривичних дела, што значи да се у пракси обим штете утврђује потребним вештачењима, у зависности од екосистема који је загађен.¹⁶ У сваком случају шта се сматра већом мером или ширим подручјем, односно уништењем или оштећењем животињског или биљног света великих размера, одговор даје судска пракса, а као оријентација могу да послуже граничне вредности дозвољених загађивања у појединим еко-медијумима. Ставовима 2. и 4. прописан је нехатни облик овог кривичног дела и то како у његовом основном облику тако и у квалификованом облику из ст. 3. када наступи тежа последица. Како се, с обзиром на запрећену казну, за ово дело може изрећи и условна осуда за ст. 1, 2. и 4, законодавац је ст. 5. прописао да уколико се изрекне условна осуда, суд може одредити обавезу учиниоца да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите, очувања и унапређења животне средине, али ову могућност веже само за умишљајни облик кривичног дела. Треба напоменути да последица овог кривичног дела подразумева само загађење еко-медијума и уништење или оштећење животињског или биљног света, те уколико извршењем овог кривичног дела наступи још нека последица (нпр. нарушавање здравља лица или телесна повреда) постојаће стицај са другим одговарајућим кривичним делима.

3.2. Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266. КЗ)

Радња извршења основног облика кривичног дела Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја из чл. 266. КЗ подразумева уношење у Србију радио-активних или других опасних материја или опасног отпада, или превоз, прераду, одлагање, сакупљање или складиштење таквих материја или отпада, које је противно прописима. С обзиром да се алтернативне радње извршења овог кривичног дела морају вршити противно прописима, то значи да је и оно бланкетног карактера. Ставом 2. прописана је тежа казна уколико радњу извршења овог кривичног дела дозволи или омогући лице злоупотребом свог службеног положаја или овлашћења. Оба

¹⁶ Шкулић, М., Чавошки, А., Трајковић, Д., Матић, М., Мракић, В. (2011). *Приручник за заштитиу живојине средине*. Београд: Удружење тужилаца и заменика јавних тужилаца, 13.

облика кривичног дела могу се извршити само с умишљајем, односно потребно је да код учиниоца постоји свест о томе да се ради о радиоактивним или опасним материјама, или да се ради о опасном отпаду. Као и код кривичног дела Загађење животне средине, законодавац је прописао као квалификовани облик овог дела уколико за последицу има уништење животињског или биљног света великих размера, или дође до загађења животне средине у тој мери да је за његово отклањање потребно дуже време или велики трошкови, као и могућност да суд одреди обавезу учиниоцу да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите. Најтежа казна за ово кривично дело прописана је ставом 5. и то за лица која организују вршење овог дела из става 1. овог члана, што значи да је потребно да су извршена најмање два кривична дела из става 1. која је извршилац организовао, а да притом сам није учествовао у њиховом извршењу. У пракси се ово кривично дело најчешће остварује кроз извршење радње складиштења опасног отпада које је противно прописима. У том смислу потребно је најпре утврдити да се ради о опасном отпаду, а након тога и да се исти складишти супротно прописима. У том погледу је од нарочитог значаја Закон о управљању отпадом, Правилник о категоријама, испитивању и класификацији отпада¹⁷ и Правилник о начину складиштења, паковања и обележавања опасног отпада.¹⁸ Појам опасног отпада дефинисан је одредбом чл. 5, ст. 1, т. 18. Закона о управљању отпадом којим је прописано да је опасан отпад онај отпад који по свом пореклу, саставу или концентрацији опасних материја може проузроковати опасност по животну средину и здравље људи и има најмање једну од опасних карактеристика утврђених посебним прописима, укључујући и амбалажу у којој је опасан отпад био или јесте упакован. Опасан отпад се одређује према карактеристикама отпада које га чине опасним и компонентама отпада због којих се отпад сматра опасним, које су дефинисане у листама Правилника о категоријама, испитивању и класификацији отпада. Одредбама Правилника о начину складиштења, паковања и обележавања опасног отпада уређен је начин којим се обезбеђује најмањи ризик по угрожавање живота и здравља људи и животне средине.

¹⁷ Правилник о категоријама, испитивању и класификацији отпада, *Службени гласник РС*, бр. 56/2010, 93/2019, 39/2021. и 65/2024.

¹⁸ Правилник о начину складиштења, паковања и обележавања опасног отпада, *Службени гласник РС*, бр. 95/2024.

4. ОДМЕРАВАЊЕ КАЗНЕ КОД КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Прописивање кривичних дела против животне средине представља најстрожи вид друштвене реакције на поступке које прелазе границу административних и прекршајних одговорности и изазивају озбиљне последице по животну средину. Приликом прописивања кривичних дела против животне средине законодавац у Републици Србији је настојао да обезбеди адекватну кривичноправну реакцију која ће бити како репресивна тако и превентивна, а реакција законодавца приликом прописивања казне види се кроз распоне казни који су прописани за ову врсту кривичних дела, а сама висина казне зависи од околности како општих тако и посебних под којим је извршено кривично дело против животне средине. Одмеравање казне врши се применом одредаба Кривичног законика и то применом општих правила за одмеравање казне, а која правила су прописана у одредбама чл. 54–57. Кривичног законика. У нашој теорији се користи појам индивидуализације казне. Тај појам се може схватити у ширем и у ужем смислу. У ширем смислу индивидуализација казне представља целокупан процес који се одвија почев од избора казне, па до његовог изрицања, што значи да она обухвата и одмеравање казне. У ужем смислу индивидуализација је један од принципа на основу којих се врши одмеравање казне, а који пре свега подразумева упознавање личности учиниоца.¹⁹ Када говоримо о кривичним делима против животне средине и одмеравању казне за ова кривична дела можемо рећи да се одмеравање казне заснива на комбинацији општих околности за одмеравање казне и посебних околности које произилазе из природе ових дела и специфичности еколошке заштите. Разликовање ова два скупа критеријума је од суштинског значаја за разумевање казнене политике у овој области.

4.1. Опште околности за одмеравање казне

Општа правила за одмеравање казне прописана су одредбом чл. 54. КЗ и примењују се на сва кривична дела без обзира на њихову врсту или последице. Општа правила представљају основни оквир за одмеравање казне и она обухватају степен кривице учиниоца, мотив и побуде из којих је дело учињено, начин извршења кривичног дела, тежину повреде

¹⁹ Стојановић, З. (2022). *Коментар Кривичног законика*, дванаесто допуњено издање. Београд, 274.

или последице кривичног дела, лична својства учиниоца, ранији живот учиниоца и претходна осуђиваност, као и понашање учиниоца након извршеног кривичног дела. Када говоримо о степену кривице учиниоца, урачунљивости, умишљају, односно нехату, као и свести о противправности, реч је о компонентама кривице које се могу степеновати. Овај критеријум за одмеравање казне представља унутрашњи однос учиниоца према кривичном делу и последици. Управо ова околност омогућава индивидуализацију казне. Приликом одмеравања казне суд цени околности које се тичу да ли је учинилац желео наступање последице или је последицу прихватио као могућу, да ли је поступао са повећаним степеном непажње, као и да ли је мотивација за вршење кривичног дела била противправна корист. Код кривичних дела против животне средине степен кривице има посебан значај превасходно због тога што последице могу бити дугорочне, неповратне и вишеслојне, а учиниоци ове врсте кривичних дела су често правна лица са повећаном дужношћу пажње и код истих је као мотив у највећем броју случајева присутна економска корист на штрб јавног интереса. Управо све наведено указује да степен кривице као општа околност за одмеравање казне представља кључни инструмент правичне индивидуализације казне, које правило омогућава суду да разликује ситуације у којима је штетна последица резултат намерног, свесно прихваћеног ризичног поступања од оних у којима је штетна последица наступила услед непажње.

Законодавац у Републици Србији је у одредби чл. 54. КЗ као једну од околности која утиче на одмеравање казне навео и околности под којима је дело учињено, а оне обухватају амбијент у којем је кривично дело извршено, односно временске, просторне и ситуационе услове, начин поступања учиниоца, степен организованости и припреме извршења кривичног дела. Код ових кривичних дела начин извршења често има пресудан утицај на обим и тежину последице, јер управо употреба техничких средстава, количина опасних супстанци, близина насељених места или заштићених природних добара могу драматично повећати ризик по здравље људи и природне ресурсе. Приликом њихове оцене код одмеравања казне, наведене околности доводе до тога да се учиниоци ових кривичних дела строже санкционишу у ситуацијама када је учинилац био свестан повећаног ризика, али је ипак поступио на начин који је могао довести до еколошке катастрофе, као што је на пример испуштање отпадних материја у водоток у време ниског водостаја, депоновање опасног отпада у непосредној близини пољопривредних површина и слично, и у оваквим случајевима се сматра да ове околности указују на повећан степен друштвене опасности, јер учинилац не само да поступа супротно

прописима, већ то чини на начин који знатно увећава последицу његовог поступања.

Ранији живот учиниоца и његове личне прилике као околности које суд узима приликом одмеравања казне, јесу такве околности које приликом одмеравања казне омогућавају процену личности учиниоца и његове друштвене опасности изван самог кривичног дела. Оваквом индивидуализацијом казне се омогућава да се казна не изриче искључиво као реакција на насталу последицу, већ и као мера која треба да одговори на потребе специјалне у конкретном случају. Законодавац је под ранијим животом учиниоца подразумевао његово претходно кривично понашање, евентуалну осуђиваност, навике, радно ангажовање, породичне прилике, материјалне услове живота, као и друге околности које указују на интегрисаност учиниоца у друштвену средину. Нарочито битна околност јесте ранија осуђиваност учиниоца, односно суд ће строже санкционисати учиниоца који је раније осуђиван нарочито ако је осуђиван за иста или истоврсна кривична дела, зато што се сматра да ранијим изреченим кривичним санкцијама није постигнута превентивна сврха. Насупрот наведеном, неосуђиваност, уредан породични живот, стабилно радно ангажовање, приликом одмеравања казне могу бити оцењени као олакшавајуће околности, јер указују да је кривично дело „изоловани инцидент“ а не израз трајне криминалне орјентације. Имајући у виду да се код кривичних дела против животне средине као извршиоци у већем броју случајева јављају одговорна лица у правним лицима, од којих се очекује висок ниво професионалне одговорности и познавање прописа, код таквих извршилаца позитиван друштвени статус, висок степен образовања, дугогодишње искуство у делатности могу бити оцењени као отежавајуће околности, јер могу указивати да је учинилац свесно и стручно знајући последице прекршио прописе ради остваривања економске користи. Управо ове околности код одмеравања казне омогућавају индивидуализацију казне кроз сагледавање учиниоца као личности, а у контексту кривичноправне заштите животне средине.

Када говоримо о држању учиниоца после учињеног кривичног дела као околност која утиче да казна буде већа или мања, ту се могу разликовати две групе. Једна група се односи на ублажавање последица проузрокованих кривичним делом као што је помоћ и извињење жртви, накнада штете, стварно кајање. С тим у вези закон посебно наглашава значај односа према жртви кривичног дела. У другу групу околности спадају оне које се тичу држања учиниоца као окривљеног у току кривичног поступка (нпр. порицање, кајање, мењање исказа, лагање,

утицај на сведоке).²⁰ Ове околности омогућавају суду да процени степен искрене спремности учиниоца на поправљање последице кривичног дела и вредности које су делом повређене. Приликом оцене ових околности нарочито су значајне активности учиниоца које указују на преузимање одговорности због извршеног кривичног дела, а те околности су добровољно пријављивање надлежним органима, отклањање или умањење настале штете, сарадња с органима гоњења, као и изражено кајање и критички однос према сопственом поступку. Анализирајући судску праксу може се приметити да се традиционално вреднује овакво поступање као олакшавајућа околност, односно околност која указује на смањену друштвену опасност учиниоца и на постојање потенцијала за његову ресоцијализацију. Насупрот наведеном, избегавање одговорности, бекство, прикривање трагова, утицање на сведоке, уништавање доказа, сматрају се изразом упорности у криминалном понашању што доводи до строжег санкционисања. У области кривичних дела против животне средине ове околности добијају посебну тежину због природе последица које могу бити дуготрајне, неповратне и тешко отклоњиве и због тога је нарочито битно држање учиниоца након извршеног дела, односно да ли је учинилац предузео мере санације, пријавио еколошки инцидент надлежним органима, као и да ли сарађује у откривању узрока и обима штете. Активно понашање учиниоца са жељом отклањања штетних ефеката његове радње указује на свест учиниоца и такво понашање суд може оценити као значајно олакшавајућу околност. Међутим, прикривање, настављање незаконитог поступања, одсуство сарадње са надлежним органима, повећавају друштвену опасност учиниоца, због чега ће суд такво понашање ценити као отежавајућу околност.

4.2. Посебне околности за одмеравање казне

Имајући у виду заштитни објект код кривичних дела против животне средине, посебне околности које суд цени приликом одмеравања казне за кривична дела против животне средине представљају околности које превазилазе општи оквир прописан у одредби чл. 54. КЗ и те околности су везане за специфичну природу ових кривичних дела, структуру њихових последица, као и за субјекте који се јављају као најчешћи учиниоци ове врсте кривичних дела. Вредновање ових посебних околности произилази из потребе да се у санкционисању еколошког криминала

²⁰ Стојановић, З. (2022). *Коментар Кривичног законика*, дванаесто допуњено издање. Београд, 281.

обезбеди већи степен заштите јавног интереса, природних ресурса и здравља људи, а све зато што ова кривична дела имају дугорочне, вишеслојне и неповратне последице.

4.2.1. Стійен уїроженостїи и їоследице їо живїотїну средину

За разлику од многих других кривичних дела где се последица кривичног дела може јасно квантитативно одредити, код еколошких кривичних дела штета је често дифузна, проширена у времену и простору, а њени ефекти некада могу бити видљиви тек након дужег временског периода. Управо због оваквог карактера последице, суд приликом одмеравања казне посебно цени да ли је кривичним делом изазвана трајна последица по животну средину, односно по живот и здравље људи (трајно загађење земљишта, воде или ваздуха, угрожавање биодиверзитета, уништавање заштићених врста и просторних целина). У кривичном праву за кривична дела против животне средине, обим и трајање последице представљају кључне посебне околности којима суд мора придавати значај при одмеравању казне. Ове околности нису само формалне, оне одражавају суштинску друштвену опасност еколошких недела, јер штета често није ограничена на краткорочне ефекте, већ се испољава дугорочно, дубински и на различите аспекте природног система. Прво, обим настале последице подразумева процену простора и интензитета штете. Суд треба да утврди да ли је загађење локализовано или је захватило шире подручје, да ли је нарушен само један еколошки елемент (нпр. земљиште, река) или су погођени вишеструки природни ресурси (подземне воде, флора, фауна). Такође, суд мора да процени да ли је дошло до нарушавања егзистенцијалних биолошких вредности, попут угрожавања заштићених врста или природних станишта, што додатно повећава тежину кривичног дела. Што је обим штете шире распрострањен, то је већа вероватноћа да су јавни интереси и екосистемски баланс нарушени, што оправдава строжу казнену политику. Поред тога, трајање последица заузима једнако значајно место у вредновању околности које утичу на одмеравање казне. За разлику од многих класичних деликата, последице еколошког загађења често се не могу у потпуности уклонити у кратком временском периоду. Токсичне материје могу остајати у екосистему годинама, а природни процеси самоорганизације и рестаурације екосистема могу трајати деценијама. Суд при одмеравању казне мора да процени колико трајно ће штетне последице опстати, као и да ли је учинилац узео у обзир свој дугорочни утицај приликом извршења дела. Међутим, суд такође мора да разматра да ли постоји могућност санације и у којој мери учинилац може

да учествује у обнављању природе. У случајевима када је санација реална и учинилац је након извршеног кривичног дела инвестирао средства или рад у рестаурацију (нпр. чишћење загађеног земљишта, одстрањивање опасних супстанци, поновна вегетација), та чињеница може значајно кориговати одмеравање казне у правцу њеног ублажавања. Насупрот томе, када је рестаурација немогућа или само делимично могућа, као у случајевима дубоке хемијске контаминације или уништених природних станишта, судови могу одлучити да казна буде строжа, јер је ризик по природне вредности и јавни интерес трајан. Ова посебна околност има и социјалне и еколошке импликације: дугорочно загађење може угрозити квалитет воде, здравље локалног становништва, пољопривредну продукцију и опстанак биолошке разноликости. Стога суд при одмеравању казне не може игнорисати овај широки друштвени утицај, односно казна која не одражава обим и трајање штете не испуњава своју превентивну функцију и не пружа адекватан одговор на ризике које учинилац представља по заједницу и природу. Правно гледано, овај приступ је усклађен са циљем кривичноправне заштите животне средине, где казна не служи само као репресивна мера, већ и као средство јавне поруке: да нехатно или намерно угрожавање природних ресурса неће бити кажњено само због тренутне штете, већ и због дугорочних последица. Што се тиче судске праксе, конкретни примери кривичних поступака у Србији који јасно и детаљно вреднују обим и трајање еколошке штете приликом одмеравања казне су релативно ретки. Једна значајна пресуда Врховног суда КЗЗ. бр. 259/2014²¹ односи се на кривично дело загађења животне средине, али у образложењу суд се више бави процедуралним и квалификационим питањима, а мање детаљном еколошком проценом дугорочне штете. Такође, ретке академске анализе указују на то да је „јавни интерес животне средине“ у кривичној пракси Републике Србије често недовољно оперативно интегрисан приликом одмеравања казне, због чега се позива на потребу за јасним критеријумима вредновања обима и трајања последица. Стога би судови требало да развијају праксу која ће систематски и транспарентно узимати у обзир природно-еколошке аспекте дела, што значи да би еколошка вештачења морала да укључују процену дугорочних ефеката, рестаурацију и трошкове санације и да то буде део аргументације у изреци казне. Додатно, било би сврсисходно да се у оквиру судске праксе систематски вреднује могућност или немогућност санације настале штете. У случајевима када је рестаурација природе немогућа или реално ограничена као код дубоких контаминација земљишта, уништених станишта

²¹ V.: пресуда Врховног касационог суда КЗЗ, бр. 259/2014 од 29. 4. 2014. године.

или поремећаја биолошке равнотеже, та чињеница мора постати изражена отежавајућа околност. Насупрот томе, када учинилац активно учествује у санацији, добровољно пријави инцидент или финансира заштитне мере, такав одговор може оправдати блаже санкционисање, али уз услов да је штета у највећој мери отклоњена. На нормативном плану могуће је размотрити и измене законских решења како би се експлицитно нагласила улога дугорочних еколошких последица као посебне отежавајуће околности. То би уједно било у складу с европским стандардима и правом ЕУ, које на значај дугорочних еколошких последица ставља изразит акценат. Увођењем ових реформских корака, кривичноправна заштита животне средине била би не само репресивни механизам кажњавања прошлог деликта, већ и инструмент превенције, обнављања и очувања природних ресурса за будуће генерације. На тај начин би казнена политика била усаглашена са стварном сложености еколошких процеса и са потребом да се на еколошка кривична дела реагује правично, доследно и одговорно. Само на тај начин ће кривичноправна реакција на еколошке криминалне поступке бити истински ефикасна: не само да кажњава, већ и да стимулише обнову и одговорност према животној средини.

4.2.2. Субјект извршења кривичног дела против животне средине – одговорност физичких или правних лица

Кривична дела против животне средине одликују се специфичном структуром и карактеристикама учинилаца, будући да се најчешће извршавају у контексту привредних активности, технолошких процеса и организационог управљања ресурсима. Зато је у анализи ових деликата неопходно посебно размотрити субјекте одговорне за њихово извршење, како физичка, тако и правна лица, која у савременом кривичном праву имају све израженију улогу.

Физичка лица су субјекти кривичне одговорности, те се и код кривичних дела против животне средине одговорност најчешће утврђује према појединцу који је непосредно предузео радњу извршења или имао дужност да спречи настанак штете. У ову групу убрајају се: лица која непосредно предузимају противправну радњу, као што су радници или техничари који обављају забрањено испуштање загађујућих материја, нелегалну сечу шума или одлагање опасног отпада; одговорна лица у правном лицу, односно лица која у организационој структури имају овлашћења одлучивања и надзора, попут директора, управника постројења, техничких руководилаца или службе за заштиту животне средине. Кривична одговорност физичких лица заснива се на кривици, у облику намере или нехата, при чему су еколошка кривична дела често извршена

из нехата, услед пропуста у надзору или непредузимања обавезних мера заштите. Посебну сложеност представљају ситуације у којима је противправно стање резултат системског пропуста, где је одговорност индивидуалних лица потребно прецизније утврдити кроз анализу положаја, овлашћења и дужности сваког појединца у оквиру радног процеса.

Одговорност правних лица за кривична дела против животне средине у правном систему Србије заснива се на Закону о одговорности правних лица за кривична дела.²² Овај модел одговорности омогућава да се поред физичког лица као учиниоца кривичног дела санкционише и организација у чије име је кривично дело извршено, што је изузетно важно, имајући у виду да су значајни еколошки инциденти најчешће последица одлука, политика и пропуста у оквиру корпоративног управљања. Правно лице може одговарати када је: кривично дело извршено у његово име, у његову корист или за његов рачун, дело резултат пропуста надзора или контроле, ако је организација имала корист или ако је деликт омогућен недовољном контролом, као и када правно лице није предузело прописане мере заштите животне средине, иако је било дужно и могло да их предузме. Оваква конструкција омогућава да се у кривични поступак уведу субјекти са значајном економском моћи и потенцијалом да угрожавају животну средину у великом обиму. Санкције за правна лица обухватају новчане казне, забрану обављања делатности, одузимање имовинске користи и друге мере које имају за циљ да делују превентивно и да подстакну организације на увођење строжих система заштите животне средине. Утврђивање кривичне одговорности правних лица за дела против животне средине представља један од најсложенијих сегмената савременог кривичног процеса. За разлику од класичног модела индивидуалне одговорности, где је неопходно доказати психички однос учиниоца према делу, у случају правног лица доказивање се усмерава на анализу унутрашње организационе структуре, система управљања ризицима и начина на који је правно лице спроводило законске обавезе у области заштите животне средине. Основно питање није „ко је лично хтео последицу“, већ да ли је дело резултат корпоративне воље, пропуста у управљању или недостатка одговарајућег надзора. Сложеност доказивања произилази из чињенице да радњу извршења увек непосредно врши физичко лице – радник, техничар, управник постројења или директор, док се правно лице доводи у одговорност на основу радње овлашћеног представника или као последица пропуста у организацији. Зато се посебан значај придаје доказима који указују на структуру одлучивања, систем контроле отпада и

²² Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Службени гласник РС*, бр. 97/2008.

емисија, унутрашње акте, евиденције о ризицима, интерне извештаје о неправилностима и документацију о техничком одржавању постројења. Управо у овим документима најчешће се открива да ли је правно лице предузело све прописане и разумно очекиване мере да спречи повреду животне средине. Посебну специфичност представља ситуација када је непосредни извршилац поступао противно интерним правилима правног лица. У таквим случајевима судска пракса истиче да правно лице може бити одговорно, ако су пропусти у организацији, надзору или образовању радника омогућили или олакшали извршење дела. Другим речима, правно лице не може избећи одговорност пуким истицањем формалних прописа, већ се испитује стварна ефикасност спроведених мера. На тај начин кривичноправни механизам тражи да правно лице не само пропише, већ и ефикасно примени систем заштите животне средине. Још један важан аспект односи се на доказивање узрочне везе између пропусти правног лица и наступиле последице. Код еколошких кривичних дела, последице су често комплексне, временски одложене или условљене са више различитих фактора (техничких, природних или људских). Због тога се у доказни поступак укључују вештаци из области екологије, хемије, токсикологије и заштите на раду, који анализирају степен штете, контаминације, механизам њеног настанка и услове под којима се штетни догађај могао спречити. Судови у пракси прихватају да је за постојање одговорности довољно доказати да је пропуст правног лица значајно допринео опасности или штети, чак и ако није једини узрок. У целини посматрано, доказивање одговорности правних лица код кривичних дела против животне средине захтева приступ који превазилази традиционални модел индивидуалне кривице. Ово је нужно, јер се најтежи облици еколошког угрожавања јављају управо као последица системских пропусти у организацијама. Стога се кривичноправна одговорност правних лица јавља као механизам којим се подстиче успостављање ефикасних система управљања животном средином, интегрисање стандарда одрживог развоја у пословне процесе и спречавање деликата који могу имати дугорочне и непоправљиве последице по екосистеме.

У пракси се кривична одговорност физичких и правних лица не искључује, већ се често јавља истовремено и паралелно. Тако се за исти догађај могу кривично гонити: физичко лице које је непосредно извршило дело, одговорно лице у оквиру правног лица, само правно лице, уколико су испуњени законски услови. Ова вишеслојна одговорност има значајну превентивну улогу, јер подстиче корпоративне структуре да успоставе ефикасне механизме унутрашњег надзора, процене ризика,

контроле отпадних токова и примене технолошких стандарда заштите животне средине.

Увођење кривичне одговорности правних лица у правни систем Републике Србије значајно је допринело јачању еколошке казнене политике. Стога кривичноправна реакција усмерена искључиво на физичка лица не би могла да обухвати реални узрок деликта нити да оствари пуни превентивни ефекат. Санкционисањем правних лица, законодавац шаље јасну поруку да се заштита животне средине мора интегрисати у све нивое корпоративног управљања и да економска добит не може оправдати занемаривање еколошких стандарда. Ово је у складу с европским правом и међународним трендовима, који препознају улогу правних лица као кључних актера у извршењу еколошких кривичних дела.

5. МЕЂУНАРОДНЕ ЕКОЛОШКЕ КОНВЕНЦИЈЕ

Међународне еколошке конвенције имају огроман значај у савременом међународном праву, очувању животне средине и одрживом развоју. Оне омогућавају да се државе заједно суоче са проблемима које ниједна држава не може решити сама. Република Србија је ратификовала низ Међународних конвенција еколошких права којим се обавезала на њихову директну примену, односно усклађивању својих закона ради пуне примене одредаба тих конвенција. Најзначајније конвенције из области еколошких права јесу Архуска конвенција, Базелска конвенција, Ротердамска конвенција и Стокхолмска конвенција, а за потребе овог рада важно је поменути и Директиву ЕУ 2024/1203.

5.1. Архуска конвенција

Конвенција Економске комисије Уједињених нација за Европу (UNECE) о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима која се тичу животне средине (у даљем тексту: Архуска конвенција)²³ усвојена је 25. 6. 1998. године, у Данском граду Архусу, на Четвртој министарској конференцији „Животна средина за Европу“.

²³ UNECE, *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161.

Република Србија је Архуску конвенцију потврдила 2009. године Законом о потврђивању Архуске конвенције, којом је иста инкомпонирана у правни систем, након чега је усвојила Стратегију²⁴ за њену примену са циљем обезбеђивања процеса који ће омогућити изводљиво, делотворно и поступно испуњавање захтева Архуске конвенције, имајући у виду све специфичности услова у Републици Србији.

Три основна стуба на којима је постављена ова Конвенција јесу 1) право на приступ информацијама о животnoj средини; 2) право на учешће јавности у доношењу одлука; 3) приступ правосуђу у питањима животне средине.

Чл. 74. Устава Републике Србије гарантовано је право на здраву животну средину и право грађана на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању, на који начин Република Србија одредбом свог највишег правног акта подржава „стубове“ Архуске конвенције, а најважнији закони који се односе на примену принципа Архуске конвенције у Републици Србији јесу пре свега Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја²⁵ и Закон о процени утицаја на животну средину. Република Србија је успоставила и институционалне механизме подршке, тзв. Архус центри Србије који имају задатак да промовишу примену конвенције, олакшају приступ информацијама, партиципацију јавности и пруже подршку грађанима у правним поступцима. Центри се такође баве питањем смањења ризика од катастрофа, нарочито ризика од поплава. Наиме, Србија има мрежу од пет Архус центара, од којих је први основан 2010. године у Крагујевцу, док су центри у Новом Саду и Суботици отворени 2011. године, у Нишу 2012. године и Београду 2015. године.

5.2. Базелска конвенција

Базелска конвенција о контроли прекограничног кретања опасног отпада и његовом одлагању (у даљем тексту: Базелска конвенција)²⁶ је међународни уговор сачињен 22. 3. 1989. године у Базелу (Швајцарска), који је ступио на снагу 1992. године. Овај уговор осмишљен је са циљем да смањи кретање опасног отпада између држава, а посебно да спречи

²⁴ Стратегија за примену конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине – Архуска конвенција, *Службени гласник РС*, бр. 103/2011.

²⁵ Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, *Службени гласник РС*, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010 и 105/2021.

²⁶ United Nations, *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal*, March 22, 1989, Treaty Series, vol. 1673.

пренос опасног отпада из развијених земаља у земље у развоју, те да прекогранично кретање отпада из државе стварања у било коју другу државу треба дозволити само када се спроводи у складу са условима који не угрожавају људско здравље и животну средину, и у складу са условима који нису у супротности са одредбама ове Конвенције. Свака земља уговорница је у обавези да именује контакт особу и орган надлежан за спровођење Базелске конвенције.

Република Србија је Базелску конвенцију потврдила Законом из 1999. године. Надлежни орган Републике Србије у имплементацији Базелске конвенције и испуњавања међународних обавеза који су презети њеном ратификацијом и размене информација са Секретријатом конвенције јесте Министарство заштите животне средине – Одсек за прекогранично кретање отпада.²⁷ Иако Република Србија јесте формално и законски ускладила своје законодавство са Базелском конвенцијом, реална имплементација показује да постоји јаз између теорије и праксе, примарно због проблема техничке и капацитетне природе. Примера ради може се навести велики број несанитарних тзв. „дивљих“ депонија на којима се отпад уопште не контролише, не евидентира се, или контрола не функционише адекватно. Наиме, према подацима Портала отворених података Републике Србије,²⁸ тренутно у Републици Србији постоји 845 несанитарних депонија од којих 131 није активна, док постоји само 12 санитарних депонија, што указује на низак степен контроле отпада који се одлаже, односно да, и поред постојања закона и формалних процедура, велики део опасног отпада у Србији може завршити на нелегалним депонијама, остати неразврстан и без ефикасне контроле, што озбиљно умањује ефикасност и Базелске заштите.

5.3. Ротердамска конвенција

Ротердамска конвенција о претходном обавештавању за одређене опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини (у даљем тексту: Ротердамска конвенција) је међународни споразум усвојен 10. 9. 1998. у Ротердаму, а који је ступио на снагу 24. 2. 2004. године. Циљ ове конвенције је промовисање подељене одговорности и сарадње између страна уговорница на пољу међународне трговине одређеним опасним

²⁷ <https://www.ekologija.gov.rs/dozvole-obrasci/upravljanje-otpadom/prekogranicno-kretanje-otpada-i-notifikacioni-postupak>, приступљено: 21. 11. 2025. године

²⁸ <https://data.gov.rs/sr/datasets/deponije-sanitarne-nesanitarne-i-divlje/>, приступљено: 26. 11. 2025. године.

хемикалијама да би се заштитило људско здравље и животна средина од потенцијалне штете и да би се допринело коришћењу тих хемикалија на начин који је прихватљив за животну средину, и то лакшим протоком информација о њиховим карактеристикама, старајући се о процесу доношења одлука на националном плану о увозу и извозу и доношењу тих одлука другим странама уговорницама (чл. 2. Ротердамске конвенције). Република Србија је 2009. године потврдила Ротердамску конвенцију Законом.²⁹

Овај закон се примењује кроз Закон о хемикалијама³⁰ и Закон о биоцидним производима.³¹

5.4. Стокхолмска конвенција

Стокхолмска конвенција о постојаним органским загађујућим материјама је међународни уговор усвојен 2001. године у Стокхолму (у даљем тексту: Стокхолмска конвенција), а ступио је на снагу 17. 5. 2004. године. Већ у уводним одредбама као циљ ове Конвенције дефинисана је заштита здравља људи и животне средине од дуготрајних органских загађујућих супстанци. Наиме, потписнице Конвенције се обавезују да ће предузети законске и административне мере потребне да се елиминише или строго ограничи употреба и производња постојаних органских загађивача-хемикалија (POPs) које дуго опстају у животној средини, накопљају се у живим организмима, преносе се на великој удаљености и могу изазвати озбиљне последице по здравље људи и екосистеме.

Имплементације Стокхолмске конвенције захтева глобалну сарадњу и координацију земаља потписница.

²⁹ Закон о потврђивању Ротердамске конвенције о поступку давања сагласности на основу претходног обавештавања за одређене опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини са изменама и допунама, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/2009.

³⁰ Закон о хемикалијама, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 92/2011, 93/2012. и 25/2015.

³¹ Закон о биоцидним производима, *Службени гласник РС*, бр. 109/2021.

6. ЕВРОПСКА ДИРЕКТИВА О ЕКОЛОШКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ ИЗ 2024. ГОДИНЕ

Европска директива о еколошком криминалитету из 2024. године³² је усвојена 11. 4. 2024. године, а ступила је на снагу 20. 5. 2024. године (у даљем тексту: Директива (ЕУ) 2024/1203). Овом Директивом (ЕУ) 2024/1203 тежи се усклађивању, односно хармонизацији права за еколошка кривична дела и истом се постављају заједнички стандарди кривичних дела и казни за исто. Директива (ЕУ) 2024/1203 представља значајан искорак у борби Европске уније против еколошког криминала којом се проширује листа еколошких кривичних дела и појачава механизам санкција и спровођења истих. Наиме, Директива у чл. 3. предвиђа укупно 20 кривичних дела.

Државе чланице су се обавезале да ускладе своје национално законодавство са Директивом до 21. 5. 2026. године. Поред увођења нових кривичних дела и прописивања квалификованих облика тих кривичних дела, Директива (ЕУ) 2024/1203 прецизира врсту и висину кривичних санкција, а за правна лица уводи и могућност казне чија се висина утврђује према оствареним укупним приходима компаније, а не само приходима који су остварени у границама државе где је кривично дело учињено, као и низ других мера које су усмерене ка заштити животне средине.³³ С обзиром да је Република Србија у процесу приступања ЕУ, од ње се очекује, као од кандидатске земље, да усклади своје законодавство са правним тековинама ЕУ.³⁴

³² European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

³³ Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права, том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 342.

³⁴ Више о усклађености Директиве (ЕУ) 2024/1203 са Кривичним закоником РС у раду Лукић, Н. (2025). *Op. cit.*, 323–344.

7. ПРОБЛЕМИ И ИЗАЗОВИ У ДОКАЗИВАЊУ ИЗВРШЕЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ СА ПРЕДЛОЗИМА ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПРАВНОГ ОКВИРА И ПРАКСЕ

Кривична дела против животне средине су такве природе да постоји опасност од рапидног губљења доказа који се у каснијој фази не могу обезбедити или ће се модификовати до мере да неће бити могуће користити их као доказ у поступку (нпр. уколико дође до загађења реке, неопходно је да на лице места у што краћем року изађе полиција ради вршења увиђаја али и стручна лица Завода за јавно здравље или друге надлежне установе, који би на адекватан начин изузели узорак воде, који би се у каснијој фази поступка вештачио и служио као доказ пред судом. Било какво одлагање узорковања доводи до опасности да се загађена вода, у зависности од брзине тока реке, неће моћи изузети, те и поред постојања последице коју је загађење изазвало у виду нпр. угинућа речне рибе, без адекватног узорка воде, неће бити могуће утврдити узрочно-последичну везу између саме загађености воде са узроком угинућа рибе).

Због наведене хитности у поступању неопходно је да сви актери поседују специјализована знања из области заштите животне средине. У том смислу, у оквиру сваке Подручне полицијске управе су од фебруара 2022. године, формиране групе за сузбијање еколошког криминала и заштите животне средине. Такође је при Министарству унутрашњих послова Републике Србије, у оквиру Дирекције полиције, Управе криминалистичке полиције, Службе за сузбијање криминала, формиран Одсек за сузбијање еколошког криминала, која сарађује са свим подручним управама и већ наведеним групама, тако да се проблеми еколошког криминала осим хоризонтално, покривају и решавају и вертикално, односно прате се резултати учинка новоформираних група.³⁵ У оквиру јавно-тужилачке организације, годишњим планом и програмом одређују се јавни тужиоци који као контакт тачке за безбедност животне средине и за угрожене дивље врсте, примарно поступају у овим предметима и примарно похађају специјалистичке обуке и присуствују стручним скуповима на тему заштите животне средине, односно на тему заштите угрожених дивљих врста.

Управо због „хитног карактера“ обезбеђивања и прикупљања доказа, сматрамо да је неопходно да јавно тужилаштво има већ успостављену

³⁵ Ђорђевић, Ђ. (2025). Стање еколошког криминала у Пчињском округу. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права, том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 552.

сарадњу и планирану динамику поступања код ових кривичних дела, односно да, у зависности од еко-медијума који је загађен, инспектори за заштиту животне средине, како локални тако и републички, и јавни тужилац, унапред знају којој установи је неопходно да се обрати ради стручног изузимања узорака и да постоји унапред утврђена мапа стручних установа, института или лабораторија којима се такви узорци у ранијој фази поступка, без одлагања, шаљу на вештачење. Уколико се јавни тужилац затекне неспреман у смислу да не зна ко је надлежан за узорковање, па тек када буде обавештен о кривичном делу крене са упознавањем ко би могао адекватно вршити исто и провером доступности тих стручних лица, улази у озбиљан ризик губљења доказног материјала, с обзиром да се често ради о хитности која се огледа у сатима.

8. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У ПРАКСИ ОСНОВНОГ ЈАВНОГ ТУЖИЛАШТВА У НОВОМ ПАЗАРУ

Увидом у евиденцију Основног јавног тужилаштва у Новом Пазару утврђује се да у пракси доминира само једно кривично дело од осамнаест кривичних дела против животне средине и то кривично дело Шумска крађа из чл. 275. Кривичног законика.

Табела 1– Предмети формирану у Основном јавном тужилаштву у Новом Пазару у периоду од 2020. до 2024. године поводом кривичних пријава за кривична дела из Главе XXIV

Кривично дело	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.
Загађење животне средине	0	0	4	17	2
Непредузимање мера заштите животне средине	0	0	0	0	0
Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средњу	0	0	0	1	0
Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине	0	0	0	0	0
Оштећење животне средине	0	0	0	0	2
Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	0	0	0	0	0

Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	0	0	0	1	9
Недозвољена изградња нуклеарних постројења	0	0	0	0	0
Повреда права на информисање о стању животне средине	0	0	0	0	0
Убијање и злостављање животиња	1	0	0	0	2
Преношење заразних болести код животиња и биљака	0	17	0	0	0
Несавесно пружање ветеринарске помоћи	0	0	0	0	0
Производња штетних средстава за лечење животиња	0	0	0	0	0
Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	0	0	0	0	0
Пустошење шума	0	0	0	0	0
Шумска крађа	34	30	46	22	17
Незаконит лов	1	0	0	0	0
Незаконит риболов	1	0	0	1	3

У Табели 1. су приказани предмети формиран у Основном јавном тужилаштву у Новом Пазару у периоду од 2020. до 2024. године поводом кривичних пријава за кривична дела из Главе XXIV. Уочљива је велика несразмера у смислу да је од укупног броја кривичних пријава поднетих за ову групу кривичних дела, 48,5 % поднето за кривично дело Шумска крађа, док се 10 кривичних дела уопште не појављују у пракси. Како се види по приказаним годинама, овај тренд примарног подношења кривичних пријава за кривично дело Шумска крађа је заступљен кроз цео приказани период, с тим што се може уочити да је након 2022. године, када су у оквиру сваке Подручне полицијске управе формиране групе за сузбијање еколошког криминала и заштите животне средине, односно Одсеци за сузбијање еколошког криминала, дошло до подношења кривичних пријава за кривично дело Загађење животне средине и кривично дело Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја, што указује на важан искорак у ефикаснијој борби против еколошког криминала. Ипак, може се закључити да се примарно процесуира кривично дело где се као последица јавља имовинска штета појединца, док друга кривична дела против

животне средине која имају за заштитни објекат опште добро и у којем се не јавља појединац као оштећени, малтене не постоје. Нажалост то не значи да тих кривичних дела у пракси заиста нема, већ само да заштитни објекат као самостално добро – животна средина као такав суштински није схваћен.

У погледу санкција за кривична дела против животне средине, из огледних година које су представљене у Табели 1, утврђено је да је у 45 % случајева примењено одлагање кривичног гоњења, у 29,5 % изречена је мера упозорења, у 15,5 % изречена је новчана казна као главна казна, у 1,6 % изречена је казна затвора уз електронски надзор и у 0,8 % изречена је ефективна казна затвора. Из приложеног се може закључити да се примарно прибегава примени института одлагања кривичног гоњења, које је неспорно законодавац, с обзиром да је у највећем броју случајева прописао казну до пет година, омогућио, али се поставља питање остварења сврхе кажњавања, односно постизања генералне и специјалне превенције код учиниоца и других лица, оваквим исходом кривичних поступака за кривична дела против животне средине.

9. ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА У ОБЛАСТИ ЕКОЛОГИЈЕ

Пракса Европског суда за људска права у области екологије развија се већ више деценија. Иако сама Европска конвенција за људска права (у даљем тексту: ЕК)³⁶ не садржи експлицитно „право на здраву животну средину“, Европски суд за људска права је кроз тумачење других права из ЕК изградио богату праксу која данас представља основ еколошког права у Европи. Као једна од најзначајнијих пресуда Европског суда за људска права (у даљем тексту: Суд) издваја се пресуда *Verein Klima Seniorinnen*

³⁶ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом бр. 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола бр. 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола бр. 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола бр. 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, *Службени лист СЦГ – Међународни ујовори*, бр. 9/2003, 5/2005. и 7/2005. – испр. и *Службени гласник РС – Међународни ујовори*, бр. 12/2010. и 10/2015)

Schweiz и остали против Швајцарске,³⁷ у којој је Суд на основу чл. 8. ЕК утврдио позитивну обавезу држава уговорница да штите појединце од озбиљних штетних ефеката климатских промена. Наиме, поступак је покренут на основу захтева Удружења (чији су чланови преко две хиљаде старијих жена, од чега већина има преко 70 година) и 4 појединачна захтева лица женског пола старости преко 80 година, чланова Удружења, којим су се жалили на разне пропусте швајцарских власти у ублажавању климатских промена – а посебно на ефекат глобалног загревања – што је негативно утицало на животе, животне услове и здравље појединачних подносилаца захтева и чланова удружења подносилаца захтева. Суд је удружењу признао активну процесну легитимацију, док индивидуални чланови удружења (појединци) нису добили статус жртве, уколико нису лично погођени одређеном мером (чл. 34. ЕК).³⁸ Суд је утврдио да иако су климатске промене несумњиво глобални феномен којим би државе требало да се баве на глобалном нивоу, свака држава има свој део одговорности да предузме мере за борбу против климатских промена и да је предузимање тих мера одређено сопственим капацитетима државе, а не било каквом конкретном радњом (или пропустом) било које друге државе. Оно што је важно и довољно за постојање одговорности државе, јесте да су разумне мере које домаће власти нису предузеле могле имати реалне изгледе да промене исход или ублаже штету. Суд је утврдио да држава Швајцарска није увела одговарајуће законе и није спровела одговарајуће и довољне мере за постизање циљева борбе против климатских промена, у складу са својим међународним обавезама. Дана 9. 4. 2024. године (предмет бр. 53600/20) Суд је пресудио да је Швајцарска прекршила одредбе ЕК јер није предузела одговарајуће мере да заштити своје грађане од последица климатских промена. Пресуда је донета на основу чл. 8. (право на поштовање приватног и породичног живота) и чл. 6. (право на приступ суду / правично суђење) ЕК. Суд је оценио да државе имају позитивну обавезу да предузму мере које ће ублажити утицај климатских промена, нарочито на рањиве групе грађана (у конкретном случају старије особе женског пола). Овај предмет се сматра прекретницом у смислу да је први пут Суд директно повезао климатске промене и међународном људском праву на заштиту, чиме се отворио простор за будуће тужбе против држава због нечињења у вези са заштитом становништва од штетног утицаја климе. На овај начин заштита животне средине добила је ранг питања људског права и обавезе државе према грађанима.

³⁷ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz и остали против Швајцарске*, (App. no. 53600/20), 9. 4. 2024.

³⁸ Auner, A. B. (2024). Legal standing and victim status of individuals and associations after the 'KlimaSeniorinnen' case. *Review paper Series: Law and Politics*, 22(2), 146.

10. ЗАКЉУЧАК

Кривична дела против животне средине превасходно полазећи од структуре, последице и других специфичности које су везане за ову врсту кривичних дела захтевају посебан приступ. Наиме, за разлику од класичних деликата, еколошка кривична дела у највећем броју случајева проузрокују дугорочну, широко распрострањену и често неповратну штету која погађа не само појединца или локалну заједницу, већ читаве екосистеме и здравље садашњих и будућих генерација. Управо због наведеног, одмеравање казне учиниоцу кривичних дела против животне средине не може бити проста механичка примена општих правила за одмеравање казне, већ мора представљати пажљиву, стручну, утемељену анализу општих и посебних околности које се јављају код ове врсте кривичних дела. Судови и јавна тужилаштва морају у сваком поједином случају извршити процену обима и трајања последице, степен нарушености природних ресурса, могућност или немогућност санације наступеле штете, као и мотив и степен кривице учиниоца. Посебан значај има процена да ли је учинилац деловао ради стицања економске користи на уштрб јавног интереса, да ли је предузео мере за отклањање штете, као и да ли је сарађивао са надлежним органима. У еколошком криминалитету доминантна је улога правних лица чије делатности, организациони пропусти или намерне активности могу довести до загађења великих размера, зато утврђивање њихове одговорности на основу Закона о одговорности правних лица за кривична дела представља позитиван искорак ка унапређењу превентивне функције кривичног права и јачању корпоративне свести о неопходности поштовања еколошких стандарда. Анализирајући праксу Основног јавног тужилаштва у Новом Пазару уочава се да су еколошка кривична дела и даље недовољно процесуирана, што указује на потребу јачања институционалних капацитета, бољу међусекторску сарадњу и брже реаговање у фази обезбеђивања доказа. Хитан карактер еколошких кривичних дела захтева да јавно тужилаштво, полиција и инспекцијске службе делују координисано уз јасно дефинисане процедуре и доступност стручних лабораторија које могу обезбедити релевантне доказе. Усаглашавање домаћег законодавства и праксе са европским стандардима представља важан корак ка ефикасној заштити животне средине. Међутим, формално постојање норми није довољно, већ је неопходна њихова доследна примена која ће обезбедити уједначену судску праксу, а нарочито је неопходно вршење континуиране едукације свих актера у систему. Закључно, одмеравање казне за кривична дела против животне средине мора бити строго, правично и усмерено ка специфичностима

еколошког криминалитета. Само казна која одражава стварну тежину еколошке последице, степен кривице и друштвену опасност учиниоца може остварити своју превентивну улогу и допринети заштити јавног интереса. Само на такав начин кривичноправни систем постаје ефикасан инструмент очувања природних ресурса, заштите здравља људи и обезбеђења одрживе будућности за генерације које долазе.

ЛИТЕРАТУРА

- Auner, A. B. (2024). Legal standing and victim status of individuals and associations after the 'KlimaSeniorinnen' case. *Review paper Series: Law and Politics*, 22(2).
- Бабић, Б. (2023). „Кривично-правна заштита животне средине у Републици Србији и упоредном законодавству“, докторска дисертација. Нови Сад.
- Ђорђевић, Ђ. (2025). Стање еколошког криминала у Пчињском округу. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права, том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право.
- Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права, том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 552.
- Миљуш, И. (2023). Специјализација службених актера у поступку за кривична дела против животне средине. *Зборник радова са међународне научне конференције „Раскрића међународној кривичној и кривичној права – Репорма правосудних закона Републике Србије“*. Палић.
- Стојановић, З. (2022). *Коментар Кривичној законика*, дванаесто допуњено издање. Београд.
- Шкулић, М., Чавошки, А., Трајковић, Д., Матић, М., Мракић, В. (2011). *Приручник за заштитиу живојне средине*. Београд: Удружење тужилаца и заменика јавних тужилаца.

Проииси

- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- UNECE, *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161.

- United Nations, *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal*, March 22, 1989, Treaty Series, vol. 1673.
- Директива 2024/1203 Европског парламента и Савета о заштити животне средине путем кривичног права 11. 4. 2024. године (Directive 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law)
- Закон о хемикалијама, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 92/2011, 93/2012. и 25/2015.
- Закон о биоцидним производима, *Службени гласник РС*, бр. 109/2021.
- Закон о водама, *Службени гласник РС*, бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018. и 95/2018. – др. Закон.
- Закон о заштити ваздуха, *Службени гласник РС*, бр. 51/2025.
- Закон о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – др. закон, 72/2009. – др. закон, 43/2011 – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – др. закон, 95/2018 – др. закон и 94/2024. – др. Закон.
- Закон о заштити природе, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010. – испр., 14/2016, 95/2018. – др. закон и 71/2021.
- Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Службени гласник РС*, бр. 97/2008.
- Закон о потврђивању Базелске конвенције о контроли прекограничног кретања опасног отпада и његовог одлагања, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 2/99.
- Закон о потврђивању Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука о приступу правосуђу у вези са питањима животне средине, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/2009.
- Закон о потврђивању Ротердамске конвенције о поступку давања сагласности на основу претходног обавештавања за одређене опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини са изменама и допунама, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/2009.
- Закон о потврђивању Стокхолмске конвенције о дуготрајним органским, загађујућим супстанцама, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, 42/200.
- Закон о процени утицаја на животну средину, *Службени гласник РС*, бр. 94/2024.
- Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом бр. 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слобода који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола бр. 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола бр. 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола бр. 13. уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 9/2003,

- 5/2005. и 7/2005. – испр. и *Службени гласник РС – Међународни ујовори*, бр. 12/2010. и 10/2015.
- Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, *Службени гласник РС*, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010. и 105/2021.
- Закон о управљању отпадом, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 14/2016, 95/2018. – др. закон и 35/2023.
- Правилник о категоријама, испитивању и класификацији отпада, *Службени гласник РС*, бр. 56/2010, 93/2019, 39/2021. и 65/2024.
- Правилник о начину складиштења, паковања и обележавања опасног отпада, *Службени гласник РС*, бр. 95/2024.
- Стратегија за примену Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине – Архуска конвенција *Службени гласник РС*, бр. 103/2011.
- Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006. и 115/2021.

Индирнерет извори

- <https://www.ekologija.gov.rs/dozvole-obraci/upravljanje-otpadom/prekograncno-kretanje-otpada-i-notifikacioni-postupak>, приступљено дана 21. 11. 2025. године.
- <https://data.gov.rs/sr/datasets/deponije-sanitarne-nesanitarne-i-divlje/>, приступљено дана 26. 11. 2025. године.

Судска пракса

- Verein KlimaSeniorinnen Schweiz* и остали проширив Швајцарске, (App. no. 53600/20), 9. 4. 2024.
- Пресуда Врховног касационог суда Кзз, бр. 259/2014 од 29. 4. 2014. године.

*Milena Mrvić**

Higher Public Prosecutor's Office in Novi Pazar

*Lejla Hubić Nurković***

Basic Public Prosecutor's Office in Novi Pazar

ORCID: 0009-0002-0844-6835

SPECIAL CIRCUMSTANCES FOR SENTENCING IN CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT***

ABSTRACT: Criminal offenses against the environment, as a special group of criminal offenses, are prescribed in Chapter XX-IV of the Criminal Code of the Republic of Serbia and constitute a specific group of criminal offenses that reflects contemporary challenges in preserving natural resources and human health, because they disturb the ecological balance, endanger human health, and cause lasting consequences for natural resources. Their specificity lies in the fact that the consequences are most often not limited to an individual or the moment of commission, but rather affect the broader community, the public interest, and future generations. Sentencing for these criminal offenses should involve a different approach compared to classic criminal offenses, that is, for this type of criminal offense, when determining the sentence, special consideration should be given to the scope and severity of the actual

* e-mail: milenamrvic@gmail.com, Chief Public Prosecutor.

** e-mail: hubic.lejla@gmail.com, Chief Public Prosecutor.

*** The paper was received on August 19, 2025, and it was accepted for publication on December 8, 2025.

The translation of the original article into English is provided by the *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*.

or potential damage to the environment, the duration and irreparability of the consequences, the degree to which human health was endangered, the motive and benefit obtained by the perpetrator, and especially the conduct of the accused after the commission of the criminal offense (remediation, compensation, cooperation with the competent authorities). The paper examines the normative frameworks of the Republic of Serbia and the European Union, analyzes the special circumstances that arise in the sentencing process, and provides an overview of prosecutorial and judicial practice of domestic courts, as well as the standards developed in the judgments of the European Court of Human Rights. Special attention is devoted to the efforts of the Republic of Serbia to harmonize its legislation and practice with European standards in the field of environmental protection. The aim of the paper is to demonstrate the specific features of criminal offenses against the environment, which require a differentiated, stricter, and remedial approach to sentencing, one that should be proportionate, deterrent, and aimed at preventing future violations, all in order to ensure effective environmental protection and achieve the goals of general and special prevention.

Keywords: environment, natural resources, sentence

1. INTRODUCTION

Environmental protection is one of the key issues of contemporary society and one of the most important features of the concept of sustainable development. Contemporary society is characterized by industrialization, urbanization, and global climate change, all of which indicate the need to take measures aimed at preserving natural resources and ecological balance. It is precisely this need that has become a priority at both the national and international levels. The legal regulation of environmental protection extends across various branches of law. The importance of the environment is particularly reflected in the fact that the Constitution of the Republic of Serbia has elevated the right to a healthy environment to the rank of constitutional rights. Article 74 of the Constitution of the Republic of Serbia prescribes that everyone shall have the right to a healthy environment and the right to timely and full information about the state of the environment, that everyone, especially the Republic of Serbia and autonomous provinces, shall be accountable for the protection of the environment, and that everyone shall be obliged to preserve and improve the environment.¹ It is precisely this constitutional regulation that

¹ Constitution of the Republic of Serbia, *Official Gazette of the RS*, No. 98/2006 and 115/2021.

indicates that everyone is obliged to care for the environment, without specifically emphasizing the role of the Republic and the autonomous province.² The protection of the environment through criminal law occupies a special place in the system of legal protection because it represents the highest degree of social response to conduct that endangers human health, flora and fauna, and natural ecosystems. The protection of the environment through criminal law also entails respect for and application of international documents on environmental protection. Within the framework of criminal liability, the issue of sentencing for criminal offenses against the environment is of particular importance, since the proper determination of the sentence should reflect the severity of the offense, the degree to which the environment was endangered or damaged, as well as the personal circumstances of the perpetrator. In addition, the special circumstances that the court takes into account when determining the sentence, such as motive, manner of commission, consequences of the offense, degree of culpability, and circumstances relating to the personality of the perpetrator, may have a decisive impact on the final sentencing decision. The aim of this paper is precisely to analyze the special circumstances that affect sentencing for criminal offenses against the environment in the domestic legal system, with reference to the relevant international standards and mechanisms that guide the development of environmental criminal law.

2. THE CONCEPT AND LEGAL FRAMEWORK OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

The concept of the environment is regulated by the 2009 Law on Environmental Protection,³ which, in Article 3, paragraph 1, point 1, stipulates that the environment is a set of natural and created values, the complex mutual relations of which comprise the setting, i.e., the space and conditions for life. The contemporary concept of the environment encompasses not only natural elements such as air, water, soil, flora, and fauna, but also the broader ecological balance, quality of life, protection of biodiversity, and preservation of natural resources for future generations. The concept of the environment is defined broadly in legislation in order to cover various types of threats to

² Babić, B. (2023). „Krivično-pravna zaštita životne sredine u Republici Srbiji i uporednom zakonodavstvu“, doctoral dissertation. Novi Sad, 12.

³ Law on Environmental Protection, *Official Gazette of the RS*, No. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – other law, 72/2009 – other law, 43/2011 – decision of the Constitutional Court, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – other law, 95/2018 – other law and 94/2024 – other law.

ecological integrity. Bearing in mind that the consequences of environmental degradation often exceed the local or national level, contemporary law increasingly uses an integrated approach to protection based on respect for the ecological, economic, and social dimensions of sustainable development. Environmental protection acquires special significance because it is the subject of special normative protection, including administrative, misdemeanor, and criminal mechanisms. The legal system of the Republic of Serbia in the field of environmental protection is based on a combination of constitutional guarantees, systemic laws, and special sectoral regulations. The Constitution of the Republic of Serbia establishes the right of citizens to a healthy environment and obliges the state to ensure the protection and improvement of environmental living conditions. This constitutional guarantee represents the foundation for the development of special legislative mechanisms. The fundamental law in the Republic of Serbia regulating the field of environmental protection is the Law on Environmental Protection, which sets out the basic aims and principles of environmental preservation, such as sustainable development, preventive action, polluter liability, and the principle of integral protection, the principle of prevention and precaution, the principle of preserving natural values, the principle of sustainable development, the “polluter pays” principle, the “user pays” principle, the principle of information and public participation, and the principle of protection of the right to a healthy environment and access to justice. In addition to the above-mentioned law, the Republic of Serbia has also adopted numerous special laws (the Law on Nature Protection,⁴ the Law on Waters,⁵ the Law on Air Protection,⁶ the Law on Waste Management,⁷ the Law on Environmental Impact Assessment,⁸ etc.), which regulate individual environmental sectors and establish standards that must be observed in order to prevent pollution and the endangerment of the ecological balance. In addition to the special laws mentioned above, the right to a healthy environment has also received protection through criminal law in the legislation of the Republic of Serbia, which is provided for by the provisions of the Criminal Code of the Republic of Serbia, which prescribes criminal offenses against the environment in a separate chapter. The normative framework of criminal offenses represents

⁴ Law on Nature Protection, *Official Gazette of the RS*, No. 36/2009, 88/2010, 91/2010 – corr., 14/2016, 95/2018 – other law and 71/2021.

⁵ Law on Water, *Official Gazette of the RS*, No. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 and 95/2018 – other law.

⁶ Law on Air Protection, *Official Gazette of the RS*, No. 51/2025.

⁷ Law on Waste Management, *Official Gazette of the RS*, No. 36/2009, 88/2010, 14/2016, 95/2018 – other law and 35/2023.

⁸ Law on Environmental Impact Assessment, *Official Gazette of the RS*, No. 94/2024.

the strictest form of social response when the consequences of endangering the environment are particularly serious. Given that, as noted, the consequences of environmental problems exceed the boundaries of national legislation, the field of environmental protection cannot be viewed in isolation from the international obligations undertaken. The Republic of Serbia has ratified a large number of international conventions and protocols aimed at ensuring global standards in the preservation of environmental resources, among which Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law is of particular importance. This Directive prescribed measures that Member States should take in the field of criminal law in order to ensure more effective environmental protection, and proceeds from the standards established by the Council of Europe Convention established by the Convention on Environmental Protection (1998).⁹ It is also necessary to mention the Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters¹⁰ and the Stockholm Declaration on the Human Environment,¹¹ which introduced the concept of the right to a healthy environment at the international level and stipulated 26 basic principles for environmental protection, which the signatory states were to incorporate into their national legislation. It is also necessary to mention the Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal,¹² which aimed to ensure transboundary control of hazardous waste and chemicals. The normative framework of environmental protection, which encompasses all regulations at both the national and international levels, constitutes a coherent mechanism of environmental protection that includes preventive, administrative, misdemeanor, and criminal instruments.

⁹ Babić, B. (2023). „Krivično-pravna zaštita životne sredine u Republici Srbiji i uporednom zakonodavstvu“, doctoral dissertation. Novi Sad, 29.

¹⁰ Law on the Ratification of the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, *Official Gazette of the RS – International Treaties*, No. 38/2009.

¹¹ Law on the Ratification of the Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants, *Official Gazette of the RS – International Treaties*, No. 42/2009.

¹² Law on the Ratification of the Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal, *Official Gazette of the RS – International Treaties*, No. 2/99.

3. CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT IN THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF SERBIA

With the adoption of the 2006 Criminal Code, the legislation of the Republic of Serbia systematized and prescribed in a special chapter of criminal offenses entitled “Criminal Offenses Against the Environment” (XXIV), 18 criminal offenses whose primary protected object is the environment. It should be noted that, in the Criminal Code, in addition to new criminal offenses and those from secondary legislation, the legislator also systematized certain criminal offenses that, under the previous law, had been included in the group of criminal offenses against the economy, such as Timber Theft and Illegal Hunting and Fishing.¹³ In addition, this group also contains criminal offenses committed to the detriment of animals. The object of protection in these criminal offenses is the environment, that is, the right to a preserved, healthy, and safe environment as a universal and constitutionally guaranteed right of all citizens. The blanket nature of criminal-law provisions that provide protection requires knowledge and application of numerous regulations that regulate various eco-media, as well as a multi-sectoral approach when securing evidence, which makes criminal offenses against the environment particularly complex. The term “criminal offenses against the environment” can also include criminal offenses from other groups that primarily protect another object, but that indirectly have consequences for the environment, and which are referred to in legal theory as criminal offenses against the environment in a broader sense (Pollution of Drinking Water and Foodstuffs under Art. 258 of the Criminal Code, Causing General Danger under Art. 278 of the Criminal Code, Damage to Dams, Embankments, and Water Management Facilities under Art. 282 of the Criminal Code, Construction Without a Building Permit under Art. 219a of the Criminal Code)

Criminal offenses against the environment entail acts of commission or omission, that is, a combination of commission and omission, which violate the rules of environmental law, namely laws and a series of regulations protecting the environment, thereby causing a criminal-law relevant consequence with respect to the environment / an environmental good.¹⁴ All criminal offenses from this group fall within the jurisdiction of the basic court, with the most

¹³ Škulić, M., Čavoški, A., Trajković, D., Matić, M., Mrakić, V. (2011). *Priručnik za zaštitu životne sredine*. Belgrade: Association of Public Prosecutors and Deputy Public Prosecutors of Serbia, 12.

¹⁴ Miljuš, I. (2023). Specijalizacija službenih aktera u postupku za krivična dela protiv životne sredine. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – Reforma pravosudnih zakona Republike Srbije“*. Palić, 408.

severe prescribed penalty being ten years of imprisonment. Namely, Articles 260 to 277 prescribe the following criminal offenses: *Environmental Pollution* (Art. 260); *Failure to Undertake Environmental Protection Measures* (Art. 261); *Unlawful Construction and Commissioning of Facilities and Installations that Pollute the Environment* (Art. 262); *Damage to Environmental Protection Facilities and Devices* (Art. 263); *Damage to the Environment* (Art. 264); *Destruction of, Damage to, Taking Abroad, and Bringing into Serbia a Protected Natural Good* (Art. 265); *Bringing Hazardous Substances into Serbia and Unlawful Processing, Disposal, and Storage of Hazardous Substances* (Art. 266); *Unlawful Construction of Nuclear Installations* (Art. 267); *Violation of the Right to Information on the State of the Environment* (Art. 268); *Killing and Abuse of Animals* (Art. 269); *Transmission of Contagious Diseases Among Animals and Plants* (Art. 270); *Negligent Provision of Veterinary Assistance* (Art. 271); *Production of Harmful Products for Treating Animals* (Art. 272); *Pollution of Livestock Fodder and Water* (Art. 273); *Forest Devastation* (Art. 274); *Timber Theft* (Art. 275); *Illegal Hunting* (Art. 276); *Illegal Fishing* (Art. 277). For the purposes of this paper, some of the most important and, in practice, most frequent criminal offenses will be addressed in greater detail.

3.1. Environmental Pollution (Art. 260 of the Criminal Code)

Environmental pollution is a blanket criminal offense whose protected object is air, water, and soil. It is prescribed as a result crime, and for its basic form to exist, pollution must occur to a greater extent or over a greater area. Since the terms “greater extent” and “greater area” are general concepts, the question arises in practice as to how such a degree of pollution is to be established in a specific case. In determining these imprecise terms, the limit values of permitted pollution of individual ecosystems, provided for by specific rule-books, should be used, and the term limit values should be understood as the highest permitted level of a polluting substance in nature, established on the basis of scientific knowledge, which must not be exceeded once it is reached.¹⁵

For this criminal offense, paragraph 3 prescribes an aggravated form of the criminal offense. Namely, paragraphs 3 and 4 prescribe a more severe criminal sanction if a consequence has occurred in the form of destruction of or damage to flora or fauna on a large scale, or environmental pollution to such an extent that its elimination requires a longer period of time or large costs. Regarding the concept of “destruction of or damage to flora or fauna on a large

¹⁵ Škulić, M., Čavoški, A., Trajković, D., Matić, M., Mrakić, V. (2011). *Priručnik za zaštitu životne sredine*. Belgrade: Association of Public Prosecutors and Deputy Public Prosecutors of Serbia, 13.

scale, or environmental pollution to such an extent that its elimination requires a longer period of time or large costs,” the Supreme Court of Serbia initially determined in a 2002 ruling that such damage exists if it exceeds the amount of 4,000,000 dinars. However, given that these are values that cannot always be expressed in material terms, the Supreme Court, in its most recent legal opinions from 2006, omitted this criminal offense when determining monetary values as elements of certain criminal offenses, which means that, in practice, the extent of damage is determined through the necessary expert examinations, depending on the ecosystem that has been polluted.¹⁶ In any event, the answer as to what is considered a greater extent or a greater area, or the destruction of or damage to flora or fauna on a large scale, is determined by case law, and the limit values of permitted pollution in individual eco-media may serve as guidance. Paragraphs 2 and 4 prescribe the negligent form of this criminal offense, both in its basic form and in the qualified form under paragraph 3, where a more serious consequence occurs. Since, given the threatened penalty, a suspended sentence may also be imposed for this offense under paragraphs 1, 2, and 4, the legislator prescribed in paragraph 5 that, if a suspended sentence is imposed, the court may order the perpetrator to undertake, within a specified period, certain prescribed measures for the protection, preservation, and improvement of the environment, but this possibility is linked only to the intentional form of the criminal offense. It should be noted that the consequence of this criminal offense entails only pollution of eco-media and destruction of or damage to flora or fauna; therefore, if some other consequence occurs through the commission of this criminal offense (for example, impairment of a person’s health or bodily injury), there will be concurrence with other relevant criminal offenses.

3.2. Bringing Hazardous Substances into Serbia and Unlawful Processing, Disposal, and Storage of Hazardous Substances (Article 266 of the Criminal Code)

The act of commission of the basic form of the criminal offense of Bringing Hazardous Substances into Serbia and Unlawful Processing, Disposal, and Storage of Hazardous Substances under Article 266 of the Criminal Code entails bringing radioactive or other hazardous substances or hazardous waste into Serbia, or transporting, processing, disposing of, collecting, or storing such substances or waste, contrary to regulations. Since the alternative acts

¹⁶ Škulić, M., Čavoški, A., Trajković, D., Matić, M., Mrakić, V. (2011). *Priručnik za zaštitu životne sredine*. Belgrade: Association of Public Prosecutors and Deputy Public Prosecutors of Serbia, 13.

of commission of this criminal offense must be carried out contrary to regulations, this means that it is also of a blanket nature. Paragraph 2 prescribes a more severe penalty if the act of commission of this criminal offense is allowed or enabled by a person through abuse of their official position or authority. Both forms of the criminal offense may be committed only with intent, that is, the perpetrator must be aware that the substances are radioactive or hazardous substances or that the waste is hazardous waste. As with the criminal offense of Environmental Pollution, the legislator has prescribed a qualified form of this offense where it results in the destruction of flora or fauna on a large scale, or where environmental pollution occurs to such an extent that its elimination requires a longer period of time or large costs, as well as the possibility for the court to order the perpetrator to undertake certain prescribed protection measures within a specified period. The most severe penalty for this offense is prescribed in paragraph 5, for persons who organize the commission of the offense referred to in paragraph 1 of this Article, which means that at least two criminal offenses under paragraph 1 must have been committed that the perpetrator organized, while the perpetrator did not personally participate in their commission. In practice, this criminal offense is most often carried out through the act of storing hazardous waste contrary to regulations. In that regard, it is necessary first to establish that the waste is hazardous waste, and then that it is being stored contrary to regulations. In this regard, the Law on Waste Management, the Rulebook on Categories, Testing, and Classification of Waste,¹⁷ and the Rulebook on the Method of Storage, Packaging, and Labeling of Hazardous Waste are of particular importance.¹⁸ The concept of hazardous waste is defined in Article 5, paragraph 1, point 18 of the Law on Waste Management, which stipulates that hazardous waste is waste that, by its origin, composition, or concentration of hazardous substances, may pose a danger to the environment and human health and has at least one of the hazardous characteristics established by special regulations, including the packaging in which the hazardous waste was or is packaged. Hazardous waste is determined according to the characteristics of the waste that make it hazardous and the components of the waste on account of which the waste is considered hazardous, as defined in the lists of the Rulebook on Categories, Testing, and Classification of Waste. The provisions of the Rulebook on the Manner of Storage, Packaging, and Labeling of Hazardous Waste regulate the manner that ensures the lowest risk of endangering human life and health and the environment.

¹⁷ Rulebook on Categories, Testing and Classification of Waste, *Official Gazette of the RS*, No. 56/2010, 93/2019, 39/2021 and 65/2024.

¹⁸ Rulebook on the Method of Storage, Packaging and Labelling of Hazardous Waste, *Official Gazette of the RS*, No. 95/2024.

4. SENTENCING IN CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT

Prescribing criminal offenses against the environment represents the strictest form of social response to conduct that crosses the boundary of administrative and misdemeanor liability and causes serious consequences for the environment. When prescribing criminal offenses against the environment, the legislator in the Republic of Serbia sought to ensure an adequate response through criminal law that would be both repressive and preventive, and the legislator's response in prescribing penalties is reflected in the penalty ranges prescribed for this type of criminal offense. The severity of the sentence itself depends on the circumstances, both general and special, under which the criminal offense against the environment was committed. Sentencing is carried out by applying the provisions of the Criminal Code, namely by applying the general rules on sentencing, which are prescribed in Articles 54–57 of the Criminal Code. In our theory, the concept of the individualization of the sentence is used. This concept can be understood in a broader and in a narrower sense. In the broader sense, individualization of the sentence represents the entire process that takes place from the selection of the penalty to its imposition, which means that it also includes sentencing. In the narrower sense, individualization is one of the principles on the basis of which sentencing is carried out, and it primarily entails becoming acquainted with the personality of the perpetrator.¹⁹ When it comes to criminal offenses against the environment and sentencing for these criminal offenses, it may be said that sentencing is based on a combination of general sentencing circumstances and special circumstances arising from the nature of these offenses and the specific features of environmental protection. Distinguishing between these two sets of criteria is of essential importance for understanding penal policy in this field.

4.1. General Sentencing Circumstances

The general rules on sentencing are prescribed in Article 54 of the Criminal Code and apply to all criminal offenses regardless of their type or consequences. The general rules constitute the basic framework for sentencing and include the degree of culpability of the perpetrator, the motive and reasons for which the offense was committed, the manner of commission of the criminal offense, the severity of the injury or consequences of the criminal

¹⁹ Stojanović, Z. (2022). *Komentar Krivičnog zakonika*, twelfth supplemented edition. Belgrade, 274.

offense, the personal characteristics of the perpetrator, the perpetrator's prior life and previous convictions, as well as the perpetrator's conduct after the commission of the criminal offense. When it comes to the degree of culpability of the perpetrator, accountability, intent, that is, negligence, as well as awareness of unlawfulness, these are components of culpability that may be graded. This sentencing criterion represents the perpetrator's internal attitude toward the criminal offense and its consequence. It is precisely this circumstance that allows for the individualization of the sentence. When determining the sentence, the court assesses circumstances concerning whether the perpetrator wanted the consequence to occur or accepted the consequence as possible, whether they acted with an increased degree of carelessness, and whether the motivation for committing the criminal offense was unlawful gain. In criminal offenses against the environment, the degree of culpability is of particular importance primarily because the consequences may be long-term, irreversible, and multilayered, while the perpetrators of this type of criminal offense are often legal persons with an increased duty of care, and in most cases, their motive is economic gain to the detriment of the public interest. All of the above indicates that the degree of culpability, as a general sentencing circumstance, represents a key instrument of fair individualization of the sentence, which allows the court to distinguish situations in which the harmful consequence is the result of intentional, consciously accepted risky conduct from those in which the harmful consequence occurred due to carelessness.

In Article 54 of the Criminal Code, the legislator in the Republic of Serbia also lists, as one of the circumstances affecting sentencing, the circumstances under which the offense was committed. These include the setting in which the criminal offense was committed, that is, the temporal, spatial, and situational conditions, the manner of conduct of the perpetrator, and the degree of organization and preparation for the commission of the criminal offense. In these criminal offenses, the manner of commission often has a decisive impact on the scope and severity of the consequence because it is precisely the use of technical means, the quantity of hazardous substances, and proximity to populated areas or protected natural goods that can dramatically increase the risk to human health and natural resources. When these circumstances are assessed in sentencing, they result in stricter sanctioning of perpetrators of these criminal offenses in situations where the perpetrator was aware of the increased risk, but nevertheless acted in a manner that could have led to an environmental disaster, such as, for example, discharging waste substances into a watercourse during a period of low water levels, depositing hazardous waste in the immediate vicinity of agricultural land, etc. In such cases, these circumstances are considered to indicate an increased degree of social dangerousness because the perpetrator not only acts contrary to regulations, but does so in a manner that significantly aggravates the consequence of their conduct.

The perpetrator's prior life and personal circumstances, as circumstances that the court takes into account when determining the sentence, are circumstances that enable an assessment of the perpetrator's personality and social dangerousness beyond the criminal offense itself. This individualization of the sentence makes it possible for the sentence not to be imposed exclusively as a response to the consequence that occurred, but also as a measure that should respond to the needs of special prevention in the specific case. By the perpetrator's prior life, the legislator meant their previous criminal conduct, possible prior convictions, habits, work engagement, family circumstances, material living conditions, as well as other circumstances indicating the perpetrator's integration into the social environment. A particularly important circumstance is the perpetrator's prior convictions; that is, the court will impose a stricter sanction on a perpetrator who has been previously convicted, especially if they have been convicted of the same or similar criminal offenses, because it is considered that the previously imposed criminal sanctions did not achieve their preventive purpose. Conversely, the absence of prior convictions, an orderly family life, and stable work engagement may be assessed as mitigating circumstances in sentencing, because they indicate that the criminal offense is an "isolated incident," and not an expression of a permanent criminal orientation. Bearing in mind that, in criminal offenses against the environment, responsible persons within legal persons appear as perpetrators in a large number of cases, and that a high level of professional responsibility and knowledge of regulations is expected of them, in the case of such perpetrators, a positive social status, a high level of education, and many years of experience in the relevant activity may be assessed as aggravating circumstances, because they may indicate that the perpetrator knowingly and with professional awareness of the consequences violated regulations in order to obtain economic gain. It is precisely these circumstances in sentencing that enable individualization of the sentence by considering the perpetrator as a person, in the context of the protection of the environment through criminal law.

When it comes to the perpetrator's conduct after the commission of the criminal offense as a circumstance affecting whether the sentence will be higher or lower, two groups may be distinguished. One group concerns mitigation of the consequences caused by the criminal offense, such as helping and apologizing to the victim, compensation for damage, and genuine remorse. In this regard, the law particularly emphasizes the importance of the attitude toward the victim of the criminal offense. The second group of circumstances includes those concerning the conduct of the perpetrator as the accused during the criminal proceedings (for example, denial, remorse, changing statements,

lying, influencing witnesses).²⁰ These circumstances allow the court to assess the degree of the perpetrator's sincere willingness to remedy the consequences of the criminal offense and the values violated by the offense. In assessing these circumstances, activities of the perpetrator that indicate assuming responsibility for the committed criminal offense are particularly significant, and these circumstances include voluntary reporting to the competent authorities, elimination or reduction of the damage caused, cooperation with prosecuting authorities, as well as expressed remorse and a critical attitude toward one's own conduct. An analysis of case law shows that such conduct is traditionally valued as a mitigating circumstance, that is, as a circumstance indicating the reduced social dangerousness of the perpetrator and the existence of potential for their resocialization. Conversely, avoiding responsibility, fleeing, concealing traces, influencing witnesses, and destroying evidence are considered expressions of persistence in criminal conduct, which leads to stricter sanctioning. In the field of criminal offenses against the environment, these circumstances become more important because of the nature of the consequences, which may be long-lasting, irreversible, and difficult to eliminate. For this reason, the perpetrator's conduct after the commission of the offense is particularly important, namely, whether the perpetrator undertook remediation measures, reported the environmental incident to the competent authorities, and cooperated in discovering the causes and scope of the damage. Active conduct by the perpetrator, accompanied by a desire to eliminate the harmful effects of their actions, indicates the perpetrator's awareness, and the court may assess such conduct as a significant mitigating circumstance. However, concealment, continuation of unlawful conduct, and lack of cooperation with the competent authorities increase the perpetrator's social dangerousness, which is why the court will assess such conduct as an aggravating circumstance.

4.2. Special Sentencing Circumstances

Bearing in mind the protected object in criminal offenses against the environment, the special circumstances that the court assesses when sentencing in criminal offenses against the environment are circumstances that go beyond the general framework prescribed in Article 54 of the Criminal Code. These circumstances are connected to the specific nature of these criminal offenses, the structure of their consequences, and the subjects who most commonly appear as perpetrators of this type of criminal offense. The assessment

²⁰ Stojanović, Z. (2022). *Komentar Krivičnog zakonika*, twelfth supplemented edition. Belgrade, 281.

of these special circumstances arises from the need to ensure a higher degree of protection of the public interest, natural resources, and human health when sanctioning environmental crime, because these criminal offenses have long-term, multilayered, and irreversible consequences.

4.2.1. Degree of Endangerment and Consequences for the Environment

Unlike many other criminal offenses, where the consequence of the criminal offense can be clearly determined quantitatively, in criminal offenses against the environment, the damage is often diffuse, spread across time and space, and its effects may sometimes become visible only after a longer period of time. Precisely because of this character of the consequence, when determining the sentence, the court gives special consideration to whether the criminal offense caused a lasting consequence for the environment, that is, for human life and health (permanent pollution of soil, water, or air, endangerment of biodiversity, destruction of protected species and spatial units). In criminal law relating to criminal offenses against the environment, the scope and duration of the consequence are key special circumstances that the court must take into account when determining the sentence. These circumstances are not merely formal; they reflect the essential social dangerousness of environmental offenses, because the damage is often not limited to short-term effects, but manifests itself in the long term, in depth, and across different aspects of the natural system. First, the scope of the consequence that occurred entails an assessment of the area and intensity of the damage. The court should determine whether the pollution is localized or has affected a greater area, whether only one environmental element has been impaired (for example, soil, a river), or whether multiple natural resources have been affected (groundwater, flora, fauna). The court must also assess whether existential biological values have been impaired, such as the endangerment of protected species or natural habitats, which additionally increases the severity of the criminal offense. The more widespread the scope of the damage, the greater the likelihood that the public interest and ecosystem balance have been impaired, which justifies a stricter penal policy. In addition, the duration of the consequences is equally important in the assessment of circumstances affecting sentencing. Unlike many classic offenses, the consequences of environmental pollution often cannot be completely eliminated within a short period of time. Toxic substances may remain in the ecosystem for years, and the natural processes of self-organization and restoration of ecosystems may last for decades. When determining the sentence, the court must assess how permanently the harmful consequences will persist, as well as whether the perpetrator took the long-term impact into

account when committing the offense. However, the court must also consider whether restoration is possible and to what extent the perpetrator can participate in the restoration of nature. In cases where restoration is realistic and, after the commission of the criminal offense, the perpetrator has invested funds or work in restoration (for example, cleaning contaminated soil, removing hazardous substances, re-vegetation), that fact may significantly adjust sentencing toward mitigation. Conversely, where restoration is impossible or only partially possible, as in cases of deep chemical contamination or destroyed natural habitats, courts may decide to impose a stricter sentence, because the risk to natural values and the public interest is permanent. This special circumstance also has social and ecological implications: long-term pollution may endanger water quality, the health of the local population, agricultural production, and the survival of biological diversity. Therefore, when determining the sentence, the court cannot ignore this broad social impact; that is, a sentence that does not reflect the scope and duration of the damage does not fulfill its preventive function and does not provide an adequate response to the risks that the perpetrator poses to the community and to nature. From a legal standpoint, this approach is aligned with the aim of the protection of the environment through criminal law, where the sentence serves not only as a repressive measure, but also as a means of conveying a public message: that negligent or intentional endangerment of natural resources will not be punished only because of immediate damage, but also because of its long-term consequences. When it comes to case law, specific examples of criminal proceedings in Serbia that clearly and thoroughly assess the scope and duration of environmental damage in sentencing are relatively rare. One significant judgment of the Supreme Court, Kzz. No. 259/2014,²¹ refers to the criminal offense of Environmental Pollution, but in its reasoning, the court deals more with procedural and qualification issues and less with a detailed ecological assessment of long-term damage. In addition, rare academic analyses indicate that the “public interest of the environment” is often insufficiently operationally integrated into the criminal-law practice of the Republic of Serbia when determining the sentence, which is why there are calls for clear criteria for assessing the scope and duration of consequences. Therefore, courts should develop a practice that will systematically and transparently take into account the natural and ecological aspects of the offense, which means that environmental expert examinations should include an assessment of long-term effects, restoration, and remediation costs, and that this should form part of the reasoning in the sentencing decision. In addition, it would be useful for case law to systematically assess

²¹ See: Judgment of the Supreme Court of Cassation, Kzz. No. 259/2014 of April 29, 2014.

the possibility or impossibility of remediating the damage caused. In cases where restoration of nature is impossible or realistically limited, such as deep soil contamination, destroyed habitats, or disturbances of biological balance, that fact must become a pronounced aggravating circumstance. Conversely, where the perpetrator actively participates in remediation, voluntarily reports the incident, or finances protective measures, such a response may justify more lenient sanctioning, but only on the condition that the damage has been eliminated to the greatest extent possible. At the normative level, amendments to legislative solutions could also be considered in order to explicitly emphasize the role of long-term ecological consequences as a special aggravating circumstance. This would also be in line with European standards and EU law, which place particular emphasis on the significance of long-term ecological consequences. By introducing these reform steps, the protection of the environment through criminal law would not only be a repressive mechanism for imposing punishment for a past offense, but also an instrument of prevention, restoration, and preservation of natural resources for future generations. In this way, penal policy would be harmonized with the actual complexity of ecological processes and with the need to respond to criminal offenses against the environment fairly, consistently, and responsibly. Only in this way will the criminal-law response to environmental criminal conduct be truly effective: not only by punishing, but also by encouraging restoration and responsibility toward the environment.

4.2.2. Subject of the Commission of a Criminal Offense Against the Environment – Liability of Natural or Legal Persons

Criminal offenses against the environment are characterized by a specific structure and specific characteristics of perpetrators, since they are most often committed in the context of economic activities, technological processes, and organizational management of resources. Therefore, in analyzing these offenses, it is necessary to consider in particular the subjects responsible for their commission, both natural persons and legal persons, which have an increasingly prominent role in contemporary criminal law.

Natural persons are subjects of criminal liability, and in criminal offenses against the environment, liability is most often established in relation to the individual who directly undertook the act of commission or had a duty to prevent the occurrence of damage. This group includes: persons who directly undertake the unlawful act, such as workers or technicians who carry out prohibited discharge of polluting substances, illegal logging, or disposal of hazardous waste; responsible persons within a legal person, that is, persons who, within the organizational structure, have decision-making and

supervisory authority, such as directors, plant managers, technical managers, or environmental protection services. Criminal liability of natural persons is based on culpability, in the form of intent or negligence, with environmental criminal offenses often being committed by negligence, due to failures in supervision or failure to undertake mandatory protection measures. Situations in which the unlawful condition is the result of a systemic omission are particularly complex, because the liability of individual persons must be determined more precisely through an analysis of the position, authority, and duties of each individual within the work process.

The liability of legal persons for criminal offenses against the environment in the legal system of Serbia is based on the Law on the Liability of Legal Persons for Criminal Offenses.²² This model of liability makes it possible, in addition to the natural person as the perpetrator of the criminal offense, to sanction the organization in whose name the criminal offense was committed, which is extremely important, bearing in mind that significant environmental incidents are most often the consequence of decisions, policies, and omissions within corporate governance. A legal person may be liable where: the criminal offense was committed in its name, for its benefit, or on its behalf; the offense resulted from a failure of supervision or control; the organization obtained a benefit or the offense was enabled by insufficient control; and where the legal person did not undertake the prescribed environmental protection measures, although it was obligated and able to undertake them. This legal framework makes it possible to bring into criminal proceedings subjects with significant economic power and the potential to endanger the environment on a large scale. Sanctions for legal persons include fines, prohibition of the performance of activities, confiscation of pecuniary gain, and other measures aimed at having a preventive effect and encouraging organizations to introduce stricter environmental protection systems. Establishing criminal liability of legal persons for offenses against the environment represents one of the most complex segments of contemporary criminal proceedings. Unlike the classic model of individual liability, where it is necessary to prove the psychological attitude of the perpetrator toward the offense, in the case of a legal person, proof is directed toward an analysis of the internal organizational structure, the risk management system, and the manner in which the legal person implemented its statutory obligations in the field of environmental protection. The basic question is not “who personally wanted the consequence,” but whether the offense is the result of corporate will, a failure in management, or a lack of appropriate supervision. The complexity of proof arises from the fact that the act

²² Law on the Liability of Legal Entities for Criminal Offences, *Official Gazette of the RS*, No. 97/2008.

of commission is always directly carried out by a natural person – a worker, technician, plant manager, or director – while the legal person is held liable on the basis of the act of an authorized representative or as a consequence of an omission in the organization. For that reason, particular importance is given to evidence indicating the decision-making structure, the system for controlling waste and emissions, internal acts, records on risks, internal reports on irregularities, and documentation on technical maintenance of installations. It is precisely in these documents that it is most often revealed whether the legal person undertook all prescribed and reasonably expected measures to prevent harm to the environment. A particularly specific situation exists where the direct perpetrator acted contrary to the internal rules of the legal person. In such cases, case law emphasizes that the legal person may be liable if omissions in organization, supervision, or training of workers enabled or facilitated the commission of the offense. In other words, a legal person cannot avoid liability merely by invoking formal regulations; rather, the actual effectiveness of the measures implemented is examined. In this way, the criminal-law mechanism requires the legal person not only to prescribe, but also to effectively implement an environmental protection system. Another important aspect concerns proving the causal link between the omission of the legal person and the consequence that occurred. In criminal offenses against the environment, consequences are often complex, delayed in time, or conditioned by several different factors (technical, natural, or human). For this reason, experts in the fields of ecology, chemistry, toxicology, and occupational safety are included in evidentiary proceedings, analyzing the degree of damage, contamination, the mechanism of its occurrence, and the conditions under which the harmful event could have been prevented. In practice, courts accept that, for liability to exist, it is sufficient to prove that the omission of the legal person significantly contributed to the danger or damage, even if it was not the sole cause. Viewed as a whole, proving the liability of legal persons in criminal offenses against the environment requires an approach that goes beyond the traditional model of individual culpability. This is necessary because the most serious forms of environmental endangerment arise precisely as a consequence of systemic omissions within organizations. Therefore, the criminal liability of legal persons appears as a mechanism that encourages the establishment of effective environmental management systems, the integration of sustainable development standards into business processes, and the prevention of offenses that may have long-term and irreparable consequences for ecosystems.

In practice, the criminal liability of natural and legal persons is not mutually exclusive, but often appears simultaneously and in parallel. Thus, for the same event, criminal prosecution may be brought against: the natural person who directly committed the offense, the responsible person within the legal

person, and the legal person itself, if the statutory conditions are met. This multilayered liability has a significant preventive role, because it encourages corporate structures to establish effective mechanisms of internal supervision, risk assessment, control of waste flows, and application of technological standards of environmental protection.

The introduction of criminal liability of legal persons into the legal system of the Republic of Serbia has significantly contributed to strengthening environmental penal policy. Therefore, a criminal-law response directed exclusively at natural persons would not be able to encompass the real cause of the offense or achieve the full preventive effect. By sanctioning legal persons, the legislator sends a clear message that environmental protection must be integrated into all levels of corporate governance and that economic gain cannot justify disregard for environmental standards. This is in line with European law and international trends, which recognize the role of legal persons as key actors in the commission of criminal offenses against the environment.

5. INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL CONVENTIONS

International environmental conventions are of great importance in contemporary international law, environmental preservation, and sustainable development. They enable states to jointly face problems that no state can resolve on its own. The Republic of Serbia has ratified a number of international conventions in the field of environmental rights, thereby undertaking to apply them directly, that is, to harmonize its laws in order to fully apply the provisions of those conventions. The most significant conventions in the field of environmental rights are the Aarhus Convention, the Basel Convention, the Rotterdam Convention, and the Stockholm Convention, and for the purposes of this paper, it is also important to mention Directive (EU) 2024/1203.

5.1. The Aarhus Convention

The Convention of the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (hereinafter: the Aarhus Convention)²³ was adopted on June 25, 1998, in the Danish city of Aarhus, at the Fourth Ministerial Conference “Environment for Europe.”

²³ UNECE, *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161.

The Republic of Serbia ratified the Aarhus Convention in 2009 by the Law Ratifying the Aarhus Convention, by which it was incorporated into the legal system, after which it adopted a Strategy²⁴ for its implementation with the aim of ensuring a process that would enable feasible, effective, and gradual fulfillment of the requirements of the Aarhus Convention, bearing in mind all the specific features of the conditions in the Republic of Serbia.

The three basic pillars on which this Convention rests are: 1) the right of access to information on the environment; 2) the right of public participation in decision-making; 3) access to justice in environmental matters.

Article 74 of the Constitution of the Republic of Serbia guarantees the right to a healthy environment and the right of citizens to timely and complete information about its condition. In this way, the Republic of Serbia, through a provision of its highest legal act, supports the “pillars” of the Aarhus Convention, while the most important laws relating to the application of the principles of the Aarhus Convention in the Republic of Serbia are, first of all, the Law on Free Access to Information of Public Importance²⁵ and the Law on Environmental Impact Assessment. The Republic of Serbia has also established institutional support mechanisms, the so-called “Aarhus Centers of Serbia,” whose task is to promote the application of the Convention, facilitate access to information, public participation, and provide support to citizens in legal proceedings. The Centers also deal with the issue of disaster risk reduction, especially flood risks. Namely, Serbia has a network of five Aarhus Centers, the first of which was established in 2010 in Kragujevac, while the centers in Novi Sad and Subotica were opened in 2011, in Niš in 2012, and in Belgrade in 2015.

5.2. The Basel Convention

The Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal (hereinafter: the Basel Convention)²⁶ is an international treaty drawn up on March 22, 1989, in Basel, Switzerland, which entered into force in 1992. This treaty was designed with the aim of reducing the movement of hazardous waste between states, and especially of preventing the transfer of hazardous waste from developed countries to developing

²⁴ Strategy for the Implementation of the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters – Aarhus Convention, *Official Gazette of the RS*, No. 103/2011.

²⁵ Law on Free Access to Information of Public Importance, *Official Gazette of the RS*, No. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010 and 105/2021.

²⁶ United Nations, *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal*, March 22, 1989, Treaty Series, vol. 1673.

countries, and to provide that the transboundary movement of waste from the state of generation to any other state should be permitted only when carried out under conditions that do not endanger human health and the environment, and under conditions that are not contrary to the provisions of this Convention. Each contracting state is obligated to designate a contact person and a competent authority responsible for the implementation of the Basel Convention.

The Republic of Serbia ratified the Basel Convention by law in 1999. The competent authority of the Republic of Serbia in the implementation of the Basel Convention and the fulfillment of international obligations undertaken by its ratification, as well as in the exchange of information with the Secretariat of the Convention, is the Ministry of Environmental Protection – Department for Transboundary Movement of Waste.²⁷ Although the Republic of Serbia has formally and legally harmonized its legislation with the Basel Convention, actual implementation shows that there is a gap between theory and practice, primarily due to problems of a technical and capacity-related nature. For example, there is a large number of non-sanitary, so-called “wild” landfills where waste is not controlled at all, is not recorded, or where control does not function adequately. Namely, according to the data of the Open Data Portal of the Republic of Serbia,²⁸ there are currently 845 non-sanitary landfills in the Republic of Serbia, of which 131 are inactive, while there are only 12 sanitary landfills. This indicates a low level of control over the waste that is disposed of, that is, that despite the existence of laws and formal procedures, a large portion of hazardous waste in Serbia may end up in illegal landfills, remain unsorted and without effective control, which seriously diminishes the effectiveness of Basel protection as well.

5.3. The Rotterdam Convention

The Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade (hereinafter: the Rotterdam Convention) is an international agreement adopted on September 10, 1998, in Rotterdam, which entered into force on February 24, 2004. The objective of this Convention is to promote shared responsibility and cooperative efforts among contracting parties in the international trade of certain hazardous chemicals in order to protect human health and the environment from potential harm and to contribute to their environmentally sound use, by

²⁷ <https://www.ekologija.gov.rs/dozvole-obraci/upravljanje-otpadom/prekogranicno-kretanje-otpada-i-notifikacioni-postupak> accessed on November 21, 2025.

²⁸ <https://data.gov.rs/sr/datasets/deponije-sanitarne-nesanitarne-i-divlje/> accessed on November 26, 2025.

facilitating information exchange about their characteristics, by providing for a national decision-making process on their import and export, and by disseminating those decisions to other contracting parties (Article 1 of the Rotterdam Convention). In 2009, the Republic of Serbia ratified the Rotterdam Convention by law.²⁹ This law is applied through the Law on Chemicals³⁰ and the Law on Biocidal Products.³¹

5.4. The Stockholm Convention

The Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants is an international treaty adopted in 2001 in Stockholm (hereinafter: the Stockholm Convention), and it entered into force on May 17, 2004. Already in its introductory provisions, the protection of human health and the environment from persistent organic pollutants is defined as the objective of this Convention. Namely, the signatories to the Convention undertake to adopt the legal and administrative measures necessary to eliminate or strictly restrict the use and production of persistent organic pollutants – chemicals (POPs) that persist in the environment for a long time, accumulate in living organisms, are transported over long distances, and may cause serious consequences for human health and ecosystems.

Implementation of the Stockholm Convention requires global cooperation and coordination among the signatory states.

6. THE EUROPEAN DIRECTIVE ON ENVIRONMENTAL CRIME FROM 2024

The European Directive on environmental crime from 2024³² was adopted on April 11, 2024, and entered into force on May 20, 2024 (hereinafter: Directive (EU) 2024/1203). Directive (EU) 2024/1203 seeks to align, that is, harmonize the law concerning criminal offenses against the environment

²⁹ Law on the Ratification of the Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade, as amended, *Official Gazette of the RS – International Treaties*, No. 38/2009.

³⁰ Law on Chemicals, *Official Gazette of the RS*, No. 36/2009, 88/2010, 92/2011, 93/2012 and 25/2015.

³¹ Law on Biocidal Products, *Official Gazette of the RS*, No. 109/2021.

³² European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

and establishes common standards for criminal offenses and penalties for them. Directive (EU) 2024/1203 represents a significant step forward in the European Union's fight against environmental crime, expanding the list of criminal offenses against the environment and strengthening the mechanism of sanctions and their enforcement. Namely, in Article 3, the Directive provides for a total of 20 criminal offenses.

Member States have undertaken to harmonize their national legislation with the Directive by May 21, 2026. In addition to introducing new criminal offenses and prescribing qualified forms of those criminal offenses, Directive (EU) 2024/1203 specifies the type and level of criminal sanctions, and, for legal persons, introduces the possibility of a penalty whose amount is determined according to the company's total worldwide turnover, and not only the revenue generated within the borders of the state where the criminal offense was committed, as well as a series of other measures aimed at environmental protection.³³ Given that the Republic of Serbia is in the process of accession to the EU, as a candidate country, it is expected to harmonize its legislation with the EU *acquis*.³⁴

7. PROBLEMS AND CHALLENGES IN PROVING THE COMMISSION OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT, WITH PROPOSALS FOR IMPROVING THE LEGAL FRAMEWORK AND PRACTICE

Criminal offenses against the environment are of such a nature that there is a danger of the rapid loss of evidence that cannot be secured at a later stage or that will be modified to such an extent that it will no longer be possible to use it as evidence in proceedings (for example, if a river is polluted, it is necessary for the police to arrive at the scene as soon as possible in order to conduct an on-site investigation, but also for experts from the Institute of Public Health or another competent institution to arrive and properly take a water sample,

³³ Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava – tom 2“*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 342.

³⁴ For more on the compliance of Directive (EU) 2024/1203 with the Criminal Code of the Republic of Serbia, see: Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava – tom 2“*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 323–344.

which would be subject to expert examination at a later stage of the proceedings and serve as evidence before the court. Any delay in sampling creates the danger that the polluted water, depending on the speed of the river flow, will no longer be capable of being sampled, and despite the existence of a consequence caused by the pollution, such as, for example, the death of river fish, without an adequate water sample it will not be possible to establish a causal link between the pollution of the water itself and the cause of the fish deaths).

Because of this urgency, it is necessary that all actors possess specialized knowledge in the field of environmental protection. In that regard, as of February 2022, groups for combating environmental crime and environmental protection have been formed within each regional police administration. In addition, within the Ministry of the Interior of the Republic of Serbia, within the Police Directorate, the Criminal Police Administration, the Service for Combating Crime, a Department for Combating Environmental Crime has been established, which cooperates with all regional administrations and the already mentioned groups, so that problems of environmental crime are covered and addressed not only horizontally, but also vertically, that is, the performance results of the newly formed groups are monitored.³⁵ Within the public prosecution organization, public prosecutors are designated by the annual plan and program as contact points for environmental safety and endangered wild species, and they primarily act in these cases and primarily attend specialist training and professional gatherings on the topic of environmental protection, that is, on the topic of protection of endangered wild species.

Precisely because of the “urgent character” of securing and collecting evidence, it is necessary for the public prosecutor’s office to have already established cooperation and a planned dynamic of action in relation to these criminal offenses, that is, depending on the eco-medium that has been polluted, for both local and national environmental protection inspectors and the public prosecutor to know in advance which institution must be contacted for the expert taking of samples, and for there to be a pre-established map of expert institutions, institutes, or laboratories to which such samples are sent for expert examination at an earlier stage of the proceedings, without delay. If the public prosecutor is unprepared in the sense that they do not know who is competent to perform sampling, and only after being informed of the criminal offense begins to learn who could adequately perform it and to check the availability of those experts, there is a serious risk of losing evidentiary material, bearing in mind that urgency is often measured in hours.

³⁵ Đorđević, Đ. (2025). Stanje ekološkog kriminala u Pčinjskom okrugu. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava – tom 2“*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 552.

8. CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT IN THE PRACTICE OF THE BASIC PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE IN NOVI PAZAR

An inspection of the records of the Basic Public Prosecutor's Office in Novi Pazar shows that, in practice, only one criminal offense dominates out of the eighteen criminal offenses against the environment, namely the criminal offense of Timber Theft under Article 275 of the Criminal Code.

Table 1.

Criminal offense	2020	2021	2022	2023	2024
Environmental Pollution	0	0	4	17	2
Failure to Undertake Environmental Protection Measures	0	0	0	0	0
Unlawful Construction and Commissioning of Facilities and Installations that Pollute the Environment	0	0	0	1	0
Damage to Environmental Protection Facilities and Devices	0	0	0	0	0
Damage to the Environment	0	0	0	0	2
Destruction of, Damage to, Taking Abroad, and Bringing into Serbia a Protected Natural Good	0	0	0	0	0
Bringing Hazardous Substances into Serbia and Unlawful Processing, Disposal, and Storage of Hazardous Substances	0	0	0	1	9
Unlawful Construction of Nuclear Installations	0	0	0	0	0
Violation of the Right to Information on the State of the Environment	0	0	0	0	0
Killing and Abuse of Animals	1	0	0	0	2
Transmission of Contagious Diseases Among Animals and Plants	0	17	0	0	0
Negligent Provision of Veterinary Assistance	0	0	0	0	0
Production of Harmful Products for Treating Animals	0	0	0	0	0
Pollution of Livestock Fodder and Water	0	0	0	0	0
Forest Devastation	0	0	0	0	0
Timber Theft	34	30	46	22	17
Illegal Hunting	1	0	0	0	0
Illegal Fishing	1	0	0	1	3

Table 1 shows the cases formed in the Basic Public Prosecutor's Office in Novi Pazar between 2020 and 2024 concerning criminal complaints for criminal offenses from Chapter XXIV. A major disproportion is noticeable, in the sense that, of the total number of criminal complaints filed for this group of criminal offenses, 48.5 % were filed for the criminal offense of Timber Theft, while 10 criminal offenses do not appear in practice at all. As can be seen by the years presented, this trend of primarily filing criminal complaints for the criminal offense of Timber Theft is present throughout the entire period shown, although it may be observed that after 2022, when groups for combating environmental crime and environmental protection were formed within each regional police administration, that is, Departments for Combating Environmental Crime, criminal complaints began to be filed for the criminal offense of Environmental Pollution and the criminal offense of Bringing Hazardous Substances into Serbia and Unlawful Processing, Disposal, and Storage of Hazardous Substances, which indicates an important step forward in a more effective fight against environmental crime. Nevertheless, it may be concluded that the criminal offense primarily prosecuted is one where the consequence appears as pecuniary damage to an individual, while other criminal offenses against the environment that have the public good as their protected object, and where an individual does not appear as the injured party, virtually do not exist. Unfortunately, this does not mean that such criminal offenses truly do not occur in practice, but only that the protected object, as an independent good, the environment as such, has essentially not been understood.

With regard to sanctions for criminal offenses against the environment, from the sample years presented in Table 1, it was established that in 45 % of cases deferred prosecution was applied, in 29.5 % a warning measure was imposed, in 15.5 % a fine was imposed as the principal penalty, in 1.6 % imprisonment with electronic monitoring was imposed, and in 0.8 % an effective prison sentence was imposed. From the above, it may be concluded that courts primarily resort to deferred prosecution, which the legislator has unquestionably enabled, bearing in mind that in the largest number of cases a penalty of up to five years has been prescribed; however, the question arises as to the achievement of the purpose of punishment, that is, the achievement of general and special prevention in relation to the perpetrator and other persons, through such outcomes of criminal proceedings for criminal offenses against the environment.

9. CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN THE FIELD OF ECOLOGY

The case law of the European Court of Human Rights in the field of ecology has been developing for several decades. Although the European Convention on Human Rights itself (hereinafter: the Convention)³⁶ does not explicitly contain a “right to a healthy environment,” the European Court of Human Rights has, through the interpretation of other rights under the Convention, developed rich case law that today represents the basis of environmental law in Europe. One of the most significant judgments of the European Court of Human Rights (hereinafter: the Court) is *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*,³⁷ in which the Court, on the basis of Article 8 of the Convention, established a positive obligation of Contracting States to protect individuals from the serious adverse effects of climate change. Namely, the proceedings were initiated on the basis of an application by the Association (whose members include more than 2,000 older women, most of whom are over the age of 70) and four individual applications by women over the age of 80, members of the Association, who complained of various failures by the Swiss authorities to mitigate climate change – and in particular the effect of global warming – which negatively affected the lives, living conditions, and health of the individual applicants and the members of the applicant Association. The Court recognized the association’s active procedural standing, while the individual members of the association (individuals) were not granted victim status unless they were personally affected by a specific measure (Article 34 of the Convention).³⁸ The Court found that, although climate change is undoubtedly a global phenomenon that states should address at the global level, each state has its own share of responsibility to take measures to combat climate change and that the taking of those measures is determined by the state’s own capacities, and not by any specific act (or omission) of any other state. What

³⁶ Law on the Ratification of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11, the Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Protocol No. 4 to the Convention securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the First Protocol thereto, Protocol No. 6 concerning the abolition of the death penalty, Protocol No. 7, Protocol No. 12, and Protocol No. 13 concerning the abolition of the death penalty in all circumstances, *Official Gazette of SCG – International Treaties*, No. 9/2003, 5/2005 and 7/2005 – corr., and *Official Gazette of the RS – International Treaties*, No. 12/2010 and 10/2015.

³⁷ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, (App. no. 53600/20), 9. 4. 2024.

³⁸ Auner, A. B. (2024). Legal standing and victim status of individuals and associations after the ‘KlimaSeniorinnen’ case. *Review paper Series: Law and Politics*, 22(2), 146.

is important, and sufficient for the existence of state responsibility, is that the reasonable measures that the domestic authorities failed to take could have had real prospects of changing the outcome or mitigating the harm. The Court found that Switzerland had failed to introduce appropriate laws and had failed to implement appropriate and sufficient measures for achieving the goals of combating climate change, in accordance with its international obligations. On April 9, 2024 (App. no. 53600/20), the Court held that Switzerland had violated the provisions of the Convention because it had failed to take appropriate measures to protect its citizens from the consequences of climate change. The judgment was delivered on the basis of Articles 8 (right to respect for private and family life) and 6 (right of access to a court/fair trial) of the Convention. The Court assessed that states have a positive obligation to take measures that will mitigate the impact of climate change, especially on vulnerable groups of citizens (in the specific case, older women). This case is considered a turning point in the sense that, for the first time, the Court directly linked climate change and international human rights protection, thereby opening the space for future actions against states for failure to act in relation to protecting the population from the harmful impact of climate change. In this way, environmental protection acquired the rank of a human rights issue and an obligation of the state toward its citizens.

10. CONCLUSION

Criminal offenses against the environment, primarily starting from their structure, consequences, and other specific features connected to this type of criminal offense, require a special approach. Namely, unlike classic offenses, criminal offenses against the environment in the largest number of cases cause long-term, widespread, and often irreversible damage that affects not only an individual or the local community, but entire ecosystems and the health of present and future generations. Precisely because of the above, sentencing a perpetrator of criminal offenses against the environment cannot be a simple mechanical application of the general sentencing rules, but must represent a careful, expert, and well-founded analysis of the general and special circumstances that arise in this type of criminal offense. Courts and public prosecutor's offices must, in each individual case, assess the scope and duration of the consequence, the degree of impairment of natural resources, the possibility or impossibility of remediation of the damage that occurred, as well as the motive and degree of culpability of the perpetrator. Of particular importance is the assessment of whether the perpetrator acted in order to obtain economic gain to the detriment of the public interest, whether they undertook measures

to eliminate the damage, and whether they cooperated with the competent authorities. In environmental crime, the role of legal persons is dominant, as their activities, organizational omissions, or intentional activities may lead to pollution on a large scale. Therefore, establishing their liability under the Law on the Liability of Legal Persons for Criminal Offenses represents a positive step toward improving the preventive function of criminal law and strengthening corporate awareness of the need to comply with environmental standards. An analysis of the practice of the Basic Public Prosecutor's Office in Novi Pazar shows that environmental criminal offenses are still insufficiently prosecuted, which indicates the need to strengthen institutional capacities through better intersectoral cooperation and a faster response in the stage of securing evidence. The urgent character of criminal offenses against the environment requires that the public prosecutor's office, the police, and inspection services act in a coordinated manner, with clearly defined procedures and the availability of expert laboratories capable of securing relevant evidence. Harmonization of domestic legislation and practice with European standards represents an important step toward effective environmental protection. However, the formal existence of norms is not sufficient; rather, their consistent application is necessary, which will ensure uniform case law, and it is particularly necessary to conduct continuous education of all actors in the system. In conclusion, sentencing for criminal offenses against the environment must be strict, fair, and directed toward the specific features of environmental crime. Only a sentence that reflects the actual severity of the environmental consequence, the degree of culpability, and the social dangerousness of the perpetrator can achieve its preventive role and contribute to the protection of the public interest. Only in this way does the system of criminal law become an effective instrument for the preservation of natural resources, protection of human health, and ensuring a sustainable future for generations to come.

BIBLIOGRAPHY

- Auner, A. B. (2024). Legal standing and victim status of individuals and associations after the 'KlimaSeniorinnen' case. *Review paper Series: Law and Politics*, 22(2).
- Babić, B. (2023). „Krivično-pravna zaštita životne sredine u Republici Srbiji i u uporednom zakonodavstvu“, doctoral dissertation. Novi Sad.
- Đorđević, Đ. (2025). Stanje ekološkog kriminala u Pčinjskom okrugu. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava-tom 2“*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo.
- Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne*

- konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava-tom 2“*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 323–344.
- Miljuš, I. (2023). Specijalizacija službenih aktera u postupku za krivična dela protiv životne sredine. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – Reforma pravosudnih zakona Republike Srbije“*. Palić.
- Škulić, M., Čavoški, A., Trajković, D., Matić, M., Mrakić, V. (2011). *Priručnik za zaštitu životne sredine*. Belgrade: Association of Public Prosecutors and Deputy Public Prosecutors of Serbia.
- Stojanović, Z. (2022). *Komentar Krivičnog zakonika, twelfth supplemented edition*. Belgrade.

Regulations

- Constitution of the Republic of Serbia, *Official Gazette of the RS*, No. 98/2006 and 115/2021.
- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- Law on Air Protection, *Official Gazette of the RS*, No. 51/2025.
- Law on Biocidal Products, *Official Gazette of the RS*, No. 109/2021.
- Law on Chemicals, *Official Gazette of the RS*, No. 36/2009, 88/2010, 92/2011, 93/2012 and 25/2015.
- Law on Environmental Impact Assessment, *Official Gazette of the RS*, No. 94/2024.
- Law on Environmental Protection, *Official Gazette of the RS*, No. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – other law, 72/2009 – other law, 43/2011 – decision of the Constitutional Court, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – other law, 95/2018 – other law and 94/2024 – other law.
- Law on Free Access to Information of Public Importance, *Official Gazette of the RS*, No. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010 and 105/2021.
- Law on Nature Protection, *Official Gazette of the RS*, No. 36/2009, 88/2010, 91/2010 – corr., 14/2016, 95/2018 – other law and 71/2021.
- Law on the Liability of Legal Entities for Criminal Offences, *Official Gazette of the RS*, No. 97/2008.
- Law on the Ratification of the Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal, *Official Gazette of the RS – International Treaties*, No. 2/99.
- Law on the Ratification of the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, *Official Gazette of the RS – International Treaties*, No. 38/2009.
- Law on the Ratification of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11, the Protocol to the

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Protocol No. 4 to the Convention securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the First Protocol thereto, Protocol No. 6 concerning the abolition of the death penalty, Protocol No. 7, Protocol No. 12, and Protocol No. 13 concerning the abolition of the death penalty in all circumstances, *Official Gazette of SCG – International Treaties*, No. 9/2003, 5/2005 and 7/2005 – corr., and *Official Gazette of the RS – International Treaties*, No. 12/2010 and 10/2015.

Law on the Ratification of the Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade, as amended, *Official Gazette of the RS – International Treaties*, No. 38/2009.

Law on the Ratification of the Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants, *Official Gazette of the RS – International Treaties*, No. 42/2009.

Law on Waste Management, *Official Gazette of the RS*, No. 36/2009, 88/2010, 14/2016, 95/2018 – other law and 35/2023.

Law on Water, *Official Gazette of the RS*, No. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 and 95/2018 – other law.

Rulebook on Categories, Testing and Classification of Waste, *Official Gazette of the RS*, No. 56/2010, 93/2019, 39/2021 and 65/2024.

Rulebook on the Method of Storage, Packaging and Labelling of Hazardous Waste, *Official Gazette of the RS*, No. 95/2024.

Strategy for the Implementation of the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters – Aarhus Convention, *Official Gazette of the RS*, No. 103/2011.

UNECE, *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161.

United Nations, *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal*, March 22, 1989, Treaty Series, vol. 1673.

Internet sources

<https://www.ekologija.gov.rs/dozvole-obraci/upravljanje-otpadom/prekogranicno-kretanje-otpada-i-notifikacioni-postupak> accessed on November 21, 2025.

<https://data.gov.rs/sr/datasets/deponije-sanitarne-nesanitarne-i-divlje/> accessed on November 26, 2025.

Case law

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, (App. no. 53600/20), April 9, 2024.

Judgment of the Supreme Court of Cassation, Kzz. No. 259/2014 of April 29, 2014.

*Prof. dr Božidar Banović**

Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu

ORCID: 0000-0001-9291-7091

*Prof. dr Aleksandra Ilić***

Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu

ORCID: 0000-0001-7298-2347

ORGANIZOVANI KRIMINALITET I KRIVIČNA DELA PROTIV ŽIVOTNE SREDINE ***

SAŽETAK: Standardi zaštite i unapređenja životne sredine su u očiglednom i dubokom neskladu sa realnim stanjem. Životna sredina se svakodnevno i kontinuirano ugrožava i oštećuje mnogobrojnim i različitim individualnim i kolektivnim aktivnostima. Mnoge od ovih aktivnosti vremenom su zabranjene i sankcionisane različitim vrstama propisa, dok su pojedine, prepoznate kao izrazito društveno opasne i sankcionisane krivičnim zakonodavstvom. Ekološki kriminalitet obuhvata širok spektar nelegalnih aktivnosti i štetnih posledica, usled čega ne postoji njegova univerzalno prihvaćena definicija. Pored direktnih i indirektnih štetnih posledica po životnu sredinu i ljudsko zdravlje, pojedini oblici ekološkog kriminaliteta usmereni su na sticanje koristi. Ujedinjene nacije su ekološki kriminalitet izdvojile kao ključni činilac koji pogoršava takozvanu „trostruku planetarnu krizu“ – klimatske promene, gubitak biodiverziteta i zagađenje. Organizovane kriminalne grupe i mreže percipiraju ekološka krivična dela kao priliku za visok profit uz relativno nizak rizik, što im omogućava da finansiraju druge ilegalne

* e-mail: banovicb@fb.bg.ac.rs, redovni profesor.

** e-mail: aleksandra.ilic@fb.bg.ac.rs, vanredni profesor.

*** Rad je primljen 1. 9. 2025, a prihvaćen je za objavljivanje 23. 12. 2025. godine.

aktivnosti i prošire svoj uticaj. Ekološki kriminalitet označen je kao četvrta najunosnija kriminalna aktivnost na svetu, odmah nakon trgovine ljudima, drogom i oružjem. Efikasno suzbijanje ekoloških krivičnih dela u mnogim državama ni danas ne spada u prioritete. U uvodnom delu ovog rada daju se pojmovna određenja ekološkog i organizovanog kriminaliteta, a zatim ćemo se fokusirati na ključne oblasti. Pored toga, biće razmotrena operativna metodologija kriminalnih mreža, s posebnim naglaskom na korupciju i pranje novca kao ključne faktore koji doprinose konvergenciji, ali i na ulogu korporacija i državnih organa u tim mehanizmima. Na kraju rada biće dat kratak kritički osvrt na dinamiku i stanje ekološkog kriminaliteta u Srbiji.

Ključne reči: ekološki kriminalitet, organizovani kriminalitet, kriminalne mreže, konvergencija organizovanog i ekološkog kriminaliteta, korupcija, pranje novca

1. UVOD

Pravo na zdravu životnu sredinu predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava, koje poslednjih decenija stiče ravnopravan status među već univerzalno prepoznatim i garantovanim ljudskim pravima i to kako na nacionalnom, tako i na globalnom nivou. Iako nije izričito priznato u relevantnim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, od prve konferencije Ujedinjenih nacija (UN) o životnoj sredini¹ ovo pravo postepeno postaje deo tzv. treće generacije ljudskih prava.² Pravo na zdravu životnu sredinu generalno se odnosi na pristup čistom vazduhu i vodi, pristojnoj hrani i sanitaciji, kao i na stabilnu klimu, zdrav biodiverzitet i zdrave ekosisteme.³ Drugim rečima, ovo pravo podrazumeva pravo svakog pojedinca na život u okruženju koje je čisto, bezbedno i pogodno za njegovo zdravlje i blagostanje. Ovakav razvoj podstakao je mnoge države da pravo na zdravu životnu sredinu implementira u nacionalno zakonodavstvo.⁴ I Ustav Republike Srbije (čl. 74), u delu pod naslovom „Ljudske

¹ Konferencija je održana u Stokholmu 1972. godine. Na ovoj konferenciji doneta je Deklaracija o čovekovoj okolini, Stokholmska deklaracija – UN General Assembly, *United Nations Conference on the Human Environment*, A/RES/2994, 15 December 1972.

² V. više: Vasak, K. (1979). For the third generation of human rights: the rights of solidarity. *Inaugural lecture to the tenth study session of the International Institute of Human Rights*. Strasbourg.

³ Árnadóttir, S. (2023). International Obligations Calling for Constitutional Protection of the Right to a Healthy Environment: An Icelandic Perspective. *Nordic Journal of European Law*, 6(3), 107.

⁴ Specijalni izvestilac UN za ljudska prava i životnu sredinu je 2019. godine izveštio da je 110 država implementiralo pravo na bezbednu, čistu, zdravu i održivu životnu sredinu u svoje ustave. Pri tome, 156 država je zakonski priznalo ovo pravo kroz domaće

slobode i prava“, garantuje pravo na zdravu životnu sredinu, a sadžina tog prava obuhvata pravo na zdravu životnu sredinu i na blagovremeno i potpuno obaveštavanje o njenom stanju, odgovornost svih, a posebno Republike Srbije i autonomne pokrajine za zaštitu životne sredine, te dužnost svakoga da čuva i poboljšava životnu sredinu.⁵ Ono nije ograničeno samo na pravo sadašnjih, već uključuje i pravo budućih generacija na zdravu prirodu i adekvatne resurse.⁶

Istovremeno, na globalnom nivou pravo na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu, kao univerzalno ljudsko pravo, eksplicitno se priznaje Rezolucijom Generalne skupštine UN.⁷

S druge strane, i laički uvid dovodi nas do zaključka da postoji očigledan i dubok nesklad između standarda zaštite i unapređenja životne sredine, proklamovanih brojnim političkim, a garantovanih pravnim dokumentima, na međunarodnom, nacionalnom i lokalnom nivou, i realnog stanja. Svedoci smo da se životna sredina svakodnevno i kontinuirano ugrožava i oštećuje mnogobrojnim i različitim individualnim i kolektivnim aktivnostima, kako fizičkih, tako i pravnih lica, privrednih subjekata, pa i samih država. Mnoge od ovih aktivnosti vremenom su zabranjene i sankcionisane različitim vrstama propisa, dok su pojedine, zbog svoje učestalosti, rasprostranjenosti i težine posledica, prepoznate kao izrazito društveno opasne i sankcionisane krivičnim zakonodavstvom, te u literaturi dobile naziv ekološka krivična dela ili ekološki kriminalitet (u daljem tekstu EK).

EK je specifičan i po tome što njegove posledice imaju intergeneracijski karakter. Za razliku od nekih drugih oblika kriminaliteta, čije posledice mogu biti brzo vidljive i merljive, EK uništava prirodne resurse i ekosisteme, čija obnova, ako je uopšte moguća, može trajati decenijama. Na taj način on postaje pretnja ne samo aktuelnim, već i budućim generacijama. Paradoksalno je da se u praksi mnogih država EK tretira kao kriminalitet bez žrtve, pre svega zbog činjenice da ne postoje očigledne žrtve, žrtve nisu svesne da su žrtve, ili zbog odsustva trenutnih i vidljivih posledica nisu zainteresovane za prijavljivanje ovih krivičnih dela. Posledice EK su brojne i raznovrsne, često dugoročne i nepovratne,⁸ od neposrednih, koje direktno pogađaju ekosistem

ili međunarodne obaveze. V. više: UN Human Rights Council, *Right to a healthy environment: good practices, Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment*, UN Doc A/HRC/43/53, 30 December 2019, paras. 10–13.

⁵ Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/06, 16/22. – dr. propis.

⁶ Joldžić, V. (2008). *Ekološko pravo, Opšti i Poseban deo (Primer Srbije države u tranziciji)*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 25.

⁷ UN General Assembly, *The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment*, U.N. Doc. A/RES/76/300, 28 July, 2022.

⁸ Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). Transnational environmental crime: excavating the complexities – an introduction. U: Elliott, L., Schaedla, W. H. (ur.), *Handbook of*

(degradacija zemljišta, uništavanje šuma i vodenih resursa, zagađenje vazduha) i biodiverziteta (gubitak biodiverziteta i izumiranje vrsta),⁹ do posrednih, poput socijalnih (ugrožavanje egzistencije, smanjenje izvora hrane i vode, masovne migracije, narušavanje ljudskih prava), ekonomskih (visoki gubici lokalnih ekonomija i smanjenje državnih prihoda),¹⁰ zdravstvenih (povećana smrtnost i razne vrste oboljenja, posebno infektivnih).¹¹ Posledice EK najčešće snose lokalne zajednice koje zavise od prirodnih resursa. Na primer, ilegalna seča šuma može dovesti do erozije zemljišta i poplava, što direktno ugrožava egzistenciju malih poljoprivrednih proizvođača. Ilegalno odlaganje otpada često pogađa siromašne zajednice koje nemaju kapacitet da se zaštite od toksičnih materija. Tako nastaje svojevrsna „ekološka nepravda“, u kojoj najugroženiji postaju žrtve kriminalnih aktivnosti koje su motivisane profitom bogatih aktera.¹² Ujedinjene nacije su EK izdvojile kao ključni faktor koji pogoršava takozvanu „trostruku planetarnu krizu“ – klimatske promene, gubitak biodiverziteta i zagađenje.¹³

Napredak u tehnologiji, razvoj novih industrijskih postrojenja, globalizacija privredne delatnosti, posebno trgovine, razvoj informacionih tehnologija, s jedne, te sve veća potražnja za prirodnim resursima i rast njihove vrednosti

transnational environmental crime, Cheltenham, Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 6–8; Lirëza, L., Koçi, G. (2023). Environmental Crimes: Their Nature, Scope, and Problems in Identification. *Interdisciplinary Journal of Research and Development* 2023, (1), 238.

⁹ Wyatt, T. (2013). *Wildlife Trafficking: A Deconstruction of the Crime, the Victims, and the Offenders*. London: Palgrave Macmillan, 40; Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). (2019). Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services (Summary for Policymakers), Bonn, 12; Zimmerman, M. E. (2003). The black market for wildlife: Combating transnational organized crime in the illegal wildlife trade. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 36(5), 1660.

¹⁰ Nellemann, C., (Editor in Chief), Henriksen, R., Kreilhuber, Ar., Stewart, D., Kotsovou, M., Raxter, P., Mrema, E., Barrat, S. (2016). *The Rise of Environmental Crime – A Growing Threat To Natural Resources Peace, Development And Security*. UNEP, Interpol, 7; Financial Action Task Force (FATF). (2021). *Money Laundering from Environmental Crime*. Paris, 9.

¹¹ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2020). *World Wildlife Crime Report*. New York, 15; Karesh, W. B., Cook, R. A., Bennett E. L., Newcomb, J. (2005). Wildlife trade and global disease emergence. *Emerging Infectious Diseases*, 11(7), 1001.

¹² White, R. (2011). *Transnational Environmental Crime: Toward an Eco-Global Criminology*. New York: Routledge, 11.

¹³ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Explainer: What are crimes that affect the environment?*, https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2024/April/explainer_-what-are-crimes-that-affect-the-environment.html, pristupljeno 20. 10. 2025; United Nations environmental programme, *UN Environment Assembly advances collaborative action on triple planetary crisis*, <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/un-environment-assembly-advances-collaborative-action-triple>, pristupljeno 20. 10. 2025.

na tržištu, s druge strane, stvorili su osnovu za ilegalnu eksploataciju, odnosno zloupotrebu životne sredine radi sticanja profita. Drugim rečima, pojedini oblici EK usmereni su na sticanje koristi za pojedince, grupe ili privredne subjekte (kompanije, korporacije) kroz eksploataciju, oštećenje, trgovinu ili krađu prirodnih resursa, odnosno kroz ilegalnu trgovinu i odlaganje opasnog otpada i drugih zagađivača, kao i krijumčarenje supstanci koje oštećuju ozonski omotač.¹⁴

EK dugo je tretiran kao izolovan problem, pre svega lokalnog karaktera. Međutim, danas postoje verodostojni i dokumentovani dokazi da savremeni oblici ekoloških krivičnih dela, posebno oni lukrativnog karaktera, imaju transnacionalna obeležja.¹⁵ Može se tako nazvati kad god postoji prekogranično kretanje učinilaca, robe i/ili ilegalno stečene dobiti. Nezakonita seča šuma u jednoj zemlji može imati tržište u drugoj, a profit završiti u trećoj. Kriminalne mreže vešto koriste globalizovane trgovinske kanale, transportne rute i međunarodne finansijske sisteme za pranje novca. Time EK prestaje da bude lokalni problem i prerasta u globalni izazov koji nijedna država ne može sama da reši.

„Transnacionalni EK podrazumeva i definiše se kao prekogranična trgovina vrstama, resursima, otpadom ili zagađivačima u suprotnosti sa zabranama ili regulatornim režimima uspostavljenim multilateralnim ekološkim sporazumima, ili u suprotnosti sa nacionalnim zakonima. To uključuje trgovinu ilegalno sečenom drvnom građom (ponekad nazvanom „ukradena“ drvena građa), ilegalnu trgovinu ugroženim i zaštićenim vrstama, prekogranično odlaganje toksičnog i opasnog otpada, uključujući elektronski otpad (e-otpada) i crno tržište za supstance koje oštećuju ozonski omotač ili druge zabranjene ili regulisane hemikalije.“¹⁶

„Transnacionalni EK može se podeliti u dve kategorije: trgovina prirodnim resursima i trgovina opasnim supstancama. Prva kategorija obuhvata trgovinu ugroženim vrstama, ilegalnu seču šuma i ilegalnu eksploataciju i trgovinu mineralnim resursima, dok druga uključuje ilegalnu trgovinu supstancama koje oštećuju ozonski omotač, kao i odlaganje i promet otpada.“¹⁷

Upravo su profitabilnost i transnacionalni karakter ekoloških krivičnih dela, s jedne, te nedostaci normativnih rešenja i slabosti prilikom njihove pri-

¹⁴ Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). Transnational environmental crime: excavating the complexities – an introduction. U: Elliott, L., Schaedla, W. H. (ur.), *Handbook of transnational environmental crime*, Cheltenham, Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 5–6.

¹⁵ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime, *Trends in Organized Crime*, 14 (4), 336; White, R. (2011). *Transnational Environmental Crime. Toward an Eco-Global Criminology*. New York: Routledge, 7–10.

¹⁶ Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). *Op. cit.*, 3–4.

¹⁷ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 334.

mene, sa druge strane, doprineli da organizovane kriminalne grupe i mreže percipiraju ekološka krivična dela kao priliku za visok profit uz relativno nizak rizik, što im omogućava da finansiraju druge ilegalne aktivnosti i prošire svoj uticaj.

2. ORGANIZOVANI EKOLOŠKI KRIMINALITET (OEK)

Sama priroda i karakteristike lukrativnih krivičnih dela protiv životne sredine, ali i praksa regulatornih tela i organa otkrivanja i gonjenja, navode nas na zaključak da se skoro nikada ne radi o jednokratnoj individualnoj kriminalnoj delatnosti. Naprotiv, radi se o kontinuiranoj kriminalnoj delatnosti za čije izvršenje je neophodna adekvatna organizacija, uz učešće većeg broja lica. Time se učinioci ove kategorije ekoloških krivičnih dela uklapaju u definiciju „grupe za organizovani kriminal“ iz Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala,¹⁸ pod uslovom da su pomenuta krivična dela zaprećena kaznom od 4 godine zatvora ili više. Teorijski posmatrano, EK može se smestiti u okvire organizovanog kriminaliteta (OK), jer ispunjava većinu njegovih osnovnih kriterijuma: trajnost i sistematičnost, profesionalizaciju, strukturalnu povezanost, korupciju i transnacionalnu dimenziju. Neke studije čak ističu da će u ovom veku EK postati dominantan oblik organizovanog kriminalnog delovanja, upravo zbog ogromnih profita koje generiše i globalnog karaktera problema. Naučna i stručna javnost danas gotovo da više nema nikakvu dilemu oko toga da je EK još jedan oblik transnacionalnog organizovanog kriminala.¹⁹

Iako su se OK i EK tradicionalno posmatrali i analizirali kao odvojeni fenomeni, sve je jasnija njihova međusobna povezanost, što je postalo značajna oblast interesovanja za kreatore politika, organe otkrivanja i gonjenja i istraživače širom sveta.

¹⁸ Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 6/200.

¹⁹ Van Uhm, D. P., Nijman, R. (2020). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Journal of Criminology*, 19(4); Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic; Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Dostupno na: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.

Rastuća globalna nestašica prirodnih resursa, te povećana potražnja za proizvodima životne sredine na globalnim tržištima, čini se dobrim prediktorom nastanka OEK u 21. veku. Poslednjih godina, savremeni OK počeo je da se bavi ilegalnom trgovinom prirodnim resursima, pored „tradicionalnih“ kriminalnih aktivnosti, kao što su trgovina drogom ili ljudima. Kriminalne grupe reaguju na socioekonomske, političke i ekološke promene tražeći prilike da diverzifikuju svoje ilegalne aktivnosti. To omogućava konvergenciju između EK i drugih vrsta teških krivičnih dela. Trgovina drogom povezuje se sa trgovinom mineralima i metalima, ustaljene krijumčarske rute za oružje i municiju koriste se za ilegalnu trgovinu drvnom građom i ugroženim vrstama, a trgovina ljudima radi prinudnog rada često je povezana s ilegalnim ribolovom.²⁰

Konvergencija OK i EK posledica je nekoliko ključnih činilaca. Prirodni resursi često imaju visoku tržišnu vrednost i lako se plasiraju na međunarodna tržišta. Osim toga, u mnogim državama zakoni u oblasti zaštite životne sredine nisu dovoljno razvijeni, a institucije koje ih sprovode pate od nedostatka resursa ili su pogođene korupcijom. Na kraju, u poređenju sa drugim oblicima kriminaliteta (poput trgovine narkoticima), sankcije za EK su blaže, što ga čini privlačnim za organizovane kriminalne grupe.

Iako zvanične statistike to ne pokazuju, procenjuje se da EK raste po godišnjoj stopi od 5–7 %, što ga čini učestalijim od ostalih oblika OK i što je dva do tri puta brže od stope rasta globalne ekonomije. Procena vrednosti nezakonite dobiti od OEK nije dovoljno precizna, što je razumljivo imajući u vidu visokoku tamnu brojku ove kategorije kriminaliteta. Ipak, s obzirom da se radi o procenama relevantnih međunarodnih organizacija, radi ilustracije vredi napomenuti da se ona kreće između 100 i 300 milijardi američkih dolara, što OEK čini četvrtim najprofitabilnijim oblikom OK.²¹ Procenjuje se da na

²⁰ Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 7.

²¹ Nellemann, C., (Editor in Chief), Henriksen, R., Kreilhuber, Ar., Stewart, D., Kotsovou, M., Raxter, P., Mrema, E., Barrat, S. (2016). *The Rise of Environmental Crime – A Growing Threat To Natural Resources Peace, Development And Security*. UNEP, Interpol, 7; Europol, *Environmental crime*. Dostupno na: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/environmental-crime>, pristupljeno: 22. 10. 2025; FATF, *Environmental Crime*. Dostupno na: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/environmental-crime.html>, pristupljeno 22. 10. 2025; World Bank. (2019). *Illegal Logging, Fishing, and Wildlife Trade: The Costs and How to Combat it*. Washington. Dostupno na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/422101574414576772/pdf/Illegal-Logging-Fishing-and-Wildlife-Trade-The-Costs-and-How-to-Combat-it.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025. Prema istim izvorima ilegalna seča šuma i trgovina drvetom vredna je 51–157 milijardi dolara što čini 10–30 % legalnog tržišta, ilegalno rudarenje i trgovina mineralima i metalima 12–48 milijardi dolara, ilegalni ribolov 11–36 milijardi dolara, ilegalna trgovina i krivolov divljih životinja 7–23 milijardi dolara, ilegalna trgovina i odlaganje opasnog otpada 10–12 milijardi dolara.

globalnom nivou transnacionalni EK „proizvodi“ skoro dve trećine, odnosno 64 % od ukupne nezakonite dobiti od kriminaliteta.²²

2.1. Tretman OEK u zakonodavstvu i praksi

Uprkos posledicama i razmerama OEK, on je žalosno zanemaren na svim nivoima.²³ Međunarodna zajednica snažno se fokusirala na „tradicionalne“ oblike OK, nauštrb OEK i drugih savremenih oblika OK. Tamo gde se zaključuju međunarodni sporazumi koji se bave zaštitom pojedinih elemenata životne sredine „implementacija je prepuštena nacionalnim prioritetima na štetu šire slike globalnog režima kontrole“, koji često ne uključuju efikasno suzbijanje EK.²⁴ Države obično pristupaju ovoj kategoriji kriminaliteta isključivo iz perspektive očuvanja i upravljanja životnom sredinom i prirodnim resursima, zanemarujući tako kriminalizaciju ili joj ne posvećujući isti nivo prioriteta kao „tradicionalnim“ oblicima transnacionalnog OK.²⁵ Nacionalni zakoni o životnoj sredini često su „opterećeni rupama u zakonu“,²⁶ kao i nedostatkom kapaciteta za sprovođenje. U nacionalnim pravosudnim sistemima često ne postoji ekskluzivna nadležnost za organizovani EK,²⁷ a državni organi u čiju nadležnost spada otkrivanje i gonjenje EK obično su loše obučeni, neefikasni i bez dovoljno ljudskih i materijalnih resursa.²⁸ Ovo se posebno odnosi na države bogate prirodnim resursima, koje su, po pravilu, nedovoljno ekonomski

²² RHIPTO (Norwegian Center for Global Analyses), INTERPOL and the Global Initiative Against Transnational Organized crime (2018). *World Atlas of Illicit Flows*, 9. Dostupno na: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-FINAL-WEB-VERSION-copia-compressed.pdf>, pristupljeno: 22. 10. 2025.

²³ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 334.

²⁴ Hayman, G., Brack, D. (2002) *International Environmental Crime. The nature and control of environmental black markets*. London: Royal Institute of International Affairs, 17.

²⁵ V. više: Conference of the Parties to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, Expert consultation on the use of the Convention for combating emerging forms of crime. Vienna, 30 June–2 July 2025. Dostupno na: https://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/COP5/CTOC_COP_2010_1/CTOC_CO-P_2010_1_E.pdf, pristupljeno 19. 10. 2025.

²⁶ Environmental Investigation Agency (EIA). (2007). *Upholding the Law: The Challenge of Effective Enforcement*, London, 2. Dostupno na: <https://eia-international.org/wp-content/uploads/Upholding-The-Law.pdf>, pristupljeno: 20. 10. 2025.

²⁷ Fröhlich, T. (2003). *Organized Environmental Crime in Accession Countries*. United Kingdom: BfU in association with Max-Planck-Institute.

²⁸ Hayman, G., Brack, D. (2002) *International Environmental Crime. The nature and control of environmental black markets*. London: Royal Institute of International Affairs, 16.

razvijene, sa slabim i korumpiranim institucijama i strukturom političke vlasti, a koje su izložene intenzivnoj ilegalnoj eksploataciji pomenutih resursa.

Kao posledica zanemarivanja OEK, u velikom broju slučajeva, javlja se nekažnjivost ove kategorije krivičnih dela, usled čega se državni organi suočavaju sa „preteranim samopouzdanjem“ učinilaca. Jedan trgovac divljim životinjama nedavno je prokomentarisao da je trgovina divljim životinjama „bolja od krijumčarenja droge“.²⁹ Prema tome, zbog nedostatka snažne i fokusirane akcije, OEK se percipira kao visoko profitabilan i niskorizičan.³⁰

2.2. Sličnosti i razlike OEK sa tradicionalnim oblicima

Kao što smo već prethodno napomenuli, većina OEK ima transnacionalni karakter, poput drugih oblika OK. Za obe kategorije kriminaliteta potrebna je organizacija većeg broja lica sa, po pravilu, podeljenim ulogama i trajno postupanje po unapred utvrđenom planu radi sticanja kriminalnog profita. Obe kategorije rezultat su globalizacije kriminala, gde učinioci krivičnih dela OEK deluju preko „uznemirujuće poroznih“ granica olakšanih „lakoćom komunikacije i kretanja robe i novca“. Kao i mnogi drugi oblici OK, OEK je „poslovni a ne predatorski kriminalitet“. To znači da se krivična dela OEK vrše kao posao, gde se ilegalnom ponudom zadovoljava potražnja za robom i uslugama. Na kraju, pomenuta potražnja potiče po pravilu sa globalnog severa, dok ponuda dolazi sa globalnog juga, baš kao što je slučaj sa trgovinom drogom i ljudima.³¹

Pored pomenutih sličnosti postoje i značajne razlike između „tradicionalnih“ oblika OK i OEK. EK obuhvata veoma različita krivična dela, što je očigledno već i iz same činjenice da se osnovi za njihovu inkriminaciju nalaze u brojnim međunarodnim sporazumima, gde za svako pitanje postoji poseban sporazum (npr. za trgovinu divljim životinjama, za supstance koje oštećuju ozonski omotač, za odlaganje otpada, za opasne hemikalije), umesto jednog sveobuhvatnog kao što je to slučaj kod „tradicionalnih“ oblika OK. U literaturi se spominje da je od prve UN konferencije Stokholmu 1972. godine, do kraja dvadesetog veka zaključeno više stotina međunarodnih i regionalnih ekoloških sporazuma.³²

²⁹ Schmidt, C. (2004). Environmental Crimes: Profiting at the Earth's Expense. *Environmental Health Perspectives*, 112(2), 98.

³⁰ Environmental Investigation Agency (EIA). (2007). *Upholding the Law: The Challenge of Effective Enforcement*, <https://eia-international.org/wp-content/uploads/Upholding-The-Law.pdf>, pristupljeno: 20. 10. 2025, 2.

³¹ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 336.

³² Brown Weiss, E. (1997). Strengthening National Compliance with International Environmental Agreements. *Environmental Policy and Law*, 27(4), 297.

OEK se razlikuje od mnogih oblika OK po tome što se ilegalne aktivnosti odvijaju paralelno sa legalnim, odnosno što ilegalno tržište funkcioniše paralelno sa legalnim i ne postoji potpuna zabrana za promet prirodnih resursa. Ovo je u suprotnosti sa tradicionalnom paradigmom OK, gde postoji potpuna zabrana pojedinih proizvoda ili aktivnosti. Na primer, dok su trgovina drogom i ljudima zabranjene i inkriminisane, određene zaštićene vrste flore i faune mogu biti kriminalizovane samo ako potiču iz specifičnih zemalja, ili se ilegalni promet i odlaganje otpada vrši paralelno sa legalnim. Prisustvo legalnog tržišta posebno otežava kontrolnim organima razlikovanje legalnog od ilegalnog, a tehnička priroda razlika između legalnih i ilegalnih proizvoda često prevazilazi sposobnosti osoblja kontrolnih organa, koje nije specifično obučeno u ovoj oblasti.³³ Ako se tome doda da je promet mnogih prirodnih resursa pod restriktivnim režimom dozvola i kvota, jasno je da se falsifikovanjem dokumentacije ili korupcijom organa koji izdaju dozvole i određuju kvote ilegalno vrlo lako pretvara u legalno.

3. KONVERGENCIJA OK I EK

Konvergencija kriminaliteta obično se definiše kao dinamičko preplitanje tržišta, aktera i tehnika različitih kriminalnih delatnosti ka zajedničkoj infrastrukturi i međusobnom osnaživanju (spillover effects).³⁴ Konvergencija je prepoznata kao ključna karakteristika organizovanih kriminalnih grupa i mreža, koje su proširile svoje kriminalne aktivnosti zahvaljujući globalizaciji, prekograničnim komercijalnim sistemima, napretku tehnologije i razvoju sistema za onlajn prenos novca.³⁵ U akademskoj literaturi najčešće je proble-

³³ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 337.

³⁴ V. više Walters, R. (2014). *Organized Crime and the Environment*. Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds) *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, New York: Springer; Van Uhm, D., Nijman, R., (2020). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Journal of Criminology*, 19(4); Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Dostupno na: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.

³⁵ Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Dostupno na: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025, 9.

matizovana konvergencija OK i terorizma, uz prateće kriminalne delatnosti, poput korupcije i pranja novca, dok je konvergencija OK i EK pobudila pažnju naučne i stručne javnosti tek u poslednje vreme.

Konceptualizacija OK u naučnoj i stručnoj javnosti ima dugu i složenu istoriju, sa mnogo delimično protivrečnih značenja koja su mu pripisivana još od kada je taj izraz počeo da se koristi u Sjedinjenim Američkim Državama pre više od sto godina.³⁶ Teorijski modeli, koje analiziraju organizacione aspekte OK, obično se grupišu u tri osnovna pristupa:

- hijerarhijski modeli, koji naglašavaju strogu unutrašnju strukturu i piramidalnu organizaciju (npr. sicilijanska mafija).
- mrežni modeli³⁷, koji ukazuju na fleksibilne, horizontalne veze između aktera, bez formalne hijerarhije i
- hibridni modeli, koji kombinuju elemente hijerarhije i mreža, zavisno od konkretnih okolnosti i tržišta.³⁸

S druge strane, teorijski modeli koji analiziraju funkcionalne aspekte OK sve više ističu koncept „globalnog kriminalnog poduzetništva“, prema kojem kriminalne grupe i mreže deluju slično multinacionalnim kompanijama, koristeći logističke, finansijske i tehnološke resurse kako bi maksimalizovale profit i smanjile rizik.³⁹ Kada se analizira veza između OK i ekoloških krivičnih dela, u prvom planu su koncepti kriminalnih mreža i globalnog kriminalnog preduzetništva, jer OEK zahteva kombinaciju lokalne operativne kontrole i globalnih tržišnih veza.

Za razliku od rigidne, birokratske strukture, organizovane kriminalne mreže su decentralizovane i prilagodljive, što ih čini manje ranjivim na mere organa otkrivanja i gonjenja. Koncept se oslanja na sociološke teorije o socijalnom kapitalu, gde poverenje, reputacija i međusobna povezanost služe kao ključni resursi za operacije. Morseli ističe da su kriminalne mreže u svojoj suštini „unutrašnji svetovi“ u kojima se ilegalna aktivnost odvija unutar normalnih društvenih interakcija.⁴⁰ Mreže su veoma otporne i mogu se rekon-

³⁶ V. više: Paoli, L., Van der Beken, T. (2014). *Organized crime – a contested concept*. Paoli, L. (ur.) *The Oxford Handbook of organized crime*. New York: Oxford University Press; Banović, B. (2016). Organizovani kriminal kao aktuelna bezbednosna pretnja. *Međunarodni problemi*, 68(2–3), 172–192.

³⁷ V. više: Europol. (2024). *Decoding the EU's most threatening criminal networks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. U ovom izveštaju EUROPOL je razvio ABCD tipologiju kriminalnih mreža koje deluju na prostoru EU, opisujući njihove organizacione i funkcionalne karakteristike.

³⁸ V. više: Paoli, L. (2002). *The Paradoxes of Organized Crime*. *Crime, Law and Social Change*, 37(1).

³⁹ V. više: Castells, M. (2010). *End of Milenium*. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell, 171–214.

⁴⁰ V. više: Morselli, C. (2009). *Inside Criminal Networks*. New York: Springer.

struisati i revitalizovati čak i nakon što pretrpe ozbiljnu štetu. Druga prednost mrežnih struktura je da se mogu lako proširiti kako bi uključile veze sa drugim kriminalnim organizacijama. Priroda ovih veza proteže se od prolaznih jednokratnih veza do mnogo trajnijih aranžmana saradnje, koji se mogu opisati kao strateški savezi. Većina veza je negde u sredini i najbolje se može opisati kao taktički savezi. Strateške saveze karakterišu ne samo održivi obrasci saradnje, već i očekivanje da će se takva saradnja nastaviti. Bez obzira da li su savezi strateški ili taktički, oni poboljšavaju kapacitet kriminalnih mreža da zaobiđu organe otkrivanja i gonjenja, olakšaju podelu rizika, neutrališu ili kooptiraju potencijalne konkurente i omogućavaju maksimiziranje profita na različitim tržištima.⁴¹

Kriminalne mreže su se uključile u širok spektar ilegalnih ekoloških tržišta, uključujući drvo, divlje životinje, otpad, te minerale i metale.⁴² Ekološke kriminalne mreže su organizacione strukture koje su se razvile kako bi olakšale ilegalne aktivnosti u vezi s prirodnim resursima. Njih odlikuje nekoliko ključnih karakteristika: decentralizacija, modularnost i korupcija. Decentralizacija podrazumeva da su, umesto hijerarhijske strukture, mreže često fluidne i prilagodljive. Sastoje se od labavo povezanih ćelija ili grupa, što im omogućava da izbegnu otkrivanje i brzo se rekonfigurišu nakon intervencija organa otkrivanja i gonjenja.⁴³ Modularnost podrazumeva da se mreže mogu podeliti na specijalizovane module, kao što su npr. lovokradice, prevoznici, posrednici, falsifikatori dokumenata, perači novca i sl. Svaki modul funkcioniše relativno nezavisno, čime se minimizira rizik za celu operaciju. Korupcija predstavlja ključni faktor za olakšavanje i prikrivanje ekološkog kriminaliteta. Kriminalne mreže podmićuju državne službenike, kontrolne organe i političare kako bi osigurale nesmetan protok ilegalne robe i zaštitile svoje operacije od otkrivanja i procesuiranja.⁴⁴

Transnacionalne mreže EK izuzetno su snalažljive i prilagodljive, sposobne da prebacuju svoj novac, ilegalnu robu i ljude preko granica i kontinenata kako im odgovara. Nasuprot tome, vladine agencije i organi otkrivanja i gonjenja često nisu u stanju da efikasno koordiniraju i reaguju kada se otkrije konvergencija EK, jer su obično strukturirani po regionu, vrsti

⁴¹ Williams, P. (1994). *Transnational Organised Crime and National and International Security: A Global Assessment*, 29–30. Dostupno na: <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/SWILLIAMS.PDF>, pristupljeno: 22. 10. 2025.

⁴² Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 14.

⁴³ V.: Morselli, C. (2010). Assessing vulnerable and strategic positions in a criminal network. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 26(4).

⁴⁴ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2024). *World Wildlife Crime Report: Trafficking in Protected Species*, 122–123.

krivičnog dela, nadležnosti i specifičnom domenu ovlašćenja. Takva organizaciona struktura sprečava ih da sprovedu i koordiniraju dugoročne operacije prikupljanja obavestajnih podataka duž međunarodnih lanaca snabdevanja. Ovaj jaz u međuinstitucionalnoj saradnji često čini mreže EK i njihove vođe nevidljivim, što rezultira neefikasnim pokušajima presecanja i procesuiranja kriminalnih mreža.⁴⁵

Kao što smo napomenuli, globalizacija, ekonomska liberalizacija i tranzicioni procesi u postsocijalističkim državama omogućili su kriminalnim mrežama da se infiltriraju u sektor upravljanja prirodnim resursima. Infiltracija u legalnu ekonomiju pokazuje da kriminal nije samo izolovani fenomen, već je postao parazitski, sistemski integrisan deo globalne ekonomije. Korišćenje nasilja kao strateškog alata i regrutacija ranjivih osoba ukazuju na hladno-krvnu, poslovno orijentisanu logiku koja maksimizira profit na štetu ljudskih života i društvenih vrednosti.⁴⁶ Na korišćenje legalnih poslovnih struktura za delatnosti OEK ukazuje i Europol u svom najnovijem izveštaju, naglašavajući da se „EK vrši iza fasade legitimnih preduzeća“.⁴⁷

Pošto su mreže OK proširile svoje poslove izvan „tradicionalnih“ aktivnosti na izuzetno unosnu kriminalnu eksploataciju prirode, sve je više dokaza da se EK „preklapa“ ili „konvergira“ sa falsifikovanjem, trgovinom narkoticima, sajber kriminalom, trgovinom ljudima, finansijskim kriminalom, korupcijom, trgovinom oružjem i terorizmom.⁴⁸ Sa druge strane, trenutno znanje o konvergenciji različitih teških krivičnih dela sa EK relativno je ograničeno, a postoji značajan nedostatak empirijskih dokaza o obimu i stepenu do kojeg se ova krivična dela preklapaju sa drugim oblicima OK.⁴⁹ Ipak, trebalo

⁴⁵ Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles, 10. Dostupno na: <https://earth-leagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.

⁴⁶ V.: Europol. (2024). *Decoding the EU's most threatening criminal networks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupno na: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20report%20on%20Decoding%20the%20EU-s%20most%20threatening%20criminal%20networks.pdf>, pristupljeno: 22. 10. 2025.

⁴⁷ Europol. (2025). *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The changing DNA of serious and organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 27.

⁴⁸ Interpol and UN Environment. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A convergence of threats*. Dostupno na: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/17008>, pristupljeno: 23. 10. 2025.

⁴⁹ Wyatt, T., Van Uhm, D., Nurse, A. (2020). Differentiating criminal networks in the illegal wildlife trade: organized, corporate and disorganized crime. *Trends in Organized Crime*, 23(4).

bi naglasiti da je u poslednje vreme sve više izveštaja i studija relevantnih međunarodnih organizacija o specifičnim oblicima OK i EK.⁵⁰ Takođe, dokumentovani su i oblici infiltracije „tradicionalnih“ struktura OK, poput italijanske mafije, ruskih kriminalnih organizacija, kineskih trijada, japanskih jakuza, kolumbijskih narko kartela, u različite oblasti EK.⁵¹

4. TIPOVI KONVERGENCIJE OK I EK

Koncept konvergencije kriminala je ključan za razumevanja dinamike i aktivnosti ekoloških kriminalnih mreža. Kao što smo ranije napomenuli, konvergencija se odnosi na sve veću međusobnu povezanost, preklapanje i ukrštanje različitih kategorija krivičnih dela. Ovaj fenomen je ključna karakteristika savremenog OK, gde se mreže često bave mnoštvom nezakonitih aktivnosti, brišući granice između tradicionalnih kategorija krivičnih dela. Nedavno istraživanje Interpola ističe da 84 % zemalja obuhvaćenih istraživanjem izveštava o konvergenciji između EK i drugih oblika ozbiljnog kriminaliteta.⁵² Prepoznavanje i razumevanje obrazaca konvergencije je od suštinskog značaja za klasifikaciju kriminalnih mreža, jer otkriva međusobnu povezanost njihovih operacija i njihovu sposobnost da se prilagode i diverzifikuju svoje kriminalne aktivnosti.

Radi lakšeg razumevanja procesa konvergencije, Van Uhm je, na osnovu prikupljenih podataka o preko 100 međunarodnih slučajeva EK, povezanih sa drugim oblicima ozbiljnog kriminaliteta, razvio model nazvan „kontinuum EK“.⁵³ Prema pomenutom modelu postoji pet faza „kontinuum EK“:

⁵⁰ V. npr. Wildlife Justice Commission. (2021). *Convergence of wildlife crime with other forms of organised crime*. <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2021/05/Crime-Convergence-Report-SPREADS-V07.pdf>, pristupljeno: 20. 10. 2025 – u ovoj studiji predstavljeno je 12 studija slučaja konvergencije OK i kriminaliteta koji se odnosi na ilegalnu trgovinu zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta. Ista organizacija je 2023. godine objavila novu studiju sa dodatne tri studija slučaja.

⁵¹ Van Uhm, D. P., Nijman, R. (2020). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Journal of Criminology*, 19(4), 545–546; Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 16–25.

⁵² Interpol. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A Convergence of Threats*. Lion, 13. Dostupno na: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/17008/environment_peace_security.pdf?sequence=1&isAllowed=1, pristupljeno: 22. 10. 2025.

⁵³ Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 32–34.

1) *Savez (Alliance)*

U ovoj početnoj fazi, tradicionalne grupe OK stupaju u savez sa grupama koje se bave EK. Cilj je deljenje stručnog znanja, obaveštajnih podataka i operativnih usluga. Na primer, narko kartel može da koristi svoje uspostavljene krijumčarske rute za prevoz slonovače, a zauzvrat, ilegalni lovci na divljač mogu da pružaju logističku podršku i lokalno znanje o terenu. Ne radi se o potpunoj integraciji, već o privremenoj saradnji radi obostranog profita.

2) *Mutualizam (Mutualism)*

Faza mutualizma predstavlja viši nivo saradnje u kojoj obe grupe dele i razmenjuju resurse na način koji im donosi uzajamnu korist. Ovde odnos postaje dublji i trajniji. Primer bi bio narko kartel koji pruža finansijska sredstva i oružje lokalnim grupama koje se bave ilegalnom sečom šuma, dok zauzvrat dobijaju pristup drvetu koje se koristi za prikrivanje kokaina tokom transporta. Obostrana korist je jasna i struktura je postala stabilnija.

3) *Konvergencija (Convergence)*

U ovoj fazi, grupe se stapaju u jedan entitet koji istovremeno ispoljava karakteristike oba originalna tipa kriminaliteta. To više nisu dva odvojena entiteta, već jedinstvena organizacija. Jedan od primera je kolumbijski kartel Klan del Golfo, koji je, nakon pacifikacije FARC-a, preuzeo kontrolu nad ilegalnim rudarenjem zlata, uz zadržavanje svojih tradicionalnih operacija trgovine drogom. Nova organizacija integriše obe kriminalne delatnosti u svoju osnovnu strukturu.

4) *Transformacija (Transformation)*

Faza transformacije podrazumeva da se kriminalna grupa transformiše u novu organizaciju kako bi se prilagodila promenljivim okolnostima. U ovom slučaju, originalni kriminalni model se menja, kako bi se iskoristile nove, unosnije prilike u EK. Na primer, grupa specijalizovana za krijumčarenje droge može u potpunosti napustiti taj posao i usmeriti sve svoje resurse na trgovinu tropskim drvetom, ako je profitabilnost veća, a rizik manji.

5) *Dominacija (Domination)*

Ovo je poslednja faza kontinuuma, u kojoj kriminalna grupa dominira određenim područjem ili trgovinskom linijom EK, kako bi ostvarila veći profit. U ovoj fazi grupa je postala toliko moćna i uticajna da efektivno kontroliše

tržište, često koristeći nasilje i korupciju. Primer bi bio Jakuza, koja je preuzela potpunu kontrolu nad ilegalnom trgovinom kitovim mesom, od ribarskih sindikata do distribucije u restoranima. Takve grupe eliminišu konkurenciju i uspostavljaju monopol.

Geografska distribucija pomenutih slučajeva konvergencije OK i EK pokazuje da su regioni porekla prirodnih resursa kojima se trguje najčešće Afrika, Južna Amerika i Azija, a najčešće destinacije su Azija, Severna Amerika i Evropa. Većina slučajeva povezanosti sa zaštićenim životinjskim vrstama potiče iz Afrike, mnogi slučajevi sa mineralima i metalima i slučajevi sa ribom povezani su sa Južnom Amerikom, a veći deo slučajeva konvergencije drveta potiče iz Azije. Većina slučajeva EK sa vezama sa drogom potiče iz Južne Amerike, dok su slučajevi trgovine ljudima uglavnom povezani sa Azijom, a trgovina oružjem u slučajevima EK gotovo uvek dolazi iz Afrike. U prilog ovome govori i tzv. „prokletstvo resursa“, termin koji u literaturi označava činjenicu da zemlje bogate prirodnim resursima, u odnosu na one koje te resurse ne poseduju, u proseku imaju niže stope ekonomskog rasta, niži nivo ljudskog razvoja i veću nejednakost i siromaštvo, te više nivoe korupcije i kriminala.⁵⁴

Analizom pomenutih međunarodnih slučajeva EK povezanih sa drugim oblicima ozbiljnog kriminaliteta izvedena je klasifikacija OEK nazvana „klasteri OEK“, koja obuhvata:

- Klaster Zelenog OK, koji obuhvata grupe koje su visoko strukturisane i hijerarhijski organizovane i bave se „tradicionalnim kriminalnim aktivnostima“, kao što su trgovina drogom ili oružjem, ali su se diversifikovale u EK, kako bi proširile svoj profit i uticaj. Njihov pristup je strateški i dugoročan.
- Klaster Zelenog oportunističkog kriminaliteta, koji se odnosi na grupe koje su manje formalne i manje hijerarhijske. Njihove aktivnosti vođene su prvenstveno iskorišćavanjem prilika na tržištu, a ne dugoročnim planiranjem. One se bave EK kada im se pruži prilika, na primer, u nestabilnim regionima gde je državna kontrola slaba.
- Klaster Zelenog kamufliranog kriminaliteta, koji obuhvata grupe koje koriste legitimne poslovne strukture kao paravan za svoje ilegalne ekološke aktivnosti. Oni se bave EK na način koji je teško otkriti, prikrivajući ilegalne transakcije unutar legalnih operacija.⁵⁵

⁵⁴ Boekhout van Solinge, T. (2014). The Illegal Exploitation of Natural Resources, In Paoli, L. (Ur) *The Oxford Handbook of Organized Crime*. New York: Oxford University Press, 500.

⁵⁵ Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 36–39.

Osim pomenutih, u literaturi su prisutne i drugačije tipologije konvergencije OK i EK, od koji je vredno spomenuti tipologiju Earth League International⁵⁶ i Wildlife Justice Commission.⁵⁷

Na kraju ovog izlaganja trebalo bi spomenuti i konvergenciju OEK sa celokupnim spektrom legalnog poslovanja, građanima, privatnim sektorom i civilnim društvom.⁵⁸ S jedne strane, velike kompanije rutinski sarađuju sa OK grupama na primer, kupujući njihove proizvode (direktno ili preko posrednika) ili im plaćajući „naknade“ za pristup specifičnim regionima ili tržištima. S druge strane, mikro, mala i srednja preduzeća često su primorana na saradnju sa OK grupama, kao rezultat duga, ograničenih mogućnosti i pritiska preduzeća koja kontrolišu lokalne lance snabdevanja. Posebno unosna poslovna veza za OK je rastući sektor privatne bezbednosti, koji je i do pet puta veći od policijskih snaga značajnog broja zemalja. Loše normativno regulisana, ova preduzeća su dobro pozicionirana za skladištenje, prodaju i trgovinu robom, kao i skoro bilo kojom vrstom krijumčarene robe. Takva saradnja dovela je do posebno efikasnih i destruktivnih krivičnih dela, kao što je npr. narko-stočarstvo (narco-ranching), koje uključuje velika i mala preduzeća na gotovo svakoj tački proizvodnog lanca.

Kao i sa poslovnim sektorom, širenje odnosa između OK i građana na više nivoa čini operacije fleksibilnim i dalekosežnim. Na jednom nivou je sve širi spektar oružanih entiteta koji se zasnivaju na građanima, a koji sarađuju sa OK grupama, kao što su grupe za policiju u zajednici, komšijske straže i ruralne milicije koje se angažuju za novac. Druga dimenzija je radna snaga koja se širi dok OK grupe angažuju veliki broj privremenih radnika sa ugovorima za specijalizovane usluge, od poznavanja domorodačkih jezika do falsifikovanja dokumenata. Ovi radnici su privremeni, zamenljivi i potrošni. Ovakva struktura, zasnovana na ugovoru, takođe pomaže u podeli operacija na diskretne i geografski ograničene čvorove, kao što su regruteri u ruralnim oblastima i službenici u carinskim objektima, koji se povezuju na ograničenim tačkama i tako maksimiziraju fleksibilnost da apsorbuju poremećaje poput hapšenja ili prirodnih katastrofa.

⁵⁶ Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles, 21. Dostupno na: <https://earth-leagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.

⁵⁷ Wildlife Justice Commission. (2020). *Infiltrating the illegal wildlife trade: A strategic analysis of criminal networks*. WJC Report.

⁵⁸ V. više: Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Op. cit.*, 61–62.

5. ULOGA I ZNAČAJ KORUPCIJE U OEK

Korupcija se u današnje vreme tretira kao „pogonsko gorivo” OK. Nezavisno od različitih teorijskih shvatanja, postoje brojni dokazi, kako u praksi, tako i u literaturi, da „preduzetnici“ OK koriste korupciju kao jedno od sredstava (metoda, alata) za infiltraciju i uticaj na politiku, medije, javnu upravu, pravosuđe i legitimnu ekonomiju.⁵⁹ Postoji dobro prepoznat, simbiotski odnos između korupcije i OK u svakom društvu: korupcija omogućava OK da funkcioniše i cveta, dok OK pruža finansijske i društvene podsticaje koji mogu privući pojedince da se uključe u koruptivne aktivnosti.⁶⁰ Ova veza može postojati na lokalnom, nacionalnom i transnacionalnom nivou i može uključivati vladine zvaničnike i privatni sektor. Što je veća sposobnost korumpiranja, veća je sposobnost da se ostane nevidljiv.

Mogućnost korumpiranja zavisna je od toga u kolikoj meri su pojedinac ili grupa integrisani u „legitimno“ društvo. Ukoliko zauzimaju osigurane pozicije uticaja i moći, ili su obezbedili upliv u strukture moći, bilo da se radi o sferi ekonomije, politike ili policije i pravosuđa, njihove aktivnosti se mnogo lakše definišu kao legitimne. Veća sposobnost korumpiranja obezbeđuje veću mogućnost ostajanja nevidljivim ili biti viđen legitimnim. Na najsofisticiranijem nivou integracije, sposobnost korumpiranja omogućava pojedincu da kontroliše šta je, a šta nije definisano kao korupcija.⁶¹ U svom najnaprednijem obliku, OK je tako temeljno integrisan u ekonomske, političke i društvene institucije legitimnog društva, da možda više nije prepoznatljiv kao kriminalni poduhvat. Sa druge strane, sistem krivičnog pravosuđa je najmanje efikasan u borbi protiv OK, kada dostigne ovaj nivo zrelosti.⁶²

Kada je u pitanju uloga korupcije u vršenju ekoloških krivičnih dela trebalo bi poći od činjenice da se OEK dešava paralelno sa legalnim poslovnim aktivnostima, da je granica između iligalnog i legalnog, često i u normativnom smislu, neprecizna i fluidna, podložna tumačenju, da ne postoji potpuna zabrana, već se poslovanje obavlja u režimu dozvola i kvota, odnosno da

⁵⁹ Banović, B. (2023). Korupcija kao konstantni bezbednosni rizik, u: Stekić, N., Milošević, M. (ur.) *Zbornik radova sa Druge memorijalne naučne konferencije „Predrag Marić“*. Beograd: Fakultet bezbednosti, 21.

⁶⁰ Tennant, I. (2021). *All Roads Lead to Rome: Towards a coordinated multilateral response to organized crime and corruption*. Global Initiative against Transnational Organized Crime, 1.

⁶¹ Beare, M. E. (1997). Corruption and Organized Crime: Lessons from history. *Crime, Law & Social Change*, 28(2), 158.

⁶² Stier, E. H., Richards, P. R. (1987). Strategic Decision Making in Organized Crime Control: The Need for a Broadened Perspective. Edelhertz Herbert (ur.) *Major Issues in Organized Crime Control*. Washington: National Institute of Justice Symposium Proceedings, 65.

postojanje legalnog tržišta znatno otežava prpoznavanje i otkrivanje ilegalnih aktivnosti. Ovde ćemo, ilustracije radi, navesti samo neke od oblika korupcije zabeleženih i dokumentovanih u izveštajima međunarodnih organizacija i akademskoj literaturi.

Jedno od područja sa najvećim rizikom od korupcije u lancu snabdevanja prirodnim resursima ili u postupku odlaganja otpada je proces podnošenja i rešavanja zahteva za licence, dozvole ili druge zvanične dokumente. Korupcijski rizici u procesu izdavanja dozvola mogu uključivati pitanja kao što su prihvatanje mita od strane službenika za izdavanje licence ili izdavanje dozvole nekvalifikovanoj osobi ili entitetu, previsoko naplaćivanje dozvola i zadržavanje razlike, podmićivanje radi pogrešne klasifikacije vrsta ili porekla za uvozne ili izvozne dozvole radi olakšavanja trgovine ili izbegavanja praćenja i kontrole.⁶³

Morske luke i aerodromi su ključna transportna čvorišta za sve vrste međunarodnog krijumčarenja radi premeštanja pošiljki kroz lanac snabdevanja. Osoblje javnog i privatnog sektora, koje radi na ovim lokacijama, može biti izloženo rizicima od korupcije od strane kriminalnih mreža koje traže pristup sigurnim rutama za otpremu. Ovo uključuje carinske službenike, brodske kompanije, špeditere, kao i bezbednosne agencije zadužene za zaštitu tereta.⁶⁴

Koruptivne prakse zabeležene su i u slučajevima pokušaja povraćaja već zaplenjenih prirodnih resursa i proizvoda od njih, ali i ilegalne prodaje zaplenjene robe od strane korumpiranih carinskih i policijskih službenika, pošto su prethodno deklarirali i javno prikazali samo deo zaplene, radi medijskog publiciteta, a ostatak prodali preko bliskih kontakata iz kriminalne sredine.

Uobičajen *modus operandi* OEK je korišćenje falsifikovane dokumentacije za premeštanje ilegalnih pošiljki kroz legitimne komercijalne kanale, uz saučesništvo špediterskih agencija.⁶⁵

⁶³ V. više: UNODC. (2020). *Scaling Back Corruption: A guide on addressing corruption for wildlife management authorities*. Vienna: United Nations publications, 18.

⁶⁴ Wildlife Justice Commission. (2023). *Dirty Money: The Role of Corruption in Enabling Wildlife Crime*, 21. Dostupno na <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2023/07/corruption-report-2023-SPREADS-V12.pdf>, pristupljeno: 24. 10. 2025.

⁶⁵ Komisija za pravdu divljim životinjama (*Wildlife Justice Commission*) analizirala je unutrašnje funkcionisanje organizovane kriminalne grupe Čen, koja je uspešno osuđena u Kini 2020. godine zbog krijumčarenja najmanje 20 tona slonovače i roga nosoroga iz Nigerije u Kinu između 2013. i 2019. godine. Grupa Čen je skrivala proizvode divljih životinja u pošiljkama drveta koje su slate iz Nigerije u Singapur. Tamo bi se deklaracija robe promenila u drvo proizvedeno u Maleziji, uz falsifikovani sertifikat o poreklu. Pošiljke bi zatim bile poslate u Južnu Koreju, a potom u Kinu. Grupa Čen se u velikoj meri oslanjala na korišćenje više tranzitnih tačaka kako bi prikrila polaznu luku u Africi, kao i na podmićivanje službenika na carinskim kontrolnim punktovima. Koristili su i špediterske agencije za carinjenje pošiljki, zamenu teretnice i prepakivanje kontejnera za dalji transport. Po dolasku u Kinu, ilegalne pošiljke su carinjene uz pomoć korumpiranog carinika, pre nego što

Redovna koruptivna praksa, kao i u drugim kategorijama OK, jeste podmićivanje i redovne isplate kontrolnim i nadzornim organima, kao i organima otkrivanja i gonjenja, a pre svega policiji, u zamenu za zaštitu od konkurencije ili unapred dobijena upozorenja o planiranim kontrolnim aktivnostima, što omogućava nekažnjeno poslovanje. Ova vrsta korupcije omogućava izvršiocima „višeg nivoa“, sa boljim vezama sa vladinim zvaničnicima, da ostvare visok nivo kontrole u kriminalnom okruženju, dok su oni, koji ne mogu priuštiti visoke iznose namenjene podmićivanju, izloženi otkrivanju i procesuiranju.⁶⁶

Na kraju lanca snabdevanja, falsifikovane, lažne ili ilegalno izdate dozvole i dokumenti se često koriste za olakšavanje uvoza ilegalnih pošiljki. To može uključivati korišćenje fiktivnih primalaca i špediterskih kompanija na aviotovarnim listovima i konosmanima, kao i menjanje dokumentacije dok su pošiljke u tranzitu. Ova metoda se često oslanja na koruptivne prakse kako bi se omogućilo korišćenje lažnih dokumenata.⁶⁷

Slično preklapanje legalnog i ilegalnog poslovanja, kao i slične koruptivne prakse postoje i u poslovima prikupljanja, skladištenja, prevoza i odlaganja otpada, a posebno opasnog i specijalnog otpada.⁶⁸

Prema proceni Europol, korupcija u današnje vreme nije samo pomoćna komponenta OK, već fundamentalni mehanizam, kroz koji kriminalne mreže konsoliduju moć, izbegavaju pravdu i šire svoje operacije.⁶⁹

su prevezene na određenu lokaciju za skladištenje, gde su čekale dalju prodaju kupcima. – Wildlife Justice Commission. (2023). *Dirty Money: The Role of Corruption in Enabling Wildlife Crime*, 25. Dostupno na <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2023/07/corruption-report-2023-SPREADS-V12.pdf>, pristupljeno: 24. 10. 2025.

⁶⁶ V. više: Stoner, S., Verheij, P., Jun Wu, M. (2017). *Illegal rhino horn trade dynamics in Nhi Khe, Vietnam from a criminal perspective – A case study*. Wildlife justice commission. Dostupno na <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2018/08/BlackBusiness-2017.pdf>, pristupljeno 24. 10. 2025.

⁶⁷ Wildlife Justice Commission (2023), *Op. cit.*, 27.

⁶⁸ V. više: Massari, M., Monzini, P. (2004). Dirty Businesses in Italy: A Case-study of Illegal Trafficking in Hazardous Waste. *Global Crime*, 6(3–4), 285–304; Interpol. (2009). *Electronic waste and organized crime – assessing the links*. Phase II Report for the Interpol pollution crime working group. Dostupno na [https://www.interpol.int/content/download/5174/file/Electronic %20Waste %20and %20Organized %20Crime %20- %20Assessing %20the %20Links.pdf](https://www.interpol.int/content/download/5174/file/Electronic%20Waste%20and%20Organized%20Crime%20-%20Assessing%20the%20Links.pdf), pristupljeno 25. 10. 2025.

⁶⁹ Europol. (2025). *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The changing DNA of serious and organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 29.

6. KRIVIČNA DELA PROTIV ŽIVOTNE SREDINE I OEK U SRBIJI

Uprkos tome što sve veći broj relevantnih međunarodnih organizacija ukazuje na probleme organizovanog zagađenja životne sredine na ovim prostorima, te na organizovano vršenje lukrativnih krivičnih dela EK na prostoru Balkana, pa i Srbije, domaća akademska literatura veoma malo pažnje posvećuje problemu OEK, a praksa organa otkrivanja i gonjenja, te sudska praksa, potpuno ga zanemaruje. Na ovakvo stanje verovatno utiče veći broj činilaca. Jedan od njih je svakako normativni okvir, odnosno domaće kazneno zakonodavstvo. Naime, brojna ponašanja, kojima se zagađuje, ugrožava ili zloupotrebljava životna sredina, uprkos njihovoj društvenoj opasnosti, inkriminisana su kao prekršaji i privredni prestupi, umesto kao krivična dela, čime su van fokusa kriminalne politike. EK se i dalje ne smatra ozbiljnim i opasnim kriminalitetom, što dokazuje i površna analiza aktuelnih inkriminacija iz glave krivičnih dela protiv životne sredine u Krivičnom zakoniku Srbije (čl. 260–277).⁷⁰ Od 18 inkriminacija, samo u dve, izričito se predviđa sankcionisanje organizatora (Unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija (čl. 266) i Ubijanje i zlostavljanje životinja (čl. 269)), od čega se u poslednjem slučaju inkriminiše organizovanje, finansiranje ili domaćinstvo borbe između životinja iste ili različite vrste, te organizovanje ili učestvovanje u kladenju na ovakvim borbama. Nacrt izmena i dopuna Krivičnog zakonika, iako predviđa nova krivična dela protiv životne sredine, u skladu sa Direktivom Evropske unije o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava (*Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law*)⁷¹, zadržava slična rešenja kao aktuelni tekst zakonika u pogledu neprepoznavanja i nesankcionisanja organizovanog vršenja ovih krivičnih dela.

⁷⁰ Krivični zakonik Republike Srbije, *Službeni glasnik RS* br. 85/05, 88/05. – ispravka, 107/05. – ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19, 94/24.

⁷¹ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024, 1.

U samoj Direktivi (t. 12. Preamble) navodi se da bi u krivičnim postupcima i sudenjima trebalo uzeti u obzir uključenost organizovanih kriminalnih grupa u vršenje krivičnih dela ekološkog kriminaliteta, te posebno ukazuje na korupciju javnih službenika u vršenju pomenutih krivičnih dela. Takođe, Direktiva zahteva da sa za otkrivanje i procesuiranje OEK omogući primena specijalnih istražnih tehnika, kao i za druga krivična dela OK (t. 29. Preamble). Osim toga, Direktiva predviđa i da se vršenje krivičnog dela ekološkog kriminaliteta u okviru kriminalne organizacije, ukoliko već nije sastavni element bića krivičnog dela, predvidi kao otežavajuća okolnost (čl. 8 (c)).

Sa druge strane, ako se sagleda politika krivičnog gonjenja i kaznena politika za ova krivična dela, prikazana u jednom novijem opsežnom istraživanju,⁷² lako se dolazi do zaključka da se gone i kažnjavaju bagateljnija krivična dela izvršena individualno, poput Šumske krađe i Ubijanja i zlostavljanja životinja. Ova krivična dela konstantno, iz godine u godinu, obuhvataju 85–90 % od ukupno podnetih krivičnih prijava za krivična dela protiv životne sredine. Ovome bi trebalo dodati i relativno blagu sudsku kaznenu politiku, s obzirom da se kreće u okvirima zakonskog minimuma, te da je uslovna osuda izricana u više od polovine slučajeva obuhvaćenim istraživanjem, a kazna zatvora u samo 10 % slučajeva, pri čemu se radi o kratkotrajnim kaznama koje se kreću oko posebnog minimuma. Jedan od glavnih razloga što EK ostaje na margini zvanične statistike je kompleksnost dokazivanja, što često zahteva opsežne i skupe istrage, raznovrsna veštačenja i saradnju između različitih inspeksijskih organa, policije, tužilaštva. Javna tužilaštva, sudovi i policija suočavaju se sa nedostatkom specijalizovanog kadra za suzbijanje EK, što podrazumeva poznavanje specifičnih propisa, tehnika istrage i forenzičke analize. Mnoge krivične prijave odbacuju se upravo zbog nedostatka dokaza ili zbog nemogućnosti uspostavljanja jasne uzročno-posledične veze između krivičnog dela i štete po životnu sredinu.

Time se potvrđuje teza, iznesena i u ovom radu, da su krivična dela EK, u pogledu procesuiranja i kažnjavanja, niskorizična. Sasvim je onda razumljivo da je OEK u potpunosti van fokusa domaćih organa otkrivanja i krivičnog gonjenja, o čemu rečito govori i činjenica da Prema podacima Višeg suda u Beogradu, posebno odeljenje za organizovani kriminal od perioda osnivanja 1. 10. 2010. do 21. 1. 2021. nije vodilo nijedan postupak protiv organizovanih kriminalnih grupa zbog krivičnih dela protiv životne sredine.⁷³

7. ZAKLJUČAK

Ekološki kriminalitet, uprkos svojim raznovrsnim, dugoročnim i često nepovratnim posledicama, dugo je bio van fokusa kreatora politika, zakonodavnih organa i organa otkrivanja i gonjenja. Često se tretirao kao zločin bez žrtve i problem lokalnog karaktera. Poslednjih decenija, pre svega zahvaljujući organizacijama civilnog društva i istraživačkim naporima akademske i naučne zajednice, svetska javnost postaje svesna društvene opasnosti i glo-

⁷² V. više: Bejatović, S., Dokić, S. (2024) *Krivična dela protiv životne sredine i kaznena politika – norma, praksa i mere unapređenja*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Ministarstvo zaštite životne sredine.

⁷³ Blažić Pavićević, M. (2023) *Specifičnosti krivičnog postupka za krivična dela protiv životne sredine*, doktorska disertacija, Novi Sad: Pravni fakultet, 112.

balnog karaktera EK. Na talasu pojačanog interesovanja za EK, usvojeni su brojni međunarodni, regionalni i nacionalni politički i pravni dokumenti, koji proklamuju i garantuju visoke standarde zaštite i unapređenja životne sredine, te zabranjuju i sankcionišu aktivnosti kojima se životna sredina ugrožava i nanosi joj se šteta, pri čemu se društveno najopasnija ponašanja inkriminišu kao krivična dela, a u naučnoj i stručnoj literaturi označavaju se kao EK.

Pojedini oblici EK usmereni su na sticanje koristi za pojedince, grupe ili privredne subjekte (kompanije, korporacije) kroz eksploataciju, oštećenje, trgovinu ili krađu prirodnih resursa, odnosno kroz ilegalnu trgovinu i odlaganje opasnog otpada i drugih zagađivača, kao i krijumčarenje supstanci koje oštećuju ozonski omotač. Ovi oblici EK, po svojoj prirodi, zahtevaju određeni nivo organizacije, kako u planiranju, tako i u izvršenju, te učešće većeg broja aktera, sa podeljenim ulogama, što im daje karakter OK, a njihova geografska distribucija i globalna rasprostranjenost ukazuje na njihov transnacionalni karakter.

Profitabilnost, transnacionalni karakter, nedostaci normativnih rešenja i slabosti prilikom njihove primene, te nizak nivo prioriteta u tretiranju EK od strane organa otkrivanja i gonjenja osnovni su činioci koji su doprineli percepciji EK kao kriminaliteta visokog profita a niskog rizika, od strane kriminalnih grupa i mreža. To je dovelo do diverzifikacije njihove kriminalne delatnosti ka EK, uz korišćenje već uspostavljene infrastrukture (kanali, rute, skladišta, posrednici), finansijskih kanala, koruptivnih mreža i drugih metoda izbegavanja krivičnog gonjenja, kao i nasilnih mehanizama obezbeđenja, odnosno do konvergencije OK i EK.

Konvergencija OK i EK, kao dinamičko preplitanje tržišta, aktera i tehnika različitih kriminalnih delatnosti ka zajedničkoj infrastrukturi i međusobnom osnaživanju, tek u poslednje vreme dolazi u fokus naučne i stručne javnosti, ali i organa otkrivanja i gonjenja u pojedinim državama. Mreže OK proširile su svoje poslove izvan „tradicionalnih“ aktivnosti na izuzetno unosnu kriminalnu eksploataciju prirodnih resursa, pa je sve više dokaza da se EK „preklapa“ ili „konvergira“ sa falsifikovanjem, trgovinom narkoticima, sajber kriminalom, trgovinom ljudima, finansijskim kriminalom, korupcijom, trgovinom oružjem i terorizmom, s jedne, te konvergencije OEK sa celokupnim spektrom legalnog poslovanja, građanima, privatnim sektorom i civilnim društvom, sa druge strane. Kriminalne mreže su se uključile u širok spektar lukrativnih krivičnih dela EK, odnosno ilegalnih ekoloških tržišta, uključujući drvo, divlje životinje, otpad, te minerale i metale. Transnacionalne mreže EK izuzetno su fleksibilne i prilagodljive, sposobne da prebacuju novac, ilegalnu robu i ljude preko granica i kontinenata, a infiltracijom u legalne ekonomske entitete i aktivnosti i korišćenjem korupcije, da ostanu van fokusa organa otkrivanja i gonjenja.

Prepoznavanje i razumevanje obrazaca konvergencije od strane kontrolnih i organa otkrivanja i gonjenja od suštinskog je značaja, jer otkriva međusobnu povezanost njihovih operacija i njihovu sposobnost da se prilagode i diverzifikuju svoje kriminalne aktivnosti, a to je osnovni preduslov za bilo kakvu efikasnu društvenu reakciju na ovu kategoriju kriminaliteta. Za efikasniju društvenu reakciju neophodno je prevazići i ograničenja koja se odnose na normativni tretman ove kategorije kriminaliteta, organizacionu strukturu organa otkrivanja i gonjenja, nedostatak materijalnih i specijalizovanih kadrovskih resursa, međuinstitucionalnu saradnju na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou. Na kraju, neophodno je podići sprečavanje i suzbijanje EK na najviši nivo prioriteta, ne samo u političkim proklamacijama, već u zakonodavstvu, a posebno u praksi.

LITERATURA

- Árnadóttir, S. (2023). International Obligations Calling for Constitutional Protection of the Right to a Healthy Environment: An Icelandic Perspective. *Nordic Journal of European Law*, 6(3), 103–129.
- Banović, B. (2023). Korupcija kao konstantni bezbednosni rizik. U: Stekić N., Milošević, M. (ur.). *Zbornik radova sa Druge memorijalne naučne konferencije „Predrag Marić“*. Beograd: Fakultet bezbednosti.
- Banović, B. (2016). Organizovani kriminal kao aktuelna bezbednosna pretnja. *Međunarodni problemi*, 68(2–3), 172–192.
- Beare, M. E. (1997). Corruption and Organized Crime: Lessons from history. *Crime. Law & Social Change*, 28(2), 155–172.
- Bejatović, S., Dokić, S. (2024.) *Krivična dela protiv životne sredine i kaznena politika – norma, praksa i mere unapređenja*. Beograd: Srpsko udruženje za krivično-pravnu teoriju i praksu, Ministarstvo zaštite životne sredine.
- Blažić Pavičević, M. (2023). *Specifičnosti krivičnog postuka za krivična dela protiv životne sredine*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Pravni fakultet.
- Boekhout van Solinge, T. (2014). The Illegal Exploitation of Natural Resources, In Paoli, L. (ed.). *The Oxford Handbook of Organized Crime*. New York: Oxford University Press.
- Brown Weiss, E. (1997). Strengthening National Compliance with International Environmental Agreements. *Environmental Policy and Law*, 27(4), 297–303.
- Castells, M. (2010). *End of Milenium*. Chichester, West Sussex: Wiley–Blackwell.
- Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Dostupno na: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.

- Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). Transnational environmental crime: excavating the complexities – an introduction. Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). *Handbook of transnational environmental crime*, 3–23. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Environmental Investigation Agency (EIA). (2007). *Upholding the Law: The Challenge of Effective Enforcement*. Dostupno na: <https://eia-international.org/wp-content/uploads/Upholding-The-Law.pdf>, pristupljeno: 20. 10. 2025.
- Europol. (2024). *Decoding the EU's most threatening criminal networks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupno na: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20report%20on%20Decoding%20the%20EU-s%20most%20threatening%20criminal%20networks.pdf>, pristupljeno: 22. 10. 2025.
- Europol. (2025). *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The changing DNA of serious and organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Europol. *Environmental crime*. Dostupno na: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/environmental-crime>, pristupljeno: 22. 10. 2025.
- FATF. Environmental Crime. Dostupno na: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/environmental-crime.html>. Pristupljeno: 22. 10. 2025
- Financial Action Task Force (FATF). (2021). *Money Laundering from Environmental Crime*. Paris.
- Fröhlich, T. (2003). *Organized Environmental Crime in Accession Countries*, United Kingdom: BfU in association with Max-Planck-Institute.
- Hayman, G., Brack, D. (2002). *International Environmental Crime: the nature and control of environmental black markets*. London: Royal Institute of International Affairs.
- Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). (2019). *Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services (Summary for Policymakers)*. Bonn.
- Interpol. (2009). *Electronic waste and organized crime – assessing the links, Phase II Report for the Interpol pollution crime working group*. Dostupno na: <https://www.interpol.int/content/download/5174/file/Electronic%20Waste%20and%20Organized%20Crime%20-%20Assessing%20the%20Links.pdf>, pristupljeno: 25. 10. 2025.
- Interpol. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A Convergence of Threats*. Lion.
- Joldžić, V. (2008). *Ekološko pravo, opšti i poseban deo (Primer Srbije države u tranziciji)*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Karesh, W. B., Cook, R. A., Bennett, E. L., Newcomb, J. (2005). Wildlife trade and global disease emergence. *Emerging Infectious Diseases*, 11(7), 1000–1002.
- Lirëza, L., Koçi, G. (2023). Environmental Crimes: Their Nature, Scope, and Problems in Identification. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 10(1).
- Massari, M., Monzini, P. (2004). Dirty Businesses in Italy: A Case-study of Illegal Trafficking in Hazardous Waste. *Global Crime*, 6(3–4), 285–304.

- Morselli, C. (2009). *Inside Criminal Networks*. New York: Springer.
- Morselli, C. (2010). Assessing vulnerable and strategic positions in a criminal network. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 26(4), 382–392.
- Nellemann, C., (Editor in Chief), Henriksen, R., Kreilhuber, Ar., Stewart, D., Kotso-
vou, M., Raxter, P., Mrema, E., Barrat, S. (2016). *The Rise of Environmental
Crime – A Growing Threat To Natural Resources Peace, Development And Secu-
rity*. UNEP, Interpol.
- Paoli, L., Van der Beken, T. (2014). Organized crime – a contested concept. Paoli, L.
(ur.) *The Oxford Handbook of organized crime*. New York: Oxford University
Press. 13–31.
- Paoli, L. (2002). The Paradoxes of Organized Crime. *Crime, Law and Social Change*,
37(1), 51–97.
- RHIPTO (Norwegian Center for Global Analyses), Interpol, Global Initiative Against
Transnational Organized crime (2018). *World Atlas of Illicit Flows*. Dostupno
na: [https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-
FINAL-WEB-VERSION-copia-compressed.pdf](https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-FINAL-WEB-VERSION-copia-compressed.pdf), pristupljeno 22. 10. 2025.
- Schmidt, W. C. (2004). Environmental Crimes: Profiting at the Earth's Expense. *Envi-
ronmental Health Perspectives*, 112(2), 96–103.
- Stier, E. H., Richards, P. R. (1987). Strategic Decision Making in Organized Crime
Control: The Need for a Broadened Perspective. Edelhertz, H. (ed.) *Major Issues
in Organized Crime Control*. Washington: National Institute of Justice Symposium
Proceedings, 65–80.
- Tennant, I. (2021). *All Roads Lead to Rome: Towards a coordinated multilateral re-
sponse to organized crime and corruption*. Global Initiative against Transnational
Organized Crime.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2024). *World Wildlife Crime
Report: Trafficking in Protected Species*. Vienna: United Nations publications.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). *Explainer: What are crimes that
affect the environment?*. Dostupno na [https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage
/2024/ April/ explainer_what-are-crimes-that-affect-the-environment.html](https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2024/April/explainer_what-are-crimes-that-affect-the-environment.html),
pristupljeno 10. 10. 2025.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2020). *Scaling Back Corrupti-
on: A guide on addressing corruption for wildlife management authorities*. Vien-
na: United Nations publications.
- Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife,
and timber*. New York: Bloomsbury Academic.
- Van Uhm, D. P., Nijman, R. (2020). The convergence of environmental crime with
other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *Eu-
ropean Journal of Criminology*, 19(4), 542–561.
- Vasak, K. (1979). For the third generation of human rights: the rights of solidarity. *In-
augural lecture to the tenth study session of the International Institute of Human
Rights*. Strasbourg.

- Stoner, S., Verheij, P., Jun Wu, M. (2017). *Illegal rhino horn trade dynamics in Nhi Khe, Vietnam from a criminal perspective – A case study*. Wildlife justice commission. Dostupno na <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2018/08/BlackBusiness-2017.pdf>, pristupljeno 24. 10. 2025.
- Walters, R. (2014). Organized Crime and the Environment. Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds) (2014). *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York: Springer, 3368–3375.
- White, R. (2011). *Transnational Environmental Crime: Toward an Eco-Global Criminology*. New York: Routledge.
- Wildlife Justice Commission. (2020). *Infiltrating the illegal wildlife trade: A strategic analysis of criminal networks*. WJC Report.
- Williams, P. (1994). Transnational Organised Crime and National and International Security: A Global Assessment. Dostupno na: <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/SWILLIAMS.PDF>, pristupljeno: 22. 10. 2025.
- World Bank. (2019). *Illegal Logging, Fishing, and Wildlife Trade: The Costs and How to Combat it*. Washington. Dostupno na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/422101574414576772/pdf/Illegal-Logging-Fishing-and-Wildlife-Trade-The-Costs-and-How-to-Combat-it.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.
- Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 332–346.
- Wyatt, T., Van Uhm, D., Nurse, A. (2020). Differentiating criminal networks in the illegal wildlife trade: organized, corporate and disorganized crime. *Trends in Organized Crime*, 23(4), 350–366.
- Wyatt, T. (2013). *Wildlife Trafficking: A Deconstruction of the Crime, the Victims, and the Offenders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Zimmerman, M. E. (2003). The black market for wildlife: Combating transnational organized crime in the illegal wildlife trade. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 36(5), 1657–89.

Pravni izvori

- Conference of the Parties to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, Expert consultation on the use of the Convention for combating emerging forms of crime. Vienna, 30 June–2 July 2025. Dostupno na: https://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/COP5/CTOC_COP_2010_1/CTOC_COP_2010_1_E.pdf, pristupljeno 19. 10. 2025.
- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- Interpol and UN Environment. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A convergence of threats*. Dostupno na: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/17008>, pristupljeno: 23. 10. 2025.
- Krivični zakonik Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05. – ispravka, 107/05. – ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19, 94/24.

- UN General Assembly, *The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment*, UN Doc. A/RES/76/300, 28 July, 2022.
- UN General Assembly, *United Nations Conference on the Human Environment*, A/RES/2994, 15 December 1972.
- UN Human Rights Council, *Right to a healthy environment: good practices, Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment*. UN Doc A/HRC/43/53, 30 December 2019.
- United Nations environmental programme, *UN Environment Assembly advances collaborative action on triple planetary crisis*. Dostupno na: <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/un-environment-assembly-advances-collaborative-action-triple>, pristupljeno 20. 10. 2025.
- Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/06, 16/22. – dr. propis.
- Wildlife Justice Commission. (2021). *Convergence of wildlife crime with other forms of organised crime*. <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2021/05/Crime-Convergence-Report-SPREADS-V07.pdf>, pristupljeno: 20. 10. 2025.
- Wildlife Justice Commission. (2023). *Dirty Money: The Role of Corruption in Enabling Wildlife Crime*, 21. Dostupno na <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2023/07/corruption-report-2023-SPREADS-V12.pdf>, pristupljeno: 24. 10. 2025.
- Zakon o potvrđivanju konvencije ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 6/2001.

*Božidar Banović, Ph.D.**

Faculty of Security Studies, University of Belgrade
ORCID: 0000-0001-9291-7091

*Aleksandra Ilić, Ph.D.***

Faculty of Security Studies, University of Belgrade
ORCID: 0000-0001-7298-2347

ORGANIZED CRIME AND CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT***

ABSTRACT: The standards for the protection and improvement of the environment are in obvious and profound discord with the actual situation. The environment is threatened and damaged continuously, on a daily basis, through numerous and diverse individual and collective activities. Over time, many of these activities have been prohibited and sanctioned through various types of regulations, while some have been recognized as exceptionally socially dangerous and sanctioned through criminal legislation. Environmental crime encompasses a wide range of illegal activities and harmful consequences, which is why no universally accepted definition exists. In addition to direct and indirect harmful consequences for the environment and human health, certain forms of environmental crime are aimed at obtaining benefits. The United Nations has singled out environmental crime as a key factor aggravating

* e-mail: banovicb@fb.bg.ac.rs , Full Professor.

** e-mail: aleksandra.ilic@fb.bg.ac.rs, Associate Professor.

*** The paper was received on September 1, 2025, and it was accepted for publication on December 23, 2025.

The translation of the original article into English is provided by the *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*.

the so-called “triple planetary crisis” – climate change, biodiversity loss, and pollution. Organized criminal groups and networks perceive environmental criminal offenses as an opportunity for high profit with relatively low risk, enabling them to finance other illegal activities and expand their influence. Environmental crime has been identified as the fourth most lucrative criminal activity in the world, following trafficking in human beings, drugs, and weapons. The effective suppression of environmental criminal offenses still does not rank among priorities in many states. The introductory part of this paper provides conceptual definitions of environmental and organized crime, after which the focus shifts to key areas. In addition, the operational methodology of criminal networks is examined, with particular emphasis on corruption and money laundering as key factors contributing to convergence, as well as on the role of corporations and state authorities in those mechanisms. Finally, the paper offers a brief critical review of the dynamics and state of environmental crime in Serbia.

Keywords: environmental crime, organized crime, criminal networks, convergence of organized and environmental crime, corruption, money laundering

1. INTRODUCTION

The right to a healthy environment is one of the fundamental human rights which, in recent decades, has been acquiring equal status among already universally recognized and guaranteed human rights, both at the national and global levels. Although it is not expressly recognized in relevant international human rights instruments, since the first United Nations (UN) conference on the environment,¹ this right has gradually become part of the so-called third generation of human rights.² The right to a healthy environment generally refers to access to clean air and water, adequate food and sanitation, as well as to a stable climate, healthy biodiversity, and healthy ecosystems.³ In other words, this right entails the right of every individual to live in an environment

¹ The Conference was held in Stockholm in 1972. At this conference, the Declaration on the Human Environment, the “Stockholm Declaration”, was adopted – UN General Assembly, *United Nations Conference on the Human Environment*, A/RES/2994, 15 December 1972.

² For more, see: Vasak, K. (1979). For the third generation of human rights: the rights of solidarity. *Inaugural lecture to the tenth study session of the International Institute of Human Rights*. Strasbourg.

³ Árnadóttir, S. (2023). International Obligations Calling for Constitutional Protection of the Right to a Healthy Environment: An Icelandic Perspective. *Nordic Journal of European Law*, 6(3), 107.

that is clean, safe, and conducive to their health and well-being. Such development has encouraged many states to implement the right to a healthy environment in their national legislation.⁴ The Constitution of the Republic of Serbia (Article 74), in the part entitled “Human and Minority Rights and Freedoms,” also guarantees the right to a healthy environment, and the content of that right includes the right to a healthy environment and to timely and complete information about its condition, the responsibility of all, and especially of the Republic of Serbia and the autonomous province, for environmental protection, as well as the duty of everyone to preserve and improve the environment.⁵ It is not limited only to the rights of present generations, but also includes the right of future generations to healthy nature and adequate resources.⁶

At the same time, at the global level, the right to a clean, healthy, and sustainable environment, as a universal human right, is explicitly recognized by a Resolution of the UN General Assembly.⁷

On the other hand, even a lay insight leads us to the conclusion that there is an obvious and profound discrepancy between the standards for the protection and improvement of the environment, proclaimed in numerous political documents and guaranteed by legal instruments at the international, national, and local levels, and the actual situation. We are witnessing the fact that the environment is threatened and damaged continuously, on a daily basis, by numerous and diverse individual and collective activities of both natural and legal persons, business entities, and even states themselves. Over time, many of these activities have been prohibited and sanctioned through various types of regulations, while some, due to their frequency, prevalence, and the severity of their consequences, have been recognized as exceptionally socially dangerous and sanctioned through criminal legislation; in the literature, they have therefore been termed environmental criminal offenses or environmental crime (hereinafter: EC).

⁴ In 2019, the UN Special Rapporteur on human rights and the environment reported that 110 states had implemented the right to a safe, clean, healthy, and sustainable environment in their constitutions. Moreover, 156 states had legally recognized this right through domestic or international obligations. – For more, see: UN Human Rights Council, *Right to a healthy environment: good practices, Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment*. UN Doc A/HRC/43/53, 30 December 2019, paras. 10–13.

⁵ Constitution of the Republic of Serbia, *Official Gazette of the RS*, No. 98/06, 16/22 – other regulation.

⁶ Joldžić, V. (2008). *Ekološko pravo, opšti i poseban deo (Primer Srbije države u tranziciji)*. Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research, 25.

⁷ UN General Assembly, *The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment*, UN Doc. A/RES/76/300, 28 July, 2022.

EC is also specific because its consequences are intergenerational in character. Unlike some other forms of crime, whose consequences may be quickly visible and measurable, EC destroys natural resources and ecosystems whose restoration, if possible at all, may take decades. In this way, it becomes a threat not only to present but also to future generations. It is paradoxical that, in the practice of many states, EC is treated as victimless crime, primarily because there are no obvious victims, because victims are not aware that they are victims, or because, in the absence of immediate and visible consequences, they have no interest in reporting these criminal offenses. The consequences of EC are numerous and diverse, often long-term and irreversible,⁸ ranging from immediate consequences that directly affect the ecosystem (land degradation, destruction of forests and water resources, air pollution) and biodiversity (loss of biodiversity and extinction of species),⁹ to indirect consequences such as social consequences (threats to livelihoods, reduction of food and water sources, mass migration, impairment of human rights), economic consequences (major losses for local economies and reduced state revenues),¹⁰ and health consequences (increased mortality and various types of disease, especially infectious diseases).¹¹ The consequences of EC are most often borne by local communities that depend on natural resources. For example, illegal logging may lead to soil erosion and flooding, directly threatening the livelihood of small agricultural producers. Illegal waste disposal often affects poor communities that lack the capacity to protect themselves from toxic substances. This gives rise to a form of “environmental injustice,” in which the

⁸ Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). Transnational environmental crime: excavating the complexities – an introduction, In: Elliott, L., Schaedla, W. H. (ed.). *Handbook of transnational environmental crime*, 3–23. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 6–8; Lirëza, L., Koçi, G. (2023). Environmental Crimes: Their Nature, Scope, and Problems in Identification. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 10(1), 238.

⁹ Wyatt, T. (2013). *Wildlife Trafficking: A Deconstruction of the Crime, the Victims, and the Offenders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 40; Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). (2019). *Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services (Summary for Policymakers)*. Bonn, 12; Zimmerman, M. E. (2003). The black market for wildlife: Combating transnational organized crime in the illegal wildlife trade. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 36(5), 1660.

¹⁰ Nellemann, C. (Editor in Chief), Henriksen, R., Kreilhuber, Ar., Stewart, D., Kotsovou, M., Raxter, P., Mrema, E., Barrat, S. (2016). *The Rise of Environmental Crime – A Growing Threat to Natural Resources, Peace, Development, and Security*. UNEP, Interpol, 7; Financial Action Task Force (FATF). (2021). *Money Laundering from Environmental Crime*. Paris, 9.

¹¹ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2020). *World Wildlife Crime Report*. New York, 15; Karesh, W. B., Cook, R. A., Bennett, E. L., Newcomb, J. (2005). Wildlife trade and global disease emergence. *Emerging Infectious Diseases*, 11(7), 1001.

most vulnerable become victims of criminal activities motivated by the profits of wealthy actors.¹² The United Nations has singled out EC as a key factor aggravating the so-called “triple planetary crisis” – climate change, biodiversity loss, and pollution.¹³

Technological progress, the development of new industrial facilities, the globalization of economic activity, especially trade, and the development of information technologies, on the one hand, and the growing demand for natural resources and the increase in their market value, on the other, have created a basis for illegal exploitation, that is, for the abuse of the environment for profit. In other words, certain forms of EC are aimed at obtaining benefits for individuals, groups, or business entities (companies, corporations) through the exploitation, damage, trade, or theft of natural resources, or through illegal trade in and disposal of hazardous waste and other pollutants, as well as the smuggling of substances that deplete the ozone layer.¹⁴

EC was long treated as an isolated problem, primarily local in character. However, today there is credible and documented evidence that contemporary forms of environmental criminal offenses, especially those of a lucrative character, have transnational features.¹⁵ It may be so characterized whenever there is cross-border movement of offenders, goods, and/or illegally acquired proceeds. Illegal logging in one country may have a market in another, while the profit ends up in a third. Criminal networks skillfully use globalized trade channels, transport routes, and international financial systems for money laundering. Thus, EC ceases to be a local problem and grows into a global challenge that no state can solve on its own.

“Transnational EC entails and is defined as cross-border trade in species, resources, waste, or pollutants contrary to prohibitions or regulatory regimes established by multilateral environmental agreements, or contrary to

¹² White, R. (2011). *Transnational Environmental Crime: Toward an Eco-Global Criminology*. New York: Routledge, 11.

¹³ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). *Explainer: What are crimes that affect the environment?*. Available at: https://www.unodc.org/unodc/en/front-page/2024/April/explainer_what_are_crimes_that_affect_the_environment.html, accessed on October 10, 2025; United Nations Environment Programme, *UN Environment Assembly advances collaborative action on triple planetary crisis*, <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/un-environment-assembly-advances-collaborative-action-triple>, accessed on October 20, 2025.

¹⁴ Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). Transnational environmental crime: excavating the complexities – an introduction, In: Elliott, L., Schaedla, W. H. (ed.). *Handbook of transnational environmental crime*, 3–23. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 5–6.

¹⁵ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14 (4), 336; White, R. (2011). *Transnational Environmental Crime: Toward an Eco-Global Criminology*. New York: Routledge, 7–10.

national laws. This includes trade in illegally harvested timber (sometimes called 'stolen' timber), illegal trade in endangered and protected species, cross-border disposal of toxic and hazardous waste, including electronic waste (e-waste), and the black market in substances that deplete the ozone layer or other prohibited or regulated chemicals."¹⁶

"Transnational environmental crime (TEC) can be split broadly into two categories: trafficking in natural resources and trafficking in hazardous substances. The former includes the trade in endangered species, illegal logging and illegal exploitation and trafficking of mineral resources while the latter includes the illegal trade in ozone depleting substances and the dumping and trafficking of waste."¹⁷

It is precisely the profitability and transnational character of environmental criminal offenses, on the one hand, and the shortcomings of normative solutions and weaknesses in their application, on the other, that have contributed to organized criminal groups and networks perceiving environmental criminal offenses as an opportunity for high profit with relatively low risk, enabling them to finance other illegal activities and expand their influence.

2. ORGANIZED ENVIRONMENTAL CRIME (OEC)

The very nature and characteristics of lucrative criminal offenses against the environment, as well as the practice of regulatory bodies and detection and prosecution authorities, lead to the conclusion that they almost never involve a one-off individual criminal activity. On the contrary, they involve continuous criminal activity, the commission of which requires adequate organization and the participation of a larger number of persons. This brings the perpetrators of this category of environmental criminal offenses within the definition of an "organized criminal group" under the UN Convention against Transnational Organized Crime,¹⁸ provided that the criminal offenses in question are punishable by imprisonment of four years or more. From a theoretical point of view, EC can be placed within the framework of organized crime (OC), because it meets most of its basic criteria: continuity and systematic character,

¹⁶ Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). Transnational environmental crime: excavating the complexities – an introduction, In: Elliott, L., Schaedla, W. H. (ed.). *Handbook of transnational environmental crime*, 3–23. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 3–4.

¹⁷ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 334.

¹⁸ Law Ratifying the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Supplementary Protocols, *Official Gazette of the FRY – International Treaties*, No. 6/2001.

professionalization, structural connection, corruption, and a transnational dimension. Some studies even emphasize that, in this century, EC will become the dominant form of organized criminal activity, precisely because of the enormous profits it generates and the global character of the problem. Today, there is almost no doubt in the scientific and professional community that EC is yet another form of transnational organized crime.¹⁹

Although OC and EC have traditionally been observed and analyzed as separate phenomena, their mutual connection is becoming increasingly clear, and this has become an important area of interest for policymakers, detection and prosecution authorities, and researchers around the world.

The growing global scarcity of natural resources and the increased demand for environmental products on global markets appear to be a good predictor of the emergence of OEC in the twenty-first century. In recent years, contemporary OC has begun to engage in the illegal trade in natural resources, in addition to “traditional” criminal activities such as drug trafficking or trafficking in human beings. Criminal groups respond to socioeconomic, political, and environmental changes by seeking opportunities to diversify their illegal activities. This enables convergence between EC and other types of serious criminal offenses. Drug trafficking is linked to trafficking in minerals and metals; established smuggling routes for weapons and ammunition are used for the illegal trade in timber and endangered species; and trafficking in human beings for forced labor is often connected with illegal fishing.²⁰

The convergence of OC and EC is the result of several key factors. Natural resources often have a high market value and can easily be placed on international markets. In addition, in many states, environmental protection laws are not sufficiently developed, while the institutions that enforce them suffer from a lack of resources or are affected by corruption. Finally, compared with other forms of crime (such as drug trafficking), penalties for EC are more lenient, which makes it attractive to organized criminal groups.

Although official statistics do not show this, EC is estimated to be growing at an annual rate of 5–7%, making it more frequent than other forms of

¹⁹ van Uhm, D. P., Nijman, R. (2020). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Journal of Criminology*, 19 (4); van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic; Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Available at: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, accessed on October 19, 2025.

²⁰ van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 7.

OC and two to three times faster than the growth rate of the global economy. The estimate of the value of unlawful proceeds from OEC is not sufficiently precise, which is understandable given the high dark figure of this category of crime. Nevertheless, since these are estimates by relevant international organizations, it is worth noting that it ranges between USD 100 and 300 billion, making OEC the fourth most profitable form of OC.²¹ It is estimated that, at the global level, transnational EC “produces” almost two-thirds, or 64 %, of total unlawful proceeds from crime.²²

2.1. Treatment of OEC in Legislation and Practice

Despite the consequences and scale of OEC, it has been sadly neglected at all levels.²³ The international community has strongly focused on “traditional” forms of OC, to the detriment of OEC and other contemporary forms of OC. Where international agreements dealing with the protection of particular elements of the environment are concluded, “implementation is left to national priorities at the expense of the broader picture of the global control regime,” which often does not include the effective suppression of EC.²⁴ States usually approach this category of crime exclusively from the perspective of conservation and management of the environment and natural resources, thereby

²¹ Nellemann, C. (Editor in Chief), Henriksen, R., Kreilhuber, Ar., Stewart, D., Kotsovou, M., Raxter, P., Mrema, E., Barrat, S. (2016). *The Rise of Environmental Crime – A Growing Threat To Natural Resources, Peace, Development, and Security*. UNEP, Interpol, 7; Europol. *Environmental crime*. Available at: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/environmental-crime>, accessed on October 22, 2025; FATF. *Environmental Crime*. Available at: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/environmental-crime.html>. Accessed on October 22, 2025; World Bank. (2019). *Illegal Logging, Fishing, and Wildlife Trade: The Costs and How to Combat it*. Washington. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/422101574414576772/pdf/Illegal-Logging-Fishing-and-Wildlife-Trade-The-Costs-and-How-to-Combat-it.pdf>, accessed on October 19, 2025. According to the same sources, illegal logging and timber trafficking account for USD 51–157 billion which accounts for 10–30 % of the legal market, illegal mining and trafficking in minerals and metals account for USD 12–48 billion, illegal fishing accounts for USD 11–36 billion, illegal trade in and poaching of wildlife accounts for USD 7–23 billion, illegal trade in and disposal of hazardous waste accounts for USD 10–12 billion.

²² RHIPTO (Norwegian Center for Global Analyses), Interpol, Global Initiative Against Transnational Organized crime (2018). *World Atlas of Illicit Flows*. Available at: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-FINAL-WEB-VERSION-copia-compressed.pdf>, accessed on October 22, 2025.

²³ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 334.

²⁴ Hayman, G., Brack, D. (2002). *International Environmental Crime: the nature and control of environmental black markets*. London: Royal Institute of International Affairs, 17.

neglecting criminalization or failing to give it the same level of priority as “traditional” forms of transnational OC.²⁵ National environmental laws are often “burdened by loopholes,”²⁶ as well as by a lack of enforcement capacity. National judicial systems often lack exclusive jurisdiction over organized EC,²⁷ while state authorities competent for the detection and prosecution of EC are usually poorly trained, inefficient, and lacking human and material resources.²⁸ This particularly applies to states rich in natural resources, which are, as a rule, insufficiently economically developed, with weak and corrupt institutions and structures of political power, and which are exposed to intensive illegal exploitation of those resources.

As a consequence of the neglect of OEC, impunity for this category of criminal offenses occurs in a large number of cases, as a result of which state authorities face the “overconfidence” of offenders. One wildlife trafficker recently commented that wildlife trafficking is “better than drug smuggling.”²⁹ Accordingly, because of the lack of strong and focused action, OEC is perceived as highly profitable and low-risk.³⁰

2.2. Similarities and Differences between OEC and Traditional Forms

As already noted, most OEC has a transnational character, like other forms of OC. Both categories of crime require the organization of a larger number of persons, with, as a rule, divided roles and continuous action according to a previously established plan for the purpose of acquiring criminal profit.

²⁵ For more, see: Conference of the Parties to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, Expert consultation on the use of the Convention for combating emerging forms of crime. Vienna, 30 June–2 July 2025. Available at: https://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/COP5/CTOC_COP_2010_1/CTOC_COP_2010_1_E.pdf, accessed on October 19, 2025.

²⁶ Environmental Investigation Agency (EIA). (2007). *Upholding the Law: The Challenge of Effective Enforcement*, 2. <https://eia-international.org/wp-content/uploads/Upholding-The-Law.pdf>, accessed on October 20, 2025.

²⁷ Fröhlich, T. (2003). *Organized Environmental Crime in Accession Countries*. United Kingdom: BfU in association with Max-Planck-Institute.

²⁸ Hayman, G., Brack, D. (2002). *International Environmental Crime: the nature and control of environmental black markets*. London: Royal Institute of International Affairs, 16.

²⁹ Schmidt, W. C. (2004). Environmental Crimes: Profiting at the Earth’s Expense. *Environmental Health Perspectives*, 112(2), 98.

³⁰ Environmental Investigation Agency (EIA). (2007). *Upholding the Law: The Challenge of Effective Enforcement*, 2. <https://eia-international.org/wp-content/uploads/Upholding-The-Law.pdf>, accessed on October 20, 2025.

Both categories are the result of the globalization of crime, where perpetrators of OEC offenses operate across “disturbingly porous” borders facilitated by the “ease of communication and movement of goods and money.” Like many other forms of OC, OEC is “business crime rather than predatory crime.” This means that OEC offenses are committed as a business, where illegal supply meets demand for goods and services. Finally, that demand, as a rule, comes from the global North, while the supply comes from the global South, just as is the case with drug trafficking and trafficking in human beings.³¹

In addition to the above similarities, there are also significant differences between “traditional” forms of OC and OEC. EC encompasses very different criminal offenses, which is already evident from the very fact that the bases for their criminalization are found in numerous international agreements, with a separate agreement for each issue (for example, wildlife trade, ozone-depleting substances, waste disposal, hazardous chemicals), rather than a single comprehensive instrument as in the case of “traditional” forms of OC. The literature notes that from the first UN conference in Stockholm in 1972 until the end of the twentieth century, several hundred international and regional environmental agreements were concluded.³²

OEC differs from many forms of OC in that illegal activities take place in parallel with legal ones; that is, the illegal market operates alongside the legal market, and there is no complete prohibition on trade in natural resources. This is contrary to the traditional paradigm of OC, where there is a complete prohibition of certain products or activities. For example, while drug trafficking and trafficking in human beings are prohibited and criminalized, trade in certain protected species of flora and fauna may be criminalized only if they originate from specific countries, or illegal trade in and disposal of waste may take place alongside legal trade. The presence of a legal market makes it particularly difficult for control authorities to distinguish legal from illegal conduct, and the technical nature of the differences between legal and illegal products often exceeds the abilities of control-authority personnel who are not specifically trained in this field.³³ In addition, given that trade in many natural resources is subject to restrictive permit and quota regimes, it is clear that, through falsified documentation or corruption of the authorities that issue permits and determine quotas, the illegal can very easily be transformed into the legal.

³¹ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 336.

³² Brown Weiss, E. (1997). Strengthening National Compliance with International Environmental Agreements. *Environmental Policy and Law*, 27(4), 297.

³³ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 337.

3. CONVERGENCE OF OC AND EC

Convergence of crime is usually defined as the dynamic intertwining of markets, actors, and techniques of different criminal activities toward shared infrastructure and mutual reinforcement (spillover effects).³⁴ Convergence has been recognized as a key characteristic of organized criminal groups and networks, which have expanded their criminal activities thanks to globalization, cross-border commercial systems, technological progress, and the development of online money-transfer systems.³⁵ In academic literature, the convergence of OC and terrorism has most often been problematized, along with accompanying criminal activities such as corruption and money laundering, while the convergence of OC and EC has attracted the attention of the scientific and expert community only recently.

The conceptualization of OC in the scientific and expert community has a long and complex history, with many partly contradictory meanings attributed to it ever since the term began to be used in the United States more than one hundred years ago.³⁶ Theoretical models that analyze the organizational aspects of OC are usually grouped into three basic approaches:

- Hierarchical models, which emphasize a strict internal structure and pyramidal organization (for example, the Sicilian Mafia).
- Network models,³⁷ which point to flexible, horizontal links between actors, without a formal hierarchy, and

³⁴ For more, see: Walters, R. (2014). *Organized Crime and the Environment*. Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds.) (2014). *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York: Springer; van Uhm, D. P., Nijman, R. (2020). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Journal of Criminology*, 19(4); Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Available at: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, accessed on October 19, 2025.

³⁵ Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Available at: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, accessed on October 19, 2025, 9.

³⁶ For more, see: Paoli, L., Van der Beken, T. (2014). *Organized crime – a contested concept*. Paoli, L. (ed.) *The Oxford Handbook of organized crime*. New York: Oxford University Press; Banović, B. (2016). Organizovani kriminal kao aktuelna bezbednosna pretnja. *International problems*, 68(2–3), 172–192.

³⁷ For more, see: Europol. (2024). *Decoding the EU's most threatening criminal networks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: [https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol %20report %20on %20](https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20report%20on%20)

– Hybrid models, which combine elements of hierarchy and networks depending on the specific circumstances and markets.³⁸

On the other hand, theoretical models that analyze the functional aspects of OC increasingly emphasize the concept of “global criminal entrepreneurship,” according to which criminal groups and networks operate similarly to multinational companies, using logistical, financial, and technological resources in order to maximize profit and reduce risk.³⁹ When the connection between OC and environmental criminal offenses is analyzed, the concepts of criminal networks and global criminal entrepreneurship are particularly important, because OEC requires a combination of local operational control and global market links.

Unlike rigid, bureaucratic structures, organized criminal networks are decentralized and adaptable, which makes them less vulnerable to measures by detection and prosecution authorities. The concept relies on sociological theories of social capital, where trust, reputation, and mutual connectedness serve as key resources for operations. Morselli emphasizes that criminal networks are essentially “inner worlds” in which illegal activity takes place within normal social interactions.⁴⁰ Networks are highly resilient and can be reconstructed and revitalized even after suffering serious damage. Another advantage of network structures is that they can easily expand to include connections with other criminal organizations. The nature of these connections ranges from transient one-off links to much more durable cooperative arrangements, which may be described as strategic alliances. Most connections fall somewhere in between and are best described as tactical alliances. Strategic alliances are characterized not only by sustainable patterns of cooperation but also by the expectation that such cooperation will continue. Regardless of whether alliances are strategic or tactical, they enhance the capacity of criminal networks to circumvent detection and prosecution authorities, facilitate risk-sharing, neutralize or co-opt potential competitors, and enable profit maximization across different markets.⁴¹

Decoding %20the %20EU-s %20most %20threatening %20criminal %20networks.pdf, accessed on October 22, 2025. In this report, Europol developed an ABCD typology of criminal networks operating within the EU, describing their organizational and functional characteristics.

³⁸ For more, see: Paoli, L. (2002). The Paradoxes of Organized Crime. *Crime, Law and Social Change*, 37(1).

³⁹ For more, see: Castells, M. (2010). *End of Millennium*. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell, 171–214.

⁴⁰ For more, see: Morselli, C. (2009). *Inside Criminal Networks*. New York: Springer.

⁴¹ Williams, P. (1994). *Transnational Organised Crime and National and International Security: A Global Assessment*, 29–30. Available at: <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/SWILLIAMS.PDF>, accessed on October 22, 2025.

Criminal networks have become involved in a wide range of illegal environmental markets, including timber, wildlife, waste, and minerals and metals.⁴² Environmental criminal networks are organizational structures that have developed to facilitate illegal activities related to natural resources. They are characterized by several key features: decentralization, modularity, and corruption. Decentralization means that, instead of hierarchical structures, networks are often fluid and adaptable. They consist of loosely connected cells or groups, which enables them to avoid detection and quickly reconfigure after interventions by detection and prosecution authorities.⁴³ Modularity means that networks can be divided into specialized modules, such as poachers, transporters, intermediaries, document forgers, money launderers, etc. Each module functions relatively independently, thereby minimizing the risk to the entire operation. Corruption is a key factor in facilitating and concealing environmental crime. Criminal networks bribe state officials, control authorities, and politicians in order to ensure the uninterrupted flow of illegal goods and protect their operations from detection and prosecution.⁴⁴

Transnational EC networks are extremely resourceful and adaptable, capable of moving their money, illegal goods, and people across borders and continents as suits them. By contrast, government agencies and detection and prosecution authorities are often unable to coordinate and respond effectively when convergence of EC is discovered, because they are usually structured by region, type of criminal offense, jurisdiction, and specific domain of authority. Such an organizational structure prevents them from conducting and coordinating long-term intelligence-gathering operations along international supply chains. This gap in interinstitutional cooperation often renders EC networks and their leaders invisible, resulting in ineffective attempts to disrupt and prosecute criminal networks.⁴⁵

As noted, globalization, economic liberalization, and transition processes in post-socialist states have enabled criminal networks to infiltrate the natural-resource management sector. Infiltration into the legal economy

⁴² van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 14.

⁴³ See: Morselli, C. (2010). Assessing vulnerable and strategic positions in a criminal network. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 26(4).

⁴⁴ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2024). *World Wildlife Crime Report: Trafficking in Protected Species*. Vienna: United Nations publications, 122–123.

⁴⁵ Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Available at: <https://earthleague-international.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, accessed on October 19, 2025.

shows that crime is not merely an isolated phenomenon, but has become a parasitic, systemically integrated part of the global economy. The use of violence as a strategic tool and the recruitment of vulnerable persons point to a cold-blooded, business-oriented logic that maximizes profit at the expense of human lives and social values.⁴⁶ Europol also points to the use of legal business structures for OEC activities in its latest report, emphasizing that “EC is committed behind the facade of legitimate businesses.”⁴⁷

As OC networks have expanded their operations beyond “traditional” activities into the extremely lucrative criminal exploitation of nature, there is increasing evidence that EC “overlaps” or “converges” with counterfeiting, drug trafficking, cybercrime, trafficking in human beings, financial crime, corruption, arms trafficking, and terrorism.⁴⁸ On the other hand, current knowledge of the convergence of various serious criminal offenses with EC is relatively limited, and there is a significant lack of empirical evidence on the scope and degree to which these criminal offenses overlap with other forms of OC.⁴⁹ Nevertheless, it should be emphasized that recently there has been a growing number of reports and studies by relevant international organizations on specific forms of OC and EC.⁵⁰ Forms of infiltration by “traditional” OC structures, such as the Italian Mafia, Russian criminal organizations, Chinese triads, the Japanese Yakuza, and Colombian drug cartels, into various areas of EC have also been documented.⁵¹

⁴⁶ See: Europol. (2024). *Decoding the EU's most threatening criminal networks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20report%20on%20Decoding%20the%20EU-s%20most%20threatening%20criminal%20networks.pdf>, accessed on October 22, 2025.

⁴⁷ Europol. (2025). *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The changing DNA of serious and organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 27.

⁴⁸ Interpol and UN Environment. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A convergence of threats*. Available at: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/17008>, accessed on October 23, 2025.

⁴⁹ Wyatt, T., van Uhm, D., Nurse, A. (2020). Differentiating criminal networks in the illegal wildlife trade: organized, corporate and disorganized crime. *Trends in Organized Crime*, 23(4).

⁵⁰ For example, see: Wildlife Justice Commission. (2021). *Convergence of wildlife crime with other forms of organised crime*. <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2021/05/Crime-Convergence-Report-SPREADS-V07.pdf>, accessed on October 25, 2025 – This study presents 12 case studies of the convergence between OC and crime involving the illegal trade in protected plant and animal species. In 2023, the same organization published a new study with three additional case studies.

⁵¹ van Uhm, D. P., Nijman, R. (2020). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Jour-*

4. TYPES OF CONVERGENCE BETWEEN OC AND EC

The concept of criminal convergence is key to understanding the dynamics and activities of environmental criminal networks. As noted earlier, convergence refers to the increasing mutual connectedness, overlap, and intersection of different categories of criminal offenses. This phenomenon is a key characteristic of contemporary OC, where networks often engage in numerous illegal activities, blurring the boundaries between traditional categories of criminal offenses. A recent Interpol study emphasizes that 84 % of the countries covered by the survey report convergence between EC and other forms of serious crime.⁵² Recognizing and understanding patterns of convergence is essential for the classification of criminal networks because it reveals the interconnectedness of their operations and their ability to adapt and diversify their criminal activities.

For a better understanding of the process of convergence, van Uhm, on the basis of data collected on more than 100 international EC cases connected with other forms of serious crime, developed a model called the “EC continuum.”⁵³ According to this model, there are five stages of the “EC continuum”:

1) Alliance

At this initial stage, traditional OC groups enter into an alliance with groups engaged in EC. The aim is to share expert knowledge, intelligence, and operational services. For example, a drug cartel may use its established smuggling routes to transport ivory, while illegal wildlife hunters may, in return, provide logistical support and local knowledge of the terrain. This is not full integration, but temporary cooperation for mutual profit.

2) Mutualism

The mutualism stage represents a higher level of cooperation in which both groups share and exchange resources in a way that brings mutual benefit. Here, the relationship becomes deeper and longer-lasting. An example would

nal of Criminology, 19(4), 545–546; van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 16–25.

⁵² Interpol. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A Convergence of Threats*. Lyon, 13. Available at: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/17008/environment_peace_security.pdf?sequence=1&BisAllowed=, accessed on: October 22, 2025.

⁵³ van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 32–34.

be a drug cartel providing financial resources and weapons to local groups engaged in illegal logging, while in return gaining access to timber used to conceal cocaine during transport. The mutual benefit is clear, and the structure has become more stable.

3) Convergence

At this stage, groups merge into a single entity that simultaneously displays characteristics of both original types of crime. They are no longer two separate entities, but a single organization. One example is the Colombian cartel Clan del Golfo, which, after the pacification of FARC, took control of illegal gold mining while retaining its traditional drug-trafficking operations. The new organization integrates both criminal activities into its core structure.

4) Transformation

The transformation stage entails the transformation of a criminal group into a new organization in order to adapt to changing circumstances. In this case, the original criminal model changes in order to exploit new, more lucrative opportunities in EC. For example, a group specialized in drug smuggling may completely abandon that activity and direct all its resources toward the trade in tropical timber if profitability is higher and the risk is lower.

5) Domination

This is the final stage of the continuum, in which a criminal group dominates a particular area or trade line of EC in order to achieve greater profit. At this stage, the group has become so powerful and influential that it effectively controls the market, often using violence and corruption. An example would be the Yakuza, which took complete control over the illegal trade in whale meat, from fishing syndicates to distribution in restaurants. Such groups eliminate competition and establish a monopoly.

The geographical distribution of the above cases of convergence of OC and EC shows that the regions of origin of the natural resources being traded are most often Africa, South America, and Asia, while the most frequent destinations are Asia, North America, and Europe. Most cases connected with protected animal species originate from Africa, many cases involving minerals and metals and cases involving fish are connected with South America, and most timber-convergence cases originate from Asia. Most EC cases with drug links originate from South America, while cases of trafficking in human beings are mainly connected with Asia, and arms trafficking in EC cases almost always comes from Africa. This is also supported by the so-called

“resource curse,” a term used in the literature to denote the fact that countries rich in natural resources, compared with those that do not possess such resources, on average have lower rates of economic growth, lower levels of human development, greater inequality and poverty, and higher levels of corruption and crime.⁵⁴

Analysis of the above international EC cases connected with other forms of serious crime has produced a classification of OEC called “OEC clusters,” which includes:

The Green OC cluster, which includes groups that are highly structured and hierarchically organized and engage in “traditional criminal activities,” such as drug or arms trafficking, but have diversified into EC in order to expand their profit and influence. Their approach is strategic and long-term.

The Green opportunistic crime cluster, which refers to groups that are less formal and less hierarchical. Their activities are driven primarily by the exploitation of market opportunities rather than long-term planning. They engage in EC when an opportunity arises, for example, in unstable regions where state control is weak.

The Green-camouflaged crime cluster, which includes groups that use legitimate business structures as a facade for their illegal environmental activities. They engage in EC in a manner that is difficult to detect, concealing illegal transactions within legal operations.⁵⁵

In addition to the above, the literature also contains different typologies of convergence between OC and EC, among which the typologies of Earth League International⁵⁶ and the Wildlife Justice Commission are worth mentioning.⁵⁷

Finally, in this discussion, the convergence of OEC with the entire spectrum of legal business, citizens, the private sector, and civil society should also be mentioned.⁵⁸ On the one hand, large companies routinely cooperate with OC

⁵⁴ Boekhout van Solinge, T. (2014). The Illegal Exploitation of Natural Resources, In: Paoli, L. (ed.). *The Oxford Handbook of Organized Crime*. New York: Oxford University Press, 500.

⁵⁵ van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 36–39.

⁵⁶ Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Available at: <https://earthleague-international.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, accessed on October 19, 2025.

⁵⁷ Wildlife Justice Commission. (2020). *Infiltrating the illegal wildlife trade: A strategic analysis of criminal networks*. WJC Report.

⁵⁸ For more, see: Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Op. cit.*, 61–62.

groups, for example, by purchasing their products (directly or through intermediaries) or paying them “fees” for access to specific regions or markets. On the other hand, micro, small, and medium-sized enterprises are often forced to cooperate with OC groups as a result of debt, limited opportunities, and pressure from enterprises that control local supply chains. A particularly lucrative business connection for OC is the growing private security sector, which is up to five times larger than the police forces of a significant number of countries. Poorly regulated, these companies are well-positioned for storing, selling, and trading goods, as well as almost any type of smuggled goods. Such cooperation has led to particularly efficient and destructive criminal offenses, such as “narco-ranching,” which involves large and small enterprises at almost every point of the production chain.

As with the business sector, the expansion of relationships between OC and citizens at multiple levels makes operations flexible and far-reaching. At one level, there is an increasingly broad spectrum of citizen-based armed entities cooperating with OC groups, such as community-policing groups, neighborhood watches, and rural militias hired for money. Another dimension is the expanding labor force, as OC groups hire large numbers of temporary workers on contracts for specialized services, from knowledge of indigenous languages to document forgery. These workers are temporary, replaceable, and expendable. Such a contract-based structure also helps divide operations into discrete and geographically limited nodes, such as recruiters in rural areas and officials in customs facilities, which are connected at limited points and thus maximize flexibility to absorb disruptions such as arrests or natural disasters.

5. THE ROLE AND IMPORTANCE OF CORRUPTION IN OEC

Corruption is today treated as the “fuel” of OC. Regardless of different theoretical views, there is extensive evidence, both in practice and in the literature, that OC “entrepreneurs” use corruption as one of the means (methods, tools) for infiltrating and influencing politics, the media, public administration, the judiciary, and the legitimate economy.⁵⁹ There is a well-recognized symbiotic relationship between corruption and OC in every society: corruption enables OC to function and flourish, while OC provides financial and social

⁵⁹ Banović, B. (2023). Korupcija kao konstantni bezbednosni rizik. In: Stekić N., Milošević, M. (ed.). *Zbornik radova sa Druge memorijalne naučne konferencije „Predrag Marić“*. Belgrade: Faculty of Security Studies, 21.

incentives that may attract individuals to engage in corrupt activities.⁶⁰ This connection may exist at the local, national, and transnational levels, and may involve government officials and the private sector. The greater the ability to corrupt, the greater the ability to remain invisible.

The ability to corrupt depends on the extent to which an individual or group is integrated into “legitimate” society. If they occupy secured positions of influence and power, or have secured access to structures of power, whether in the sphere of the economy, politics, or the police and judiciary, their activities are much more easily defined as legitimate. Greater ability to corrupt provides a greater possibility of remaining invisible or being seen as legitimate. At the most sophisticated level of integration, the ability to corrupt enables an individual to control what is, and what is not, defined as corruption.⁶¹ In its most advanced form, OC is so thoroughly integrated into the economic, political, and social institutions of legitimate society that it may no longer be recognizable as a criminal enterprise. On the other hand, the criminal justice system is least effective in combating OC when it reaches this level of maturity.⁶²

When it comes to the role of corruption in the commission of environmental criminal offenses, it is important to note that OEC occurs in parallel with legal business activities; that the boundary between illegal and legal is often imprecise and fluid even in normative terms, and subject to interpretation; that there is no complete prohibition, but rather business is conducted under a regime of permits and quotas; and that the existence of a legal market significantly hampers the recognition and detection of illegal activities. This part of the paper will mention only some of the forms of corruption recorded and documented in reports of international organizations and in academic literature.

One of the areas with the greatest risk of corruption in the natural-resource supply chain or in the waste-disposal process is the process of submitting and deciding on applications for licenses, permits, or other official documents. Corruption risks in the permitting process may include issues such as the acceptance of bribes by licensing officials or the issuance of a permit to an unqualified person or entity, overcharging for permits and retaining the

⁶⁰ Tennant, I. (2021). *All Roads Lead to Rome: Towards a coordinated multilateral response to organized crime and corruption*. Global Initiative against Transnational Organized Crime, 1.

⁶¹ Beare, M. E. (1997). Corruption and Organized Crime: Lessons from history. *Crime, Law & Social Change*, 28(2), 158.

⁶² Stier, E. H., Richards, P. R. (1987). Strategic Decision Making in Organized Crime Control: The Need for a Broadened Perspective. Edelhertz, H. (ed.) *Major Issues in Organized Crime Control*. Washington: National Institute of Justice Symposium Proceedings, 65.

difference, bribery for the misclassification of species or origin for import or export permits in order to facilitate trade or avoid monitoring and control.⁶³

Seaports and airports are key transport hubs for all types of international smuggling for the purpose of moving shipments through the supply chain. Public- and private-sector personnel working at these locations may be exposed to corruption risks from criminal networks seeking access to secure shipping routes. This includes customs officers, shipping companies, freight forwarders, as well as security agencies responsible for cargo protection.⁶⁴

Corrupt practices have also been recorded in cases involving attempts to recover already seized natural resources and products derived from them, as well as the illegal sale of seized goods by corrupt customs and police officers after they had declared and publicly displayed only part of the seizure for media publicity and sold the remainder through close contacts in the criminal milieu.

A common *modus operandi* of OEC is the use of falsified documentation to move illegal shipments through legitimate commercial channels, with the complicity of freight-forwarding agencies.⁶⁵

A regular corrupt practice, as in other categories of OC, is bribery and regular payments to control and supervisory authorities, as well as to detection and prosecution authorities, primarily the police, in exchange for protection from competitors or advance warnings of planned inspection activities, which enables impunity in business operations. This type of corruption allows

⁶³ For more, see: United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2020). *Scaling Back Corruption: A guide on addressing corruption for wildlife management authorities*. Vienna: United Nations publications, 18.

⁶⁴ Wildlife Justice Commission. (2023). *Dirty Money: The Role of Corruption in Enabling Wildlife Crime*, 21. Available at <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2023/07/corruption-report-2023-SPREADS-V12.pdf>, accessed on October 24, 2025.

⁶⁵ The Wildlife Justice Commission analyzed the internal operation of the Chen organized criminal group, which was successfully convicted in China in 2020 for smuggling at least 20 tons of ivory and rhinoceros horn from Nigeria to China between 2013 and 2019. The Chen group concealed wildlife products in timber shipments sent from Nigeria to Singapore. There, the goods declaration would be changed to timber produced in Malaysia, accompanied by a forged certificate of origin. The shipments would then be sent to South Korea, and subsequently to China. The Chen group relied heavily on the use of multiple transit points to conceal the port of departure in Africa, as well as on bribing officials at customs checkpoints. They also used freight forwarding agencies for customs clearance of the shipments, replacement of the bill of lading, and repacking of containers for further transport. Upon arrival in China, the illegal shipments were cleared through customs with the assistance of a corrupt customs officer before being transported to a designated storage location, where they awaited further sale to buyers. – Wildlife Justice Commission. (2023). *Dirty Money: The Role of Corruption in Enabling Wildlife Crime*, 25. Available at <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2023/07/corruption-report-2023-SPREADS-V12.pdf>, accessed on October 24, 2025.

“higher-level” offenders, with better connections to government officials, to exercise a high level of control in the criminal environment, while those who cannot afford high amounts intended for bribery are more exposed to detection and prosecution.⁶⁶

At the end of the supply chain, falsified, false, or illegally issued permits and documents are often used to facilitate the import of illegal shipments. This may include the use of fictitious consignees and freight-forwarding companies on air waybills and bills of lading, as well as changing documentation while shipments are in transit. This method often relies on corrupt practices in order to enable the use of false documents.⁶⁷

Similar overlap between legal and illegal business, as well as similar corrupt practices, also exists in the collection, storage, transport, and disposal of waste, particularly hazardous and special waste.⁶⁸

According to Europol’s assessment, corruption today is not merely an auxiliary component of OC but a fundamental mechanism through which criminal networks consolidate power, evade justice, and expand their operations.⁶⁹

6. CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT AND OEC IN SERBIA

Although an increasing number of relevant international organizations point to problems of organized environmental pollution in this region, and to the organized commission of lucrative EC offenses in the Balkans, including Serbia, domestic academic literature pays very little attention to the problem of OEC, while the practice of detection and prosecution authorities and case law completely neglect it. This situation is probably influenced by a number

⁶⁶ For more, see: Stoner, S., Verheij, P., Jun Wu, M. (2017). *Illegal rhino horn trade dynamics in Nhi Khe, Vietnam from a criminal perspective – A case study*. Wildlife Justice Commission. Available at <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2018/08/Black-Business-2017.pdf>, accessed on October 24, 2025.

⁶⁷ Wildlife Justice Commission (2023). *Op. cit.*, 27.

⁶⁸ For more, see: Massari, M., Monzini, P. (2004). Dirty Businesses in Italy: A Case-Study of Illegal Trafficking in Hazardous Waste. *Global Crime*, 6 (3–4), 285–304; Interpol. (2009). *Electronic waste and organized crime – assessing the links, Phase II Report for the Interpol pollution crime working group*. Available at: <https://www.interpol.int/content/download/5174/file/Electronic%20Waste%20and%20Organized%20Crime%20-%20Assessing%20the%20Links.pdf>, accessed on October 25, 2025.

⁶⁹ Europol. (2025). *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The changing DNA of serious and organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 29.

of factors. One of them is certainly the normative framework, that is, domestic punitive legislation. Namely, numerous forms of conduct that pollute, threaten, or abuse the environment, despite their social dangerousness, are classified as misdemeanors and economic offenses rather than as criminal offenses, thereby placing them outside the focus of criminal policy. EC is still not considered serious and dangerous crime, as is demonstrated even by a superficial analysis of the current criminal offenses in the chapter on criminal offenses against the environment in the Serbian Criminal Code (Articles 260–277).⁷⁰ Of the 18 criminal offenses, only three expressly provide for the punishment of organizers (Bringing Hazardous Substances into Serbia and Unlawful Processing, Disposal, and Storage of Hazardous Substances (Article 266), and Killing and Abuse of Animals (Article 269)), while in the latter case the organization, financing, or hosting of fights between animals of the same or different species, as well as organizing or participating in betting on such fights, is criminalized. The Draft Amendments to the Criminal Code, although introducing new criminal offenses against the environment in accordance with Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law,⁷¹ retain solutions similar to the current text of the Code in terms of failing to recognize and punish the organized commission of these criminal offenses.

On the other hand, when the prosecution policy and sentencing policy for these criminal offenses are taken into account, as presented in a recent comprehensive study,⁷² it is easy to conclude that more minor criminal offenses committed individually, such as Timber Theft and Killing and Abuse of Animals, are prosecuted and punished. These criminal offenses consistently

⁷⁰ Criminal Code of the Republic of Serbia, *Official Gazette of the RS*, No. 85/05, 88/05. – corr., 107/05. – corr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19, 94/24.

⁷¹ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024, 1. The Directive itself states, in point 28 of the Preamble, that due account should be taken in criminal proceedings and trials of the involvement of organized criminal groups in the commission of environmental criminal offenses, and it particularly draws attention to the corruption of public officials in the commission of such offenses. The Directive also requires that special investigative techniques be made available for the detection and prosecution of OEC, as is the case for other OC offenses (point 53 of the Preamble). In addition, the Directive provides that the commission of an environmental criminal offense within a criminal organization should be treated as an aggravating circumstance, unless it already forms part of the constituent elements of the offense (Article 8(c)).

⁷² For more, see: Bejatović, S., Dokić, S. (2024). *Krivična dela protiv životne sredine i kaznena politika – norma, praksa i mere unapređenja*. Belgrade: Serbian Association for Criminal Law and Practice, Ministry of Environmental Protection.

account, year after year, for 85–90 % of the total number of criminal complaints filed for criminal offenses against the environment. To this should be added a relatively lenient judicial sentencing policy, given that it remains within the limits of the statutory minimum, that suspended sentences were imposed in more than half of the cases covered by the study, and that imprisonment was imposed in only 10 % of cases, consisting of short-term sentences around the special minimum. One of the main reasons why EC remains on the margins of official statistics is the complexity of proof, which often requires extensive and expensive investigations, various expert examinations, and cooperation between different inspection authorities, the police, and the prosecutor's office. Public prosecutor's offices, courts, and the police face a lack of specialized personnel for suppressing EC, which entails knowledge of specific regulations, investigative techniques, and forensic analysis. Many criminal complaints are dismissed precisely because of a lack of evidence or because of the impossibility of establishing a clear causal link between the criminal offense and environmental damage.

This confirms the thesis, also advanced in this paper, that EC offenses are low-risk in terms of prosecution and punishment. It is therefore entirely understandable that OEC is completely outside the focus of domestic detection and criminal prosecution authorities, as is eloquently shown by the fact that, according to data from the Higher Court in Belgrade, the Special Department for Organized Crime, from its establishment on 1 October 2010 until 21 January 2021, did not conduct a single proceeding against organized criminal groups for criminal offenses against the environment.⁷³

7. CONCLUSION

Environmental crime, despite its diverse, long-term, and often irreversible consequences, was long outside the focus of policymakers, legislative bodies, and detection and prosecution authorities. It was often treated as victimless crime and as a problem of local character. In recent decades, primarily thanks to civil society organizations and the research efforts of the academic and scientific community, the global public has become aware of the social dangerousness and global character of EC. In the wake of increased interest in EC, numerous international, regional, and national political and legal documents have been adopted, proclaiming and guaranteeing high standards for environmental protection and improvement, and prohibiting and sanctioning

⁷³ Blažić Pavičević, M. (2023). *Specifičnosti krivičnog postuka za krivična dela protiv životne sredine*. Doctoral dissertation. Novi Sad: Faculty of Law, 112.

activities that threaten and damage the environment, whereby the socially most dangerous conduct is criminalized and referred to in the scientific and expert literature as EC.

Certain forms of EC are aimed at obtaining benefits for individuals, groups, or business entities (companies, corporations) through the exploitation, damage, trade, or theft of natural resources, or through illegal trade in and disposal of hazardous waste and other pollutants, as well as the smuggling of substances that deplete the ozone layer. By their nature, these forms of EC require a certain level of organization, both in planning and execution, and the participation of a larger number of actors with divided roles, which gives them the character of OC, while their geographical distribution and global prevalence indicate their transnational character.

Profitability, transnational character, shortcomings of normative solutions and weaknesses in their application, and the low level of priority given to the treatment of EC by detection and prosecution authorities are the basic factors that have contributed to the perception of EC by criminal groups and networks as high-profit, low-risk crime. This has led to the diversification of their criminal activity toward EC, through the use of already established infrastructure (channels, routes, warehouses, intermediaries), financial channels, corrupt networks, and other methods of avoiding criminal prosecution, as well as violent protection mechanisms, that is, to the convergence of OC and EC.

The convergence of OC and EC, as the dynamic intertwining of markets, actors, and techniques of different criminal activities toward shared infrastructure and mutual reinforcement, has only recently come into the focus of the scientific and professional community, as well as of detection and prosecution authorities in certain states. OC networks have expanded their operations beyond “traditional” activities into the extremely lucrative criminal exploitation of natural resources, and there is increasing evidence that EC “overlaps” or “converges” with counterfeiting, drug trafficking, cybercrime, trafficking in human beings, financial crime, corruption, arms trafficking, and terrorism, on the one hand, and that OEC converges with the entire spectrum of legal business, citizens, the private sector, and civil society, on the other. Criminal networks have become involved in a broad range of lucrative EC offenses, that is, illegal environmental markets, including timber, wildlife, waste, and minerals and metals. Transnational EC networks are extremely flexible and adaptable, capable of moving money, illegal goods, and people across borders and continents, and, through infiltration into legal economic entities and activities and the use of corruption, of remaining outside the focus of detection and prosecution authorities.

Recognizing and understanding patterns of convergence by control, detection, and prosecution authorities is essential, because it reveals the

interconnectedness of their operations and their ability to adapt and diversify their criminal activities, which is the basic precondition for any effective social response to this category of crime. For a more effective social response, it is also necessary to overcome limitations relating to the normative treatment of this category of crime, the organizational structure of detection and prosecution authorities, the lack of material and specialized human resources, and interinstitutional cooperation at the national, regional, and global levels. Finally, it is necessary to raise the prevention and suppression of EC to the highest level of priority, not only in political proclamations but also in legislation, and especially in practice.

BIBLIOGRAPHY

- Árnadóttir, S. (2023). International Obligations Calling for Constitutional Protection of the Right to a Healthy Environment: An Icelandic Perspective. *Nordic Journal of European Law*, 6(3), 103–129.
- Banović, B. (2016). Organizovani kriminal kao aktuelna bezbednosna pretnja. *International problems*, 68(2–3), 172–192.
- Banović, B. (2023). Korupcija kao konstantni bezbednosni rizik. In: Stekić N., Milošević, M. (ed.). *Zbornik radova sa Druge memorijalne naučne konferencije „Predrag Marić“*. Belgrade: Faculty of Security Studies.
- Beare, M. E. (1997). Corruption and Organized Crime: Lessons from history. *Crime, Law & Social Change*, 28(2), 155–172.
- Bejatović, S., Dokić, S. (2024). *Krivična dela protiv životne sredine i kaznena politika – norma, praksa i mere unapređenja*. Belgrade: Serbian Association for Criminal Law and Practice, Ministry of Environmental Protection.
- Blažić Pavićević, M. (2023). *Specifičnosti krivičnog postuka za krivična dela protiv životne sredine*. Doctoral dissertation. Novi Sad: Faculty of Law.
- Boekhout van Solinge, T. (2014). The Illegal Exploitation of Natural Resources, In: Paoli, L. (ed.). *The Oxford Handbook of Organized Crime*. New York: Oxford University Press.
- Brown Weiss, E. (1997). Strengthening National Compliance with International Environmental Agreements. *Environmental Policy and Law*, 27(4), 297–303.
- Castells, M. (2010). *End of Millennium*. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Available at: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, accessed on October 19, 2025.
- Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). Transnational environmental crime: excavating the complexities – an introduction, In: Elliott, L., Schaedla, W. H. (ed.). *Handbook*

- of transnational environmental crime*, 3–23. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Environmental Investigation Agency (EIA). (2007). *Upholding the Law: The Challenge of Effective Enforcement*, <https://eia-international.org/wp-content/uploads/Upholding-The-Law.pdf>, accessed on October 20, 2025.
- Europol. (2024). *Decoding the EU's most threatening criminal networks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: [https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol %20report %20on %20Decoding %20the %20EU-s %20most %20threatening %20criminal %20networks.pdf](https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20report%20on%20Decoding%20the%20EU-s%20most%20threatening%20criminal%20networks.pdf), accessed on October 22, 2025.
- Europol. (2025). *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The changing DNA of serious and organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Europol. *Environmental crime*. Available at: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/environmental-crime>, accessed on October 22, 2025.
- FATF. *Environmental Crime*. Available at: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/environmental-crime.html>. Accessed on October 22, 2025.
- Financial Action Task Force (FATF). (2021). *Money Laundering from Environmental Crime*. Paris.
- Fröhlich, T. (2003). *Organized Environmental Crime in Accession Countries*. United Kingdom: BfU in association with Max-Planck-Institute.
- Hayman, G., Brack, D. (2002). *International Environmental Crime: the nature and control of environmental black markets*. London: Royal Institute of International Affairs.
- Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). (2019). *Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services (Summary for Policymakers)*. Bonn.
- Interpol. (2009). *Electronic waste and organized crime – assessing the links, Phase II Report for the Interpol pollution crime working group*. Available at: [https://www.interpol.int/content/download/5174/file/Electronic %20Waste %20and %20Organized %20Crime %20- %20Assessing %20the %20Links.pdf](https://www.interpol.int/content/download/5174/file/Electronic%20Waste%20and%20Organized%20Crime%20-%20Assessing%20the%20Links.pdf), accessed on October 25, 2025.
- Interpol. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A Convergence of Threats*. Lyon. Available at: [https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/17008/environment_peace_security.pdf?sequence=1&isAllowed=](https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/17008/environment_peace_security.pdf?sequence=1&isAllowed=1), accessed on: October 22, 2025.
- Interpol and UN Environment. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A convergence of threats*. Available at: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/17008>, accessed on October 23, 2025.
- Joldžić, V. (2008). *Ekološko pravo, opšti i poseban deo (Primer Srbije države u tranziciji)*. Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research.
- Karesh, W. B., Cook, R. A., Bennett, E. L., Newcomb, J. (2005). Wildlife trade and global disease emergence. *Emerging Infectious Diseases*, 11(7), 1000–1002.

- Lirëza, L., Koçi, G. (2023). Environmental Crimes: Their Nature, Scope, and Problems in Identification. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 10(1).
- Massari, M., Monzini, P. (2004). Dirty Businesses in Italy: A Case-Study of Illegal Trafficking in Hazardous Waste. *Global Crime*, 6(3–4), 285–304.
- Morselli, C. (2009). *Inside Criminal Networks*. New York: Springer.
- Morselli, C. (2010). Assessing vulnerable and strategic positions in a criminal network. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 26(4), 382–392.
- Nellemann, C. (Editor in Chief), Henriksen, R., Kreilhuber, Ar., Stewart, D., Kotsoyova, M., Raxter, P., Mrema, E., Barrat, S. (2016). *The Rise of Environmental Crime – A Growing Threat To Natural Resources, Peace, Development, and Security*. UNEP, Interpol.
- Paoli, L. (2002). The Paradoxes of Organized Crime. *Crime, Law and Social Change*, 37(1), 51–97.
- Paoli, L., Van der Beken, T. (2014). Organized crime – a contested concept. Paoli, L. (ed.). *The Oxford Handbook of organized crime*. New York: Oxford University Press, 13–31.
- RHIPTO (Norwegian Center for Global Analyses), Interpol, Global Initiative Against Transnational Organized crime (2018). *World Atlas of Illicit Flows*. Available at: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-FINAL-WEB-VERSION-copia-compressed.pdf>, accessed on October 22, 2025.
- Schmidt, W. C. (2004). Environmental Crimes: Profiting at the Earth's Expense. *Environmental Health Perspectives*, 112(2), 96–103.
- Stier, E. H., Richards, P. R. (1987). Strategic Decision Making in Organized Crime Control: The Need for a Broadened Perspective. Edelhertz, H. (ed.) *Major Issues in Organized Crime Control*. Washington: National Institute of Justice Symposium Proceedings, 65–80.
- Stoner, S., Verheij, P., Jun Wu, M. (2017). *Illegal rhino horn trade dynamics in Nhi Khe, Vietnam from a criminal perspective – A case study*. Wildlife Justice Commission. Available at <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2018/08/BlackBusiness-2017.pdf>, accessed on October 24, 2025.
- Tennant, I. (2021). *All Roads Lead to Rome: Towards a coordinated multilateral response to organized crime and corruption*. Global Initiative against Transnational Organized Crime.
- United Nations Environmental Programme, *UN Environment Assembly advances collaborative action on triple planetary crisis*, <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/un-environment-assembly-advances-collaborative-action-triple>, accessed on October 20, 2025
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2020). *Scaling Back Corruption: A guide on addressing corruption for wildlife management authorities*. Vienna: United Nations publications.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2024). *World Wildlife Crime Report: Trafficking in Protected Species*. Vienna: United Nations publications.

- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). *Explainer: What are crimes that affect the environment?*. Available at https://www.unodc.org/unodc/en/front-page/2024/April/explainer_what-are-crimes-that-affect-the-environment.html, accessed on October 10, 2025.
- van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic.
- van Uhm, D. P., Nijman, R. (2020). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Journal of Criminology*, 19(4), 542–561.
- Vasak, K. (1979). For the third generation of human rights: the rights of solidarity. *Inaugural lecture to the tenth study session of the International Institute of Human Rights*. Strasbourg.
- Walters, R. (2014). Organized Crime and the Environment. Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds.) (2014). *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York: Springer, 3368–3375.
- White, R. (2011). *Transnational Environmental Crime: Toward an Eco-Global Criminology*. New York: Routledge.
- Wildlife Justice Commission. (2020). *Infiltrating the illegal wildlife trade: A strategic analysis of criminal networks*. WJC Report.
- Wildlife Justice Commission. (2021). *Convergence of wildlife crime with other forms of organised crime*. <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2021/05/Crime-Convergence-Report-SPREADS-V07.pdf>, accessed on October 25, 2025.
- Wildlife Justice Commission. (2023). *Dirty Money: The Role of Corruption in Enabling Wildlife Crime*. Available at <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2023/07/corruption-report-2023-SPREADS-V12.pdf>, accessed on October 24, 2025.
- Williams, P. (1994). *Transnational Organised Crime and National and International Security: A Global Assessment*. Available at: <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/SWILLIAMS.PDF>, accessed on October 22, 2025.
- World Bank. (2019). *Illegal Logging, Fishing, and Wildlife Trade: The Costs and How to Combat it*. Washington. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/422101574414576772/pdf/Illegal-Logging-Fishing-and-Wildlife-Trade-The-Costs-and-How-to-Combat-it.pdf>, accessed on October 19, 2025.
- Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 332–346.
- Wyatt, T. (2013). *Wildlife Trafficking: A Deconstruction of the Crime, the Victims, and the Offenders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Wyatt, T., van Uhm, D., Nurse, A. (2020). Differentiating criminal networks in the illegal wildlife trade: organized, corporate and disorganized crime. *Trends in Organized Crime*, 23(4), 350–366.
- Zimmerman, M. E. (2003). The black market for wildlife: Combating transnational organized crime in the illegal wildlife trade. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 36(5), 1657–89.

Legal Sources

- Conference of the Parties to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, Expert consultation on the use of the Convention for combating emerging forms of crime. Vienna, 30 June–2 July 2025. Available at: https://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/COP5/CTOC_COP_2010_1/CTOC_COP_2010_1_E.pdf, accessed on October 19, 2025.
- Constitution of the Republic of Serbia, *Official Gazette of the RS*, No. 98/06, 16/22 – other regulation.
- Criminal Code of the Republic of Serbia, *Official Gazette of the RS*, No. 85/05, 88/05. – corr., 107/05. – corr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19, 94/24.
- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- Law Ratifying the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Supplementary Protocols, *Official Gazette of the FRY – International Treaties*, No. 6/2001.
- UN General Assembly, *The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment*, UN Doc. A/RES/76/300, 28 July, 2022.
- UN General Assembly, *United Nations Conference on the Human Environment*, A/RES/2994, 15 December 1972.
- UN Human Rights Council, *Right to a healthy environment: good practices, Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment*. UN Doc A/HRC/43/53, 30 December 2019.

*Др Младен Јеличић**
Виши суд у Шапцу
ORCID: 0009-0003-5486-3485

УСПОСТАВЉАЊЕ ПОСЕБНОГ ФОНДА ЗА ПРУЖАЊЕ ПОДРШКЕ ПРЕДУЗИМАЊУ МЕРА ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И САНИРАЊЕ ПОСЛЕДИЦА НАСТАЛИХ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ**

САЖЕТАК: Аутор у раду разматра Директиву ЕУ 2024/1203 о еколошком криминалитету којом се, између осталог, државама чланицама препоручује успостављање посебног фонда који би требало да има двоструку функцију. Пре свега, његова функција је превентивна јер би се средства користила за унапређивање мера заштите животне средине и за спречавање вршења кривичних дела против животне средине. Санациона функција овог фонда испољавала би се кроз коришћење средстава из фонда за санирање последица насталих извршењем кривичних дела против животне средине. Аутор у уводу указује на значај заштите животне средине и малигност еколошких кривичних дела. Потом је у кратким цртама указано на сврху и стандарде поменуте Директиве као и на поједина решења из Закона о заштити животне средине која су значајна за тему рада. Аутор анализира сврсисходност успостављања посебног фонда и законодавни оквир у Републици Србији који би омогућавао реализацију овог пројекта. Указује се на могуће начине финансирања наведеног фонда анализом препорука из Директиве

* e-mail: mladen.jelicic.kaishin@gmail.com, судија.

** Рад је примљен 1. 9. 2025, а прихваћен је за објављивање 8. 12. 2025. године.

које се тичу додатних санкција и мера које се могу наметнути извршиоцима и одузимања финансијске (имовинске) добити остварене извршењем кривичног дела. Узети су у обзир и остали могући начини финансирања фонда као и критеријуми за коришћење тих средстава. Закључак аутора је да успостављање посебног фонда за заштиту животне средине и санирање последица кривичних дела против животне средине може имати значајне позитивне ефекте пре свега у превентивном аспекту, путем имплементације ефикаснијих мера заштите животне средине што треба да буде превасходни циљ, али и у санационом аспекту, кроз санирање последица насталих извршењем помених кривичних дела.

Кључне речи: Директива ЕУ 2024/1203, животна средина, еколошка кривична дела, посебан фонд

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Људска врста данас представља доминантну врсту на планети која уништава своје станиште. Не само да људи не показују обзир према животној средини у најосновнијем облику, већ систематски раде на деструкцији природних ресурса који их окружују. Позитивне стране привредног развоја производе одређене негативне ефекте који утичу на нарушавање природне равнотеже и директно наносе штету природном окружењу у којем људи живе и раде. Тако је животна средина, као природно окружење, најтеже погођена развојем тзв. прљавих технологија у оквирима постојећих индустријских капацитета сваке државе.¹ Стиче се утисак да је зарад профита оправдано жртвовати природно окружење, али овакво понашање занемарује једну просту чињеницу. Људске врсте без животне средине – неће бити.

У земљама Европске уније (ЕУ) закони о заштити животне средине појавили су се око 1970. године. У доктрини се указује да су ови закони превасходно били административног (управног) карактера а да је кривичноправна заштита била скромна. Еколошки криминал није био дефинисан на независан начин у оквирима кривичних закона јер је зависио од административних прописа и није имао приоритет поступања у пракси.²

¹ Јоксиф, И. (2012). Кривичноправна заштита животне средине у законодавству и пракси. *Еколошја и право*, ур. А. Чавошки, А. Кнежевић Бојовић. Београд: Институт за упоредно право и Правни факултет Универзитета Унион, 20–21.

² Faure, M. (2017). The Revolution in Environmental Criminal Law in Europe. *Virginia Environmental Law Journal*, 35(2), 321–322.

Ову врсту криминала који је међу најзаступљенијим у свету, прати стално откривање многих врста криминалног понашања, нови облици илегалних активности се стално јављају и њихове последице су сваког дана све опасније.³ Посебно је изражена веза еколошког криминала с организованим криминалом и корупцијом, што представља велики проблем у многим земљама.

Нужност очувања животне средине уочена је на међународном плану и буђење еколошке свести људи је у повоју. Овај процес прати велики број међународних аката којима се покушава указати на значај очувања животне средине, али и успоставити систем казнене одговорности за учиниоце еколошких кривичних дела. Коначно је препознат малигнитет кривичних дела против животне средине, који своје деструкционо дејство мултиплицирају кроз више аспеката. Довољно је указати на само неке. Климатске промене постале су део свакодневице претећи да људску врсту ставе на нови еволуциони тест преживљавања. Загађеност природних ресурса утиче на квалитет ваздуха и воде, биљни и животињски свет, земљиште итд., нарушавајући екосистем у целини. Основано се указује да је разноврсност биодиверзитета важан део очувања екосистема и живота на земљи. Биодиверзитет има велику улогу у обезбеђивању чисте воде, чистог ваздуха и плодног земљишта. Коришћење биљних и животињских врста за исхрану, производњу лекова и производњу енергије у овој фази развоја света је основни начин опстанка човека.⁴

Не треба ни претпостављати колико је погубан утицај нарушене еколошке равнотеже на здравље људи. Природне катастрофе постале су редовна појава, а све наведено последица је људског немара и бахатости према животној средини. Зато су кривична дела против животне средине изразито деструктивно орјентисана, дугорочно гледано. Основана су схватања да, с обзиром на значај животне средине и њену заштиту, оправдано је поставити је као самосталан и примарни групни заштитни објект и да се овом групом кривичних дела не штите класична правна добра – живот и здравље људи (од нових облика напада на њих кроз угрожавање животне средине), већ самостално добро, а то је животна средина, односно право човека на очувану животну средину.⁵ Треба

³ Стојановић, З., Бодрожић, И. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *NBP, Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 2.

⁴ Банић, М. (2021). Кривичноправна заштита угрожених дивљих биљних и животињских врста и изазови правне праксе. *Сйрани правни живојй*, 1, 63.

⁵ Стојановић, З. (2025). *Коментар Кривичној законика*, тринаесто измењено издање. Београд: Службени гласник, 895.

подсетити и да Устав⁶ у чл. 74. прописује да свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању, да је свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина, одговоран за заштиту животне средине и да је свако дужан да чува и побољшава животну средину.

Међутим, у доктрини се оправдано указује да се у нашој судској пракси кривично право у области заштите животне средине углавном примењује према учиниоцима лакших кривичних дела. У нашем правном систему у пракси судова најчешће се већ дуже време појављују само две инкриминације: шумска крађа и убијање и злостављање животиња. Са друге стране, правна лица која значајно доприносе загађењу одговарају за привредне преступе, док се Закон о одговорности правних лица за кривична дела практично и не примењује.⁷ Зато је борба за очувањем животне средине приоритет у даљем развоју човечанства. Можда још увек није касно и можда има времена да се тренутно стање, које није нимало охрабрујуће, поправи. Директива ЕУ 2024/1203 о еколошком криминалитету (*Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law*, у даљем тексту: Директива)⁸ усвојена 11. априла 2024. године, а ступила на снагу 20. маја исте године, покушај је земаља Европске уније да надграде правни оквир еколошких кривичних дела у односу на претходну Директиву, из три аспекта: превентивном, репресивном и санационом.

2. ДИРЕКТИВА ЕУ 2024/1203

– СУМАРНИ ОСВРТ НА ОСНОВНЕ ПРИНЦИПЕ И НАЧЕЛА

Ова Директива наследник је Директиве 2008/99/ЕС, којој се замјерало да у пракси није дала конкретне резултате на сузбијању еколошких кривичних дела. Иако су земље ЕУ покушале да ускладе национална законодавства са овом Директивом, показали су се бројни проблеми

⁶ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 68/2006. и 115/2021.

⁷ Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 326.

⁸ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

у примени и изостала је једнообразна реакција на еколошка кривична дела. Наиме, опсег кривичноправне заштите на нивоу Уније оцењен је као ограничен, имајући у виду да је велики део еколошких добара остао ван сфере кривичноправне заштите; број успешно истражених и осуђених кривичних дела у области животне средине остао је мали; постојеће одредбе нису у целости ни имплементирани од стране држава чланица Уније; нејасна правна терминологија испоставила се као непримењива од стране националних законодаваца; санкције су биле сувише ниске да би биле одвраћајуће, док је прекогранична сарадња такође била недовољна.⁹ Нова Директива је покушај да се уочени проблеми превазиђу, па њу, у односу на претходну одликују нове инкриминације, односно проширење опсега дефиниција кривичних дела против животне средине, постављање доњих граница санкција које треба прописати, увођење квалификованих облика кривичних дела, инкриминисање покушаја одређених кривичних дела, прописивање отежавајућих и олакшавајућих околности, појачавање одговорности правних лица, прописивање рокова застарелости, као и одређени механизми који би требало да поспеше борбу против еколошког криминалитета.¹⁰ Осим одредаба које се тичу кривичних дела и њиховог санкционисања, у Директиви се посебна пажња посвећује механизмима који би требало да помогну државама чланицама у борби против ове врсте криминалитета, као што су успостављање одговарајућих база података, обезбеђивање довољних ресурса, спровођење потребних едукација и коришћење одговарајућих истражних метода.¹¹ Општи утисак који произилази из одредаба Директиве јесте да се препоручују строже кривичне санкције за еколошка кривична дела, а може се рећи да је то оправдан приступ који је везан за примену права у пракси, односно казнену политику. У доктрини се указује да једно од неизоставних питања када је реч о казненој политици као инструменту адекватности заштите животне

⁹ Марковић, И. (2025), Европска Директива о еколошком криминалитету из 2024. године и српско кривично право. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изаови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 364.

¹⁰ Живановић, Н. (2025). О усаглашености кривичног законодавства Републике Србије са Директивом ЕУ 2024/1203 о заштити животне средине – кривична дела над дивљим и заштићеним животињама. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изаови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 452.

¹¹ Видосављевић, Д. (2024). Импликације нове Директиве о кривичноправној заштити животне средине на српско кривично законодавство. *Зборник радова Правног факултета у Крајеву*, 1, 280.

средине јесте питање фактора адекватности јавнотужилачке и судске казнене политике као инструмента заштите животне средине. Основаност овако постављеног питања лежи у неспорној чињеници да је само адекватна јавнотужилачка и судска казнена политика инструмент потребног степена заштите животне средине.¹²

У Директиви се потенцира начело превентивног деловања, начело поправљања штете уколико је иста реверзибилна и накнада штете од учиниоца ако се штета не може поправити и животна средина вратити у претходно стање. Опште је начело да загађивач сноси трошкове санације животне средине. Директива предвиђа нова кривична дела која имају и квалификоване облике, прецизирају се кривичне санкције које треба да буду ефикасне, одвраћајуће и пропорционалне, а за правна лица се уводи могућност казне чија се висина утврђује према оствареним укупним светским приходима компанија. Посебно је значајно увођење додатних санкција и мера¹³ попут обавезе обнове животне средине, искључење из приступа јавним финансирањима, повлачења дозвола и одобрења. Једно од начела Директиве јесте и одузимање финансијске користи која је остварена вршењем кривичног дела, а препорука је да државе чланице размотре могућност предузимања мера којима би се омогућило да се одузета имовина, ако је то могуће, користи за финансирање обнове животне средине или санације сваке узроковане штете или за накнаду штете у животној средини, у складу са националним правом.¹⁴

Једна од значајних препорука коју предвиђа Директива у тачки 59, а што је и предмет овог рада, јесте успостављање посебног фонда за пружање подршке предузимању мера за заштиту животне средине и санирање последица насталих извршењем кривичних дела против животне средине. Пре него што детаљније анализирамо потенцијал оваквог решења, треба размотрити на који начин Закон о заштити животне средине¹⁵ пружа потпору мерама које предвиђа Директива, а у вези са наведеним посебним фондом.

¹² Бејатовић, С., Докић, С. (2024). *Кривична дела против животне средине и казнена политика (норма, пракса и мере унапређења)*. Београд: Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, 13.

¹³ Тачка 31 Директиве.

¹⁴ Тачка 49 Директиве.

¹⁵ Закон о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009, 72/2009, 43/2011, 14/2016, 76/2018, 95/2018, 94/2024.

3. ПОЈЕДИНА РЕШЕЊА ИЗ ЗАКОНА О ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ЊИХОВА КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ С ЦИЉЕВИМА ДИРЕКТИВЕ

Закон о заштити животне средине у чл. 1. прописује да се овим законом уређује интегрални систем заштите животне средине којим се обезбеђује остваривање права човека на живот и развој у здравој живој средини и уравнотежен однос привредног развоја и животне средине у Републици Србији. Законом се у чл. 2. успоставља систем заштите животне средине, који чине мере, услови и инструменти за: 1) одрживо управљање, очување природне равнотеже, целовитости, разноврсности и квалитета природних вредности и услова за опстанак свих живих бића; 2) спречавање, контролу, смањивање и санацију свих облика загађивања животне средине. Дакле, приметно је да се основни циљеви прокламовани овим законом и успостављени систем заштите животне средине у великој мери поклапају са циљевима Директиве. Компатибилност закона и Директиве огледа се и у намери законодавца да се посебно регулише заштита природних вредности попут заштите тла и земљишта, вода, ваздуха, шума, биосфере и биодиверзитета, коришћења флоре и фауне, промет примерака дивље флоре и фауне, да се регулише управљање опасним материјама и отпадом и заштита од буке, вибрација и зрачења итд.¹⁶ Чланом 83. регулисано је финансирање заштите животне средине па се наводи да Република Србија, односно аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, у оквиру својих овлашћења обезбеђују финансирање и остваривање циљева заштите животне средине, у складу са овим законом.¹⁷ Значајно је указати на чл. 89, ст. 1. закона који прописује да се финансирање заштите животне средине врши применом начела „корисник плаћа“, „загађивач плаћа“ и начела „одговорности“.¹⁸ Такође, постоји одређен степен коегзистенције између успостављања посебног

¹⁶ V. чл. 21–32. Закона.

¹⁷ Такође је прописано да се средства за заштиту животне средине могу обезбедити и путем донација, кредита, средстава међународне помоћи, средстава страних улагања намењених за заштиту животне средине, средстава из инструмената, програма и фондова ЕУ, УН и међународних организација.

¹⁸ У ст. 2. се додатно објашњава да се средства за финансирање заштите животне средине у Републици Србији обезбеђују из средстава буџета Републике Србије, буџета аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, средстава других држава, међународних организација, финансијских институција и тела, као и домаћих и страних правних и физичких лица, фондова Европске уније и других међународних фондова, донација, поклона, прилога, помоћи и др.

фонда, што је препорука по Директиви и решења које предвиђа закон а тиче се Зеленог фонда Републике Србије. Наиме, овим фондом управља Министарство и он се оснива као буџетски фонд ради евидентирања средстава намењених финансирању припреме, спровођења и развоја програма, пројеката и других активности у области очувања, одрживог коришћења, заштите и унапређивања животне средине.¹⁹ Средства за финансирање ових активности обезбеђују се из три извора: 1) апропријација у буџету Републике Србије за текућу годину; 2) донација и кредита и 3) других јавних прихода.²⁰

Сврха Зеленог фонда Републике Србије јесте наменско коришћење средстава фонда у сврху финансирања заштите и унапређивања животне средине. То се по правилу чини на основу јавног конкурса који објављује Министарство, али у одређеним и без спровођења конкурса. Корисници средстава могу бити правна и физичка лица са седиштем, односно пребивалиштем на територији Републике Србије која испуњавају услове за доделу средстава на основу јавног конкурса, док Министарство врши надзор над реализацијом пројеката и коришћењем средстава. Коришћење средстава из поменутог фонда детаљно је регулисано чланом 90в закона, па се, примера ради, та средства могу користити за заштиту, очување и побољшање квалитета ваздуха, воде, земљишта и шума, као и смањење утицаја климатских промена и предузимање мера адаптације, укључујући заштиту озонског омотача; санацију одлагалишта отпада, смањење настајања отпада, поновну употребу, третман, односно поновно искоришћење и одлагање отпада, финансирање програма еколошког образовања и јачања јавне свести о питањима очувања животне средине и одрживог развоја итд. У погледу овог фонда треба још указати да аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе отварају буџетски фонд који се финансира из прихода остварених на територији аутономне покрајине, а за јединице локалне самоуправе по основу чл. 85, 85а и 87. овог закона и других извора, у складу са законом. Сврха ових фондова јесте да се средства буџетског фонда користе за финансирање заштите и унапређивање животне средине, на основу утврђеног програма коришћења средстава буџетског фонда који доноси надлежни орган аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе у складу с акционим и санационим плановима из чл. 68. овог закона, по претходно прибављеној сагласности Министарства о намени коришћења средстава.

¹⁹ Чл. 90. Закона.

²⁰ Чл. 90а. Закона.

Из наведеног произилази да Зелени фонд Републике Србије делимично испуњава сврху посебног фонда чије се оснивање препоручује државама чланицама ЕУ. Међутим, између ових фондова постоје и одређене разлике с обзиром на начин финансирања и суштинску функцију.

4. ЦИЉЕВИ И СВРСИСХОДНОСТ УСПОСТАВЉАЊА ПОСЕБНОГ ФОНДА И ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Директива у тачки 59. даје препоруку државама чланицама да размотре успостављање фонда за подршку мерама спречавања кривичних дела против животне средине и њихових разорних последица. Међутим, посматрајући ову препоруку кроз призму иницијалне идеје Директиве о превенцији кривичних дела против животне средине и санирању њихових последица, долази се до закључка да би овакав фонд заправо требало да има двоструку функцију.

Прва и свакако најзначајнија односи се на употребу средстава из фонда за превенцију еколошких кривичних дела. Под тим би се подразумевале све активности које су циљно усмерене да до ових кривичних дела не дође. Једна од функција Зеленог фонда је и превентивна функција па се може рећи да Зелени фонд у овом делу у потпуности може одговорити захтевима Директиве у погледу успостављања посебног фонда и његове превентивне функције.

Друга функција овог фонда била би санациона функција јер би се средства из фонда користила за санацију последица еколошких кривичних дела. У погледу ове функције значајно је подсетити да се у Директиви инсистира на санационом аспект у више места, између осталог у тачки 32 помиње се захтев за обнову животне средине ако је штета реверзибилна и захтев за накнаду ако је штета неповратна или учинилац није способан да спроведе обнову. С друге стране, санациони аспект коришћења средстава Зеленог фонда, у погледу санације штете изазване кривичним делима није детаљније дефинисан у Закону о заштити животне средине, иако би се циљним тумачењем његових одредби могло закључити да се средства могу користити и у ту намену. Примера ради, у чл. 90в, т. 6. помиње се коришћење средстава за заштиту и очување биодиверзитета, збрињавање повређених, болесних, одузетих или заплених примерака дивље флоре и фауне, укључујући активне мере заштите као што су реинтродукција, репулација и одржавање станишта, у т. 16. се прецизира да се средства могу усмерити за финансирање

интервентних мера у ванредним околностима загађивања животне средине, рекултивацију и санацију загађеног простора у складу са чл. 66. овог закона. У вези с наведеним, треба указати да је управо поменутим чл. 66. предвиђена израда санационог плана који се доноси када загађење на одређеном простору превазилази ефекте мера које се предузимају, односно када је угрожен капацитет животне средине или постоји ризик од трајног нарушавања квалитета или штете у животној средини. Њега доноси Влада Републике Србије,²¹ а наведеним чланом прописано је да, ако се накнадно утврди загађивач који је одговоран за загађивање, орган који је сносио трошкове санације животне средине захтева накнаду трошкова. Из наведеног произилази да и Зелени фонд и у овом делу на начин како је дефинисан Законом о заштити животне средине, има одређене комплементарне функције с циљевима Директиве који се односе на успостављање посебног фонда.

Међутим, постојање Зеленог фонда одређеног Законом о заштити животне средине није препрека успостављању посебног фонда који Директива предвиђа јер се овај фонд може основати посебним актом и он би суштински био везан за циљеве Директиве који се односе на превенциони и санациони аспект еколошких кривичних дела. Разлика између Зеленог фонда који предвиђа поменути закон и посебног фонда који препоручује Директива односи се на везаност за еколошка кривична дела која прописује Директива. Средства из посебног фонда, између осталог, могла би се стварати и репресивним мерама у односу на учиниоце ових кривичних дела, што чини разлику у односу на финасирање Зеленог фонда. О томе ће бити речи у наставку.

²¹ Санациони план доноси се у следећим случајевима: када ниво и обим деградације животне средине превазилази санационе могућности аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе; када је одговорни субјект непознат, а загађеност животне средине изазива штетне последице преко граница Републике Србије; када је одговорни субјект ван јурисдикције Републике Србије, а загађеност животне средине изазива штетне последице на њеној територији; када загађеност животне средине угрожава подручје од изузетног значаја за Републику Србију или на њему изазива штетне последице; када је потребно предузети хитне и интервентне мере у ванредним случајевима.

5. ФИНАНСИРАЊЕ ПОСЕБНОГ ФОНДА – МОГУЋА РЕШЕЊА КОЈА ПРОИЗИЛАЗЕ ИЗ ДИРЕКТИВЕ

Финансирање посебног фонда може се реализовати на више начина. Први од њих односи се на новчане казне као доминантне санкције у односу на правна лица која врше еколошка кривична дела, али и као могућа санкција у односу на физичка лица.

Помињући санкције за кривична дела, Директива јасно одређује три елемента које оне морају да испуњавају: да буду ефикасне, одвраћајуће и пропорционалне. Препорука је да се највиши износи новчаних казни предвиђених у Директиви примењују у случају најтежих облика кривичних дела. У односу на правна лица Директивом се у тачки 33 прецизира да се мора имати у виду тежина дела, као и појединачне, финансијске и друге околности правних лица како би се осигурало да изречена санкција испуњава поменута три елемента. Новчане казне би требало одредити као проценат светског прихода правног лица или у фиксним износима. Државама се препушта да у случају критеријума који се односи на проценат светског дохотка, одлуче да ли ће се тај приход рачунати на основу пословне године која претходи години у којој је почињено казнено дело или на основу пословне године која претходи одлуци о изрицању новчане казне. У случају новчаних казни утврђених у фиксним износима, државе чланице би требало редовно да преиспитују висине новчаних казни узимајући у обзир стопе инфлације и друге флукуације у новчаним вредностима, у складу са поступцима утврђенима у њиховом националном праву. У односу на физичка лица, у чл. 5, ст. 3, т. б) прописано је да новчане казне треба да буду одговарајуће тежини дела и појединачним, финансијским и другим околностима физичке особе и које се, према потреби, утврђују узимајући у обзир тежину и трајање нанесене штете животної средини и финансијску корист остварену кривичним делом.

Из наведене регулативе новчане казне као санкције за еколошка кривична дела, јасно је да Директива препоручује оштрије кажњавање. Изречене новчане казне се могу у целокупном или делимичном износу користити као извор прихода за финансирање посебног фонда. Наиме, правна и физичка лица учиниоци кривичних дела се могу обавезати да новчану казну уплате на рачун посебног фонда.

Исто решење се може применити и на додатне санкције и мере које предвиђа Директива. Основна додатна санкција је обавеза да се плати накнада за штету нанесену животної средини, ако је штета неповратна или учинилац није у могућности да исту обнови. Наведено се односи на физичка (чл. 6, ст. 3, т. а) и правна лица (чл. 7, ст. 2, т. а).

Напоследку, чл. 10. предвиђа да државе чланице треба да предузимају потребне мере како би омогућиле проналажење, идентификацију, замрзавање и одузимање предмета и имовинске користи остварених кривичним делима. Тачка 49 Директиве детаљно разрађује ово питање и прописује да ако су учиниоци кривичног дела остварили финансијску корист, исту би требало одузети. Препорука је да државе чланице размотре предузимање мера којима би се омогућило да се одузета имовина, ако је то могуће, користи за финансирање обнове животне средине или санацију сваке узроковане штете или за накнаду штете у животној средини, у складу са националним правом.

Сходно изнетом, може се закључити да финансирање посебног фонда чије оснивање препоручује Директива државама чланицама, у великој мери се може реализовати на три начина: изреченим новчаним казнама, путем додатне санкције – накнаде штете и одузимањем имовине и имовинске користи остварене вршењем кривичног дела. Учиниоце еколошких кривичних дела треба обавезати да новчану казну, накнаду штете изражену кроз новчани износ и остварену финансијску корист од извршења кривичног дела уплате на рачун фонда. У случајевима одузимања имовине која проистиче из кривичног дела, њеном продајом и уплатом новца на рачун фонда, у посебном поступку, постигла би се иста сврха. Наравно, држава може и треба да предвиди да се из буџета издвајају средства за наведени фонд, али и да омогући финансирање овог фонда на други начин (донацијама итд.).

6. ЗАКЉУЧАК

Успостављање посебног фонда који препоручује Директива представљало би одраз тежње Републике Србије да имплементира кључне одреднице Директиве у свој правни систем и тако покаже одређеност за усвајање европских стандарда у области заштите животне средине. Без обзира што Србија није чланица Европске уније, примена Директиве у нашем законодавству може имати само позитивне последице. Као што је наведено, средства за функционисање посебног фонда могу се обезбедити на више начина: инструментима које предвиђа Директива и финансирањем фонда из буџета Републике Србије и на други начин. Сва новчана средства из посебног фонда морала би се користити у превентивном и санационом аспекту еколошких кривичних дела. Решавање проблема заштите животне средине пре свега се мора одвијати кроз развој свести људи о потреби очувања животне средине и сагледавању последица

супротног понашања. Зато је превентивни аспект кључан. Међутим, санација последица кривичних дела против животне средине, уколико је изводљива, такође је равноправан основ коришћења средстава из фонда и представља битан чинилац у поправљању еколошке равнотеже. Охрабрује чињеница да Закон о заштити животне средине предвиђа постојање Зеленог фонда, међутим, досадашња искустава са његовим функционисањем и резултатима нису позитивна. Поставља се питање да ли су Србији, у случају имплементације Директиве у наш правни систем, потребна два органа, Зелени фонд и посебни фонд који предвиђа Директива, која имају суштински исту или врло сличну функцију. Сматрамо да то није потребно, те да је прихватљивије решење уподобљавање законске регулативе Зеленог фонда смерницама које Директива даје у погледу сврхе, циља и могућег финансирања посебног фонда. На овај начин би се у постојећи Зелени фонд имплементирали суштински принципи Директиве на које је указано и омогућило његово функционисање у пуном капацитету. Друго могуће решење, које такође може имати своје оправдање, јесте да се оснује наведени фонд који би имао посебан правни субјективитет и чији би циљеви и сврха функционисања били изричито везани за еколошка кривична дела дословном применом одредаба Директиве.

ЛИТЕРАТУРА

- Банић, М. (2021). Кривичноправна заштита угрожених дивљих биљних и животињских врста и изазови правне праксе. *Сврани правни животи*, 1.
- Бејатовић, С., Докић, С. (2024). *Кривична дела против животне средине и казне на политику (норма, пракса и мере унапређења)*. Београд: Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу.
- Видосављевић, Д. (2024). Импликације нове Директиве о кривичноправној заштити животне средине на српско кривично законодавство. *Зборник радова Правног факултета у Крајевцу*, 1.
- Живановић, Н. (2025). О усаглашености кривичног законодавства Републике Србије са Директивом ЕУ 2024/1203 о заштити животне средине – кривична дела над дивљим и заштићеним животињама. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународног кривичног права и кривичног права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право.
- Јоксић, И. (2012). Кривичноправна заштита животне средине у законодавству и пракси. *Екологија и право*, ур. Чавошки, А., Кнежевић Бојовић, А. Београд: Институт за упоредно право и Правни факултет Универзитета Унион.
- Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне*

- научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“, ур. Шкулић, М., Миљун, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право.
- Марковић, И. (2025), Европска Директива о еколошком криминалитету из 2024. године и српско кривично право. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“, ур. Шкулић, М., Миљун, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право.*
- Faure, M. (2017). The Revolution in Environmental Criminal Law in Europe. *Virginia Environmental Law Journal*, 35(2).
- Стојановић, З. (2025). *Коментар Кривичној законика*, тринаесто измењено издање. Београд: Службени гласник.
- Стојановић, З., Бодрожић, И. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*, 30(1).

Правни извори

- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 68/2006. и 115/2021.
- Закон о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009, 72/2009, 43/2011, 14/2016, 76/2018, 95/2018, 94/2024.

*Mladen Jeličić, Ph.D.**
Higher Court in Šabac
ORCID: 0009-0003-5486-3485

ESTABLISHING A SPECIAL FUND TO SUPPORT THE IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL PROTECTION MEASURES AND THE REMEDIATION OF CONSEQUENCES ARISING FROM THE COMMISSION OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT**

ABSTRACT: In this paper, the author examines Directive (EU) 2024/1203 on environmental crime, which, inter alia, recommends that Member States establish a special fund that should have a dual function. First, its function would be preventive, since the funds would be used to improve environmental protection measures and prevent the commission of criminal offenses against the environment. The remedial function of this fund would be reflected in the use of fund resources to remediate the consequences caused by the commission of criminal offenses against the environment. In the introduction, the author points out the importance of environmental protection and the malignancy of environmental criminal offenses. The paper then briefly outlines the purpose and standards of the Directive, as well as certain provisions of the Law on Environmental Protection that are relevant to the topic of the paper. The author

* e-mail: mladen.jelicic.kaishin@gmail.com, Judge.

**The paper was received on September 1, 2025, and it was accepted for publication on December 8, 2025.

The translation of the original article into English is provided by the *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*.

analyzes the expediency of establishing a special fund and the legislative framework in the Republic of Serbia that would enable the implementation of this project. The paper indicates possible ways of financing the fund by analyzing the recommendations from the Directive regarding additional sanctions and measures that can be imposed on offenders and the confiscation of financial (pecuniary) gains obtained by the commission of a criminal offense. Other possible methods of financing the fund are also considered, as well as the criteria for using those resources. The author concludes that the establishment of a special fund for environmental protection and for the remediation of the consequences of criminal offenses against the environment could have significant positive effects, primarily from the preventive perspective, through the implementation of more effective environmental protection measures, which should be the primary goal, but also from the remedial perspective, through the remediation of the consequences caused by the commission of such criminal offenses.

Keywords: Directive (EU) 2024/1203, environment, environmental criminal offenses, special fund.

1. INTRODUCTORY CONSIDERATIONS

Today, humankind is the dominant species on the planet, yet it is destroying its own habitat. Not only do humans fail to show regard for the environment in its most basic form, but they also systematically contribute to the destruction of the natural resources that surround them. The positive aspects of economic development produce certain negative effects that disrupt the natural balance and directly harm the natural surroundings in which people live and work. Thus, the environment, as the natural surroundings, has been most severely affected by the development of so-called dirty technologies within the existing industrial capacities of each state.¹ It appears that, for the sake of profit, it is justified to sacrifice the natural surroundings; however, such conduct disregards one simple fact. Without the environment, humankind cannot survive.

In the countries of the European Union (EU), environmental protection laws appeared around 1970. Doctrine indicates that these laws were primarily administrative in nature and that protection through criminal law was modest. Environmental crime was not defined independently within criminal legislation

¹ Joksić, I. (2012). Krivičnopravna zaštita životne sredine u zakonodavstvu i praksi. *Ekologija i pravo*, (eds. Čavoški, A., Knežević Bojović, A). Belgrade: The Institute of Comparative Law and the Faculty of Law, Union University, 20–21.

because it depended on administrative regulations and was not treated as a priority in practice.²

This type of crime, which is among the most widespread in the world, is accompanied by the continuous discovery of many types of criminal behavior; new forms of illegal activities constantly emerge, and their consequences become more dangerous every day.³ The connection between environmental crime and organized crime and corruption is particularly pronounced, which represents a major problem in many countries.

The necessity of preserving the environment has been recognized internationally, and the awakening of people's environmental awareness is still in its early stages. This process is accompanied by a large number of international instruments that seek to point to the importance of environmental preservation, but also to establish a system of penal liability for perpetrators of environmental criminal offenses. The malignancy of criminal offenses against the environment has finally been recognized, as they multiply their destructive effects in several respects. It is sufficient to mention only a few. Climate change has become part of everyday life, threatening to subject humankind to a new evolutionary test of survival. Pollution of natural resources affects the quality of air and water, flora and fauna, soil, etc., thereby disrupting the ecosystem as a whole. It is rightly pointed out that biodiversity is an important part of the preservation of ecosystems and life on Earth. Biodiversity plays a major role in ensuring clean water, clean air, and fertile soil. At this stage of the world's development, the use of plant and animal species for food, the production of medicines, and the production of energy are the basic means of human survival.⁴

The devastating impact of a disrupted ecological balance on human health hardly needs to be emphasized. Natural disasters have become a regular occurrence, and all of the above is the consequence of human negligence and arrogance toward the environment. Criminal offenses against the environment are therefore highly destructive in the long term. Given the importance of the environment and its protection, it is justified to establish it as an independent and primary group object of protection. Accordingly, this group of criminal offenses should not be understood as protecting classical legal goods - human life and health (from new forms of attacks on them through endangering the

² Faure, M. (2017). The Revolution in Environmental Criminal Law in Europe. *Virginia Environmental Law Journal*, 35(2), 321–322.

³ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 2.

⁴ Banić, M. (2021). Krivičnopravna zaštita ugroženih divljih biljnih i životinjskih vrsta i izazovi pravne prakse. *Foreign Legal Life*, 1, 63.

environment), but rather as an independent good, namely the environment, or the human right to a preserved environment.⁵ It should also be noted that the Constitution⁶ provides in Article 74 that everyone has the right to a healthy environment and to timely and complete information about its condition, that everyone, and in particular the Republic of Serbia and the autonomous province, is responsible for the protection of the environment, and that everyone has a duty to preserve and improve the environment.

However, doctrine rightly points out that, in our case law, criminal law in the field of environmental protection is generally applied to perpetrators of less serious criminal offenses. In our legal system, only two offenses have most frequently appeared in case law for a considerable period of time: Timber Theft and Killing and Abuse of Animals. On the other hand, legal persons that significantly contribute to pollution are held liable for economic offenses, while the Law on the Liability of Legal Persons for Criminal Offenses is practically not applied at all.⁷ This is why the fight to preserve the environment is a priority in the further development of humankind. Perhaps it is still not too late, and perhaps there is time to improve the current situation, which is far from encouraging. Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law (hereinafter: the Directive),⁸ adopted on April 11, 2024 and entered into force on May 20 of the same year, is an attempt by the countries of the European Union to upgrade the legal framework of environmental criminal offenses in relation to the previous Directive, from three perspectives: preventive, repressive, and remedial.

⁵ Stojanović, Z. (2025). *Komentar Krivičnog zakonika, trinaesto izmenjeno izdanje*. Belgrade: Službeni glasnik, 895.

⁶ Constitution of the Republic of Serbia, *Official Gazette of the RS*, No. 68/2006 and 115/2021.

⁷ Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava – tom 2“* (eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A). Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 326.

⁸ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, April 30, 2024.

2. DIRECTIVE (EU) 2024/1203

– SUMMARY OVERVIEW OF THE BASIC PRINCIPLES AND STANDARDS

This Directive is the successor to Directive 2008/99/EC, which was criticized for failing to produce concrete results in practice in suppressing environmental criminal offenses. Although EU countries attempted to harmonize their national legislation with that Directive, numerous problems emerged in its application, and there was no uniform response to environmental criminal offenses. Specifically, the scope of criminal-law protection at Union level was assessed as limited, given that a large part of environmental goods remained outside the sphere of criminal-law protection; the number of successfully investigated criminal offenses and convictions in the field of the environment remained low; the existing provisions were not fully implemented by the Member States of the Union; unclear legal terminology proved inapplicable by national legislators; sanctions were too low to have a deterrent effect, and cross-border cooperation was also insufficient.⁹ The new Directive is an attempt to overcome the identified problems and, compared with the previous one, is characterized by new offenses, that is, an expansion of the scope of definitions of criminal offenses against the environment, setting lower limits for the sanctions to be prescribed, the introduction of qualified forms of criminal offenses, the criminalization of attempts to commit certain criminal offenses, prescribing aggravating and mitigating circumstances, expanding the liability of legal persons, prescribing limitation periods, and certain mechanisms that should aid the fight against environmental crime.¹⁰ In addition to provisions concerning criminal offenses and their sanctioning, the Directive pays special attention to mechanisms that should assist Member States in combating this type of crime, such as the establishment of appropriate databases, the provision of sufficient resources, the implementation of necessary training, and the use of appropriate investigative methods.¹¹ The general impression

⁹ Marković, I. (2025). Evropska Direktiva o ekološkom kriminalitetu iz 2024. godine i srpsko krivično pravo. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava – tom 2“* (eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A). Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 364.

¹⁰ Živanović, N. (2025). O usaglašenosti krivičnog zakonodavstva Republike Srbije sa Direktivom EU 2024/1203 o zaštiti životne sredine - krivična dela nad divljim i zaštićenim životinjama. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava – tom 2“* (eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A). Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 452.

¹¹ Vidosavljević, D. (2024). Implikacije nove Direktive o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine na srpsko krivično zakonodavstvo. *Zbornik radova of the Faculty of Law in Kragujevac*, 1, 280.

arising from the provisions of the Directive is that stricter criminal sanctions for environmental criminal offenses are recommended, and it may be said that this is a justified approach connected with the application of law in practice, that is, penal policy. Doctrine indicates that one of the indispensable issues concerning penal policy as an instrument for the adequacy of environmental protection is the issue of the adequacy factors of prosecutorial and judicial penal policy as an instrument of environmental protection. This question is well-founded because only an adequate prosecutorial and judicial sentencing policy can ensure the necessary level of environmental protection.¹²

The Directive emphasizes the principle of preventive action, the principle of remedying damage where it is reversible, and compensation for damage by the offender if the damage cannot be remedied and the environment restored to its previous condition. The general principle is that the polluter bears the costs of environmental remediation. The Directive provides for new criminal offenses, which also have qualified forms, and specifies criminal sanctions that should be effective, dissuasive, and proportionate, while for legal persons it introduces the possibility of a fine whose amount is determined according to the total worldwide turnover of companies. The introduction of additional sanctions and measures¹³ is particularly important, such as the obligation to restore the environment, exclusion from access to public funding, and the withdrawal of permits and authorizations. One of the principles of the Directive is also the confiscation of financial gain obtained through the commission of a criminal offense, and the recommendation is that Member States consider the possibility of taking measures that would allow confiscated property, where possible, to be used to finance restoration of the environment or the remediation of any damage caused, or to provide compensation for environmental damage, in accordance with national law.¹⁴

One of the significant recommendations provided by the Directive in recital 59, which is also the subject of this paper, is the establishment of a special fund to support taking measures for environmental protection and the remediation of consequences caused by the commission of criminal offenses against the environment. Before analyzing the potential of such a solution in more detail, it is necessary to consider how the Law on Environmental Protection¹⁵ supports the measures provided for by the Directive in connection with said special fund.

¹² Bejatović, S., Dokić, S. (2024). *Krivična dela protiv životne sredine i kaznena politika (norma, praksa i mere unapređenja)*. Belgrade: Serbian Association for Criminal Law and Practice, 13.

¹³ Recital 31 of the Directive.

¹⁴ Recital 49 of the Directive.

¹⁵ Law on Environmental Protection, *Official Gazette of the RS*, No. 135/2004, 36/2009, 72/2009, 43/2011, 14/2016, 76/2018, 95/2018, 94/2024.

3. CERTAIN PROVISIONS OF THE LAW ON ENVIRONMENTAL PROTECTION AND THEIR COMPLEMENTARITY WITH THE OBJECTIVES OF THE DIRECTIVE

The Law on Environmental Protection provides in Article 1 that this law regulates the integrated environmental protection system, which ensures the realization of the right to life and development in a healthy environment and a balanced relationship between economic development and the environment in the Republic of Serbia. In Article 2, the Law establishes the environmental protection system, consisting of measures, conditions, and instruments for: 1) sustainable management, preservation of the natural balance, integrity, diversity, and quality of natural values and conditions for the survival of all living beings; 2) prevention, control, reduction, and remediation of all forms of environmental pollution. It is therefore noticeable that the basic objectives proclaimed by this law and the established environmental protection system largely coincide with the objectives of the Directive. The compatibility of the Law and the Directive is also reflected in the legislator's intention to specifically regulate the protection of natural values, such as the protection of soil and land, water, air, forests, the biosphere and biodiversity, the use of flora and fauna, trade in specimens of wild flora and fauna, the management of hazardous substances and waste, protection against noise, vibrations, and radiation, etc.¹⁶ Article 83 regulates the financing of environmental protection and states that the Republic of Serbia, or the autonomous province or local self-government unit, within their respective competences, shall ensure financing and the achievement of the objectives of environmental protection, in accordance with this law.¹⁷ It is important to emphasize Article 89, paragraph 1, of the Law, which provides that the financing of environmental protection is carried out by applying the “user pays,” “polluter pays,” and “responsibility” principles.¹⁸ There is also a certain degree of coexistence between the establishment

¹⁶ See Arts. 21–32 of the Law.

¹⁷ It is also provided that funding for environmental protection may be secured through donations, loans, international assistance, foreign investment designated for environmental protection, and resources from EU, UN, and international organization instruments, programs, and funds.

¹⁸ Paragraph 2 further explains that the funding for financing environmental protection in the Republic of Serbia is secured from the budget of the Republic of Serbia, the budgets of the autonomous province and local self-government units, funding of other states, international organizations, financial institutions and bodies, as well as domestic and foreign legal and natural persons, European Union funds and other international funds, donations, gifts, contributions, aid, etc.

of a special fund, which is the recommendation under the Directive, and the solution provided by the Law concerning the Green Fund of the Republic of Serbia. Namely, this fund is managed by the Ministry and is established as a budgetary fund for the purpose of recording resources intended to finance the preparation, implementation, and development of programs, projects, and other activities in the field of preservation, sustainable use, protection, and improvement of the environment.¹⁹ The resources for financing these activities are provided from three sources: 1) appropriations in the budget of the Republic of Serbia for the current year; 2) donations and loans; and 3) other public revenues.²⁰

The purpose of the Green Fund of the Republic of Serbia is the dedicated use of fund resources for financing the protection and improvement of the environment. As a rule, this is done on the basis of a public call published by the Ministry, although in certain cases it may be done without conducting a public call. Beneficiaries of the funds may be legal and natural persons with their seat or residence in the territory of the Republic of Serbia who meet the conditions for the allocation of resources on the basis of a public call, while the Ministry supervises the implementation of projects and the use of funds. The use of resources from this fund is regulated in detail by Article 90v of the Law, so, for example, these resources may be used for the protection, preservation, and improvement of the quality of air, water, land, and forests, as well as the reduction of the impact of climate change and taking adaptation measures, including protection of the ozone layer; remediation of waste disposal sites, reduction of waste generation, reuse, treatment, i.e., recovery and disposal of waste; financing programs of environmental education and strengthening public awareness of issues concerning environmental preservation and sustainable development, etc. With regard to this fund, it should also be noted that the autonomous province and the local self-government unit open a budgetary fund financed from revenues generated in the territory of the autonomous province and, for local self-government units, pursuant to Articles 85, 85a, and 87 of this law and other sources, in accordance with the law. The purpose of these funds is that the resources of the budgetary fund are used to finance the protection and improvement of the environment, on the basis of an established program for the use of budgetary fund resources adopted by the competent authority of the autonomous province, or the local self-government unit, in accordance with the action and remediation plans referred to in Article 68 of this law, after obtaining the prior consent of the Ministry concerning the purpose for which the resources are to be used.

¹⁹ Art. 90 of the Law.

²⁰ Art. 90a of the Law.

It follows from the above that the Green Fund of the Republic of Serbia partially fulfills the purpose of the special fund whose establishment is recommended to EU Member States. However, there are also certain differences between these funds, having regard to the method of financing and their substantive function.

4. OBJECTIVES AND EXPEDIENCY OF ESTABLISHING A SPECIAL FUND AND THE LEGISLATIVE FRAMEWORK IN THE REPUBLIC OF SERBIA

In recital 59, the Directive recommends that Member States consider establishing a fund to support measures for preventing criminal offenses against the environment and their devastating consequences. However, when this recommendation is viewed through the prism of the Directive's initial idea concerning the prevention of criminal offenses against the environment and the remediation of their consequences, the conclusion is that such a fund should, in fact, have a dual function.

The first, and certainly the most significant, concerns the use of fund resources for the prevention of environmental criminal offenses. This would include all activities specifically aimed at preventing these criminal offenses from occurring. One of the functions of the Green Fund is also preventive, and it may therefore be said that, in this part, the Green Fund can fully meet the requirements of the Directive regarding the establishment of a special fund and its preventive function.

The second function of this fund would be remedial, because the fund resources would be used to remediate the consequences of environmental criminal offenses. With regard to this function, it is important to note that the Directive insists on the remedial aspect in several places. *Inter alia*, recital 32 refers to the requirement to restore the environment where the damage is reversible and to the requirement to provide compensation where the damage is irreversible or the offender is not capable of carrying out restoration. On the other hand, the remedial aspect of the use of the Green Fund's resources, in terms of remediating damage caused by criminal offenses, is not defined in greater detail in the Law on Environmental Protection, although a purposive interpretation of its provisions could lead to the conclusion that the resources may also be used for that purpose. For example, Article 90v, item 6, mentions the use of funds for the protection and preservation of biodiversity, the care of injured, sick, seized, or confiscated specimens of wild flora and fauna, including active protection measures such as reintroduction, repopulation, and

habitat maintenance, while item 16 specifies that resources may be directed toward financing intervention measures in extraordinary circumstances of environmental pollution, recultivation, and remediation of polluted areas in accordance with Article 66 of this law. In connection with the above, it should be pointed out that the mentioned Article 66 provides for the preparation of a remediation plan adopted when pollution in a certain area exceeds the effects of the measures being taken, that is, when the capacity of the environment is endangered or there is a risk of permanent deterioration of environmental quality or environmental damage. It is adopted by the Government of the Republic of Serbia,²¹ and the same article provides that if the polluter responsible for the pollution is subsequently identified, the authority that bore the costs of environmental remediation shall request reimbursement of those costs. It follows from the above that, in this part as well, the Green Fund, as defined by the Law on Environmental Protection, has certain functions complementary to the objectives of the Directive relating to the establishment of a special fund.

However, the existence of the Green Fund established by the Law on Environmental Protection is not an obstacle to the establishment of the special fund provided for by the Directive, because this fund may be established by a separate act and would, in substance, be linked to the objectives of the Directive relating to the preventive and remedial aspects of environmental criminal offenses. The difference between the Green Fund provided for by the mentioned law and the special fund recommended by the Directive concerns the link to the environmental criminal offenses prescribed by the Directive. The resources of the special fund, *inter alia*, could also be generated through repressive measures against perpetrators of these criminal offenses, which constitutes a difference in relation to the financing of the Green Fund. This will be discussed below.

²¹ The remediation plan is adopted in the following cases: when the level and scope of environmental degradation exceed the remediation capacities of the autonomous province or local self-government unit; when the responsible entity is unknown and environmental pollution causes harmful consequences beyond the borders of the Republic of Serbia; when the responsible entity is outside the jurisdiction of the Republic of Serbia and environmental pollution causes harmful consequences on its territory; when environmental pollution endangers an area of exceptional importance for the Republic of Serbia or causes harmful consequences in such an area; when urgent and intervention measures need to be taken in emergency cases.

5. FINANCING THE SPECIAL FUND

– POSSIBLE SOLUTIONS ARISING FROM THE DIRECTIVE

The financing of the special fund may be realized in several ways. The first concerns fines as the dominant sanctions for legal persons that commit environmental criminal offenses, but also as a possible sanction for natural persons.

Regarding sanctions for criminal offenses, the Directive clearly identifies three elements that they must satisfy: they must be effective, dissuasive, and proportionate. It is recommended that the highest amounts of fines provided for in the Directive be applied in cases involving the most serious forms of criminal offenses. With regard to legal persons, recital 33 of the Directive specifies that the gravity of the offense, as well as the individual, financial, and other circumstances of legal persons, must be taken into account in order to ensure that the sanction imposed satisfies the three elements mentioned above. Fines should be determined either as a percentage of the worldwide turnover of the legal person or in fixed amounts. It is left to the states, in the case of the criterion relating to the percentage of worldwide turnover, to decide whether that turnover will be calculated on the basis of the business year preceding the year in which the criminal offense was committed or on the basis of the business year preceding the decision imposing the fine. In the case of fines set in fixed amounts, Member States should regularly review the levels of fines, taking into account inflation rates and other fluctuations in monetary values, in accordance with the procedures established in their national law. With regard to natural persons, Article 5, paragraph 3, point (b), provides that fines should be proportionate to the gravity of the conduct and to the individual, financial, and other circumstances of the natural person, and should, where appropriate, be determined by taking into account the gravity and duration of the damage caused to the environment and the financial benefits generated from the offense.

From the above regulation of fines as sanctions for environmental criminal offenses, it is clear that the Directive recommends stricter punishment. The fines imposed may be used, in full or in part, as a source of revenue for financing the special fund. Namely, legal and natural persons who are perpetrators of criminal offenses may be required to pay the fine into the account of the special fund.

The same solution may also be applied to the additional sanctions and measures provided for by the Directive. The principal additional sanction is the obligation to pay compensation for damage caused to the environment if the damage is irreversible or the offender is not capable of restoring it. The above applies to natural persons (Article 6, paragraph 3, point (a)) and legal persons (Article 7, paragraph 2, point (a)).

Finally, Article 10 provides that Member States should take the necessary measures to enable the tracing, identification, freezing, and confiscation of instrumentalities and proceeds derived from criminal offenses. Recital 49 of the Directive elaborates on this issue in detail and provides that, where offenders have made financial gains, such gains should be confiscated. It is recommended that Member States consider taking measures allowing confiscated property, where possible, to be used to finance restoration of the environment or the remediation of any damage caused, or to provide compensation for environmental damage, in accordance with national law.

Accordingly, it may be concluded that the financing of the special fund whose establishment the Directive recommends to Member States can largely be realized in three ways: through imposed fines, through the additional sanction of compensation for damage, and through the confiscation of property and pecuniary gain obtained through the commission of a criminal offense. Perpetrators of environmental criminal offenses should be required to pay the fine, the compensation for damage expressed as a monetary amount, and the financial gain derived from the commission of the criminal offense into the fund's account. In cases involving the confiscation of property deriving from the criminal offense, the same purpose would be achieved through the sale of that property and the payment of the proceeds into the fund's account in a separate procedure. Of course, the state may and should provide that resources for this fund are allocated from the budget, while also enabling the fund to be financed in other ways (donations, etc.).

6. CONCLUSION

The establishment of the special fund recommended by the Directive would reflect the Republic of Serbia's aspiration to implement the key elements of the Directive into its legal system and thereby demonstrate its commitment to adopting European standards in the field of environmental protection. Regardless of the fact that Serbia is not a member of the European Union, the application of the Directive in our legislation can only have positive consequences. As stated above, the resources for the operation of the special fund may be secured in several ways: through the instruments provided for by the Directive, by financing the fund from the budget of the Republic of Serbia, and in other ways. All monetary resources from the special fund would have to be used for the preventive and remedial aspects of environmental criminal offenses. Solving the problem of environmental protection must primarily take place through the evolution of people's awareness of the need to preserve the environment and of the consequences of contrary conduct. This is why the

preventive aspect is crucial. However, remediation of the consequences of criminal offenses against the environment, where feasible, is also an equally valid basis for using fund resources and represents an important factor in restoring ecological balance. It is encouraging that the Law on Environmental Protection provides for the existence of the Green Fund; however, previous experience with its functioning and results has not been positive. The question arises whether Serbia, in the event of the implementation of the Directive into our legal system, needs two bodies, the Green Fund and the special fund provided for by the Directive, which have essentially the same or very similar functions. The author considers that this is not necessary, and that the more acceptable solution is to align the statutory regulation of the Green Fund with the guidelines provided by the Directive concerning the purpose, objective, and possible financing of the special fund. In this way, the substantive principles of the Directive indicated above would be implemented into the existing Green Fund, and its operation at full capacity would be enabled. Another possible solution, which may also have its justification, is to establish the mentioned fund as a fund with separate legal personality, whose operational objectives and purpose would be expressly linked to environmental criminal offenses through the literal application of the provisions of the Directive.

BIBLIOGRAPHY

- Banić, M. (2021). Krivičnopravna zaštita ugroženih divljih biljnih i životinjskih vrsta i izazovi pravne prakse. *Foreign Legal Life*, 1.
- Bejatović, S., Dokić, S. (2024). *Krivična dela protiv životne sredine i kaznena politika (norma, praksa i mere unapređenja)*. Belgrade: Serbian Association for Criminal Law and Practice.
- Vidosavljević, D. (2024). Implikacije nove Direktive o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine na srpsko krivično zakonodavstvo. *Zbornik radova of the Faculty of Law in Kragujevac*, 1.
- Živanović, N. (2025). O usaglašenosti krivičnog zakonodavstva Republike Srbije sa Direktivom EU 2024/1203 o zaštiti životne sredine - krivična dela nad divljim i zaštićenim životinjama. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava – tom 2“*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo.
- Joksić, I. (2012). Krivičnopravna zaštita životne sredine u zakonodavstvu i praksi. *Ekologija i pravo*, (eds. Čavoški, A., Knežević Bojović, A). Belgrade: The Institute of Comparative Law and the Faculty of Law, Union University.
- Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava – tom*

- 2“, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo.
- Marković, I. (2025). Evropska Direktiva o ekološkom kriminalitetu iz 2024. godine i srpsko krivično pravo. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava – tom 2“*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo.
- Faure, M. (2017). The Revolution in Environmental Criminal Law in Europe. *Virginia Environmental Law Journal*, 35(2).
- Stojanović, Z. (2025). *Komentar Krivičnog zakonika, trinaesto izmenjeno izdanje*. Belgrade: Službeni glasnik.
- Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*, 30(1).

Legal Sources

- Constitution of the Republic of Serbia, *Official Gazette of the RS*, No. 68/2006 and 115/2021.
- European Union: *Council of the European Union, Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, April 30, 2024.
- Law on Environmental Protection, *Official Gazette of the RS*, No. 135/2004, 36/2009, 72/2009, 43/2011, 14/2016, 76/2018, 95/2018, 94/2024.

*Dr Mladen M. Milošević**

Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu

ORCID: 0000-0001-8978-3475

*Dr Jovana M. Banović***

Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu

ORCID: 0009-0007-6324-487X

NAMERA I KRAJNJA NEPAŽNJA KAO ELEMENTI BIĆA KRIVIČNIH DELA PROTIV ŽIVOTNE SREDINE**

SAŽETAK: Zdravoj životnoj sredini se posvećuje kontinuirana pažnja u gotovo svim oblicima ljudskog delovanja: od građanskog aktivizma, preko različitih strategija razvoja, do pravne regulative i sankcionisanja povreda prava na zdravu vodu, vazduh, zemljište, floru i faunu. Krivičnopravna zaštita u tome predstavlja važan segment, počev od „klasičnih“ ekoloških povreda i ugrožavanja poput zagađenja, pa do onih koje ekološki kriminal podižu na „viši nivo“ i čine ga profitabilnim. Jedan od razloga koji doprinosi tome je neefikasnost mehanizama krivičnog pravosuđa, ali i nedelotvornost kazni onde gde su primenjene. To je i bio jedan od motiva za donošenje Direktive 2024/1203 o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava. Pored toga, neka od ključnih pitanja krivičnopravne doktrine se gotovo paradigmatiski mogu uočiti upravo na primeru ekoloških krivičnih dela. Tu prvenstveno mislimo na određene dileme materijalnopravnog karaktera koje se tiču subjektivnih elemenata ovih krivičnih dela; potom na koncept odgovornosti pravnih lica za krivična dela koji svoj potencijal može ostvariti upravo u

* e-mail: milosevic@fb.bg.ac.rs, redovni profesor.

** e-mail: jovana.banovic@fb.bg.ac.rs, docentkinja.

*** Rad je primljen 12. 9. 2025, a prihvaćen je za objavljivanje 22. 12. 2025. godine.

domenu ekoloških delikata; ali i na granice i opravdanost krivič-nopravne reakcije u ovom polju, osobito kada je u pitanju odnos sa drugim merama poput upravnih, građanskih i drugih kaznenopravnih. Pomenuta Direktiva i međunarodni izvori mahom operišu pojmovima namere i krajnje nepažnje kao subjektivnim komponentama krivičnih dela. To je dominantna karakteristika anglosaksonske pravne tradicije čija je struktura opšteg pojma krivičnog dela nekoliko drugačija nego evrokontinentalna. Ipak, subjektivni element se izdvaja kao poseban, bilo kroz tzv. *mens rea* segment, bilo kroz pojam krivice. Grubo govoreći, namera i krajnja nepažnja, koje kao subjektivne oblike predviđa Direktiva, bi predstavljali pandan domaćem umišljaju i nehatu. No, pretpostavka je da se oni podudaraju tek u pojedinim aspektima i da nije opravdano izjednačiti ih olako. Međutim, Direktiva sadrži odredbu koja upućuje i na tumačenje ovih elemenata prema pravilima nacionalnog prava, što, sa nekim specifičnostima, ipak relativizuje ovu hipotezu. Prema tome, fokus rada će biti na analizi ovih subjektivnih elemenata na temeljima ekoloških krivičnih dela i značenja termina propisanih Direktivom 2024/1203. Pored toga, nastojaćemo da sagledamo mogućnosti implementacije ovih odredaba u domaće pravo, ali i ukažemo na kapacitete postojećih odredaba Krivičnog zakonika u ovoj oblasti. Nadalje, biće učinjen pokušaj formulisanja određenih praktičnih smernica za razumevanje i primenu normi o nameri i krajnjoj nepažnji u sledstvu njihovog efikasnijeg dokazivanja.

Ključne reči: ekološka krivična dela, namera, krajnja nepažnja, umišljaj, nehat, Direktiva 2024/1203, životna sredina

1. UVODNA RAZMATRANJA

Zaštita životne sredine je jedna od tema kojoj se pridaje velika pažnja u svakodnevnom pravnom, političkom, antropološkom i drugim diskursima. Fokus ovog rada biće na pravnoj dimenziji krivičnih dela protiv životne sredine, sa naročitim osvrtom na njihove subjektivne elemente.

Neposredan povod za obradu ove teme predstavlja donošenje Direktive (EU) 2024/1203 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. aprila 2024. godine o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava i zameni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ (u daljem tekstu: Direktiva 24 ili Direktiva).¹ Države članice bi trebalo da u svoja zakonodavstva prenesu pravila sadržana u ovoj Direktivi do 21. maja 2026. godine (čl. 28. Direktive 24). Međutim, takve obaveze se stavljaju i pred „države kandidate“ za članstvo u Evropskoj uniji (u daljem

¹ Direktiva (EU) 2024/1203 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. aprila 2024. godine o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava i zameni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203/oj/eng>

tekstu: EU). Konkretno, čl. 3. Direktive sa ranijih 9, sada predviđa 20 krivičnih dela kojima se štiti životna sredina. Sve to je imalo odraz i u poslednjem nacrtu izmena i dopuna Krivičnog zakonika RS predstavljenom u septembru 2025. godine. Tako se u zvaničnom obrazloženju i razlozima za izmene u čl. 260, 262, 265. i 266. Krivičnog zakonika (u daljem tekstu: KZ)² i dodavanje novih članova 260a do 260v, 262a, 265a, 266a do 266d i 274a, ističe:

„...ove intervencije se zasnivaju na nalazima analize usklađenosti sa zahtevima Direktive (EU) 2024/1203 o zaštiti životne sredine krivičnim pravom, kojom se zamenjuje i proširuje sadržina Direktive 2008/99/EZ. Pošto Krivični zakonik Srbije nije u potpunosti bio usklađen ni sa ranijom direktivom, sada je neophodno uvesti veći broj izmena, uključujući uvođenje novih krivičnih dela i preciziranje postojećih, čime se proširuje krug inkriminisanih radnji i zaštićenih dobara, detaljno usklađuju pojmovi i struktura krivičnih dela, uvode kvalifikovani oblici sa strožim kaznama, kao i odgovornost za dela izvršena iz nehata, u skladu sa najvišim standardima zaštite životne sredine u evropskom pravu (...).“³

Iako pojedinačna analiza predloženih inkriminacija nije predmet našeg rada, vredni pomenuti da se na neophodnost njihovog redefinisanja ukazivalo i ranije.⁴

Direktiva 24, kao i dobar deo međunarodnih izvora mahom koriste pojmove namere i krajnje nepažnje kada objašnjavaju subjektivne komponente krivičnih dela. To je dominantna karakteristika anglosaksonske pravne tradicije čija je struktura opšteg pojma krivičnog dela unekoliko drugačija nego evrokontinentalna. Prema tome, subjektivni element se izdvaja kao poseban bilo kroz tzv. *mens rea* element, bilo kroz pojam krivice. Grubo govoreći, namera i krajnja nepažnja, koje kao subjektivne oblike predviđa Direktiva 24, bi predstavljali pandan domaćem umišljaju i nehatu. No, u radu ćemo ispi-

² Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. br. 85/2005, 88/2005. – ispr., 107/2005. – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. i 94/2024.

³ Nacrt Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika – tekst propisa. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/120925/120925-vest9.html>

⁴ Radisavljević, I., Banović, J. (2023). Nehatno lišenje života iz čl. 118. KZ. Teorija, praksa i osvrt na odgovornost pravnih lica. *Zbornik radova Kopaoničke škole prirodnog prava „Slobodan Perović“*, 151–168, 164, fn. 28. Do usvajanja predloženih izmena, aktuelno izostajanje svojevrstnih „teških dela protiv životne sredine“ kojima bi se kažnjavalo npr. nastupanje teške telesne povrede, teškog narušavanja zdravlja ili smrti jednog ili više lica, može se rešavati kroz sticaj nekog od krivičnih dela protiv života i tela i odgovarajućeg krivičnog dela iz glave 24 KZ. Tako i: Delić, N. (2021). *Krivično pravo – posebni deo*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, 289. Uz to, i sama Direktiva 24 prema recitalu 30 potcrtava mogućnost primene opštih odredaba nacionalnog prava o ubistvu i nehatnom lišenju života. Razume se, primena pravila o sticaju će zavisiti od okolnosti konkretnog slučaja.

tati pretpostavku po kojoj se oni podudaraju tek u pojedinim aspektima, te ukazati na razloge zašto nije opravdano izjednačiti ih olako, bez detaljnije analize. Svakako, ni sama Direktiva 24 nije suviše „pretenciozna“ pa „ostavlja slobodu“ nacionalnom zakonodavcu da ove pojmove tumači u skladu sa nacionalnim pravom i relevantnom praksom Suda pravde Evropske unije, što prethodnu hipotezu ipak relativizuje.

Na samom početku potrebno je istaći da se Direktiva 24 odnosi na ekološku zaštitu, tj. krivična dela koja se odnose na zaštitu prava na zdravu vodu, vazduh, zemljište, floru i faunu, sankcionisanje zagađenja, suzbijanje nezakonite trgovine i sl., a ne i na dobrobit životinja u užem smislu.⁵ KZ je jasan kada je u pitanju sistematika i ekološkim krivičnim delima možemo smatrati celu glavu 24. Međutim, ne treba zanemariti ni sporedno zakonodavstvo. Mi ćemo se, za potrebe ovog rada, kretati u okvirima, nazvaćemo „klasičnih“ ili „pravih“ ekoloških krivičnih dela u najužem smislu koji najvećma odgovaraju protivpravnim delima iz Direktive 24.⁶

Nakon prvog dela koji obuhvata uvodna razmatranja, u drugom delu ćemo se baviti pravnom osnovanošću primene Direktive 24 i ključnim kategorijama na kojima zasnivamo analizu. Na ovom mestu ukazaćemo i na koncept tzv. simboličkog krivičnog prava u kontekstu njegovog *ultima ratio* karaktera. Treći, ujedno i centralni deo se odnosi na teorijsko i praktično razumevanje i pozicioniranje subjektivnih elemenata – namere i krajnje netajnosti. U četvrtom delu ćemo se kratko osvrnuti na blanketni karakter ekoloških krivičnih dela, te odnos krivičnog i drugih grana prava poput građanskog i upravnog u zaštiti životne sredine. Peti deo čini zaključak rada.

2. DIREKTIVA 2024/1203 OD 11. APRILA 2024. GODINE

2.1. Osnovanost primene u domaćem pravu

Hijerarhija pravnih akata Evropske unije se može podeliti prema izvorima primarnog i sekundarnog prava. U primarne izvore spadaju osnivački ugovori EU, Povelja osnovnih prava EU, opšta načela Suda pravde EU. Sekundarne izvore predstavljaju uredbe, direktive, odluke, preporuke i mišljenja. Prema čl. 288. Ugovora o funkcionisanju EU (bivši čl. 249. Ugovora o

⁵ O tome više kod: Bajović, V. (2024). Krivičnopravna zaštita životinja u svetlu EU Direktive 2024/1203. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 96(4), 1104–1131, 1105.

⁶ O podeli na prava, neprava i sporedna ekološka krivična dela, više u: Batrićević, A. (2017). Ekološka krivična dela i kriminalitet korporacija. *Privredna krivična dela*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Institut za uporedno pravo, 243–256, 244.

Evropskoj zajednici, u daljem tekstu: Lisabonski ugovor)⁷, direktiva obavezuje svaku državu članicu kojoj je upućena u pogledu rezultata koji treba da se postignu, ali se organima država članica prepušta izbor oblika i načina. Nasuprot tome, uredba je opšteg karaktera, obavezujuća je u celini i neposredno se primenjuje; odluka je obavezujuća u celini, dok preporuke i mišljenja nisu obavezujući. Iz ovakvog određenja možemo izvući zaključke o pravnoj prirodi direktive, pa je u najkraćem možemo opisati kao obavezujuću u načelu, a prilagodljivu u pojedinostima.

Međutim, imajući u vidu hijerarhiju domaćih pravnih akata, opravdano se postavlja pitanje kako se to pravo EU „meša“ (naročito) u krivično pravo? Naime, krivično pravo je grana javnog prava i predstavlja najosetljivije, ali i najrepresivnije sredstvo za uređenje društvenih odnosa unutar jedne države. Pored toga, ono mora da zadovolji visoke standarde koje pred njega postavlja načelo zakonitosti, ali i garancije u postupanju i upotrebi monopola fizičke prinude koje je rezervisano za odnosnu državu. Otuda se sa pravom možemo zapitati da li i koliko evropski zakonodavac putem direktiva može obavezujuće uticati na suvereno pravo država da donose krivičnopravna pravila. O tome se izjašnjavao Sud pravde EU u Presudi C-176/03 od 13. 9. 2005. godine i, između ostalog, utvrdio da okvirna odluka nije podobna da obaveže države članice da uvedu krivične sankcije na nacionalnom nivou za dela protiv životne sredine, već da je odgovarajući instrument za harmonizaciju sankcija direktiva o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine.⁸ Ipak, nakon odgovarajućih izmena, Lisabonski ugovor u čl. 83, st. 2. pruža valjan pravni osnov za primenu direktiva, između ostalog i u oblasti zaštite životne sredine⁹ propisujući da se:

„...direktivama mogu utvrditi minimalna pravila za određivanje krivičnih dela i sankcija u oblasti krivičnog prava ako se ispostavi da je približavanje

⁷ Consolidated Version of The Treaty on the Functioning of The European Union. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF> i Ugovor o funkcionisanju Evropske unije. Dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/ugovor_eu.pdf.

⁸ V. Judgment of The Court (Grand Chamber) 13 September 2005, Case C-176/03, Commission of the European Communities v. Council of the European Union, para. 25, 32, 47–51. Takođe i: Balaž, E. (2024). Pravna zabluda u kontekstu krivičnih dela protiv životne sredine. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 96(4), 1438–1451, 1441.

⁹ U čl. 83, st. 1. Lisabonskog ugovora propisano je pravilo po kom se direktivama mogu utvrditi minimalna pravila koja se odnose na određivanje krivičnih dela i sankcija naročito teškim oblicima kriminala sa prekograničnom dimenzijom. To su: terorizam, trgovina ljudima i seksualna eksploatacija žena i dece, nedozvoljena trgovina drogom, nedozvoljena trgovina oružjem, pranje novca, korupcija, falsifikovanje sredstava plaćanja, računarski kriminal i organizovani kriminal. Vidljivo je da prema slovu ove odredbe direktive ne bi bile odgovarajući instrument za krivična dela iz drugih oblasti da nema prethodno navedenog stava 2.

zakona i drugih propisa država članica u ovoj oblasti od suštinske važnosti za delotvorno sprovođenje politike EU.“

Bez obzira na osobenu prirodu krivičnopravne materije i osetljivost na međunarodni upliv i uticaj na domaće pravo, ne možemo zanemariti činjenicu da harmonizacija doprinosi smanjenju pravnih razlika koje bi katkad mogle voditi strateškom zaobilaženju pravnih propisa u cilju izbora „lakše jurisdikcije“. ¹⁰ Pored toga, Elholm i Kolson ukazuju da se razlozi za ovaj „zaokret“ u izvesnoj liberalizaciji u primeni evropskih pravila mogu videti u tome da je EU u početku bila zajednica povezana isključivo ekonomskim interesima, da bi se, potom, njeno težište pomerilo ka ideji suprotstavljanja globalnim bezbednosnim rizicima i zaštiti interesa EU. ¹¹ Štaviše, na ovaj rezon, čini se, nije ostala imuna ni najviša sudska instanca naše zemlje. Iako se ne radi o presudi povodom krivičnopravnog događaja, interesantno je pomenuti jedno stanovište Vrhovnog (kasacionog) suda po kome se direktiva tretira kao opšteprihvaćeno pravilo međunarodnog prava. Sud je, naime, našao da su neosnovani navodi podnosioca revizije da se:

„Direktiva EU (...) ne može direktno primenjivati pred domaćim sudovima. Ovo iz razloga što Direktiva (...), predstavlja opšteprihvaćeno pravilo međunarodnog prava, koje se saglasno odredbi čl. 16, st. 2. Ustava neposredno primenjuje. Dakle, da bi se primenjivala opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava, nije potrebno da ih država ratifikuje, kao što je to slučaj sa međunarodnim ugovorima koji moraju biti ratifikovani da bi predstavljali deo pravnog poretka i neposredno se primenjivali“. ¹²

Mada se ne radi o uporedivim kategorijama, možemo pretpostaviti da bi zauzimanje sličnog stanovišta, ukoliko bi se postavilo pred donosiocje odluka u domaćoj praksi, bilo vrlo smelo kada je u pitanju krivično pravo. Ali ne treba izgubiti iz vida činjenicu da KZ uzima u obzir „opšta pravna načela priznata u međunarodnom pravu“ u slučaju posebnih uslova za krivično gonjenje (čl. 10, st. 3. KZ), „opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava“ kod krivičnog dela rasne i druge diskriminacije (čl. 387. KZ), kao i „pravila međunarodnog prava“ kod niza krivičnih dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom. Svakako, sve ovo je jasno propisano i u skladu sa *lex scripta*

¹⁰ Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 135–144, 144.

¹¹ Elholm, T., Colson, R. (2016). The Symbolic Purpose of EU Criminal Law. Chapter published in: *EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity: Legal Cultures in the Area of Freedom, Security and Justice*, Colson, R., Field, S. eds. Cambridge: Cambridge University Press, 48–64, 54.

¹² Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Prev 376/2020 od 24. 12. 2020. godine.

segmentom načela zakonitosti, ali se ne može zanemariti u procesu harmonizacije i budućih oblika krivičnih dela sa izraženom međunarodnom dimenzijom.

Nadalje, u teoriji se ističe kako usklađivanje krivičnihopravnih normi može doprineti stvaranju moralne kohezije i kreiranju svojevrsnog kolektivnog, evropskog identiteta upravo kroz uobličavanje jedinstvenih pravila koja predviđaju direktive. Tu se posebno izdvajaju pojedine oblasti i to: zaštita životne sredine, trgovina ljudima i rasizam. Ovde govorimo o konceptu tzv. simboličkog krivičnog prava. Njega odlikuje „deklarativnost krivičnog prava“ – propisivanje zakonskih opisa kao posledice „bezbednosnog ludila“ koje je bez praktičnog uticaja na suzbijanje kriminaliteta; „dupliranje“ postojećih inkriminacija – propisivanje novih krivičnih dela iako se ponašanja koja su njima obuhvaćena već mogu podvesti pod postojeće inkriminacije; stvaranje „signalne legislative“ – slanje poruka i signala javnosti i medijima da se radi o ozbiljnim nezakonitostima bez kakvog realnog razloga; „bindžovanje zakona“ – preterano donošenje i preuzimanje novih normi koje dovodi do hiperinkriminisanja bez stvarne potrebe.¹³ Ono što se javlja kao svojevrсни paradoks je to što nastojanje da se pojača simbolička funkcija EU, koja je po prirodi apstraktna, predstavlja opozit zahtevima za pragmatičnim i efikasnim merama sadržanim u direktivama. Naročito jer je i onoliko prihvatanja evropskih pravila u nacionalnim zakonima učinjeno dominantno radi borbe protiv kriminala, a ne nekakvog „simboličkog inženjeringa“.¹⁴

U svakom slučaju, uprkos tome što je krivičnopravna zaštita životne sredine nesporna i treba da prati razvoj regulative unutar EU, treba voditi računa da li se adekvatna zaštita može postići upotrebom postojećih mehanizama. To je, na kraju krajeva, u skladu sa *ultima ratio* karakterom krivičnog prava koji je u ovoj oblasti dopunjen fragmentarnim svojstvom ove grane prava. Uostalom, i čl. 83, st. 2. Lisabonskog ugovora dopušta primenu direktiva samo kada je to zaista neophodno.¹⁵ Osim toga, procesi globalizacije ne utiču samo na

¹³ Elholm, T., Colson, R. *Op. cit.*, 50–53; Lukić, N. (2025). Nova Direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Odnos međunarodnog krivičnog i nacionalnog krivičnog prava“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Beograd–Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 323–344, 327.

¹⁴ Elholm, T., Colson, R. (2016). The Symbolic Purpose of EU Criminal Law. Chapter published in: *EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity: Legal Cultures in the Area of Freedom, Security and Justice*, Colson, R., Field, S. eds. Cambridge: Cambridge University Press, 55, 59.

¹⁵ Škulić, M. (2024). Krivično pravo i adekvatnost zaštite životne sredine – Međunarodni pravni standardi i materijalno krivično zakonodavstvo Srbije – usaglašenost ili ne?. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 96(4), 1036–1069, 1037, 1066.

stvaranje moralne kohezije, već i moralne panike, pa i o tome treba voditi računa prilikom implementacije pravila.¹⁶

2.2. Pojmovi i pravni instituti

Kako smo ukazali u uvodnim razmatranjima, namera i krajnja nepažnja u Direktivi 24 imaju drugačije značenje nego u domaćem pravu. Potonji pojam se čak i ne pominje u krivičnopravnim propisima, već se prevashodno vezuje za kategorije građanskog prava.¹⁷ Ipak, smatramo ispravnim stav po kome nije nužno tražiti čistu analogiju u nacionalnom pravu (pravo je ipak fluidno, posebno između različitih država i zajednica), već je dovoljno iznaći odgovarajući standard krivice (koji će sadržati dovoljno opštih, ali i pojedinačnih karakteristika da bi bio upotrebljiv).¹⁸ Detaljnija analiza će biti dana u narednom poglavlju, te ćemo na ovom mestu tek definisati relevantne pojmove u kontekstu Direktive 24. Krenimo redom.

Recital 9 Preambule Direktive 24 predviđa da krivično delo mora biti nezakonito, a da se prema potrebi može odrediti kvantitativni ili kvalitativni prag koji je potreban da bi se takvo postupanje smatralo krivičnim delom. Osnovni oblik krivice je namera, a Direktiva 24 predviđa da u određenim slučajevima delo može biti učinjeno barem iz krajnje nepažnje, što bi predstavljao lakši oblik. Nadalje, posebno je nezakonito postupanje koje uzrokuje smrt ili teške telesne povrede lica, znatnu štetu ili veliku opasnost od znatne štete za životnu sredinu ili se na drugi način smatra posebno štetnim za životnu sredinu. I ovi, po prirodi kvalifikovani oblici bi trebalo da postoje ako su učinjeni iz krajnje nepažnje. Po slovu srpskog prava, radiće se o krivičnim delima kvalifikovanim težom posledicom. Državama članicama je ostavljena mogućnost donošenja ili zadržavanja strožih pravila u ovom delu. Zanimljivo je da se u skladu sa recitalom 14 Direktive 24 teška telesna povreda tumači na uobičaj-

¹⁶ V. više kod: Ilić, A. (2017). Tradicionalni teorijski pristup u objašnjenju moralne panike. *Godišnjak Fakulteta bezbednosti*, 1, 295–312, 309.

¹⁷ Banović, J. (2022). *Dvojna priroda nehata u krivičnom pravu*. Doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, 135.

¹⁸ Pigaroff, D., Robinson, D. (2016). A Commentary: Article 30. *The Rome Statute of the International Criminal Court*, 3rd edition, Triffterer, O., Ambos, K. eds. C. H. Beck-Hart-Nomos, 1111–1124, 1122–1123. Uz to, transsistemska povezivanje različitih pravnih tradicija kroz međunarodne ugovore, pravila, praksu... utiče na smanjivanje ovih razlika u suštinskom tumačenju pravnih instituta. Banović, J. (2022). *Dvojna priroda nehata u krivičnom pravu*, doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, 238–239.

jen način¹⁹, tako da uključuje promenu telesne funkcije ili ćelijske strukture, koja uzrokuje privremenu, hroničnu ili smrtonosnu bolest, poremećaje telesnih funkcija ili drugo pogoršanje fizičkog zdravlja, ali ne i poremećaje na planu mentalnog zdravlja.

Recital 10 Direktive 24 koji se odnosi na očigledna kršenja materijalno-pravnih zahteva je merodavan u kontekstu eventualnog isključenja protivpravnosti. Naime, ponašanje bi trebalo da bude nezakonito čak i ako je izvršeno na osnovu ovlašćenja koje je izdao nadležni organ ako je takvo ovlašćenje dobijeno prevarom ili korupcijom, iznudom ili prinudom. O tome ćemo nešto više govoriti kasnije prilikom obrade odnosa krivičnog i upravnog prava.

Za temu našeg rada ključni su recitali 26 i 27 Direktive 24 s obzirom na to da određuju značenje namere i krajnje nepažnje. Direktiva 24 određuje da pojam „namere“ (intention) treba tumačiti u skladu s nacionalnim pravom, uzimajući u obzir relevantnu sudsku praksu Suda pravde EU. Stoga se za potrebe ove Direktive „namera“ može tumačiti kao namera da se prouzrokuje smrt drugog lica, ali može uključivati i situaciju u kojoj učinilac, iako ne želi da prouzrokuje smrt lica, ipak pristaje na verovatnoću njenog nastupanja, pa preduzima ili ne preduzima radnju, pri tome kršeći određenu obavezu, što dovodi do smrti osobe. Isto tumačenje u vezi s pojmom „namera“ vredi ukoliko se namerno prouzrokuje teška telesna povreda ili znatna šteta po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta ili ekosistema koja je nepopravljiva ili dugotrajna ili dođe do namernog uništenja ili znatnog oštećenja životinjskog ili biljnog sveta.

Nadalje, pojam „grube nepažnje“ (serious negligence) takođe treba tumačiti u skladu sa nacionalnim pravom, uzimajući u obzir relevantnu sudsku praksu Suda pravde. Ova Direktiva ne zahteva uvođenje koncepta „grube nepažnje“ u nacionalno pravo za svaki pojedinačni element krivičnog dela.²⁰

Ovim smo postavili temelje za nešto bližu analizu namere i krajnje nepažnje u sledu krivičnih dela protiv životne sredine.

¹⁹ O krivičnom delu teške telesne povrede, v. Milošević, M. (2022). *Krivično pravo – posebni deo: izabrane inkriminacije za studije nauka bezbednosti*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti, 29–35.

²⁰ Direktivom 24 se dalje precizira da se radi o obeležjima kao što su posedovanje, prodaja ili nudenje na prodaju, stavljanje na tržište i slični elementi. U takvim slučajevima, države članice mogu odlučiti da je koncept „grube nepažnje“ relevantan za elemente krivičnog dela kao što su zaštićeni status, „neznatna količina“ ili „verovatnoća“ da će ponašanje prouzrokovati značajnu štetu. Ovaj pristup je imanentan anglosaksonskom pravu i biće mu posvećena odgovarajuća pažnja u narednom odeljku.

3. NAMERA I KRAJNJA NEPAŽNJA – IZMEĐU DIREKTIVE 2024/1203 I SRPSKOG KRIVIČNOG PRAVA

3.1. Uopšte o subjektivnom elementu (krivica / *mens rea* / mental element)

Kada govorimo o nameri i krajnjoj nepažnji, po pravilu mislimo na subjektivni element koji se, u zavisnosti od pravnog sistema označava pojmom krivice, latinskim značenjem mentalnog stanja – *mens rea* ili opisno – *mental element*. Kažemo „po pravilu“, jer umišljaj i nehat kao uopšteni pandan nameri i krajnjoj nepažnji predstavljaju i obeležja bića krivičnog dela, što je u skladu sa njihovom dvostrukom funkcijom.

Za razliku od srpskog prava koje u čl. 25. i 26. KZ određuje vrste (i stepene) krivice kroz pojmove umišljaja i nehata, namera i krajnja nepažnja kao takvi nemaju neki opšti međunarodni izvor. Sem izuzetno, u zavisnosti od izvora koji su manje ili više generalnog karaktera (npr. Rimski statut ili Model Penal Code). Kako je Direktiva 24 u središtu našeg razmatranja, to ćemo se prilikom određivanja značenja osloniti na nju. No ipak, ni ona, osim uvođenja kriterijuma verovatnoće, pristajanja i htenja u delu o nameri, nije naročito iscrpna. U definisanju krajnje nepažnje – još manje. Svakako, dalje definisanje je ostavljeno poimanju svojstvenom „nacionalnom pravu ili praksi Suda pravde EU“. Ovo je vrlo važno istaći jer navedena fraza gotovo da ima značaj sintagme iz čl. 30. Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda koja glasi: „ako nije drugačije predviđeno“, a koja, primera radi, otvara put za razmatranje nehata u okvirima koji ga tek izuzetno mogu „tolerisati“.²¹ Mišljenja smo da nije neophodno praviti značajne „rezove“ u distinkciji krivice u njenim različitim manifestacijama spram onih koje se pojavljuju u drugim pravnim sistemima. Stoga ćemo razmatranje svesti na, u osnovi – umišljaj i nehat. Uostalom, to nije bilo sporno ni za srpskog zakonodavca u predlogu pomenu-tih izmena i dopuna KZ.

3.2. „Brifing“ o ekocidu

Premda recital 21 Direktive 24 govoreći o „katastrofalnim posledicama“ dela opisanih u čl. 3. Direktive ukazuje na poređenje sa „ekocidom“, to neće biti predmet detaljnijeg razmatranja, sem u svrhe razjašnjenja pojedinih

²¹ Banović, J. (2023). Tačke spajanja i razdvajanja srpskog i međunarodnog krivičnog prava na primeru čl. 30 Rimskog statuta. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – reforma pravosudnih zakona Republike Srbije“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Beograd–Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo i Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 127–135, 130.

oblika krivice. Ne treba, međutim, zanemariti činjenicu da određeni elementi različitih definicija ekocida, posebno onda kada se govori o „verovatnoći“ ili „značajnoj verovatnoći“, mogu naći svoje mesto među obeležjima „običnih“ ekoloških dela. I opet, krivica se smatra jednim od najspornijih segmenata.²²

Kritikujući definicije ekocida koje su formulisale pojedine ekspert-ske grupe (v. fn. 20), Ambos je ukazao na nekoliko ključnih nedostataka.²³ Njih možemo donekle razumeti i kao smernice u tumačenju oblika krivice u „redovnim“ okolnostima kada su u pitanju krivična dela protiv životne sredine. Pre svega, on ističe da definicija krivice u predlogu ekocida nije dosledna međunarodnim standardima, niti je usklađena sa čl. 30. Rimskog statuta. Kako ne sadrži jasne elemente koji bi omogućili efikasno krivično gonjenje, uočljiv je izostanak praktičnog iskustva prilikom oblikovanja definicije, jer tako formulisani subjektivni element dovodi do faktičke nemogućnosti dokazivanja krivice.²⁴ Konkretno, on smatra nedopustivim definisanje ekocida kao krivičnog dela ugrožavanja i zasnivanje nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda samo zbog rizika od nastupanja štete. Dodatni problem predstavlja dokazivanje standarda „značajne verovatnoće“ da do štete dođe. Nadalje ukazuje da nije opravdano izjednačavati neopreznost sa svešću o riziku (recklessness) i prihvatanje mogućnosti da dođe do nastupanja štete (*dolus eventualis*), jer se radi o različitim institutima koje različite države shvataju različito. Situaciju posebno komplikuje uvođenje termina knowledge (znanja, odn. svesti o izvesnosti ili bliskoj izvesnosti ishoda, koja nije samo prihvatanje rizika) i wanton conduct (bezobzirnog postupanja koje nanosi prekomernu štetu – dakle, reč je o jednom mešovitom, neodređenom kriterijumu).

Ekocid bi trebalo da predstavlja ozbiljnije krivično delo od ostalih dela protiv životne sredine. Sa druge strane, njegova namera je kvalitativno drugačija nego kod genocida. Kako se radi o ideji ekocida kao međunarodnog krivičnog dela, to ne bi bilo opravdano sniziti zahtevani prag krivice i dozvo-

²² Za pregled oblika krivice prilikom pokušaja definisanja ekocida od strane ekspert-ske radne grupe sa Univerziteta u Los Anđelesu UCLA i fondacije koja je oformila Nezavisni ekspertski PANEL, v. u: Škundrić, A. (2023). Ekocid u međunarodnom krivičnom pravu. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – reforma pravosudnih zakona Republike Srbije“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Beograd–Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo i Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 443–458, 451–455.

²³ Ambos, K. (2021). *Protecting the Environment through International Criminal Law?* Dostupno na: <https://www.ejiltalk.org/protecting-the-environment-through-international-criminal-law/>

²⁴ O ovoj definiciji sa komentarima: Stop Ecocide Foundation (2021). *Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and Core text*. Dostupno na: <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/60d1e6e604fae2201d03407f/1624368879048/SE+Foundation+Commentary+and+core+text+rev+6.pdf>

liti kažnjavanje za nehat (mada Robinson govori o „prostim“ nehatu) ili, pak, omogućiti objektivnu odgovornost, bez obzira na krivicu. Dakle, potrebno mu je pristupiti „holistički“: uz poštovanje principa krivice, ali i specifičnosti međunarodnih krivičnih dela.²⁵

U najkraćem, propisivanje ekocida unutar Rimskog statuta značilo bi ponovno preispitivanje krivice, odn. *Mental element* iz čl. 30. u kontekstu ovog krivičnog dela, ali zbog njegove prirode, i razmatranje uspostavljanja odgovornosti pravnih lica za krivična dela.

3.3. Namera i krajnja nepažnja

Namera se u izvornom tekstu označava kao intention i možemo je shvatiti kao oblik krivice koji se ogleda u postojanju umišljaja. Iako ovakav prevod Direktive 24 može zbuniti, ovaj element ne bi trebalo razumeti kao subjektivno obeležje bića krivičnog dela u smislu specijalne namere koja implicira samo direktni umišljaj. Krajnja nepažnja se prevodi kao serious negligence, pa je i ovde relevantan stepen krivice nehat. I to ne bilo kakav već „ozbiljan“. Za potrebe domaćeg prava, možemo zaključiti da u obzir dolaze direktni i eventualni umišljaj, dok s obzirom na nešto neodređeniji pojam nehata koji je dat u Direktivi, ne možemo zasigurno utvrditi da li je relevantan svesni, nesvesni ili obe vrste. Pored toga, ne možemo zanemariti ni neki „međuoblik“, povezan sa verovatnoćom nastupanja posledice koji se nalazi između dva osnovna tipa krivice. Međutim, Direktiva 24 ostavlja tumačenje „na volju“ državama, u skladu sa nacionalnim pravom. Iako Direktiva u ovom pogledu nije dovoljno jasna,²⁶ ovo ipak smatramo dobrim rešenjem, jer bi zahtev za doslovnim implementacijom standarda krivice propisanih evropskim dokumentima, čini se, izazvao velike legislativne probleme.

Polazeći od toga da ne možemo odsečno razlikovati vrste umišljaja i nehata unutar Direktivom 24 određenih pojmova namere i krajnje nepažnje, to ćemo analizu ovih elemenata obraditi zajedno. Sudeći po predlogu nacrtu KZ, naš zakonodavac nije odstupio od duha domaćeg prava, pa i umišljaj i nehat poima u smislu čl. 25. i 26. KZ. Poređenje namere i krajnje nepažnje u ovim okvirima može imati određeni praktični značaj, iako je udeo krivičnih dela protiv životne sredine (sa izuzetkom šumske krađe, unošenja opasnih materija u Srbiju i nedozvoljenog prerađivanja, odlaganja i skladištenja opasnih materija

²⁵ Robinson, D. (2022). Ecocide – Puzzles and Possibilities. *Journal of International Criminal Justice*, 20, 313–347, 329.

²⁶ Working Group on the National Criminalisation of Ecocide (2025). *Manual for a National Criminalisation of Ecocide*. 1–35, 18–19.

i zlostavljanja i ubijanja životinja) gotovo zanemarljiv.²⁷ Ovo ne treba toliko da čudi, jer neka od ozbiljnijih ekoloških krivičnih dela pre čine pravna, a ne fizička lica, a odgovornost pravnih lica za krivična dela još uvek nije zaživela u našoj judikaturi. Vredi istaći da su upravo neki slučajevi ekološkog kriminaliteta doprineli otkrivanju kriminalnog delovanja korporacija.²⁸ Sve to ne zavisi samo od valjanog normativnog okvira, već i od kompetencija državnih organa, ali i drugih tela koja učestvuju u otkrivanju i dokazivanju krivičnih dela.²⁹

Namera, koju razumemo kao vrstu krivice, postoji ukoliko dođe do svesnog zagađenja ekosistema (npr. odlaganjem otpada) ili u slučaju svesnog prihvatanja rizika (npr. stavljanjem u pogon postrojenja bez mera obezbeđenja)³⁰ ili prihvatanja verovatnoće nastanka pravom zabranjene posledice.³¹ Valja imati na umu da u zemljama anglosaksonske tradicije „znanje o rizicima“ i predviđanje verovatnog ishoda mogu biti problematični u kontekstu pravljenja razlike između bezobzirnosti/nepromišljenosti (recklessness) i eventualnog umišljaja (*dolus eventualis*), ali i direktnog i indirektnog umišljaja. Distinkcija recklessness i *dolus eventualis* meandrira između svesti o postojanju rizika (svesti da ostvarenje objektivnih elemenata krivičnog dela vodi riziku) i svesti o prihvatanju rizika, tj. sučeljavanju teorija pristajanja/odobrenja sa jedne strane i verovatnoće/mogućnosti, sa druge strane.³² Ova promišljanja postaju još složenija kada se „u jednačinu“ uvede i nehat, tj. nje-

²⁷ Tako je u 2024. godini za krivično delo Zagađenje životne sredine bilo osuđeno jedno lice, za krivično delo Nepreduzimanje mera zaštite životne sredine četiri lica, a za krivično delo Oštećenje životne sredine njih petoro. U jednom slučaju izrečena je kazna zatvora, dok su ostali postupci okončani izricanjem uslovnih osuda. Republički zavod za statistiku (2025). Punoletni učinioci krivičnih dela, 2024. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20251190.pdf>

²⁸ Milošević, M. (2012). *Odgovornost pravnih lica za krivična dela*, doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, 21.

²⁹ Banović, B. (2017). Kompetentnost subjekata otkrivanja i gonjenja u funkciji efikasnog suzbijanja privrednih krivičnih dela. *Privredna krivična dela*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja – Institut za uporedno pravo, Stevanović, I., Čolović, V. prir., 167–185, 169.

³⁰ Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 141.

³¹ Working Group on the National Criminalisation of Ecocide (2025). *Manual for a National Criminalisation of Ecocide*. 1–35, 17. Kao što smo pomenuli, kriterijum „verovatnoće“ određene kakvoće ne bi bio opravdan u kontekstu ekocida, ali može biti upotrebljiv kriterijum prilikom formiranja krivice kod „običnih“ ekoloških krivičnih dela u smislu odredaba Direktive 24.

³² Za pregled teorijskih shvatanja, v.: Banović, J. (2022). *Dvojna priroda nehata u krivičnom pravu*, doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, 120–121.

gova gornja granica, ali i kategorija „voljnog slepila“³³ koje se, zbog svesnog izbegavanja znanja relevantnih okolnosti, može opisati kao „spolja nehatno a iznutra umišljajno“.

Kada govorimo o pojavnim oblicima krivičnih dela protiv životne sredine, zakonski opis može biti ostvaren kada se:

„...na osnovu medicinskog veštačenja zaključuje da prilikom rada sa otpadnim olovnim materijama, koje imaju naročito izraženo toksično dejstvo, može doći do zagađivanja i drugih individualno neodređenih lica kao i da su pojedini radnici koji nisu neposredno obavljali poslove na prebiranju i sečenju otpadnih akumulatora, poput radnika vozača teretnih vozila i radnika koji su poslove obavljali na viljuškaru, imali povećane koncentracije olova u krvi (...).“³⁴

Pojedini autori osnovano naglašavaju da učinioci ekoloških krivičnih dela retko imaju nameru nanošenja štete životnoj sredini. Njihovo delovanje je najvećma usmereno na sticanje profita.³⁵ Odatle se, dalje, možemo zapitati šta onda treba da bude obuhvaćeno krivicom? Da li sva ili samo neka obeležja (koja npr. i Direktiva 24 primerice navodi kada definiše krajnju nepažnju u recitalu 27)? Drugim rečima, da li posledica može da se pripiše nameri, odnosno umišljaju, a da opstane pravna kvalifikacija ekološkog krivičnog dela? Deluje nam da bi kriterijume Direktive 24, ali i tumačenja unutar nacionalnog prava (na koja Direktiva upućuje), zadovoljio standard ocene krivice prema opštim pravilima – kada su u pitanju osnovni oblici i primene pravila o krivičnim delima kvalifikovanim težom posledicom – kada su u pitanju teži. Ukoliko bi se u odnosu na težu posledicu (tešku telesnu povredu ili smrt) postupalo sa umišljajem, to bi se primenjivala pravila o sticaju krivičnih dela. Takvo rešenje, uz proporcionalne i odvratajuće kazne, bilo bi u skladu sa intencijom donosioca Direktive izraženom u recitalu 30:

„Krivični zakon svih država članica sadrži odredbe o ubistvu učinjenom namerno [sa umišljajem, prim. M. M. i J. M. B.] ili iz krajnje nepažnje [iz nehata, prim. M. M. i J. M. B.]. Države članice bi trebalo da budu u

³³ Pigaroff, D., Robinson, D. (2016). A Commentary: Article 30. *The Rome Statute of the International Criminal Court*, 3rd edition, Triffterer, O., Ambos, K. eds. C. H. Beck-Hart-Nomos, 1124.

³⁴ Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Kzz 259/2014 od 29. 4. 2014. godine. Ovaj postupak je vođen protiv više lica za više krivičnih dela i to: teška dela protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine, zloupotreba službenog položaja, zloupotreba položaja odgovornog lica i zagađenje životne sredine. U odnosu na krivično delo zagađenja životne sredine, doneta je odbijajuća presuda zbog nastupanja zastarelosti.

³⁵ Working Group on the National Criminalisation of Ecocide (2025). *Manual for a National Criminalisation of Ecocide*, 16; Robinson, D. (2022). Ecocide – Puzzles and Possibilities. *Journal of International Criminal Justice*, 20, 329.

moгуćnosti da primenjuju te opšte odredbe, uključujući odredbe o otežavajućim okolnostima, prilikom transponovanja odredaba ove direktive koje se odnose na krivična dela koja uzrokuju smrt osobe, bez obzira na to da li su učinjena sa umišljajem ili iz nehata.“

Krajnju nepažnju bi, pak, pokazao industrijski operater koji ne instalira mehanizme za obezbeđenje ili kompanija koja se ne pridržava propisa za upravljanje opasnim otpadom, pa usled toga dođe do nastupanja kakve štete.³⁶ Tako možemo izvesti zaključak da nedostatak dužne pažnje koji je praćen nepreduzimanjem odgovarajućih mera predostrožnosti prilikom obavljanja „rizične ekološke delatnosti“, uz nastupanje štete određene srazmere, može dovesti do nehatne odgovornosti učinioaca. Zbog dužnosti iz koje proizlazi krivica, po pravilu će se raditi o nesvesnom nehatu s obzirom na to da se vrednuje učiniočevo ophođenje prema pravnim dobrima na osnovu postavljenih zahteva pravnog poretka. No, u nekim oblastima društvenog delovanja koje karakteriše pojačan rizik, izražena je i svest o njima (rizicima) odnosno dužnost posedovanja takve svesti. To je, uostalom, i tendencija savremenog krivičnog prava koje na ovaj način štiti opšte dobro kakvo je, između ostalog, i zdrava životna sredina. Tada govorimo o svesnom preduzimanju neopravdanog rizika. Ipak, reskiraju i nesvesno nehatni učinioaci, a njihova odgovornost se gradi oko toga što su neopravdano nesvesni rizika jer su imali odgovarajuću obavezu.³⁷ Na planu odmeravanja kazne, razlikovanje svesnog i nesvesnog nehata nema većeg praktičnog značaja jer se ove dve vrste ne nalaze u odnosu teže i lakše vrste. Drugo je pitanje gornje granice nehata na relaciji svesni nehat i eventualni umišljaj. Neki od kriterijuma prema kojima bismo mogli odrediti sadržinu dužne pažnje jesu ulaganje razumnih napora da se spreči šteta po životnu sredinu ili zdravlje ljudi, tj. preduzimanje odgovarajućih mera da ne dođe do nastupanja konkretne opasnosti.³⁸

Kada govorimo o tipologiji kažnjivog ponašanja, načelno možemo zaključiti da ni prema Direktivi 24 ona ne odudara od opšte strukture: krivično delo se sastoji iz određenih obeležja bića u odnosu na koja treba da postoji namera ili, kada je to primenjivo – krajnja nepažnja.³⁹

Konačno, namera i krajnja nepažnja, kakve ih kao subjektivne oblike predviđa Direktiva, bi uopšteno govoreći predstavljale pandan domaćem umi-

³⁶ Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 143.

³⁷ Banović, J. (2022). *Dvojna priroda nehata u krivičnom pravu*, doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, 107, 110–111.

³⁸ Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3), 323–342, 340.

³⁹ Mpunga-Biayi, P. (2025). *Op. cit.*, 136.

šljaju i nehatu. Oni se podudaraju u određenim aspektima, ali nije opravdano staviti znak jednakosti između njih. Međutim, Direktiva sadrži odredbu koja upućuje i na tumačenje ovih elemenata prema pravilima nacionalnog prava, što, sa nekim specifičnostima, ipak opravdava njihovu transpoziciju kroz tipične umišljajne i nehatne oblike prepoznate u našem pravu. Ovakvo rešenje može izazvati određene, mahom teorijske kritike, ali se čini da je u ovom slučaju „završeno bolje nego savršeno“.

4. ODNOS KRIVIČNOG I DRUGIH GRANA PRAVA U ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE

Krivična dela protiv životne sredine su delimično blanketnog karaktera.⁴⁰ To znači da je za utvrđivanje obeležja bića potrebno konsultovanje širokog spektra propisa kako bi se utvrdilo šta „kršenje propisa o zaštiti životne sredine“ jeste.⁴¹ U srpskom pravu u obzir dolazi veliki broj akata, poput Zakona o zaštiti životne sredine, Zakona o zaštiti prirode, Zakona o divljači i lovstvu, Zakona o ribarstvu, Zakona o dobrobiti životinja, Zakona o proceni uticaja na životnu sredinu, Zakona o upravljanju otpadom, Zakona o zaštiti vazduha... i niza drugih, sektorskih propisa. Na tom stanovištu stoji i domaća sudska praksa obrazlažući da je:

„...za postojanje predmetnog krivičnog dela (zagađenje životne sredine) neophodno da je do zagađivanja došlo kršenjem blanketne odredbe koja se odnosi na propise o zaštiti, očuvanju i unapređenju životne sredine, ali da u činjeničnom opisu dela navedenom u uređenom podnesku oštećenog kao tužioca okrivljenima nije stavljeno na teret da su preduzimanjem inkriminiranih radnji prekršili neki blanketni propis.“⁴²

Iako je potrebno i poželjno znati u čemu se sastoji kršenje propisa, pozivanje na brojne kako međunarodne, tako i nacionalne akte može biti problematično za utvrđivanje obeležja krivičnih dela.⁴³ Ovo utiče na poštovanje načela zakonitosti, a posledično – i pravne sigurnosti, te pravo na fer suđenje.

⁴⁰ Delić, N. (2021). *Krivično pravo – posebni deo*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, 287.

⁴¹ U tom smislu se govori i u inostranoj teoriji: Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law? *Journal of Environmental Law*, 36(3), 333.

⁴² Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž2 br. 3337/13 od 24. 9. 2013. godine.

⁴³ Atanasova, D., Krasteva, N. (2025). Environmental Protection and the New Safeguards Provided in Directive (EU) 2024/1203 on the Protection of the Environment Through Criminal Law Environment. *Technology. Resources. Rezekne, Latvia Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference*, V, 37–41, 41.

Nije svako zagađenje, pod uslovima predviđenim relevantnim propisima, krivično delo. To je razumljivo s obzirom na prirodu industrijske delatnosti. Ipak, određena odstupanja se sankcionišu i „manje invazivnim“ sredstvima poput mehanizama građanskog i upravnog (administrativnog) prava. Tako je npr. na terenu građanskog prava, jedan od mehanizama tužba zbog otklanjanja opasnosti od nastanka štete po zdravlje neodređenog broja ljudi. Ona je u jednom domaćem sudskom postupku usledila nakon što nisu usvojeni zahtevi za pokretanje vanrednog inspeksijskog nadzora kao mere upravnog prava zbog velikog prekoračenja maksimalnih dozvoljenih emisija sumpor-dioksida.⁴⁴

Nadalje, kada je u pitanju naknada štete, Apelacioni sud u Beogradu utvrđuje odgovornost tuženog za prouzrokovanu materijalnu štetu tužiocu primenom čl. 173. i 174, u vezi sa čl. 154, st. 2. Zakona o obligacionim odnosima i nalazi da:

„Obrada metala, peskarenje i bojenje predstavlja delatnost od koje potiče povećana opasnost štete za okolinu u vidu zagađenja, pogotovo jer je obavljana u gradskoj zoni, pa (...) se radi o šteti nastaloj u vezi sa opasnom delatnošću za koju tuženi kao njen organizator odgovara po principu objektivne odgovornosti u smislu čl. 173. i 174. Zakona o obligacionim odnosima. Obavljanje delatnosti tuženog u spornom periodu (obrada metala, peskarenje i bojenje) uzrokovalo je zagađenje životne sredine usled kojeg je došlo do naglog uginuća pčela, dok voće i povrtarske kulture na parceli tužioca nisu više bile za ljudsku upotrebu, pa je pravilno zaključio prvostepeni sud da tužilac ima pravo na naknadu materijalne štete (...).“⁴⁵

Akcesorna priroda krivičnog prava se možda i najbolje ogleda na primeru odnosa prema upravnopravnim merama. Štaviše, i sama Direktiva 24 u recitalu 4 predviđa da je komplementarnost krivičnog i upravnog prava ključna za sprečavanje nezakonitog postupanja koje šteti životnoj sredini i odvratanje od takvog postupanja. Do donošenja Direktive, krivična odgovornost je bila u skoro potpunoj zavisnosti od upravnog prava i postojala je gotovo na nivou

⁴⁴ Pravni tim RERI-ja (2024). Zaštita životne sredine pravnim sredstvima – Pravna analiza sudskog postupka koji je RERI pokrenuo protiv Elektroprivrede Srbije zbog ugrožavanja zdravlja ljudi. Beograd: Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu, 1–31. Dostupno na: <https://reri.org.rs/wp-content/uploads/2024/04/Pravna-analiza-sudskog-postupka-RERI-vs-EPS.pdf>. Sud je utvrdio da su ispunjeni uslovi iz čl. 156. Zakona o obligacionim odnosima za uklanjanje izvora opasnosti od koga preti znatnija šteta neodređenom broju lica, kao i za uzdržavanje od delatnosti od koje proizlazi uznemiravanje ili opasnost štete, ako se nastanak uznemiravanja ili štete ne može sprečiti odgovarajućim merama. Usvajanjem tužbenog zahteva, Viši sud u Beogradu zabranjuje EPS-u da u kalendarskoj 2023, 2024, 2025, 2026. i 2027. godini iz svojih termoelektrana emituje u vazduh zagađujuću materiju sumpor-dioksid preko ukupnih maksimalnih godišnjih emisija sumpor-dioksida za sva postrojenja iz NERP-a.

⁴⁵ Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž 7658/2018 od 26. 6. 2019. godine.

pukog kršenja propisa, pa nije bilo lako podvesti određeno ponašanje pod okrilje jedne ili druge grane prava.⁴⁶ Ovu pravnu situaciju je dodatno otežavalo to što su i krivično i upravno pravo grane javnog prava, a u obavljanju privredne delatnosti, administrativne obaveze se ne uspostavljaju uvek u korist države.⁴⁷ Nadalje, Marković slikovito problematizuje, kako to naziva – „administrativnu džunglu“ brojnih propisa koji se moraju konsultovati prilikom utvrđivanja graničnih vrednosti zagađenja, ali i valjane identifikacije stvarno prekršene odredbe.⁴⁸

Sada je, pak, u čl. 3. Direktive 24, između ostalog propisano da je:

„...takvo ponašanje [kojim se ostvaruje zakonski opis krivičnog dela, prim. M. M. i J. M. B.] nezakonito čak i ako je izvršeno na osnovu ovlašćenja koje je izdao nadležni organ države članice, ako je takvo ovlašćenje dobijeno prevarom ili korupcijom, iznudom ili prinudom, ili ako takvo ovlašćenje očigledno krši relevantne materijalnopravne zahteve.“

(Ne)postojanje administrativnog odobrenja, odnosno dozvole, može imati određene implikacije na polju ostvarenosti elemenata krivičnog dela, pa pod određenim uslovima i isključiti krivično delo na nivou predviđenosti u zakonu ili protivpravnosti.⁴⁹ Ne zalazeći u dublje teorijske dileme, bitno je krenuti od jasnog razlikovanja administrativnih prestupa od krivičnih dela.⁵⁰ To konkretno znači da postojanje dozvole za obavljanje određene delatnosti koja na neki način može uticati na životnu sredinu, ne predstavlja i „dozvolu za svakovrsno zagađenje ili kršenje ljudskih prava“.⁵¹ Ukoliko dođe do ostvarenja krivičnog dela, jer se npr. radi o zagađenju u većoj meri, po logici stvari ne bi bilo opravdanje to što zagađivač ima dozvolu.

Kada je reč o postupcima pred Upravnim sudom, navešćemo primer presude u kojoj je utvrđeno da su:

„Neosnovani navodi tužbe da će postojanjem živinarske farme u blizini njihovih salaša, tužioci trpeti štetne posledice koje su od uticaja na njihovu

⁴⁶ Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law? *Journal of Environmental Law*, 36(3), 324–325.

⁴⁷ *Ibid.*, 326.

⁴⁸ Marković, I. (2022). Characteristics of Environmental Crimes as Challenges for their Detection and Proving. Thematic Conference Proceedings of International Significance / Contemporary Challenges in Detecting and Proving Crime. *Archibald Reiss Days*, 12, 113–128, 121.

⁴⁹ Vuković, I. (2021). *Krivično pravo – Opšti deo*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, 186–187.

⁵⁰ Atanasova, D., Krasteva, N. (2025). Environmental Protection and the New Safeguards Provided in Directive (EU) 2024/1203 on the Protection of the Environment Through Criminal Law Environment. *Technology. Resources. Rezekne, Latvia Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference*, V, 37–41, 39.

⁵¹ Faure, M. G. (2024). *Op. cit.*, 340.

životnu sredinu, jer je u (...) osporenom rešenju, odlučeno da je nosilac projekta dužan da obezbedi izvršavanje programa stalnog praćenja kvaliteta vazduha, buke, otpadnih voda, kvaliteta i ukupne količine biokomposta i postupanja sa otpadom u skladu sa važećim propisima definisanim poglavljem 9 'program praćenja uticaja na životnu sredinu' i da podatke dobijene monitoringom dostavlja Agenciji za zaštitu životne sredine, Gradskoj upravi za zaštitu životne sredine Grada Novog Sada i Gradskoj upravi za inspeksijske poslove, Oblast inspekcije za zaštitu životne sredine. Stoga će tužioci moći da štite svoja prava i interese ubuduće, u slučaju potrebe, obraćanjem nadležnim inspekcijama za zaštitu životne sredine (...).⁵²

Kada su u pitanju odredbe Zakona o opštem upravnom postupku⁵³ u kontekstu odnosa prema krivičnom pravu i eventualnom sporu na liniji dozvola – krivično delo, čl. 107, st. 3. propisuje da je organ dužan da prekine postupak ako se prethodno pitanje tiče postojanja krivičnog dela. Pored toga, čl. 183. istog zakona omogućava drugostepenom ili nadzornom organu da na zahtev stranke ili po službenoj dužnosti u celini ili delimično poništi konačno rešenje, između ostalog i: ako je doneto u stvari iz sudske nadležnosti ili u stvari o kojoj se ne odlučuje u upravnom postupku; potom, ako bi se njegovim izvršenjem moglo prouzrokovati neko krivično delo; ili, ako je, pak, doneto kao posledica prinude, iznude, ucene, pritiska ili drugih nedozvoljenih radnji. I na bazi ovog sumarnog pregleda upravnih propisa se mogu uočiti normativne granice različitih nezakonitih ponašanja.

Načelno, svako kršenje propisa bez posledica koje se ogledaju barem u nastupanju konkretne opasnosti bi se razmatralo na terenu upravnog prava. Prema tome, može se zaključiti da je prag za aktivaciju mehanizama krivičnog pravosuđa, po pravilu nastupanje značajnije štete za životnu sredinu ili štete za zdravlje ljudi, te postojanje uzročno-posledične veze između radnje i ovih posledica, uz postojanje minimalno zahtevanog nivoa krivice.

Poredeći pravnu reakciju na temeljima tri grane prava, For administrativne (upravne) sankcije smatra podobnim za regulisanje ekonomskih aktivnosti i jačanje obaveze poštovanja standarda pod pretnjom novčane kazne ili oduzimanja dozvola; građanske sankcije vidi kao pravnu zaštitu kroz nadoknadu oštećenim licima, dok krivičnopravnim sankcijama potcrtava represivna svojstva, a odvrćajuću funkciju vidi u izricanju kazni zatvora ili novčanih kazni.⁵⁴

⁵² Presuda Upravnog suda, 3 U. 15891/10 (2009) od 19. 1. 2012. godine.

⁵³ Zakon o opštem upravnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 18/2016, 95/2018. – autentično tumačenje i 2/2023. – odluka US.

⁵⁴ Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law? *Journal of Environmental Law*, 36(3), 137.

Čini se da su Direktivom rešena određena sporna pitanja u pogledu nadležnosti različitih državnih organa s obzirom na prirodu nezakonitih akata. Svakako, potpuni obuhvat zaštite se postiže komplementarnom primenom pravila nekoliko grana prava. Tako, po okončanim postupcima, u obzir dolaze najrazličitije sankcije: kazne, isključenje iz postupaka javnih nabavki, oduzimanje dozvole, zabrana obavljanja delatnosti, oduzimanje imovine, objavljivanje podataka osuđenih lica i sl.⁵⁵

5. ZAKLJUČAK

Pravnu zaštitu životnoj sredini pruža nekoliko grana prava. Građansko pravo na polju naknade štete, upravno u domenu kršenja ekološke regulative i krivično u suzbijanju najtežih posledica koje pogađaju kako životnu sredinu, tako i život i zdravlje ljudi. Jedan pravni mehanizam ne isključuje drugi, pa na njih treba gledati komplementarno. Ovo je očekivano s obzirom na brojnost i varijacije načina na koje se životna sredina može ugroziti. Neki su teži, neki lakši, a s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja, treba „odmeriti“ odgovarajući nivo zaštite.

Krivičnopravnom odgovoru doprinosi i Direktiva 2024/1203 o zaštiti životne sredine krivičnim pravom. U fokusu ovog rada našla su se rešenja Direktive o nameri i krajnjoj nepažnji i razumevanje ovih instituta u okvirima domaćeg prava. Reč je o subjektivnim elementima krivičnih dela, tj. oblicima krivice. Ovako imenovani pojmovi su karakteristični za zemlje anglosaksonske pravne tradicije, imaju sličnosti sa domaćim poimanjem umišljaja i nehata, ali se sa njima ne mogu potpuno poistovetiti. No, ipak, iako pravila sadržana u direktivama jesu obavezujuća, ona se ne moraju doslovno prenositi u odnosni pravni sistem. Njihova svrha je u normativnom oblikovanju koje vodi korisnim efektima, što je u ovom slučaju efikasna zaštita životne sredine putem krivičnog prava. Otud je od značaja za shvatanje i kasniju primenu pravila o nameri i krajnjoj nepažnji po slovu Direktive – i njihovo tumačenje u nacionalnom pravu, kao i praksi Suda pravde EU. Dodatno, poslednjim (mada još uvek neusvojenim) predlogom izmena i dopuna KZ obuhvaćena su i krivična dela protiv životne sredine, a srpski zakonodavac se opredelio za upodobljavanje namere i krajnje nepažnje umišljaju i nehatu. Zbog svega toga smo, čini se, imali osnova da u što većoj meri pokušamo da obradimo nameru i

⁵⁵ Atanasova, D., Krasteva, N. (2025). Environmental Protection and the New Safeguards Provided in Directive (EU) 2024/1203 on the Protection of the Environment Through Criminal Law Environment. *Technology. Resources. Rezekne, Latvia Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference*, V, 37–41, 40.

krajnju nepažnju kroz prizmu umišljaja i nehata u smislu čl. 25. i 26. KZ, ali da u objašnjenje njihove sadržine uvedemo i određene stavove zastupane u angloameričkoj pravnoj misli sledstveno tamošnjem *mens rea* elementu krivičnog dela.

U načelu, mogao bi se izvesti zaključak da Direktiva pod namerom podrazumeva direktni i eventualni umišljaj kroz htenje, odnosno pristajanje na preduzimanje propisima zabranjenog ponašanja, ali uvodi i kriterijum verovatnoće nastupanja posledice. Potonji uslov nas pomera na promatranje odnosa donje granice umišljaja i gornje granice nehata, pa nužno uvodi i kategoriju svesnog ili nesvesnog zanemarivanja rizika u celu konstrukciju. Nadalje, pred nehatnog učinioa se postavlja zahtev po kom bi bio „dužan da bude predostrožan“, tj. da uloži razumne napore ne bi li sprečio štetu po životnu sredinu ili zdravlje ljudi, tj. nastupanje konkretne opasnosti. Ipak, sve vreme treba imati na umu da krivičnopravnoj reakciji ima mesta tek onda kada su drugi instrumenti nemoćni da odgovore na takva delovanja. Nekada će adekvatna sankcija biti mera upravnog prava (oduzimanje dozvole, novčana kazna, isključenje iz postupaka javnih nabavki...), nekada građanskog (nadoknada štete u parničnom postupku), a nekada će se raditi o toliko velikom negativnom uticaju na životnu sredinu koje zahteva najoštriju, krivičnopravnu reakciju (zatvor, oduzimanje imovine, novčana kazna). Prema tome, potrebno je utvrditi da je ostvareno protivpravno ponašanje usled kog je nastupila pravom zabranjena posledica, te da između ovih elemenata postoji uzročna veza. Primeri za to će često biti postupanje van okvira dozvoljenih granica, delovanje van regulatornog sistema, značajna šteta po životnu sredinu, život i zdravlje ljudi i, svakako – skrivljeno ponašanje, tj. psihički odnos učinioca prema ekološkom delu. Upravo element krivice često može biti odlučujući prilikom utvrđivanja da li se radi o krivičnom delu ili nekom drugom, lakšem prestupu. Takođe, češća primena pravila o odgovornosti pravnih lica za krivična dela bi ojačala postojeće metode zaštite.

Kvalitetni propisi su dobar preduslov za zakonito postupanje državnih organa. Njihovom valjanom primenom se ostvaruje stvarna svrha normativnih akata. Zato se istinski efekti najbolje ogledaju u praktičnom postupanju. Na sve to, treba imati u vidu mogućnosti koje pruža pozitivnopravna regulativa. Ipak, nekada ni sve to nije dovoljno, pa boljem razjašnjenju pojedinih instituta kakvi su, uostalom, i namera i krajnja nepažnja, doprinosi sinergija različitih ekspertskih pristupa, kako teorijskih, tako i praktičnih.

LITERATURA

- Ambos, K. (2021). *Protecting the Environment through International Criminal Law?*
Dostupno na: <https://www.ejiltalk.org/protecting-the-environment-through-international-criminal-law/>
- Atanasova, D., Krasteva, N. (2025). Environmental Protection and the New Safeguards Provided in Directive (EU) 2024/1203 on the Protection of the Environment Through Criminal Law. *Environment. Technology. Resources. Rezekne, Latvia Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference*, V, 37–41
- Bajović, V. (2024). Krivičnopravna zaštita životinja u svetlu EU Direktive 2024/1203. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 96(4), 1104–1131.
- Balaž, E. (2024). Pravna zablude u kontekstu krivičnih dela protiv životne sredine. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 96(4), 1438–1451.
- Banović, B. (2017). Kompetentnost subjekata otkrivanja i gonjenja u funkciji efikasnog suzbijanja privrednih krivičnih dela. *Privredna krivična dela*, Stevanović, I., Čolović, V. prir. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja – Institut za uporedno pravo, 167–185.
- Banović, J. (2022). *Dvojna priroda nehata u krivičnom pravu*, doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet.
- Banović, J. (2023). Tačke spajanja i razdvajanja srpskog i međunarodnog krivičnog prava na primeru čl. 30 Rimskog statuta. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – reforma pravosudnih zakona Republike Srbije“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Beograd–Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo i Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 127–135.
- Batričević, A. (2017). Ekološka krivična dela i kriminalitet korporacija. *Privredna krivična dela*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Institut za uporedno pravo, 243–256.
- Delić, N. (2021). *Krivično pravo – posebni deo*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet.
- Elholm, T., Colson, R. (2016). The Symbolic Purpose of EU Criminal Law. Chapter published in: *EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity: Legal Cultures in the Area of Freedom, Security and Justice*, Colson, R., Field, S. eds. Cambridge: Cambridge University Press, 48–64.
- Ilić, A. (2017). Tradicionalni teorijski pristup u objašnjenju moralne panike. *Godišnjak Fakulteta bezbednosti*, 1, 295–312.
- Lukić, N. (2025). Nova Direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Odnos međunarodnog krivičnog i nacionalnog krivičnog prava“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Beograd–Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 323–344.

- Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law? *Journal of Environmental Law*, 36(3), 323–342.
- Marković, I. (2022). Characteristics of Environmental Crimes as Challenges for their Detection and Proving. Thematic Conference Proceedings of International Significance / Contemporary Challenges in Detecting and Proving Crime. *Archibald Reiss Days*, 12, 113–128.
- Milošević, M. (2012). *Odgovornost pravnih lica za krivična dela*. Doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet.
- Milošević, M. (2022). *Krivično pravo – posebni deo: izabrane inkriminacije za studije nauka bezbednosti*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti.
- Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 135–144.
- Pigaroff, D., Robinson, D. (2016). A Commentary: Article 30. *The Rome Statute of the International Criminal Court*, 3rd edition, Triffterer, O., Ambos, K. eds. C. H. Beck-Hart-Nomos, 1111–1124.
- Pravni tim RERI-ja (2024). Zaštita životne sredine pravnim sredstvima – Pravna analiza sudskog postupka koji je RERI pokrenuo protiv Elektroprivrede Srbije zbog ugrožavanja zdravlja ljudi. Beograd: Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu, 1–31. Dostupno na: <https://reri.org.rs/wp-content/uploads/2024/04/Pravna-analiza-sudskog-postupka-RERI-vs-EPS.pdf>
- Radisavljević, I., Banović, J. (2023). Nehatno lišenje života iz čl. 118. KZ. Teorija, praksa i osvrt na odgovornost pravnih lica. *Zbornik radova Kopaoničke škole prirodnog prava „Slobodan Perović“*, 151–168.
- Republički zavod za statistiku (2025). Punoletni učinioci krivičnih dela, 2024. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20251190.pdf>
- Robinson, D. (2022). Ecocide – Puzzles and Possibilities. *Journal of International Criminal Justice*, 20, 313–347.
- Stop Ecocide Foundation (2021). *Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and Core text*. Dostupno na: <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/60d1e6e604fae2201d03407f/1624368879048/SE+Foundation+Commentary+and+core+text+rev+6.pdf>
- Škulić, M. (2024). Krivično pravo i adekvatnost zaštite životne sredine – Međunarodni pravni standardi i materijalno krivično zakonodavstvo Srbije – usaglašenost ili ne?. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 96(4), 1036–1069.
- Škundrić, A. (2023). Ekocid u međunarodnom krivičnom pravu. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – reforma pravosudnih zakona Republike Srbije“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Beograd–Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo i Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 443–458.
- Vuković, I. (2021). *Krivično pravo – Opšti deo*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet.

Working Group on the National Criminalisation of Ecocide (2025). *Manual for a National Criminalisation of Ecocide*. 1–35.

Pravni akti

Direktiva (EU) 2024/1203 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. aprila 2024. godine o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava i zameni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203/oj/eng>

Nacrt Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika – tekst propisa. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/120925/120925-vest9.html>

Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. br. 85/2005, 88/2005. – ispr., 107/2005. – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. i 94/2024.

Consolidated Version of The Treaty on the Functioning of The European Union. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDFUgovor o funkcionisanju Evropske unije>. Dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/ugovor_eu.pdf

Zakon o opštem upravnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 18/2016, 95/2018. – autentično tumačenje i 2/2023. – odluka US.

Sudska praksa

Judgment of The Court (Grand Chamber) 13 September 2005, Case C-176/03, Commission of the European Communities v. Council of the European Union.

Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Prevljuski 376/2020, od 24. 12. 2020. godine.

Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Kzz 259/2014, od 29. 4. 2014. godine.

Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž2 br. 3337/13, od 24. 9. 2013. godine.

*Mladen M. Milošević, Ph.D.**

University of Belgrade, Faculty of Security Studies

ORCID: 0000-0001-8978-3475

*Jovana M. Banović, Ph.D.**

University of Belgrade, Faculty of Security Studies

ORCID: 0009-0007-6324-487X

INTENTION AND SERIOUS NEGLIGENCE AS ELEMENTS OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT**

ABSTRACT: A healthy environment is the subject of continuous attention in almost all forms of human activity: from civic activism, through various development strategies, to legal regulation and the sanctioning of violations of the rights to healthy water, air, soil, flora, and fauna. Protection through criminal law is an important segment in this regard, ranging from “classic” environmental violations and endangerment, such as pollution, to those forms that take environmental crime to a “higher level” and make it profitable. One of the reasons contributing to this is the inefficiency of criminal justice mechanisms, as well as the ineffectiveness of penalties when they have been imposed. This was also one of the motives for adopting Directive 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law. In addition, some of the key issues of

* e-mail: milosevic@fb.bg.ac.rs, Full Professor.

** e-mail: jovana.banovic@fb.bg.ac.rs, Assistant Professor.

*** The paper was received on September 12, 2025, and it was accepted for publication on December 22, 2025.

The translation of the original article into English is provided by the *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*.

criminal law doctrine can be observed almost paradigmatically precisely through the example of environmental criminal offenses. This primarily refers to certain substantive-law dilemmas concerning the subjective elements of these criminal offenses; then the concept of liability of legal persons for criminal offenses, whose potential may be realized precisely in the field of environmental offenses; and also the limits and justification of a criminal law response in this area, especially with regard to its relationship with other measures, such as administrative, civil, and other penal-law measures. The Directive and international instruments mentioned above mainly use the notions of intention and serious negligence as subjective components of criminal offenses. This is a dominant feature of the Anglo-Saxon legal tradition, whose structure of the general concept of a criminal offense is somewhat different from the continental European one. Nevertheless, the subjective element is singled out as a separate element, whether through the so-called *mens rea* component or through the concept of culpability. Roughly speaking, intention and serious negligence, as subjective forms provided for by the Directive, would correspond to intent and negligence in domestic law. However, the assumption is that they overlap only in certain respects and that it is not justified to equate them too readily. At the same time, the Directive contains a provision referring to the interpretation of these elements under the rules of national law, which, with certain specific features, nevertheless relativizes this hypothesis. Accordingly, the focus of this paper will be on analyzing these subjective elements on the basis of environmental criminal offenses and the meaning of the terms prescribed by Directive 2024/1203. In addition, the paper seeks to examine the possibilities of implementing these provisions in domestic law, while also pointing to the capacity of the existing provisions of the Criminal Code in this area. Furthermore, an attempt will be made to formulate certain practical guidelines for understanding and applying the rules on intention and serious negligence, with a view to proving them more efficiently.

Keywords: environmental criminal offenses, intention, serious negligence, intent, negligence, Directive 2024/1203, environment

1. INTRODUCTORY CONSIDERATIONS

Environmental protection is one of the topics that receives considerable attention in everyday legal, political, anthropological, and other discourse. The focus of this paper will be on the legal dimension of criminal offenses against the environment, with particular reference to their subjective elements.

The immediate occasion for addressing this topic is the adoption of Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of

April 11, 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC (hereinafter: Directive 24 or the Directive).¹ Member States should transpose the rules contained in this Directive into their legislation by May 21, 2026 (Article 28 of Directive 24). However, such obligations are also imposed on “candidate countries” for membership in the European Union (hereinafter: the EU). Specifically, Article 3 of the Directive now provides for 20 criminal offenses protecting the environment, instead of the previous nine. All of this was also reflected in the latest draft amendments to the Criminal Code presented in September 2025. Thus, the official explanatory statement and the reasons for the amendments to Articles 260, 262, 265, and 266 of the Criminal Code (hereinafter: CC)² and the addition of new Articles 260a to 260v, 262a, 265a, 266a to 266d, and 274a state as follows:

“... these interventions are based on the findings of an analysis of compliance with the requirements of Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law, which replaces and expands the content of Directive 2008/99/EC. Since Serbia’s Criminal Code was not fully aligned even with the earlier directive, it is now necessary to introduce a larger number of amendments, including the introduction of new criminal offenses and the clarification of existing ones, thereby expanding the range of criminalized acts and protected legal interests, harmonizing in detail the concepts and structure of criminal offenses, introducing aggravated forms with stricter penalties, as well as liability for offenses committed through negligence, in accordance with the highest standards of environmental protection in European law (...).”³

Although an individual analysis of the proposed criminal offenses is not the subject of this paper, it is worth mentioning that the need to redefine them had been pointed out earlier as well.⁴

¹ European Union: Council of the European Union, Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

² Criminal Code, *Official Gazette of the RS*, No. 85/2005, 88/2005 – corr., 107/2005 – corr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, and 94/2024.

³ Draft Law on Amendments to the Criminal Code – text of the regulation. Available at: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/120925/120925-vest9.html>.

⁴ Radisavljević, I., Banović, J. (2023). Nehatno lišenje života iz čl. 118. KZ. Teorija, praksa i osvrt na odgovornost pravnih lica. Zbornik radova Kopaoničke škole prirodnog prava „Slobodan Perović“, 151–168, 164, fn. 28. Until the proposed amendments are adopted, the current absence of a kind of “serious offenses against the environment” that would punish, for example, the occurrence of serious bodily injury, serious impairment of health, or the death of one or more persons may be addressed through the concurrence of

Directive 24, as well as a significant portion of international instruments, mainly use the notions of intention and serious negligence when explaining the subjective components of criminal offenses. This is a dominant feature of the Anglo-Saxon legal tradition, whose structure of the general concept of a criminal offense is somewhat different from the continental European one. Accordingly, the subjective element is singled out as a separate element, either through the so-called *mens rea* element or through the concept of culpability. Roughly speaking, intention and serious negligence, as subjective forms provided for by Directive 24, would correspond to intent and negligence in domestic law. However, this paper will examine the assumption that they overlap only in certain respects and point out why it is not justified to equate them too readily, without a more detailed analysis. Certainly, Directive 24 itself is not overly “pretentious” either, since it “leaves room” for the national legislature to interpret these concepts in accordance with national law and the relevant case law of the Court of Justice of the European Union, which nevertheless relativizes the preceding hypothesis.

At the very beginning, it should be emphasized that Directive 24 concerns environmental protection, that is, criminal offenses relating to the protection of the rights to healthy water, air, soil, flora, and fauna, the sanctioning of pollution, the suppression of illegal trade, etc., but not animal welfare in the narrow sense.⁵ The CC is clear in terms of its systematics, and the entire Chapter 24 may be regarded as containing environmental criminal offenses. However, ancillary legislation should not be neglected either. This paper will remain within the framework of what are called “classic” or “proper” environmental criminal offenses in the narrowest sense, which largely correspond to the unlawful conduct covered by Directive 24.⁶

After the first part, which contains introductory considerations, the second part will address the legal basis for the application of Directive 24 and

one of the criminal offenses against life and limb and the corresponding criminal offense from Chapter 24 of the CC. See also: DeliĆ, N. (2021). *Krivično pravo – posebni deo*. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Law, 289. In addition, Directive 24 itself, according to recital 30, emphasizes the possibility of applying the general provisions of national law on homicide and negligent homicide. Naturally, the application of rules on concurrence will depend on the circumstances of the specific case.

⁵ For more on this, see: Bajović, V. (2024). *Krivičnopravna zaštita životinja u svetlu EU Direktive 2024/1203*. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 96(4), 1104–1131, 1105.

⁶ For more on the division into proper environmental criminal offenses, improper environmental criminal offenses, and ancillary environmental criminal offenses, see: Batričević, A. (2017). *Ekološka krivična dela i kriminalitet korporacija. Privredna krivična dela*. Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research, Institute of Comparative Law, 243–256, 244.

the key categories on which this analysis is based. This section also addresses the concept of so-called symbolic criminal law in the context of its *ultima ratio* character. The third, and at the same time central, part concerns the theoretical and practical understanding and positioning of the subjective elements – intention and serious negligence. The fourth part briefly addresses the blanket character of environmental criminal offenses, as well as the relationship between criminal law and other branches of law, such as civil and administrative law, in environmental protection. The fifth part constitutes the conclusion of the paper.

2. DIRECTIVE 2024/1203 OF APRIL 11, 2024

2.1. Basis for Application in Domestic Law

The hierarchy of legal acts of the European Union may be divided according to sources of primary and secondary law. Primary sources include the founding treaties of the EU, the Charter of Fundamental Rights of the EU, and the general principles of the Court of Justice of the EU. Secondary sources include regulations, directives, decisions, recommendations, and opinions. According to Article 288 of the Treaty on the Functioning of the EU (former Article 249 of the Treaty establishing the European Community) (hereinafter: the Lisbon Treaty),⁷ a directive is binding, as to the result to be achieved, upon each Member State to which it is addressed, but leaves to the national authorities the choice of form and methods. By contrast, a regulation has general application, is binding in its entirety, and is directly applicable; a decision is binding in its entirety; while recommendations and opinions are not binding. From this definition, certain conclusions can be drawn about the legal nature of a directive, which, in brief, may be described as binding in principle and adaptable in detail.

However, taking into account the hierarchy of domestic legal acts, the question justifiably arises as to how EU law “interferes” with criminal law in particular. Namely, criminal law is a branch of public law and represents the most sensitive, but also the most repressive, means of regulating social relations within a state. In addition, it must satisfy the high standards imposed on it by the principle of legality, as well as guarantees in proceedings and in the use

⁷ Conference of the Representatives of the Governments of the Member States, Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ L. 326/47-326/390, 26 October 2012. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>.

of the monopoly on physical coercion reserved to the state concerned. It may therefore rightly be asked whether, and to what extent, the European legislature may, through directives, exert a binding influence on the sovereign right of states to adopt criminal law rules. The Court of Justice of the EU addressed this in Judgment C-176/03 of September 13, 2005, and, *inter alia*, found that a framework decision was not capable of obliging Member States to introduce criminal sanctions at the national level for offenses against the environment, but that the appropriate instrument for harmonizing sanctions was a directive on the protection of the environment through criminal law.⁸ However, following the relevant amendments, Article 83, paragraph 2 of the Lisbon Treaty provides a valid legal basis for the application of directives, including in the field of environmental protection,⁹ by providing that:

“... directives may establish minimum rules with regard to the definition of criminal offenses and sanctions in the area of criminal law if the approximation of laws and regulations of the Member States in this area proves essential to ensure the effective implementation of EU policy.”

Regardless of the specific nature of criminal law and its sensitivity to international influx and influence on domestic law, it is impossible to disregard the fact that harmonization contributes to reducing legal differences that could sometimes lead to strategic circumvention of legal rules in order to select an “easier jurisdiction.”¹⁰ In addition, Elholm and Colson note that the reasons for this “turn” toward a certain liberalization in the application of European rules may be seen in the fact that the EU was initially a community linked exclusively by economic interests, while its center of gravity subsequently shifted toward the idea of countering global security risks and protecting the interests

⁸ See Judgment of the Court (Grand Chamber), September 13, 2005, Case C-176/03, *Commission of the European Communities v. Council of the European Union*, paras. 25, 32, 47–51. See also: Balaž, E. (2024). *Pravna zabluda u kontekstu krivičnih dela protiv životne sredine*. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 96(4), 1438–1451, 1441.

⁹ Article 83, paragraph 1 of the Lisbon Treaty prescribes the rule that directives may establish minimum rules concerning the definition of criminal offenses and sanctions for particularly serious forms of crime with a cross-border dimension. These are: terrorism, trafficking in human beings and sexual exploitation of women and children, illicit drug trafficking, illicit arms trafficking, money laundering, corruption, counterfeiting of means of payment, computer crime, and organized crime. It is apparent that, under the wording of this provision, directives would not be an appropriate instrument for criminal offenses in other areas were it not for the previously cited paragraph 2.

¹⁰ Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 135–144, 144.

of the EU.¹¹ Moreover, it seems that even the highest judicial instance in our country was not immune to this reasoning. Although the judgment did not concern a criminal law event, it is interesting to mention one position of the Supreme Court (of Cassation), according to which a directive is treated as a generally accepted rule of international law. Namely, the Court found that the applicant's allegations in the petition for review were unfounded, namely that:

“An EU Directive (...) cannot be directly applied before domestic courts. This is because the Directive (...) represents a generally accepted rule of international law which, pursuant to Article 16, paragraph 2 of the Constitution, is directly applicable. Accordingly, for generally accepted rules of international law to be applied, it is not necessary for the state to ratify them, as is the case with international treaties, which must be ratified in order to become part of the legal order and be directly applicable.”¹²

Although these are not comparable categories, it can be assumed that the adoption of a similar position, should it be placed before decision-makers in domestic practice, would be very bold when it comes to criminal law. Still, it should be noted that the CC takes into account “general legal principles recognized in international law” in the case of special conditions for criminal prosecution (Article 10, paragraph 3 of the CC), “generally accepted rules of international law” in the criminal offense of racial and other discrimination (Article 387 of the CC), as well as “rules of international law” in a series of criminal offenses against humanity and other values protected by international law. Certainly, all of this is clearly prescribed and in accordance with the *lex scripta* segment of the principle of legality, but it cannot be disregarded in the process of harmonization and the future shaping of criminal offenses with a pronounced international dimension.

Furthermore, legal theory emphasizes that harmonizing criminal law norms can contribute to the creation of moral cohesion and to the creation of a kind of collective, European identity precisely through the shaping of uniform rules provided for by directives. Certain areas are particularly singled out in this regard: environmental protection, trafficking in human beings, and racism. This refers to the concept of so-called symbolic criminal law. It is characterized by the “declarative nature of criminal law” – prescribing statutory descriptions as a consequence of a “security frenzy” with no practical impact on suppressing

¹¹ Elholm, T., Colson, R. (2016). The Symbolic Purpose of EU Criminal Law. Chapter published in: *EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity: Legal Cultures in the Area of Freedom, Security and Justice*, Colson, R., Field, S. eds. Cambridge: Cambridge University Press, 48–64, 54.

¹² Judgment of the Supreme Court of Cassation, Prev 376/2020 of December 24, 2020.

crime; the “duplication” of existing criminal offenses – prescribing new criminal offenses even though the conduct covered by them can already be subsumed under existing offenses; the creation of “signaling legislation” – sending messages and signals to the public and the media that serious unlawful conduct is involved without any real reason; and “legislative bingeing” – the excessive enactment and transposition of new norms, leading to over-criminalization without any real need.¹³ What emerges as a kind of paradox is that the effort to strengthen the EU’s symbolic function, which is abstract by nature, stands in opposition to the requirements for pragmatic and effective measures contained in directives. This is especially so because the acceptance of European rules in national laws to date has been carried out predominantly for the purpose of combating crime, and not for any kind of “symbolic engineering.”¹⁴

In any event, although the protection of the environment through criminal law is undisputed and should follow the development of regulation within the EU, attention must be paid to whether adequate protection can be achieved through the use of existing mechanisms. This is, after all, consistent with the *ultima ratio* character of criminal law, which in this field is supplemented by the fragmentary nature of this branch of law. Moreover, Article 83, paragraph 2 of the Lisbon Treaty permits the use of directives only when this is truly necessary.¹⁵ In addition, globalization processes do not lead only to the creation of moral cohesion, but also to moral panic, and this too should be taken into account when implementing rules.¹⁶

2.2. Concepts and Legal Institutes

¹³ Elholm, T., Colson, R. (2016). The Symbolic Purpose of EU Criminal Law. Chapter published in: EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity: Legal Cultures in the Area of Freedom, Security and Justice, Colson, R., Field, S. eds. Cambridge: Cambridge University Press, 50–53; Lukić, N. (2025). Nova Direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Odnos međunarodnog krivičnog i nacionalnog krivičnog prava“, Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. eds. Belgrade–Palić: Association for International Criminal Law, 327.

¹⁴ Elholm, T., Colson, R. (2016). The Symbolic Purpose of EU Criminal Law. Chapter published in: EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity: Legal Cultures in the Area of Freedom, Security and Justice, Colson, R., Field, S. eds. Cambridge: Cambridge University Press, 55, 59.

¹⁵ Škulić, M. (2024). Krivično pravo i adekvatnost zaštite životne sredine – Međunarodni pravni standardi i materijalno krivično zakonodavstvo Srbije – usaglašenost ili ne?. Glasnik of the Bar Association of Vojvodina, 96(4), 1036–1069, 1037, 1066.

¹⁶ For more, see: Ilić, A. (2017). Tradicionalni teorijski pristup u objašnjenju moralne panike. Faculty of Security Studies Annual, 1, 295–312, 309.

As indicated in the introductory considerations, intention and serious negligence in Directive 24 have a different meaning than in domestic law. The latter concept is not even mentioned in criminal law regulations, but is primarily associated with categories of civil law.¹⁷ Nevertheless, it is not necessary to seek a pure analogy in national law (law is, after all, fluid, especially among different states and communities); it is sufficient to identify an appropriate standard of culpability (one that will contain enough general and specific characteristics to be usable).¹⁸ A more detailed analysis will be provided in the next chapter, and this section will merely define the relevant concepts in the context of Directive 24.

Recital 9 of the Preamble to Directive 24 provides that a criminal offense must be unlawful and that, where appropriate, a quantitative or qualitative threshold may be set that is necessary for such conduct to constitute a criminal offense. The basic form of culpability is intention, while Directive 24 provides that, in certain cases, the offense may be committed at least with serious negligence, which would constitute a lesser form. Furthermore, unlawful conduct that causes death or serious bodily injury to persons, substantial damage or a considerable risk of substantial damage to the environment, or is otherwise considered particularly harmful to the environment, is singled out. By their nature, these qualified forms should also exist when committed with serious negligence. Under Serbian law, these will be criminal offenses qualified by a graver consequence. Member States have been left the possibility of adopting or maintaining stricter rules in this respect. It is interesting that, in accordance with recital 14 of Directive 24, serious bodily injury is interpreted in the usual manner,¹⁹ so as to include a change in body function or cell structure that causes a temporary, chronic, or fatal disease, a malfunction of the body, or other deterioration of physical health, but excluding mental health.

Recital 10 of Directive 24, which concerns manifest breaches of substantive legal requirements, is relevant in the context of a possible exclusion of unlawfulness. Namely, conduct should be unlawful even if it is carried out

¹⁷ Banović, J. (2022). *Dvojna priroda nehata u krivičnom pravu*. Doctoral dissertation. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Law, 135.

¹⁸ Pigaroff, D., Robinson, D. (2016). A Commentary: Article 30. The Rome Statute of the International Criminal Court, 3rd edition, Triffterer, O., Ambos, K. eds. C. H. Beck-Hart-Nomos, 1111–1124, 1122–1123. In addition, trans-systemic linking of different legal traditions through international treaties, rules, practice, etc., reduces these differences in the substantive interpretation of legal institutes. Banović, J. (2022). *Dvojna priroda nehata u krivičnom pravu*. Doctoral dissertation. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Law, 238–239.

¹⁹ On the criminal offense of serious bodily harm, see: Milošević, M. (2022). *Krivično pravo – posebni deo: izabrane inkriminacije za studije nauka bezbednosti*. Belgrade: University of Belgrade – Faculty of Security Studies, 29–35.

under an authorization issued by a competent authority, if such authorization was obtained fraudulently or by corruption, extortion, or coercion. This will be discussed in somewhat greater detail later, when the relationship between criminal and administrative law is addressed.

Recitals 26 and 27 of Directive 24 are key for the topic of this paper because they determine the meaning of intention and serious negligence. Directive 24 provides that the notion of “intention” should be interpreted in accordance with national law, taking into account the relevant case law of the Court of Justice of the EU. Therefore, for the purposes of this Directive, “intention” may be understood as the intention to cause the death of another person, but it may also include a situation in which the offender, although not wishing to cause the death of a person, nevertheless accepts the likelihood of its occurrence, and acts or fails to act, thereby violating a particular obligation, which results in the death of a person. The same interpretation of the notion of “intention” applies where serious bodily injury is intentionally caused, or where substantial damage to the quality of air, water, or soil, or to an ecosystem, which is irreversible or long-lasting, is intentionally caused, or where the intentional destruction or substantial damage of animal or plant life occurs.

Furthermore, the notion of “serious negligence” should also be interpreted in accordance with national law, taking into account the relevant case law of the Court of Justice. This Directive does not require the introduction of the concept of “serious negligence” into national law for every constituent element of the criminal offense.²⁰

This has laid the groundwork for a closer analysis of intention and serious negligence in relation to criminal offenses against the environment.

3. INTENTION AND SERIOUS NEGLIGENCE – BETWEEN DIRECTIVE 2024/1203 AND SERBIAN CRIMINAL LAW

3.1. The Subjective Element in General (Culpability / Mens Rea / Mental Element)

When referring to intention and serious negligence, as a rule, this means the subjective element, which, depending on the legal system, is designated by

²⁰ Directive 24 further specifies that these are elements such as possession, sale or offering for sale, placing on the market, and similar elements. In such cases, it is possible for Member States to decide that the notion of “serious negligence” is relevant for elements of the criminal offense such as the protection status, “negligible quantity”, or the “likelihood” of the conduct to cause substantial damage. This approach is inherent in Anglo-Saxon law and will receive appropriate attention in the next section.

the concept of culpability, by the Latin expression for the mental state – *mens rea* – or descriptively as the mental element. This qualification is necessary because intent and negligence, as general counterparts to intention and serious negligence, also constitute elements of the criminal offense, in accordance with their dual function.

Unlike Serbian law, which in Articles 25 and 26 of the CC defines the types (and degrees) of culpability through the concepts of intent and negligence, intention and serious negligence as such do not have any general international source. Exceptions exist only depending on sources of a more or less general character (for example, the Rome Statute or the Model Penal Code). Since Directive 24 is at the center of this analysis, the paper will rely on it when determining their meaning. Yet even the Directive, apart from introducing the criteria of likelihood, acceptance, and volition in the part concerning intention, is not particularly exhaustive. In defining serious negligence, it is even less so. In any case, further definition is left to the understanding characteristic of “national law or the case law of the Court of Justice of the EU.” This is very important to emphasize because this phrase almost has the significance of the phrase in Article 30 of the Rome Statute of the International Criminal Court, which reads: “unless otherwise provided,” and which, for example, opens the way to considering negligence within frameworks that can only exceptionally “tolerate” it.²¹ The authors are of the opinion that it is not necessary to make significant “cuts” in the distinction between culpability in its different manifestations and those that appear in other legal systems. The discussion will therefore essentially be limited to intent and negligence. After all, this was not disputed even by the Serbian legislature in the proposal for the aforementioned amendments to the CC.

3.2. A “Briefing” on Ecocide

Although recital 21 of Directive 24, speaking of the “catastrophic results” of the offenses described in Article 3 of the Directive, refers to a comparison with “ecocide,” this will not be the subject of more detailed consideration, except for the purpose of clarifying certain forms of culpability. It should not be overlooked, however, that certain elements of different definitions of

²¹ Banović, J. (2023). Tačke spajanja i razdvajanja srpskog i međunarodnog krivičnog prava na primeru čl. 30 Rimskog statuta. Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – reforma pravosudnih zakona Republike Srbije“, Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. eds. Belgrade–Palić: Association for International Criminal Law and the Faculty of Law, University of Belgrade, 127–135, 130.

ecocide, especially where “likelihood” or “substantial likelihood” is discussed, may find their place among the elements of “ordinary” environmental offenses. Once again, culpability is considered one of the most contested segments.²²

In criticizing the definitions of ecocide formulated by certain expert groups (see fn. 22), Ambos pointed to several key shortcomings.²³ They can, to an extent, be understood as guidelines in interpreting forms of culpability in “regular” circumstances when criminal offenses against the environment are concerned. First of all, he stresses that the definition of culpability in the proposed ecocide offense is not consistent with international standards, nor is it aligned with Article 30 of the Rome Statute. Since it does not contain clear elements that would enable effective criminal prosecution, the absence of practical experience in shaping the definition is evident, because the subjective element thus formulated leads to the factual impossibility of proving culpability.²⁴ Specifically, he considers it impermissible to define ecocide as an endangerment offense and to base the jurisdiction of the International Criminal Court solely on the risk of harm occurring. An additional problem is proving the standard of a “substantial likelihood” that harm will occur. He further points out that it is not justified to equate carelessness with awareness of risk (recklessness) and accepting the possibility that harm will occur (*dolus eventualis*), because they are different institutes understood differently by different states. The situation is further complicated by the introduction of the term knowledge (that is, awareness of the certainty or near certainty of an outcome, which is not merely acceptance of risk) and wanton conduct (reckless conduct causing excessive harm – thus, a mixed and indeterminate criterion).

Ecocide should constitute a more serious criminal offense than other offenses against the environment. On the other hand, its intention is qualitatively different from that in genocide. Since the idea is ecocide as an

²² For an overview of forms of culpability in attempts to define ecocide by the expert working group from the University of California, Los Angeles (UCLA) and the foundation that formed the Independent Expert Panel, see: Škundrić, A. (2023). *Ekocid u međunarodnom krivičnom pravu*. Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – reforma pravosudnih zakona Republike Srbije“, Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. eds. Belgrade–Palić: Association for International Criminal Law and the Faculty of Law, University of Belgrade, 443–458, 451–455.

²³ Ambos, K. (2021). Protecting the Environment through International Criminal Law?. Available at: <https://www.ejiltalk.org/protecting-the-environment-through-international-criminal-law/>.

²⁴ On this definition with commentary: Stop Ecocide Foundation (2021). Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and Core text. Available at: <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/60d1e6e604fae2201d03407f/1624368879048/SE+Foundation+Commentary+and+core+text+rev+6.pdf>.

international criminal offense, it would not be justified to lower the required threshold of culpability and allow punishment for negligence (although Robinson speaks of “simple” negligence) or, alternatively, to allow strict liability regardless of culpability. It is therefore necessary to approach it “holistically”: with respect for the principle of culpability, but also for the specific features of international criminal offenses.²⁵

In brief, prescribing ecocide within the Rome Statute would mean reexamining culpability, that is, the mental element under Article 30 in the context of this criminal offense, but, because of its nature, also considering the establishment of liability of legal persons for criminal offenses.

3.3. Intention and Serious Negligence

The Directive uses the term intention, which may be understood as a form of culpability corresponding to intent (*umišljaj*) in Serbian criminal law. Although this wording may cause some uncertainty from the perspective of Serbian terminology, the term should not be understood as denoting the subjective element of the definition of a criminal offense in the sense of special intention, which would imply only direct intent. The Directive uses the term serious negligence, which corresponds to negligence (*nehat*) as the relevant degree of culpability in Serbian law, but not negligence of any kind; rather, a “serious” form of negligence. For the purposes of domestic law, it can be concluded that direct intent and *dolus eventualis* can be considered, while, given the somewhat less determinate notion of negligence set out in the Directive, it cannot be determined with certainty whether conscious negligence, unconscious negligence, or both are relevant. In addition, it is impossible to disregard some “intermediate form,” connected with the likelihood of the consequence occurring, which lies between the two basic types of culpability. However, Directive 24 leaves interpretation “to the discretion” of states, in accordance with national law. Although the Directive is not sufficiently clear in this respect,²⁶ this nevertheless seems to be a good solution because requiring literal implementation of the culpability standards prescribed by European documents would most likely create major legislative problems.

Starting from the premise that a sharp distinction cannot be made between types of intent and negligence within the notions of intention and serious negligence as defined by Directive 24, these elements will be analyzed

²⁵ Robinson, D. (2022). Ecocide – Puzzles and Possibilities. *Journal of International Criminal Justice*, 20, 313–347, 329.

²⁶ Working Group on the National Criminalisation of Ecocide (2025). *Manual for a National Criminalisation of Ecocide*. 1–35, 18–19.

together. Judging by the draft proposal of the CC, our legislature has not departed from the spirit of domestic law and understands both intent and negligence within the meaning of Articles 25 and 26 of the CC. Comparing intention and serious negligence within these frameworks may have certain practical significance, although the share of criminal offenses against the environment (with the exception of Timber Theft, Bringing Hazardous Substances into Serbia and Unlawful Processing, Disposal, and Storage of Hazardous Substances, and Killing and Abuse of Animals) is almost negligible.²⁷ This should not be too surprising, since some of the more serious environmental criminal offenses are committed by legal persons rather than natural persons, while the liability of legal persons for criminal offenses has still not taken root in our case law. It is worth noting that some environmental crime cases have contributed precisely to uncovering the criminal activities of corporations.²⁸ All of this depends not only on a sound normative framework, but also on the competence of state authorities, as well as other bodies involved in detecting and proving criminal offenses.²⁹

Intention, understood as a type of culpability, exists if there is conscious pollution of an ecosystem (for example, by waste disposal) or in the case of conscious acceptance of risk (for example, putting a plant into operation without safety measures),³⁰ or acceptance of the likelihood that a legally prohibited consequence will occur.³¹ It should be noted that, in countries of the Anglo-Saxon tradition, “knowledge of risks” and foresight of the likely outcome

²⁷ Thus, in 2024, one person was convicted for the criminal offense of Environmental Pollution, four persons for the criminal offense of Failure to Undertake Environmental Protection Measures, and five persons for the criminal offense of Damage to the Environment. A prison sentence was imposed in one case, while the remaining proceedings ended with suspended sentences. Statistical Office of the Republic of Serbia (2025). *Punoletni učinioci krivičnih dela*, 2024. Available at: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20251190.pdf>

²⁸ Milošević, M. (2012). *Odgovornost pravnih lica za krivična dela*. Doctoral dissertation. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Law, 21.

²⁹ Banović, B. (2017). *Kompetentnost subjekata otkrivanja i gonjenja u funkciji efikasnog suzbijanja privrednih krivičnih dela*. *Privredna krivična dela*, Stevanović, I., Čolović, V. eds. Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research / Institute of Comparative Law, 167–185, 169.

³⁰ Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 141.

³¹ Working Group on the National Criminalisation of Ecocide (2025). *Manual for a National Criminalisation of Ecocide*. 1–35, 17. As mentioned earlier, the criterion of “likelihood” of a certain quality would not be justified in the context of ecocide, but it may be a useful criterion when forming culpability in “ordinary” environmental criminal offenses within the meaning of the provisions of Directive 24.

may be problematic in the context of distinguishing recklessness from *dolus eventualis*, as well as direct and indirect intent. The distinction between recklessness and *dolus eventualis* meanders between awareness of the existence of risk (awareness that the realization of the objective elements of a criminal offense entails a risk) and awareness of accepting the risk, that is, between theories of acceptance/approval on the one hand and probability/possibility on the other.³² These reflections become even more complex when negligence, that is, its upper boundary, is introduced “into the equation,” along with the category of “willful blindness,”³³ which, because of the conscious avoidance of knowledge of relevant circumstances, may be described as “outwardly negligent, but inwardly intentional.”

When referring to the manifestations of criminal offenses against the environment, the statutory description may be met where:

“...on the basis of a medical expert examination it is concluded that, when working with waste lead substances that have a particularly pronounced toxic effect, pollution may occur affecting other unidentified individuals as well, and that certain workers who did not directly perform tasks involving the sorting and cutting of waste batteries, such as truck drivers and workers operating forklifts, had increased concentrations of lead in their blood (...).”³⁴

Certain authors rightly emphasize that perpetrators of environmental criminal offenses rarely intend to cause harm to the environment. Their conduct is mostly aimed at acquiring profit.³⁵ This raises the question as to what, in that case, should be covered by culpability. Should it cover all elements or only some of them (such as those which Directive 24, for example, mentions when defining serious negligence in recital 27)? In other words, can the consequence be attributed to intention, that is, to intent, while the legal classification as an environmental criminal offense remains? It seems that the

³² For an overview of theoretical views, see: Banović, J. (2022). *Dvojna priroda nehata u krivičnom pravu*. Doctoral dissertation. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Law, 120–121.

³³ Pigaroff, D., Robinson, D. (2016). A Commentary: Article 30. The Rome Statute of the International Criminal Court, 3rd edition, Triffterer, O., Ambos, K. eds. C. H. Beck-Hart-Nomos, 1124.

³⁴ Judgment of the Supreme Court of Cassation, Kzz 259/2014 of April 29, 2014. This proceeding was conducted against several persons for several criminal offenses, namely: Serious Offenses Against the General Safety of People and Property, Abuse of Official Position, Abuse of Position By a Responsible Person, and Environmental Pollution. With respect to the criminal offense of Environmental Pollution, a judgment dismissing the charges was rendered because the limitation period had expired.

³⁵ Working Group on the National Criminalisation of Ecocide (2025). Manual for a National Criminalisation of Ecocide, 16; Robinson, D. (2022). Ecocide – Puzzles and Possibilities. *Journal of International Criminal Justice*, 20, 329.

criteria of Directive 24, as well as interpretations within national law (which the Directive refers to), would be satisfied by the standard of assessing culpability according to general rules when basic forms are concerned, and by applying the rules on criminal offenses qualified by a graver consequence when more serious forms are concerned. If the graver consequence (serious bodily injury or death) were caused with intent, the rules on concurrence of criminal offenses would apply. Such a solution, together with proportionate and dissuasive penalties, would be in line with the intention of the drafters of the Directive expressed in recital 30:

“The criminal law of all Member States includes provisions on homicide, whether committed intentionally (authors’ note: with intent) or with serious negligence (authors’ note: through negligence). Member States should be able to have recourse to those general provisions, including provisions on aggravating circumstances, when transposing the provisions in this Directive that relate to criminal offenses that cause the death of a person, regardless of whether they were committed with intent or through negligence.”

Serious negligence, in turn, would be shown by an industrial operator who fails to install safety mechanisms or by a company that does not comply with regulations on hazardous waste management, resulting in the occurrence of harm.³⁶ Therefore, it can be concluded that a lack of due care, accompanied by a failure to take appropriate precautionary measures when carrying out a “risky environmental activity,” together with the occurrence of harm of a certain scale, may lead to negligent liability of the perpetrator. Because of the duty from which culpability derives, this will, as a rule, involve unconscious negligence, since the perpetrator’s attitude toward legal interests is assessed on the basis of the requirements imposed by the legal order. However, in some areas of social activity characterized by heightened risk, awareness of those risks, that is, the duty to possess such awareness, is also pronounced. This is, after all, a tendency of contemporary criminal law, which in this way protects a public good such as, *inter alia*, a healthy environment. This includes the conscious undertaking of an unjustified risk. Still, perpetrators acting with unconscious negligence also take risks, and their liability is built around the fact that they were unjustifiably unaware of the risk despite having a corresponding duty.³⁷ In sentencing, the distinction between conscious and unconscious negligence has no greater practical significance because these two

³⁶ Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 143.

³⁷ Banović, J. (2022). *Dvojna priroda nehata u krivičnom pravu*. Doctoral dissertation. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Law, 107, 110–111.

types do not stand in a relationship of a more serious and a less serious type. The upper boundary of negligence in the relationship between conscious negligence and *dolus eventualis* is a different matter. Some of the criteria by which the content of due care could be determined include the investment of reasonable efforts to prevent harm to the environment or human health, that is, taking appropriate measures to prevent the occurrence of a concrete danger.³⁸

When referring to the typology of punishable conduct, it can generally be concluded that, even under Directive 24, it does not depart from the general structure: a criminal offense consists of certain constituent elements in relation to which intention must exist or, where applicable, serious negligence.³⁹

Finally, intention and serious negligence, as subjective forms provided for by the Directive, would generally correspond to domestic intent and negligence. They overlap in certain respects, but it is not justified to put an equal sign between them. However, the Directive contains a provision referring to the interpretation of these elements under the rules of national law, which, with certain specific features, nevertheless justifies their transposition through the typical intentional and negligent forms recognized in our law. Such a solution may invite certain, mostly theoretical, criticisms, but it seems that in this case, “done is better than perfect.”

4. THE RELATIONSHIP BETWEEN CRIMINAL LAW AND OTHER BRANCHES OF LAW IN ENVIRONMENTAL PROTECTION

Criminal offenses against the environment are partly blanket in character.⁴⁰ This means that, in order to determine the constituent elements, it is necessary to consult a broad range of regulations to establish what “violation of environmental protection regulations” actually entails.⁴¹ In Serbian law, a large number of acts may come into consideration, such as the Law on Environmental Protection, the Law on Nature Protection, the Law on Game and Hunting, the Law on Fisheries, the Law on Animal Welfare, the Law on

³⁸ Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3), 323–342, 340.

³⁹ Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 136.

⁴⁰ Delić, N. (2021). *Krivično pravo – posebni deo*. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Law, 287.

⁴¹ A similar view is also expressed in foreign legal scholarship: Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law? *Journal of Environmental Law*, 36(3), 333.

Environmental Impact Assessment, the Law on Waste Management, the Law on Air Protection, and a series of other sectoral regulations. Domestic case law also takes this position, explaining that:

“... for the criminal offense at issue (Environmental Pollution) to exist, it is necessary that the pollution occurred through violation of a blanket provision relating to regulations on the protection, preservation, and improvement of the environment, but in the factual description of the offense contained in the amended submission of the injured party acting as prosecutor, the defendants were not charged with having violated any blanket regulation by carrying out the alleged acts.”⁴²

Although it is necessary and desirable to know what the violation of regulations consists of, referring to numerous international and national acts alike may be problematic for determining the constituent elements of criminal offenses.⁴³ This affects compliance with the principle of legality and, consequently, legal certainty and the right to a fair trial.

Not every pollution, under the conditions provided by relevant regulations, is a criminal offense. This is understandable given the nature of industrial activity. Nevertheless, certain deviations are sanctioned by “less invasive” means, such as civil and administrative law mechanisms. Thus, for example, in the field of civil law, one mechanism is an action for the elimination of the danger of harm to the health of an indeterminate number of persons. In one domestic court proceeding, such an action followed after requests to initiate extraordinary inspection supervision, as an administrative law measure, were not granted despite a major exceedance of the maximum permitted sulfur dioxide emissions.⁴⁴

⁴² Decision of the Appellate Court in Belgrade, Kž2 No. 3337/13 of September 24, 2013.

⁴³ Atanasova, D., Krasteva, N. (2025). Environmental Protection and the New Safeguards Provided in Directive (EU) 2024/1203 on the Protection of the Environment Through Criminal Law. *Environment. Technology. Resources*. Rezekne, Latvia Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference, V, 37–41, 41.

⁴⁴ RERI Legal Team (2024). *Zaštita životne sredine pravnim sredstvima – Pravna analiza sudskog postupka koji je RERI pokrenuo protiv Elektroprivrede Srbije zbog ugrožavanja zdravlja ljudi*. Belgrade: Renewables and Environmental Regulatory Institute, 1–31. Available at: <https://eri.org.rs/wp-content/uploads/2024/04/Pravna-analiza-sudskog-postupka-RERI-vs-EPS.pdf>. The Court found that the conditions under Article 156 of the Law on Obligations were met for removing a source of danger posing a risk of substantial damage to an indeterminate number of persons, as well as for an order to refrain from an activity that causes disturbance or a risk of damage, if the occurrence of such disturbance or damage cannot be prevented by appropriate measures. By granting the claim, the Higher Court in Belgrade prohibited EPS, in calendar years 2023, 2024, 2025, 2026, and 2027,

Furthermore, with regard to compensation for damage, the Appellate Court in Belgrade established the defendant's liability for material damage caused to the plaintiff by applying Articles 173 and 174, in connection with Article 154, paragraph 2 of the Law on Obligations, and held as follows:

“Metal processing, sandblasting, and painting constitute an activity that creates an increased risk of damage to the surroundings in the form of pollution, especially because it was carried out in an urban zone, and therefore (...) the damage arose in connection with a dangerous activity for which the defendant, as its organizer, is liable under the principle of strict liability within the meaning of Articles 173 and 174 of the Law on Obligations. The defendant's activity during the period in dispute (metal processing, sandblasting, and painting) caused environmental pollution that led to the sudden death of bees, while fruit and vegetable crops on the plaintiff's plot were no longer fit for human consumption; therefore, the first-instance court correctly concluded that the plaintiff was entitled to compensation for material damage (...).”⁴⁵

The accessory nature of criminal law is perhaps best reflected in its relationship with administrative-law measures. Moreover, recital 4 of Directive 24 itself provides that complementarity between criminal and administrative law is crucial to preventing unlawful conduct that damages the environment and deterring such conduct. Before the adoption of the Directive, criminal liability was almost entirely dependent on administrative law and existed almost at the level of a mere violation of regulations, so it was not easy to subsume particular conduct under the umbrella of one or the other branch of law.⁴⁶ This legal situation was further complicated by the fact that both criminal and administrative law are branches of public law, while in the conduct of business activity, administrative obligations are not always established for the benefit of the state.⁴⁷ Furthermore, Marković vividly problematizes what he calls the “administrative jungle” of numerous regulations that must be consulted when determining pollution limit values, as well as properly identifying the provision that was actually violated.⁴⁸

Now, however, Article 3 of Directive 24 provides, *inter alia*, that:

from emitting the pollutant sulfur dioxide into the air from its thermal power plants in excess of the total maximum annual sulfur dioxide emissions for all plants under the NERP.

⁴⁵ Judgment of the Appellate Court in Belgrade, Gž 7658/2018 of June 26, 2019.

⁴⁶ Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law? *Journal of Environmental Law*, 36(3), 324–325.

⁴⁷ *Ibid.*, 326.

⁴⁸ Marković, I. (2022). Characteristics of Environmental Crimes as Challenges for their Detection and Proving. *Thematic Conference Proceedings of International Significance / Contemporary Challenges in Detecting and Proving Crime. Archibald Reiss Days*, 12, 113–128, 121.

“... such conduct (authors’ note: which fulfills the statutory description of a criminal offense) shall be unlawful even where it is carried out under an authorization issued by a competent authority of a Member State if such authorization was obtained fraudulently or by corruption, extortion, or coercion, or if such authorization is in manifest breach of relevant substantive legal requirements.”

The existence or absence of administrative approval, that is, a permit, may have certain implications in terms of whether the elements of a criminal offense have been fulfilled and, under certain conditions, may exclude the criminal offense at the level of statutory definition or unlawfulness.⁴⁹ Without entering into deeper theoretical dilemmas, it is important to begin with a clear distinction between administrative violations and criminal offenses.⁵⁰ Specifically, this means that the existence of a permit to carry out a particular activity that may affect the environment in some way does not also constitute a “permit for any kind of pollution or violation of human rights.”⁵¹ If a criminal offense is committed, because, for example, pollution occurs to a greater extent, the fact that the polluter has a permit would, logically, not constitute a justification.

With regard to proceedings before the Administrative Court, an example will be cited of a judgment in which it was established that:

“The allegations in the complaint that, due to the existence of a poultry farm near their farmsteads, the plaintiffs would suffer harmful consequences affecting their environment are unfounded, because in the (...) contested decision it was decided that the project holder is obliged to ensure the implementation of a program for continuous monitoring of air quality, noise, wastewater, the quality and total quantity of biocompost, and waste handling in accordance with the applicable regulations defined in Chapter 9, ‘Program for Monitoring Environmental Impact’, and to submit the data obtained through monitoring to the Environmental Protection Agency, the City Administration for Environmental Protection of the City of Novi Sad, and the City Administration for Inspection Affairs, Environmental Protection Inspection Division. Therefore, the plaintiffs will be able to protect their

⁴⁹ Vuković, I. (2021). *Krivično pravo – Opšti deo*. Belgrade: University of Belgrade – Faculty of Law, 186–187.

⁵⁰ Atanasova, D., Krasteva, N. (2025). Environmental Protection and the New Safeguards Provided in Directive (EU) 2024/1203 on the Protection of the Environment Through Criminal Law. *Environment. Technology. Resources*. Rezekne, Latvia Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference, V, 39.

⁵¹ Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law? *Journal of Environmental Law*, 36(3), 340.

rights and interests in the future, if necessary, by addressing the competent environmental protection inspections (...).”⁵²

When it comes to the provisions of the Law on General Administrative Procedure⁵³ in the context of its relationship with criminal law and a possible dispute along the permit-criminal offense line, Article 107, paragraph 3 provides that the authority is obliged to suspend proceedings if the preliminary question concerns the existence of a criminal offense. In addition, Article 183 of the same law allows the second-instance or supervisory authority, upon a party’s request or *ex officio*, to annul a final decision in whole or in part, *inter alia*: if it was issued in a matter falling within judicial jurisdiction or in a matter that is not decided in administrative proceedings; then, if its enforcement could cause a criminal offense; or if it was issued as a consequence of coercion, extortion, blackmail, pressure, or other unlawful actions. On the basis of this summary overview of administrative regulations as well, the normative boundaries of different unlawful forms of conduct can be observed.

In principle, any violation of regulations without consequences reflected at least in the occurrence of a concrete danger would be considered in the field of administrative law. Accordingly, it may be concluded that the threshold for activating criminal justice mechanisms is, as a rule, the occurrence of more substantial harm to the environment or harm to human health, as well as the existence of a causal link between the act and these consequences, together with the minimum required level of culpability.

Comparing the legal response on the basis of the three branches of law, Faure considers administrative sanctions suitable for regulating economic activities and strengthening the obligation to comply with standards under threat of a fine or revoking permits; he sees civil sanctions as legal protection through compensation to injured parties; while, with respect to criminal sanctions, he emphasizes their repressive characteristics and sees their deterrent function in the imposition of prison sentences or fines.⁵⁴

It seems that the Directive has resolved certain disputed issues concerning the jurisdiction of different state authorities, given the nature of unlawful acts. Certainly, the full scope of protection is achieved through the complementary application of the rules of several branches of law. Thus, after proceedings have been concluded, a wide variety of sanctions may come into consideration: penalties, exclusion from public procurement procedures,

⁵² Judgment of the Administrative Court, 3 U. 15891/10 (2009) of January 19, 2012.

⁵³ Law on General Administrative Procedure, *Official Gazette of the RS*, No. 18/2016, 95/2018 – authentic interpretation, and 2/2023 – decision of the Constitutional Court.

⁵⁴ Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law? *Journal of Environmental Law*, 36(3), 137.

revocation of a permit, prohibition on conducting an activity, confiscation of property, publication of data on convicted persons, etc.⁵⁵

5. CONCLUSION

Several branches of law provide legal protection to the environment. Civil law does so in the field of compensation, administrative law in the field of violations of environmental regulation, and criminal law in suppressing the most serious consequences affecting both the environment and human life and health. One legal mechanism does not exclude another, and they should therefore be viewed as complementary. This is expected given the number and variety of ways in which the environment can be endangered. Some are more serious, some less so, and, depending on the circumstances of the particular case, the appropriate level of protection must be “determined.”

The criminal law response is also supported by Directive 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law. This paper focused on the Directive’s solutions concerning intention and serious negligence, and on understanding these institutes within the framework of domestic law. These are subjective elements of criminal offenses, that is, forms of culpability. Concepts named in this way are characteristic of countries of the Anglo-Saxon legal tradition; they have similarities with the domestic understanding of intent and negligence, but they cannot be fully equated with them. Nevertheless, although the rules contained in directives are binding, they do not have to be literally transposed into the relevant legal system. Their purpose lies in normative shaping that produces useful effects, which in this case means effective protection of the environment through criminal law. Therefore, for understanding and later applying the rules on intention and serious negligence under the Directive, their interpretation in national law and in the case law of the Court of Justice of the EU is also important. In addition, the latest (although still unadopted) proposal for amendments to the CC also covers criminal offenses against the environment, and the Serbian legislature opted to align intention and serious negligence with intent and negligence. For all these reasons, it seems, there were grounds to attempt, to the greatest extent possible, to analyze intention and serious negligence through the prism of intent and negligence within the meaning of Articles 25 and 26 of the CC, while also

⁵⁵ Atanasova, D., Krasteva, N. (2025). Environmental Protection and the New Safeguards Provided in Directive (EU) 2024/1203 on the Protection of the Environment Through Criminal Law. *Environment. Technology. Resources*. Rezekne, Latvia Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference, V, 40.

introducing into the explanation of their content certain views advocated in Anglo-American legal thought, in line with the *mens rea* element of the criminal offense in that tradition.

In principle, it could be concluded that, under intention, the Directive understands direct intent and *dolus eventualis* through the will to engage in conduct prohibited by regulations, or through acceptance of such conduct, while it also introduces the criterion of the likelihood of the consequence occurring. This latter condition requires consideration of the relationship between the lower boundary of intent and the upper boundary of negligence, and therefore necessarily introduces the category of conscious or unconscious disregard of risk into the entire construction. Furthermore, a negligent perpetrator is subject to the requirement that they were “obliged to be cautious,” that is, to invest reasonable efforts to prevent harm to the environment or human health, or the occurrence of a concrete danger. At the same time, it should always be borne in mind that there is room for a criminal law response only when other instruments are powerless to respond to such conduct. Sometimes the appropriate sanction will be a measure of administrative law (revocation of a permit, a fine, exclusion from public procurement procedures, etc.), sometimes of civil law (compensation for damage in civil proceedings), and sometimes the negative impact on the environment will be so significant that it requires the harshest, criminal law response (imprisonment, confiscation of property, a fine). Accordingly, it is necessary to establish that unlawful conduct occurred, that a legally prohibited consequence resulted from it, and that a causal link exists between these elements. Examples will often include conduct outside permitted limits, conduct outside the regulatory system, substantial harm to the environment, life, and human health, and, of course, culpable conduct, that is, the perpetrator’s psychological relationship to the environmental offense. The element of culpability can often be decisive in determining whether the matter concerns a criminal offense or another, lesser violation. In addition, more frequent application of the rules on the liability of legal persons for criminal offenses would strengthen the existing methods of protection.

A sound regulatory framework is an important prerequisite for lawful conduct by state authorities. Their proper application achieves the real purpose of normative acts. That is why the true effects are best reflected in practice. In all of this, the possibilities offered by positive law must be kept in mind. Still, sometimes even all of that is not enough, and a synergy of different expert approaches, both theoretical and practical, contributes to a better clarification of individual institutes, such as, indeed, intention and serious negligence.

BIBLIOGRAPHY

- Ambos, K. (2021). Protecting the Environment through International Criminal Law?. Available at: <https://www.ejiltalk.org/protecting-the-environment-through-international-criminal-law/>.
- Atanasova, D., Krasteva, N. (2025). Environmental Protection and the New Safeguards Provided in Directive (EU) 2024/1203 on the Protection of the Environment Through Criminal Law. *Environment. Technology. Resources*. Rezekne, Latvia Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference, V, 37–41.
- Bajović, V. (2024). Krivičnopravna zaštita životinja u svetlu EU Direktive 2024/1203. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 96(4), 1104–1131.
- Balaž, E. (2024). Pravna zabluda u kontekstu krivičnih dela protiv životne sredine. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 96(4), 1438–1451.
- Banović, B. (2017). Kompetentnost subjekata otkrivanja i gonjenja u funkciji efikasnog suzbijanja privrednih krivičnih dela. *Privredna krivična dela*, Stevanović, I., Čolović, V. eds. Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research / Institute of Comparative Law, 167–185.
- Banović, J. (2022). Dvojna priroda nehata u krivičnom pravu. Doctoral dissertation. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Law.
- Banović, J. (2023). Tačke spajanja i razdvajanja srpskog i međunarodnog krivičnog prava na primeru čl. 30 Rimskog statuta. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – reforma pravosudnih zakona Republike Srbije“*, Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. eds. Belgrade–Palić: Association for International Criminal Law and the Faculty of Law, University of Belgrade, 127–135.
- Batrićević, A. (2017). Ekološka krivična dela i kriminalitet korporacija. *Privredna krivična dela*. Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research, Institute of Comparative Law, 243–256.
- Delić, N. (2021). Krivično pravo – posebni deo. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Law.
- Elholm, T., Colson, R. (2016). The Symbolic Purpose of EU Criminal Law. Chapter published in: *EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity: Legal Cultures in the Area of Freedom, Security and Justice*, Colson, R., Field, S. eds. Cambridge: Cambridge University Press, 48–64.
- Ilić, A. (2017). Tradicionalni teorijski pristup u objašnjenju moralne panike. *Faculty of Security Studies Annual*, 1, 295–312.
- Lukić, N. (2025). Nova Direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Odnos međunarodnog krivičnog i nacionalnog krivičnog prava“*, Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. eds. Belgrade/Palić: Association for International Criminal Law, 323–344.

- Faure, M. G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law? *Journal of Environmental Law*, 36(3), 323–342.
- Marković, I. (2022). Characteristics of Environmental Crimes as Challenges for their Detection and Proving. *Thematic Conference Proceedings of International Significance / Contemporary Challenges in Detecting and Proving Crime*. Archibald Reiss Days, 12, 113–128.
- Milošević, M. (2012). *Odgovornost pravnih lica za krivična dela*. Doctoral dissertation. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Law.
- Milošević, M. (2022). *Krivično pravo – posebni deo: izabrane inkriminacije za studije nauka bezbednosti*. Belgrade: University of Belgrade – Faculty of Security Studies.
- Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 135–144.
- Pigaroff, D., Robinson, D. (2016). A Commentary: Article 30. The Rome Statute of the International Criminal Court, 3rd edition, Triffterer, O., Ambos, K. eds. C. H. Beck-Hart-Nomos, 1111–1124.
- RERI Legal Team (2024). *Zaštita životne sredine pravnim sredstvima – Pravna analiza sudskog postupka koji je RERI pokrenuo protiv Elektroprivrede Srbije zbog ugrožavanja zdravlja ljudi*. Belgrade: Renewables and Environmental Regulatory Institute, 1–31. Available at: <https://rerl.org.rs/wp-content/uploads/2024/04/Pravna-analiza-sudskog-postupka-RERI-vs-EPS.pdf>.
- Radisavljević, I., Banović, J. (2023). Nehatno lišenje života iz čl. 118. KZ. Teorija, praksa i osvrt na odgovornost pravnih lica. *Zbornik radova Kopaoničke škole prirodnog prava „Slobodan Perović“*, 151–168.
- Statistical Office of the Republic of Serbia (2025). *Punoletni učinioi krivičnih dela, 2024*. Available at: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20251190.pdf>.
- Robinson, D. (2022). *Ecocide – Puzzles and Possibilities*. *Journal of International Criminal Justice*, 20, 313–347.
- Stop Ecocide Foundation (2021). *Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and Core text*. Available at: <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/60d1e6e604fae2201d03407f/1624368879048/SE+Foundation+Commentary+and+core+text+rev+6.pdf>.
- Škulić, M. (2024). *Krivično pravo i adekvatnost zaštite životne sredine – Međunarodni pravni standardi i materijalno krivično zakonodavstvo Srbije – usaglašenost ili ne?*. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 96(4), 1036–1069.
- Škundrić, A. (2023). *Ekocid u međunarodnom krivičnom pravu*. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – reforma pravosudnih zakona Republike Srbije“*, Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. eds. Belgrade/Palić: Association for International Criminal Law and the Faculty of Law, University of Belgrade, 443–458.

Vuković, I. (2021). *Krivično pravo – Opšti deo*. Belgrade: University of Belgrade – Faculty of Law.

Working Group on the National Criminalisation of Ecocide (2025). *Manual for a National Criminalisation of Ecocide*. 1–35.

Legal Acts

European Union: Council of the European Union, Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

Draft Law on Amendments to the Criminal Code – text of the regulation. Available at: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/120925/120925-vest9.html>

Criminal Code, *Official Gazette of the RS*, No. 85/2005, 88/2005 – corr., 107/2005 – corr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, and 94/2024.

Conference of the Representatives of the Governments of the Member States, Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ L. 326/47-326/390, 26 October 2012. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>.

Law on General Administrative Procedure, *Official Gazette of the RS*, No. 18/2016, 95/2018 – authentic interpretation, and 2/2023 – decision of the Constitutional Court.

Case Law

Judgment of the Court (Grand Chamber), September 13, 2005, Case C-176/03, Commission of the European Communities v. Council of the European Union.

Judgment of the Supreme Court of Cassation, Prev 376/2020, of December 24, 2020.

Judgment of the Supreme Court of Cassation, Kzz 259/2014, of April 29, 2014.

Decision of the Appellate Court in Belgrade, Kž2 No. 3337/13, of September 24, 2013.

*Др Вељко Турањанин**
Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0001-9029-0037

МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИ ПРИСТУП У ПРЕВЕНЦИЈИ, ОТКРИВАЊУ, ИСТРАЗИ И ПРОЦЕСУИРАЊУ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ КАО СТАНДАРД ДИРЕКТИВЕ 2024/1203**

САЖЕТАК: Доношењем Директиве (ЕУ) 2024/1203 о заштити животне средине кроз кривично право, Европска унија је поставила нови, јединствен и свеобухватан стандард у области еколошког кривичног права. Овај правни инструмент замењује раније директиве 2008/99/ЕЗ и 2009/123/ЕЗ. Једна од кључних новина јесте захтев за мултидисциплинарним приступом у превенцији, откривању, истрази и процесуирању кривичних дела против животне средине. Еколошки криминал има сложену, прекограничну и често транснационалну димензију. Поред правних и кривичнопроцесних инструмената, неопходна је интеграција знања и ресурса различитих дисциплина: права, криминологије, екологије, хемије, биологије, токсикологије, економије и информационих технологија.

Директивом се изричито наглашава обавеза држава чланица да обезбеде довољно стручног особља и финансијских, техничких и технолошких ресурса за борбу против еколошког криминала.

Поред тога, Директива истиче значај координације и сарадње не само унутар једне државе (између различитих ин-

* e-mail: turanjaninveljko@gmail.com, редовни професор.

** Рад је примљен 3. 9. 2025, а прихваћен је за објављивање 2. 12. 2025. године.

ституција), већ и у нивоу Европске уније. Указује се на улогу Евроџаста (Eurojust), Европола, Европског јавног тужилаштва и Европске канцеларије за борбу против превара (OLAF) у обезбеђивању техничке и оперативне подршке. Такав приступ подразумева да се борба против еколошког криминала не може свести искључиво на кривично гоњење, већ захтева интеграцију превентивних мера, административних санкција, цивилноправне одговорности и кривичноправних инструмената у један целовит систем. Мултидисциплинарни приступ обухвата и учешће јавности и невладиних организација. Члан 15. Директиве обезбеђује процесна права за лица и удружења која штите животну средину, чиме се ствара простор за допринос грађана и цивилног сектора у заштити јавног добра. Директивом се потврђује став да савремени еколошки криминал није могуће успешно санкционисати без интеграције знања и сарадње различитих дисциплина и актера. Стандард мултидисциплинарности, представља суштински елемент европског кривичноправног система заштите животне средине и модел који ће, у процесу хармонизације, имати снажан утицај и на земље кандидате за чланство у ЕУ.

Кључне речи: Директива (ЕУ) 2024/1203, еколошки криминал, мултидисциплинарни приступ, кривично право, заштита животне средине, истрага и процесуирање, Европска унија

1. УВОД

Доношењем Директиве (ЕУ) 2024/1203 Европског парламента и Савета о заштити животне средине путем кривичног права (*Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law*),¹ Европска унија је начинила значајан корак у правцу јачања еколошког кривичноправног оквира и унапређења заштите животне средине. Ова директива, усвојена у априлу и ступила на снагу у мају 2024. године, представља прекретницу у развоју европског еколошког кривичног права, не само због проширеног каталога кривичних дела и поопштравања санкција, већ пре свега због увођења мултидисциплинарног приступа као системског стандарда у превенцији, откривању, истрази и процесуирању кривичних дела против животне средине.

¹ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April, 2024.

За разлику од претходних директива 2008/99/ЕЗ и 2009/123/ЕЗ, које су се углавном фокусирале на дефинисање инкриминација и уједначавање минималних санкција, нова директива уводи свеобухватни концепт који почива на интеграцији различитих дисциплина и институција. Полазна премиса овог концепта јесте сазнање да се еколошки криминал не може сузбити искључиво применом кривичноправних инструмената, већ захтева повезивање знања и ресурса из више области — права, екологије, хемије, биологије, токсикологије, економије, криминологије и информационих технологија. Таква интеграција омогућава не само делотворније откривање и доказивање, већ и превентивно деловање усмерено ка раном препознавању и спречавању еколошких ризика.

Директива посебно истиче обавезу држава чланица да обезбеде довољно људских, техничких и финансијских ресурса за спровођење овог приступа. Поред јачања институционалних капацитета полиције, тужилаштва и судова, нагласак је на њиховој специјализацији, стручној обуци и континуираној едукацији. У том контексту, формирање мултидисциплинарних тимова који обједињују правнике, форензичаре, инспекторе за животну средину, ИТ стручњаке и научнике различитих профила постаје нужан предуслов за ефикасно сузбијање еколошког криминала.

Поред националног нивоа, Директива наглашава и важност европске и међународне координације. Институције као што су Евројаст (Eurojust), Европол, Европско јавно тужилаштво (EPPO) и Канцеларија за борбу против превара (OLAF) имају централну улогу у обезбеђивању техничке и оперативне подршке државама чланицама, чиме се ствара интегрисани систем сарадње и заједничке одговорности на нивоу Уније.

Додатно, Директива у чл. 15. препознаје значај учешћа цивилног друштва, јавности и невладиних организација, којима се гарантују процесна права у вези са заштитом животне средине. На тај начин, приступ правди постаје инклузивнији, а систем заштите транспарентнији и демократскији.

Суштински, Директива (ЕУ) 2024/1203 не третира еколошки криминалитет као изоловану категорију деликата, већ као системску претњу која захтева интердисциплинарно, превентивно и научно засновано деловање. Увођењем стандарда мултидисциплинарности, ЕУ је поставила нови модел еколошког кривичног права заснован на интеграцији, сарадњи и заједничкој одговорности. Тај модел, осим што унапређује правосудну ефикасност унутар Уније, има потенцијал да обликује реформске процесе и у државама кандидатима за чланство, укључујући и Републику Србију.

2. МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОСТ КАО СИСТЕМСКИ ПРИНЦИП У ЕКОЛОШКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ ЕУ

Директива (ЕУ) 2024/1203 представља прекретницу у начину на који Европска унија схвата и институционално организује борбу против еколошког криминала. Док је у претходним нормативним инструментима тежиште било на дефинисању инкриминација и санкција, нова директива уводи шири концепт – мултидисциплинарност као системски принцип. Овај приступ произилази из свести да савремени еколошки криминалитет није само правно питање, већ феномен који се налази на пресеку права, науке, технологије и економије.

У преамбули Директиве посебно се наглашава да

„...кривична дела против животне средине имају сложену и често транснационалну димензију која захтева координисано деловање више дисциплина и институција“².

Управо та констатација чини основу за нови нормативни стандард. Еколошка кривична дела, као што су илегално управљање отпадом, испуштање загађујућих супстанци, трговина угроженим врстама или уништавање заштићених станишта, често укључују сложене техничке и научне процесе које традиционални кривичноправни механизми не могу у потпуности обухватити.

Мултидисциплинарни приступ подразумева интеграцију различитих струка и сектора у свим фазама: од превенције, преко откривања и истраге, до процесуирања и извршења санкција. То значи да се у кривични поступак све више укључују стручњаци из области екологије, хемије, биологије, токсикологије, информационих технологија, финансијске форензике и других научних дисциплина. Њихова улога није споредна већ суштинска, јер омогућава доказивање узрочних веза, процену степена штете, као и идентификацију извршилаца у комплексним техничким системима.

Посебно је важно нагласити да овај принцип не остаје на декларативном нивоу. Директива у више својих одредаба, нарочито у члановима који се односе на имплементацију и ресурсе, прописује обавезу држава чланица да обезбеде „довољно обучено особље, финансијске ресурсе и техничку опрему“ за ефикасну примену директиве. То обухвата не само

² European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April, 2024.*

полицију и тужилаштво, већ и инспекцијске органе, лабораторије, правосудне институте, па чак и универзитете и истраживачке центре као изворе експертског знања.

Практична вредност оваквог приступа огледа се у стварању мреже експертизе унутар које сваки актер – правни, технички или научни – има своју улогу у идентификацији, доказивању и спречавању еколошких деликата. Тиме се гради нови модел еколошке правде, који је у суштини превентиван и колаборативан. Уместо вертикалног односа између државе и починиоца, успоставља се хоризонтална сарадња између институција, струка и цивилног друштва, што омогућава благовремено реаговање и дугорочну заштиту природних ресурса.

Мултидисциплинарност, како је Директива дефинише, није само инструмент већ и вредносни оквир. Она промовише културу заједничке одговорности, у којој заштита животне средине постаје интегрисани део правосудног, управног и научног система сваке државе чланице. На тај начин се постиже ефекат који надилази појединачне кривичне поступке – ствара се институционални оквир у коме се знање, технологија и право прожимају у функцији заштите јавног добра.

3. ИНСТИТУЦИОНАЛНА И СТРУЧНА ИНФРАСТРУКТУРА ЗА ПРИМЕНУ МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОГ ПРИСТУПА

Примена мултидисциплинарног приступа у превенцији и сузбијању еколошког криминала, како је предвиђено Директивом (ЕУ) 2024/1203, захтева постојање одговарајуће институционалне и стручне инфраструктуре. Овај приступ није могуће спровести у пракси без добро координисане сарадње различитих органа, институција и стручних тела која делују на националном и наднационалном нивоу.

У првом реду, директива наглашава улогу полиције и истражних органа као примарних актера у откривању и документовању еколошких кривичних дела. Међутим, за разлику од класичних облика криминалитета, еколошки криминал се често не може утврдити традиционалним методама. Полицијски службеници морају поседовати специфична знања из области екологије, хемије, биологије, геологије и токсикологије, како би разумели структуру и последице штетних радњи. Директива зато предвиђа обавезу држава чланица да успоставе специјализоване полицијске јединице или тимове, који ће бити обучени и технички опремљени за откривање и спречавање еколошког криминала.

Следећи ниво чини јавно тужилаштво, које има централну улогу у процесуирању ових дела. Директива посебно инсистира на томе да тужиоци морају имати приступ стручним консултантима и експертима из природних и техничких наука. Само тако је могуће квалитетно проценити да ли постоји узрочно-последична веза између радње и настале штете, као и који су објективни параметри угрожавања животне средине. Модел који се све више примењује у пракси појединих држава чланица јесте оснивање „еко-тужилаштава“ – специјализованих одељења у оквиру јавних тужилаштава која се искључиво баве еколошким кривичним делима.

Не мање значајна је и улога инспекцијских органа, који представљају спону између управног и кривичног система. Еколошки инспектори често први долазе до информација о противправним радњама, те њихова ефикасна сарадња са тужилаштвом и полицијом представља предуслов за благовремено покретање поступка. Директива наглашава потребу за формалним успостављањем канала комуникације и размене података између инспекција, јавних тужилаштава и судова, како би се избегли пропусти који су у прошлости често доводили до некажњивости.

Посебну димензију овом систему даје форензичка и лабораторијска подршка. Испитивање узорака земљишта, воде, ваздуха, биљака или животиња захтева примену најсавременијих метода и технологија. У том контексту, директива подстиче државе чланице да развијају националне и регионалне центре за еколошку форензику, који би пружали независну и поуздану експертску подршку органима гоњења и судовима. Ови центри имају задатак не само да анализирају доказе, већ и да учествују у превентивним активностима и проценама ризика.

Директива такође указује на неопходност примене информационих и комуникационих технологија (ИКТ) у откривању и праћењу еколошког криминала. Савремени системи надзора, сателитско праћење, географски информациони системи (GIS), као и анализа великих података (big data analytics), све више постају део арсенала којим државе могу уочити обрасце незаконитог понашања и идентификовати сумњиве активности. Развој ових технологија омогућава рано упозоравање и брже реаговање, што је од кључне важности у случајевима када еколошка штета може имати неповратне последице.

Институционални оквир који директива поставља подразумева не само вертикалну хијерархију деловања (од локалног нивоа ка европском), већ и хоризонталну сарадњу између различитих сектора и дисциплина. Државе чланице обавезују се да развијају механизме координације и размене података између правосудних органа, инспекција, лабораторија,

научних института и невладиних организација. На тај начин се формира „екосистем институционалне сарадње“ у коме сваки актер доприноси свеобухватном циљу – ефикасној заштити животне средине и превенцији криминала.

Тако конципиран систем представља један од највиших стандарда које је Европска унија до сада установила у области еколошког кривичног права. Он подразумева да државе чланице морају напустити фрагментирани приступ и изградити интегрисане структуре које повезују право, науку и технологију у заједничку мрежу заштите. Управо то представља суштину мултидисциплинарности у пракси — функционално јединство институција и стручњака различитих профила у заједничком циљу очувања животне средине.

4. ЕВРОПСКИ ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР И ПРЕКОГРАНИЧНА САРАДЊА

Једна од суштинских новина коју доноси Директива (ЕУ) 2024/1203 јесте јачање европске димензије у борби против еколошког криминала. Док су ранији инструменти Европске уније у овој области претежно били усмерени на националне прописе и санкције, нова директива у потпуности препознаје транснационални карактер еколошких кривичних дела. Незаконито управљање отпадом, трговина опасним супстанцама или угроженим врстама, као и загађење међународних водоотокова, не познају државне границе. Стога је ефикасна заштита животне средине незамислива без прекограничне сарадње и без активне улоге европских институција које имају мандат да координирају, подрже и уједначе поступање држава чланица.

4.1. Улога Евроцаста у координацији и правосудној сарадњи

Основни задатак Евроцаста огледа се у подупирању и јачању сарадње међу националним органима надлежним за истрагу и кривично гоњење у вези са тешким кривичним делима за која је надлежан Евроцаст,³ када та кривична дела погађају две или више држава чланица или захтевају заједничко кривично гоњење, на основу радњи које су спровели

³ Schinina, M. (2020). What balance between Eurojust and Europol from a parliamentary angle?. *New Journal of European Criminal Law*, 11(2).

и информација које су прибавили органи држава чланица, Европол, ЕЈТ и ОЛАФ. Приликом спровођења својих задатака Евроцаст узима у обзир све захтеве надлежног органа државе чланице, све информације које достављају органи, институције, канцеларије и агенције ЕУ, те олакшава извршавање захтева за правосудну сарадњу и одлука о правосудној сарадњи, између осталих захтева и одлука који се темеље на инструментима којима се спроводи начело узајамног признавања. Евроцаст обавља своје задатке на захтев надлежних органа држава чланица, на властиту иницијативу или на захтев ЕЈТ-а у оквиру граница надлежности ЕЈТ-а.⁴

У том контексту, Директива изричито упућује на значај Евроцаста као кључне институције за координацију правосудне сарадње у кривичним стварима. Евроцаст делује као оперативни чвор који омогућава брзу комуникацију и размену информација између националних тужилаштава и судова, посебно у случајевима који захтевају истовремене истраге у више држава чланица. У складу са Директивом, Евроцаст може помоћи у формирању заједничких истражних тимова (*Joint Investigation Teams – JITs*), у којима сарађују тужиоци, полицијски службеници, инспектори и форензичари из различитих држава. Овај механизам омогућава синхронизовано прикупљање доказа, избегавање сукоба надлежности и убрзано покретање кривичних поступака.

4.2. Европол као извор обавештајне и техничке подршке

Европол је основан Одлуком 2009/371/ЈНА (*Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol)*)⁵ као орган Европске уније ради подупирања и јачања деловања надлежних органа држава чланица и њихове заједничке сарадње у спречавању и сузбијању организованог криминалитета, тероризма и других облика тешких кривичних дела, која утичу на две или више држава чланица. Чл. 88. Уговора

⁴ Weyembergh, A., Theodorakakou, G. (2023). The role of Europol and Eurojust in countering the threat of FTFs: An evolving mandate. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2).

European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 2002/187/JHA*, PE/37/2018/REV/1 OJ L 295, 21 November 2018. Чл. 2.

⁵ European Union: Council of the European Union, *Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol)*, OJ L 121, 15 May 2009.

о функционисању Европске уније (УФЕУ) (Treaty on the Functioning of the European Union)⁶ предвиђа се да Европол буде уређен уредбом, усвојеном у складу с редовним законодавним поступком, што се и десило 2016. године. Наиме, 11. маја 2016. године је донета Уредба (ЕУ) 2016/794 о Агенцији Европске уније за сарадњу органа за вршење законодавства (Европол), те о замени и стављању ван снаге одлука 2009/371/ЈНА, 2009/934/ЈНА, 2009/935/ЈНА, 2009/936/ЈНА и 2009/968/ЈНА.⁷

У Преамбули је наглашено да велике криминалне и терористичке мреже представљају велику опасност за унутрашњу сигурност ЕУ и за сигурност и egzистенцију грађана, при чему доступне процене опасности показују да се криминалне групе у својим активностима све више баве различитим кривичним делима и преко граница једне земље. Национални органи за извршавање законодавства стога треба да ближе сарађују са својим партнерима у другим државама чланицама, те је самим тим потребно опремити Европол за бољу подршку државама чланицама у спречавању криминалитета, анализи и истрагама широм ЕУ. Такође, с обзиром на чињеницу да се тешка кривична дела често врше ван унутрашњих граница, Европол би требало да подупире и јача активности држава чланица и њихову међусобну сарадњу у спречавању и сузбијању тешких дела која утичу на две или више држава чланица. Будући да је тероризам једна од најзначајнијих опасности за сигурност ЕУ, Европол би требало да помаже државама чланицама у суочавању с најчешћим изазовима у том погледу.⁸ Потом, Европол би требало да подржава и јача активности и сарадњу у суочавању с оним облицима криминалитета који утичу на интересе Уније.⁹ Организовани криминалитет, као један од облика криминалитета у надлежности Европола, и даље остаје у оквиру главних циљева овог органа, с обзиром на то да је због његовог опсега, важности и последица потребан заједнички приступ држава чланица,

⁶ Conference of the Representatives of the Governments of the Member States, *Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union*, 2008/C 115/01, European Union (EU), 13 December 2007.

⁷ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA*, OJ L 135, 24 May 2016.

⁸ Tas, S. (2023). The dangerous increasing support of Europol in national criminal investigations: An additional layer of complexity. *New Journal of European Criminal Law*, 14(4).

⁹ Weyembergh, A., Armada, I., Brière, C. (2015). Competition or Cooperation?. State of Play and Future Perspectives on the Relations between Europol, Eurojust and the European Judicial Network. *New Journal of European Criminal Law*, 6(2), 258–287.

али Европол такође треба да пружа подршку у спречавању и сузбијању повезаних кривичних дела извршених с циљем прибављања средстава за извршење дела која су у надлежности Европола или олакшавања, извршења или осигуравања некажњивости њиховог извршења.¹⁰ Важно је напоменути и да је Европол основан Уредбом заменио Европол основан Одлуком 2009/371/ЈНА.¹¹

Самим тим, други кључни актер у европској архитектури безбедности животне средине јесте Европол, који у оквиру својих задатака пружа обавештајну, аналитичку и техничку подршку државама чланицама. Еколошки криминал је, по својој природи, високо профитабилан и често повезан са другим облицима организованог криминалитета – као што су прање новца, корупција или трговина људима. Управо зато Европол развија специјализоване аналитичке центре (Analysis Projects) посвећене праћењу и анализи еколошких кривичних активности, укључујући и коришћење нових технологија за откривање незаконитих активности у реалном времену.

4.3. Европско јавно тужилаштво (EPPO) – нова димензија процесуирања

ЕЈТ је основан као орган Европске уније са правном способношћу, при чему сарађује са Евроџастом и ослања се на његову помоћ.¹² ЕЈТ је одговоран за истрагу, кривично гоњење и подизање оптужница против учинилаца и учесника кривичних дела која утичу на финансијске интересе Уније која су предвиђена у Директиви (ЕУ) 2017/1371.¹³ У том

¹⁰ Strategic Seminar: "Eurojust and the Lisbon Treaty: Towards More Effective Action". Bruges, 20–22 September 2010 Report. (2011). *New Journal of European Criminal Law*, 2(1).

Т. 4. 5. Преамбуле Уредбе 2016/794.

¹¹ Бановић, Б., Бејатовић, С., Турањанин, В. (2020). Међународно кривично право. Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 603. Уредба 2016/794, чл. 1.

¹² Weyembergh, A. (2011). The Development of Eurojust: Potential and Limitations of Article 85 of the TFEU. *New Journal of European Criminal Law*, 2(1).

European Union: Council of the European Union, *Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO')*, OJ L 283, 31 October 2017. Чл. 3.

¹³ European Union: the European Parliament and the Council of the European Union, *Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law*, OJ L 198, 28 July 2017.

смислу ЕЈТ спроводи истраге и предузима радње кривичног гоњења, те обавља функцију тужиоца пред надлежним судовима држава чланица до правноснажног окончања предмета.¹⁴

ЕЈТ има обавезу поштовања начела владавине права и пропорционалности у свим својим активностима, спроводи истраге на непристрасан начин и прикупља све релевантне доказе, без обзира на то да ли су оптужујући или ослобађајући. Такође, истраге покреће и спроводи без непотребног одлагања. Надлежни национални органи активно помажу и подржавају истраге и кривично гоњење које спроводи ЕЈТ, при чему се сва деловања, политике или поступци воде начелом лојалне сарадње.¹⁵

Посебно место у Директиви заузима Европско јавно тужилаштво (ЕРПО), које представља најновији облик наднационалног тужилачког органа унутар ЕУ.¹⁶ Иако је његов примарни мандат усмерен на заштиту финансијских интереса Европске уније, Директива 2024/1203 препознаје могућност укључивања ЕРПО-а у поступке који се тичу еколошких деликата када они имају финансијску димензију – на пример, злоупотребу европских фондова намењених за заштиту животне средине или пројекте обновљивих извора енергије. На овај начин, Европско јавно тужилаштво постаје важан инструмент у спречавању системске корупције и финансијских злоупотреба које имају еколошке последице.

4.4. Улога ОЛАФ-а у превенцији и административним истрагама

Европска канцеларија за борбу против превара (ОЛАФ) је основана с циљем јачања борбе против преваре, корупције и свих других незаконитих активности којима се штети финансијским интересима Европске уније и Европске заједнице за атомску енергију, Уредбом (ЕУ; ЕУРАТОМ) бр. 883/2013, од 11. септембра 2013. године о истрагама које спроводи Европска канцеларија за борбу против превара (ОЛАФ) и стављању ван снаге Уредбе (ЕЗ) бр. 1073/1999 и Уредбе (Еуратом) бр. 1074/1999.¹⁷ ОЛАФ врши овлашћења додељена Комисији о проверама и

¹⁴ Уредба 2017/1939, чл. 4.

¹⁵ Уредба 2017/1939, чл. 5.

¹⁶ V.: De Hert, P., Papakonstantinou, V. (2019). Data Protection and the EPPO. *New Journal of European Criminal Law*, 10(1).

¹⁷ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU, Euratom) No 883/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 September 2013 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF) and repealing Regulation (EC) No 1073/1999 of the European Parliament and of*

инспекцијама на лицу места у државама чланицама и, у складу са важећим споразумима о сарадњи и међусобној помоћи, у трећим земљама и просторијама међународних организација. Како би се установило да ли је дошло до преваре, корупције или било које друге незаконите активности којом се штети финансијским интересима Уније у вези са споразумом или одлуком о бесповратним средствима или уговором о финансирању средствима Уније, ОЛАФ може да обавља провере и инспекције на лицу места. Током провера и инспекција на лицу места особље ОЛАФ-а поступа у складу са важећим законодавством Уније, правилима и праксама државе чланице о којој је реч и процесним гаранцијама прописаних Уредбом. На захтев ОЛАФ-а надлежни орган државе чланице пружа особљу ОЛАФ-а потребну помоћ за ефикасно обављање његових задатака. Ако је у складу с националним прописима за такву помоћ потребно одобрење судског органа, подноси се захтев за таквим одобрењем.¹⁸

Током екстерне истраге ОЛАФ може имати приступ свим релевантним информацијама, укључујући информације у базама података институција, органа, канцеларија и агенција, које су повезане с предметом који се истражује како би се по потреби установило да ли је дошло до преваре, корупције или било које друге незаконите активности којом се штети финансијским интересима Уније.¹⁹ Ако пре доношења одлуке о покретању истраге ОЛАФ добије информацију која указује на то да је дошло до преваре, корупције или било које друге незаконите активности којом се штети финансијским интересима Уније, о томе може да обавести надлежне органе државе чланице о којој је реч и по потреби надлежну службу Комисије. Надлежни органи држава чланица о којима је реч на захтев обавештавају ОЛАФ о предузетим мерама и њиховим резултатима.²⁰

Поред тога, Европска канцеларија за борбу против превара (OLAF) има превентивну и истражну улогу у административним поступцима који претходе или прате кривичне истраге. OLAF може откривати неправилности у коришћењу средстава Европске уније за еколошке пројекте, што је посебно значајно у контексту све већих улагања у зелену транзицију. Сарадња OLAF-а са Евроцастом и EPPO-ом обезбеђује вертикалну интеграцију – од административног надзора, преко тужилачке анализе, до кривичног процесуирања.

the Council and Council Regulation (Euratom) No 1074/1999, OJ L 248, 18 September 2013.

¹⁸ Уредба 883/2013, чл. 3, ст. 1–4.

¹⁹ Weyembergh, A., Brière, C. (2017). The future cooperation between OLAF and the European Public Prosecutor's Office. *New Journal of European Criminal Law*, 9(1).

²⁰ Уредба 883/2013, чл. 3, ст. 5–7.

4.5. Прекогранична сарадња као услов делотворности

Директива инсистира на томе да све државе чланице морају обезбедити ефикасне механизме прекограничне сарадње, засноване на узајамном поверењу и принципу узајамног признавања.²¹ То подразумева убрзану размену информација, хармонизоване поступке у погледу прикупљања доказа и заједничке стандарде заштите података.²² У том контексту, посебна пажња се поклања развоју интероперабилних ИТ система који омогућавају комуникацију у реалном времену између надлежних органа различитих држава.

На овај начин Европска унија ствара интегрисани систем борбе против еколошког криминала, у коме национални и наднационални нивои више не делују изоловано, већ као делови јединственог правосудног простора. Оваква архитектура не само да повећава делотворност истрага и процеса, већ симболизује и нову етапу у изградњи „европског еколошког правосуђа“ – система у којем заштита животне средине постаје заједничка, а не искључиво национална вредност.

5. САРАДЊА СА НАУЧНОМ ЗАЈЕДНИЦОМ И ЦИВИЛНИМ ДРУШТВОМ КАО ДЕО СТАНДАРДА МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОСТИ

Једна од најиновативнијих и најпрогресивнијих одредаба Директиве (ЕУ) 2024/1203 јесте експлицитно препознавање улоге научне заједнице и цивилног друштва у борби против еколошког криминала. На тај начин, Европска унија први пут у оквиру кривичноправног инструмента у потпуности интегрише јавни, научни и невладин сектор у институционални систем заштите животне средине. Овај концепт представља логичан наставак ширег европског тренда у којем се заштита животне средине више не посматра као искључива одговорност државе, већ као заједничка обавеза целокупног друштва.

²¹ Höhn, C. (2023). Strengthening cooperation with external partners: Looking for a common response to the phenomenon of foreign terrorist fighters. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2); Ligeti, K., Marletta, A. (2016). EU Criminal Justice Actors: Accountability and Judicial Review Vis-À-Vis the EU Citizen. *New Journal of European Criminal Law*, 7(2).

²² Vanbeselaere, L. (2025). Youth justice or criminal law? The scope of 'judicial cooperation in criminal matters'. *New Journal of European Criminal Law*, 16(4).

Директива истиче да је борба против еколошког криминала неизводљива без снажне научне подршке. Еколошка кривична дела су, по својој природи, често технички сложена и доказно захтевна: утврђивање узрочности, мерење загађења, идентификација опасних материја, или процена штете по екосистем захтевају високоспецијализовано знање и савремене методе истраживања. Због тога Директива подстиче државе чланице да успоставе институционализовану сарадњу са универзитетима, истраживачким центрима и акредитованим лабораторијама, како би обезбедиле поуздану експертску подршку у свим фазама поступка – од истраге до вештачења у суду.

Поред тога, сарадња са научном заједницом има и превентивну димензију. Универзитети и научни институти могу допринети креирању политика јавног здравља, развоју нових технологија за откривање и мониторинг загађења, као и обуци службених лица у примени еколошких стандарда. На овај начин наука постаје не само инструмент доказивања већ и активни партнер у превенцији криминала, што представља суштински аспект мултидисциплинарности.

Једна од најзначајнијих новина Директиве садржана је у чл. 15, који гарантује процесна права грађанима и удружењима која се баве заштитом животне средине. Ова одредба је одраз еволуције европског еколошког права у смеру демократизације и транспарентности. Грађани и невладине организације (НВО) више нису пасивни посматрачи, већ активни актери који могу учествовати у поступцима, подносити представке, иницирати истраге и тражити правну заштиту у име јавног интереса.

У пракси, ово значи да се цивилни сектор препознаје као „сензор друштва“ који први уочава еколошке проблеме и алармира институције. Многи случајеви еколошког криминала у Европи, као што су илегално одлагање опасног отпада или уништавање заштићених станишта, првобитно су откривени захваљујући активизму локалних заједница или невладиних организација. Директива, стога, не само да подстиче сарадњу државних органа и цивилног сектора, већ захтева да се процедуре за учешће јавности формално успоставе и институционализују.

Комбинација експертског знања и јавног надзора представља суштину новог европског стандарда. Научна заједница обезбеђује доказе и техничку прецизност, док цивилно друштво обезбеђује друштвени надзор, транспарентност и етичку димензију. Ова синергија не само да јача легитимитет државних мера, већ и повећава поверење грађана у институције. Директива полази од става да ефикасна борба против еколошког криминала захтева поверење јавности, а оно се може изградити једино кроз отворене, транспарентне и инклузивне механизме.

У том контексту, Директива препознаје и улогу медија, академских форума и јавних кампања као инструмената превенције. Обавештен и образован грађанин мање је подложен манипулацијама и више је спреман да препозна и пријави еколошке неправилности. Због тога се сарадња са невладиним организацијама и научним институцијама не посматра као додатна опција, већ као структурални услов ефикасног система.

Иако се Директива формално односи на државе чланице, њен нормативни утицај шири се и на државе кандидате, укључујући Србију. У процесу хармонизације националног законодавства са правом ЕУ, биће неопходно не само ускладити материјалне норме, већ и развијати институционалне механизме сарадње са академским и цивилним сектором. Управо овај елемент – мултидисциплинарна укљученост – представља квалитативни скок који ће условити даље реформе у области еколошког права и управљања животном средином.

6. ИНТЕРОПЕРАБИЛНОСТ, ОБРАЗОВАЊЕ И ИЗГРАДЊА КАПАЦИТЕТА КАО ПРЕДУСЛОВИ МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОГ ДЕЛОВАЊА

Ефикасна примена мултидисциплинарног приступа, као што је прописано Директивом (ЕУ) 2024/1203, није могућа без три кључна предуслова: интероперабилности институција, континуираног образовања и обуке стручњака и изградње институционалних и технолошких капацитета. Ови елементи представљају темељ функционалног система који омогућава сарадњу различитих дисциплина и актера у борби против еколошког криминала.

Појам интероперабилности у контексту Директиве означава могућност непрекидне и сигурне размене података између институција које учествују у превенцији, откривању, истрази и процесуирању еколошких кривичних дела. Ово обухвата повезивање националних полицијских, тужилачких и судских база са европским информационим системима (нпр. SIS, Europol Information System, Eurojust Case Management System), као и развој националних платформи за еколошке податке. Циљ је стварање интегрисаног дигиталног екосистема у коме ће органи моћи у реалном времену да приступају релевантним информацијама, резултатима инспекција, форензичким извештајима и научним анализама.

Директива подстиче државе чланице да развијају интероперабилне ИТ системе засноване на заједничким стандардима, који омогућавају

заштиту података, брз проток информација и лаку комуникацију између националних и европских институција. Такви системи су нарочито важни у ситуацијама када постоји ризик од уништавања доказа, када је потребна хитна реакција у случају индустријских хаварија или када је еколошка штета прекогранична по свом карактеру.

Директива 2024/1203 посебно наглашава потребу за специјализованом едукацијом и обуком свих актера који учествују у борби против еколошког криминала. Ово се односи на полицијске службенике, тужиоце, судије, инспекторе, али и на стручњаке из научних дисциплина који пружају експертску подршку. Директива препоручује државама чланицама да успоставе програме мултидисциплинарне обуке, који би обухватили комбинацију правног, техничког и етичког знања.

Циљ ових програма није само подизање нивоа компетенција, већ и развијање заједничке професионалне културе међу различитим струкама. Правници морају разумети основне принципе екологије и токсикологије, док научници треба да буду упознати са процесним правилима и доказним стандардима у кривичном поступку. Оваква узајамна едукација ствара основу за боље разумевање и ефикаснију сарадњу, што је суштина мултидисциплинарности у пракси.

Изградња капацитета представља најконкретнији аспект примене мултидисциплинарног приступа. Директива наглашава обавезу држава чланица да обезбеде довољно финансијских и техничких ресурса за институције које се баве еколошким криминалом. То подразумева модернизацију лабораторија, набавку опреме за мониторинг загађења, развој софтвера за анализу података и унапређење техничке инфраструктуре инспекцијских служби.

Поред тога, изградња капацитета обухвата и развој специјализованих институција, као што су центри за еколошку форензику, националне школе за обуку истражитеља и тужилаца у области еколошког криминала, као и јединице за анализу ризика које комбинују податке из више извора. На овај начин се гради структурална одрживост система, која гарантује да мултидисциплинарни приступ није само формално проглашан, већ је и реално применљив у пракси.

Посебну димензију изградње капацитета чини образовање јавности. Директива препознаје значај подизања еколошке свести грађана и развоја културе законитости. Едукација у школама, медијске кампање, јавне трибине и сарадња са невладиним организацијама доприносе стварању друштвене климе у којој еколошки криминал више није „невидљив“ или „толерисан“. Само друштво које разуме узроке и последице загађења може пружити подршку институцијама у његовом сузбијању.

7. ЗАКЉУЧАК

Директива (ЕУ) 2024/1203 о заштити животне средине путем кривичног права представља један од најзначајнијих корака у развоју европског еколошког криминалног система. Њен највећи квалитет није само у проширивању каталога кривичних дела или у пооштравању санкција, већ у успостављању мултидисциплинарног стандарда као кључног принципа у превенцији, откривању, истрази и процесуирању еколошких деликата. На тај начин, Европска унија је признала да еколошки криминал захтева интегрисано деловање правних, научних, техничких и управних структура.

Директива поставља амбициозне али реалне захтеве: изградњу институционалних капацитета, специјализовану обуку, интероперабилност система, као и формализовану сарадњу између државних органа, научних институција и цивилног друштва. Такав модел се више не заснива на класичном вертикалном односу између државе и починиоца, већ на хоризонталној мрежи сарадње у којој сваки актер има одговорност и допринос.

У том смислу, мултидисциплинарност није само методолошки приступ, већ нови парадигматски оквир европског еколошког кривичног права. Она симболизује прелаз са репресивног ка превентивном и кооперативном моделу, у којем право постаје интегрални део ширег система управљања животном средином. За државе кандидате, попут Србије, овај стандард представља изазов, али и прилику – прилику за изградњу савремене, одговорне и науком поткрепљене правосудне праксе у служби заштите јавног добра и будућих генерација.

ЛИТЕРАТУРА

- Бановић, Б., Бејатовић, С., Турањанин, В. (2020). *Међународно кривично право*. Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу.
- De Hert, P., Papakonstantinou, V. (2019). Data Protection and the EPPO. *New Journal of European Criminal Law*, 10(1), 34–43.
- Höhn, C. (2023). Strengthening cooperation with external partners: Looking for a common response to the phenomenon of foreign terrorist fighters. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2), 231–246.
- Ligeti, K., Marletta, A. (2016). EU Criminal Justice Actors: Accountability and Judicial Review Vis-À-Vis the EU Citizen. *New Journal of European Criminal Law*, 7(2), 175–189.
- Schinina, M. (2020). What balance between Eurojust and Europol from a parliamentary angle?. *New Journal of European Criminal Law*, 11(2), 123–134.
- Strategic Seminar: “Eurojust and the Lisbon Treaty: Towards More Effective Action” Bruges, 20–22 September 2010 Report. (2011). *New Journal of European Criminal Law*, 2(1), 100–119.
- Tas, S. (2023). The dangerous increasing support of Europol in national criminal investigations: An additional layer of complexity. *New Journal of European Criminal Law*, 14(4), 534–551.
- Vanbeselaere, L. (2025). Youth justice or criminal law? The scope of ‘judicial cooperation in criminal matters’. *New Journal of European Criminal Law*, 16(4).
- Weyembergh, A., Theodorakakou, G. (2023). The role of Europol and Eurojust in countering the threat of FTFs: An evolving mandate. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2), 157–182.
- Weyembergh, A., Armada, I., Brière, C. (2015). Competition or Cooperation?. State of Play and Future Perspectives on the Relations between Europol, Eurojust and the European Judicial Network. *New Journal of European Criminal Law*, 6(2), 258–287.
- Weyembergh, A. (2011). The Development of Eurojust: Potential and Limitations of Article 85 of the TFEU. *New Journal of European Criminal Law*, 2(1), 75–99.
- Weyembergh, A., Brière, C. (2017). The future cooperation between OLAF and the European Public Prosecutor’s Office. *New Journal of European Criminal Law*, 9(1), 62–82.

Правни извори

- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- European Union: Council of the European Union, *Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol)*, OJ L 121, 15 May 2009.

- Conference of the Representatives of the Governments of the Member States, *Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union*, 2008/C 115/01, European Union (EU), 13 December 2007.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA*, OJ L 135, 24 May 2016.
- European Union: Council of the European Union, *Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO')*, OJ L 283, 31 October 2017.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law*, OJ L 198, 28 July 2017.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 2002/187/JHA, PE/37/2018/REV/1* OJ L 295, 21 November 2018.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU, Euratom) No 883/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 September 2013 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF) and repealing Regulation (EC) No 1073/1999 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (Euratom) No 1074/1999*, OJ L 248, 18 September 2013.

*Veljko Turanjanin, Ph.D.**
Faculty of Law, University of Kragujevac
ORCID: 0000-0001-9029-0037

**A MULTIDISCIPLINARY APPROACH
TO THE PREVENTION, DETECTION, INVESTIGATION,
AND PROSECUTION OF CRIMINAL OFFENSES
AGAINST THE ENVIRONMENT AS A STANDARD
OF DIRECTIVE 2024/1203****

ABSTRACT: By adopting Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law, the European Union has established a new, uniform, and comprehensive standard in the field of environmental criminal law. This legal instrument replaces the earlier Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. One of its key novelties is the requirement for a multidisciplinary approach to the prevention, detection, investigation, and prosecution of criminal offenses against the environment. Environmental crime has a complex, cross-border, and often transnational dimension. In addition to legal and criminal procedure instruments, it requires the integration of knowledge and resources from different disciplines: law, criminology, ecology, chemistry, biology, toxicology, economics, and information technology.

* e-mail: turanjaninveljko@gmail.com, Full Professor.

** The paper was received on September 3, 2025, and it was accepted for publication on December 2, 2025.

The translation of the original article into English is provided by the *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*.

The Directive expressly emphasizes the obligation of Member States to provide sufficient qualified staff and adequate financial, technical, and technological resources for combating environmental crime.

In addition, the Directive highlights the importance of coordination and cooperation not only within a single state (between different institutions), but also at the level of the European Union. It underscores the role of Eurojust, Europol, the European Public Prosecutor's Office, and the European Anti-Fraud Office (OLAF) in providing technical and operational support. Such an approach implies that the fight against environmental crime cannot be reduced exclusively to criminal prosecution, but requires the integration of preventive measures, administrative sanctions, civil liability, and criminal-law instruments into a single comprehensive system. The multidisciplinary approach also includes the participation of the public and non-governmental organizations. Article 15 of the Directive provides procedural rights for persons and associations that protect the environment, thereby creating space for citizens and the civil sector to contribute to the protection of a public good. The Directive confirms the position that contemporary environmental crime cannot be successfully sanctioned without the integration of knowledge and cooperation among different disciplines and actors. The standard of multidisciplinary is an essential element of the European system for the protection of the environment through criminal law and a model that, in the process of harmonization, will also have a strong influence on candidate countries for EU membership.

Keywords: Directive (EU) 2024/1203, environmental crime, multidisciplinary approach, criminal law, environmental protection, investigation and prosecution, European Union

1. INTRODUCTION

By adopting Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law,¹ the European Union made a significant step toward strengthening the environmental criminal-law framework and improving environmental protection. This directive, adopted in April and entering into force in May 2024, represents a turning point in the development of European environmental criminal law, not only because of the expanded catalogue of criminal offenses and the tightening

¹ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

of sanctions, but above all because it introduces a multidisciplinary approach as a systemic standard in the prevention, detection, investigation, and prosecution of criminal offenses against the environment.

Unlike the previous Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, which were mainly focused on defining offenses and harmonizing minimum sanctions, the new directive introduces a comprehensive concept based on the integration of different disciplines and institutions. The starting premise of this concept is the understanding that environmental crime cannot be suppressed solely by applying criminal-law instruments, but requires the linking of knowledge and resources from several fields – law, ecology, chemistry, biology, toxicology, economics, criminology, and information technologies. Such integration enables not only more effective detection and proof, but also preventive action aimed at the early recognition and prevention of environmental risks.

The Directive particularly emphasizes the obligation of Member States to ensure sufficient human, technical, and financial resources for the implementation of this approach. In addition to strengthening the institutional capacities of the police, public prosecutor's offices, and courts, the emphasis is on their specialization, professional training, and continuous education. In this context, the formation of multidisciplinary teams that bring together legal experts, forensic experts, environmental inspectors, IT specialists, and scientists of various profiles becomes a necessary prerequisite for the effective suppression of environmental crime.

In addition to the national level, the Directive also emphasizes the importance of European and international coordination. Institutions such as Eurojust, Europol, the European Public Prosecutor's Office (EPPO), and the European Anti-Fraud Office (OLAF) have a central role in providing technical and operational support to Member States, thereby creating an integrated system of cooperation and shared responsibility at Union level.

Furthermore, in Article 15, the Directive recognizes the importance of the participation of civil society, the public, and non-governmental organizations, which are guaranteed procedural rights in connection with environmental protection. In this way, access to justice becomes more inclusive, while the protection system becomes more transparent and democratic.

In essence, Directive (EU) 2024/1203 does not treat environmental crime as an isolated category of offenses, but as a systemic threat that requires interdisciplinary, preventive, and science-based action. By introducing the multidisciplinary approach, the EU has established a new model of environmental criminal law based on integration, cooperation, and shared responsibility. In addition to improving judicial efficiency within the Union, this model has the potential to shape reform processes in candidate countries for membership as well, including the Republic of Serbia.

2. MULTIDISCIPLINARITY AS A SYSTEMIC PRINCIPLE IN EU ENVIRONMENTAL CRIMINAL LAW

Directive (EU) 2024/1203 represents a turning point in the way the European Union understands and institutionally organizes the fight against environmental crime. Whereas earlier normative instruments focused on defining criminal offenses and sanctions, the new directive introduces a broader concept – multidisciplinary as a systemic principle. This approach stems from the awareness that contemporary environmental crime is not only a legal issue, but a phenomenon situated at the intersection of law, science, technology, and economics.

The preamble to the Directive particularly emphasizes that “environmental criminal offenses have a complex and often transnational dimension that requires coordinated action by several disciplines and institutions.” It is precisely this statement that forms the basis of the new normative standard. Environmental criminal offenses, such as unlawful waste management, the discharge of polluting substances, trade in endangered species, or the destruction of protected habitats, often involve complex technical and scientific processes that traditional criminal-law mechanisms cannot fully encompass.

A multidisciplinary approach involves the integration of different professions and sectors at all stages: from prevention, through detection and investigation, to prosecution and the enforcement of sanctions. This means that experts in ecology, chemistry, biology, toxicology, information technologies, financial forensics, and other scientific disciplines are increasingly included in criminal proceedings. Their role is not secondary, but essential, because it enables the proof of causal links, the assessment of the degree of damage, and the identification of perpetrators within complex technical systems.

It is particularly important to emphasize that this principle does not remain at the declaratory level. In several of its provisions, especially in the articles concerning implementation and resources, the Directive prescribes the obligation of Member States to provide “sufficiently trained staff, financial resources and technical equipment” for the effective implementation of the Directive. This includes not only the police and the public prosecutor’s office, but also inspection authorities, laboratories, judicial institutes, and even universities and research centers as sources of expert knowledge.

The practical value of such an approach is reflected in the creation of a network of expertise in which every actor – legal, technical, or scientific – has a role in identifying, proving, and preventing environmental offenses. This builds a new model of environmental justice, which is essentially preventive and collaborative. Instead of a vertical relationship between the State and the perpetrator, horizontal cooperation is established among institutions,

professions, and civil society, enabling timely response and long-term protection of natural resources.

Multidisciplinarity, as defined by the Directive, is not only an instrument but also a value framework. It promotes a culture of shared responsibility, in which environmental protection becomes an integrated part of the judicial, administrative, and scientific system of every Member State. In this way, an effect is achieved that goes beyond individual criminal proceedings – an institutional framework is created in which knowledge, technology, and law are interwoven in the service of protecting a public good.

3. INSTITUTIONAL AND EXPERT INFRASTRUCTURE FOR THE APPLICATION OF THE MULTIDISCIPLINARY APPROACH

The application of the multidisciplinary approach in the prevention and suppression of environmental crime, as provided for by Directive (EU) 2024/1203, requires the existence of appropriate institutional and expert infrastructure. This approach cannot be implemented in practice without well-coordinated cooperation among various bodies, institutions, and expert bodies operating at the national and supranational levels.

First, the Directive emphasizes the role of the police and investigative authorities as primary actors in the detection and documentation of environmental criminal offenses. However, unlike classic forms of crime, environmental crime often cannot be established by traditional methods. Police officers must possess specific knowledge in the fields of ecology, chemistry, biology, geology, and toxicology in order to understand the structure and consequences of harmful acts. The Directive therefore provides for the obligation of Member States to establish specialized police units or teams that will be trained and technically equipped for the detection and prevention of environmental crime.

The next level is the public prosecutor's office, which has a central role in prosecuting these offenses. The Directive particularly insists that prosecutors must have access to professional consultants and experts from the natural and technical sciences. Only in this way is it possible to assess properly whether there is a causal link between the act and the resulting damage, as well as what the objective parameters of environmental endangerment are. A model that is increasingly being applied in the practice of certain Member States is the establishment of "environmental prosecution units" –specialized departments within public prosecutor's offices that deal exclusively with environmental criminal offenses.

No less significant is the role of inspection authorities, which constitute the link between the administrative and criminal systems. Environmental inspectors are often the first to obtain information about unlawful acts, and their effective cooperation with the public prosecutor's office and the police is therefore a prerequisite for the timely initiation of proceedings. The Directive emphasizes the need to formally establish channels of communication and data exchange among inspections, public prosecutor's offices, and courts, in order to avoid mistakes that in the past often led to impunity.

Forensic and laboratory support gives this system a special dimension. Testing samples of soil, water, air, plants, or animals requires the application of the most modern methods and technologies. In this context, the directive encourages Member States to develop national and regional centers for environmental forensics that would provide independent and reliable expert support to prosecution authorities and courts. These centers are tasked not only with analyzing evidence but also with participating in preventive activities and risk assessments.

The Directive also points to the necessity of applying information and communication technologies (ICT) in detecting and monitoring environmental crime. Modern surveillance systems, satellite monitoring, geographic information systems (GIS), and big data analytics are increasingly becoming part of the arsenal by which States can identify patterns of unlawful behavior and detect suspicious activities. The development of these technologies enables early warning and faster response, which is of key importance in cases where environmental damage may have irreversible consequences.

The institutional framework established by the Directive implies not only a vertical hierarchy of action (from the local level to the European level), but also horizontal cooperation between different sectors and disciplines. Member States undertake to develop mechanisms for coordination and data exchange among judicial authorities, inspections, laboratories, scientific institutes, and non-governmental organizations. In this way, an "ecosystem of institutional cooperation" is formed in which every actor contributes to the comprehensive objective – effective environmental protection and crime prevention.

A system conceived in this way represents one of the highest standards that the European Union has so far established in the field of environmental criminal law. It requires Member States to abandon a fragmented approach and build integrated structures that connect law, science, and technology into a common protection network. This is precisely the essence of multidisciplinary in practice – the functional unity of institutions and experts of different profiles in the common objective of preserving the environment.

4. EUROPEAN INSTITUTIONAL FRAMEWORK AND CROSS-BORDER COOPERATION

One of the essential novelties introduced by Directive (EU) 2024/1203 is the strengthening of the European dimension in the fight against environmental crime. Whereas earlier European Union instruments in this area were predominantly directed toward national regulations and sanctions, the new directive fully recognizes the transnational character of environmental criminal offenses. Illegal waste management, trade in dangerous substances or endangered species, and pollution of international watercourses do not recognize State borders. Therefore, effective environmental protection is inconceivable without cross-border cooperation and without the active role of European institutions that have a mandate to coordinate, support, and harmonize the conduct of Member States.

4.1. The Role of Eurojust in Coordination and Judicial Cooperation

The basic task of Eurojust is to support and strengthen cooperation among national authorities competent for investigation and criminal prosecution in relation to serious criminal offenses falling within Eurojust's competence,² where those criminal offenses affect two or more Member States or require joint prosecution, on the basis of actions carried out and information obtained by the authorities of the Member States, Europol, the EPPO, and OLAF. In carrying out its tasks, Eurojust takes into account all requests from the competent authority of a Member State, all information provided by EU bodies, institutions, offices, and agencies, and facilitates the execution of requests for judicial cooperation and decisions on judicial cooperation, including, *inter alia*, requests and decisions based on instruments implementing the principle of mutual recognition. Eurojust performs its tasks at the request of the competent authorities of the Member States, on its own initiative, or at the request of the EPPO within the limits of the EPPO's competence.³

² Schinina, M. (2020). What balance between Eurojust and Europol from a parliamentary angle?. *New Journal of European Criminal Law*, 11(2).

³ Weyembergh, A., Theodorakakou, G. (2023). The role of Europol and Eurojust in countering the threat of FTFs: An evolving mandate. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2).

European Union: European Parliament and Council of the European Union, Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing

In this context, the Directive expressly refers to the importance of Eurojust as a key institution for coordinating judicial cooperation in criminal matters. Eurojust acts as an operational hub that enables rapid communication and the exchange of information between national public prosecutor's offices and courts, especially in cases requiring simultaneous investigations in multiple Member States. In accordance with the Directive, Eurojust may assist in the formation of Joint Investigation Teams (JITs), in which prosecutors, police officers, inspectors, and forensic experts from different States cooperate. This mechanism enables synchronized evidence-gathering, the avoidance of conflicts of jurisdiction, and the accelerated initiation of criminal proceedings.

4.2. Europol as a Source of Intelligence and Technical Support

Europol was established by Council Decision 2009/371/JHA of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol)⁴ as a European Union body for the purpose of supporting and strengthening the action of the competent authorities of the Member States and their mutual cooperation in preventing and combating organized crime, terrorism, and other forms of serious crime affecting two or more Member States. Article 88 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU)⁵ provides that Europol is to be governed by a regulation adopted in accordance with the ordinary legislative procedure, which occurred in 2016. Namely, on May 11, 2016, Regulation (EU) 2016/794 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol), replacing and repealing Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA, and 2009/968/JHA⁶ was adopted.

In the Preamble, it is emphasized that large criminal and terrorist networks pose a serious threat to the internal security of the EU and to the safety and livelihood of its citizens, while available threat assessments show that

and repealing Council Decision 2002/187/JHA, PE/37/2018/REV/1 OJ L 295, 21 November 2018. Art. 2.

⁴ European Union: Council of the European Union, Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol), OJ L 121, 15 May 2009.

⁵ Conference of the Representatives of the Governments of the Member States, Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2008/C 115/01, European Union (EU), 13 December 2007.

⁶ European Union: European Parliament and Council of the European Union, Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA, OJ L 135, 24 May 2016.

criminal groups are increasingly engaging in different forms of criminal activity across national borders. National law enforcement authorities therefore need to cooperate more closely with their partners in other Member States, and it is therefore necessary to equip Europol to better support Member States in crime prevention, analysis, and investigations throughout the EU. Also, given the fact that serious criminal offenses are often committed across internal borders, Europol should support and strengthen the activities of Member States and their mutual cooperation in preventing and combating serious offenses affecting two or more Member States. Since terrorism is one of the most significant threats to EU security, Europol should assist Member States in facing the most common challenges in this regard.⁷ Furthermore, Europol should support and strengthen activities and cooperation in addressing those forms of crime that affect the interests of the Union.⁸ Organized crime, as one of the forms of crime within Europol's competence, continues to fall within the scope of the main objectives of this body, since, owing to its scale, significance and consequences, it requires a joint approach by Member States; however, Europol should also provide support in preventing and combating related criminal offenses committed for the purpose of procuring the means to commit offenses falling within Europol's competence, or of facilitating, carrying out or ensuring the impunity of their commission.⁹ It is also important to note that Europol, established by the Regulation, replaced Europol established by Decision 2009/371/JHA.¹⁰

Accordingly, the second key actor in the European architecture of environmental security is Europol, which, within the framework of its tasks, provides intelligence, analytical, and technical support to Member States. Environmental crime is, by its nature, highly profitable and often linked to other forms of organized crime, such as money laundering, corruption, or trafficking in human beings. This is precisely why Europol is developing specialized analysis projects dedicated to monitoring and analyzing environmental

⁷ Tas, S. (2023). The dangerous increasing support of Europol in national criminal investigations: An additional layer of complexity. *New Journal of European Criminal Law*, 14(4).

⁸ Weyembergh, A., Armada, I., Brière, C. (2015). Competition or Cooperation?. State of Play and Future Perspectives on the Relations between Europol, Eurojust and the European Judicial Network. *New Journal of European Criminal Law*, 6(2), 258–287.

⁹ Strategic Seminar: "Eurojust and the Lisbon Treaty: Towards More Effective Action". Bruges, 20–22 September 2010 Report. (2011). *New Journal of European Criminal Law*, 2(1).

Recitals 4 and 5 of Regulation 2016/794.

¹⁰ Banović, B., Bejatović, S., Turanjanin, V. (2020). *Međunarodno krivično pravo*. Kragujevac: Faculty of Law, University of Kragujevac, 603.

Art. 1 of Regulation 2016/794.

criminal activities, including the use of new technologies to detect illegal activities in real time.

4.3. The European Public Prosecutor's Office (EPPO) – A New Dimension of Prosecution

The EPPO was established as a European Union body with legal personality, while cooperating with Eurojust and relying on its assistance.¹¹ The EPPO is responsible for investigating, prosecuting, and bringing to judgment the perpetrators of, and accomplices to, criminal offenses affecting the financial interests of the Union as provided for in Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law.¹² In that sense, the EPPO conducts investigations, carries out acts of prosecution, and exercises the functions of prosecutor in the competent courts of the Member States until the case has been finally disposed of.¹³

The EPPO is obliged to observe the principles of the rule of law and proportionality in all its activities. It conducts investigations impartially and collects all relevant evidence, regardless of whether it is inculpatory or exculpatory. It also opens and conducts investigations without undue delay. The competent national authorities actively assist and support the investigations and prosecutions carried out by the EPPO, with all actions, policies, and procedures being guided by the principle of sincere cooperation.¹⁴

The European Public Prosecutor's Office occupies a special place in the Directive as the most recent form of supranational prosecutorial body within the EU.¹⁵ Although its primary mandate is directed toward the protection of the financial interests of the European Union, Directive 2024/1203 recognizes the possibility of involving the EPPO in proceedings concerning environmen-

¹¹ Weyembergh, A. (2011). The Development of Eurojust: Potential and Limitations of Article 85 of the TFEU. *New Journal of European Criminal Law*, 2(1).

European Union: Council of the European Union, Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO'), OJ L 283, 31 October 2017. Art. 3.

¹² European Union: the European Parliament and the Council of the European Union, Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law, OJ L 198, 28 July 2017.

¹³ Art. 4 of Regulation 2017/1939

¹⁴ *Ibid.*, Art. 5.

¹⁵ See: De Hert, P., Papakonstantinou, V. (2019). Data Protection and the EPPO. *New Journal of European Criminal Law*, 10(1).

tal offenses when they have a financial dimension – for example, the misuse of European funds intended for environmental protection or renewable energy projects. In this way, the European Public Prosecutor's Office becomes an important instrument in preventing systemic corruption and financial abuses that have environmental consequences.

4.4. The Role of OLAF in Prevention and Administrative Investigations

The European Anti-Fraud Office (OLAF) was established with the aim of strengthening the fight against fraud, corruption and all other illegal activities detrimental to the financial interests of the European Union and the European Atomic Energy Community, by Regulation (EU, Euratom) No 883/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 September 2013 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF) and repealing Regulation (EC) No 1073/1999 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (Euratom) No 1074/1999.¹⁶ OLAF exercises the powers conferred on the Commission concerning on-the-spot checks and inspections in the Member States and, in accordance with applicable cooperation and mutual assistance agreements, in third countries and on the premises of international organizations. In order to establish whether fraud, corruption, or any other illegal activity detrimental to the financial interests of the Union has occurred in connection with a grant agreement or decision or a contract concerning financing with Union funds, OLAF may carry out on-the-spot checks and inspections. During on-the-spot checks and inspections, OLAF staff act in accordance with applicable Union law, the rules and practices of the Member State concerned, and the procedural guarantees prescribed by the Regulation. At OLAF's request, the competent authority of the Member State provides OLAF staff with the assistance necessary for the effective performance of their tasks. If, under national rules, such assistance requires authorization by a judicial authority, an application for such authorization is submitted.¹⁷

¹⁶ European Union: European Parliament and Council of the European Union, Regulation (EU, Euratom) No. 883/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 September 2013 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF) and repealing Regulation (EC) No. 1073/1999 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (Euratom) No. 1074/1999, OJ L 248, 18 September 2013.

¹⁷ Art. 3, paras. 1–4 of Regulation 883/2013.

During an external investigation, OLAF may have access to all relevant information, including information in the databases of institutions, bodies, offices, and agencies connected with the matter under investigation, in order to establish, where necessary, whether fraud, corruption, or any other illegal activity detrimental to the financial interests of the Union has occurred.¹⁸ If, before a decision to open an investigation is taken, OLAF receives information indicating that fraud, corruption, or any other illegal activity detrimental to the financial interests of the Union has occurred, it may inform the competent authorities of the Member State concerned and, where necessary, the competent Commission service. At OLAF's request, the competent authorities of the Member States concerned inform OLAF of the measures taken and of their results.¹⁹

In addition, OLAF has a preventive and investigative role in administrative proceedings that precede or accompany criminal investigations. OLAF may detect irregularities in the use of European Union funds for environmental projects, which is particularly significant in the context of increasing investment in the green transition. OLAF's cooperation with Eurojust and the EPPO ensures vertical integration – from administrative supervision, through prosecutorial analysis, to criminal prosecution.

4.5. Cross-Border Cooperation as a Condition of Effectiveness

The Directive insists that all Member States must ensure effective mechanisms of cross-border cooperation based on mutual trust and the principle of mutual recognition.²⁰ This entails the accelerated exchange of information, harmonized procedures for gathering evidence, and common data-protection standards.²¹ In this context, special attention is devoted to the development of interoperable IT systems enabling real-time communication between the competent authorities of different States.

In this way, the European Union is creating an integrated system for combating environmental crime, in which national and supranational levels no

¹⁸ Weyembergh, A., Brière, C. (2017). The future cooperation between OLAF and the European Public Prosecutor's Office. *New Journal of European Criminal Law*, 9(1).

¹⁹ Art. 3, paras. 5–7 of Regulation 883/2013.

²⁰ Höhn, C. (2023). Strengthening cooperation with external partners: Looking for a common response to the phenomenon of foreign terrorist fighters. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2); Ligeti, K., Marletta, A. (2016). EU Criminal Justice Actors: Accountability and Judicial Review Vis-À-Vis the EU Citizen. *New Journal of European Criminal Law*, 7(2).

²¹ Vanbeselaere, L. (2025). Youth justice or criminal law? The scope of 'judicial cooperation in criminal matters'. *New Journal of European Criminal Law*, 16(4).

longer act in isolation, but as parts of a single judicial area. Such an architecture not only increases the effectiveness of investigations and proceedings, but also symbolizes a new stage in the construction of “European environmental justice” – a system in which environmental protection becomes a common, rather than exclusively national, value.

5. COOPERATION WITH THE SCIENTIFIC COMMUNITY AND CIVIL SOCIETY AS PART OF THE STANDARD OF MULTIDISCIPLINARITY

One of the most innovative and progressive provisions of Directive (EU) 2024/1203 is the explicit recognition of the role of the scientific community and civil society in the fight against environmental crime. In this way, for the first time within a criminal-law instrument, the European Union fully integrates the public, scientific, and non-governmental sectors into the institutional system of environmental protection. This concept represents a logical continuation of the broader European trend in which environmental protection is no longer viewed as the exclusive responsibility of the State, but as a shared obligation of society as a whole.

The Directive emphasizes that the fight against environmental crime is impossible without strong scientific support. Environmental criminal offenses are, by their nature, often technically complex and evidentially demanding: establishing causation, measuring pollution, identifying dangerous substances, or assessing damage to an ecosystem requires highly specialized knowledge and modern research methods. For this reason, the Directive encourages Member States to establish institutionalized cooperation with universities, research centers, and accredited laboratories in order to ensure reliable expert support at all stages of the proceedings – from investigation to expert testimony in court.

In addition, cooperation with the scientific community also has a preventive dimension. Universities and scientific institutes can contribute to the creation of public health policies, the development of new technologies for detecting and monitoring pollution, and the training of officials in the application of environmental standards. In this way, science becomes not only an instrument of proof but also an active partner in crime prevention, which represents an essential aspect of multidisciplinarity.

One of the most significant novelties of the Directive is contained in Article 15, which guarantees procedural rights to citizens and associations engaged in environmental protection. This provision reflects the evolution

of European environmental law toward democratization and transparency. Citizens and non-governmental organizations (NGOs) are no longer passive observers, but active actors who may participate in proceedings, submit applications, initiate investigations, and seek legal protection on behalf of the public interest.

In practice, this means that the civil sector is recognized as a “sensor of society” that is the first to identify environmental problems and alert institutions. Many cases of environmental crime in Europe, such as the illegal disposal of hazardous waste or the destruction of protected habitats, were initially uncovered thanks to the activism of local communities or non-governmental organizations. The Directive therefore not only encourages cooperation between State authorities and civil society, but requires that procedures for public participation be formally established and institutionalized.

The combination of expert knowledge and public oversight represents the essence of the new European standard. The scientific community provides evidence and technical precision, while civil society provides social oversight, transparency, and an ethical dimension. This synergy not only strengthens the legitimacy of State measures but also increases citizens’ trust in institutions. The Directive proceeds from the position that an effective fight against environmental crime requires public trust, and that such trust can be built only through open, transparent, and inclusive mechanisms.

In this context, the Directive also recognizes the role of the media, academic forums, and public campaigns as instruments of prevention. An informed and educated citizen is less susceptible to manipulation and more prepared to recognize and report environmental irregularities. For that reason, cooperation with non-governmental organizations and scientific institutions is not viewed as an additional option, but as a structural condition of an effective system.

Although the Directive formally applies to Member States, its normative influence also extends to candidate countries, including Serbia. In the process of harmonizing national legislation with EU law, it will be necessary not only to align substantive norms, but also to develop institutional mechanisms of cooperation with the academic and civil sectors. It is precisely this element – multidisciplinary involvement – that represents a qualitative leap that will condition further reforms in the field of environmental law and environmental management.

6. INTEROPERABILITY, EDUCATION, AND CAPACITY BUILDING AS PRECONDITIONS FOR MULTIDISCIPLINARY ACTION

The effective application of the multidisciplinary approach, as prescribed by Directive (EU) 2024/1203, is not possible without three key preconditions: the interoperability of institutions, the continuous education and training of experts, and the building of institutional and technological capacities. These elements constitute the foundation of a functional system that enables cooperation among different disciplines and actors in the fight against environmental crime.

The concept of interoperability in the context of the Directive represents the possibility of continuous and secure data exchange between institutions participating in the prevention, detection, investigation, and prosecution of environmental criminal offenses. This includes connecting national police, prosecutorial, and judicial databases with European information systems (for example, SIS, Europol Information System, Eurojust Case Management System), as well as the development of national platforms for environmental data. The objective is to create an integrated digital ecosystem in which authorities will be able to access relevant information, inspection results, forensic reports, and scientific analyses in real time.

The Directive encourages Member States to develop interoperable IT systems based on common standards, enabling data protection, the rapid flow of information, and easy communication between national and European institutions. Such systems are particularly important in situations where there is a risk of destruction of evidence, where an urgent response is needed in the event of industrial accidents, or where environmental damage is cross-border in character.

Directive 2024/1203 particularly emphasizes the need for specialized education and training of all actors involved in the fight against environmental crime. This applies to police officers, prosecutors, judges, and inspectors, as well as to experts from scientific disciplines who provide expert support. The Directive recommends that Member States establish multidisciplinary training programs that would include a combination of legal, technical, and ethical knowledge.

The aim of these programs is not only to raise the level of competence, but also to develop a shared professional culture among different professions. Legal experts must understand the basic principles of ecology and toxicology, while scientists should be familiar with procedural rules and evidentiary standards in criminal proceedings. Such mutual education creates the basis for

better understanding and more effective cooperation, which is the essence of multidisciplinary in practice.

Capacity building is the most concrete aspect of applying the multidisciplinary approach. The Directive emphasizes the obligation of Member States to ensure sufficient financial and technical resources for institutions dealing with environmental crime. This entails the modernization of laboratories, the procurement of equipment for pollution monitoring, the development of data-analysis software, and the improvement of the technical infrastructure of inspection services.

In addition, capacity building also includes the development of specialized institutions, such as environmental forensics centers, national schools for the training of investigators and prosecutors in the field of environmental crime, and risk-analysis units that combine data from several sources. In this way, the structural sustainability of the system is built, guaranteeing that the multidisciplinary approach is not only formally proclaimed but also genuinely applicable in practice.

Public education constitutes a special dimension of capacity building. The Directive recognizes the importance of raising citizens' environmental awareness and developing a culture of legality. Education in schools, media campaigns, public forums, and cooperation with non-governmental organizations contribute to creating a social climate in which environmental crime is no longer "invisible" or "tolerated." Only a society that understands the causes and consequences of pollution can support institutions in suppressing it.

7. CONCLUSION

Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law represents one of the most significant steps in the development of the European environmental criminal justice system. Its greatest quality lies not only in expanding the catalogue of criminal offenses or in tightening sanctions, but in establishing the multidisciplinary standard as a key principle in the prevention, detection, investigation, and prosecution of environmental offenses. In this way, the European Union has acknowledged that environmental crime requires the integrated action of legal, scientific, technical, and administrative structures.

The Directive sets ambitious but realistic requirements: the building of institutional capacities, specialized training, system interoperability, and formalized cooperation between State authorities, scientific institutions, and civil society. Such a model is no longer based on the classic vertical relationship

between the State and the perpetrator, but on a horizontal network of cooperation in which every actor has responsibility and makes a contribution.

In this sense, multidisciplinary is not only a methodological approach, but a new paradigmatic framework of European environmental criminal law. It symbolizes the transition from a repressive model to a preventive and cooperative one, in which law becomes an integral part of the broader system of environmental management. For candidate countries, such as Serbia, this standard represents both a challenge and an opportunity – an opportunity to build modern, responsible, and science-supported judicial practice in the service of protecting a public good and future generations.

BIBLIOGRAPHY

- Banović, B., Bejatović, S., Turanjanin, V. (2020). *Međunarodno krivično pravo*. Kragujevac: Faculty of Law, University of Kragujevac.
- De Hert, P., Papakonstantinou, V. (2019). Data Protection and the EPPO. *New Journal of European Criminal Law*, 10(1), 34–43.
- Höhn, C. (2023). Strengthening cooperation with external partners: Looking for a common response to the phenomenon of foreign terrorist fighters. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2), 231–246.
- Ligeti, K., Marletta, A. (2016). EU Criminal Justice Actors: Accountability and Judicial Review Vis-À-Vis the EU Citizen. *New Journal of European Criminal Law*, 7(2), 175–189.
- Schinina, M. (2020). What balance between Eurojust and Europol from a parliamentary angle?. *New Journal of European Criminal Law*, 11(2), 123–134.
- Strategic Seminar: “Eurojust and the Lisbon Treaty: Towards More Effective Action” Bruges, 20–22 September 2010 Report. (2011). *New Journal of European Criminal Law*, 2(1), 100–119.
- Tas, S. (2023). The dangerous increasing support of Europol in national criminal investigations: An additional layer of complexity. *New Journal of European Criminal Law*, 14(4), 534–551.
- Vanbeselaere, L. (2025). Youth justice or criminal law? The scope of ‘judicial cooperation in criminal matters’. *New Journal of European Criminal Law*, 16(4).
- Weyembergh, A. (2011). The Development of Eurojust: Potential and Limitations of Article 85 of the TFEU. *New Journal of European Criminal Law*, 2(1), 75–99.
- Weyembergh, A., Armada, I., Brière, C. (2015). Competition or Cooperation?. State of Play and Future Perspectives on the Relations between Europol, Eurojust and the European Judicial Network. *New Journal of European Criminal Law*, 6(2), 258–287.
- Weyembergh, A., Brière, C. (2017). The future cooperation between OLAF and the European Public Prosecutor’s Office. *New Journal of European Criminal Law*, 9(1), 62–82.

Weyembergh, A., Theodorakakou, G. (2023). The role of Europol and Eurojust in countering the threat of FTFs: An evolving mandate. *New Journal of European Criminal Law*, 14(2), 157–182.

Legal Sources

Conference of the Representatives of the Governments of the Member States, Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2008/C 115/01, European Union (EU), 13 December 2007.

European Union: Council of the European Union, Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol), OJ L 121, 15 May 2009.

European Union: Council of the European Union, Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO'), OJ L 283, 31 October 2017.

European Union: Council of the European Union, Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

European Union: European Parliament and Council of the European Union, Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA, OJ L 135, 24 May 2016.

European Union: European Parliament and Council of the European Union, Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law, OJ L 198, 28 July 2017.

European Union: European Parliament and Council of the European Union, Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 2002/187/JHA, PE/37/2018/REV/1 OJ L 295, 21 November 2018

European Union: European Parliament and Council of the European Union, Regulation (EU, Euratom) No. 883/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 September 2013 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF) and repealing Regulation (EC) No. 1073/1999 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (Euratom) No. 1074/1999, OJ L 248, 18 September 2013..

*Prof. dr Marina N. Simović**

Fakultet pravnih nauka

Panevropskog univerziteta „Apeiron” u Banjoj Luci

ORCID: 0009-0008-3330-4023

KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE REPUBLIKE SRPSKE U SVJETLU NOVE DIREKTIVE EU IZ 2024. GODINE**

SAŽETAK: U sistemu ekoloških krivičnih djela u Krivičnom zakoniku Republike Srpske predviđeno je više krivičnih djela protiv životne sredine, u osnovnom ili kvalifikovanom obliku ispoljavanja, sa kaznama za njihove učinioce. S obzirom na potrebu efikasne i kvalitetne krivičnopravne zaštite životne sredine u cjelini ili pojedinih njenih elemenata, potrebno je konstantno vršiti inoviranje postojećih zakonskih rješenja u cilju njihovog unapređenja, kako sa aspekata potrebe savremene politike suzbijanja kriminaliteta, tako još više zbog pojave novih i različitih oblika povrede ili ugrožavanja životne sredine. Tome doprinosi takođe i potreba za usklađivanjem nacionalnih krivičnopravnih sistema sa relevantnim međunarodnim standardima. Autor u ovom radu analizira nova rješenja sadržana u Direktivi Evropske unije o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava iz 2024. godine sa aspekta njihove implementacije u krivično zakonodavstvo Republike Srpske.

Ključne reči: životna sredina, ugrožavanje, krivično djelo, direktiva, Republika Srpska

* e-mail: marina.simovic @gmail.com, redovni profesor.

** Rad je primljen 26. 8. 2025, a prihvaćen je za objavljivanje 5. 12. 2025. godine.

1. UVOD

Ekološka bezbjednost predstavlja samo jedan, ali izuzetno značajan segment bezbjednosti uopšte, kako međunarodne, tako i regionalne, pa i nacionalne bezbjednosti.¹ To je logično jer se prouzrokovane posljedice povrede ili narušavanja životne sredine uopšte ili pojedinih eko-medijuma javljaju kao ekspanzivne opasnosti koje mogu da ugroze velike oblasti zemljine površine i svega što se na njima nađe (u obliku zemljišta, vode, vazduha, biljnog i životinjskog svijeta).² Sve to dovodi do saglasnosti u međunarodnim razmjerama da se putem univerzalnih ili regionalnih, u prvom redu evropskih međunarodnih dokumenata, urede brojna pitanja od značaja za pravno uređenje, unapređenje i zaštitu životne sredine.³

Među takvim međunarodnim dokumentima regionalnog značaja koji imaju posebno veliku važnost za evropska krivična zakonodavstva,⁴ kako država članica Evropske unije, tako još više država koje su kandidati za prijem u ovu najznačajniju političku, ekonomsku i bezbjednosnu regionalnu organizaciju – javlja se nedavno donijeta Direktiva (EU) 2024/1203 Evrop-

¹ V.: Joldžić, V., Jovašević, D. (2012). Ekološko krivično pravo. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 87–109; Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 16(1–4), 95–100; Watson, A. R. (1983). A Critique of Anti-Anthropocentric Biocentrism. *Environmental Ethics*, 5(3), 245–256; Keller, D. (1997). Gleaning Lessons from Deep Ecology. *Ethics and the Environment*, 2(2), 139–148; Norton, B. G. (1991). *Toward Unity Among Environmentalists*. Oxford University Press.

² V.: Rozzi, R. (1999). The Reciprocal Links between Evolutionary – Ecological Sciences and Environmental Ethics. *BioScience*, 49(11), 911–921; May, R. (1999). Unanswered questions in ecology. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 354(1392): 1951–1959; Rosenzweig, M. L. (2003). Reconciliation ecology and the future of species diversity. *Oryx*, 37(2), 194–205.

³ V.: Schneider, D. D. (2001). The rise of the concept of scale in ecology. *BioScience*, 51(7), 545–553; Johnson, J. B., Omland, K. S. (2004). Model selection in ecology and evolution. *Trends in Ecology and Evolution*, 19(2), 101–108; Li, L. (2018). The Legislative model of Environmental Criminal Law in Germany and its reference to our country [J]. *Journal of law*, 33(11) 6, 64–70; Brack, D. (2002). Combatting international environmental crime. *Global Environmental Change*, 12(2), 143–147; Vollaard, B. (2017). Temporal displacement of environmental crime. Evidence from marine oil pollution. *Journal of Environmental Economics and Management*, 82, 168–180; White, R. (2003) Environmental Issues and the Criminological Imagination. *Theoretical Criminology*, 7(4), 483–506.

⁴ V.: Papathanasiou, K. (2017). Environmental Criminal Law. A Vital Part of the Regulatory Framework. In: Mathis, K., Huber, B. (eds) *Environmental Law and Economics. Economic Analysis of Law in European Legal Scholarship*, vol 4. Springer, Cham. 513–526; Haeri, H., Munoz-Pons, V., Touanssa, M. (2021). The specialization of environmental criminal justice. *A review of the law of environmental criminal justice: focus on 24 December 2020*. Dalloz, A., Brihi, S. (2022). *Environmental criminal law in the French legal framework*. Paris: Moncey Advocats.

skog parlamenta i Vijeća (Savjeta) Evropske unije od 11. aprila 2024. godine o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava i zamjeni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ.⁵

Radi se o Direktivi koja u značajnoj mjeri donosi nova rješenja u pogledu propisivanja ekoloških krivičnih djela, kako u osnovnom, tako još više u kvalifikovanim oblicima ispoljavanja,⁶ sa posebnim akcentom na obavezu uvođenja nove inkriminacije ove vrste pod nazivom „ekocid”,⁷ te postavljanja pravila za utvrđivanje krivične odgovornosti fizičkih, ali i pravnih lica, za ova ekološka krivična djela, uz sistem kazni i pravila za njihovo izricanje u svakom konkretnom slučaju.⁸ Time se značaj međunarodnih dokumenata,⁹ koji su donijeti u okviru Evropske unije, posebno ukazuje sa aspekta zakonodavstva država zapadnog Balkana, odnosno država koje su nastale raspadom SFR Jugoslavije krajem prošlog vijeka. S obzirom na specifičnosti pravnog sistema u Bosni i Hercegovini, oblast pravne zaštite životne sredine je uređena u sva četiri krivična zakona na više ili manje različit način uvažavajući specifične potrebe

⁵ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

⁶ V.: Федоров, Н. (2024). Дикая природа нуждается в защите Об истории укрепления уголовного права в области защиты окружающей среды. Экология и право, 89(9), 4–9; Буйлов, О. П., Брусенцев, В. И. (2015). Общая характеристика экологических преступлений. классификация экологических преступлений. Международный студенческий научный вестник № 2–3, 282–283.

⁷ V.: Овчинников, А. (2024). Улики экокцида Как собирают данные для анализа экологического ущерба от полномасштабного вторжения России в Украину. *Экология и право*, 89(9), 14–19.

⁸ V.: Ding, X., Shahzad, M. (2022). Environmental administrative penalty, environmental disclosures, and the firm's cash flow: evidence from manufacturing firms in China. *Environ Sci Pollut Res Int*. 29(24), 36674–36683; Ding, X., Qu, Y., Shahzad, M. (2019). The impact of environmental administrative penalties on the disclosure of environmental information. *Sustainability*, 11(20), 5820; Zhenghang, F., Zhenghang, F. (2022). Study on the legislative Mode of Environmental Criminal Law. *Academic Journal of Humanities & Social Sciences*, 5(17). Zhou, E. C. (2015). *Research on Environmental crime legislation*. Ocean University of China.

⁹ V.: Knaut, S. (2005). Das deutsche Umweltstrafrecht. In: *Die Europäisierung des Umweltstrafrechts. Studien zum Wirtschaftsstrafrecht*, vol. 23. Centaurus Verlag & Media, Herbolzheim, 16–144; Fischer, M. (2011). Deutschlands Umweltstrafrecht unter Änderungsdruck der EU. *NuR* 33, 564–566; Schall, H. (1998). Systematische Übersicht der Rechtsprechung zum Umweltstrafrecht. *NStZ-Rechtsprechungs – Report Strafrecht Year*, 3(12), 353–358; Kröger, D., Klauf, I. (2001). Umweltstrafrecht. In: *Umweltrecht. Recht – schnell erfaßt*. Springer, Berlin, Heidelberg, 337–358; Saliger, F. (2008). *Umweltstrafrecht*. Academia Iuris: Lehrbücher der Rechtswissenschaft. Heymann; Laufhütte, H., Möhrensclager, M. (1989). Umweltstrafrecht in neuer Gestalt. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 92(4), 912–972.

cijele države i njenih entiteta, odnosno Brčko distrikta BiH. U pravu Republike Srpske su ekološka krivična djela predviđena u posebnoj dvadeset devetoj glavi Krivičnog zakonika¹⁰ (u daljem tekstu: KZ RS) pod nazivom „Krivična djela protiv životne sredine”. Tu se razlikuju:¹¹ a) opšta ekološka krivična djela (koja su upravljena na životnu sredinu u cjelini) i b) posebna, specijalna ekološka krivična djela (koja su upravljena na pojedine eko-medijume).

2. SPECIFIČNOSTI KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE U PRAVU REPUBLIKE SRPSKE

2.1. Opšte karakteristike ekoloških krivičnih djela

KZ RS, sa novelama do kraja 2024. godine, predviđa više krivičnih djela, od kojih ćemo izložiti obilježja osnovnih, opštih, temeljnih ekoloških krivičnih djela. Među zajedničkim karakteristikama ovih krivičnih djela se, na prvom mjestu, izdvaja njihov objekat zaštite. To je životna sredina.

Kao životna sredina smatra se skup prirodnih i stvorenih vrijednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uslove za život ljudi. Tako shvaćena životna sredina se uvijek određuje prema svom kvalitetu. Kvalitet životne sredine predstavlja stanje životne sredine koje se iskazuje fizičkim, hemijskim, biološkim, estetskim i drugim indikatorima. U okviru ovako shvaćene životne sredine razlikuju se: prirodne vrijednosti, zaštićena prirodna dobra, javno prirodno dobro, geodiverzitet (geološka raznovrsnost), biodiverzitet (biološka raznovrsnost) i sl.

Kao objekat zaštite ovih krivičnih djela može se javiti životna sredina u cijelosti ili pojedini njeni vidovi, odnosno segmenti kao što su:¹² voda, vazduh, zemljište, flora i fauna koji su sadržani u litosferi, pedosferi, hidrosferi, atmosferi, biosferi i tehnosferi. Ovako shvaćene zaštićene vrijednosti predstavljaju predmet regulative domaćeg zakonodavstva, ali i propisa međunarodnog karaktera.

Brojni zakonski i podzakonski propisi uređuju oblast životne sredine. Skup tih propisa čini ekološko pravo ili pravo uređenja i zaštite životne sredine. Svi domaći propisi su u skladu sa nizom međunarodnih propisa iz ove

¹⁰ *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 64/2017, 104/2018, 15/2021, 89/2021, 73/2023, 9/2024. i 105/2024.

¹¹ Đorđević, Đ., Kolarić, D. (2020). *Krivično pravo. Posebni deo*. Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet, 167.

¹² V.: Bugarski, T. (2015). Krivični postupak za dela protiv životne sredine. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 49(4), 16–37.

oblasti. U okviru međunarodnih propisa razlikuju se dvije vrste. To su:¹³ a) propisi univerzalnog karaktera – donijeti u okviru i pod okriljem Organizacije ujedinjenih nacija i njenih organa i b) propisi regionalnog karaktera – donijeti od strane regionalnih organizacija kao što su: Savjet Evrope, Evropska unija i sl. Pored toga, brojne međunarodne organizacije se bave različitim pitanjima iz oblasti zaštite, unapređenja i očuvanja životne sredine kao što su: Komisija UN za održivi razvoj, Program UN za životnu sredinu, Program UN za razvoj, Svjetska meteorološka organizacija i dr.

Životna sredina (u cijelosti ili njeni segmenti) se štiti od svih oblika zagađenja koje predstavlja unošenje zagađujućih materija ili energije u životnu sredinu izazvano ljudskim djelatnostima ili prirodnim procesima, koje ima ili može da ima štetne posljedice na kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi. Od pojma zagađenja razlikuje se pojam degradacije životne sredine. To je proces narušavanja kvaliteta životne sredine koji nastaje prirodnom ili ljudskom aktivnošću ili je posljedica nepreduzimanja mjera radi otklanjanja uzroka narušavanja kvaliteta ili štete za životnu sredinu, prirodne ili radom stvorene vrijednosti. Inače, u pravnoj teoriji ima i takvih shvatanja koja objekt zaštite ovih krivičnih djela određuju kao pravo na zdravu životnu sredinu – jedno od osnovnih, prirodnih, univerzalnih ljudskih prava.¹⁴

Ustav Republike Srpske,¹⁵ kao osnovni, temeljni pravni akt, u drugom dijelu pod nazivom: „Ljudska prava i slobode” nabroja sistem, skup garantovanih, zajemčenih ljudskih prava, odnosno sloboda. Tako se na prvom mestu (čl. 10) proklamuje da su građani ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki su pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, veroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo. Potom slijede pojedinačno nabrojana lična prava ili slobode.

Pravo na zdravu životnu sredinu Ustav Republike Srpske garantuje definirano (čl. 35). Prema ovom ustavnom postulatu, „čovjek ima pravo na zdravu životnu sredinu”¹⁶. S tim u vezi se nalazi i rješenje prema kome je svako lice, u skladu sa zakonom, dužno da u okviru svojih mogućnosti štiti i unapređuje

¹³ V.: Pisarić, M. (2015). Pretpostavke za otkrivanje ekološkog kriminaliteta. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 49(2), 787–792.

¹⁴ V.: Jovašević, D. (2011). *Sistem ekoloških krivičnih dela*. Niš: Pravni fakultet, 78–91.

¹⁵ *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 21/1992, 28/1994, 8/1996, 13/1996, 15/1996, 16/1996, 21/1996, 21/2002, 26/2002, 30/2002, 31/2002, 69/2002, 31/2003, 98/2003, 115/2005, 117/2005, 48/2011. i 73/2019.

¹⁶ V.: Kunić, P., Karan, S. (2012). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Panevropski univerzitet Apeiron, 67–81.

životnu sredinu. U vezi sa ovim značajnim ličnim ljudskim pravom, jeste i pravo na zaštitu zdravlja (čl. 37). Naime, Ustav Republike Srpske utvrđuje da svako ima pravo na zaštitu zdravlja – zdravstvenu zaštitu, pa se zdravstvena zaštita javlja kao zajemčeno pravo na zdravstvenu zaštitu, u skladu sa zakonom.

Na posredan način pravo na zdravu životnu sredinu se štiti, doduše na specifičan način, u još dvije ustavne odredbe. To su:¹⁷

a) građani imaju pravo da javno iznose mišljenje o radu državnih i drugih organa i organizacija, da im podnose predstave, peticije i prijedloge o raznim, za život značajnim pitanjima, uključujući i pitanja koja su vezana za stanje životne sredine, odnosno za njenu ugroženost, te da na ova pitanja dobiju pravi, potpun i istinit odgovor (čl. 32). Izričito je zabranjeno da se neko lice pozove na odgovornost ili da trpi druge štetne posledice zbog javno izraženog mišljenja o radu državnih organa ili stavova iznesenih u predstavi, peticiji i prijedlogu, osim ako je u takvoj situaciji time učinio neko, bilo koje zakonom propisano krivično djelo; i

b) građani imaju pravo da učestvuju u obavljanju javnih poslova, te da pod jednakim uslovima budu primljeni u javnu službu (čl. 33).

Na kraju Ustava se utvrđuje (čl. 64) da Republika Srpska štiti i podstiče:¹⁸

a) racionalno korišćenje prirodnih bogatstava u cilju zaštite i poboljšanja kvaliteta života i zaštite i obnove životne sredine u opštem interesu, b) očuvanje i obogaćivanje istorijskog, kulturnog i umjetničkog blaga, c) naučnoistraživački rad, d) štednju u svim njenim oblicima, a posebno štednju koja je usmjerena na privredne aktivnosti i otkup stanova, e) zadruge i zadrugarstvo, f) zanatstvo i g) fizičku kulturu i sport.

Na posredan način kao objekt zaštite ekoloških krivičnih djela se javlja i zdravlje ljudi, i to zdravlje individualno neodređenog broja ljudi.¹⁹ Zdravlje predstavlja psihofizičko stanje čoveka kod koga postoji harmonična funkcija svih organa i procesa koji ga čine sposobnim za normalan život, rad i društvenu produktivnost. Tehničko-tehnološki razvoj i uopšte civilizacijski napredak, uz industrijalizaciju i upotrebu ogromnih, različitih i često opasnih izvora energije, sirovina i opasnih uređaja – dovodi do ugrožavanja života i zdravlja svih ljudi koji se nađu na određenom prostoru, odnosno u zoni dejstva ekspanzivne ekološke opasnosti.

¹⁷ V.: Marković, G. (2021). *Ustavno pravo*. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet, 98–107.

¹⁸ V.: Kuzmanović, R. (2011). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Pravni fakultet, 89–92.

¹⁹ Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine, 591.

Ova krivična djela su najčešće određena blanketnom dispozicijom.²⁰ To znači da njihovu radnju izvršenja predstavlja svaka djelatnost činjenja ili nečinjenja kojom se odstupa od ekoloških propisa, kojima se, dakle, krše propisi iz oblasti ekološkog (kao posebne grane upravnog) prava. To znači da je za upotpunjavanje sadržine i obilježja bića ovih krivičnih djela potrebno izvršiti analizu drugih vankrivičnopravnih propisa kako bi se saznalo koja su ponašanja dopuštena, a koja su zabranjena.

U okviru ekoloških krivičnih djela razlikuju se: a) prava ili čista ekološka krivična djela (ekološka krivična djela u užem smislu) – krivična djela koja su sistematizovana u KZ RS, u grupi krivičnih djela protiv životne sredine i b) neprava ili relativna ekološka krivična djela (ekološka krivična djela u širem smislu) – krivična djela koja su predviđena u drugim grupama krivičnih djela u okviru KZ RS ili u sporednom, dopunskom ili pomoćnom krivičnom zakonodavstvu. Ona su na posredan način upravljena protiv životne sredine, ali se uz ovu vrijednost kao pretežan, primaran ili prevalentan objekt zaštite javljaju druge društvene vrijednosti prema čijem značaju su upravo ova djela i sistematizovana u druge grupe krivičnih djela kao što su npr. djela protiv zdravlja ljudi, djela protiv opšte sigurnosti ljudi ili imovine i dr.

Posljedica ekoloških krivičnih djela je određena kao:²¹ a) ugrožavanje životne sredine i b) ugrožavanje zdravlja ljudi. Ta opasnost je kod nekih krivičnih djela apstraktna, a kod drugih konkretna. Konkretna, neposredna, bliska, stvarna opasnost predstavlja opasnost koja je stvarno, odnosno neposredno nastupila za život, tjelesni integritet i zdravlje drugog lica, odnosno za životnu sredinu. To znači da je mogućnost povrede ovih dobara bila izvjesna, bliska, ali ipak još uvijek nije nastupila u konkretnom slučaju. Ova opasnost je elemenat bića krivičnog djela i mora biti dokazana u krivičnom postupku u konkretnom slučaju. Apstraktna ili opšta opasnost je, s druge strane, opasnost koja je usljed preduzete radnje izvršenja mogla da nastupi za zaštićeno dobro, ali ipak nije nastupila u konkretnom slučaju. Preduzimanjem radnje izvršenja smatra se da je posljedica u vidu apstraktne opasnosti za zaštićeno dobro i nastupila. Ona ne predstavlja elemenat bića krivičnog djela, pa se ne mora dokazivati njeno nastupanje. Za postojanje krivičnog djela sa apstraktnom opasnošću dovoljno je preduzimanje radnje izvršenja, jer se smatra da je time i prouzrokovana apstraktna opasnost.²²

²⁰ Turković, K., Novoselec, P., Grozdanić, V., Kurtović Mišić, A., Derenčinović, D., Bojanić, I.,... Maršavelski, A. (2013). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: *Narodne novine*, 263.

²¹ V.: Mališ Sazdovska, M. (2006). Posebne istražne radnje u suzbijanju ekološkog kriminaliteta. *Pravni život*, (9), 1041–1049.

²² V.: Vuletić, I. (2023). Osvrt na ekocentrični model zaštite okoliša u hrvatskom kaznenom pravu – deset godina nakon pristupanja EU. *Glasnik Advokatske Komore*

Konačno, neka ekološka krivična djela imaju posljedicu u vidu povrede zaštićenog dobra: zagađenje životne sredine u cijelosti ili njenih pojedinih dijelova – vazduha, vode ili zemljišta, uništenje životinjskog ili biljnog svijeta, uginuće većeg broja životinja ili riba, uginuće životinja ili druga znatna šteta.

Veći broj ekoloških krivičnih djela može da izvrši svako lice, a samo kod nekih od njih kao učinilac može da se javi određeno lice – službeno ili odgovorno lice. U pogledu krivice, ova se pak krivična djela mogu izvršiti sa umišljajem ili iz nehata.

2.2. Zagađivanje životne sredine

Zagađenje životne sredine (čl. 370. KZ RS) predstavlja prvo osnovno, opšte ekološko krivično djelo u pravu Republike Srpske koje se sastoji u zagađivanju vazduha, zemljišta ili vode u većoj mjeri ili na širem prostoru suprotno propisima o zaštiti, očuvanju i unapređenju životne sredine.²³ Zagađenjem životne sredine smatra se unošenje zagađujućih materija ili energije u životnu sredinu izazvano ljudskom djelatnošću ili prirodnim procesima koje ima ili može da ima štetne posljedice na kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi.

Objekt zaštite se kod ovog djela javlja kao životna sredina (vazduh, zemljište ili voda) koja okružuje čovjeka. Pod zaštitom čovjekove sredine podrazumijeva se očuvanje prirode i njenih elemenata: vode, vazduha i zemljišta, flore i faune od trovanja, zagađivanja ili uništavanja. U pravnoj teoriji se mogu naći shvatanja prema kojima se kao objekt zaštite ovog djela javlja pravo čovjeka na zdravu životnu sredinu koje predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava.

Radnja izvršenja ovog ekološkog djela je određena posljedičnom dispozicijom. To je svaka djelatnost činjenja ili propuštanja koja je podobna da dovede do prouzrokovanja posljedice djela – zagađenja vazduha, zemljišta ili vode. Ona se može preduzeti različitim djelatnostima: ispuštanjem otrovnih ili zagušljivih gasova u većim količinama u atmosferu, ispuštanjem otrovnih, zagađenih, otpadnih voda ili drugih škodljivih materija u vodu, vodotok, jezero ili na zemljište. Za postojanje ovog djela je takođe potrebno da se radnja izvršenja preduzima:²⁴ a) na određeni način – suprotno propisima o zaštiti, očuvanju i unapređenju životne sredine, dakle, protivpravno i b) tako da je prouzrokovano zagađenje vazduha, zemljišta ili vode u većoj mjeri ili na širem

Vojvodine, 95(4), 1292–1304.

²³ Jovašević, D., Mitrović, L.J., Ikanović, V. (2021). *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*. Banja Luka: Službeni glasnik, 746–747.

²⁴ V.: Delić, N. (2021). *Krivično pravo. Posebni deo*. Beograd: Pravni fakultet, 286–289.

prostoru. To ukazuje da se ovdje radi o težoj posljedici u vidu povrede. Sve do nastupanja ovih povreda, radnja učinioca se ne smatra krivičnim djelom, već ekološkim prekršajem. Kada je zagađenje nastupilo u „većoj mjeri” ili na „širem prostoru” – predstavlja faktičko pitanje koje sud rješava u konkretnom slučaju.

Izvršilac djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice mogući su umišljaj i nehat. Za njegovo umišljajno izvršenje propisana je kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do tri godine, dok je za nehatno djelo predviđena kazna zatvora do dvije godine.

Teži oblik krivičnog djela (čl. 370) postoji ako je usljed preduzete radnje izvršenja došlo do:²⁵ a) povrede u vidu uništenja ili znatnog oštećenja šumskih ili drugih biljnih zajednica i njihovih staništa na širem prostoru i b) zagađenja životne sredine u toj mjeri da je ugroženo zdravlje ljudi ili životinja. Ovdje se radi o djelu koje je kvalifikovano težom posljedicom koja mora biti rezultat nehata učinioca.²⁶ Teže posljedice moraju biti u uzročno-posljedičnoj vezi sa preduzetom radnjom izvršenja osnovnog djela. Ako je osnovno djelo izvršeno s umišljajem, tada je za njegov teži oblik propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godina. U slučaju da je osnovno djelo izvršeno iz nehata, tada je za teže djelo sa nehatno prouzrokovanom težom posljedicom propisana kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do tri godine.

2.3. Zagađivanje životne sredine otpadnim materijama

Drugo opšte ekološko krivično djelo u KZ RS nosi naziv „Zagađivanje životne sredine otpadnim materijama“ (čl. 371). Ovo se djelo²⁷ sastoji u preradi, odlaganju, odbacivanju, sakupljanju, skladištenju, uvozu, izvozu ili prevozu suprotno propisima otpada, nuklearnog materijala, druge radioaktivne supstance ili opasne materije ili u posredovanju u preduzimanju navedenih radnji ili u postupanju na način koji može trajnije ili u znatnoj mjeri ugroziti kvalitet vazduha, zemljišta, vode ili šume ili koje može ugroziti biljke ili životinje u znatnoj mjeri ili na širem području ili koje može ugroziti život ili zdravlje ljudi. I kod ovog djela se kao objekat zaštite javlja životna sredina, dok je objekat napada višestruko određen kao: a) otpad, b) nuklearni materijal, v) druge radioaktivne supstance i g) opasne materije.

²⁵ Dorđević, Đ., Kolarić, D. (2020). *Krivično pravo. Posebni deo*. Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet, 167.

²⁶ V.: Babić, M., Marković, I. (2007). *Krivično pravo. Posebni deo*. Banja Luka: Pravni fakultet, 340–342.

²⁷ V.: Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2016). *Krivično pravo 2*. Sarajevo: Pravni fakultet, 396–398.

Radnja izvršenja ovog ekološkog djela je višestruko alternativno određena:²⁸ a) prerada – prepravka, odnosno prepravljjanje predmeta, b) odlaganje – odvoženje, odnosno udaljšavanje sa mjesta na kome se predmet nalazio, c) odbacivanje – ostavljanje predmeta na nekom skrivenom mjestu, č) sakupljanje – pribavljanje predmeta na bilo koji naćin, ć) skladištenje – neposredna ili posredna faktićka, odnosno državinska vlast, d) uvoz – unošenje predmeta u zemlju, dž) izvoz – iznošenje predmeta iz zemlje, đ) prevoz – prenošenje predmeta bilo kojim prevoznim sredstvom u suvozemnom, vodenom ili vazdušnom saobraćaju, e) posredovanju – pomaganje, odnosno olakšavanje da se preduzme neka od navedenih radnji gdje pomaganje nije oblik saućesništva, već samostalna radnja izvršenja i f) postupanje na drugi naćin – preduzimanje bilo koje protivpravne djelatnosti.²⁹

Za postojanje ovog ekološkog djela je potrebno da se radnja izvršenja preduzima:³⁰ a) na poseban naćin – suprotno propisima – protivpravno, što ukazuje na blanketni karakter djela, b) u odnosu na poseban predmet – otpad, nuklearni materijal, druge radioaktivne supstance i opasne materije i c) tako da nastupi posljedica u vidu ugrožavanja: 1) kvaliteta vazduha, zemljišta, vode ili šume: trajnije (za duže vrijeme) ili u znatnoj mjeri (u većem obimu), 2) biljke ili životinje u znatnoj mjeri ili na širem području i 3) života ili zdravlja ljudi.

Izvršilac ovog djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice mogući su umišljaj i nehat. Za umišljajno izvršenje djela propisana je kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godina, dok je za nehatno djelo propisana kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do tri godine.

Ekološko krivićno djelo iz ćl. 371. se javlja u dva teža, kvalifikovana oblika ispoljšavanja.³¹

Prvi teži oblik djela, za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od dvije do osam godina, ćini lice koje zloupotrebom svog slušbenog položaja ili ovlašćenja odobri (suprotno propisima) vršenje sljedećih radnji: preradu, odlaganje, odbacivanje, sakupljanje, skladištenje, uvoz, izvoz ili prevoz otpada, nuklearnog materijala, druge radioaktivne supstance ili opasne materije ili posredovanje u preduzimanju navedenih radnji ili postupanje na drugi naćin. Ovdje je, zapravo, pomaganje u vidu omogućavanja, odnosno olakšavanja samostalna radnja izvršenja, a ne oblik saućesništva koju preduzima:

²⁸ V.: Jovašević, D., Mitrović, V., Ikanović, V. (2017). *Krivićno pravo. Posebni deo*. Banja Luka: Panevropski univerzitet Apeiron, 316–318.

²⁹ V.: Lazarević, LJ., Vućković, B., Vućković, V. (2004). *Komentar Krivićnog zakona*. Cetinje: Obod, 734–737.

³⁰ V.: Jovašević, D., Miladinović Stefanović D. (2023). *Krivićno pravo. Posebni deo*. Niš: Pravni fakultet, 309–314.

³¹ V.: Petrović, B., Ferhatović, A., Jovašević, D. (2024). *Krivićno pravo. Posebni dio*. Sarajevo: Pravni fakultet, 153–156.

a) određeno lice i b) na određeni način – zloupotrebom službenog položaja ili ovlašćenja.

Drugi teži oblik djela postoji ako je usljed preduzete radnje izvršenja nastupila teška posljedica u vidu povrede, i to: a) uništenje životinjskog ili biljnog svijeta velikih razmjera i b) zagađenje životne sredine u toj mjeri da je time stvorena opasnost za život ili zdravlje ljudi.

Za umišljajno izvršenje osnovnog djela sa težom nehatnom posljedicom propisana je kazna zatvora u trajanju od dvije do deset godina, a za nehatno djelo kazna zatvora od jedne do pet godina.

3. MEĐUNARODNI STANDARDI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE U PRAVU EVROPSKE UNIJE

Među brojnim međunarodnim standardima univerzalnog ili regionalnog karaktera kojima se uspostavljaju temelji krivičnopravne zaštite životne sredine od značaja za pravo Bosne i Hercegovine izdvaja se pomenuti evropski dokumenat donijet 2024. godine u okviru Evropske unije. To je Direktiva (EU) 2024/1203 Evropskog parlamenta i Vijeća (Saveta) Evropske unije od 11. aprila 2024. godine o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava i zamjeni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ. Ona utvrđuje minimalna pravila u pogledu definisanja krivičnih djela i sankcija kako bi se djelotvornije zaštitila životna sredina, s jedne, odnosno u pogledu mjera za sprječavanje i suzbijanje krivičnih djela protiv životne sredine (ekoloških krivičnih djela), s druge strane, te za efikasno sprovođenje prava Evropske unije u području životne sredine. Na početku je ova Direktiva (čl. 2) definisala najznačajnije pojmove od značaja za krivičnopravnu zaštitu životne sredine. To su:

a) „ekosistem” (tačka c.) – predstavlja dinamičnu cjelinu zajednica biljaka, životinja, gljiva i mikroorganizama i njihove nežive životne sredine koji međusobno djeluju kao funkcionalna jedinica, te uključuje stanišne tipove, staništa vrsta i populacije vrsta;

b) „stanište unutar zaštićenog područja” (tačka b.) – svako stanište vrsta za koje je neko područje klasifikovano kao posebno zaštićeno područje na temelju Direktive 2009/147/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta/Vijeća od 30. novembra 2009. godine o očuvanju divljih ptica (čl. 4, st. 1. i 2) ili svako prirodno stanište ili stanište vrsta za koje je neko područje određeno kao posebno područje očuvanja u skladu sa Direktivom 92/43/EEZ od 21. maja 1992. godine o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore (čl. 4, st. 2. i 4) ili za koje je neko područje navedeno na popisu područja od značaja za Evropsku zajednicu i

c) „pravno lice” (tačka a) – svaki pravni subjekt koji ima takav status na temelju primjenjivog nacionalnog prava, osim državnih ili javnih organa koji izvršavaju funkcije državne vlasti i javnih međunarodnih organizacija. Time Direktiva upućuje na potrebu pojačane krivičnopravne zaštite životne sredine upravo od različitih protivpravnih delatnosti pravnih lica, posebno oličeni u multinacionalnim kompanijama.

3.1. Sistem međunarodnih ekoloških krivičnih djela

Direktiva (čl. 3) daje pojam ekološkog krivičnog djela, odnosno krivičnog djela protiv životne sredine. Ovo krivično djelo određuju dva osnovna, konstitutivna „formalna” elementa. To su: a) oblik krivice učinioca i b) protivpravnost dela. Prvo, kao krivično djelo protiv životne sredine se smatra svako umišljajno (namjerno) postupanje ili pak postupanje koje je učinjeno „iz krajnje nepažnje”. I drugo, za postojanje krivičnog djela je potrebno da je postupanje učinioca „nezakonito”, dakle, protivpravno, jer se njime krše međunarodni ili domaći, nacionalni, interni propisi o zaštiti, očuvanju ili unaprjeđenju životne sredine u cjelini ili nekog od njenih pojedinih elemenata kao što su: vazduh, voda, zemljište, biljni ili životinjski svijet.

Za potrebe ove direktive postupanje učinioca je nezakonito ako se njime krši: a) pravo Evropske unije kojim se doprinosi ostvarivanju jednog od ciljeva politike ove regionalne evropske organizacije u području životne sredine ili b) zakon ili drugi propis države članice ili odluka koju je donio nadležni državni organ države članice, kojom se sprovodi pravo Evropske unije u nacionalnim granicama. Takvo postupanje je nezakonito čak i ako se ostvaruje na temelju odobrenja koje je izdao nadležni državni organ, pod uslovom da je ono dobijeno na protivpravan način: a) izvršenjem nekog u zakonu propisanog krivičnog djela – prevarom, korupcijom, iznudom ili prinudom ili b) ako se takvim odobrenjem očigledno krše relevantni materijalnopравни zahtjevi.

Direktiva (čl. 3, st. 2) propisuje više ekoloških krivičnih djela čiji opisi, sadržina, elementi bića, odnosno karakteristike treba da budu za ugled nacionalnim krivičnim zakonodavstvima u pravcu inoviranja pojedinih inkriminacija (bilo uvođenjem novih krivičnih djela ili novih oblika ispoljavanja postojećih krivičnih djela) u sistemu krivičnopravne zaštite životne sredine.

Prvo ekološko krivično djelo, prema odredbama Direktive, predstavlja svako postupanje učinioca ako je nezakonito i namjerno (umišljajno) preduzeto sljedećim djelatnostima u okviru radnje izvršenja: ispuštanje, emisija ili uvođenje količine materijala ili supstance, energije ili jonizirajućeg zračenja u vazduh, tlo ili vodu, što prouzrokuje ili je vjerovatno da će prouzrokovati smrt ili ozbiljnu povredu nekog lica ili znatnu štetu za kvalitet vazduha, tla ili vode

ili znatnu štetu za ekosistem, životinje ili biljke. Krivično djelo u ovom obliku je određeno tzv. „posljedičnom dispozicijom”. To znači da je za postojanje ovog djela potrebno nastupanje tačno propisane teške posljedice za život ili tjelesni integritet nekog lica ili nastupanje „znatne” (veće, obimnije) štete za ekosistem u cjelini ili njegove pojedine segmente.

Drugo ekološko krivično djelo predstavlja nezakonito i namjerno (umišljajno) stavljanje određenih proizvoda na tržište, čime se krši zabrana ili drugi zahtev čiji je cilj zaštita životne sredine. Za postojanje ovog djela je potrebno da se radi o proizvodu (u smislu objekta radnje) čija upotreba u većem obimu ili upotreba od strane više korisnika, bez obzira na njihov broj, dovodi do ispuštanja, emisije ili uvođenja količine materijala ili supstance, energije ili jonizirajućeg zračenja u vazduh, tlo ili vodu. Ovo djelo karakteriše vrsta posljedice djela koja se javlja kao prouzrokovanje ili vjerovatnoća prouzrokovanja smrti ili ozbiljna povreda nekog lica ili znatna šteta za kvalitet vazduha, tla ili vode ili znatna šteta za ekosistem, životinje ili biljke.

Treće ekološko krivično djelo Direktiva poznaje kao nezakonito i namjerno (umišljajno) preduzimanje djelatnosti kao što su: 1) proizvodnja, stavljanje na tržište ili stavljanje na raspolaganje na tržištu, izvoz ili upotreba materije (supstance) pojedinačno, u smjesama ili proizvodima, uključujući njihovo ugrađivanje u druge proizvode ako takvo postupanje prouzrokuje ili je vjerovatno da će prouzrokovati smrt ili ozbiljnu povredu drugog lica, znatnu štetu za kvalitet vazduha, tla ili vode ili znatnu štetu za ekosistem, životinje ili biljke i 2) proizvodnja, upotreba, skladištenje, uvoz ili izvoz žive, živinih jedinjenja (spojeva), smjesa žive i proizvoda kojima je dodata živa ako takvo postupanje nije u skladu sa zahtevima koji su utvrđeni u Uredbi (EU) 2017/852 Evropskog parlamenta i Savjeta, pod uslovom da se na taj način prouzrokuje ili je vjerovatno da će se prouzrokovati smrt ili ozbiljna tjelesna povreda nekog lica, znatna šteta za kvalitet vazduha, tla ili vode ili znatna šteta za ekosistem, životinje ili biljke.

Krivična djela koja su povezana s namjernim postupanjem (navedena u Direktivi) mogu dovesti do katastrofalnih posljedica, kao što su: rašireno zagađenje (onečišćenje), industrijske nesreće s ozbiljnim učinkom na životnu sredinu ili šumski požari velikih razmjera. Ako takva krivična djela prouzrokuju uništenje ili raširenu i znatnu štetu, koja je ili nepovratna ili dugotrajna, za ekosistem znatne veličine ili znatne zaštićene vrijednosti ili za stanište unutar zaštićenog područja ili prouzrokuju raširenu i znatnu štetu, koja je ili nepovratna ili dugotrajna, za kvalitet vazduha, tla ili vode – takva djela koja dovode to velikih katastrofalnih posljedica trebalo bi propisati kao kvalifikovana krivična djela pod nazivom „ekocid” ili sličnim nazivom, te bi ih trebalo

kažnjavati strožim sankcijama od onih koje su primjenjive u slučaju drugih osnovnih oblika krivičnih djela protiv životne sredine.³²

Ako na temelju Direktive protivpravno i umišljajno postupanje učinioca (fizičkog ili pravnog lica) predstavlja krivično djelo samo ako se odnosi na količinu veću od neznatne, a koja odgovara prekoračenju regulatornog praga, vrijednosti ili drugog obavezujućeg parametra, pri procjeni toga da li su taj prag, vrijednost ili drugi parametar prekoračeni – trebalo bi uzeti u obzir opasnost i toksičnost, među ostalim, materijala ili supstanci jer što su materijal ili supstanca opasniji ili toksičniji, tako će se prije dostići taj prag, vrijednost ili drugi parametar i, u slučaju posebno opasnih i toksičnih supstanci ili materijala, čak i vrlo mala količina – može prouzrokovati znatnu štetu za životnu sredinu ili zdravlje ljudi (čl. 3, st. 3).

Ovakve teške posljedice koje nastupaju usljed preduzetih protivpravnih djelatnosti fizičkih, a posebno pravnih lica – upućuju na postojanje i pravnu kvalifikaciju najtežeg ekološkog krivičnog djela – ekocida. Pri tome, Direktiva (čl. 3, st. 6) daje kriterijume za definisanje „znatne“ štete kao što su: a) početno stanje zahvaćene životne sredine, b) da li je prouzrokovana šteta dugotrajna, srednjoročna ili kratkoročna, c) obim prouzrokovane štete i č) reverzibilnost prouzrokovane štete.

Utvrđivanje prouzrokovane štete za: a) kvalitet vazduha, tla (zemljišta) ili kvalitet ili stanje vode ili b) ekosistem, životinje ili biljke (čl. 3, st. 7), usljed preduzete radnje izvršenja nekog ekološkog krivičnog djela, procenjuje se zavisno od određenih elemenata, među kojima Direktiva navodi: a) da li se postupanje učinioca odnosi na aktivnost koja se smatra rizičnom ili opasnom za životnu sredinu ili zdravlje ljudi, odnosno da li zahtijeva odobrenje koje nije dobijeno ili se dobijeno odobrenje nije poštovalo; b) u kojoj su mjeri prekoračeni regulatorni prag, vrijednost ili drugi obavezni parametar koji su utvrđeni u pravu Evropske unije, u nacionalnom pravu ili u odobrenju koje je izdato za relevantnu aktivnost i c) da li su materijal ili supstanca klasifikovani kao „opasni“ ili da li su na drugi način navedeni kao štetni za životnu sredinu ili za ljudsko zdravlje.

Konačno, Direktiva pri procjeni da li je šteta u smislu posljedice ekološkog krivičnog djela „neznatna“ ili je „veća od neznatne“ (čl. 3, st. 8), uzima u obzir jedan ili više elemenata: a) broj konkretnih predmeta, b) u kojoj su mjeri prekoračeni regulatorni prag, vrijednost ili drugi obavezni parametar koji su utvrđeni u pravu Evropske unije ili u nacionalnom pravu, c) stanje očuvanosti dotičnih životinjskih (fauna) ili biljnih (flora) vrsta i d) trošak obnove životne sredine, ako je procjena takvog troška izvodiva (moguća procjenjiva).

³² Petković, G. (2012). Ekocid – pravni i moralni aspekt. *Pravni život*, (9), 583–598.

3.2. Posebni oblici odgovornosti za ekološka krivična djela

Direktiva (čl. 4, st. 1) izričito propisuje saučesništvo (kolektivno umišljajno učešće više lica u zajedničkom izvršenju jednog ili više krivičnih djela) kao kažnjivo djelo. To se posebno odnosi na: a) podsticanje, podstrekavanje (umišljajno navođenje drugog lica na izvršenje konkretnog ekološkog krivičnog djela) i b) pomaganje, omogućavanje ili olakšavanje (stvaranjem uslova ili pretpostavki) drugom licu u izvršenju konkretnog ekološkog krivičnog djela.

Kao poseban vid odgovornosti za ekološka krivična dela (čl. 4, st. 2) Direktiva propisuje odgovornost za pokušaj (umišljajno započinjanje izvršenja ekološkog krivičnog djela, bez prouzrokovanja posljedice za životnu sredinu u konkretnom slučaju). Znači da je pokušaj izjednačen sa svršenim krivičnim djelom.

Za izvršenje (ili pokušaj izvršenja) nekog od Direktivom propisanog krivičnog djela u osnovnom ili u kvalifikovanom obliku ispoljavanja (st. 3), odnosno za saučesnički doprinos u njegovom izvršenju, propisane su različite kazne, zavisno od svojstva njegovog učinioca. To su: a) sankcije za fizička lica (čl. 5) i b) sankcije za pravna lica (čl. 7) u slučaju utvrđivanja njihove krivične odgovornosti (u smislu čl. 6).

Za fizička lica kao učinioce ekoloških krivičnih djela (čl. 5) Direktiva nalaže obavezu državama članicama da preduzimaju potrebne mjere kako bi osigurale da su ekološka krivična djela kažnjiva „učinkovitim (djelotvornim, efikasnim), proporcionalnim i odvraćajućim krivičnim sankcijama”. U tom smislu, Direktiva postavlja „kaznene raspone (okvire)” za propisavanje kazne zatvora: 1) za izvršenje krivičnog djela koje je prouzrokovalo smrt nekog lica – kazna zatvora od najmanje deset godina, odnosno za podstrekavanje ili pomaganje u njegovom izvršenju sa prouzrokovanom smrću nekog lica – kazna zatvora najmanje pet godina i 2) za krivično djelo koje je prouzrokovalo: a) uništenje ili raširenu i znatnu štetu, koja je ili nepovratna ili dugotrajna, za ekosistem znatne veličine ili znatne okolišne vrijednosti ili za stanište unutar zaštićenog područja ili b) raširenu i znatnu štetu, koja je ili nepovratna ili dugotrajna, za kvalitet vazduha, tla ili vode za neposrednog izvršioca – kazna zatvora od najmanje osam godina, odnosno za podstrekavanje ili pomaganje u njegovom izvršenju – kazna zatvora od najmanje tri godine.

Uz kaznu zatvora kao glavnu kaznu, fizičkom licu kao učiniocu ekoloških krivičnih djela (prema sadržini, opisu ili karakteristika kako propisuje Direktiva) mogu se izreći i dodatne (dopunske, sporedne) kaznene ili nekažnene sankcije ili mjere koje uključuju: 1) obavezu da: a) obnovi životnu sredinu (povraćaj u pređašnje stanje – restitucija) u određenom roku ako je šteta reverzibilna ili b) plati naknadu za štetu nanijetu životnoj sredini ako je

šteta nepovratna ili ako učinilac nije u mogućnosti da sprovede takvu obnovu, 2) novčane kazne srazmjerne težini postupanja i pojedinačnim, finansijskim i drugim okolnostima konkretnog fizičkog lica i koje se, prema potrebi, utvrđuju uzimajući u obzir težinu i trajanje štete nanesene životnoj sredini i finansijsku korist ako je ostvarena izvršenim krivičnim djelom, 3) isključenje iz pristupa javnom finansiranju, uključujući postupke javne nabavke, bespovratna sredstva, koncesije i dozvole, 4) zabranu obavljanja rukovodećeg položaja unutar pravnog lica koji je iste vrste kao onaj položaj koji je zloupotrebjen za izvršenje krivičnog djela, 5) oduzimanje dozvola i odobrenja za obavljanje djelatnosti koje su dovele do izvršenja konkretnog krivičnog djela, 6) privremene zabrane kandidovanja za obavljanje javne dužnosti (funkcije) ili 7) objavljivanje sudske odluke koja se odnosi na učinjeno krivično djelo, odnosno izrečene sankcije ili mjere, u cijelosti ili njenog dijela, u slučaju ako postoji javni interes, nakon ocjene pojedinačnog slučaja, što može uključivati lične podatke osuđenih fizičkih lica samo ako je to izričito propisano u opravdanim izuzetnim slučajevima.

Međutim, pored fizičkih lica, kao učinioци (ili saučesnici) ekoloških krivičnih djela se javljaju i pravna lica. Stoga, Direktiva posebno posvećuje pažnju pravilima za utvrđivanje krivične odgovornosti pravnih lica (čl. 6). U tom smislu se kao učinioци ekoloških krivičnih djela smatraju pravna lica: 1) ako je takvo krivično djelo učinjeno u korist tih pravnih osoba, 2) ako je krivično djelo izvršilo lice koje ima rukovodeći položaj u tom pravnom licu, bilo da je djelovalo samostalno ili kao član organa u pravnom licu na temelju: a) ovlašćenja za zastupanje pravnog lica, b) ovlašćenja za donošenje odluka u ime pravnog lica ili c) ovlašćenja za provođenje kontrole u okviru pravnog lica.

Ovdje se, praktično, radi o objektivnoj odgovornosti pravnog lica u čijoj se osnovi nalazi „nesprovođenje nadzora ili kontrole od strane odgovornog lica u nadležnosti pravnog lica koje je omogućilo izvršenje konkretnog ekološkog krivičnog djela”, ali u korist tog pravnog lica (st. 2). Pri tome je izričito propisano da krivična odgovornost pravnih lica ne sprječava vođenje krivičnog postupka protiv fizičkih lica koji su bili neposredni izvršioци, podstrekači ili pomagači u izvršenju nekog konkretnog ekološkog krivičnog djela.

Za pravno lice kao izvršioца ekoloških krivičnih djela (čl. 3), prema Direktivi, mogu se izreći „učinkovite, proporcionalne i odvraćajuće kaznene ili nekaznene sankcije ili mjere“ (čl. 7, st. 1), među kojima se na prvom mestu nalazi novčana kazna. Pored nje, kao glavne, osnovne vrste krivične sankcije kao mjere društvene reakcije prema učinioцима krivičnih djela, Direktiva dozvoljava mogućnost izricanja i dodatnih, dopunskih kaznenih ili nekaznenih sankcija ili mjera (st. 2): 1) obaveza da se: a) životna sredina obnovi u određenom roku ako je šteta reverzibilna ili b) plati naknada za štetu nanijetu

životnoj sredini ako je šteta nepovratna ili ako učinilac nije u mogućnosti da izvrši takvu obnovu; 2) ukidanje prava na javne naknade ili pomoć; 3) isključenje iz pristupa javnom finansiranju, uključujući postupke javne nabavke, bespovratna sredstva, koncesije i dozvole; 4) privremena ili trajna zabrana obavljanja poslovne djelatnosti; 5) oduzimanje dozvola i odobrenja za obavljanje djelatnosti koje su dovele do konkretnog krivičnog djela; 6) određivanje sudskog nadzora; 7) sudski nalog za likvidaciju (gašenje); 8) zatvaranje objekata koji su upotrijebljeni za izvršenje krivičnog djela; 9) obaveza uspostavljanja programa dužne pažnje za poboljšanje usklađenosti sa standardima zaštite životne sredine i 10) ako postoji javni interes, objavljivanje cjelokupne sudske odluke ili njenog dijela, a koja se odnosi na izvršeno krivično djelo i izrečene sankcije ili mjere njegovom učiniocu, ne dovodeći u pitanje pravila o privatnosti i zaštiti ličnih podataka osuđenog.

Pravnom licu se kao učiniocu ekoloških krivičnih djela (čl. 3) izriče novčana kazna u srazmjeri (proporcionalna novčana kazna) sa: a) težinom učinjenog krivičnog djela (stepenom, intenzitetom „neprava”) i b) pojedinačnim, finansijskim i drugim okolnostima konkretnog pravnog lica. Pojedine države članice preduzimaju potrebne mjere kako bi osigurale da najviši iznos takvih izrečenih novčanih kazni nije manji (st. 3): a) od 5 % ukupnog svjetskog prihoda pravnog lica u poslovnoj godini koja prethodi godini u kojoj je izvršeno krivično djelo ili u poslovnoj godini koja prethodi odluci o izricanju novčane kazne, odnosno iznosa koji odgovara iznosu od 40.000.000 EUR, b) za krivično delo koje je prouzrokovalo teške posljedice za kvalitet životne sredine u cijelosti ili njenih eko-medijuma – 3 % ukupnog svjetskog prihoda pravne osobe u poslovnoj godini koja prethodi godini u kojoj je učinjeno krivično djelo ili u poslovnoj godini koja prethodi odluci o izricanju novčane kazne, odnosno iznosa koji odgovara iznosu od 24.000.000 EUR.

4. ZAKLJUČAK

Predstojećom reformom KZ RS bi se, u smislu Direktive, putem krivičnog/kaznenog prava i zamjeni ranije donijetih direktiva slične sadržine 2008/99/EZ i 2009/123/EZ, dopunile karakteristike, sadržina, elementi bića osnovnih, primarnih i najznačajnijih „opštih“ ekoloških krivičnih djela, ali bi se kao najznačajnija novina javilo unošenje novog i najtežeg ekološkog krivičnog djela, zapravo, njegovu subkvalifikaciju pod nazivom „ekocid“. Time bi se krivičnopravna zaštita životne sredine podigla na kvalitetno viši i efikasniji nivo. Radi se, zapravo, o propisivanju novih, blanketnih inkriminacija ekoloških krivičnih djela, a posebno krivičnog djela „ekocid“ kao umišljajnog, namjernog krivičnog djela ugrožavanja, čije biće ostvaruje svako lice koje

protivno propisima preduzme radnje uz znanje da postoji znatna vjerovatnoća da će usljed tih radnji nastupiti ozbiljna šteta za životnu sredinu, koja je široko rasprostranjena ili dugotrajna.

Predmetno krivično djelo bi, zapravo, predstavljalo „najteže mirnodopsko krivično djelo protiv životne sredine“ budući da Krivični zakon Bosne i Hercegovine³³ u okviru krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom (glava sedamnaesta) predviđa posebno krivično djelo pod nazivom „Ratni zločin protiv civilnog stanovništva“ (čl. 173). Ovom je međunarodnom inkriminacijom predviđeno krivično djelo, između ostalog, protiv životne sredine kršenjem pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, okupacije ili oružanog sukoba kojom prilikom učinilac pokreće napad sa znanjem da će takav napad dovesti do teške, dugoročne i opsežne štete u prirodnoj životnoj sredini koja bi očito bila nesrazmjerna u odnosu na očekivani konkretan i neposredan (direktan) vojni dobitak. U smislu ove inkriminacije, koja bi mogla biti zapriječena kaznom zatvora od najmanje pet godina ili kaznom doživotnog zatvora, pojam životna sredina bi obuhvatao „zemlju, biosferu, kriosferu, litosferu, hidrosferu i atmosferu, kao i svemir“.

Ovim bi novinama u sistemu krivičnopravne zaštite životne sredine u pravu Republike Srpske došla do izražaja, kako zaštita primarno čovjeka (antropocentrički model), odnosno zaštita flore – biljnog svijeta i faune – životinjskog svijeta (biocentrički model), kao i zaštita životne sredine u cjelini (ekocentrički model). U tom bi sistemu krivična djela protiv životne sredine, u pravilu, predstavljala krivična djela ugrožavanja zaštićenih dobara, vrijednosti ili interesa. Međutim, ukoliko takvo ugrožavanje životne sredine usljed preduzete protivpravne djelatnosti u smislu zakonom propisane radnje izvršenja dovede do povređivanja (teške tjelesne povrede, smrti, znatne štete ili velike nesreće), učinilac bi se kažnjavao težom kaznom od one koja je propisana za osnovni, temeljni oblik krivičnog djela.

Takvim reformisanim krivičnim zakonodavstvom bi se učinio novi, dalji korak u pravcu usklađivanja krivičnog zakonodavstva Republike Srpske s proklamovanim ciljevima zaštite životne sredine, kako na nacionalnom, tako i na nivou Evropske unije. Tome doprinosi nedavno završen zakonodavni postupak donošenja Direktive (EU) 2024/1203 koja je objavljena u *Službenom listu Evropske unije* od 30. aprila 2024. godine, sa rokom njene transpozicije 21. maja 2026. godine.

Ovaj regionalni evropski dokumenat sadrži minimalna pravila u pogledu definicija ekoloških krivičnih djela i sistema sankcija (za fizička i pravna

³³ *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023. i 47/2023.

lica kao njihove učinioc(e) kako bi se djelotvornije zaštitila životna sredina u cjelini, odnosno pojedini eko-medijumi, kao i u pogledu primene mjera za sprječavanje i suzbijanje krivičnih djela protiv životne sredine, te za delotvornije sprovođenje prava Evropske unije u području životne sredine (ekološkog prava Evropske unije). Ova je direktiva upravo i donijeta sa ciljem da jedinstveno i unificirano uredi, unaprijedi i ujednači sistem krivičnopravne zaštite životne sredine država članica ove regionalne organizacije, ali i država kandidata za prijem u ovu organizaciju, koji bi omogućio djelotvoran i efikasan krivični progon učinilaca ekoloških krivičnih djela.

Na taj način bi se, doduše posredno, olakšala pravosudna saradnja u krivičnim stvarima kod krivičnih djela protiv životne sredine, koja učestalo pokazuju međunarodni, transnacionalni karakter. U krajnjoj liniji ovim novim zakonskim rješenjima bi se efikasnije sankcionisali učinioci ekoloških krivičnih djela, kako fizičke, tako i pravne osobe, upravo onim kaznama koje imaju „učinkoviti, proporcionalni i odvraćajući karakter”.

Implementacija odredbi Direktive predstavlja samo korak u pravcu uspješnog okončanja pregovora na nivou Savjeta Evrope sa ciljem donošenja Konvencije o zaštiti životne sredine (okoliša) putem krivičnog/kaznenog prava, koja bi po završetku pregovora bila otvorena za potpisivanje, kako državama članicama Savjeta, tako i državama članicama u samoj Evropskoj uniji. Na taj način recentno usvajanje regulative u području zaštite životne sredine sredstvima krivičnog prava kroz sekundarno zakonodavstvo Evropske unije, kao i ukazani razvoj konvencijskog prava kroz pregovore o novom instrumentu Savjeta Evrope, u potpunosti bi osiguralo da međunarodni dokumenti i evropski propisi koji obavezuju Bosnu i Hercegovinu budu efikasno i kvalitetno sprovedeni, odnosno preneseni u nacionalno zakonodavstvo pravovremeno i na način kako to zahtijevaju predmetni međunarodni instrumenti.

LITERATURA

- Babić, M., Marković, I. (2007). *Krivično pravo. Posebni deo*. Banja Luka: Pravni fakultet.
- Brack, D. (2002). Combatting international environmental crime. *Global Environmental Change*, 12(2), 143–147.
- Brihi, S. (2022). *Environmental criminal law in the French legal framework*. Paris: Moncey Advocats.
- Bugarski, T. (2015). Krivični postupak za dela protiv životne sredine. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 49(4), 16–37.
- Буйлов, О. П., Брусенцев, В. И. (2015). Общая характеристика экологических преступлений. классификация экологических преступлений. *Международный юридический научный вестник*. 2015. № 2–3, 282–283. Dostupno na: <https://eduherald.ru/ru/article/view?id=12264>, pristupljeno: 17. 5. 2025.

- Vuletić, I. (2023). Osvrt na ekocentrični model zaštite okoliša u hrvatskom kaznenom pravu – deset godina nakon pristupanja EU. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 95(4), 1292–1304.
- Delić, N. (2021). *Krivično pravo. Posebni deo*. Beograd: Pravni fakultet.
- Ding, X., Shahzad, M. (2022). Environmental administrative penalty, environmental disclosures, and the firm's cash flow: evidence from manufacturing firms in China. *Environ Sci Pollut Res Int.* 29(24), 36674–36683.
- Ding, X., Qu, Y., Shahzad, M. (2019). The impact of environmental administrative penalties on the disclosure of environmental information. *Sustainability*, 11(20).
- Đorđević, Đ., Kolarić, D. (2020). *Krivično pravo. Posebni deo*. Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet.
- Федоров, Н. (2024). Дикая природа нуждается в защите Об истории укрепления уголовного права в области защиты окружающей среды. *Экология и право*, 89(9), 4–9, pristupljeno: 25. 4. 2025.
- Fischer, M. (2011). Deutschlands Umweltstrafrecht unter Änderungsdruck der EU. *NuR* 33, 564–566.
- Haeri, H., Munoz-Pons, V., Touanassa, M. (2021). *The specialization of environmental criminal justice: a review of the law of environmental criminal justice: focus on 24 December 2020*. Dalloz Actualité.
- Jovašević, D. (2011). *Sistem ekoloških krivičnih dela*. Niš: Pravni fakultet.
- Jovašević, D., Mitrović, V., Ikanović, V. (2017). *Krivično pravo. Posebni deo*. Banja Luka: Panevropski univerzitet Apeiron.
- Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V. (2021). *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*. Banja Luka: Službeni glasnik.
- Jovašević, D., Miladinović Stefanović, D. (2023). *Krivično pravo. Posebni deo*. Niš: Pravni fakultet.
- Joldžić, V., Jovašević, D. (2012). *Ekološko krivično pravo*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Johnson, J. B., Omland, K. S. (2004). Model selection in ecology and evolution. *Trends in Ecology and Evolution*, 19 (2), 101–108.
- Keller, D. (1997). Gleaning Lessons from Deep Ecology. *Ethics and the Environment*, 2(2), 139–148.
- Knaut, S. (2005). Das deutsche Umweltstrafrecht. In: *Die Europäisierung des Umweltstrafrechts. Studien zum Wirtschaftsstrafrecht*. vol 23. Herbolzheim: Centaurus Verlag & Media.
- Kröger, D., Klauß, I. (2001). Umweltstrafrecht. In: *Umweltrecht. Recht – schnell erfaßt*. Berlin–Heidelberg: Springer, 337–358.
- Kuzmanović, R. (2011). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Pravni fakultet.
- Kunić, P., Karan, S. (2012). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Panevropski univerzitet Apeiron.
- Laufhütte, H., Möhrensclager, M. (1989). Umweltstrafrecht in neuer Gestalt. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 92(4), 912–972.

- Lazarević, L.J., Vučković, B., Vučković, V. (2004). *Komentar Krivičnog zakonika*. Cetinje: Obod.
- Li, L. (2018). The Legislative model of Environmental Criminal Law in Germany and its reference to our country [J]. *Journal of law*, 33(11).
- Mališ Sazdovska, M. (2006). Posebne istražne radnje u suzbijanju ekološkog kriminaliteta. *Pravni život* (9), 1041–1049.
- Marković, G. (2021). *Ustavno pravo*. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet.
- May, R. (1999). Unanswered questions in ecology. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*. 354 (1392), 1951–1959.
- Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 16(1–4).
- Norton, B. G. (1991). *Toward Unity Among Environmentalists*. Oxford University Press.
- Овчинников, А. (2024). Улики экоцида Как собирают данные для анализа экологического ущерба от полномасштабного вторжения России в Украину. *Экология и право*, 89(9), pristupljeno: 1. 5. 2025.
- Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine.
- Papathanasiou, K. (2017). Environmental Criminal Law: A Vital Part of the Regulatory Framework. In: Mathis, K., Huber, B. (eds) *Environmental Law and Economics. Economic Analysis of Law in European Legal Scholarship*, vol 4. Springer, Cham.
- Petković, G. (2012). Ekocid – pravni i moralni aspekt. *Pravni život*, (9), 583–598.
- Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2016). *Krivično pravo 2*. Sarajevo: Pravni fakultet.
- Petrović, B., Ferhatović, A., Jovašević, D. (2024). *Krivično pravo. Posebni dio*. Sarajevo: Pravni fakultet.
- Pisarić, M. (2015). Pretpostavke za otkrivanje ekološkog kriminaliteta. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 49(2), 787–792.
- Rosenzweig, M. L. (2003). Reconciliation ecology and the future of species diversity. *Oryx*, 37(2), 194–205.
- Rozzi, R. (1999). The Reciprocal Links between Evolutionary – Ecological Sciences and Environmental Ethics. *BioScience*, 49(11), 911–921.
- Saliger, F. (2008). Umweltstrafrecht. *Academia Iuris: Lehrbücher der Rechtswissenschaft*. Heymann.
- Schall, H. (1998). Systematische Übersicht der Rechtsprechung zum Umweltstrafrecht, In: *NStZ-Rechtsprechungs-Report Strafrecht Year*, 3(12).
- Schneider, D. D. (2001). The rise of the concept of scale in ecology. *BioScience*, 51(7), 545–553.
- Turković, K., Novoselec, P., Grozdanić, V., Kurtović Mišić, A., Derenčinović, D., Bojanić, I.,... Maršavelski, A. (2013). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine.

- Vollaard, B. (2017). Temporal displacement of environmental crime: Evidence from marine oil pollution. *Journal of Environmental Economics and Management*, 82.
- Watson, A. R. (1983). A Critique of Anti-Anthropocentric Biocentrism. *Environmental Ethics*, 5(3), 245–256.
- White, R. (2003). Environmental Issues and the Criminological Imagination. *Theoretical Criminology*, 7(4), 483–506.
- Zhenghang, F., Zhenghang, F. (2022). Study on the legislative Mode of Environmental Criminal Law. *Academic Journal of Humanities & Social Sciences*, 5(17).
- Zhou, E. C. (2015). *Research on Environmental crime legislation*. Ocean University of China.

Pravni izvori

- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- Krivični zakon, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023. i 47/2023.
- Krivični zakonik, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 64/2017, 104/2018, 15/2021, 89/2021, 73/2023, 9/2024. i 105/2024.
- Ustav Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 21/1992, 28/1994, 8/1996, 13/1996, 15/1996, 16/1996, 21/1996, 21/2002, 26/2002, 30/2002, 31/2002, 69/2002, 31/2003, 98/2003, 115/2005, 117/2005, 48/2011. i 73/2019.

*Marina N. Simović, Ph.D.**

Faculty of Legal Sciences, Pan-European University “Apeiron”

ORCID: 0009-0008-3330-4023

PROTECTION OF THE ENVIRONMENT THROUGH CRIMINAL LAW IN THE REPUBLIKA SRPSKA IN LIGHT OF THE NEW 2024 EU DIRECTIVE**

ABSTRACT: The system of environmental criminal offenses in the Criminal Code of the Republika Srpska provides for several criminal offenses against the environment, in their basic or qualified forms, together with penalties for their perpetrators. Given the need for effective and comprehensive protection of the environment through criminal law either as a whole or of its individual elements, it is necessary to constantly update the existing statutory solutions in order to improve them, both from the perspective of the needs of a contemporary crime suppression policy and, even more so, because of the emergence of new and different forms of harm to or endangerment of the environment. This is also reinforced by the need to harmonize national criminal-law systems with relevant international standards. In this paper, the author analyzes the new solutions contained in the 2024 European Union Directive on the protection of the environment through criminal law from the perspective of their implementation in the criminal legislation of the Republika Srpska.

Keywords: environment, endangerment, criminal offense, directive, Republika Srpska

* e-mail: marina.simovic @gmail.com, Full Professor.

** The paper was received on August 26, 2025, and it was accepted for publication on December 5, 2025.

The translation of the original article into English is provided by the *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*

1. INTRODUCTION

Environmental security is only one aspect of security, but an extremely important one, whether at the international, regional, or national level.¹ This is logical because the consequences caused by harm to or disturbance of the environment in general, or of individual eco-media, appear as expansive dangers that can endanger large areas of the earth's surface and everything found on them (in the form of soil, water, air, and plant and animal life).² All of this has led to agreement at the international level that numerous issues relevant to the legal regulation, improvement, and protection of the environment should be regulated through universal or regional, primarily European, international instruments.³

Among such international instruments of regional significance, which are particularly important for European criminal legislation,⁴ both of the Member States of the European Union and, even more so, of the states that are candidates for accession to this most important political, economic, and security-related regional organization, is the recently adopted Directive (EU)

¹ See: Joldžić, V., Jovašević, D. (2012). *Ekološko krivično pravo*. Belgrade: Institute for Criminological and Sociological Research, 87–109; Naess, A. (1973). *The shallow and the deep, long-range ecology movement*. A summary. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 16(1–4), 95–100; Watson, A. R. (1983). A Critique of Anti-Anthropocentric Biocentrism. *Environmental Ethics*, 5(3), 245–256; Keller, D. (1997). Gleaning Lessons from Deep Ecology. *Ethics and the Environment*, 2(2), 139–148; Norton, B. G. (1991). *Toward Unity Among Environmentalists*. Oxford University Press.

² See: Rozzi, R. (1999). The Reciprocal Links between Evolutionary – Ecological Sciences and Environmental Ethics. *BioScience*, 49(11), 911–921; May, R. (1999). Unanswered questions in ecology. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*. 354(1392): 1951–1959; Rosenzweig, M. L. (2003). Reconciliation ecology and the future of species diversity. *Oryx*, 37(2), 194–205.

³ See: Schneider, D. D. (2001). The rise of the concept of scale in ecology. *BioScience*, 51(7), 545–553; Johnson, J. B., Omland, K. S. (2004). Model selection in ecology and evolution. *Trends in Ecology and Evolution*, 19(2), 101–108; Li, L. (2018). The Legislative model of Environmental Criminal Law in Germany and its reference to our country [J]. *Journal of law*, 33(11), 6, 64–70; Brack, D. (2002). Combatting international environmental crime. *Global Environmental Change*, 12(2), 143–147; Vollaard, B. (2017). Temporal displacement of environmental crime. Evidence from marine oil pollution. *Journal of Environmental Economics and Management*, 82, 168–180; White, R. (2003) Environmental Issues and the Criminological Imagination. *Theoretical Criminology*, 7(4), 483–506.

⁴ See: Papathanasiou, K. (2017). Environmental Criminal Law. A Vital Part of the Regulatory Framework. In: Mathis, K., Huber, B. (eds) *Environmental Law and Economics. Economic Analysis of Law in European Legal Scholarship*, vol. 4. Springer, Cham. 513–526; Haeri, H., Munoz-Pons, V., Touanassa, M. (2021). The specialization of environmental criminal justice. *A review of the law of environmental criminal justice: focus on 24 December 2020*. Dalloz, A., Brihi, S. (2022). *Environmental criminal law in the French legal framework*. Paris: Moncey Advocats.

2024/1203 of the European Parliament and of the Council of April 11, 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC.⁵

This Directive introduces, to a significant extent, new solutions concerning the prescription of environmental criminal offenses, both in their basic forms and, even more so, in their qualified forms,⁶ with particular emphasis on the obligation to introduce a new criminalization of this kind under the name “ecocide,”⁷ as well as on establishing rules for determining the criminal liability of natural persons, but also of legal persons, for these environmental criminal offenses, together with a system of penalties and rules for imposing them in each specific case.⁸ This highlights the importance of international instruments⁹ adopted within the European Union, particularly from the perspective of the legislation of the Western Balkan states, that is, the states created by the dissolution of the SFRY at the end of the previous century. Given the specific features of the legal system in Bosnia and Herzegovina, the

⁵ European Union: *Council of the European Union, Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

⁶ See: Федоров, Н. (2024). Дикая природа нуждается в защите Об истории укрепления уголовного права в области защиты окружающей среды. *Экология и право*, 89(9), 4–9; Буйлов, О. П., Брусенцев, В. И. (2015). Общая характеристика экологических преступлений. классификация экологических преступлений. *Международный студенческий научный вестник*. 2015. № 2–3, 282–283.

⁷ See: Овчинников, А. (2024). Улики экоцида Как собирают данные для анализа экологического ущерба от полномасштабного вторжения России в Украину. *Экология и право*, 89(9), 14–19.

⁸ See: Ding, X., Shahzad, M. (2022). Environmental administrative penalty, environmental disclosures, and the firm’s cash flow: evidence from manufacturing firms in China. *Environ Sci Pollut Res Int*. 29(24), 36674–36683; Ding, X., Qu, Y., Shahzad, M. (2019). The impact of environmental administrative penalties on the disclosure of environmental information. *Sustainability*, 11(20), 5820; Zhenghang, F., Zhenghang, F. (2022). Study on the legislative Mode of Environmental Criminal Law. *Academic Journal of Humanities & Social Sciences*, 5(17). Zhou, E. C. (2015). *Research on Environmental crime legislation*. Ocean University of China.

⁹ See: Knaut, S. (2005). Das deutsche Umweltstrafrecht. In: *Die Europäisierung des Umweltstrafrechts. Studien zum Wirtschaftsstrafrecht*, vol. 23. Centaurus Verlag & Media, Herbolzheim, 16–144; Fischer, M. (2011). Deutschlands Umweltstrafrecht unter Änderungsdruck der EU. *NuR* 33, 564–566; Schall, H. (1998). Systematische Übersicht der Rechtsprechung zum Umweltstrafrecht. *NSiZ-Rechtsprechungs-Report Strafrecht Year*, 3(12), 353–358; Kröger, D., Klauß, I. (2001). Umweltstrafrecht. In: *Umweltrecht. Recht – schnell erfaßt*. Springer, Berlin, Heidelberg, 337–358; Saliger, F. (2008). *Umweltstrafrecht. Academia Iuris: Lehrbücher der Rechtswissenschaft*. Heymann; Laufhütte, H., Möhrenschlager, M. (1989). Umweltstrafrecht in neuer Gestalt. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 92(4), 912–972.

field of legal protection of the environment is regulated in all four criminal laws in somewhat different ways, taking into account the specific needs of the state as a whole and of its entities, as well as the Brčko District of BiH. In the law of the Republika Srpska, environmental criminal offenses are provided for in the special twenty-ninth chapter of the Criminal Code¹⁰ (hereinafter: CC RS), entitled “Criminal Offenses Against the Environment.” A distinction is made here between:¹¹ a) general environmental criminal offenses (which are directed against the environment as a whole) and b) special environmental criminal offenses (which are directed against individual eco-media).

2. SPECIFIC FEATURES OF THE PROTECTION OF THE ENVIRONMENT THROUGH CRIMINAL LAW IN THE LAW OF THE REPUBLIKA SRPSKA

2.1. General Characteristics of Environmental Criminal Offenses

The CC RS, as amended through the end of 2024, provides for several criminal offenses, of which the elements of the basic, general, and fundamental environmental criminal offenses will be presented. Among the common characteristics of these criminal offenses, their object of protection primarily stands out. That object is the environment.

The environment is understood as the set of natural and created values whose complex mutual relations constitute the surroundings, that is, the space and conditions for human life. The environment defined in this way is always determined by its quality. Environmental quality represents the state of the environment, expressed through physical, chemical, biological, aesthetic, and other indicators. Within the environment understood in this way, a distinction is made between natural values, protected natural goods, public natural goods, geodiversity (geological diversity), biodiversity (biological diversity), etc.

The object of protection of these criminal offenses can be the environment as a whole or its individual forms or segments, such as¹² water, air, soil, flora, and fauna, which are contained in the lithosphere, pedosphere, hydrosphere, atmosphere, biosphere, and technosphere. Protected values understood

¹⁰ *Official Gazette of the Republika Srpska*, No. 64/2017, 104/2018, 15/2021, 89/2021, 73/2023, 9/2024, and 105/2024.

¹¹ Đorđević, Đ., Kolarić, D. (2020). *Krivično pravo. Posebni deo*. Belgrade: University of Criminal Investigation and Police Studies, 167.

¹² See: Bugarski, T. (2015). *Krivični postupak za dela protiv životne sredine. Collected Papers of the Faculty of Law in Novi Sad*, 49(4), 16–37.

in this way are the subject of regulation under domestic legislation, as well as under international regulations.

Numerous laws and bylaws regulate the field of the environment. The set of those regulations constitutes environmental law or the law of environmental regulation and protection. All domestic regulations are aligned with a series of international regulations in this field. Within international regulations, two types are distinguished. These are:¹³ a) regulations of a universal character, adopted within and under the auspices of the United Nations and its bodies, and b) regulations of a regional character, adopted by regional organizations such as the Council of Europe, the European Union, etc. In addition, numerous international organizations deal with various issues in the field of environmental protection, improvement, and preservation, such as the UN Commission on Sustainable Development, the UN Environment Programme, the UN Development Programme, the World Meteorological Organization, etc.

The environment (as a whole or its segments) is protected against all forms of pollution, which constitutes the introduction of polluting substances or energy into the environment caused by human activities or natural processes, and which has or can have harmful consequences for environmental quality and human health. The concept of pollution is distinct from the concept of environmental degradation. This is a process of deterioration of environmental quality that occurs through natural or human activity or as a consequence of the failure to take measures to eliminate the causes of deterioration of quality or damage to the environment, to natural values, or to values created by human labor. In legal theory, there are also views that define the object of protection of these criminal offenses as the right to a healthy environment, which is one of the fundamental, natural, and universal human rights.¹⁴

The Constitution of the Republika Srpska,¹⁵ as the basic and fundamental legal act, in its second part entitled "Human Rights and Freedoms," lists the system, or set, of guaranteed human rights and freedoms. Thus, in the first place (Article 10), it proclaims that citizens are equal in their freedoms, rights, and duties, are equal before the law, and enjoy the same legal protection regardless of race, sex, language, national affiliation, religion, social origin, birth, education, wealth, political or other belief, social position, or other

¹³ See: Pisarić, M. (2015). Pretpostavke za otkrivanje ekološkog kriminaliteta. *Collected Papers of the Faculty of Law in Novi Sad*, 49(2), 787–792.

¹⁴ See: Jovašević, D. (2011). *Sistem ekoloških krivičnih dela*. Niš: Faculty of Law, 78–91.

¹⁵ *Official Gazette of the Republika Srpska*, No. 21/1992, 28/1994, 8/1996, 13/1996, 15/1996, 16/1996, 21/1996, 21/2002, 26/2002, 30/2002, 31/2002, 69/2002, 31/2003, 98/2003, 115/2005, 117/2005, 48/2011, and 73/2019.

personal characteristic. This is followed by individually enumerated personal rights and freedoms.

The Constitution of the Republika Srpska expressly guarantees the right to a healthy environment (Article 35). According to this constitutional postulate, “everyone has the right to a healthy environment.”¹⁶ Related to this is the rule according to which every person, in accordance with the law, is obliged to protect and improve the environment within their means. Also connected with this important personal human right is the right to healthcare (Article 37). Namely, the Constitution of the Republika Srpska establishes that everyone has the right to health, that is, healthcare, and healthcare thus appears as a guaranteed right, in accordance with the law.

The right to a healthy environment is also protected indirectly, albeit in a specific manner, in two additional constitutional provisions. These are:¹⁷

a) citizens have the right to publicly express opinions on the work of state and other bodies and organizations, to submit petitions, complaints, and proposals to them regarding various matters of importance for life, including matters related to the state of the environment or to its endangerment, and to receive a proper, complete, and truthful response to those matters (Article 32). It is expressly prohibited for any person to be held liable or to suffer other harmful consequences because of a publicly expressed opinion on the work of state bodies or views presented in a petition, complaint, or proposal, unless that person, in such a situation, thereby committed a criminal offense prescribed by law; and

b) citizens have the right to participate in the conduct of public affairs and to be admitted to public service under equal conditions (Article 33).

Finally, the Constitution establishes (Article 64) that the Republika Srpska protects and encourages:¹⁸ a) the rational use of natural resources for the purpose of protecting and improving quality of life and protecting and restoring the environment in the general interest, b) the preservation and enrichment of historical, cultural, and artistic heritage, c) scientific research, d) savings in all its forms, particularly savings directed toward economic activities and the purchase of apartments, e) cooperatives and cooperative activity, f) crafts, and g) physical culture and sports.

Human health also appears indirectly as an object of protection of environmental criminal offenses, namely the health of an indeterminate number of

¹⁶ See: Kunić, P., Karan, S. (2012). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Pan-European University “Apeiron,” 67–81.

¹⁷ See: Marković, G. (2021). *Ustavno pravo*. East Sarajevo: Faculty of Law, 98–107.

¹⁸ See: Kuzmanović, R. (2011). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Faculty of Law, 89–92.

people.¹⁹ Health is the psychophysical state of a human being in which there is harmonious functioning of all organs and processes that make them capable of normal life, work, and social productivity. Technical and technological development and civilizational progress in general, together with industrialization and the use of enormous, diverse, and often dangerous sources of energy, raw materials, and dangerous devices, lead to the endangerment of the life and health of all people who find themselves in a particular area, that is, within the zone of operation of an expansive environmental danger.

These criminal offenses are most often defined by a blanket disposition.²⁰ This means that their act of commission consists of any activity, by act or omission, that departs from environmental regulations, that is, that violates regulations in the field of environmental law (as a special branch of administrative law). This means that, in order to complete the content and elements of the statutory definition of these criminal offenses, it is necessary to analyze other non-criminal-law regulations in order to determine which conduct is permitted and which is prohibited.

Within environmental criminal offenses, a distinction is made between: a) proper or pure environmental criminal offenses (environmental criminal offenses in the narrower sense), which are criminal offenses systematized in the CC RS in the group of criminal offenses against the environment, and b) improper or relative environmental criminal offenses (environmental criminal offenses in the broader sense), which are criminal offenses provided for in other groups of criminal offenses within the CC RS or in ancillary, supplementary, or auxiliary criminal legislation. They are indirectly directed against the environment, but alongside this value, other social values appear as the predominant, primary, or prevalent object of protection, and it is precisely according to the significance of those values that these offenses are systematized into other groups of criminal offenses, such as, for example, offenses against human health, offenses against the general safety of persons or property, etc.

The consequence of environmental criminal offenses is defined as:²¹ a) endangerment of the environment and b) endangerment of human health. In some criminal offenses, this danger is abstract, while in others it is concrete. Concrete, immediate, proximate, and real danger is danger that has actually or

¹⁹ Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: *Narodne novine*, 591.

²⁰ Turković, K., Novoselec, P., Grozdanić, V., Kurtović Mišić, A., Derenčinović, D., Bojanić, I., ... Maršavelski, A. (2013). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: *Narodne novine*, 263.

²¹ See: Mališ Sazdovska, M. (2006). Posebne istražne radnje u suzbijanju ekološkog kriminaliteta. *Pravni život*, (9), 1041–1049.

immediately arisen for the life, bodily integrity, and health of another person, or for the environment. This means that the possibility of harm to these goods was certain and proximate, but nevertheless had not yet occurred in the specific case. This danger is an element of the statutory definition of the criminal offense and must be proved in criminal proceedings in the specific case. Abstract or general danger, on the other hand, is danger that could have arisen for the protected good as a result of the act of commission, but nevertheless did not arise in the specific case. By undertaking the act of commission, the consequence in the form of abstract danger to the protected good is deemed to have occurred. It does not constitute an element of the statutory definition of the criminal offense, so its occurrence does not need to be proved. For a criminal offense involving abstract danger to exist, it is sufficient that the act of commission was undertaken, because it is considered that abstract danger was thereby caused.²²

Finally, some environmental criminal offenses have a consequence in the form of harm to the protected good: pollution of the environment as a whole or of its individual parts, namely air, water, or soil; destruction of animal or plant life; death of a large number of animals or fish; death of animals; or other substantial damage.

A larger number of environmental criminal offenses can be committed by any person, while only in some of them can the perpetrator be a specific person, namely, an official or responsible person. With respect to culpability, these criminal offenses can be committed with intent or through negligence.

2.2. Environmental Pollution

Environmental Pollution (Article 370 of the CC RS) is the first basic, general environmental criminal offense in the law of the Republika Srpska and consists of polluting air, soil, or water to a greater extent or over a greater area contrary to regulations on the protection, preservation, and improvement of the environment.²³ Environmental pollution is understood as the introduction of polluting substances or energy into the environment caused by human activity or natural processes that have or can have harmful consequences for environmental quality and human health.

²² See: Vuletić, I. (2023). Osvrt na ekocentrični model zaštite okoliša u hrvatskom kaznenom pravu – deset godina nakon pristupanja EU. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 95(4), 1292–1304.

²³ Jovašević, D., Mitrović, L.J., Ikanović, V. (2021). *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*. Banja Luka: Službeni glasnik, 746–747.

The object of protection in this offense is the environment (air, soil, or water) that surrounds human beings. Protection of the human environment means preserving nature and its elements, namely water, air, soil, flora, and fauna, from poisoning, pollution, or destruction. In legal theory, views can be found according to which the object of protection of this offense is the human right to a healthy environment, which constitutes one of the fundamental human rights.

The act of commission of this environmental offense is defined by a result-based disposition. It is any act or omission capable of causing the consequence of the offense, namely, pollution of air, soil, or water. It can be carried out through various activities: releasing poisonous or asphyxiating gases into the atmosphere in large quantities; discharging poisonous, polluted, or waste water, or other harmful substances into water, a watercourse, a lake, or onto soil. For this offense to exist, it is also necessary that the act of commission be undertaken:²⁴ a) in a particular manner, namely contrary to regulations on the protection, preservation, and improvement of the environment, and therefore unlawfully; and b) in such a way that pollution of air, soil, or water is caused to a greater extent or over a greater area. This indicates that the offense requires a more serious consequence, namely, actual harm. Until this harm occurs, the perpetrator's act is not considered a criminal offense, but rather an environmental misdemeanor. Whether pollution has occurred "to a greater extent" or "over a greater area" is a factual question resolved by the court in the specific case.

The offense can be committed by any person, and, with respect to culpability, both intent and negligence are possible. For its intentional commission, a penalty of imprisonment for a term of six months to three years is prescribed, while for the negligent form of the offense, imprisonment for up to two years is prescribed.

An aggravated form of the criminal offense (Article 370) exists if, as a result of the act of commission, the following occurred:²⁵ a) harm in the form of destruction or substantial damage to forest or other plant communities and their habitats over a greater area, and b) environmental pollution to such an extent that the health of humans or animals is endangered. This is an offense qualified by a graver consequence that must be the result of the perpetrator's negligence.²⁶ The graver consequences must be in a causal rela-

²⁴ See: Delić, N. (2021). *Krivično pravo. Posebni deo*. Belgrade: Faculty of Law, 286–289.

²⁵ Dorđević, Đ., Kolarić, D. (2020). *Krivično pravo. Posebni deo*. Belgrade: University of Criminal Investigation and Police Studies, 167.

²⁶ See: Babić, M., Marković, I. (2007). *Krivično pravo. Posebni deo*. Banja Luka: Faculty of Law, 340–342.

tionship with the act of commission of the basic offense. If the basic offense was committed with intent, a penalty of imprisonment for a term of one to five years is prescribed for its aggravated form. If the basic offense was committed through negligence, a penalty of imprisonment for a term of six months to three years is prescribed for the aggravated offense with a negligently caused graver consequence.

2.3. Pollution of the Environment with Waste Materials

The second general environmental criminal offense in the CC RS is entitled “Pollution of the Environment with Waste Materials” (Article 371). This offense²⁷ consists of processing, disposing of, discarding, collecting, storing, importing, exporting, or transporting, contrary to regulations, waste, nuclear material, another radioactive substance, or a hazardous substance, or intermediating in the undertaking of the stated acts, or acting in a manner that can endanger the quality of air, soil, water, or forests for a longer period or to a substantial extent, or that can endanger plants or animals to a substantial extent or over a greater area, or that can endanger human life or health. In this offense as well, the object of protection is the environment, while the object of attack is defined in multiple ways as: a) waste, b) nuclear material, c) other radioactive substances, and d) hazardous substances.

The act of commission of this environmental offense is defined in multiple alternative ways:²⁸ a) processing, meaning altering or modifying an object; b) disposal, meaning transporting away or removing the object from the place where it was located; c) discarding, meaning leaving the object in some hidden place; d) collection, meaning obtaining the object in any way; e) storage, meaning direct or indirect factual or possessory control; f) import, meaning bringing the object into the country; g) export, meaning taking the object out of the country; h) transport, meaning carrying the object by any means of transport in land, water, or air traffic; i) intermediation, meaning assisting or facilitating the undertaking of one of the stated acts, where assistance is not a form of complicity but an independent act of commission; and j) acting in another manner, meaning undertaking any unlawful activity.²⁹

²⁷ See: Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2016). *Krivično pravo* 2. Sarajevo: Faculty of Law, 396–398.

²⁸ See: Jovašević, D., Mitrović, V., Ikanović, V. (2017). *Krivično pravo. Posebni deo*. Banja Luka: Pan-European University Apeiron, 316–318.

²⁹ See: Lazarević, L.J., Vučković, B., Vučković, V. (2004). *Komentar Krivičnog zakonika*. Cetinje: Obod, 734–737.

For this environmental offense to exist, the act of commission must be undertaken:³⁰ a) in a specific manner, namely contrary to regulations and therefore unlawfully, which points to the blanket character of the offense; b) in relation to a specific object, namely waste, nuclear material, other radioactive substances, and hazardous substances; and c) in such a way that a consequence occurs in the form of endangering: 1) the quality of air, soil, water, or forests for a longer period (for an extended time) or to a substantial extent (on a larger scale), 2) plants or animals to a substantial extent or over a greater area, and 3) human life or health.

The offense can also be committed by any person, and, with respect to culpability, both intent and negligence are possible. For intentional commission of the offense, a penalty of imprisonment for a term of one to five years is prescribed, while for the negligent form of the offense, a penalty of imprisonment for a term of six months to three years is prescribed.

The environmental criminal offense under Article 371 appears in two aggravated, qualified forms.³¹

The first aggravated form of the offense, for which a penalty of imprisonment for a term of two to eight years is prescribed, is committed by a person who, by abusing their official position or authority, authorizes (contrary to regulations) the undertaking of the following acts: processing, disposal, discarding, collection, storage, import, export, or transport of waste, nuclear material, another radioactive substance, or a hazardous substance, or intermediation in the undertaking of the stated acts, or acting in another manner. Here, in fact, assistance in the form of enabling or facilitating constitutes an independent act of commission, and not a form of complicity, undertaken by: a) a specific person and b) in a specific manner, namely by abusing official position or authority.

The second aggravated form of the offense exists if, as a result of the act of commission, a grave consequence in the form of harm occurred, namely: a) destruction of animal or plant life on a large scale, and b) environmental pollution to such an extent that a danger to human life or health has thereby been created.

For intentional commission of the basic offense with a graver negligent consequence, a penalty of imprisonment for a term of two to ten years is prescribed, and for the negligent offense, a penalty of imprisonment for a term of one to five years is prescribed.

³⁰ See: Jovašević, D., Miladinović Stefanović D. (2023). *Krivično pravo. Posebni deo*. Niš: Faculty of Law, 309–314.

³¹ See: Petrović, B., Ferhatović, A., Jovašević, D. (2024). *Krivično pravo. Posebni dio*. Sarajevo: Faculty of Law, 153–156.

3. INTERNATIONAL STANDARDS OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN EUROPEAN UNION LAW

Among the numerous international standards of universal or regional character that establish the foundations of the protection of the environment through criminal law relevant to the law of Bosnia and Herzegovina, the aforementioned European instrument adopted in 2024 within the European Union stands out. This is Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of April 11, 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. It establishes minimum rules concerning the definition of criminal offenses and sanctions in order to protect the environment more effectively, on the one hand, and concerning measures to prevent and combat criminal offenses against the environment (environmental criminal offenses), on the other, as well as to ensure the effective implementation of European Union law in the field of the environment. At the outset, this Directive (Article 2) defines the most important concepts relevant to the protection of the environment through criminal law. These are:

a) “ecosystem” (point c), which means a dynamic complex of plant, animal, fungi, and microorganism communities and their non-living environment interacting as a functional unit, and includes habitat types, habitats of species, and species populations;

b) “habitat within a protected site” (point b), which means any habitat of a species for which an area is classified as a special protection area pursuant to Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of November 30, 2009 on the conservation of wild birds (Article 4, paragraphs 1 and 2), or any natural habitat or habitat of a species for which a site is designated as a special area of conservation in accordance with Directive 92/43/EEC of May 21, 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (Article 4, paragraphs 2 and 4), or for which a site is listed as a site of Community importance; and

c) “legal person” (point a), which means any legal entity having such status under the applicable national law, except for states or public bodies exercising State authority and public international organizations. The Directive thereby points to the need for strengthened protection of the environment through criminal law, precisely against various unlawful activities of legal persons, especially as embodied in multinational companies.

3.1. System of International Environmental Criminal Offenses

The Directive (Article 3) provides the concept of an environmental criminal offense, that is, a criminal offense against the environment. This criminal offense is defined by two basic, constitutive “formal” elements. These are: a) the form of culpability of the perpetrator and b) the unlawfulness of the act. First, any intentional conduct, or conduct committed with “serious negligence,” is considered a criminal offense against the environment. Second, for a criminal offense to exist, the conduct of the perpetrator must be “unlawful,” that is, contrary to law, because it violates international or domestic, national, or internal regulations on the protection, preservation, or improvement of the environment as a whole or of one of its individual elements, such as air, water, soil, or plant or animal life.

For the purposes of this Directive, the perpetrator’s conduct is unlawful if it breaches: a) European Union law that contributes to the pursuit of one of the objectives of the policy of this regional European organization in the field of the environment; or b) a law or other regulation of a Member State, or a decision adopted by a competent state authority of a Member State, which implements European Union law within national borders. Such conduct is unlawful even if it is carried out on the basis of an authorization issued by a competent state authority, provided that the authorization was obtained unlawfully: a) by committing a criminal offense prescribed by law, namely fraud, corruption, extortion, or coercion; or b) if such authorization is in manifest breach of the relevant substantive legal requirements.

The Directive (Article 3, paragraph 2) prescribes a number of environmental criminal offenses whose descriptions, content, elements of the statutory definition, and characteristics should serve as a model for national criminal legislation in updating individual offenses (either by introducing new criminal offenses or new forms of manifestation of existing criminal offenses) in the system of the protection of the environment through criminal law.

The first environmental criminal offense, according to the provisions of the Directive, is any conduct of the perpetrator that is unlawful and intentional and is undertaken through the following activities as part of the act of commission: the discharge, emission, or introduction of a quantity of materials or substances, energy, or ionizing radiation into air, soil, or water, which causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, any person, or substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants. The criminal offense in this form is defined by a so-called “result-based disposition.” This means that, for this offense to exist, a precisely prescribed grave consequence must occur to the life or bodily

integrity of a person, or “substantial” (greater, more extensive) damage to the ecosystem as a whole or to its individual segments must occur.

The second environmental criminal offense is the unlawful and intentional placing of certain products on the market, thereby breaching a prohibition or another requirement aimed at protecting the environment. For this offense to exist, the product (as the object of the act) must be one whose use on a larger scale or use by several users, regardless of their number, results in the discharge, emission, or introduction of a quantity of materials or substances, energy, or ionizing radiation into air, soil, or water. This offense is characterized by the type of consequence, which appears as causing, or the likelihood of causing, the death of, or serious injury to, any person, or substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

The third environmental criminal offense recognized by the Directive is the unlawful and intentional undertaking of activities such as: 1) the manufacture, placing or making available on the market, export, or use of substances, whether on their own, in mixtures, or in articles, including their incorporation into other articles, where such conduct causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, another person, substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants; and 2) the manufacture, use, storage, import, or export of mercury, mercury compounds, mixtures of mercury, and mercury-added products, where such conduct is not in accordance with the requirements set out in Regulation (EU) 2017/852 of the European Parliament and of the Council, provided that it causes or is likely to cause the death of, or serious bodily injury to, any person, substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

Criminal offenses connected with intentional conduct (listed in the Directive) can lead to catastrophic consequences, such as widespread pollution, industrial accidents with serious effects on the environment, or large-scale forest fires. If such criminal offenses cause the destruction of, or widespread and substantial damage that is either irreversible or long-lasting to, an ecosystem of considerable size or considerable environmental value, or to a habitat within a protected site, or cause widespread and substantial damage that is either irreversible or long-lasting to the quality of air, soil, or water, such offenses leading to major catastrophic consequences should be prescribed as qualified criminal offenses under the term “Ecocide” or a similar term, and should be punished with stricter sanctions than those applicable in the case of other basic forms of criminal offenses against the environment.³²

³² Petković, G. (2012). Ekocid – pravni i moralni aspekt. *Pravni život*, (9), 583–598.

If, under the Directive, the unlawful and intentional conduct of a perpetrator (a natural or legal person) constitutes a criminal offense only if it concerns a non-negligible quantity, corresponding to the exceeding of a regulatory threshold, value, or other mandatory parameter, then, in assessing whether that threshold, value, or other parameter has been exceeded, account should be taken, *inter alia*, of the hazardousness and toxicity of the materials or substances, because the more hazardous or toxic the material or substance is, the sooner that threshold, value, or other parameter will be reached and, in the case of particularly hazardous and toxic substances or materials, even a very small quantity can cause substantial damage to the environment or human health (Article 3, paragraph 3).

Such grave consequences arising from unlawful activities undertaken by natural persons and especially by legal persons point to the existence and legal qualification of the most serious environmental criminal offense, namely ecocide. In this regard, the Directive (Article 3, paragraph 6) provides criteria for defining “substantial” damage, such as: a) the baseline condition of the affected environment, b) whether the damage caused is long-lasting, medium-term, or short-term, c) the extent of the damage caused, and d) the reversibility of the damage caused.

The determination of damage caused to: a) the quality of air, soil, or the quality or status of water, or b) an ecosystem, animals, or plants (Article 3, paragraph 7), as a result of the act of commission of an environmental criminal offense, is assessed depending on certain elements, among which the Directive lists: a) whether the perpetrator’s conduct relates to an activity which is considered to be risky or dangerous for the environment or human health, and requires an authorization which was not obtained or complied with; b) the extent to which a regulatory threshold, value, or other mandatory parameter set out in European Union law, in national law, or in the authorization issued for the relevant activity has been exceeded; and c) whether the material or substance is classified as “dangerous” or is otherwise listed as harmful to the environment or to human health.

Finally, when assessing whether damage as the consequence of an environmental criminal offense is “negligible” or “non-negligible” (Article 3, paragraph 8), the Directive takes into account one or more elements: a) the number of items concerned, b) the extent to which a regulatory threshold, value, or other mandatory parameter set out in European Union law or in national law has been exceeded, c) the conservation status of the fauna or flora species concerned, and d) the cost of restoration of the environment, where it is feasible to assess that cost.

3.2. Special Forms of Liability for Environmental Criminal Offenses

The Directive (Article 4, paragraph 1) expressly prescribes complicity (collective intentional participation by several persons in the joint commission of one or more criminal offenses) as a punishable offense. This applies in particular to: a) inciting and instigating (intentionally inducing another person to commit a specific environmental criminal offense), and b) aiding and abetting, enabling, or facilitating (by creating conditions or prerequisites) another person in committing a specific environmental criminal offense.

As a special form of criminal liability for environmental offenses (Article 4, paragraph 2), the Directive prescribes liability for attempt (the intentional commencement of the commission of an environmental criminal offense without causing a consequence for the environment in the specific case). This means that attempt is equated with a completed criminal offense.

For the commission (or attempted commission) of one of the criminal offenses prescribed by the Directive in its basic or qualified form (paragraph 3), or for a contribution as an accomplice in its commission, different penalties are prescribed depending on the capacity of the perpetrator. These are: a) penalties for natural persons (Article 5), and b) penalties for legal persons (Article 7), in the event that their criminal liability is established (within the meaning of Article 6).

For natural persons as perpetrators of environmental criminal offenses (Article 5), the Directive imposes an obligation on Member States to take the necessary measures to ensure that environmental criminal offenses are punishable by “effective, proportionate, and dissuasive criminal penalties.” In this regard, the Directive sets “penalty ranges” for prescribing imprisonment: 1) for the commission of a criminal offense that has caused the death of a person, imprisonment of at least 10 years, or, for inciting or aiding and abetting its commission where the death of a person has been caused, imprisonment of at least five years; and 2) for a criminal offense that has caused: a) the destruction of, or widespread and substantial damage that is either irreversible or long-lasting to, an ecosystem of considerable size or considerable environmental value, or to a habitat within a protected site, or b) widespread and substantial damage that is either irreversible or long-lasting to the quality of air, soil, or water, for the direct perpetrator, imprisonment of at least eight years, or, for inciting or aiding and abetting its commission, imprisonment of at least three years.

In addition to imprisonment as the principal penalty, a natural person as the perpetrator of environmental criminal offenses (according to the content, description, or characteristics prescribed by the Directive) can also be subject

to additional (supplementary, accessory) criminal or non-criminal penalties or measures, including: 1) an obligation to: a) restore the environment (return to the previous state, restitution) within a specified period if the damage is reversible, or b) pay compensation for the damage to the environment if the damage is irreversible or the offender is not in a capacity to carry out such restoration; 2) fines proportionate to the gravity of the conduct and to the individual, financial, and other circumstances of the natural person concerned, and determined, where appropriate, taking due account of the gravity and duration of the damage caused to the environment and of the financial benefits generated from the offense; 3) exclusion from access to public funding, including tender procedures, grants, concessions, and licenses; 4) disqualification from holding, within a legal person, a leading position of the same type used for committing the offense; 5) withdrawal of permits and authorizations to pursue activities that resulted in the relevant criminal offense; 6) temporary bans on running for public office; or 7) where there is a public interest, following a case-by-case assessment, publication of all or part of the judicial decision that relates to the criminal offense committed and the penalties or measures imposed, which may include the personal data of convicted persons only in duly justified exceptional cases.

However, in addition to natural persons, legal persons also appear as perpetrators (or accomplices) of environmental criminal offenses. The Directive therefore devotes particular attention to the rules for determining the criminal liability of legal persons (Article 6). In this regard, legal persons are considered perpetrators of environmental criminal offenses: 1) if such a criminal offense was committed for the benefit of those legal persons, and 2) if the criminal offense was committed by a person who has a leading position within the legal person concerned, whether acting individually or as part of an organ of that legal person, based on: a) a power of representation of the legal person, b) an authority to take decisions on behalf of the legal person, or c) an authority to exercise control within the legal person.

In practical terms, this concerns the strict liability of the legal person, based on the “lack of supervision or control by a responsible person within the competence of the legal person, who made possible the commission of the specific environmental criminal offense,” and for the benefit of that legal person (paragraph 2). It is expressly provided that the criminal liability of legal persons does not preclude the conduct of criminal proceedings against natural persons who were direct perpetrators, instigators, or aiders in the commission of a specific environmental criminal offense.

According to the Directive, a legal person as the perpetrator of environmental criminal offenses (Article 3) can be subject to “effective, proportionate, and dissuasive criminal or non-criminal penalties or measures” (Article 7,

paragraph 1), with a fine being the primary one. In addition to a fine, as the principal and basic type of criminal sanction and as a measure of social response against perpetrators of criminal offenses, the Directive allows the possibility of imposing additional, supplementary criminal or non-criminal sanctions or measures (paragraph 2): 1) an obligation to: a) restore the environment within a given period if the damage is reversible, or b) pay compensation for the damage to the environment if the damage is irreversible or the offender is not in a capacity to carry out such restoration; 2) exclusion from entitlement to public benefits or aid; 3) exclusion from access to public funding, including tender procedures, grants, concessions, and licenses; 4) temporary or permanent disqualification from the practice of business activities; 5) withdrawal of permits and authorizations to pursue activities that resulted in the relevant criminal offense; 6) placing under judicial supervision; 7) judicial winding-up; 8) closure of establishments used for committing the offense; 9) an obligation to establish due diligence schemes for enhancing compliance with environmental standards; and 10) where there is a public interest, publication of all or part of the judicial decision relating to the criminal offense committed and the penalties or measures imposed, without prejudice to rules on privacy and the protection of personal data.

A fine is imposed on a legal person as the perpetrator of environmental criminal offenses (Article 3) in proportion (a proportionate fine) to: a) the gravity of the criminal offense committed (the degree or intensity of the “wrongfulness”), and b) the individual, financial, and other circumstances of the legal person concerned. Individual Member States take the necessary measures to ensure that the maximum level of such fines is not less than (paragraph 3): a) 5 % of the total worldwide turnover of the legal person, either in the business year preceding that in which the offense was committed, or in the business year preceding that of the decision to impose the fine, or an amount corresponding to EUR 40,000,000; and b) for a criminal offense that caused serious consequences for the quality of the environment as a whole or for its eco-media, 3 % of the total worldwide turnover of the legal person, either in the business year preceding that in which the offense was committed, or in the business year preceding that of the decision to impose the fine, or an amount corresponding to EUR 24,000,000.

4. CONCLUSION

The upcoming reform of the CC RS would, in line with the Directive on the protection of the environment through criminal law and the replacement of the previously adopted directives of similar content, 2008/99/EC and 2009/123/EC, supplement the characteristics, content, and statutory elements of the basic, primary, and most important “general” environmental criminal offenses, while the most significant novelty would be the introduction of a new and most serious environmental criminal offense, in fact, its sub-qualified form, under the term “Ecocide.” This would raise the protection of the environment through criminal law to a qualitatively higher and more effective level. In fact, this concerns the prescription of new blanket criminalizations of environmental criminal offenses, and especially of the criminal offense of “Ecocide,” as an intentional criminal offense of endangerment whose statutory elements are fulfilled by any person who, contrary to regulations, undertakes acts with knowledge that there is a substantial likelihood that serious damage to the environment, which is widespread or long-lasting, will occur as a result of those acts.

The criminal offense in question would, in fact, represent “the most serious peacetime criminal offense against the environment,” since the Criminal Law of Bosnia and Herzegovina,³³ within the criminal offenses against humanity and values protected by international law (Chapter Seventeen), provides for a special criminal offense entitled “War Crimes Against Civilians” (Article 173). This international criminalization provides for, inter alia, a criminal offense against the environment through a breach of the rules of international law during war, occupation, or armed conflict, where the perpetrator launches an attack with knowledge that such an attack will cause severe, long-term, and extensive damage to the natural environment that would clearly be disproportionate to the concrete and direct overall military advantage anticipated. Within the meaning of this offense, which could be punishable by imprisonment for a term of at least five years or by life imprisonment, the concept of the environment would include “the earth, biosphere, cryosphere, lithosphere, hydrosphere, and atmosphere, as well as outer space.”

These novelties in the system of the protection of the environment through criminal law in the law of the Republika Srpska, would emphasize both the protection of human beings as the primary concern (the anthropocentric model), the protection of flora, that is, plant life, and fauna, that is,

³³ *Official Gazette of Bosnia and Herzegovina*, No. 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023, and 47/2023.

animal life (the biocentric model), and the protection of the environment as a whole (the ecocentric model). In this system, criminal offenses against the environment would, as a rule, constitute criminal offenses of endangerment of protected goods, values, or interests. However, if such endangerment of the environment, as a result of the unlawful activity undertaken within the meaning of the legally prescribed act of commission, leads to harm (serious bodily injury, death, substantial damage, or a major accident), the perpetrator would be punished by a more severe penalty than the one prescribed for the basic, fundamental form of the criminal offense.

Such reformed criminal legislation would represent a new and further step toward harmonizing the criminal legislation of the Republika Srpska with the proclaimed objectives of environmental protection, both at the national level and at the level of the European Union. This is supported by the recently completed legislative procedure for the adoption of Directive (EU) 2024/1203, which was published in the Official Journal of the European Union on April 30, 2024, with a transposition deadline of May 21, 2026.

This regional European instrument contains minimum rules concerning the definitions of environmental criminal offenses and the system of sanctions (for natural and legal persons as their perpetrators) in order to protect the environment as a whole, as well as individual eco-media, more effectively, and also concerning the application of measures for preventing and combating criminal offenses against the environment and for more effective implementation of European Union law in the field of the environment (European Union environmental law). This Directive was adopted precisely with the aim of regulating, improving, and harmonizing, in a uniform manner, the system of the protection of the environment through criminal law of the Member States of this regional organization, as well as the states that are candidates for accession to this organization, which would enable effective and efficient criminal prosecution of the perpetrators of environmental criminal offenses.

In this way, judicial cooperation in criminal matters concerning criminal offenses against the environment, which frequently display an international and transnational character, would admittedly be facilitated indirectly. Ultimately, these new statutory solutions would enable more effective sanctioning of the perpetrators of environmental criminal offenses, both natural and legal persons, precisely by those penalties that have an “effective, proportionate, and dissuasive character.”

The implementation of the provisions of the Directive represents only a step toward the successful completion of negotiations at the level of the Council of Europe with the aim of adopting a Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, which, once negotiations have been completed, would be opened for signature both by the Member States

of the Council and by the Member States of the European Union itself. In this way, the recent adoption of regulation in the field of environmental protection by means of criminal law through the secondary legislation of the European Union, as well as the indicated development of convention law through negotiations on a new Council of Europe instrument, would fully ensure that the international instruments and European regulations binding Bosnia and Herzegovina are implemented effectively and to a high standard, that is, transposed into national legislation in a timely manner and in the manner required by the international instruments in question.

BIBLIOGRAPHY

- Babić, M., Marković, I. (2007). *Krivično pravo. Posebni deo*. Banja Luka: Faculty of Law.
- Brack, D. (2002). Combatting international environmental crime. *Global Environmental Change*, 12(2), 143–147.
- Brihi, S. (2022). *Environmental criminal law in the French legal framework*. Paris: Moncey Advocats.
- Bugarski, T. (2015). Krivični postupak za dela protiv životne sredine. *Collected Papers of the Faculty of Law in Novi Sad*, 49(4), 16–37.
- Delić, N. (2021). *Krivično pravo. Posebni deo*. Belgrade: Faculty of Law.
- Ding, X., Qu, Y., Shahzad, M. (2019). *The impact of environmental administrative penalties on the disclosure of environmental information*. *Sustainability*, 11(20).
- Ding, X., Shahzad, M. (2022). Environmental administrative penalty, environmental disclosures, and the firm's cash flow: evidence from manufacturing firms in China. *Environ Sci Pollut Res Int*. 29(24), 36674–36683.
- Đorđević, Đ., Kolarić, D. (2020). *Krivično pravo. Posebni deo*. Belgrade: University of Criminal Investigation and Police Studies.
- Fischer, M. (2011). *Deutschlands Umweltstrafrecht unter Änderungsdruck der EU*. NuR 33, 564–566.
- Haeri, H., Munoz-Pons, V., Touanssa, M. (2021). *The specialization of environmental criminal justice: a review of the law of environmental criminal justice: focus on 24 December 2020*. Dalloz Actualité.
- Johnson, J. B., Omland, K. S. (2004). Model selection in ecology and evolution. *Trends in Ecology and Evolution*, 19(2), 101–108.
- Joldžić, V., Jovašević, D. (2012). *Ekološko krivično pravo*. Belgrade: Institute for Criminological and Sociological Research.
- Jovašević, D. (2011). *Sistem ekoloških krivičnih dela*. Niš: Faculty of Law.
- Jovašević, D., Miladinović Stefanović, D. (2023). *Krivično pravo. Posebni deo*. Niš: Faculty of Law.
- Jovašević, D., Mitrović, L.J., Ikanović, V. (2021). *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*. Banja Luka: Službeni glasnik.

- Jovašević, D., Mitrović, V., Ikanović, V. (2017). *Krivično pravo. Posebni deo*. Banja Luka: Pan-European University Apeiron.
- Keller, D. (1997). Gleaning Lessons from Deep Ecology. *Ethics and the Environment*, 2(2), 139–148.
- Knaut, S. (2005). Das deutsche Umweltstrafrecht. In: Die Europäisierung des Umweltstrafrechts. *Studien zum Wirtschaftsstrafrecht*. vol. 23. Centaurus Verlag & Media, Herbolzheim.
- Kröger, D., Klauß, I. (2001). Umweltstrafrecht. In: *Umweltrecht. Recht – schnell erfaßt*. Springer, Berlin, Heidelberg, 337–358.
- Kunić, P., Karan, S. (2012). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Pan-European University Apeiron.
- Kuzmanović, R. (2011). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Faculty of Law.
- Laufhütte, H., Möhrenschrager, M. (1989). Umweltstrafrecht in neuer Gestalt. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 92(4), 912–972.
- Lazarević, L.J., Vučković, B., Vučković, V. (2004). *Komentar Krivičnog zakonika*. Cetinje: Obod.
- Li, L. (2018). The Legislative model of Environmental Criminal Law in Germany and its reference to our country [J]. *Journal of law*, 33(11).
- Mališ Sazdovska, M. (2006). Posebne istražne radnje u suzbijanju ekološkog kriminaliteta. *Pravni život* (9), 1041–1049.
- Marković, G. (2021). *Ustavno pravo*. East Sarajevo: Faculty of Law.
- May, R. (1999). Unanswered questions in ecology. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*. 354(1392), 1951–1959.
- Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 16(1–4).
- Norton, B. G. (1991). *Toward Unity Among Environmentalists*. Oxford University Press.
- Papathanasiou, K. (2017). Environmental Criminal Law: A Vital Part of the Regulatory Framework. In: Mathis, K., Huber, B. (eds) *Environmental Law and Economics. Economic Analysis of Law in European Legal Scholarship*, vol. 4. Springer, Cham.
- Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine.
- Petković, G. (2012). Ekocid – pravni i moralni aspekt. *Pravni život*, (9), 583–598.
- Petrović, B., Ferhatović, A., Jovašević, D. (2024). *Krivično pravo. Posebni dio*. Sarajevo: Faculty of Law.
- Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2016). *Krivično pravo 2*. Sarajevo: Faculty of Law.
- Pisarić, M. (2015). Pretpostavke za otkrivanje ekološkog kriminaliteta. *Collected Papers of the Faculty of Law in Novi Sad*, 49(2), 787–792.
- Rosenzweig, M. L. (2003). Reconciliation ecology and the future of species diversity. *Oryx*, 37(2), 194–205.

- Rozzi, R. (1999). The Reciprocal Links between Evolutionary – Ecological Sciences and Environmental Ethics. *BioScience*, 49(11), 911–921.
- Saliger, F. (2008). *Umweltstrafrecht*. Academia Iuris: Lehrbücher der Rechtswissenschaft. Heymann.
- Schall, H. (1998). Systematische Übersicht der Rechtsprechung zum Umweltstrafrecht, In: *NStZ-Rechtsprechungs-Report Strafrecht Year*, 3(12).
- Schneider, D. D. (2001). The rise of the concept of scale in ecology. *BioScience*, 51(7), 545–553.
- Turković, K., Novoselec, P., Grozdanić, V., Kurtović Mišić, A., Derenčinović, D., Bojanić, I., ... Maršavelski, A. (2013). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine.
- Vollaard, B. (2017). Temporal displacement of environmental crime: Evidence from marine oil pollution. *Journal of Environmental Economics and Management*, 82.
- Vuletić, I. (2023). Osvrt na ekocentrični model zaštite okoliša u hrvatskom kaznenom pravu – deset godina nakon pristupanja EU. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 95(4), 1292–1304.
- Watson, A. R. (1983). A Critique of Anti-Anthropocentric Biocentrism. *Environmental Ethics*, 5(3), 245–256.
- White, R. (2003). Environmental Issues and the Criminological Imagination. *Theoretical Criminology*, 7(4), 483–506.
- Zhenghang, F., Zhenghang, F. (2022). Study on the legislative Mode of Environmental Criminal Law. *Academic Journal of Humanities & Social Sciences*, 5(17).
- Zhou, E. C. (2015). *Research on Environmental crime legislation*. Ocean University of China.
- Буйлов, О. П., Брусенцев, В. И. (2015). Общая характеристика экологических преступлений. классификация экологических преступлений. *Международный студенческий научный вестник*. 2015. № 2–3, 282–283. Available at: <https://eduherald.ru/ru/article/view?id=12264> (accessed on May 17, 2025).
- Овчинников, А. (2024). Улики экоцида Как собирают данные для анализа экологического ущерба от полномасштабного вторжения России в Украину. *Экология и право*, 89(9). Accessed on May 1, 2025.
- Федоров, Н. (2024). Дикая природа нуждается в защите Об истории укрепления уголовного права в области защиты окружающей среды. *Экология и право*, 89(9), 4–9. Accessed on April 25, 2025.

Legal Sources

- European Union: Council of the European Union, Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- Constitution of the Republika Srpska, Official Gazette of the Republika Srpska, No. 21/1992, 28/1994, 8/1996, 13/1996, 15/1996, 16/1996, 21/1996, 21/2002,

26/2002, 30/2002, 31/2002, 69/2002, 31/2003, 98/2003, 115/2005, 117/2005, 48/2011, and 73/2019.

Criminal Code, Official Gazette of the Republika Srpska, No. 64/2017, 104/2018, 15/2021, 89/2021, 73/2023, 9/2024, and 105/2024.

Criminal Law, Official Gazette of Bosnia and Herzegovina, No. 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023, and 47/2023.

Оригинални научни рад
DOI: 10.5937/gakv98-67749
UDC 343:502.14(4-672EU)

*Доц. др Иван Ђокић**
Правни факултет Универзитета у Београду
ORCID: 0009-0006-8076-0633

**НОВА КРИВИЧНА ДЕЛА
КОЈИМА СЕ ШТИТИ ЖИВОТНА СРЕДИНА
И ЊИХОВЕ КВАЛИФИКАТОРНЕ ОКОЛНОСТИ
(Чл. 3, 8. и 9. Директиве ЕУ 2024/1203)****

САЖЕТАК: Недовољно прецизан нормативни оквир успостављен Директивом о еколошком криминалитету из 2008. године (2008/99/ЕЗ), као и незадовољавајући и крајње скромни ефекти њене примене, условили су предлог да се регулатива у оквиру Европске уније у области заштите животне средине унапреди, што је за резултат имало усвајање нове Директиве у области кривичноправне заштите животне средине 2024/1203. Директива доноси и читав низ нових решења с циљем успешније прекограничне сарадње, али и координације и сарадње међу надлежним телима унутар државе чланице. Ипак, револуционарну промену представља начин на који је Директивом дефинисан однос између кривичног и управног права. За сва кривична дела предвиђена новом Директивом поставља се

* e-mail: djokic@ius.bg.ac.rs, ванредни професор.

** Рад је примљен 8. 9. 2025, а прихваћен је за објављивање 17. 12. 2025. године.

захтев да поступање у конкретном случају представља противправан, незаконит чин, с тим што се новом дефиницијом поступање сматра противправним не само када оно представља кршење одређеног права Уније, већ и онда када се оно спроводи на основу одлуке надлежног органа државе чланице, уколико је то одобрење добијено преваром, корупцијом, изнудом, принудом или ако се таквим одобрењем очигледно крше релевантни материјалноправни захтеви. Остало је отворено питање на који начин ће државе чланице у своје национално законодавство унети поменути концепт, који без обзира на евентуалну криминалополитичку снагу, представља озбиљну опасност по начело законитости, које захтева да услови за кривичну одговорност буду прецизно и јасно одређени. Поврх тога, чини се да „гвоздени закон“ сходно коме кривично право не сме да санкционише оно што неко друго правно подручје изричито дозвољава, изгледа да више нема никакву вредност.

Кључне речи: животна средина, еколошки криминалитет, Европска унија, директива

1. УВОД

Кривично право је дуго занемаривало заштиту животне средине, иако кривична дела којима се уз неки други примарни заштитни објект штитила и животна средина, кривична законодавства познају већ одавно. Међутим, та су кривична дела заштиту животної средини пружала само посредно, претежно штитећи неко друго правно добро. Тек последњих неколико деценија запажа се уношење у кривичне законе инкриминација које пре свега за циљ имају заштиту животне средине, иако су те кривичноправне забране углавном биле сврстане у већ постојеће групе кривичних дела. Најновији развој у овој области у оквиру националних кривичноправних система креће се ка томе да се већи број кривичних дела којима се настоји пружити кривичноправна заштита животної средини групише у засебну главу кривичних дела. То је учињено и у Кривичном законнику Србије у глави XXIV,¹ која садржи бројне инкриминације, између осталог и неке које су се у ранијим прописима налазиле у споредном кривичном законодавству. У том погледу, с обзиром на њен значај и криминалополитички неспорну потребу засебне заштите, данас више није спорно да животна средина представља самосталан и примарни

¹ Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005. – испр., 107/2005. – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. и 94/2024.

групни заштитни објект.² Додуше, иако је од зачећа идеје о неопходности заштите животне средине до сада дошло до значајних промена у области кривичноправних механизма усмерених на реализацију те идеје, укупни резултати на плану практичне примене релевантних прописа далеко заостају за оним што је на нормативном плану замишљено.³ Наиме, познато је да је у овој области кривично право традиционално неефикасно и да стварни ефекти кривичноправних механизма у области заштите животне средине показују скроман учинак. Генерално превентивно дејство закона којима се криминализују одређене активности на штету животне средине је минорно. Да би претња казном имала било какав ефекат на потенцијалног учиниоца, она мора бити реална, односно мора постојати довољан број случајева у којима се кривично право заиста примењује. Све чешћа појава да се у улози загађивача налазе крупне компаније и индустријска постројења чија делатност оставља озбиљне последице по различите еко-медијуме, доводи до потребе да се на плану кривичноправне заштите животне средине предузму одлучнији кораци у правцу унапређења релевантних прописа и њихове ефикасније примене. Та потреба је препозната и ван граница националних система, па је тако у оквиру Европске уније и Савета Европе усвојен низ докумената, с циљем унапређења заштите животне средине кривичним правом.⁴ При томе није нимало спорно да

² Стојановић, З. (2025). *Коменџар Кривичној законика*. Београд: Службени гласник, 895.

³ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 2.

⁴ На нивоу Европске уније донедавно најзначајнији акт представљала је Директива о заштити животне средине кривичним правом 2008/99/ЕЗ, која је имала за циљ хармонизацију националних прописа у области кривичних дела која штите животну средину, што би довело до стварања услова за ефикасније вођење кривичних поступака, коришћења ефикасних истражних метода и пружања помоћи између држава чланица у борби против еколошког криминалитета. Директивом је такође створена обавеза за државе чланице да предвиде кривичну одговорност правних лица и адекватне санкције, које би одвратиле правна лица од вршења кривичних дела против животне средине. У оквиру Савета Европе 1998. године усвојена је Конвенција о кривичноправној заштити животне средине. То је била прва међународна конвенција која је криминализовала радње које проузрокују или би могле проузроковати штету животној средини и представљала је веома важан догађај у развоју еколошког кривичног права. Међутим, само тринаест држава ју је потписало, али ниједна је није ратификовала, због чега је њено ступање на снагу одложено, јер је било условљено са три ратификације. Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 10. Средином маја 2025. године Савет Европе усвојио је нову Конвенцију о заштити животне средине кривичним правом (*Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law*). Њоме се на

кривично право и у овој области треба да представља крајње средство правне заштите које се примењује тек ако мерама из других грана права није могуће пружити адекватну заштиту. *Ultima ratio* карактер кривичноправне заштите се у домену заштите животне средине додатно намеће услед тога што се кажњавањем не сме нарушити равнотежа која у друштву мора постојати између оправданих и неопходних захвата у животну средину и оних који се не могу толерисати. За већину непожељних понашања у овој области треба користити могућности које пружају друге гране права, док кривично право треба ретко да интервенише, претежно у случајевима најтежих повреда поводом којих други облици реаговања нису ни довољни, ни адекватни.⁵

Услед пораста стопе кривичних дела против животне средине, ширења њихових штетних последица изван националних граница, као и чињенице да примена постојеће регулативе није дала очекиване резултате на плану превенције еколошког криминалитета, Европска унија је у априлу 2024. године усвојила нову Директиву у области кривичноправне заштите животне средине 2024/1203.⁶ Њоме је замењена Директива о

системски начин криминализују еколошки преступи, уводе тешки облици еколошких кривичних дела, утврђују минимални међународно обавезујући стандарди, предвиђају инструменти за прекограничну сарадњу у сузбијању еколошких кривичних дела и подстичу одговарајуће превентивне мере. Конвенција је отворена за потписивање државама чланицама Савета Европе, државама које нису чланице а учествовале су у њеној изради, као и Европској унији.

⁵ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 6.

⁶ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024. Након оцена спроведених 2019. и 2020. године, Европска комисија (ЕК) је утврдила да Директива из 2008. године није остварила задовољавајуће резултате на плану превенције еколошких кривичних дела. Број случајева еколошког криминалитета који су успешно истражени и окончани осуђујућим пресудама остао је веома низак, санкције су биле превише ниске да би имале одвраћајући ефекат, а прекогранична сарадња је била недовољна. Постојали су пропусти у спровођењу закона у свим државама чланицама и на свим нивоима ланца кривичног гоњења (полиција, тужилаштво и кривични судови). Недостатак поузданих података такође је отежавао праћење ефикасности поступака у области еколошког криминалитета. Оцена је показала да Директива није имала одговарајући ефекат, а ЕК је указала да „постоје значајни недостаци у свим државама чланицама и на свим нивоима ланца спровођења закона, који спречавају да кривично право у области заштите животне средине буде ефективно“. Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 11–12.

еколошком криминалитету 2008/99/ЕЗ из 2008. године,⁷ за коју је процењено да није била довољно ефикасна, па је новим актом, између осталог, наглашено да је у циљу потпуније кривичноправне заштите животне средине неопходно да државе чланице прецизирају постојећа и уведу нова кривична дела, поопште санкције за кршење прописа о заштити животне средине тако да се њима може изразити јача друштвена осуда, предвиде додатне санкције или мере које би укључивале обавезу обнове нарушеног екосистема, искључење из приступа јавном финансирању, те повлачење дозвола и одобрења, као и да у оквиру националног права обезбеде усаглашеност кривичноправних и управноправних прописа у области заштите животне средине.

2. ДИРЕКТИВА 2024/1203 И НОВА КРИВИЧНА ДЕЛА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

У поређењу са ранијом Директивом 2008/99/ЕЗ која је садржала свега девет кривичних дела (три дела у области контроле загађења, два дела у области управљања отпадом, три дела у области биодиверзитета и једно дело у области управљања загађењем ваздуха), Директивом 2024/1203 је предвиђено укупно двадесет кривичних дела, која нису посебно именована (чл. 3, ст. 2). Нека од кривичних дела предвиђених Директивом 2024/1203 била су прописана и Директивом 2008/99/ЕЗ, али је њихов опис сада делимично или знатно садржајнији. Већина њих могла би се класификовати као кривична дела повреде или конкретног угрожавања, јер захтевају да буде достигнут одређени праг (вероватне) штете по животну средину. Постоје ипак и кривична дела апстрактног угрожавања, која не зависе од испуњавања одређеног прага штете по животну средину, тј. код којих се опасност по животну средину необориво

⁷ Директивом 2008/99/ЕЗ учињен је први корак ка увођењу јединствених кривичноправних стандарда у области заштите животне средине на нивоу Европске уније, али како њена примена, захваљујући и одређеним непрецизностима самог текста, није испунила очекивања замењена је новом Директивом 2024/1203. Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – шом 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 323. У настојању да се надогради систем кривичноправне заштите животне средине и омогући боља платформа за његову ефикаснију примену 2024. године усвојен је знатно садржајнији и богатији текст у односу на ранију регулативу. Ако се та два акта упореде, почев од преамбуле па до завршних чланова, одредбе садржане у ранијој директиви чине се као рудиментарна правила наспрам норми које су предвиђене новоусвојеном директивом.

претпоставља.⁸ Осим проширеног каталога кривичних дела (укључујући незакониту трговину дрвном грађом, противправно рециклирање бродова, неовлашћено захватање површинских или подземних вода, тешка кршења прописа о хемикалијама и прописа о инвазивним врстама) главну карактеристику нове Директиве у односу на предвиђена кривична дела представља и прописивање квалификованих облика кривичних дела против животне средине (чл. 3, ст. 3), као и даље појашњавање употребљених правних термина (чл. 3, ст. 6, 7, 8), односно успостављање листе олакшавајућих и отежавајућих околности (чл. 8–9).

Директивом 2024/1203 предвиђена су следећа кривична дела:

1) Испуштање, емисија или увођење одређене количине материје или супстанци, енергије или јонизујућег зрачења у ваздух, земљиште или воду, што узрокује или ће вероватно узроковати смрт или тешку телесну повреду или знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде, или знатну штету за екосистем, животиње или биљке.

У поређењу са Директивом 2008/99/ЕЗ ово кривично дело је допуњено јер се сада наводи и испуштање, емисија или увођење *енергије*. Такође је у преамбули прецизиран појам повреде тако да се тумачи у ширем смислу и обухвата све врсте физичких повреда, привремених, хроничних или смртних болести, поремећаје у раду организма или ћелија, и друга погоршања физичког, али не и менталног здравља.⁹

2) Стављање у промет, чиме се крши забрана или други захтев чији је циљ заштита животне средине, производа чија употреба у већој мери, тј. употреба производа од стране неколико корисника, без обзира на њихов број, доводи до испуштања, емисије или увођења количине материја или супстанци, енергије или јонизујућег зрачења у ваздух, земљиште или воду те узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду или знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде, или знатну штету за екосистем, животиње или биљке.

3) Производња, стављање у промет или омогућавање промета, извоз или коришћење супстанци појединачно, у смешама или производима, укључујући њихово уграђивање у производе ако такво поступање узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду, знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде, или

⁸ Pereira, R. (2024). A Critical Evaluation of the New EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 2, 159.

⁹ Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљаш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 335.

знатну штету за екосистем, животиње или биљке. Прописано кривично дело је бланкетног карактера јер се у наставку одредбе упућује на одређене уредбе ЕУ којима се регулише стављање у промет и коришћење супстанци попут биоцидних производа, различитих хемикалија, средстава за заштиту биља.¹⁰

4) Производња, употреба, складиштење, увоз или извоз живе, једињења живе, смеша које садрже живу и производа са додатком живе, када се такво поступање не спроводи у складу са захтевима прописаним Уредбом (ЕУ) 2017/852 Европског парламента и Савета, и када узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду, значајно оштећење квалитета ваздуха, земљишта или воде, или значајно оштећење екосистема, животиња или биљака.

5) Извођење пројеката у смислу члана 1(2)(а), како је наведено у члану 4(1) и (2) Директиве 2011/92/ЕУ Европског парламента и Савета, када се таква активност спроводи без одобрења за развој и узрокује или је вероватно да ће узроковати значајно оштећење квалитета ваздуха или земљишта, или квалитета или статуса воде, или значајно оштећење екосистема, животиња или биљака.

6) Сакупљање, превоз или третман отпада, надзор над тим радњама и контрола места за одлагање, укључујући радње које предузимају трговац или посредник ако се такво поступање:

– односи на опасан отпад како је дефинисан у чл. 3, т. 2. Директиве 2008/98/ЕС Европског парламента и Савета и када је у питању незанемарљива количина таквог отпада; или

– односи на отпад који није обухваћен претходном тачком, а узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду, или значајно оштећење квалитета ваздуха, земљишта или воде, или значајно оштећење екосистема, животиња или биљака.

7) Отпремање отпада, у смислу чл. 2, т. (26). Уредбе (ЕУ) 2024/1157 Европског парламента и Савета, када се такво поступање односи на незанемарљиву количину отпада, било да се ради о једној пошиљци или о више пошиљки које делују као повезане.

8) Рециклажа бродова који потпадају под делокруг Уредбе (ЕУ) бр. 1257/2013, када се такво поступање не спроводи у складу са захтевима из чл. 6(2), тачка (а) те Уредбе.

¹⁰ Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној љава и кривичној љава – љом 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 335.

9) Испуштање загађујућих супстанци из бродова, које потпада под делокруг чл. 3. Директиве 2005/35/ЕС, у било коју област наведену у чл. 3(1) те Директиве, осим ако такво испуштање из брода испуњава услове за изузетке предвиђене у чл. 5. исте Директиве, а које узрокује или је вероватно да ће узроковати погоршање квалитета воде или штету по морски екосистем. Уношењем овог кривичног дела у Директиву 2024/1203 престала је с важењем Директива 2009/123/ЕЗ, којом је допуњена Директива 2005/35/ЕЗ о загађењу са бродова и увођењу санкција за повреду прописа.

10) Рад или затварање постројења у којем се обавља опасна делатност или у којем се складиште или користе опасне супстанце или смеше, при чему такво поступање и таква опасна делатност, супстанца или смеша потпадају под делокруг Директиве 2012/18/ЕУ Европског парламента и Савета или Директиве 2010/75/ЕУ Европског парламента и Савета (28), и при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.

11) Изградња, рад и демонтажа постројења, при чему такво поступање и такво постројење потпадају под делокруг Директиве 2013/30/ЕУ Европског парламента и Савета, и при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.

12) Производња, прерада, обрада, руковање, употреба, поседовање, складиштење, транспорт, увоз, извоз или одлагање радиоактивног материјала или радиоактивних супстанци, при чему такво поступање и такав материјал или супстанце потпадају под делокруг Директива Савета 2013/59/Еуратом, 2014/87/Еуратом или 2013/51/Еуратом, и при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.

13) Захватање површинских или подземних вода у смислу Директиве 2000/60/ЕС Европског парламента и Савета, при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати значајну штету по еколошки статус или еколошки потенцијал тела површинских вода или по квантитативни статус тела подземних вода.

14) Убијање, уништавање, хватање, поседовање, продаја или нуђење на продају примерка или примерака врсте дивље фауне или флоре наведених у Анексу IV, или у Анексу V уколико су врсте из тог анекса подложне

истим мерама као и оне усвојене за врсте из Анекса IV, према Директиви Савета 92/43/ЕЕС, као и примерка или примерака врста наведених у чл. 1. Директиве 2009/147/ЕС Европског парламента и Савета, осим ако се такво поступање односи на занемарљиву количину таквих примерака.

15) Трговина примерком или примерцима, или њиховим деловима или дериватима, одређене врсте дивље фауне или флоре наведених у Анексима А и Б Уредбе Савета (ЕС) бр. 338/97, као и увоз примерка или примерака, или њихових делова или деривата, таквих врста наведених у Анексу Ц те Уредбе, осим ако се такво поступање односи на занемарљиву количину таквих примерака.

16) Стављање на тржиште Уније, омогућавање доступности на тржишту Уније или извоз са тржишта Уније релевантних роба или релевантних производа, супротно забрани утврђеној у чл. 3. Уредбе (ЕУ) 2023/1115, осим ако се такво поступање односи на занемарљиву количину.

17) Свако поступање које изазива погоршање станишта унутар заштићеног подручја или узнемиравање животињских врста наведених у Анексу II, тачка (а), Директиве 92/43/ЕЕС унутар заштићеног подручја, у смислу чл. 6(2) те Директиве, када је такво погоршање или узнемиравање значајно.

18) Уношење на територију Уније, стављање на тржиште, држање, размножавање, транспорт, коришћење, размена, омогућавање размножавања, узгајање или култивисање, испуштање у животну средину или ширење инвазивних страних врста које су од значаја за Унију, када такво поступање крши:

– ограничења утврђена у чл. 7(1) Уредбе (ЕУ) бр. 1143/2014 Европског парламента и Савета и изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке; или

– услов из дозволе издате у складу са чл. 8. Уредбе (ЕУ) бр. 1143/2014 или одобрења додељеног у складу са чл. 9. те Уредбе и изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.

19) Производња, стављање на тржиште, увоз, извоз, употреба или испуштање супстанци које оштећују озонски слој, било саме или као смеше, како је наведено у чл. 2, т. (а), Уредбе (ЕУ) 2024/590 Европског парламента и Савета, или производња, стављање на тржиште, увоз, извоз или употреба производа и опреме, и делова тих производа, који садрже

супстанце које оштећују озонски слој или чије функционисање зависи од тих супстанци, како је наведено у чл. 2(б) те Уредбе.

20) Производња, стављање на тржиште, увоз, извоз, употреба или испуштање флуорисаних гасова са ефектом стаклене баште, било самих или као смеше, како је наведено у чл. 2, т. (а), Уредбе (ЕУ) 2024/573 Европског парламента и Савета, или производња, стављање на тржиште, увоз, извоз или употреба производа и опреме, и делова тих производа, који садрже флуорисане гасове са ефектом стаклене баште или чије функционисање зависи од тих гасова, како је наведено у чл. 2, т. (б) те Уредбе, или стављање у употребу таквих производа и опреме.

Упркос исцрпној листи кривичних дела које Директива предвиђа, у литератури су присутна и мишљења да се могло отићи и корак даље, јер неке делатности са значајним утицајем на животну средину нису посебно криминализоване, укључујући незаконит риболов, превару на ЕУ тржишту угљеником, незакониту трговину генетски модификованим организмима (ГМО) и њихово свесно испуштање у животну средину, као и изазивање шумских пожара.¹¹

Да би се сматрало кривичним делом, било које од претходно наведених понашања мора у конкретном случају бити противправно (чл. 3, ст. 1). Како се ради о општем кривичноправном услову за постојање кажњивости, тај услов сâм по себи није споран. Међутим, новину у том погледу представља одредба на основу које се поступање сматра незаконитим не само када оно представља кршење одређеног права Уније (или закона или другог прописа државе чланице), већ чак и онда када се оно *сïроводи на основу одлуке надлежноï ордана државе чланице, уколико је то одобрење добијено преваром, корупцијом, изнудом, принудом или ако се таквим одобрењем очигледно крше релевантни материјални правни захтеви*. У литератури је с правом то решење проглашено револуционарном новином Директиве 2024/1203 којим се *de facto* у европски правни оквир уводи категорија аутономних кривичних дела против животне средине, чиме се истовремено редефинише традиционални однос између кривичног и управног права у овој области.¹² Познато је наима да је у области заштите животне средине традиционално изражена акцесорност

¹¹ Pereira, R. (2024). A Critical Evaluation of the New EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 2, 159.

¹² Занимљиво је да и нова Конвенција о заштити животне средине кривичним правом Савета Европе из ове године у чл. 3. (у коме су дате дефиниције одређених израза) предвиђа да се противправно сматра и она радња која се спроводи на основу одобрења надлежног органа државе-стране уговорнице, ако је то одобрење прибављено преваром, корупцијом, изнудом или принудом.

кривичног права у односу на управноправне прописе, с обзиром на неизбежност толерисања одговарајућег утицаја на животну средину, што се пре свега одређује релевантним управноправним прописима о заштити, очувању и унапређењу животне средине и тек чијим кршењем се врши улазак у криминалну зону. У неким државама, за разлику од нашег законодавства, одговарајуће еколошко кривично дело врши се и поступањем противно појединачним управним актима (нпр. СР Немачка), па је и то био мотив да се Директивом 2024/1203 под појам противправности подведе и поступање које је супротно одлуци надлежног тела државе чланице којом се спроводи право Уније у погледу заштите животне средине (чл. 3, ст. 1, т. б). Заправо, непосредни повод за радикални корак на који су се састављачи текста Директиве определили у погледу дефинисања појма противправности јесу све чешћи случајеви да се одговарајућа делатност којом се нарушава животна средина врши формално сасвим у складу са законом и појединачним одобрењима.¹³ Чак и у таквом случају понашање ће, према новој одредби, бити квалификовано као противправно уколико се до одобрења дошло извршењем тачно одређених кривичних дела. Ипак, ту се отвара питање на који ће се начин доказивати да је конкретно одобрење издато вршењем одређеног кривичног дела, али се чини да још већу дилему изазива други део одредбе којом је дефинисан појам противправности, а на основу којег се противправним сматра и она делатност која се остварује на основу одобрења којим се *очигледно крше релевантни материјалноправни захтеви*. То подразумева ситуацију у којој је појединачни управни акт донет уз повреду материјалног права (примена погрешног прописа, погрешно тумачење исправног прописа, прекорачење овлашћења на основу слободне оцене или доношење акта

¹³ Постоји много случајева тешког загађивања животне средине у ЕУ који изазивају опасност, а у неким случајевима и штету по људско здравље, у којима кривично право не може да пружи заштиту, јер актери који проузрокују штету поступају у складу са условима из релевантних дозвола. Два добро позната примера у Холандији укључују: компанију Tata Steel, која је испуштала различите загађујуће материје које су изазвале озбиљну штету по здравље и повећан ризик од рака код становништва које живи у близини фабрике и компанију Chemours (раније DuPont), за коју су новинари открили да је испуштала штетне хемикалије у ваздух, земљиште и површинске воде, при чему је била свесна њихових штетних ефеката по локално становништво. У оба случаја представници компанија су тврдили да су њихове активности загађивања у складу са издатим дозволама. Такође, у Белгији је компанија Umicore, смештена близу Антверпена, испуштала олово, што је довело до озбиљне штете по здравље деце у околини. На питање о загађењу у телевизијском програму, генерални директор компаније изјавио је да су активности компаније „строго у складу са издатом дозволом“. Faure, M. G. (2024a). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3), 328.

противно циљу због кога је овлашћење дато).¹⁴ Другим речима, на тај начин кривична одговорност није сасвим искључена иако се одређена штетна делатност формално спроводи у складу са прописима или појединачним актима, уколико су тиме озбиљно повређени материјалноправни услови за издавање дозволе.¹⁵ Додуше, није спорно да формулацију „у очигледној супротности са релевантним материјалноправним захтевима“ треба тумачити тако да се она односи на очигледно и суштинско кршење релевантних материјалноправних услова, па она не би могла да обухвати мање значајна кршења процедуралних захтева, или неких споредних елемената одобрења.¹⁶ Иако се таквом приступу у делу доктрине пружа подршка, уз образложење да административна тела могу изигравањем прописа утврђивати стандарде који нису у јавном интересу (нарочито је опасна веза државе и корпорација, када одређене државне структуре могу злоупотребом овлашћења у вези са издавањем дозвола *de facto* омогућити загађивање животне средине), срећу се ипак и озбиљне критике на рачун новог правца у погледу дефинисања односа управног и кривичног права. У том контексту се у литератури истиче да „гвоздени закон“, према коме кривично право не сме забрањивати нешто што је у другој грани права изричито дозвољено, више не би имао никакву вредност.¹⁷ Поред тога, случај када се одобрењем очигледно крше релевантни материјалноправни захтеви може обухватити и ситуацију у којој субјект коме је такво одобрење издато уопште нема свест о тој околности, тако да му се нужно не мора приписати кривица због коришћења такве дозволе. Дакле, на тај се начин озбиљно доводи у питање принцип кривице. Стога се исправно примећује да би евентуално уношење поменуте дефиниције противправности у националне окви́ре имало смисла једино уколико би се захтевало да носилац дозволе има позитивно сазнање (у форми директног умишљаја) о повреди материјалног права као додатну претпоставку

¹⁴ Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљаш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 334.

¹⁵ Faure, M. G. (2024a). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3), 325.

¹⁶ Faure, M. G. (2024b). The Creation of an Autonomous Environmental Crime through the New EU Environmental Crime Directive. *Eucrim*, 2, 154.

¹⁷ Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 260.

кривичне одговорности.¹⁸ У противном би поменута конструкција довела до тога да кривично право, које је у начелу само акцесорно, напусти ту своју улогу и претвори се у примарно средство заштите, што по природи ствари, барем у овој области не може бити. Додатно, формална противречност норми управног и кривичног права и у напред предложеном решењу не би била избегнута, тј. била би само привремено прикривена.¹⁹ Некритичко прихватање флуидних и правнодогматски сумњивих конструкција те природе могло би довести до системских ломова унутар кривичног права, које се не могу оправдати ниједном посебном позицијом еколошког кривичног права у односу на друге делове кривичноправне материје.²⁰

За највећи број прописаних кривичних дела Директива предвиђа кажњавање не само за умишљајно, већ и за нехатно остварење одговарајућег неправа (чл. 3, ст. 4), а значајна новина коју Директива 2024/1203 доноси јесте и предвиђање обавезе прописивања квалификованих облика кривичних дела која су њоме предвиђена. Државе чланице су према чл. 3, ст. 3. Директиве у обавези да пропишу и теже облике кривичних дела, уколико радње тих кривичних дела за последицу имају: а) уништење или широко распрострањену и значајну штету, која је неповратна или дуготрајна, нанета екосистему знатне величине или еколошке вредности, или станишту унутар заштићеног подручја, или б) широко распрострањену и значајну штету, која је неповратна или дуготрајна по квалитет ваздуха, земљишта или воде.²¹ Како је у сáмој преамбули Директиве истакнуто, драстичне последице кривичних дела против животне средине захтевају и прописивање тежих облика, који су по својим размерама упоредиви са тзв. екоцидом, као својеврсним капиталним делом против

¹⁸ Нехат, или чак евентуални умишљај у том погледу не би били довољни, јер би, имајући у виду сложеност еколошког права, то поставило превисоке захтеве пред грађане; грађанин који је иоле савестан увек би морао да рачуна с тим да је надлежни орган можда погрешно применио сложено право које он сам не може да сагледа (па би тако поступао са евентуалним умишљајем). Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 260.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*, 266.

²¹ Нацрт закона о изменама и допунама Кривичног законика из 2025. године, којим су најављене бројне измене у области кривичних дела против животне средине, је квалификоване облике кривичних дела према ст. 3, чл. 3. Директиве реализовао кроз формулацију: Ако је дело... проузроковало знатну штету по квалитет ваздуха, воде или земљишта која је непоправљива или дуготрајна или уништење или знатно оштећење животињског или биљног света. Чл. 49–51. Нацрта.

животне средине „које је већ обухваћено правом одређених држава чланица и о којем се расправља на међународним форумима“.

Чланом 8. Директиве (2024/1203) предвиђен је и каталог отежавајућих околности, које на плану одмеравања казне долазе у обзир уколико не представљају елементе кривичних дела из чл. 3, јер би се у противном радило о повреди принципа забране двоструког вредновања. У том смислу, државе се обавезују да у складу са националним правом предвиде једну или више од следећих околности као отежавајуће приликом одмеравања казне за еколошка кривична дела, ако је: а) кривично дело изазвало уништење екосистема или неповратну или дуготрајну значајну штету на њему (ова отежавајућа околност се не примењује на квалификоване облике кривичних дела који су обухваћени чл. 3. ст. 3); б) кривично дело извршено у оквиру криминалне организације у смислу Оквирне одлуке Савета 2008/841/JXA; в) кривично дело укључивало употребу лажних или фалсификованих исправа од стране учиниоца; г) кривично дело извршено од стране службеног лица у вршењу службене дужности; д) учинилац већ правноснажно осуђиван за дела исте природе као она из чл. 3. или 4; ђ) кривичним делом остварена значајна финансијска корист, или се то очекивало, или су избегнути значајни трошкови, директно или индиректно, у мери у којој се таква корист или трошкови могу утврдити; е) учинилац уништио доказе или застрашивао сведоке или подносиоце притужби; ж) кривично дело извршено на подручју које је класификовано као подручје посебне заштите у складу са чл. 4(1) или (2) Директиве 2009/147/EЗ, или на локалитету означеном као подручје од посебног значаја за заштиту у складу са чланом 4(4) Директиве 92/43/EEЗ, или на локалитету уписаном као локалитет од значаја за Заједницу у складу са чл. 4(2) Директиве 92/43/EEЗ.

Од олакшавајућих околности Директива (2024/1203) посебно истиче да се у обзир може узети околност да је: а) учинилац вратио животну средину у пређашње стање, ако такво враћање не представља обавезу према Директиви 2004/35/EЗ, или је пре започињања кривичне истраге предузео кораке да смањи утицај и обим штете или је надокнадио штету; б) учинилац управним или правосудним органима пружио информације до којих иначе не би могли доћи, помажући им да идентификују и правди приведу друге учиниоце, или пронађу доказе.

3. ЗАКЉУЧАК

Обликовање нарочите стратегије у области заштите животне средине у савременим условима постаје све израженији сегмент опште политике сузбијања криминалитета. Висока стопа раста еколошког криминалитета, који се због огромних прихода и ниског степена ризика од откривања све чешће врши од стране организованих криминалних група,²² условљава одговарајућу кривичноправну реакцију. Међутим, тешко да постоји нека друга област у којој кривично право декларативно показује толики интерес и спремност да интервенише на правном нивоу, а да се у пракси уопште не примењује, као што је то област кривичноправне заштите животне средине.²³ У пракси, у поступцима који за предмет имају нека од кривичних дела против животне средине, уместо најтежих случајева где долази до драстичног кршења прописа о заштити животне средине, најчешће се ради о ситним делима, где се шкодљиви утицај на какав еко-медијум не може окарактерисати сувише озбиљним. Кривичноправна реакција на несагледиве штетне последице по животну средину коју проузрокују одређени привредни субјекти изостаје, док се у односу на релативно безначајне радње појединаца повремено воде поступци и доносе правноснажне пресуде.²⁴ Тешко је рећи који су разлози поражавајућег ефекта кривичноправних норми у области заштите животне средине. Третирање животне средине као својеврсног „ничијег“ добра, услед ниског степена свести о неопходности њеног очувања за читав људски род, представља вероватни узрок тога што кривично право у овом домену углавном има симболички карактер. Бланкетни карактер кривичноправних норми у овој области, непрегледност прописа који уређују систем заштите и очувања животне средине, чије кршење је претпоставка кривичноправне одговорности, као и мала вероватноћа да ће они који највише загађују животну средину одговарати за своје штетне делатности, које су често маскиране корисном функцијом основне делатности

²² У литератури се у последње време за организоване групе створене с циљем вршења кривичних дела против животне средине употребљава и израз екомафија. Gudín, F. (2024). EU rule of law actors and the environmental crime directive: upholding the law in a new era of ecological challenges. *ERA Forum*, 25, 344–345. Неке процене указују да је еколошки криминалитет четврта по величини активност организованог криминалитета, са годишњим растом од 5–7 %. Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 11.

²³ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 7.

²⁴ *Ibid.*, 6.

којом се успут врши напад на неки еко-медијум, чини да кривично право у сфери правне заштите животне средине заиста подсећа на мрежу која хвата ситне, а пропушта крупне рибе.

Европски оквир кривичноправне заштите животне средине значајно је унапређен усвајањем Директиве 2024/1203. Почев од великог броја нових, детаљније обликованих инкриминација, прописивањем тежих облика еколошких кривичних дела, за које се у литератури истиче да представљају озакоњење тзв. екоцида, прецизирањем врсте и висине кривичних санкција, детаљнијим регулисањем одговорности правних лица, и бројним другим новинама, Директива поставља солидну нормативну основу за изградњу једног ефикаснијег система кривичноправне заштите животне средине. Остаје да се види на који начин ће државе у своје националне системе уклопити решења из Директиве и да ли ће то учинити у оквиру предвиђеног рока (мај 2026. године).

Имајући у виду да је у односу на Директиву о еколошком криминалитету из 2008. године (2008/99/ЕЗ) изостао било какав одговор српског законодавца (иако Србија није чланица Европске уније, статус кандидата посредно је обавезује на усклађивање законодавства са регулативом Европске уније), српско кривично законодавство није у довољној мери усклађено са стандардима на нивоу Европске уније. Иначе је стање на плану примене кривичних дела из главе XXIV Кривичног законика крајње незадовољавајуће и та кривична дела имају скроман удео у укупној структури криминалитета.²⁵ Међутим, решења из нове Директиве 2024/1203 ће, сва је прилика, врло брзо, чак и у оквиру рока који је остављен државама чланицама, бити уклопљена у текст Кривичног законика. Наиме, Нацртом закона о изменама и допунама Кривичног законика из 2025. године, чл. 49–57, предвиђене су значајне измене и допуне у глави XXIV Кривичног законика, тј. у групи кривичних дела против животне средине. Непосредни мотив предложених решења представља управо каталог нових кривичних дела која су садржана у Директиви 2024/1203. Тим поводом, у званичном образложењу Нацрта истакнуто је:

„Пошто Кривични законик Србије није у потпуности био усклађен ни са ранијом директивом, сада је неопходно увести већи број измена, укључујући увођење нових кривичних дела и прецизирање постојећих, чиме се проширује круг инкриминисаних радњи и заштићених добара, детаљно усклађују појмови и структура кривичних дела, уводе

²⁵ Према званичним подацима са сајта Републичког завода за статистику у 2024. години удео кривичних дела против животне средине у укупној структури кривичних дела износио је свега 1,59 %. Од укупно 396 осуђујућих одлука за поменута кривична дела највећи део отпада на кривично дело шумске крађе (233, или скоро 60 %). Доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20251190.pdf>.

квалификовани облици са строжим казнама, као и одговорност за дела извршена из нехата, у складу са највишим стандардима заштите животне средине у европском праву.“

Чини се да је предлагач, у настојању да испуни обавезе које из Директиве 2024/1203 проистичу, а да при томе задржи хармоничан и функционалан систем кривичног права, новине у оквиру групе кривичних дела номотехнички изразио на крајње прихватљив начин, избегавајући неке недовољно прецизне и спорне формулације које су поменутом Директивом предвиђене. Остаје нада да ће не само промене законодавног оквира, већ и одговарајућа примена релевантних прописа имати осетливи утицај на превенцију еколошког криминалитета. Почетну тачку у читавом процесу свакако треба тражити у препознавању природе као општег добра које треба штитити од свих озбиљних извора загађења, што свакако одговара заштитној функцији кривичног права, тј. „заштити човека и других основних друштвених вредности“ (чл. 3. КЗ).²⁶

ЛИТЕРАТУРА

- Gudin, F. (2024). EU rule of law actors and the environmental crime directive: upholding the law in a new era of ecological challenges. *ERA Forum*, 25, 339–355.
- Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 323–344.
- Марковић, И. (2025) Европска Директива о еколошком криминалитету из 2024. године и српско кривично право. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 363–380.
- Pereira, R. (2024). A Critical Evaluation of the New EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 2, 158–163.
- Републички завод за статистику, *Пунолејсни учиниоци кривичних дела, 2024*, Доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20251190.pdf>.

²⁶ Марковић, И. (2025) Европска Директива о еколошком криминалитету из 2024. године и српско кривично право. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 377.

- Стојановић, З. (2025). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
- Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 1–19.
- Faure, M. G. (2024a). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3).
- Faure, M. G. (2024b). The Creation of an Autonomous Environmental Crime through the New EU Environmental Crime Directive. *Eucrim*, 2, 154.
- Hegmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 256–266.

Правни извори

- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005.– испр., 107/2005. – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. и 94/2024.

*Ivan Đokić, Ph.D.**
Faculty of Law, University of Belgrade
ORCID: 0009-0006-8076-0633

**NEW CRIMINAL OFFENSES
PROTECTING THE ENVIRONMENT
AND THEIR QUALIFYING CIRCUMSTANCES
Articles 3, 8, and 9 of Directive (EU) 2024/1203****

ABSTRACT: The insufficiently precise normative framework established by the 2008 Environmental Crime Directive (2008/99/EC), as well as the unsatisfactory and extremely modest effects of its application, prompted the proposal to improve the regulatory framework of the European Union in the field of environmental protection. This ultimately resulted in the adoption of the new Directive 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law setting. The Directive also introduces a series of new solutions aimed at improving cross-border cooperation, as well as coordination and cooperation among competent authorities within

* e-mail: djokic@ius.bg.ac.rs, Associate Professor.

** The paper was received on September 8, 2025, and it was accepted for publication on December 17, 2025.

The translation of the original article into English is provided by the *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*

each Member State. However, the revolutionary change lies in the way the Directive defines the relationship between criminal law and administrative law. For all criminal offenses introduced by the new Directive, the requirement remains that the conduct in question must constitute an unlawful act. Yet, under the new definition, conduct is considered unlawful not only when it breaches EU law, but even when it is carried out on the basis of a decision by a competent authority of a Member State, if that authorization was obtained through fraud, corruption, extortion, coercion, or if such authorization manifestly violates relevant substantive legal requirements. The question remains how Member States will incorporate this concept into their national legislation; a concept which, regardless of any criminal-policy justification, poses a serious risk to the principle of legality, which requires that the conditions for criminal liability be precisely and clearly defined. Moreover, the seemingly “iron rule” that criminal law must not sanction what another field of law explicitly permits appears to have lost its former value.

Keywords: environment, environmental crime, European Union, directive

1. INTRODUCTION

Criminal law long neglected the protection of the environment, although criminal legislation has long recognized criminal offenses that, alongside some other primary object of protection, also protected the environment. However, those criminal offenses afforded protection to the environment only indirectly, primarily by protecting another legal good. Only in the last few decades has the incorporation into criminal codes of criminalizations aimed primarily at protecting the environment become noticeable, although those criminal-law prohibitions were generally placed within already existing groups of criminal offenses. The most recent development in this field within national criminal-law systems is moving toward grouping a larger number of criminal offenses intended to provide the protection of the environment through criminal law into a separate chapter of criminal offenses. This was also done in the Criminal Code of Serbia, in Chapter XXIV,¹ which contains numerous criminal offenses, including some that had previously been found in ancillary criminal legislation. In that regard, given its importance and the undisputed criminal-policy need for separate protection, it is no longer disputed today that the environment constitutes an independent and primary group object of

¹ Criminal Code, *Official Gazette of the RS*, No. 85/2005, 88/2005 – corr., 107/2005 – corr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, and 94/2024.

protection.² Admittedly, although significant changes have occurred in the field of criminal-law mechanisms aimed at implementing the idea of the necessary protection of the environment from the inception of that idea to the present day, the overall results in terms of the practical application of the relevant regulations fall far short of the goals set at the normative level.³ Namely, it is well known that criminal law in this field is traditionally ineffective and that the actual effects of criminal-law mechanisms in the field of environmental protection show modest results. The general-preventive effect of laws criminalizing certain activities harmful to the environment is minor. For the threat of punishment to have any effect on a potential perpetrator, it must be real; that is, there must be a sufficient number of cases in which criminal law is actually applied. The increasingly frequent appearance of major companies and industrial plants as polluters whose activities have serious consequences for various eco-media creates the need to take more decisive steps in the field of the protection of the environment through criminal law, toward improving the relevant regulations and applying them more effectively. This need has also been recognized beyond national systems, and, accordingly, a number of documents have been adopted within the European Union and the Council of Europe with the aim of improving the protection of the environment through criminal law.⁴ At

² Stojanović, Z. (2025). *Komentar Krivičnog zakonika*. Belgrade: Službeni glasnik, 895.

³ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 2.

⁴ At the level of the European Union, until recently the most important act was Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law, which aimed to harmonize national regulations in the field of criminal offenses protecting the environment, thereby creating the conditions for more effective conduct of criminal proceedings, the use of effective investigative methods, and the provision of assistance among Member States in the fight against environmental crime. The Directive also created an obligation for Member States to provide for the criminal liability of legal persons and adequate sanctions that would deter legal persons from committing criminal offenses against the environment. Within the Council of Europe, the Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law was adopted in 1998. It was the first international convention to criminalize acts that cause or could cause damage to the environment and represented a very important event in the development of environmental criminal law. However, only thirteen states signed it, and none ratified it, which delayed its entry into force, since it was conditional on three ratifications. Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 10. In mid-May 2025, the Council of Europe adopted a new Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law. It systematically criminalizes environmental offenses, introduces serious forms of environmental criminal offenses, establishes minimum internationally binding standards, provides instruments for cross-border cooperation in suppressing environmental criminal offenses, and encourages appropriate preventive measures. The Convention is open for

the same time, it is not at all disputed that criminal law should also represent the ultimate means of legal protection in this field, to be applied only if adequate protection cannot be provided by measures from other branches of law. The *ultima ratio* character of protection through criminal law is additionally imposed in the field of environmental protection because punishment must not disturb the balance that must exist in society between justified and necessary interventions in the environment and those that cannot be tolerated. For most undesirable conduct in this field, the possibilities offered by other branches of law should primarily be used, while criminal law should intervene rarely, mainly in cases of the most serious violations in relation to which other forms of response are neither sufficient nor adequate.⁵

Due to the increase in the rate of criminal offenses against the environment, the spread of their harmful consequences beyond national borders, and the fact that the application of the existing regulatory framework did not produce the expected results in the prevention of environmental crime, in April 2024, the European Union adopted the new Directive 2024/1203 in the field of the protection of the environment through criminal law.⁶ It replaced the 2008 Environmental Crime Directive 2008/99/EC,⁷ which was assessed as insuffi-

signature by Council of Europe member states, non-member states that participated in its drafting, and the European Union.

⁵ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 6.

⁶ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024. Following evaluations conducted in 2019 and 2020, the European Commission (EC) found that the 2008 Directive had not achieved satisfactory results in terms of preventing environmental criminal offenses. The number of environmental crime cases successfully investigated and concluded with convictions remained very low, sanctions were too low to have a deterrent effect, and cross-border cooperation was insufficient. There were gaps in implementation in all Member States and at all levels of the criminal prosecution chain (police, prosecution, and criminal courts). The lack of reliable data also made it more difficult to monitor the effectiveness of proceedings in the field of environmental crime. The evaluation showed that the Directive did not have the appropriate effect, and the EC stated that “there are significant shortcomings in all Member States and at all levels of the enforcement chain, preventing environmental criminal law from being effective.” Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 11–12.

⁷ Directive 2008/99/EC was the first step toward introducing uniform criminal-law standards in the field of environmental protection at the level of the European Union, but, since its application, in part due to certain imprecisions in the text itself, did not meet expectations, it was replaced by the new Directive 2024/1203. Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva.

ciently effective. The new act therefore emphasizes, *inter alia*, that, for the purpose of more comprehensive protection of the environment through criminal law, Member States must define existing criminal offenses more precisely and introduce new ones, provide for more severe sanctions for violations of environmental protection regulations so that they can express stronger social disapproval, provide for additional sanctions or measures that would include the obligation to restore the damaged ecosystem, exclusion from access to public funding, and the withdrawal of permits and authorizations, as well as ensure, within national law, the consistency of criminal-law and administrative-law regulations in the field of environmental protection.

2. DIRECTIVE 2024/1203 AND NEW CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

Compared with the earlier Directive 2008/99/EC, which contained only nine criminal offenses (three offenses in the field of pollution control, two offenses in the field of waste management, three offenses in the field of biodiversity, and one offense in the field of air-pollution management), Directive 2024/1203 provides for a total of twenty criminal offenses, which are not specifically named (Article 3, paragraph 2). Some of the criminal offenses provided for by Directive 2024/1203 were also prescribed by Directive 2008/99/EC, but their description is now partly or substantially more detailed. Most of them could be classified as criminal offenses of harm or concrete endangerment, because they require that a certain threshold of (likely) environmental damage be reached. There are, however, also criminal offenses of abstract endangerment, which do not depend on the fulfillment of a particular threshold of environmental damage, that is, offenses in which danger to the environment is irrebuttably presumed.⁸ In addition to the expanded catalogue of criminal offenses (including illegal timber trade, unlawful ship recycling, unlawful abstraction of surface water or groundwater, serious breaches of

Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije "Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava-tom 2", eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Association for International Criminal Law, 323. In an effort to upgrade the system of the protection of the environment through criminal law and provide a better platform for its more effective application, a significantly more substantive and richer text was adopted in 2024 compared with the earlier regulatory framework. If the two acts are compared, from the preamble to the final articles, the provisions contained in the earlier directive appear as rudimentary rules in comparison with the norms provided for in the newly adopted directive.

⁸ Pereira, R. (2024). A Critical Evaluation of the New EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 2, 159.

chemicals legislation, and legislation on invasive species), the main feature of the new Directive, in relation to the prescribed criminal offenses, is also the prescription of qualified forms of criminal offenses against the environment (Article 3, paragraph 3), further clarification of the legal terms used (Article 3, paragraphs 6, 7, and 8), and the establishment of a list of mitigating and aggravating circumstances (Articles 8–9).

Directive 2024/1203 provides for the following criminal offenses:

1) the discharge, emission, or introduction of a quantity of materials or substances, energy, or ionizing radiation, into air, soil, or water, which causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, any person or substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

Compared with Directive 2008/99/EC, this criminal offense has been supplemented because the discharge, emission, or introduction of *energy* is now also mentioned. The preamble also clarifies the concept of injury, so that it is interpreted broadly and covers all forms of physical harm, temporary, chronic, or fatal diseases, malfunctions of the body or cells, and other deterioration of physical, but not mental, health.⁹

2) the placing on the market, in breach of a prohibition or another requirement aimed at protecting the environment, of a product the use of which on a larger scale, namely the use of the product by several users, regardless of their number, results in the discharge, emission, or introduction of a quantity of materials or substances, energy, or ionizing radiation into air, soil, or water and causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, any person or substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

3) the manufacture, placing, or making available on the market, export, or use of substances, whether on their own, in mixtures, or in articles, including their incorporation into articles, where such conduct causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, any person, substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants. The prescribed criminal offense has a blanket character because the following part of the provision refers to specific EU regulations governing the placing on the market and use of substances such as biocidal products, various chemicals, and plant protection products.¹⁰

⁹ Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije "Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava-tom 2"*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Association for International Criminal Law, 335.

¹⁰ Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije*

4) the manufacture, use, storage, import, or export of mercury, mercury compounds, mixtures of mercury, and mercury-added products where such conduct is not in compliance with the requirements set out in Regulation (EU) 2017/852 of the European Parliament and of the Council and causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, any person, substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

5) the execution of projects within the meaning of Article 1(2)(a), as referred to in Article 4(1) and (2), of Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council, where such conduct is carried out without a development consent and causes or is likely to cause substantial damage to the quality of air or soil, or the quality or status of water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

6) the collection, transport, or treatment of waste, the supervision of such operations, and the after-care of disposal sites, including action taken as a dealer or a broker, where such conduct:

- concerns hazardous waste as defined in Article 3(2) of Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council, and it concerns a non-negligible quantity of such waste; or

- concerns waste other than that referred to in point (i) and causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, any person or substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

7) the shipment of waste, within the meaning of Article 2, point (26), of Regulation (EU) 2024/1157 of the European Parliament and of the Council, where such conduct concerns a non-negligible quantity, whether executed in a single shipment or in several shipments which appear to be linked.

8) the recycling of ships falling within the scope of Regulation (EU) No 1257/2013, where such conduct is not in compliance with the requirements referred to in Article 6(2), point (a), of that Regulation.

9) the ship-source discharge of polluting substances falling within the scope of Article 3 of Directive 2005/35/EC into any area referred to in Article 3(1) of that Directive, except where such ship-source discharge satisfies the conditions for exceptions set out in Article 5 of that Directive, which causes or is likely to cause deterioration in the quality of water or damage to the marine environment. By including this criminal offense in Directive 2024/1203, Directive 2009/123/EC, which amended Directive 2005/35/EC on

“Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava-tom 2”, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Association for International Criminal Law, 335.

ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements, ceased to be valid.

10) the operation or closure of an installation in which a dangerous activity is carried out or in which dangerous substances or mixtures are stored or used, where such conduct and such dangerous activity, substance, or mixture fall within the scope of Directive 2012/18/EU of the European Parliament and of the Council or of Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council, and such conduct causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, any person or substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

11) the construction, operation, and dismantling of an installation, where such conduct and such an installation fall within the scope of Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council, and such conduct causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, any person or substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

12) the manufacture, production, processing, handling, use, holding, storage, transport, import, export, or disposal of radioactive material or radioactive substances, where such conduct and such a material or substances fall within the scope of Council Directives 2013/59/Euratom, 2014/87/Euratom, or 2013/51/Euratom, and such conduct causes or is likely to cause the death of, or serious injury, to any person or substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

13) the abstraction of surface water or groundwater within the meaning of Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council, where such conduct causes or is likely to cause substantial damage to the ecological status or ecological potential of surface water bodies or to the quantitative status of groundwater bodies.

14) the killing, destruction, taking of, possession, sale, or offering for sale of a specimen or specimens of a species of wild fauna or flora listed in Annex IV, or in Annex V where species in that Annex are subject to the same measures as those adopted for species in Annex IV, to Council Directive 92/43/EEC and of a specimen or specimens of the species referred to in Article 1 of Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council, except where such conduct concerns a negligible quantity of such specimens.

15) the trade of a specimen or specimens, or parts or derivatives thereof, of a species of wild fauna or flora, listed in Annexes A and B to Council Regulation (EC) No 338/97, and import of a specimen or specimens, or parts or derivatives thereof, of such species listed in Annex C to that Regulation, except where such conduct concerns a negligible quantity of such specimens.

16) the placing or making available on the Union market or the export from the Union market of relevant commodities or relevant products, in breach of the prohibition set out in Article 3 of Regulation (EU) 2023/1115, except where such conduct concerns a negligible quantity.

17) any conduct which causes the deterioration of a habitat within a protected site, or the disturbance of animal species listed in Annex II, point (a), to Directive 92/43/EEC within a protected site, within the meaning of Article 6(2) of that Directive, where such deterioration or disturbance is significant.

18) the bringing into the territory of the Union, placing on the market, keeping, breeding, transporting, using, exchanging, permitting to reproduce, growing, or cultivating, releasing into the environment, or the spreading of invasive alien species of Union concern, where such conduct breaches:

- restrictions set out in Article 7(1) of Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council and causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, any person or substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants; or
- a condition of a permit issued under Article 8 of Regulation (EU) No 1143/2014 or of an authorization granted under Article 9 of that Regulation and causes or is likely to cause the death of, or serious injury to, any person or substantial damage to the quality of air, soil, or water, or substantial damage to an ecosystem, animals, or plants.

19) the production, placing on the market, import, export, use, or release of ozone-depleting substances, whether alone or as mixtures, as referred to in Article 2, point (a), of Regulation (EU) 2024/590 of the European Parliament and of the Council, or the production, placing on the market, import, export, or use of products and equipment, and parts thereof, containing ozone-depleting substances or whose functioning relies upon those substances as referred to in Article 2(b) of that Regulation.

20) the production, placing on the market, import, export, use, or release of fluorinated greenhouse gases, whether alone or as mixtures, as referred to in Article 2, point (a), of Regulation (EU) 2024/573 of the European Parliament and of the Council, or the production, placing on the market, import, export, or use of products and equipment, and parts thereof, containing fluorinated greenhouse gases or whose functioning relies upon those gases as referred to in Article 2, point (b), of that Regulation, or the putting into operation of such products and equipment.

Despite the exhaustive list of criminal offenses provided for by the Directive, there are also views in the literature that it could have gone one step further, because some activities with a significant impact on the environment have not been specifically criminalized, including illegal fishing, fraud on the EU carbon market, the illegal trade in genetically modified organisms

(GMOs) and their knowing release into the environment, and the causing of forest fires.¹¹

In order to be considered a criminal offense, any of the previously listed forms of conduct must be unlawful in the specific case (Article 3, paragraph 1). Since this is a general criminal-law condition for punishability, that condition is not disputed in itself. However, a novelty in this respect is the provision under which conduct is considered unlawful not only where it constitutes a breach of certain Union law (or a law or other regulation of a Member State), but even where it is *carried out on the basis of a decision of a competent authority of a Member State, if that authorization was obtained fraudulently, by corruption, extortion, or coercion, or if such authorization is in manifest breach of relevant substantive legal requirements*. The literature has rightly described this solution as a revolutionary novelty of Directive 2024/1203, which *de facto* introduces into the European legal framework the category of autonomous criminal offenses against the environment, thereby simultaneously redefining the traditional relationship between criminal law and administrative law in this field.¹² It is well known, namely, that in the field of environmental protection the accessory nature of criminal law in relation to administrative-law regulations has traditionally been pronounced, given the inevitability of tolerating a certain impact on the environment, which is primarily determined by the relevant administrative-law regulations on the protection, preservation, and improvement of the environment, and only through a violation of which entry into the criminal zone occurs. In some states, unlike in our legislation, the relevant environmental criminal offense is also committed by acting contrary to individual administrative acts (for example, the Federal Republic of Germany), and this was also a reason for Directive 2024/1203 to include, under the concept of unlawfulness, conduct contrary to a decision of a competent authority of a Member State giving effect to Union law concerning environmental protection (Article 3, paragraph 1, point b). In fact, the immediate reason for the radical step chosen by the drafters of the Directive in defining the concept of unlawfulness is the increasingly frequent occurrence of cases in which a particular activity damaging the environment is carried out formally entirely in

¹¹ Pereira, R. (2024). A Critical Evaluation of the New EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 2, 159.

¹² It is interesting that the new Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, adopted this year, also provides in Article 3 (which contains definitions of certain terms) that conduct carried out on the basis of an authorization of the competent authority of a State Party is also considered unlawful if that authorization was obtained fraudulently, by corruption, extortion, or coercion.

accordance with the law and individual authorizations.¹³ Even in such a case, according to the new provision, the conduct will be qualified as unlawful if the authorization was obtained through the commission of specific criminal offenses. Nevertheless, this raises the question of how it will be proved that a specific authorization was issued through the commission of a specific criminal offense, but it seems that the second part of the provision defining the concept of unlawfulness raises an even greater dilemma, since, under it, an activity carried out on the basis of an authorization that is *in manifest breach of relevant substantive legal requirements* is also considered unlawful. This implies a situation in which an individual administrative act has been adopted in breach of substantive law (application of the wrong regulation, incorrect interpretation of the correct regulation, exceeding authority based on discretionary assessment, or adopting an act contrary to the purpose for which the authority was granted).¹⁴ In other words, criminal liability is not entirely excluded in this way, even though a certain harmful activity is formally carried out in accordance with regulations or individual acts, if the substantive legal conditions for issuing the permit have thereby been seriously breached.¹⁵ Admittedly, it is not disputed that the formulation “in manifest breach of relevant substantive legal requirements” should be interpreted as referring to an obvious and substantial breach of relevant substantive legal requirements, and that it therefore could not cover less significant breaches of procedural requirements or some

¹³ There are many cases of serious environmental pollution in the EU that cause danger, and, in some cases, harm to human health, in which criminal law cannot provide protection because the actors causing the damage act in accordance with the conditions of the relevant permits. Two well-known examples in the Netherlands include Tata Steel, which emitted various pollutants that caused serious harm to health and an increased risk of cancer among the population living near the plant, and Chemours (formerly DuPont), which journalists revealed had released harmful chemicals into the air, soil, and surface waters while being aware of their harmful effects on the local population. In both cases, company representatives claimed that their polluting activities complied with the permits issued. In Belgium as well, the company Umicore, located near Antwerp, emitted lead, which led to serious harm to the health of children in the surrounding area. When asked about the pollution in a television program, the company’s CEO stated that the company’s activities were “strictly in compliance with the permit issued.” Faure, M. G. (2024a). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3), 328.

¹⁴ Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije “Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava-tom 2”*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Association for International Criminal Law, 334.

¹⁵ Faure, M. G. (2024a). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3), 325.

ancillary elements of the authorization.¹⁶ Although part of the doctrine supports such an approach, with the explanation that administrative bodies may, by circumventing regulations, set standards that are not in the public interest (the relationship between the state and corporations is especially dangerous, because certain state structures may, through abuse of authority connected with the issuance of permits, *de facto* enable environmental pollution), serious criticisms of the new direction in defining the relationship between administrative law and criminal law are nevertheless also encountered. In that context, the literature emphasizes that the “iron rule,” according to which criminal law must not prohibit something that is expressly permitted in another branch of law, would no longer have any value.¹⁷ In addition, a case in which an authorization is in manifest breach of relevant substantive legal requirements may also include a situation in which the entity to which such authorization was granted is not aware of that circumstance at all, so that culpability for using such a permit does not necessarily have to be attributed to it. Thus, the principle of culpability is seriously called into question in this way. It is therefore correctly observed that the possible incorporation of the mentioned definition of unlawfulness into national frameworks would make sense only if the permit holder were required to have actual knowledge (in the form of direct intent) of the breach of substantive law as an additional prerequisite for criminal liability.¹⁸ Otherwise, this concept would result in criminal law, which is, in principle, merely accessory, abandoning that role and becoming the primary means of protection, a role that, at least in this area, it cannot by its very nature assume. In addition, the formal contradiction between the norms of administrative law and criminal law would not be avoided even in the solution proposed above; rather, it would only be temporarily concealed.¹⁹ Uncritical acceptance of fluid concepts that are questionable from the standpoint of legal dogmatics could lead to systemic ruptures within criminal law, which cannot be justified by

¹⁶ Faure, M. G. (2024b). The Creation of an Autonomous Environmental Crime through the New EU Environmental Crime Directive. *Eucrim*, 2, 154.

¹⁷ Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 260.

¹⁸ Negligence, or even *dolus eventualis*, would not be sufficient in this respect, because, having regard to the complexity of environmental law, this would impose excessive demands on citizens; any reasonably conscientious citizen would always have to consider the possibility that the competent authority may have misapplied complex law that they themselves cannot fully grasp (and would thus be acting with *dolus eventualis*). Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 260.

¹⁹ Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 260.

any special position of environmental criminal law in relation to other parts of criminal-law subject matter.²⁰

For the vast majority of the prescribed criminal offenses, the Directive provides for punishment not only for intentional, but also for negligent commission of the relevant wrong (Article 3, paragraph 4). A significant novelty introduced by Directive 2024/1203 is also the obligation to prescribe qualified forms of the criminal offenses provided for by it. Under Article 3, paragraph 3, of the Directive, Member States are obliged to prescribe aggravated forms of criminal offenses if the acts of those criminal offenses result in: (a) the destruction of, or widespread and substantial damage which is either irreversible or long-lasting to, an ecosystem of considerable size or environmental value or a habitat within a protected site; or (b) widespread and substantial damage which is either irreversible or long-lasting to the quality of air, soil or water.²¹ As emphasized in the preamble to the Directive itself, the drastic consequences of criminal offenses against the environment also require the prescription of aggravated forms which, in terms of their scale, are comparable to so-called ecocide, as a kind of capital offense against the environment, “which is already covered by the law of certain Member States and which is being discussed in international fora.”

Article 8 of Directive (EU) 2024/1203 also provides for a catalogue of aggravating circumstances, which are relevant in sentencing insofar as they do not constitute elements of the criminal offenses under Article 3, because otherwise this would amount to a violation of the principle against double counting. In that sense, states are obliged, in accordance with national law, to provide for one or more of the following circumstances as aggravating circumstances when determining the sentence for environmental criminal offenses, if: (a) the offense caused the destruction of, or irreversible or long-lasting substantial damage to, an ecosystem (this aggravating circumstance does not apply to the qualified forms of criminal offenses covered by Article 3, paragraph 3); (b) the offense was committed in the framework of a criminal organization within the meaning of Council Framework Decision 2008/841/JHA; (c) the offense involved the use by the offender of false or forged documents; (d) the offense was committed by a public official when performing his or her duties; (e) the

²⁰ Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 266.

²¹ The 2025 Draft Law on Amendments to the Criminal Code, which announced numerous amendments in the field of criminal offenses against the environment, implemented the qualified forms of criminal offenses under Article 3, paragraph 3, of the Directive through the following formulation: If the offense ... caused substantial damage to the quality of air, water, or soil that is irreparable or long-lasting, or the destruction of or substantial damage to animal or plant life. Articles 49–51 of the Draft.

offender has previously been convicted by a final judgment of offenses of the same nature as those referred to in Article 3 or 4; (f) the offense generated or was expected to generate substantial financial benefits, or avoided substantial expenses, directly or indirectly, to the extent that such benefits or expenses can be determined; (g) the offender destroyed evidence, or intimidated witnesses, or complainants; and (h) the offense was committed within an area classified as a special protection area pursuant to Article 4(1) or (2) of Directive 2009/147/EC, or a site designated as a special area of conservation in accordance with Article 4(4) of Directive 92/43/EEC or a site listed as site of Community importance in accordance with Article 4(2) of Directive 92/43/EEC.

Among mitigating circumstances, Directive (EU) 2024/1203 specifically emphasizes that account may be taken of the circumstance that: (a) the offender restores the environment to its previous condition, where such restoration is not an obligation under Directive 2004/35/EC, or, before the start of a criminal investigation, takes steps to minimise the impact and extent of the damage or remediates the damage; and (b) the offender provides the administrative or judicial authorities with information which they would not otherwise have been able to obtain, helping them to identify or bring to justice other offenders or to find evidence.

3. CONCLUSION

In contemporary conditions, the shaping of a special strategy in the field of environmental protection is becoming an increasingly important segment of general crime-control policy. The high growth rate of environmental crime, which, because of enormous revenues and a low risk of detection, is increasingly committed by organized criminal groups,²² requires an appropriate criminal-law response. However, there is hardly any other field in which criminal law declaratively shows such interest and readiness to intervene at the legal level, while not being applied at all in practice, as is the case with the

²² In recent literature, the term eco-mafia has also been used for organized groups created for the purpose of committing criminal offenses against the environment. Gudin, F. (2024). EU rule of law actors and the environmental crime directive: upholding the law in a new era of ecological challenges. *ERA Forum*, 25, 344–345. Some estimates indicate that environmental crime is the fourth largest activity of organized crime, with an annual growth of 5–7 %. Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 11.

field of the protection of the environment through criminal law.²³ In practice, proceedings concerning some of the criminal offenses against the environment most often involve petty offenses, in which the harmful impact on a particular eco-medium cannot be characterized as very serious, rather than the most serious cases involving drastic violations of environmental protection regulations. The criminal-law response to the far-reaching harmful consequences to the environment caused by certain business entities is absent, while proceedings are occasionally conducted, and final judgments rendered, in relation to relatively insignificant acts by individuals.²⁴ It is difficult to say what the reasons are for the devastating effect of criminal-law norms in the field of environmental protection. Treating the environment as a kind of *res nullius*, due to the low level of awareness of the need to preserve it for the entire human race, is probably the reason why criminal law in this field generally has a symbolic character. The blanket character of criminal-law norms in this field, the lack of clarity in the regulations governing the system of protection and preservation of the environment, the violation of which is a prerequisite for criminal liability, and the low probability that those who pollute the environment the most will be held liable for their harmful activities, which are often masked by the useful function of the main activity through which an attack on some eco-medium is incidentally carried out, make criminal law in the sphere of legal environmental protection truly resemble a net that catches small fish while letting the big ones through.

The European framework for the protection of the environment through criminal law has been significantly improved by the adoption of Directive 2024/1203. Starting with the large number of new, more detailed criminalizations, the prescription of aggravated forms of environmental criminal offenses, which the literature emphasizes represent the statutory recognition of so-called ecocide, the specification of the type and level of criminal sanctions, the more detailed regulation of the liability of legal persons, and numerous other novelties, the Directive establishes a solid normative basis for building a more effective system of the protection of the environment through criminal law. It remains to be seen how states will integrate the solutions from the Directive into their national systems and whether they will do so within the prescribed deadline (May 2026).

²³ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 7.

²⁴ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 6.

Bearing in mind that, with respect to the 2008 Environmental Crime Directive (2008/99/EC), there was no response at all by the Serbian legislature (although Serbia is not a member of the European Union, its candidate status indirectly obliges it to align its legislation with European Union regulation), Serbian criminal legislation is not sufficiently aligned with standards at the level of the European Union. In any event, the situation regarding the application of the criminal offenses from Chapter XXIV of the Criminal Code is extremely unsatisfactory, and these criminal offenses have a modest share in the overall structure of crime.²⁵ However, the solutions from the new Directive 2024/1203 will, in all likelihood, very soon, even within the period left to the Member States, be incorporated into the text of the Criminal Code. Namely, the 2025 Draft Law on Amendments to the Criminal Code, Articles 49–57, provides for significant amendments and supplements to Chapter XXIV of the Criminal Code, that is, to the group of criminal offenses against the environment. The immediate motive for the proposed solutions is precisely the catalogue of new criminal offenses contained in Directive 2024/1203. In this regard, the official explanatory statement to the Draft states:

“Since Serbia’s Criminal Code was not fully aligned even with the earlier directive, it is now necessary to introduce a larger number of amendments, including the introduction of new criminal offenses and the clarification of existing ones, thereby expanding the range of criminalized acts and protected legal interests, harmonizing in detail the concepts and structure of criminal offenses, introducing qualified forms with stricter penalties, as well as liability for offenses committed through negligence, in accordance with the highest standards of environmental protection in European law.”

It seems that the proponent, in an effort to fulfill the obligations arising from Directive 2024/1203 while retaining a harmonious and functional criminal-law system, formulated the novelties within the group of criminal offenses in a highly acceptable legislative-drafting manner, avoiding some insufficiently precise and disputed formulations provided for by the Directive. The hope remains that not only changes to the legislative framework, but also the appropriate application of the relevant regulations, will have a more noticeable impact on the prevention of environmental crime. The starting point in the entire process should certainly be sought in the recognition of nature as a

²⁵ According to official data from the website of the Statistical Office of the Republic of Serbia, in 2024 the share of criminal offenses against the environment in the total structure of criminal offenses was only 1.59%. Of a total of 396 convictions for the mentioned criminal offenses, the largest share related to the criminal offense of Timber Theft (233, or almost 60%). Available at: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20251190.pdf>.

common good that should be protected from all serious sources of pollution, which certainly corresponds to the protective function of criminal law, that is, the “protection of the individual and other fundamental social values” (Article 3 of the CC).²⁶

BIBLIOGRAPHY

- Faure, M. G. (2024a). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3).
- Faure, M. G. (2024b). The Creation of an Autonomous Environmental Crime through the New EU Environmental Crime Directive. *Eucrim*, 2, 154.
- Gudin, F. (2024). EU rule of law actors and the environmental crime directive: upholding the law in a new era of ecological challenges. *ERA Forum*, 25, 339–355.
- Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 256–266.
- Lukić, N. (2024). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije “Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava-tom 2”*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Association for International Criminal Law, 323–344.
- Marković, I. (2025) Evropska Direktiva o ekološkom kriminalitetu iz 2024. godine i srpsko krivično pravo. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije “Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava-tom 2”*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Association for International Criminal Law, 363–380.
- Pereira, R. (2024a). A Critical Evaluation of the New EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 2, 158–163.
- Stojanović, Z. (2025). *Komentar Krivičnog zakonika*. Belgrade: Službeni glasnik.
- Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 1–19.
- Statistical Office of the Republic of Serbia, *Punoletni učinioci krivičnih dela, 2024*, Available at: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20251190.pdf>.

Legal Sources

²⁶ Marković, I. (2025) Evropska Direktiva o ekološkom kriminalitetu iz 2024. godine i srpsko krivično pravo. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije “Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava – tom 2”*, eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Association for International Criminal Law, 377.

Criminal Code, *Official Gazette of the RS*, No. 85/2005, 88/2005 – corr., 107/2005 – corr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, and 94/2024.

European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

Originalni naučni rad
DOI: 10.5937/gakv98-67752
UDC 343:502.14(4-672EU)

*Dr Natalija Lukić**
Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu
ORCID: 0000-0001-5761-2444

KRIVIČNE I DRUGE SANKCIJE I MERE PREMA DIREKTIVI EU (2024/1203) O KRIVIČNOPRAVNOJ ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE**

SAŽETAK: Rad analizira deo odredbi Direktive EU 2024/1203 o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine koji se odnosi na krivične i druge sankcije i mere. Za razliku od prethodne Direktive 2008/99/EZ, koja je samo navodila da krivične sankcije treba da budu efikasne, proporcionalne i odvraćajuće, nova Direktiva detaljnije reguliše tu materiju. Autorka u prvom delu rada ukazuje na najvažnije novine Direktive i daje pregled krivičnih i drugih sankcija i mera za fizička i pravna lica. Drugi deo rada posvećen je pitanju efikasnosti krivičnih sankcija u odnosu na ekološki kriminalitet, a posebno se analiziraju prednosti i nedostaci krivičnih sankcija prema pravnim licima. U trećem delu rada dat je osvrt na potencijalni značaj Direktive 2024/1203 za srpsko krivično zakonodavstvo.

Ključne reči: Direktiva 2024/1203, krivična dela, životna sredina, krivične sankcije, mere

* e-mail: natalija.lukic@ius.bg.ac.rs, vanredni profesor.

** Rad je primljen 22. 8. 2025, a prihvaćen je za objavljivanje 11. 12. 2025. godine.

1. UVOD

Prema procenama Ujedinjenih nacija¹ krivična dela protiv životne sredine po visini materijalnih posledica četvrta su kriminalna aktivnost na svetu, procenjena na 258 milijardi dolara, a porast tih dela na godišnjem nivou iznosi 5–7 % i povezuje se sa drugim tipovima transnacionalnog kriminaliteta. Više od 60 % zemalja, prema rezultatima istraživanja UN, prijavljuje nove pojavne oblike ekološkog kriminaliteta ili tehnike izvršenja tih krivičnih dela, što ukazuje na sve veću sofisticiranost i prilagodljivost transnacionalnih kriminalnih grupa. Posebno je zanimljiva povezanost sa drugim kriminalnim aktivnostima: 84 % zemalja beleži povezanost sa teškim krivičnim delima, uključujući korupciju (42 %), falsifikovanje (39 %), trgovinu opojnim drogama (36 %), kiber kriminalitet (23 %) i finansijski kriminalitet (17 %).

U aprilu 2024. godine Evropska unija je usvojila novu Direktivu o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine (2024/1203)², čime je nastavljen napor da se životna sredina zaštiti i posredstvom krivičnopravnih instrumenata. U uvodnim napomenama Direktive ukazuje se da porast krivičnih dela protiv životne sredine u EU narušava efikasnost prava u toj oblasti i sve više prelazi granice država članica. Takva dela predstavljaju značajnu pretnju po životnu sredinu, te je potrebna efektivna prekogranična saradnja. Istovremeno, postojeća pravila o sankcijama prema Direktivi 2008/99/EZ i ekološkom pravu EU nisu dovoljna za potpunu zaštitu životne sredine. Neophodne su efikasne, proporcionalne i odvraćajuće krivične sankcije, uz izraženiju društvenu osudu od one koja se ostvaruje sankcionisanjem u upravnim postupcima.

U radu se ukazuje na osnovne novine Direktive 2024/1203, a potom se detaljno analiziraju odredbe koje predviđaju krivične i druge sankcije i mere. Autorka razmatra prednosti i nedostatke predloženih rešenja, uz posvećivanje posebne pažnje efikasnosti pojedinih krivičnih sankcija prema pravnim licima.

¹ UNEP, *Environmental crime*. Dostupno na: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/environmental-crime>. pristupljeno 12. 9. 2025. godine.

² European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April, 2024. Stupanjem na snagu Ugovora iz Lisabona ukinuta je konstrukcija tri stuba dok se novi pravni okvir EU sastoji prvenstveno iz Ugovora o Evropskoj uniji i Ugovora o funkcionisanju Evropske unije. Poslednjim ugovorom u čl. 83, st. 1. predviđeno je ovlašćenje EU da putem direktiva usvaja minimalna pravila koja se odnose na definiciju krivičnih dela i sankcija, dok se okvirne odluke kao vrsta pravnih instrumenata ne pominju u Lisabonskom ugovoru, ali ni u Ugovoru o funkcionisanju EU. Više u: Lukić, N. (2012). Organizovana kriminalna grupa u evropskom krivičnom pravu. *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU: prilozi projektu 2012*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 170–182.

U poslednjem poglavlju predmet analize je značaj novousvojenih rešenja u Direktivi 2024/1203 za domaće krivično zakonodavstvo u oblasti prevencije i suzbijanja ekoloških krivičnih dela.

2. NOVINE KOJE UVODI DIREKTIVA 2024/1203

Nova Direktiva o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine stupila je na pravnu snagu u maju prošle godine. Za razliku od prethodne Direktive 2008/99/EZ³, uvode se nove inkriminacije, definišu se određeni pojmovi, a preciznije se određuju i krivične sankcije. Razloge za usvajanje nove Direktive treba tražiti i na polju delimične neefikasnosti prethodne direktive EU. Naime, u studiji⁴ koja je sprovedena kako bi se ustanovilo u kojoj meri su države članice usaglasile svoja nacionalna zakonodavstva sa Direktivom 2008/99/EZ ukazuje se na sledeće zaključke:

1. različiti su pristupi država u usaglašavanju. Jedan broj je promenio i dopunio postojeće inkriminacije protiv životne sredine u krivičnim zakonima, druge su se opredelile da novine uvedu u zakone o zaštiti životne sredine, dok su treće donosile posebne zakone (Rumunija i Bugarska imaju specifične pristupe);

2. ne postoji ujednačenost što se tiče krivice, odnosno u jednom broju država nije predviđen nehatni oblik pojedinih krivičnih dela iz Direktive. Isto važi i za posledicu u vidu konkretne opasnosti, tj. jedan broj država za neka krivična dela zahteva posledicu u vidu uništenja/oštećenja;

³ Rad na toj Direktivi bio je obeležen nesaglasnošću Saveta i Komisije EU u pogledu nadležnosti u krivičnopravnoj oblasti. Savet je inicirao donošenje Okvirne odluke o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine. Komisija je, sa druge strane, inicirala donošenje direktive o ekološkom kriminalitetu tvrdeći da je krivično pravo neophodno u realizaciji ekološke politike Evropske komisije. Spor je razrešen donošenjem dve odluke Evropskog suda pravde kojima je potvrđena nadležnost Komisije u krivičnopravnoj materiji uz delimično ustanovljena ograničenja. U odluci od 13. septembra 2005. godine u slučaju C-176/03 sud je ustanovio da „iako prema opštim pravilima materija krivičnog i krivičnog procesnog prava nisu u nadležnosti zajednice, ne postoji prepreka za preduzimanje mera u zakonodavstvu zajednice u vezi sa nacionalnim krivičnim zakonodavstvima kada je primena efikasnih, proporcionalnih i odvraćajućih krivičnih sankcija od strane nadležnih organa država članica neophodna za suzbijanje teških oblika ekološkog kriminaliteta“. Cit. prema: Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava, tom 2“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 323–344.

⁴ Dupont, C., Rass-Masson, N. (2013). *Evaluation Study on the Implementation of Directive 2008/99/EC on the Protection of the Environment through Criminal Law by Member States*. Brussels: Milieu Ltd., 7–14.

3. „nezanemarljiva“ količina koja se pominje u Direktivi nije jednako prihvaćena u svim zakonodavstvima budući da pojedine zemlje (npr. Španija i Bugarska) zahtevaju „značajnu“ količinu otpada;

4. određeni broj država nije implementirao sva krivična dela iz čl. 3. Direktive;

5. neusaglašenosti postoje i u odnosu na odgovornost pravnih lica, tj. definiciju odgovornog lica u pravnom licu, ustanovljavanje odgovornosti pravnog lica u slučaju da nije vršen nadzor/kontrola i pravila da odgovornost pravnog lica ne isključuje vođenje krivičnog postupka protiv odgovornog lica;

6. veliki raspon predviđenih kazni zatvora i novčanih kazni (za odgovorna i pravna lica), pri čemu je kod određenog broja država prisutna neusaglašenost sa čl. 5. Direktive koji propisuje kakve sankcije treba da budu.⁵

Nova Direktiva u čl. 3. predviđa ukupno 20 krivičnih dela protiv životne sredine. Za razliku od prethodne, nova Direktiva na taj način uvodi još 12 krivičnih dela. Inkriminisano je: zagađivanje vode, vazduha, zemljišta, protivpravno stavljanje u promet proizvoda zagađujućih po vodu, vazduh, zemljište, zagađenje različitim hemijskim supstancama, a posebno i jedinjenjima žive, realizacija projekata bez odobrenja, upravljanje otpadom, pošiljke otpada (između država članica ili u/iz/preko EU u treće zemlje), recikliranje brodova, zagađenje koje stvaraju brodovi, opasne delatnosti ili supstance u industrijskim postrojenjima, rad naftnih i gasnih postrojenja na moru, upravljanje radioaktivnim supstancama, zahvatanje površinskih ili podzemnih voda, ubijanje, uništavanje, uzimanje, posedovanje, prodaja ili nuđenje na prodaju vrsta divlje flore i faune, trgovina i uvoz vrstama divlje flore i faune, kontrola invanzivnih vrsta na teritoriji EU, uništavanje staništa unutar zaštićenog područja ili uzne-miravanje životinjskih vrsta, uvoz/izvoz proizvoda povezanih sa pustošenjem šuma, kontrola supstanci koje oštećuju ozonski omotač i fluorovanih gasova sa efektom staklene bašte.

Direktiva zahteva (čl. 3, st. 1) da sva inkriminisana ponašanja moraju biti protivpravna.⁶ Protivpravno postupanje će po Direktivi (čl. 3, st. 1) postojati ukoliko je ponašanje 1) suprotno pravu EU kojim se doprinosi

⁵ Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava, tom 2“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 333.

⁶ U Konvenciji Saveta Evrope o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine (*Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law*) predviđeno je i tzv. autonomno krivično delo protiv životne sredine za koje se ne zahteva protivpravnost i shodno tome vezanost za norme drugih grana prava (u pitanju je zagađenje ekomedijuma koje za posledicu ima ili stvara veliki rizik od nastupanja smrti ili teških povreda čoveka). Nova Konvencija Saveta Evrope o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine usvojena je u maju 2025. godine, a stupiće na snagu kada je potpiše deset država (čl. 53).

ostvarivanju jednog od ciljeva politike Unije u oblasti zaštite životne sredine, a u skladu sa čl. 191, st. 1. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, odnosno 2) suprotno zakonu ili drugom propisu države članice, ili odluci koju je doneo nadležni organ države članice, a kojima se sprovodi pravo EU iz prethodnog stava. Za razliku od prethodne direktive, nova definicija protivpravnosti ima prednost što ne sadrži listu propisa na koju se upućuje. Takođe, cilj je da se primena nacionalnog krivičnog prava dovede u vezi sa pravom EU, sprečavajući da razlike između nacionalnih pravnih sistema stvore neujednačenost u krivičnom gonjenju. Međutim, postupanje se smatra protivpravnim čak i ako se sprovodi na osnovu odluke nadležnog organa države članice ako je to odobrenje dobijeno prevarom, korupcijom, iznudom, prinudom ili ako se takvim odobrenjem krše očigledni materijalnopравни zahtevi (čl. 3, st. 1). Takav pristup određenju pojma protivpravnosti rukovođen je situacijama ugrožavanja životne sredine koja su istovremeno zakonita, odnosno sprovedena u skladu sa pojediničanim dozvolama. No, takav pristup se može kritikovati, jer dovodi u pitanje jedinstvo pravnog poretka. Naime, nije opravdano da isto ponašanje bude dozvoljeno po odredbama upravnog, ali ne i krivičnog prava.⁷

Kod značajnog broja propisanih krivičnih dela u novoj Direktivi zahteva se ne samo da je konkretno ponašanje suprotno propisima, već i određena posledica. Mogu se razlikovati krivična dela čija se posledica sastoji u apstraktnoj opasnosti (npr. recikliranje brodova), krivična dela čija je posledica konkretna opasnost (tako se kod velikog broja inkriminacija koristi formula-cija „usled čega *može doći* do smrti ili teške povrede čoveka ili do značajnog zagađenja kvaliteta vazduha, vode ili zemlje ili značajne povrede životinjskog ili biljnog sveta“) i konačno krivična dela koja su posledična i čija se povreda sastoji u oštećenju ili uništenju.

Direktiva precizira i određene pojmove. Osim već pomenute protivpravnosti, u čl. 2, st. 2. definiše se ekosistem kao dinamična celina zajednica biljaka, životinja, pečuraka i mikroorganizama i njihove nežive sredine koji međusobno deluju kao funkcionalna jedinica i podrazumeva i tipove staništa, staništa vrsti i populacije vrsta. Povreda koja se kao posledica pojavljuje kod većine krivičnih dela definiše se (st. 14 Preambule) kao svaki oblik telesne povrede, uključujući promenu u telesnoj ili ćelijskoj strukturi, prouzrokovanje privremene, hronične ili smrtonosne bolesti, poremećaje u telesnim funkcijama ili drugo pogoršanje zdravlja, ali ne i mentalno zdravlje.

⁷ Heghmanns, M. (2024) Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v.11 April. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 260.

3. KRIVIČNE I DRUGE SANKCIJE I MERE PREMA DIREKTIVI EU 2024/1203

3.1. Fizička lica

Direktiva u čl. 5 predviđa sankcije za fizička lica. Za razliku od Direktive 2008/99/EZ koja nije predviđala krivične sankcije koje su određene po meri ili vrsti, nova Direktiva to čini. Tako se, na primer, u zavisnosti od težine krivičnog dela predviđa i različita mera kazne zatvora. Za najteže slučajeve krivičnih dela (čl.5, st.2, tač. (a)), usled čijeg izvršenja nastupa smrtna posledica, predviđa se da posebni maksimum zatvorske kazne treba da bude najmanje deset godina. Potom, predviđeno je da za kvalifikovane oblike krivičnih dela posebni maksimum treba da iznosi najmanje osam godina zatvora. Pod kvalifikovanim oblicima podrazumevaju se dve situacije: 1) uništenje ili šteta koja je značajna i širokih razmera, koja je nepovratna ili dugotrajna po ekosistem velikog obima ili velike vrednosti ili za stanište unutar zaštićenog područja; 2) šteta koja je prouzrokovana je širokih razmera i značajna, koja je nepovratna ili dugotrajna po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta. Propisivanjem kvalifikovanih oblika Direktiva ukazuje na moguće katastrofalne posledice po životnu sredinu i potrebu inkriminisanja ponašanja koje je u literaturi, ali i u pojedinim nacionalnim zakonodavstvima definisano kao ekocid.⁸ I Direktiva u uvodnim napomenama (21) koristi termin „ekocid“ za propisane kvalifikovane oblike krivičnih dela. Kako su pojmovi poput značajne štete pravni standardi, u čl. 3, st. 6. i st. 7. daju se smernice u vršenju procene da li se radi o značajnoj šteti, ili o ponašanju koje može ugroziti kvalitet ekomedijuma ili ekosistema, biljaka i životinja. Takve smernice mogu biti korisne imajući u vidu da formulacije krivičnih dela koje su blanketne prirode ili sadrže pravne standarde mogu biti jedan od razloga njihove slabe primene u sudskoj praksi. Direktiva takođe predviđa da za određeni broj propisanih krivičnih dela države članice treba da inkriminišu i nehatni oblik, tj. grubu nepažnju. Za nehatne oblike koji za kvalifikovanu posledicu imaju smrt propisan je posebni maksimum od najmanje pet godina zatvora. U slučajevima u kojima smrt nije teža posledica, a krivična dela su učinjena umišljajno, propisani su posebni maksimumi od najmanje pet odnosno tri godine zatvora (čl. 5, st. 2, t. (d) i (e)).

⁸ Više o pojmu ekocida u: Randelović, V (2022), Izazovi u definisanju ekocida u pravu Evropske unije. *Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije*. Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 369–380. Škundrić, A. (2023). Ekocid u međunarodnom krivičnom pravu. *Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava: reforma pravosudnih zakona Republike Srbije*. Beograd: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 443–458.

Osim kazne zatvora, države članice mogu da predvide i druge sankcije i mere za ekološka krivična dela fizičkih lica. U pitanju su nadoknada štete, obnova životne sredine ukoliko šteta nije nepopravljiva, novčane kazne čija visina treba da bude u skladu sa visinom štete, ostvarenom korišću, finansijskim stanjem fizičkog lica, težinom učinjenog krivičnog dela i drugim okolnostima, onemogućavanje da se učestvuje u postupcima javnih nabavki, dobijanju bespovratnih sredstava, koncesija, dozvola, zabrana daljeg vršenja funkcije koja je u vezi sa izvršenim krivičnim delom, oduzimanje dozvola za delatnost koja je u vezi sa izvršenim krivičnim delom, privremena zabrana kandidovanja za javne funkcije i, ukoliko postoji javni interes, objavljivanje dela ili cele sudske presude.

3.2. Pravna lica

Odgovornost pravnih lica za krivična dela uređena je na isti način kao u Direktivi 2008/99/EZ i čl. 6 propisuje uslove te odgovornosti. Ukoliko države članice predviđaju odgovornost pravnih lica za krivična dela treba da osiguraju da sankcije za ekološka krivična dela budu u skladu sa Direktivom. Ukoliko takve vrste odgovornosti nema, trebalo bi da u pravnim sistemima tih država članica budu propisane druge sankcije i mere koje su po vrsti i meri u skladu sa Direktivom (uvodna napomena 33). Sankcije za pravno lice predviđene su u čl. 7. Direktiva predviđa mogućnosti da države članice osim krivičnih propisu i druge sankcije i druge mere koje treba da budu efikasne, proporcionalne i odvraćajuće. Te druge mere i sankcije koje su predviđene samo za pravna lica, a ne i za fizička lica, su ukidanje prava na državnu naknadu ili pomoć, sudski nadzor, sudski nalog za likvidaciju, zatvaranje objekta koji je korišćen za izvršenje krivičnog dela, obaveza uspostavljanja programa dužne pažnje za poboljšanje usklađenosti sa standardima zaštite životne sredine.

Direktiva predviđa i novčane kazne za pravna lica. Za veliki broj krivičnih dela iz čl. 3, st. 2 (t. a-l, p, s, t) propisane su dve alternativne mogućnosti: a) da posebni maksimum novčane kazne iznosi najmanje 5 % ukupnih svetskih prihoda pravnog lica u poslovnoj godini koja prethodi godini u kojoj je učinjeno krivično delo ili poslovnoj godini koja prethodi godini u kojoj je izrečena novčana kazna; b) da posebni maksimum iznosi najmanje 40 miliona evra. Za preostala krivična dela (čl. 3, st. 2, t. m, n, o, q, r) posebni maksimum novčane kazne je ekvivalentan iznosu od 3 % ukupnih svetskih prihoda odnosno iznosu od najmanje 24 miliona evra. Ukoliko nije moguće utvrditi iznos novčane kazne po osnovu ostvarenog svetskog prihoda, ostavljena je mogućnost državama članicama da same predvide pravila za takve situacije. Takođe, ostavlja se državama članicama da odrede kazne ili druge sankcije i mere za

kvalifikovane oblike krivičnih dela, a one bi trebalo da budu strože u odnosu na sankcije propisane za inkriminacije iz čl. 3, st. 2.

U čl. 8 Direktiva predviđa otežavajuće okolnosti koje, ako već nisu element bića predviđenih krivičnih dela, sudovi mogu uzeti u obzir prilikom odmeravanja kazne. U pitanju su sledeće okolnosti: krivično delo je dovelo do uništenja ili nepovratne i dugotrajne značajne štete po ekosistem; krivično delo je učinjeno u okviru kriminalne organizacije u skladu sa Okvirnom odlukom 841/2008;⁹ učinilac je koristio lažne ili falsifikovane isprave; krivično delo je učinilo službeno lice u obavljanju službene dužnosti; prethodna pravnosnažna osuda za krivična dela istovrsna inkriminacijama iz čl. 3. ili čl. 4. Direktive;¹⁰ značajna ostvarena ili očekivana materijalna dobit ili izbegavanje značajnih troškova; učinilac je uništio dokaze, zastrašivao svedoke ili podnosiocce tužbi / optužnog akta; krivično delo je u skladu sa Direktivom 2009/147/EZ i Direktivom 92/43/EEZ učinjeno na posebno zaštićenim područjima. Otežavajuće okolnosti se ne uzimaju u obzir kod kvalifikovanih oblika krivičnih dela. U čl. 9. predviđene su i olakšavajuće okolnosti: učinilac je obnovom vratio životnu sredinu u pređašnje stanje, pod uslovom da to već nije obaveza u skladu sa Direktivom 2004/35/EZ, ili je pre početka istrage u krivičnom postupku preduzeo mere kako bi se posledice i razmere štete svele na najmanju moguću meru ili je nadoknadio štetu; učinilac je pravosudnim ili upravnim organima pružio informacije koje inače ne bi mogli dobiti i tako im pomogao da utvrde identit ili gone druge učinioce ili da dobiju dokaze.

U čl. 10. Direktive predviđeno je da se u odnosu na propisana krivična dela, njihov pokušaj, odnosno saučesništvo primenjuju potrebne mere kako bi se omogućilo pronalaženje, identifikovanje, privremeno i trajno oduzimanje predmeta i imovinske koristi. U st. 2 se upućuje na Direktivu 2014/42/EU¹¹ o privremenom i trajnom oduzimanju predmeta i koristi iz krivičnih dela u EU i navodi da će države koje su obavezane Direktivom 2014/42/EU obaveze iz st.1 ispuniti u skladu sa njom. Direktiva 2014/42/EU u čl. 4. reguliše oduzimanje, a u čl. 5. prošireno oduzimanje imovine.

⁹ European Union: Council of the European Union, *Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime*, OJ L 300, 11 November, 2008, 42–45.

¹⁰ Čl. 4. predviđa kažnjavanje za saučesništvo i pokušaj.

¹¹ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union*, OJ L 127, 29 April, 2014, 39–50.

U Tabeli 1. dat je pregled predviđenih kazni zatvora za fizičko lice i novčane kazne za pravna lica.

Tabela 1: Kazne zatvora za fizičko lice i novčana kazna za pravno lice prema Direktivi 2024/1203¹²

	Krivično delo	Krivično delo koje je bilo predviđeno u Direktivi 2008/99/EZ	Posebni maksimum kazne zatvora za fizičko lice	Posebni maksimum od najmanje deset godina zatvora u slučaju smrtnog ishoda	Novčana kazna za pravo lice (posebni maksimum)
a	Zagađivanje vode, vazduha, zemljišta		Najmanje 5 godina		5 % ukupnog svetskog prihoda ili 40 miliona evra
b	Protivpravno stavljanje u promet proizvoda	X	Najmanje 5 godina		
c	Zagađenje različitim hemijskim supstancama	X	Najmanje 5 godina		
d	Zagađenje živom	X	Najmanje 5 godina		
e	Realizacija projekata bez odobrenja	X	Najmanje 5 godina	X	
f	Upravljanje otpadom		Najmanje 5 godina		
g	Otpremanje otpada		Najmanje 5 godina	X	
h	Recikliranje brodova	X	Najmanje 5 godina	X	
i	Zagađenje sa brodova	X	Najmanje 5 godina	X	
j	Opasne delatnosti ili supstance u industrijskim postrojenjima		Najmanje 5 godina		
k	Rad postrojenja na moru ¹³	X	Najmanje 5 godina		

¹² Nicholson, M. (2024) *A new EU Environmental Crime Directive – A diverging approach with the UK?*. Policy Briefing, Institute for European Environmental Policy UK, 13.

¹³ U skladu sa Direktivom EU 2013/30 o bezbednosti rada naftnih i gasnih postrojenja na moru (Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC Text with EEA relevance).

l	Radioaktivne supstance		Najmanje 5 godina		5 % ukupnog svetskog prihoda ili 40 miliona evra
m	Zahvatanje površinskih ili podzemnih voda		Najmanje 3 godine	X	3 % ukupnog svetskog prihoda ili 24 miliona evra
n	Ubijanje, uništavanje, uzimanje, posjedovanje, prodaja ili nuđenje na prodaju vrstama divlje flore i faune		Najmanje 3 godine	X	
o	Trgovina i uvoz vrstama divlje flore i faune		Najmanje 3 godine	X	
p	Uvoz/izvoz proizvoda povezanih sa pustošenjem šuma	X	Najmanje 5 godina	X	5 % ukupnog svetskog prihoda ili 40 miliona evra
q	Uništavanje staništa unutar zaštićenog područja ili uznemiravanje životinjskih vrsta		Najmanje 3 godine	X	3 % ukupnog svetskog prihoda ili 24 miliona evra
r	Kontrola invanzivnih vrsta na teritoriji EU	X	Najmanje 3 godine		
s	Kontrola supstanci koje oštećuju ozonski omotač		Najmanje 5 godina	X	5 % ukupnog svetskog prihoda ili 40 miliona evra
t	Kontrola fluorovanih gasova sa efektom staklene bašte	X	Najmanje 5 godina	X	5 % ukupnog svetskog prihoda ili 40 miliona evra

4. ADEKVATNOST KRIVIČNIH SANKCIJA U SUZBIJANJU KRIMINALITETA PRAVNIH LICA

Jedno od spornih pitanja u vezi sa odgovornošću pravnih lica za krivična dela jeste opravdanost i svrha krivičnih sankcija. Mišljenja su različita, a zagovornici stava da nije moguće da pravno lice odgovara za krivično delo kao jedan od argumenata ističu upravo i problem da pravno lice, koje nema sopstvenu volju, već je može izražavati jedino preko fizičkih lica, ne može ni da bude sankcionisano, odnosno ne može da shvati poruku koju krivična sankcija, a posebno kazna koja je vezana za krivicu, nosi. Samim tim, kazna ne može da postigne svoj cilj.¹⁴ Po drugačijem pristupu, pravno lice ima svoju volju koju izražava preko fizičkih lica (vikarijski model ili model identifikacije) ili se prihvata određeni model autonomne odgovornosti pravnih lica. U skladu sa navednim, smatra se da je moguće ostvariti svrhu kazne bilo da je u pitanju generalna bilo specijalna prevencija.¹⁵ Ima mišljenja da treba pretpostaviti da je u odnosu na pravna lica moguće ostvariti generalnu prevenciju, mada ne u istoj meri kao kod fizičkih lica.¹⁶ Zagovornici zastrašivanja kao negativnog oblika generalne prevencije,¹⁷ bez obzira da li se radi o zastrašivanju drugih pravnih lica ili onog koje je kažnjeno, polaze od tvrdnji da je kriminalitet kompanija baziran na racionalnim odlukama aktera koji u ime tih kompanija i za njihovu ili i sopstvenu korist donose odluke. Stoga, polazeći od ideja utilitarista, među kojima je možda i najpoznatiji Bentamov „hedonistički proračun“, smatraju da kazna treba da nadiđe dobro koje je pribavljeno izvršenjem krivičnog dela. U praksi to po pravilu dovodi do zaoštavanja propisanih i izrečenih kazni i kao posledicu može imati stečaj pravnih lica.¹⁸ No, iako ima slučajeva koji potvrđuju da su odgovorni akteri kompanija proračunati i uprkos mogućim posledicama biraju vršenje krivičnog dela radi ostvarivanja koristi / sprečavanja finansijskih gubitaka,¹⁹ brojni primeri pokazuju da slučajevi kri-

¹⁴ Više u: Đorđević, M. (1968). *Privredni prestupi*. Beograd: Naučna knjiga, 76–77.

¹⁵ Đorđević, M., *Op. cit.*, 77.

¹⁶ Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministarstvo pravde Republike Crne Gore, Podgorica, 83.

¹⁷ Pozitivni oblik generalne prevencije sastoji se u jačanju poverenja građana u pravni poredak.

¹⁸ Zatvorske kazne za učinioce ekoloških krivičnih dela, a posebno ukoliko su to odgovorna lica u pravnim licima, su retkost. No, ima sporadičnih primera kada je kompanijama za ekološka krivična dela izrečena visoka novčana kazna. Više u: Lukić, N. (2023), *Zelena kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 114–115.

¹⁹ Poznat je slučaj automobila marke Ford Pinto. Stavljanje u promet neispravnog modela dovelo je do više smrtnih ishoda, a naknadno je otkriveno da bi sve posledice bile izbegnute da je kompanija odlučila da potroši dodatnih 11 dolara po automobilu. Prema:

minaliteta pravnih lica nisu uvek rezultat jasnog proračuna,²⁰ već se može raditi o neznanju, propustu, a posebno imajući u vidu brojnost i isprepletenost pravnih normi kojima se poslovanje kompanija reguliše, interne konflikte u okviru organizacije ili uslovljenost odlučivanja institucionalnim i organizacionim elementima (tzv. vezana racionalnost).²¹ O efektima zastrašivanja na postupanje zaposlenih u kompanijama sprovedena su brojna istraživanja. Tako je, na primer, Sampson sa saradnicima sprovedla metaanalizu o ekološkom kriminalitetu kompanija koristeći upitnike sa imaginarnim slučajevima kako bi se dobio što iskreniji odgovor. Zaključeno je da na postupanje utiču pozitivni ishodi odluka (na primer bonusi, napredovanje), ali da inhibirajuće dejstvo imaju pre neformalni oblici reagovanja na izvršeno krivično delo protiv životne sredine (otkaz, gubitak dobre reputacije kompanije) nego primena krivičnog prava.²² Specijalna prevencija je takođe u određenoj meri moguća, prevashodno izricanjem mera bezbednosti ili uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, ali i to je teško ostvarivo u slučaju kompanija koje odlikuju potkulture koje „prinudjuju ili podstiču na izvršenje krivičnih dela“.²³

Postavlja se takođe pitanje da li je u odnosu na pravna lica moguće postići retribuciju kao cilj kazne? Za razliku od ideje zastrašivanja koja polazi od tvrdnje da su ljudi racionalni, retributivisti smatraju da ljudi *treba* da budu racionalni.²⁴ U tom pogledu postoje različita mišljenja. Po jednom, zlo koje kazna sadrži pogađa pravno lice preko njegovih organa i članova.²⁵ Po drugom,

Lukić, N. (2021). *Kriminalitet kompanija*, doktorska disertacija. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 77.

²⁰ Tako i Mur ukazuje na mnoštvo činilaca koji utiču na kriminalitet kompanija čime dovodi u pitanje tezu o racionalnom odlučivanju. V.: Moore, C. A. (1987) Timing the Giant Corporation? Some Cautionary Remarks on the Deterrability of Corporate Crime. *Crime and Delinquency*, 33, 379–402.

²¹ Vaughan, D. (2007). Rational Choice, Situated Action and the Social Control of Organizations. Simpson, S., Gibbs, C. (eds.) *Corporate Crime*. Hampshire: Ashgate, 24–25.

²² Više o tome: Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja, u: Ignjatović, Đ. (ur.) *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 277–301.

²³ Friedrichs, D. O. (2009). *Trusted Criminals: White-Collar Crime in Contemporary Society*. Belmont: Wadsworth, 226–229.

²⁴ U literaturi se za retribuciju kao svrhu kažnjavanja koristi i sinonim „zaslužene kazne“ (just deserts). Iako se često koriste kao sinonimi, ipak se ističe i razlika. Dok oba pristupa zastupaju gledište da kazna treba da bude srazmerna težini krivičnog dela, retributivisti se zalažu za stroži ukupni nivo kazni, dok zastupnici blažeg „zaslužene kazne“ pristupa optiraju za manje stroge kazne. Više u: Von Hirsch, A. (2017). Just Deserts. Cullen, F. T, Jonson, C. L. (eds.) *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 44–76.

²⁵ Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministarstvo pravde Republike Crne Gore, Podgorica, 83.

za retributivističko gledište je karakteristično da je kazna zlo, odnosno patnja, i da tu patnju i eventualno kajanje ne može iskazati pravno već samo fizičko lice. Postoje neki podmodeli retributivističkih shvatanja koji bi se mogli uklopiti i kod kažnjavanja pravnih lica (po kojima suštinu kazne čini lišavanje i društvena osuda, odnosno etiketiranje), ali se ne može prihvatiti da pravno lice može da „oseti“ patnju koju kazna po pravilu nosi.²⁶

Kao svrha kazne postoji i udaljšavanje (izolacija) prestupnika, a to se prevashodno postiže zatvorskom kaznom. Još 1975. godine Džejms Vilson (James Wilson) je u svojoj knjizi *Thinking about Crime* istakao kako je činjenica da zli ljudi postoje i ne pomaže ništa drugo no da se oni izdvoje od nevinih. U to vreme zatvorska populacija u SAD je brojala „svega“ 240.000 ljudi te se ideja harvardskog naučnika nije činila lošom. Danas je taj broj u svim američkim zatvorima šest puta veći.²⁷ Izolaciju u odnosu na ekološka krivična dela pravnih lica je moguće postići zatvaranjem odgovornih lica, mada se u praksi sudova ne dešava često da izriču kaznu zatvora u tim slučajevima. Tu svrhu je zato lakše postići nekim drugim merama (npr. merama bezbednosti) tako što će se zabraniti odgovornim licima da obavljaju delatnost ili da budu na poziciji koja je povezana sa izvršenjem krivičnog dela.²⁸ U krajnjem slučaju može se primeniti i sankcija koja se sastoji u likvidaciji pravnog lica. U literaturi ima i predloga da bi nacionalizacija kompanije bila dobro rešenje, jer na taj način posledice ne bi pogodile one koji nisu ni na koji način učestvovali u izvršenju dela – zaposlene. Takođe, ako kompanija ima ćerku-firmu ili majku-firmu može se razmišljati o prenosu imovine na kompaniju koja nije bila uključena u kriminalne aktivnosti.²⁹ Direktiva EU predviđa nekoliko takvih opcija. To je najpre sudski nalog za likvidaciju, ali i mere koje su usmerene na zabranu obavljanja privredne delatnosti (u Direktivi se navode i trajna i privremena zabrana), oduzimanje dozvola, zatvaranje objekata koja su u vezi sa izvršenjem krivičnog dela. Čak i da nema likvidacije, ostale mere često pogađaju pravna lica i više nego izrečena visoka novčana kazna, što se i ističe u uvodnim napomenama (tačka 31).

Novčana kazna je u praksi vrlo rasprostranjena kada je u pitanju kriminalitet pravnih lica. Najčešći prigovor koji se ističe je da su prosečne novčane kazne nedovoljno visoke, da često, a posebno velikim i uspešnim kompanijama, predstavlja samo trošak poslovanja koji im se neretko više „isplati“ nego da ulože novac u npr. prečišćivače vazduha. Ako se zahtev za višim

²⁶ Rich, S. (2016). Corporate Criminals and Punishment Theory. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 29(1), 97–118.

²⁷ Wilson, J. (2017). Incapacitation. Cullen, F. T, Jonson, C. L. (eds.) *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 113–145.

²⁸ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 172.

²⁹ *Ibid.*, 184–185.

novčanim kaznama posmatra kroz prizmu teorije o retribuciji, proizlazi da u proceni visine novčane kazne glavnu ulogu ima težina krivičnog dela³⁰ i krivica učinioaca.³¹ Postoje dva potencijalna problema u tom slučaju. Prvo, ako je šteta velika, i ako se prethodno može precizno izmeriti, novčana kazna bi bila previsoka i mogla bi dovesti do stečaja. Drugo, za ekološku štetu istih razmera kompanije različitih finansijskih stanja bi plaćale istu novčanu kaznu, što znači da bi kompanije manje ekonomske snage bile više pogođene.³² Zato ima predloga da se kazna odmerava u odnosu na sposobnost plaćanja (unit fines)³³ ili vrednost same kompanije (equity fines).³⁴ U svetlu teorija o zastrašivanju novčane kazne bi trebalo da prevaziđu dobijenu/očekivanu korist, odnosno izbegnute gubitke. Osim već pomenutih prigovora o mogućnosti prouzrokovanja stečaja previsokim novčanim kaznama (i ovde bi bile više pogođene manje kompanije) i o racionalnosti aktera koji donose odluke u ime i za račun kompanija, treba istaći i to da propisavanje visokih novčanih kazni bez izvesnosti njihove primene neće postići željeni efekat. Kompanije upravo kod tih proračuna uzimaju u obzir kolike su šanse da njihovo kršenje propisa bude otkriveno, a potom i kažnjeno. Ukoliko su šanse za to male, ne može se očekivati uspeh na planu generalne ni specijalne prevencije zastrašivanjem.

³⁰ Težina krivičnog dela se određuje na osnovu prouzrokovane štete / pribavljene imovinske koristi i stepena rizika po javni interes (npr. taj rizik bi bio veći ako je zagađena reka koja je izvor vode za piće za veliki broj ljudi u odnosu na malo lokalno jezerce čije zagađenje pogađa mali broj ljudi). Više u: Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministarstvo pravde Republike Crne Gore, Podgorica, 92–93.

³¹ Step en krivice je nešto teže odrediti kod pravnih lica i zavisio bi od usvojene koncepcije odgovornosti pravnih lica. Ako je u pitanju izvedena odgovornost, onda se procena vrši na osnovu krivice odgovornog lica. Ako se radi o izvornoj (autonomnoj) odgovornosti koriste se kriterijumi poput korporativne podkulture i podsticanja odnosno netolerisanja kršenja propisa, preduzimanje mera kako bi se sprečilo stvaranje takve podkulture. Više u: Lukić, N. (2023), *Zelena kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 285.

³² Jedno od ponuđenih predloga retributivista je da ne spadaju svi učinioci u istu kategoriju, već se vremenom kako se kažnjava sve veći broj njih može napraviti razlika, odnosno moći će se slični slučajevi kažnjavati slično. Više u: Duus-Otterstrom, G. (2025). *Retributivism and Severity*. Ryberg, J. (ed.) *The Oxford Handbook of the Philosophy of Punishment*. Oxford: Oxford University Press, 306–322.

³³ Sistem dnevnih kazni bi bio adekvatan u tom slučaju.

³⁴ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 181–182. U slučaju kada se polazi od vrednosti kompanije, ideja je da budu pogođeni vlasnici, što je takođe suočeno sa određenim kritikama. No, ima i takvih slučajeva u praksi. Tako je u jednom slučaju u Britaniji sud izrekao kaznu od 250.000 £ i rekao da će ona svakako pasti na teret i akcionara, ali da očekuje da će oni zbog toga izabrati druge ljude koji će sprečiti ponavljanje sličnih situacija u budućnosti. Prema: Croall, H. (2001). *Understanding White-Collar Crime*. Buckingham: Open University Press, 136–137.

Direktiva u tački 33. uvodnih napomena ističe da kada su u pitanja pravna lica države članice koje poznaju krivičnu odgovornost tih subjekata, treba da osiguraju da krivične sankcije budu proporcionalne, odvraćajuće i efikasne. Ako ne poznaju odgovornost pravnih lica za krivična dela, takođe treba da osiguraju da i druge sankcije imaju iste karakteristike. Direktiva dakle predviđa da sankcija treba da bude proporcionalna, što znači da se mora uzeti u obzir težina krivičnog dela. Proporcionalnost znači i da države treba da vode računa o težini različitih ekoloških krivičnih dela, te se u istoj 33. tački uvodnih napomena navodi da bi maksimalne kazne trebalo da se izreknu u slučajevima najtežih krivičnih dela. Sa druge strane, to nije jedini cilj, već se pominje i odvraćajući efekat što znači da, uzimajući u obzir okolnosti konkretnog slučaja, sankcija može biti i viša u odnosu na težinu izvršenog krivičnog dela. U skladu sa tim se ističe da se u obzir moraju uzeti u obzir finansijske i druge okolnosti pravnih lica.³⁵ Štaviše, u tački 5. uvodnih napomena izričito se i navodi da sankcije treba pooštriti kako bi se pojačao efekat zastrašivanja. Efikasnost se odnosi i na vođenje krivičnog postupka i na izricanje sankcija, jer samo dosledna i relativno brza primena krivičnog prava nakon izvršenog krivičnog dela može doprineti ostvarivanju svrhe krivičnih sankcija.

Visoke novčane kazne, razrešenje odgovornih lica, privremena zabrana obavljanja privredne delatnosti, pa čak ni likvidacija, ne znače da kompanije kojima su izrečene kazne odnosno druge sankcije i mere neće u budućnosti nastaviti sa vršenjem krivičnih dela. Zato se ističe da bi sankcionisanjem trebalo težiti postizanju resocijalizacije, a ne zastrašivanja, odmazde ili izolacije (onesposobljavanja). Resocijalizacijom treba postići promenu postupanja kompanija na način da se promeni organizaciona struktura i procedure koje su dovele do krivičnog dela. U literaturi se, međutim, ističe da kada su u pitanju krivična dela koja imaju za posledicu smrt ili ugrožavanje zdravlja, praksa pokazuje da ta krivična dela proizlaze iz neadekvatne interne kontrole, loših sistema komunikacije ili autoritarnih menadžerskih režima. Vrlo često ovo nisu slučajne okolnosti, već se radi o namernom postupanju kojim bi se omogućilo ili olakšalo izvršenje krivičnog dela. Brejtvejt smatra, sa druge strane, da sudovi treba da nalažu kompanijama da isprave ovakve propuste, jer je to lakše postići kada su u pitanju pravna u poređenju sa fizičkim licima od kojih se očekuje promena ličnosti. Te mere se najčešće izriču uz uslovnu osudu. Prvi put je uslovna osuda kompaniji izrečena 1971. godine u Americi i to naftnoj kompaniji „Arco“, koja je imala obavezu izrade programa postupanja tokom perioda proveravanja. U slučaju kršenja obaveza, izriče se novčana kazna, a

³⁵ I u tački 35 uvodnih napomena Direktiva pominje uzimanje u obzir ekonomske snage pravnih lica.

postoji i mogućnost izricanja kazne rada u javnom interesu.³⁶ Radom u javnom interesu može se postići resocijalizacija, ali i restitucija (a ne samo naknadom štete oštećenima). Kritike se odnose na blagost u reagovanju³⁷ i moralnost takve sankcije imajući u vidu primere da su oni koji su kršili propise podučavali druge o tome kako ih treba poštovati (u slučaju da npr. direktor ima obavezu da podučava o kršenju propisa na radu a bio je odgovorno lice kompanije koja je učinila krivično delo kršeći te propise).³⁸ U vezi sa svrhom resocijalizacije je i postidiivanje koje zagovaraju pojedini autori smatrajući da je to civilizacijski proces, koji je doprineo smanjenju nasilnih krivičnih dela te zbog toga treba težiti posramljenju i gubitku društvenog statusa kod ekoloških krivičnih dela.³⁹ Postidiivanje se može postići primenom sankcija kod kojih se postavlja obaveza izvinjenja žrtvi, a za pravna lica se u tu svrhu koristi i javno objavljivanje presude. Kompanije vrlo vode računa o reputaciji i plaše se da im ona ne bude ugrožena. No, kako će odluka uticati na potrošače zavisi od više činilaca. Tako, na primer, ako kompanija ima dominantan položaj na tržištu biće manje ugrožena nego neka manja kompanija, jer će kupci imati manje opcija da se preusmere na konkurentsku kompaniju. Takođe, relevantno je i koja vrsta kršenja propisa je u pitanju i kakav je stav građana o pitanju tih krivičnih dela. Tako na primer otkrivanje kršenja ekoloških propisa kompanije „Volkswagen“ nije uticalo na njeno poslovanje jer je i nakon plaćanja kazne na tržištu zadržala visoko mesto po broju prodatih automobila.⁴⁰

Direktiva EU među drugim sankcijama i merama predviđa i one restitutivnog karaktera i one kojima se teži ostvarivanju resocijalizacije. Tako je, na primer, predviđena restitutivna mera nadoknade štete nanete životnoj sredini ili obnove životne sredine. Predviđanje mogućnosti da pravno lice uspostavi program dužne pažnje za poboljšanje usklađenosti sa standardima zaštite životne sredine je upravo pokušaj da se merama usklađenosti poslovanja (compliance) utiče na promenu obrazaca postupanja u pravnom licu kako bi se vršila prevencija kršenja propisa. Konačno, Direktiva predviđa i meru/sankciju javnog objavljivanja sudske presude.

³⁶ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 186.

³⁷ Croall, H. (2001). *Understanding White-Collar Crime*. Buckingham: Open University Press, 136–137.

³⁸ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 186–189.

³⁹ Mares, D. (2010). Criminalizing Ecological Harm: Crimes Against Carrying Capacity and the Criminalization of Eco-Sinners, *Critical Criminology*, 18, 279–293.

⁴⁰ Van Rooij, B., Fine, A. D. (2020). Preventing Corporate Crime from Within: Compliance Management, Whistleblowing and Internal Monitoring. *The Handbook of White Collar Crime*, ed. M. L. Rorie. Hoboken: Wiley Blackwell, 230.

5. ZNAČAJ DIREKTIVE 2024/2013 ZA SRPSKO KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO

Implementacija Direktive 2024/2013 u nacionalno zakonodavstvo zahtevaće promenu više zakona: Krivični zakonik (KZ), Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela (ZOPLKD), Zakonik o krivičnom postupku (ZKP), Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, Zakon o privrednim prestupima. Nacrt o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2025. godine⁴¹ u velikoj meri vrši usklađivanje sa inkriminacijama koje su predviđene u Direktivi 2024/2013. Za razliku od važećeg teksta KZ, uvode se kvalifikovani oblici koji postoje ukoliko nastane opasnost od nastupanja znatne štete po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta ili ekosistema ili za životinjski ili biljni svet; ako nastupi znatna šteta koja je nepopravljiva ili dugotrajna po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta, ili ako dođe do uništenja ili značajnog oštećenja životinjskog ili biljnog sveta; ako nastupi opasnost za život ili zdravlje ljudi ili nastupi teška telesna povreda, teško narušavanje zdravlja odnosno smrt. U zavisnosti od težine posledice i zaprećene kazne su znatno strože u poređenju sa važećim rešenjima. Tako na primer Nacrt u čl. 260. (Zagađenje životne sredine) predviđa kaznu od jedne do osam godina ukoliko radnje izvršenja iz prvog i drugog stava dovedu do prouzrokovanja znatne štete koja je nepopravljiva ili dugotrajna po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta, ili ako dođe do uništenja ili značajnog oštećenja životinjskog ili biljnog sveta. U slučaju da je posledica teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja, predviđena je kazna u trajanju od dve do deset godina, a ako nastupi smrt jednog ili više lica kazna zatvora koja je propisana je u rasponu od tri do dvanaest godina. Član 266. Nacrta (Nedozvoljeno unošenje u Srbiju, prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnog otpada) predviđa još strože kazne.⁴² Za najteži oblik koji je predviđen u st. 4. propisana je kazna u trajanju od pet do petnaest godina zatvora.

Propisivanje novih krivičnih dela predstavlja tek prvi korak u efikasnijem suzbijanju i prevenciji ekološkog kriminaliteta. Dosadašnja praksa krivičnih sudova to i potvrđuje imajući u vidu da se većina inkriminacija iz

⁴¹ Dostupno na: <https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/528/4>.

⁴² U Nacrtu se u čl. 266, st. 4 upućuje na st. 3. što nije logično i verovatno je da je trebalo uputiti na st. 1. i 2. Naime, u st. 3. je regulisano postupanje sa otpadom koji nije opasan i propisana kazna u trajanju od jedne do osam godina zatvora i novčana kazna ukoliko je za posledicu imalo ili moglo da ima smrt ili tešku telesnu povredu odnosno znatnu štetu po kvalitet vazduha, zemljišta, vode, ekosistema, životinjskog ili biljnog sveta. St. 4. je kvalifikovani oblik čija se posledica sastoji u nastupanju smrti jednog ili više lica. Dakle, verovatno je ideja bila da se ta posledica veže za radnje iz st. 1. i 2. u kojima je objekat radnje opasni otpad.

grupe krivičnih dela protiv životne sredine retko primenjuje.⁴³ Dominantno krivično delo u sudskoj praksi je šumska krađa, a potom sledi krivično delo koje je zapravo nasilnog karaktera – ubijanje i zlostavljanje životinja. Osim ta dva dela, pojavljuju se još i nezakoniti lov i pustošenje šuma. Situacija se donekle promenila prema izveštajima Republičkog zavoda za statistiku za 2023. i 2024. godinu imajući u vidu da je, na primer, značajno porastao broj krivičnih prijava za krivično delo unošenja opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija.⁴⁴ Slaba primena krivičnog prava u pogledu ostalih krivičnih dela iz dvadesetčetvrtle glave KZ povezana je sa predstavom o ekološkom kriminalitetu kao manje bitnom, sa slabom specijalizacijom i edukacijom nadležnih državnih organa,⁴⁵ slabom povezanošću sa drugim nadležnim organima (npr. inspekcije, ustanove nadležne za sprovođenje veštačenja), dok se na planu materijalnog krivičnog prava može ukazati na nekoliko okolnosti: blanketna priroda velikog broja krivičnih dela protiv životne sredine i povezanost sa brojnim propisima u drugim oblastima prava; utvrđivanje uzročno-posledične veze;⁴⁶ pitanje da li je opravdano propisivati nehatne oblike jer se na taj nači ulazi u zonu socijalno prihvatljivih radnji; podudarnost sa drugim pravnim normama i u vezi sa tim pitanje da li treba propisivati krivična dela čija se posledica sastoji u apstraktnoj opasnosti;⁴⁷ nesaglasnost u pitanju zaštićenog dobra.⁴⁸

Kada je u pitanju kažnjavanje pravnih lica, Direktiva ostavlja mogućnost državama članicama da izaberu sistem novčanih kazni. Prvi sistem je vezan za ukupne ostvarene prihode pravnog lica na svetskom nivou. Ako se država opredeli za taj sistem, treba da odredi da li će se prihodi utvrđivati za poslovnu godinu koja prethodi godini u kojoj je učinjeno krivično delo, ili koja prethodi

⁴³ Bejatović, S., Dokić, S. (2024). *Krivična dela protiv životne sredine – norma, praksa i mere unapređenja*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, 204–205.

⁴⁴ U odnosu na 2022. godinu kada je broj krivičnih prijava bio 7, u poslednje dve godine iznosi 107, odnosno 155.

⁴⁵ O tome više u: Miljuš, I. (2023). Specijalizacija nosilaca pravosudnih funkcija i svest građana kao instrumenti suprotstavljanja ekološkim kaznenim deliktima. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 95(4), 1319–1364.

⁴⁶ Ovaj problem se posebno može pojaviti sa usvajanjem novih krivičnih dela protiv životne sredine sa kvalifikovanim težim posledicama.

⁴⁷ Mansdörfer M. (2011). *Zur Theorie des Wirtschaftsstrafrecht, Zugleich eine Untersuchung zu funktionalen Steuerungs-und Verantwortlichkeitsstrukturen bei ökonomischem Handeln*. Heidelberg, 83.

⁴⁸ Ne postoji saglasnost u pogledu toga da li je u pitanju jedinstveni zaštitni objekat ili ipak o više različitih u zavisnosti od vrste krivičnog dela. V. više: Škulić, M. (2023). Osnovne karakteristike i dominantan *ratio legis* krivičnopravne zaštite životne sredine. *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*, ur. Đ. Ignjatović. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 13.

godini u kojoj je izrečena novčana kazna. Države bi takođe trebalo da predvide i kriterijume u slučaju da nije moguće utvrditi visinu ukupnih ostvarenih prihoda (na primer ukupni svetski prihodi u nekoj drugoj poslovnoj godini). Ako ta pravila podrazumevaju korišćenje fiksnih iznosa, najviši iznos tako određenih novčanih kazni ne mora nužno da bude podudaran sa najmanjim iznosom posebnog maksimuma novčane kazne koji predviđa Direktiva. Drugi sistem je sistem fiksnih iznosa. Najviši iznosi koje propisuje Direktiva trebalo bi primeniti u slučaju najtežih krivičnih dela i kako se u uvodnim napomenama (br. 35) ističe u slučaju finansijski jakih pravnih lica. Uslove za izricanje najviših novčanih kazni države članice bi trebalo da predvide kao i metode njihovog izračunavanja. U Zakonu o odgovornosti pravnih lica za krivična dela⁴⁹ predviđene su novčane kazne u fiksnim iznosima, pri čemu je opšti maksimum petsto miliona dinara. Usklađivanje sa Direktivom u pogledu novčanog kažnjavanja pravnih lica može se postići ili izmenom ZOPLKD, ali bi u tom slučaju značilo da se viši fiksni iznosi ili sistem koji se vezuje za ukupne svetske prihode primenjuju za sva krivična dela, a ne samo protiv životne sredine. Problem je što se ZOPLKD u praksi gotovo i ne primenjuje, tako da usklađivanje sa još jednim pravnim dokumentom ne znači da će se situacija promeniti.

Što se tiče ostalih sankcija i mera za fizička i pravna lica, Direktiva predviđa više različitih mogućnosti i ostavlja državama članicama da se opredele koje će uvesti. Neke od tih sankcija i mera naše krivično zakonodavstvo već poznaje. Kada su u pitanju fizička lica, KZ predviđa mere bezbednosti zabrane vršenja poziva, delatnosti ili dužnosti, javno objavljivanje presude, dok je jedna od obaveza koji se može odrediti kod uslovne osude sa zaštitnim nadzorom otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim delom. Takođe, Nacrt o izmenama i dopunama KZ u čl. 260, st. 8. predviđa da sud uz uslovnu osudu može odrediti obavezu da u određenom roku preduzme određene propisane mere zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine.⁵⁰ Što se tiče pravnih lica, u čl. 22. ZOPLKD je predviđena uslovna osuda za zaštitnim nadzorom koji može obuhvatiti jednu ili više propisanih obaveza: 1) organizovanje kontrole u cilju sprečavanja daljeg vršenja krivičnih dela; 2) uzdržavanje od poslovnih aktivnosti, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih dela; 3) otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim

⁴⁹ *Službeni glasnik RS*, br. 97/2008.

⁵⁰ Tako na primer Zakon o zaštiti životne sredine, *Službeni glasnik RS*, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – dr. zakon, 72/2009. – dr. zakon, 43/2011. – odluka US, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – dr. zakon, 95/2018. – dr. zakon i 94/2024. – dr. zakon, u čl. 102. određuje koje su to mere koje su dužni da preduzimaju pravna i fizička lica kako bi se obezbedila zaštita životne sredine (npr. uvođenje energetski efikasnijih tehnologija, korišćenje obnovljivih prirodnih resursa, upotreba proizvoda, procesa, tehnologija i prakse koji manje ugrožavaju životnu sredinu).

delom; 4) obavljanje rada u javnom interesu; 5) dostavljanje periodičnih izveštaja o poslovanju organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora. U čl. 23. ZOPLKD propisuje i tri mere bezbednosti: 1) zabrana obavljanja određenih registrovanih delatnosti ili poslova; 2) oduzimanje predmeta i 3) javno objavljivanje presude. Takođe, postoje i određene posledice osude koje su propisane drugim zakonima van krivičnopravne materije. Zakon o javnim nabavkama,⁵¹ na primer, predviđa da je naručilac dužan da isključi privrednog subjekta iz postupka javne nabavke ako između ostalog utvrdi da je privredni subjekt u periodu od prethodne dve godine od dana isteka roka za podnošenje ponuda, odnosno prijava, povredio obaveze u oblasti zaštite životne sredine.⁵² Krivični zakonik⁵³ u čl. 95. predviđa različite posledice osuda na osnovu kojih bi se i u drugim zakonima (pre svega u oblasti zaštite životne sredine) mogla predvideti konkretna posledica pravnosnažne osude u krivičnom postupku. To bi na primer mogle biti posledice gubitka određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnog organa ili organa lokalne samouprave ili zabrana dobijanja određenih dozvola ili odobrenja. Slično, i ZOPLKD u čl. 27–28. reguliše pitanje pravnih posledica osude i propisuje njihove vrste. Oba zakona predviđaju da najduže vreme trajanja pravnih posledica osude iznosi deset godina i računa se od trenutka kada je presuda postala pravnosnažna. Za razliku od KZ koji predviđa da pravne posledice osude ne mogu nastupiti u slučaju kada je izrečena novčana kazna, uslovna osuda (osim ako ne bude opozvana), sudska opomena ili ukoliko je učinilac oslobođen od kazne, ZOPLKD propisuje da pravne posledice nastupaju u slučaju pravnosnažne presude kojom je izrečena novčana kazna (čl. 29). Razlozi zbog kojih je u oba zakona ograničena mogućnost nastupanja pravnih posledica osuda samo na određene izrečene kazne je činjenica da pravne posledice osude mogu teško pogoditi učinioce, odnosno teže nego na primer izrečena uslovna osuda.

Zakon o privrednim prestupima je takođe relevantan za kažnjavanje pravnih lica. U praksi sudova pravna lica se zapravo znatno češće kažnjavaju za privredne prestupe u oblasti zaštite životne sredine, nego za krivična dela iz dvadesetčetvrtе grupe KZ. Pomenuti zakon nije menjan od 2005. godine, a potrebe za tim postoje zbog usklađivanja sa krivičnim zakonodavstvom.

⁵¹ *Službeni glasnik RS*, br. 91/2019. i 92/2023.

⁵² Čl. 111, st. 1, t. 3. Zakon u istom članu u t. 1. propisuje i tačno određena krivična dela za koja su privredni subjekt i njegov zastupnik dužni da dokažu da nisu pravnosnažno osuđeni u periodu od prethodnih pet godina od dana isteka roka za podnošenje ponuda. Ta lista krivičnih dela bi se mogla proširiti i na određena krivična dela protiv životne sredine jer je rok duži (pet naspram dve godine za sadašnju formulaciju „povreda obaveza u oblasti zaštite životne sredine“).

⁵³ *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005. – ispr., 107/2005. – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. i 94/2024.

Uvođenje novih i izmena postojećih krivičnih dela protiv životne sredine u Nacrtu izmena i dopuna KZ otvara pitanje usklađenosti sa sankcijama, prevashodno novčanim kaznama, za ekološke privredne prestupe. Na primer, u čl. 260, st. 1. propisano je da će se kaznom do tri godine zatvora kazniti lice koje kršeći propise o zaštiti, očuvanju i unapređenju životne sredine ispusti, unese ili odloži određenu količinu materije, supstance ili jonizujućeg zračenja u vazduh, vodu ili zemljište i time izazove opasnost za život, telo ili zdravlje ljudi ili opasnost od nastupanja znatne štete po kvalitet vazduha, vode ili zemljišta, ekosistema ili za životinjski ili biljni svet. Dakle, ovo krivično delo zahteva radnju kojom se krše propisi u oblasti životne sredine i posledicu u vidu opasnosti. Sa druge strane, Zakon o zaštiti vazduha⁵⁴ u čl. 79, st. 1, t. 10. propisuje da će se pravno lice kazniti novčanom kaznom u rasponu od 1.500.000 do 3.000.000 dinara ukoliko koristi i održava stacionarni tačkasti izvor zagađivanja koji ispušta zagađujuće materije u vazduh u količini većoj od graničnih vrednosti emisije (upućuje se na čl. 54, st. 1). Da bi postojao privredni prestup zagađivanje vazduha treba da prekorači granične vrednosti. Ista radnja može ispuniti uslov za pomenuto krivično delo, ali bi osim toga moralo da se dokaže i da je nastupila posledica u vidu konkretne opasnosti. Međutim, u praksi to može stvoriti probleme, jer je pitanje kada prekoračenje graničnih vrednosti (koje je neophodno da bi radnja bila protivna propisima) stvara opasnost od nastupanja *znatne* štete po kvalitet vazduha. To verovatno neće biti slučaj ako je prekoračenje neznatno, ali u svim ostalim situacijama bi se moralo utvrđivati, odnosno veštačiti, kada je taj uslov ispunjen. Jedan od mogućih načina je da se uredbama kojima se regulišu granične vrednosti emisija ustanovi za svaku supstancu i prag čije prekoračenje dovodi u opasnost život, zdravlje ljudi ili ekomedijume, a ne samo minimalni prag čije prekoračenje znači ulazak u zonu privrednog prestupa.⁵⁵ Ako rešenje iz čl. 260, st. 1.

⁵⁴ *Službeni glasnik RS*, br. 51/2025.

⁵⁵ Za utvrđivanje graničnih vrednosti emisija relevantne su Uredba o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz postrojenja za sagorevanje, *Službeni glasnik RS* br. 6/2016, 67/2021, Uredba o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora zagađivanja, osim postrojenja za sagorevanje, *Službeni glasnik RS* br. 111/2015, 83/2021 i Uredba o merenjima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora zagađivanja, *Službeni glasnik RS*, 5/2016. Treba pomenuti da se u Uredbi o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora zagađivanja, osim postrojenja za sagorevanje, u čl. 4, st. 1, t. 13, daje definicija *kritičnog zagađivanja* koje se određuje kao koncentracija zagađujućih materija u vazduhu iznad koje se, prema postojećim saznanjima, mogu javiti direktni štetni uticaji na receptore kao što su ljudi, biljke, ekosistemi ili materijali. Međutim, Uredba sadrži određenja samo za granične vrednosti. Uredba o uslovima za monitoring i zahtevima kvaliteta vazduha, *Službeni glasnik RS* 11/2010, 75/2010, 63/2013, s druge strane, sadrži izračunate vrednosti koje su opasne po zdravlje ljudi i vegetacije (kada su u pitanju prekoračenja kritičnih vrednosti po zdravlje ljudi, Uredbom je predviđena obaveza informisanja javnosti i prekršaj

Nacrtu bude usvojeno, proizlazi da bi pravno lice koje učini to krivično delo moglo biti kažnjeno novčanom kaznom u rasponu od 1.000.000 do 2.000.000 dinara (čl. 14, st. 3, t. 2. ZOPLKD), što je niže u odnosu na privredni prestup iz Zakona o zaštiti vazduha. Pri tome, za postojanje krivičnog dela se zahteva uslov više, a to je nastupanje konkretne opasnosti.

Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela⁵⁶ ne predviđa mogućnost da se njegove odredbe primene na krivična dela protiv životne sredine. Imajući u vidu da Direktiva EU 2024/1203 upućuje na Direktivu 2014/42/EU o privremenom i trajnom oduzimanju predmeta i koristi iz krivičnih dela u EU, a kojom je propisano i oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, ostaje kao mogućnost da se katalog krivičnih dela proširi u pomenutom srpskom zakonu. Navedeno ima opravdanja ako se ima u vidu da organizovane kriminalne grupe takođe vrše ekološka krivična dela, jer su zaprečena blažim kaznama, pojedina se teško otkrivaju i krivično gone, a profit može biti veliki.⁵⁷

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Direktiva EU 2024/1203 usvojena je u okviru šire agende koja je usmerena ka borbi protiv klimatskih promena i redukovanju emisija gasova sa efektima staklene bašte. Tako je Uredba EU 2021/1119 o uspostavljanju okvira za postizanje klimatske neutralnosti i izmeni uredaba (EZ) br. 401/2009 i (EU) 2018/1999 (Evropski zakon o klimi)⁵⁸ postavila za cilj smanjenje pomenutih

ukoliko se ta obaveza ne ispuni), ali to su vrednosti koje se dobijaju merenjem u zonama odnosno aglomeracijama, a ne u postrojenjima. Prema: Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja, u: Ignjatović, Đ. (ur.) *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 99.

⁵⁶ *Službeni glasnik RS*, br. 32/2013, 94/2016 i 35/2019.

⁵⁷ Tako se u literaturi navodi da su kriminalne organizacije (uključujući i one mafijaškog tipa) bile uključene u poslove poput ilegalnog odlaganja otpada i opasnog otpada. One to čine za druge, ali je bilo i primera izbacivanja kompanija iz posla ucenama i nasiljem da bi kriminalne grupe upravljale tim poslovima preko svojih kompanija. Dalje, uključene su i u poslove ilegalne trgovine zaštićenim biljnim i životinjskim vrstama koji imaju visoku cenu na crnom tržištu. Takođe, organizovane kriminalne grupe uključile su se i u poslove pustošenja šuma. U svim tim poslovima bilo je i upotrebe nasilja. Više u: Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja, u: Ignjatović, Đ. (ur.) *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 53, 61–62; 66–67; Passas, N. (2023). Zakonito, ali užasno: „Legalni korporativni zločini“. *Crimen*, 1, 3–23.

⁵⁸ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021*

emisija za 55 % do kraja 2030. u odnosu na nivoe iz 1990. godine. Prethodnom Direktivom o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine iz 2008. godine nisu postignuti zadovoljavajući rezultati zbog čega Direktiva 2024/1203 predviđa niz značajnih novina. Osim propisivanja novih krivičnih dela, Direktiva daje definicije važnijih pojmova, drugačije definiše pojam protivpravnosti krivičnih dela, a propisuje i krivične sankcije, koje za razliku od prethodne direktive, delimično određuje po vrsti i meri. Kazna zatvora propisuje se za krivična dela fizičkih lica i u zavisnosti od težine najmanja mera maksimalne kazne treba da bude deset, pet ili tri godine zatvora. Kod pravnih lica isto tako ustanovljava najmanje mere posebnih maksimuma novčane kazne, a predviđena su dva načina kako se novčana kazna može izračunati. Direktiva propisuje i niz drugih sankcija i mera, za koje s pravom ističe da mogu teže pogoditi učinioce ekoloških krivičnih dela nego kazne. Državama članicama prepušteno je da se za neke od tih sankcija i mera opredele. Takođe, predviđene otežavajuće i olakšavajuće okolnosti trebalo bi da pomognu u izboru visine sankcije, a Direktiva upućuje i na shodnu primenu propisa EU o oduzimanju imovine stečene i proistekle iz krivičnih dela.

Srbija nije država članica EU, ali kao kandidat za članstvo preduzima mere kako bi svoje zakonodavstvo uskladila sa propisima EU. Direktiva 2024/1203 zahteva izmenu više srpskih zakona u oblasti krivičnog zakonodavstva, ali u obzir za izmene mogu doći i drugi zakoni kojima se ne reguliše krivična materija. Nacrt o izmenama i dopunama KZ predviđa niz novih i revidira postojeća krivična dela protiv životne sredine kako bi se izvršilo usklađivanje. To predstavlja samo prvi korak, dok i dalje ostaje problem slabe primene tih krivičnih dela u sudskoj praksi. Navedeno posebno važi za pravna lica koja se kažnjavaju za učinjene privredne prestupe u oblasti zaštite životne sredine, dok se ZOPLKD izuzetno retko primenjuje. Razloga za takvu situaciju sa krivičnim delima protiv životne sredine ima više: percepcija o značaju tih krivičnih dela, vreme koje je potrebno za dokazivanje, edukacija i specijalizacija policije, javnih tužilaštava, sudova, saradnja sa drugim državnim organima i institucijama, blanketne pravne norme, podudarnost sa drugim propisima u oblasti kaznenog prava itd. No, imajući u vidu svu težinu posledica koju prouzrokuju ekološka krivična dela, krivično pravo se mora kao krajnje sredstvo koristiti u slučajevima u kojima se primena drugih preventivnih i represivnih mehanizama nije pokazala kao delotvorna.

establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'), PE/27/2021/REV/1, OJ L 243, 9 July 2021.

LITERATURA

- Bejatović, S., Dokić, S. (2024). *Krivična dela protiv životne sredine – norma, praksa i mere unapređenja*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
- Croall, H. (2001). *Understanding White-Collar Crime*, Buckingham: Open University Press.
- Dupont, C., Rass-Masson, N. (2013). *Evaluation Study on the Implementation of Directive 2008/99/EC on the Protection of the Environment through Criminal Law by Member States*. Brussels: Milieu Ltd.
- Duus-Otterstrom, G. (2025). Retributivism and Severity. Ryberg, J. (ed.) *The Oxford Handbook of the Philosophy of Punishment*. Oxford: Oxford University Press, 306–322.
- Đorđević, M. (1968). *Privredni prestupi*. Beograd: Naučna knjiga.
- Friedrichs, D. O. (2009). *Trusted Criminals: White-Collar Crimen in Contemporary Society*, Belmont: Wadsworth.
- Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlicjen Schutz der Umwelt v. 11 April. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft* 4, 256–266
- Lukić, N. (2012). Organizovana kriminalna grupa u evropskom krivičnom pravu. *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU: prilozi projektu 2012*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Lukić, N. (2021). *Kriminalitet kompanija*, doktorska disertacija. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja, ur. Ignjatović, Đ. *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 277–301.
- Lukić, N. (2023). *Zelena kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava, tom 2“*, ur. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 323–344.
- Mansdörfer, M. (2011). *Zur Theorie des Wirtschaftsstrafrecht. Zugleich eine Untersuchung zu funktionalen Steuerungs – und Verantwortlichkeitsstrukturen bei ökonomischem Handeln*. C. F. Müller, Heidelberg.
- Mares, D. (2010). Criminalizing Ecological Harm: Crimes Against Carrying Capacity and the Criminalization of Eco-Sinners. *Critical Criminology*, 18, 279–293.
- Miljuš, I. (2023). Specijalizacija nosilaca pravosudnih funkcija i svest građana kao instrumenti suprotstavljanja ekološkim kaznenim deliktima. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 95(4), 1319–1364.

- Moore, C. A. (1987). Timing the Giant Corporation? Some Cautionary Remarks on the Deterrability of Corporate Crime. *Crime and Delinquency*, 33, 379–402.
- Nicholson, M. (2024). *A new EU Environmental Crime Directive – A diverging approach with the UK?*. Policy Briefing, Institute for European Environmental Policy UK.
- Passas, N. (2023). Zakonito, ali užasno: „Legalni korporativni zločini“. *Crimen*, 1, 3–23.
- Randelović, V. (2022). Izazovi u definisanju ekocida u pravu Evropske unije. *Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije*. Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 369–380.
- Rich, S. (2016). Corporate Criminals and Punishment Theory. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 29(1), 97–118.
- Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministarstvo pravde Republike Crne Gore, Podgorica.
- Škulić, M. (2023). Osnovne karakteristike i dominantan *ratio legis* krivičnopravne zaštite životne sredine. *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*, ur. Đ. Ignjatović. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1–28.
- Škundrić, A. (2023). Ekocid u međunarodnom krivičnom pravu. *Raskršća međunarodno krivičnog i krivičnog prava: reforma pravosudnih zakona Republike Srbije*. Beograd: Udruženje za međunarodno krivično pravo, 443–458.
- Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crime*. Cullompton: Willan Publishing.
- UNEP, *Environmental crime*. Dostupno na: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/environmental-crime>. pristupljeno: 12. 9. 2025. godine.
- Vaughan, D. (2007). Rational Choice, Situated Action and the Social Control of Organizations. Simpson, S., Gibbs, C. (eds.) *Corporate Crime*. Hampshire: Ashgate, 23–61.
- Von Hirsch, A. (2017). Just Deserts. Cullen, F. T, Jonson, C. L. (eds.) *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 44–76.
- Van Rooij, B., Fine, A. D. (2020). Preventing Corporate Crime from Within: Compliance Management, Whistleblowing and Internal Monitoring. *The Handbook of White Collar Crime*, ed. M. L. Rorie. Hoboken: Wiley Blackwell, 229–245.
- Wilson, J. (2017). Incapacitation. Cullen, F. T, Jonson, C. L. (eds.), *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 113–145.

Pravni izvori

- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law')*, PE/27/2021/REV/1, OJ L 243, 9 July 2021.
- European Union: Council of the European Union, *Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime*, OJ L 300, 11 November, 2008.

- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April, 2024.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union*, OJ L 127, 29 April, 2014.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC Text with EEA relevance*, OJ L 178, 28 June, 2013.
- Uredba o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz postrojenja za sagorevanje, *Službeni glasnik RS*, br. 6/2016, 67/2021.
- Uredba o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora zagađenja, osim postrojenja za sagorevanje, *Službeni glasnik RS*, br. 111/2015, 83/2021.
- Uredba o merenjima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora zagađenja, *Službeni glasnik RS*, br. 5/2016.
- Uredba o uslovima za monitoring i zahtevima kvaliteta vazduha, *Službeni glasnik RS*, br. 11/2010, 75/2010, 63/2013.
- Nacrt o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2025. godine. Dostupno na: <https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/528/4>.
- Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, *Službeni glasnik RS*, br. 97/2008.
- Zakon o javnim nabavkama, *Službeni glasnik RS*, br. 91/2019. i 92/2023.
- Zakon o zaštiti vazduha, *Službeni glasnik RS*, br. 51/2025.
- Zakon o zaštiti životne sredine, *Službeni glasnik RS*, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – dr. zakon, 72/2009. – dr. zakon, 43/2011. – odluka US, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – dr. zakon, 95/2018. – dr. zakon i 94/2024. – dr. zakon
- Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005. – ispr., 107/2005. – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. i 94/2024.
- Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, *Službeni glasnik RS*, br. 32/2013, 94/2016 i 35/2019.

*Natalija Lukić, Ph.D.**
Faculty of Law, University of Belgrade
ORCID: 0000-0001-5761-2444

**CRIMINAL AND OTHER SANCTIONS AND MEASURES
UNDER EU DIRECTIVE (2024/1203)
ON THE PROTECTION OF THE ENVIRONMENT
THROUGH CRIMINAL LAW****

ABSTRACT: The insufficiently precise normative framework established by the 2008 Directive on environmental crime (2008/99/EC), as well as the unsatisfactory and extremely modest effects of its application, prompted a proposal to improve the European Union regulatory framework in the field of environmental protection. This resulted in the adoption of the new Directive 2024/1203 in the field of the protection of the environment through criminal law. The Directive also introduces an entire range of new solutions aimed at more successful cross-border cooperation, as well as coordination and cooperation among competent authorities within a Member

* e-mail: natalija.lukic@ius.bg.ac.rs, Associate Professor.

** The paper was received on August 22, 2025, and it was accepted for publication on December 11, 2025.

The translation of the original article into English is provided by the *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*

State. However, the truly revolutionary change lies in the way in which the Directive defines the relationship between criminal law and administrative law. For all criminal offenses provided for by the new Directive, the conduct in question must constitute an unlawful act. Under the new definition, however, conduct is considered unlawful not only where it breaches a specific rule of Union law, but even where it is carried out on the basis of a decision of the competent authority of a Member State, if that authorization was obtained fraudulently or by corruption, extortion, or coercion, or if the authorization is in manifest breach of relevant substantive legal requirements. The question remains open as to how Member States will incorporate this concept into their national legislation, since, regardless of its potential criminal-policy effect, it poses a serious threat to the principle of legality, which requires the conditions for criminal liability to be determined precisely and clearly. Moreover, it appears that the “iron rule,” according to which criminal law must not sanction what another branch of law expressly permits, no longer has any value.

Keywords: Directive 2024/1203, criminal offenses, environment, criminal sanctions, measures

1. INTRODUCTION

According to United Nations estimates,¹ criminal offenses against the environment rank fourth among criminal activities in the world by the scale of their financial consequences, are estimated at USD 258 billion, and are increasing at an annual rate of 5–7 %, while being linked to other types of transnational crime. According to the results of UN research, more than 60 % of countries report new forms of environmental crime or techniques for committing such criminal offenses, which points to the increasing sophistication and adaptability of transnational criminal groups. Their connection with other criminal activities is particularly noteworthy: 84 % of countries record links with serious criminal offenses, including corruption (42 %), forgery (39 %), drug trafficking (36 %), cybercrime (23 %), and financial crime (17 %).

In April 2024, the European Union adopted a new Directive on the protection of the environment through criminal law (2024/1203),² thereby

¹ UNEP, *Environmental crime*. Available at: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/environmental-crime>. Accessed on: September 12, 2025.

² European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, April 30, 2024. With the entry into force of the Trea-

continuing its efforts to protect the environment also through criminal-law instruments. The recitals of the Directive indicate that the rise in criminal offenses against the environment in the EU undermines the effectiveness of law in this area and increasingly extends beyond the borders of Member States. Such offenses pose a significant threat to the environment, and effective cross-border cooperation is therefore needed. At the same time, the existing rules on sanctions under Directive 2008/99/EC and EU environmental law are insufficient for the full protection of the environment. Effective, proportionate, and dissuasive criminal sanctions are necessary, with stronger social disapproval than that achieved through sanctioning in administrative proceedings.

The paper identifies the basic new features of Directive 2024/1203 and then analyzes in detail the provisions that prescribe criminal and other sanctions and measures. The author analyzes the advantages and disadvantages of the proposed solutions, with particular attention devoted to the effectiveness of individual criminal sanctions imposed on legal persons. The final chapter analyzes the significance of the newly adopted solutions in Directive 2024/1203 for domestic criminal legislation in the field of preventing and suppressing environmental criminal offenses.

2. NEW FEATURES INTRODUCED BY DIRECTIVE 2024/1203

The new Directive on the protection of the environment through criminal law entered into legal force in May of last year. Unlike the previous Directive 2008/99/EC,³ it introduces new criminal offenses, defines certain concepts,

ty of Lisbon, the three-pillar structure was abolished, while the new EU legal framework consists primarily of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. In Article 83, paragraph 1, the latter Treaty provides for the power of the EU to adopt, by means of directives, minimum rules concerning the definition of criminal offenses and sanctions, while framework decisions as a type of legal instrument are not mentioned in the Treaty of Lisbon or in the Treaty on the Functioning of the EU. For more, see: Lukić, N. (2012). Organizovana kriminalna grupa u evropskom krivičnom pravu. *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU: prilozi projektu 2012*. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade, 170–182.

³ Work on that Directive was marked by disagreement between the Council and the Commission of the EU regarding competence in the field of criminal law. The Council initiated the adoption of a Framework Decision on the protection of the environment through criminal law. The Commission, on the other hand, initiated the adoption of a directive on environmental crime, claiming that criminal law was necessary for the implementation of the European Commission's environmental policy. The dispute was resolved through two judgments of the European Court of Justice confirming the Commission's competence in criminal-law matters, while establishing certain limitations. In its judgment of September 13, 2005 in Case C-176/03, the Court held that, "while it is true that, as a general rule,

and determines criminal sanctions more precisely. The reasons for adopting the new Directive should also be sought in the partial ineffectiveness of the previous EU directive. Specifically, a study⁴ conducted to determine the extent to which Member States had harmonized their national legislation with Directive 2008/99/EC points to the following conclusions:

1. States have taken different approaches to harmonization. Some amended and supplemented existing environmental criminal offenses in their criminal codes, others opted to introduce the new rules into environmental protection laws, while a third group adopted special laws (Romania and Bulgaria have specific approaches);

2. There is no uniformity with respect to culpability, that is, in a number of states, the negligent form of certain criminal offenses under the Directive is not provided for. The same applies to the consequence in the form of concrete danger, since a number of states require, for certain criminal offenses, a consequence in the form of destruction or damage;

3. The “non-negligible” quantity mentioned in the Directive has not been accepted equally in all legal systems, since some countries (for example, Spain and Bulgaria) require a “substantial” quantity of waste;

4. A number of states have not implemented all criminal offenses from Article 3 of the Directive;

5. Inconsistencies also exist with respect to the liability of legal persons, that is, the definition of the responsible person within a legal person, the establishment of the liability of a legal person where supervision or control was not exercised, and the rule that the liability of a legal person does not preclude criminal proceedings against the responsible person.

6. There is a wide range of prescribed terms of imprisonment and fines (for responsible persons and legal persons), while a certain number of states

neither criminal law nor the rules of criminal procedure fall within the Community’s competence, this does not, however, prevent the Community legislature, when the application of effective, proportionate and dissuasive criminal penalties by the competent national authorities is an essential measure for combating serious environmental offences, from taking measures which relate to the criminal law of the Member States which it considers necessary in order to ensure that the rules which it lays down on environmental protection are fully effective.” Cited according to: Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije “Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava, tom 2,”* eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Association for International Criminal Law, 323–344.

⁴ Dupont, C., Rass-Masson, N. (2013). *Evaluation Study on the Implementation of Directive 2008/99/EC on the Protection of the Environment through Criminal Law by Member States*. Brussels: Milieu Ltd., 7–14.

show inconsistency with Article 5 of the Directive, which prescribes the characteristics that sanctions should have.⁵

In Article 3, the new Directive prescribes a total of 20 criminal offenses against the environment. Unlike the previous Directive, the new Directive thus introduces 12 additional criminal offenses. The following are criminalized: pollution of water, air, and soil; unlawful placing on the market of products polluting water, air, and soil; pollution by various chemical substances, particularly mercury compounds; the execution of projects without authorization; waste management; waste shipments (between Member States or into, from, or through the EU to third countries); ship recycling; ship-source pollution; dangerous activities or substances in industrial installations; the operation of offshore oil and gas installations; the management of radioactive substances; the abstraction of surface water or groundwater; the killing, destruction, taking, possession, sale, or offering for sale of species of wild fauna and flora; trade in and import of species of wild fauna and flora; control of invasive species on EU territory; the destruction of habitats within a protected site or the disturbance of animal species; the import or export of products associated with deforestation; control of ozone-depleting substances; and fluorinated greenhouse gases.

The Directive requires (Article 3, paragraph 1) that all criminalized conduct be unlawful.⁶ Under the Directive (Article 3, paragraph 1), unlawful conduct exists where the conduct is: 1) contrary to EU law that contributes to the pursuit of one of the objectives of Union policy in the field of environmental protection, in accordance with Article 191, paragraph 1 of the Treaty on the Functioning of the European Union, or 2) contrary to a law or other regulation of a Member State, or to a decision taken by a competent authority of a Member State, giving effect to the EU law referred to in the preceding point. Unlike the previous Directive, the new definition of unlawfulness has the advantage of not containing a list of regulations to which it refers. The aim is also to connect the application of national criminal law with EU law, thereby preventing differences between national legal systems from creating inconsis-

⁵ Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije "Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava, tom 2,"* eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Association for International Criminal Law, 333.

⁶ The Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law also provided for a so-called autonomous criminal offense against the environment, for which unlawfulness is not required and, accordingly, there is no link to the norms of other branches of law (it concerns pollution of eco-media that results in, or creates a serious risk of, death or serious injury to a person). The new Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law was adopted in May 2025 and will enter into force once it has been signed by ten states (Article 53).

ency in criminal prosecution. However, conduct is considered unlawful even if it is carried out on the basis of a decision of a competent authority of a Member State if the authorization was obtained by fraud, corruption, extortion, or coercion, or if that authorization is in manifest breach of substantive legal requirements (Article 3, paragraph 1). This approach to defining the concept of unlawfulness is guided by situations involving threats to the environment that are at the same time lawful, that is, carried out in accordance with a permit. However, such an approach may be criticized because it calls into question the unity of the legal order. Namely, it is not justified for the same conduct to be permitted under administrative law, but not under criminal law.⁷

For a significant number of the criminal offenses prescribed in the new Directive, it is required not only that the specific conduct be contrary to regulations, but also that a certain consequence occur. A distinction may be drawn between criminal offenses whose consequence consists of abstract danger (for example, ship recycling), criminal offenses whose consequence consists of concrete danger (for example, in a large number of offenses, the formulation used is “thereby causing or *being likely to cause* the death of, or serious injury to, a person, or substantial damage to the quality of air, water, or soil, or substantial damage to animals or plants”), and, finally, result offenses, in which the harm consists of damage or destruction.

The Directive also clarifies certain concepts. In addition to the already mentioned concept of unlawfulness, Article 2, paragraph 2 defines an ecosystem as a dynamic complex of plant, animal, fungi, and microorganism communities and their non-living environment, interacting as a functional unit, and includes habitat types, habitats of species, and species populations. Injury, which appears as a consequence in most criminal offenses, is defined (recital 14 of the Preamble) as any form of physical harm, including a change in body function or cell structure, the causing of a temporary, chronic, or fatal disease, a malfunction of the body, or other deterioration of physical health, but excluding mental health.

⁷ Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlicjen Schutz der Umwelt v. 11 April. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 260.

3. CRIMINAL AND OTHER SANCTIONS AND MEASURES UNDER EU DIRECTIVE 2024/1203

3.1. Natural Persons

Article 5 of the Directive prescribes sanctions for natural persons. Unlike Directive 2008/99/EC, which did not prescribe criminal sanctions determined by measure or type, the new Directive does so. Thus, for example, depending on the gravity of the criminal offense, different terms of imprisonment are also provided. For the most serious cases of criminal offenses (Article 5, paragraph 2, point (a)), which result in death, the Directive provides that the maximum term of imprisonment should be at least ten years. It is then provided that, for qualified forms of criminal offenses, the maximum term should be at least eight years of imprisonment. Qualified forms include two situations: 1) the destruction of, or widespread and substantial damage which is either irreversible or long-lasting to, an ecosystem of considerable size or environmental value or a habitat within a protected site; 2) widespread and substantial damage which is either irreversible or long-lasting to the quality of air, soil, or water. By prescribing qualified forms, the Directive points to possible catastrophic consequences for the environment and to the need to criminalize conduct that has been defined in the literature, but also in certain national legal systems, as ecocide.⁸ The Directive itself, in recital 21, also uses the term “ecocide” for the prescribed qualified forms of criminal offenses. Since concepts such as substantial damage are legal standards, Article 3, paragraphs 6 and 7 provide guidelines for assessing whether substantial damage is at issue, or whether the conduct may endanger the quality of eco-media, an ecosystem, plants, or animals. Such guidelines may be useful, bearing in mind that formulations of criminal offenses that are blanket in nature or contain legal standards may be one of the reasons for their weak application in case law. The Directive also provides that, for a certain number of prescribed criminal offenses, Member States should also criminalize the negligent form, that is, serious negligence. For negligent forms whose qualified consequence is death, a maximum term of at least five years of imprisonment is prescribed. In cases in which death is not the graver consequence and the criminal offenses are committed intentionally,

⁸ For more on the concept of ecocide, see: Randelović, V. (2022). Izazovi u definisanju ekocida u pravu Evropske unije. *Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije*. Faculty of Law, University of Kragujevac, 369–380. Škundrić, A. (2023). Ekocid u međunarodnom krivičnom pravu. *Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava: reforma pravosudnih zakona Republike Srbije*. Belgrade: Association for International Criminal Law, 443–458.

maximum terms of at least five or three years of imprisonment are prescribed (Article 5, paragraph 2, points (d) and (e)).

In addition to imprisonment, Member States may also provide for other sanctions and measures for environmental criminal offenses committed by natural persons. These include compensation for damage, restoration of the environment where the damage is not irreparable, fines whose amount should be consistent with the extent of the damage, the benefit obtained, the financial situation of the natural person, the gravity of the criminal offense committed, and other circumstances, exclusion from participation in public procurement procedures and from access to grants, concessions, and licenses, prohibition from further exercising a function connected with the committed criminal offense, withdrawal of permits for the activity connected with the committed criminal offense, a temporary ban on running for public office, and, where there is a public interest, the publication of part or all of the judicial decision.

3.2. Legal Persons

The liability of legal persons for criminal offenses is regulated in the same manner as in Directive 2008/99/EC, and Article 6 prescribes the conditions for such liability. Where Member States provide for the liability of legal persons for criminal offenses, they should ensure that sanctions for environmental criminal offenses comply with the Directive. Where such a type of liability does not exist, the legal systems of those Member States should prescribe other sanctions and measures that, in type and level, comply with the Directive (recital 33). Sanctions for legal persons are provided for in Article 7. The Directive allows Member States, in addition to criminal sanctions, to prescribe other sanctions and other measures that should be effective, proportionate, and dissuasive. Those other measures and sanctions provided only for legal persons, and not for natural persons, are the exclusion from entitlement to public benefits or aid, judicial supervision, a judicial winding-up order, the closure of establishments used for committing the criminal offense, and an obligation to establish due diligence schemes for enhancing compliance with environmental protection standards.

The Directive also provides for fines for legal persons. For a large number of criminal offenses from Article 3, paragraph 2 (points (a)–(l), (p), (s), and (t)), two alternative possibilities are prescribed: a) that the maximum level of the fine be at least 5 % of the total worldwide turnover of the legal person in the business year preceding the year in which the criminal offense was committed or in the business year preceding the year in which the fine was imposed; b) that the maximum level be at least EUR 40 million. For the

remaining criminal offenses (Article 3, paragraph 2, points (m), (n), (o), (q), and (r)), the maximum level of the fine is equivalent to 3 % of total worldwide turnover or an amount of at least EUR 24 million. Where it is not possible to determine the amount of the fine on the basis of total worldwide turnover, Member States are left the possibility of prescribing their own rules for such situations. Member States are also left to determine penalties or other sanctions and measures for qualified forms of criminal offenses, and those should be more severe than the sanctions prescribed for the criminalizations under Article 3, paragraph 2.

Article 8 of the Directive provides for aggravating circumstances which, if they are not already an element of the statutory definition of the prescribed criminal offenses, courts may take into account when determining the sentence. These are the following circumstances: the criminal offense caused the destruction of, or irreversible, or long-lasting substantial damage to, an ecosystem; the criminal offense was committed in the framework of a criminal organisation within the meaning of Council Framework Decision 2008/841/JHA (Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organized crime);⁹ the criminal offense involved the use by the offender of false or forged documents; the criminal offense was committed by a public official when performing his or her duties; the offender has previously been convicted by a final judgment of criminal offenses of the same nature as those referred to in Article 3 or 4 of the Directive;¹⁰ substantial financial benefit was obtained or expected, or substantial expenses were avoided; the offender destroyed evidence or intimidated witnesses or complainants; or the criminal offense was committed within specially protected areas in accordance with Directive 2009/147/EC and Directive 92/43/EEC. Aggravating circumstances are not taken into account for qualified forms of criminal offenses. Article 9 also provides for mitigating circumstances: the offender restored the environment to its previous condition, provided that this was not already an obligation under Directive 2004/35/EC, or, before the start of a criminal investigation, took steps to minimize the impact and extent of the damage or remediated the damage; the offender provided judicial or administrative authorities with information that they could not otherwise have been able to obtain and thereby helped them identify or bring to justice other offenders or find evidence.

Article 10 of the Directive provides that, with respect to the prescribed criminal offenses, attempts, and participation, the necessary measures

⁹ European Union: Council of the European Union, *Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime*, OJ L 300, November 11, 2008, 42–45.

¹⁰ Article 4 provides for punishment for complicity and attempt.

shall be applied to enable the tracing, identifying, freezing, and confiscation of instrumentalities and proceeds. Paragraph 2 refers to Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union,¹¹ and states that the states bound by Directive 2014/42/EU will fulfill their obligations under paragraph 1 in accordance with it. Directive 2014/42/EU regulates confiscation in Article 4 and extended confiscation in Article 5.

Table 1 provides an overview of the prescribed terms of imprisonment for natural persons and fines for legal persons.

Table 1: Terms of imprisonment for natural persons and fines for legal persons under Directive 2024/1203¹²

	Offense	In Directive 2008/99/EC	Max. imprisonment (natural person)	At least 10 years if death occurs	Fine for legal person (max.)
a	Pollution of water, air, and soil		At least 5 years		5 % of worldwide turnover or EUR 40M
b	Unlawful placing of products on the market	X	At least 5 years		
c	Chemical pollution	X	At least 5 years		
d	Mercury pollution	X	At least 5 years		
e	Projects without authorization	X	At least 5 years	X	
f	Waste management		At least 5 years		
g	Waste shipments		At least 5 years	X	
h	Ship recycling	X	At least 5 years	X	

¹¹ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union*, OJ L 127, April 29, 2014, 39–50.

¹² Nicholson, M. (2024). *A new EU Environmental Crime Directive – A diverging approach with the UK?*. Policy Briefing, Institute for European Environmental Policy UK, 13.

¹³ In accordance with Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC Text with EEA relevance.

i	Ship-source pollution	X	At least 5 years	X	5 % of worldwide turnover or EUR 40M
j	Dangerous activities or substances in industrial installations		At least 5 years		
k	Offshore installations ¹³	X	At least 5 years		
l	Radioactive substances		At least 5 years		
m	Water abstraction		At least 3 years	X	3 % worldwide turnover or EUR 24M
n	Killing, taking, possession, sale, or offer for sale of wild fauna or flora		At least 3 years	X	
o	Trade in and import of wild fauna or flora		At least 3 years	x	3 % worldwide turnover or EUR 24M
p	Import or export of deforestation-related products:	x	At least 5 years	x	5 % of worldwide turnover or EUR 40M
q	Destruction of habitats within a protected site or disturbance of animal species		At least 3 years	x	3 % of worldwide turnover or EUR 24M
r	Invasive species control in the EU	x	At least 3 years		
s	Ozone-depleting substances control		At least 5 years	x	5 % of worldwide turnover or EUR 40M
t	Fluorinated greenhouse gases control	x	At least 5 years	x	

4. ADEQUACY OF CRIMINAL SANCTIONS IN SUPPRESSING CORPORATE CRIME

One of the disputed issues concerning the liability of legal persons for criminal offenses is the justification and purpose of criminal sanctions. Opinions differ, and proponents of the view that a legal person cannot be held liable for a criminal offense argue, *inter alia*, that a legal person, which does not have a will of its own but can express it only through natural persons, cannot be sanctioned and cannot understand the message carried by a criminal sanction,

especially a penalty linked to culpability. Consequently, the penalty cannot achieve its purpose.¹⁴ Under a different approach, a legal person has its own will, which it expresses through natural persons (the vicarious model or identification model), or a certain model of autonomous liability of legal persons is accepted. Accordingly, it is considered possible to achieve the purpose of punishment, whether general or special prevention is at issue.¹⁵ Some authors take the view that general prevention should be presumed possible in relation to legal persons, although not to the same extent as with natural persons.¹⁶ Proponents of deterrence as a negative form of general prevention,¹⁷ regardless of whether it concerns deterring other legal persons or the one that has been punished, start from the assertion that corporate crime is based on rational decisions made by actors who decide on behalf of those companies and for their benefit or for both the company's and their own benefit. Therefore, starting from utilitarian ideas, among which Bentham's "hedonistic calculus" is perhaps the best known, they consider that the penalty should outweigh the benefit obtained through the commission of the criminal offense. In practice, this generally leads to the tightening of prescribed and imposed penalties and may result in the bankruptcy of legal persons.¹⁸ However, although there are cases confirming that responsible corporate actors are calculating and, despite possible consequences, choose to commit a criminal offense in order to obtain benefits or prevent financial losses,¹⁹ numerous examples show that cases of corporate crime are not always the result of a clear calculation,²⁰ but

¹⁴ For more, see: Đorđević, M. (1968). *Privredni prestupi*. Belgrade: Naučna knjiga, 76–77.

¹⁵ Đorđević, M., *Op. cit.*, 77.

¹⁶ Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministry of Justice of the Republic of Montenegro, Podgorica, 83.

¹⁷ The positive form of general prevention consists of strengthening citizens' trust in the legal order.

¹⁸ Imprisonment for perpetrators of environmental criminal offenses, especially where they are responsible persons within legal persons, is rare. However, there are sporadic examples of high fines imposed on companies for environmental criminal offenses. For more, see: Lukić, N. (2023). *Zelena kriminologija*. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade, 114–115.

¹⁹ The case of the Ford Pinto automobile is well known. Placing the defective model on the market led to several fatal outcomes, and it was later discovered that all consequences would have been avoided had the company decided to spend an additional USD 11 per vehicle. According to: Lukić, N. (2021). *Kriminalitet kompanija*. doctoral dissertation. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade, 77.

²⁰ Moore likewise points to numerous factors affecting corporate crime, thereby calling into question the thesis of rational decision-making. See: Moore, C. A. (1987). *Timing the Giant Corporation? Some Cautionary Remarks on the Deterrability of Corporate Crime. Crime and Delinquency*, 33, 379–402.

may involve ignorance, omission, and, especially given the number and inter-connection of legal norms regulating corporate operations, internal conflicts within the organization or the conditioning of decision-making by institutional and organizational elements (so-called bounded rationality).²¹ Numerous studies have been conducted on the effects of deterrence on the conduct of employees in companies. Thus, for example, Sampson and her coauthors conducted a meta-analysis on corporate environmental crime using questionnaires with hypothetical cases in order to obtain the most candid possible answer. It was concluded that conduct is influenced by positive outcomes of decisions (for example, bonuses and promotion), but that informal forms of response to a criminal offense against the environment (dismissal, loss of the company's good reputation) have a stronger inhibiting effect than the application of criminal law.²² Special prevention is also possible to a certain extent, primarily through the imposition of security measures or a suspended sentence with protective supervision, but this too is difficult to achieve in the case of companies characterized by subcultures that "coerce or encourage the commission of criminal offenses."²³

The question also arises whether retribution as a purpose of punishment can be achieved in relation to legal persons. Unlike the idea of deterrence, which proceeds from the claim that people are rational, retributivists consider that people *ought* to be rational.²⁴ Different views also exist in this regard. According to one view, the evil contained in punishment affects the legal person through its bodies and members.²⁵ According to another, the retributivist view is characterized by the understanding that punishment is an evil, that is, suffering, and that this suffering and possible remorse can be expressed only by a natural person, not by a legal person. There are certain submodels of

²¹ Vaughan, D. (2007). Rational Choice, Situated Action and the Social Control of Organizations. Simpson, S., Gibbs, C. (eds.) *Corporate Crime*. Hampshire: Ashgate, 24–25.

²² For more, see: Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja, in: Ignjatović, Đ. (ed.) *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade, 277–301.

²³ Friedrichs, D. O. (2009). *Trusted Criminals: White-Collar Crime in Contemporary Society*. Belmont: Wadsworth, 226–229.

²⁴ In the literature, the synonym "just deserts" is also used for retribution as a purpose of punishment. Although they are often used as synonyms, a distinction is nevertheless emphasized. While both approaches advocate the view that punishment should be proportionate to the gravity of the criminal offense, retributivists advocate a stricter overall level of penalties, while proponents of the milder "just deserts" approach opt for less severe penalties. For more, see: von Hirsch, A. (2017). Just Deserts. Cullen, F. T., Jonson, C. L. (eds.) *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 44–76.

²⁵ Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministry of Justice of the Republic of Montenegro, Podgorica, 83.

retributivist understandings that could also fit the punishment of legal persons (according to which the essence of punishment consists of deprivation and social condemnation, that is, labeling), but it cannot be accepted that a legal person can “feel” the suffering that punishment generally carries.²⁶

The removal (incapacitation) of the offender also exists as a purpose of punishment, and this is achieved primarily through imprisonment. As early as 1975, James Wilson, in his book “Thinking about Crime,” emphasized that evil people exist and that nothing helps except separating them from the innocent. At that time, the prison population in the United States numbered “only” 240,000 people, so the Harvard scholar’s idea did not seem bad. Today, that number in all American prisons is six times higher.²⁷ Incapacitation in relation to environmental criminal offenses committed by legal persons can be achieved by imprisoning responsible persons, although courts in practice do not often impose imprisonment in such cases. This purpose is therefore easier to achieve through certain other measures (for example, security measures), by prohibiting responsible persons from carrying out an activity or from holding a position connected with the commission of the criminal offense.²⁸ As a last resort, a sanction consisting of the liquidation of the legal person may also be applied. There are also proposals in the literature that nationalization of the company would be a good solution because, in that way, the consequences would not affect those who did not participate in the commission of the offense in any way – the employees. In addition, if a company has a subsidiary or a parent company, the transfer of assets to a company that was not involved in criminal activities may be considered.²⁹ The EU Directive provides several such options. These are, first, a judicial winding-up order, but also measures aimed at prohibiting the pursuit of business activity (the Directive mentions both permanent and temporary bans), the withdrawal of permits, and the closure of establishments connected with the commission of the criminal offense. Even without liquidation, the other measures often affect legal persons more severely than a high fine, which is also emphasized in recital 31.

The fine is very widespread in practice when it comes to corporate crime. The most common objection is that average fines are insufficiently high and that, often, especially for large and successful companies, they represent merely a cost of doing business that is frequently more “profitable” for them

²⁶ Rich, S. (2016). Corporate Criminals and Punishment Theory. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 29(1), 97–118.

²⁷ Wilson, J. (2017). Incapacitation. Cullen, F. T., Jonson, C. L. (eds.) *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 113–145.

²⁸ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 172.

²⁹ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 184–185.

than investing money, for example, in air purifiers. If the demand for higher fines is viewed through the prism of the theory of retribution, it follows that the gravity of the criminal offense³⁰ and the culpability of the offender³¹ play the main role in assessing the amount of the fine. There are two potential problems in that case. First, if the damage is substantial and can be precisely measured in advance, the fine would be too high and could lead to bankruptcy. Second, for environmental damage of the same scale, companies with different financial situations would pay the same fine, which means that companies with weaker economic strength would be more affected.³² For that reason, there are proposals that the penalty be measured in relation to the ability to pay (unit fines)³³ or the value of the company itself (equity fines).³⁴ In light of deterrence theories, fines should exceed the benefit obtained or expected, or the losses avoided. In addition to the already mentioned objections concerning the possibility that excessive fines may cause bankruptcy (where smaller companies would again be more affected) and concerning the rationality of actors who make decisions on behalf and for the account of companies, it should also

³⁰ The gravity of the criminal offense is determined on the basis of the damage caused or financial benefit obtained and the degree of risk to the public interest (for example, that risk would be greater if a polluted river is a drinking-water source for a large number of people than if a small local lake is polluted and the pollution affects a small number of people). For more, see: Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministry of Justice of the Republic of Montenegro, Podgorica, 92–93.

³¹ The degree of culpability is somewhat more difficult to determine with respect to legal persons and would depend on the adopted conception of liability of legal persons. When it comes to derivative liability, the assessment is made on the basis of the culpability of the responsible person. However, when it comes to original (autonomous) liability, criteria such as corporate subculture and the encouragement or non-tolerance of violations of regulations, and the taking of measures to prevent the creation of such a subculture, are used. For more, see: Lukić, N. (2023). *Zelena kriminologija*. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade, 285.

³² One proposal offered by retributivists is that not all offenders fall into the same category, but that over time, as an increasing number of them are punished, a distinction can be made, that is, similar cases can be punished similarly. For more, see: Duus-Otterstrom, G. (2025). Retributivism and Severity. Ryberg, J. (ed.) *The Oxford Handbook of the Philosophy of Punishment*. Oxford: Oxford University Press, 306–322.

³³ A day-fine system would be adequate in that case.

³⁴ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 181–182. Where the value of the company is taken as the starting point, the idea is to affect the owners, which is also subject to certain criticisms. There are, however, such cases in practice as well. Thus, in one case in Britain, the court imposed a fine of GBP 250,000 and stated that it would certainly fall on the shareholders as well, but that it expected them, for that reason, to choose other people who would prevent similar situations from recurring in the future. According to: Croall, H. (2001). *Understanding White-Collar Crime*. Buckingham: Open University Press, 136–137.

be emphasized that prescribing high fines without certainty of their application will not achieve the desired effect. In making such calculations, companies take into account precisely the chances that their violation of regulations will be detected and then punished. If those chances are low, success cannot be expected in terms of either general or special prevention through deterrence.

In recital 33, the Directive emphasizes that, where legal persons are concerned, Member States that provide for the criminal liability of such entities should ensure that criminal sanctions are proportionate, dissuasive, and effective. If they do not provide for the liability of legal persons for criminal offenses, they should also ensure that other sanctions have the same characteristics. The Directive therefore provides that a sanction should be proportionate, which means that the gravity of the criminal offense must be taken into account. Proportionality also means that states should take into account the gravity of different environmental criminal offenses, and the same recital 33 states that maximum penalties should be imposed in cases of the most serious criminal offenses. On the other hand, this is not the only aim; the deterrent effect is also mentioned, which means that, taking into account the circumstances of the specific case, the sanction may also be higher in relation to the gravity of the criminal offense. In line with this, it is emphasized that the financial and other circumstances of legal persons must be taken into account.³⁵ Moreover, recital 5 expressly states that penalties should be strengthened in order to enhance their deterrent effect. Effectiveness refers both to the conduct of criminal proceedings and to the imposition of sanctions, because only the consistent and relatively prompt application of criminal law after the commission of a criminal offense can contribute to achieving the purpose of criminal sanctions.

High fines, removal of responsible persons, temporary prohibition of business activity, and even liquidation do not mean that the companies on which penalties or other sanctions and measures have been imposed will not continue committing criminal offenses in the future. It is therefore emphasized that sanctioning should aim to achieve rehabilitation, rather than deterrence, retaliation, or incapacitation. Rehabilitation should bring about a change in corporate conduct by changing the organizational structure and procedures that led to the criminal offense. The literature points out, however, that, when it comes to criminal offenses resulting in death or endangerment of health, practice shows that such criminal offenses arise from inadequate internal control, poor communication systems, or authoritarian management regimes. Very often, these are not accidental circumstances, but intentional conduct designed to enable or facilitate the commission of a criminal offense. Braithwaite, on

³⁵ Recital 35 of the Directive also mentions taking into account the economic strength of legal persons.

the other hand, considers that courts should order companies to correct such failures because this is easier to achieve with legal persons than with natural persons, from whom a change of personality is expected. These measures are most often imposed together with a suspended sentence. A suspended sentence was first imposed on a company in 1971 in the United States, on the oil company “ARCO,” which was required to prepare a compliance program during the probationary period. In the event of a breach of obligations, a fine is imposed, and there is also the possibility of imposing community service.³⁶ Community service can achieve rehabilitation, but also restitution (not only through compensation to injured parties). The criticisms concern the leniency of the response³⁷ and the morality of such a sanction, bearing in mind examples in which those who violated regulations taught others how to comply with them (for example, where a director is required to teach about violations of workplace regulations while having been the responsible person of a company that committed a criminal offense by violating those regulations).³⁸ Shaming is also connected with the purpose of rehabilitation, and is advocated by certain authors who consider it a civilizing process that has contributed to the reduction of violent criminal offenses, and that shaming and loss of social status should therefore be pursued in environmental criminal offenses.³⁹ Shaming can be achieved through sanctions imposing an obligation to apologize to the victim, while publication of the judgment is also used for this purpose in the case of legal persons. Companies pay great attention to reputation and fear that it may be threatened. However, how a decision will affect consumers depends on several factors. Thus, for example, if a company has a dominant market position, it will be less threatened than a smaller company, because customers will have fewer options to switch to a competing company. The type of regulatory violation and citizens’ attitudes toward those criminal offenses are also relevant. Thus, for example, the discovery of environmental regulatory violations by “Volkswagen” did not affect its operations because it retained a high market position by number of cars sold even after paying the fine.⁴⁰

³⁶ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 186.

³⁷ Croall, H. (2001). *Understanding White-Collar Crime*. Buckingham: Open University Press, 136–137.

³⁸ Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crimes*. Cullompton: Willan Publishing, 186–189.

³⁹ Mares, D. (2010). Criminalizing Ecological Harm: Crimes Against Carrying Capacity and the Criminalization of Eco-Sinners, *Critical Criminology*, 18, 279–293.

⁴⁰ van Rooij, B., Fine, A. D. (2020). Preventing Corporate Crime from Within: Compliance Management, Whistleblowing and Internal Monitoring. *The Handbook of White Collar Crime*, ed. M. L. Rorie. Hoboken: Wiley Blackwell, 230.

Among other sanctions and measures, the EU Directive also provides for those of a restorative character and those aimed at achieving rehabilitation. Thus, for example, it provides for the restorative measure of compensation for damage caused to the environment or restoration of the environment. The possibility for a legal person to establish a due diligence scheme for enhancing compliance with environmental protection standards is precisely an attempt to use compliance measures to influence changes in patterns of conduct within the legal person in order to prevent violations of regulations. Finally, the Directive also provides for the measure or sanction of publication of the judicial decision.

5. SIGNIFICANCE OF DIRECTIVE 2024/1203 FOR SERBIAN CRIMINAL LEGISLATION

The implementation of Directive 2024/1203 into national legislation will require amendments to several laws: the Criminal Code (CC), the Law on the Liability of Legal Persons for Criminal Offenses (LLLPCO), the Criminal Procedure Code (CPC), the Law on the Seizure and Confiscation of Proceeds from Crime, and the Law on Economic Offenses. The 2025 Draft Law on Amendments to the Criminal Code⁴¹ largely harmonizes domestic law with the criminal offenses provided for in Directive 2024/1203. Unlike the current text of the CC, qualified forms are introduced where there is a risk of substantial damage to the quality of air, water, or soil, to an ecosystem, or to animal or plant life; where substantial damage occurs that is irreparable or long-lasting to the quality of air, water, or soil, or where animal or plant life is destroyed or significantly damaged; or where there is danger to human life or health, or serious bodily injury, serious impairment of health, or death occurs. Depending on the gravity of the consequence, the threatened penalties are also significantly more severe than under the current solutions. Thus, for example, in Article 260 (Environmental Pollution), the Draft prescribes a penalty of one to eight years if the acts of commission from paragraphs 1 and 2 cause substantial damage that is irreparable or long-lasting to the quality of air, water, or soil, or if animal or plant life is destroyed or significantly damaged. If the consequence is serious bodily injury or serious impairment of health, a penalty of two to ten years is prescribed, and if the death of one or more persons occurs, the prescribed term of imprisonment ranges from three to twelve years. Article 266 of the Draft (Unlawful Bringing into Serbia, Processing, Disposal, and

⁴¹ Available at: <https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/528/4>.

Storage of Hazardous Waste) provides for even more severe penalties.⁴² For the most serious form, provided for in paragraph 4, a penalty of five to fifteen years of imprisonment is prescribed.

Prescribing new criminal offenses is only the first step toward more effective suppression and prevention of environmental crime. The previous practice of criminal courts confirms this, bearing in mind that most criminal offenses from the group of criminal offenses against the environment are rarely applied.⁴³ The dominant criminal offense in case law is Timber Theft, followed by a criminal offense that is, in fact, violent in nature – Killing and Abuse of Animals. In addition to these two offenses, Illegal Hunting and Forest Devastation also appear. According to the reports of the Statistical Office of the Republic of Serbia for 2023 and 2024, the situation has changed somewhat, bearing in mind, for example, the significant increase in the number of criminal complaints for the criminal offense of Bringing Hazardous Substances into Serbia and Unlawful Processing, Disposal, and Storage of Hazardous Substances.⁴⁴ The weak application of criminal law with respect to the other criminal offenses from Chapter Twenty-Four of the CC is connected with the perception of environmental crime as less important, with weak specialization and training of competent state authorities,⁴⁵ weak links with other competent authorities (for example, inspections and institutions competent to conduct expert examinations), while several circumstances may be identified in the field of substantive criminal law: the blanket nature of a large number of criminal offenses against the environment and their connection with numerous regulations in other branches of law; establishing a causal link;⁴⁶ the question

⁴² In the Draft, Article 266, paragraph 4 refers to paragraph 3, which is not logical and probably should have referred to paragraphs 1 and 2. Namely, paragraph 3 regulates conduct involving waste that is not hazardous and prescribes a penalty of one to eight years of imprisonment and a fine where it resulted in, or could have resulted in, death or serious bodily injury, or substantial damage to the quality of air, soil, or water, to an ecosystem, or to animal or plant life. Paragraph 4 is a qualified form whose consequence consists of the death of one or more persons. It is therefore likely that the idea was to link that consequence to the acts from paragraphs 1 and 2, in which the object of the act is hazardous waste.

⁴³ Bejatović, S., Dokić, S. (2024). *Krivična dela protiv životne sredine – norma, praksa i mere unapređenja*. Belgrade: Serbian Association for Criminal Law Theory and Practice, 204–205.

⁴⁴ Compared with 2022, when the number of criminal complaints was seven, in the last two years it amounted to 107 and 155, respectively.

⁴⁵ For more, see: Miljuš, I. (2023). *Specijalizacija nosilaca pravosudnih funkcija i svest građana kao instrumenti suprotstavljanja ekološkim kaznenim deliktima*. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 95(4), 1319–1364.

⁴⁶ This problem may arise especially with the adoption of new criminal offenses against the environment with qualified graver consequences.

of whether it is justified to prescribe negligent forms because this enters the zone of socially acceptable conduct; overlap with other legal norms and, in connection with that, the question of whether criminal offenses whose consequence consists of abstract danger should be prescribed;⁴⁷ and inconsistency regarding the protected good.⁴⁸

When it comes to punishing legal persons, the Directive leaves Member States the possibility of choosing a system of fines. The first system is linked to the total worldwide turnover of the legal person. If a state opts for this system, it should determine whether turnover will be established for the business year preceding the year in which the criminal offense was committed, or for the business year preceding the year in which the fine was imposed. States should also provide criteria for cases in which the amount of total turnover cannot be determined (for example, total worldwide turnover in another business year). If those rules involve the use of fixed amounts, the highest amount of fines determined in that way does not necessarily have to coincide with the minimum amount of the maximum level of the fine provided for by the Directive. The second system is the system of fixed amounts. The highest amounts prescribed by the Directive should be applied in the case of the most serious criminal offenses and, as emphasized in recital 35, in the case of financially strong legal persons. Member States should prescribe the conditions for imposing the highest fines, as well as the methods of calculating them. The Law on the Liability of Legal Persons for Criminal Offenses⁴⁹ provides for fines in fixed amounts, with the general maximum being five hundred million dinars. Harmonization with the Directive regarding the fining of legal persons can be achieved either by amending the LLLPCO, but in that case, this would mean that higher fixed amounts or a system linked to total worldwide turnover would apply to all criminal offenses, not only to offenses against the environment. The problem is that the LLLPCO is almost never applied in practice, so harmonization with yet another legal document does not mean that the situation will change.

When it comes to other sanctions and measures for natural and legal persons, the Directive provides for several different possibilities and leaves Member States to decide which ones to introduce. Some of those sanctions and

⁴⁷ Mansdörfer, M. (2011). *Zur Theorie des Wirtschaftsstrafrecht, Zugleich eine Untersuchung zu funktionalen Steuerungs-und Verantwortlichkeitsstrukturen bei ökonomischem Handeln*. Heidelberg, 83.

⁴⁸ There is no agreement as to whether this is a single protected object or, rather, several different ones depending on the type of criminal offense. See more in: Škulić, M. (2023). *Osnovne karakteristike i dominantan ratio legis krivičnopravne zaštite životne sredine. Kaznena reakcija u Srbiji XIII*, ed. Đ. Ignjatović. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade, 13.

⁴⁹ *Official Gazette of the RS*, No. 97/2008.

measures are already known to our criminal legislation. When natural persons are concerned, the CC provides for security measures prohibiting the exercise of a profession, activity, or duty, and publication of the judgment, while one of the obligations that may be imposed in a suspended sentence with protective supervision is the elimination or mitigation of damage caused by the criminal offense. In addition, the Draft Law on Amendments to the CC, in Article 260, paragraph 8, provides that, together with a suspended sentence, the court may impose an obligation to undertake certain prescribed measures for the protection, preservation, and improvement of the environment within a specified period.⁵⁰ As for legal persons, Article 22 of the LLLPCO provides for a suspended sentence with protective supervision, which may include one or more of the prescribed obligations: 1) organizing control for the purpose of preventing the further commission of criminal offenses; 2) refraining from business activities, if they may provide an opportunity or incentive for the renewed commission of criminal offenses; 3) eliminating or mitigating the damage caused by the criminal offense; 4) performing community service; 5) submitting periodic business reports to the authority competent for the execution of protective supervision. Article 23 of the LLLPCO also prescribes three security measures: 1) prohibition of the performance of certain registered activities or operations; 2) confiscation of objects; and 3) publication of the judgment. There are also certain legal consequences of conviction prescribed by other laws outside criminal-law subject matter. The Law on Public Procurement,⁵¹ for example, provides that the contracting authority must exclude a business entity from a public procurement procedure if, *inter alia*, it determines that the business entity, in the period of the preceding two years from the expiry of the deadline for submitting tenders or applications, violated obligations in the field of environmental protection.⁵²

⁵⁰ Thus, for example, Article 102 of the Law on Environmental Protection, *Official Gazette of the RS*, Nos. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – other law, 72/2009 – other law, 43/2011 – decision of the Constitutional Court, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – other law, 95/2018 – other law, and 94/2024 – other law, determines the measures that legal and natural persons are obliged to undertake in order to ensure environmental protection (for example, introducing more energy-efficient technologies, using renewable natural resources, and using products, processes, technologies, and practices that pose a lesser threat to the environment).

⁵¹ *Official Gazette of the RS*, No. 91/2019 and 92/2023.

⁵² Article 111, paragraph 1, point 3. In the same Article, point 1 of the Law also prescribes specific criminal offenses for which the business entity and its representative are obliged to prove that they have not been finally convicted in the period of the previous five years from the expiry of the deadline for submitting tenders. That list of criminal offenses could also be expanded to include certain criminal offenses against the environment, because the period is longer (five years compared with two years for the current formulation “violation of obligations in the field of environmental protection”).

Article 95 of the Criminal Code⁵³ provides for various legal consequences of conviction, on the basis of which other laws (primarily in the field of environmental protection) could also prescribe a concrete consequence of a final conviction in criminal proceedings. These could include, for example, the consequences of losing certain permits or approvals granted by a decision of a state authority or local self-government authority, or a prohibition on obtaining certain permits or approvals. Similarly, Articles 27–28 of the LLLPCO regulate the issue of the legal consequences of conviction and prescribe their types. Both laws provide that the maximum duration of the legal consequences of conviction is ten years and is calculated from the moment the judgment becomes final. Unlike the CC, which provides that the legal consequences of conviction cannot arise where a fine, a suspended sentence (unless revoked), or a judicial admonition has been imposed, or where punishment has been waived, the LLLPCO provides that legal consequences arise in the case of a final judgment imposing a fine (Article 29). The reasons why both laws limit the possibility that legal consequences of conviction will arise only to certain imposed penalties lie in the fact that the legal consequences of conviction may seriously affect the offender, that is, more severely than, for example, an imposed suspended sentence.

The Law on Economic Offenses is also relevant for punishing legal persons. In case law, legal persons are in fact punished far more often for economic offenses in the field of environmental protection than for criminal offenses from Chapter Twenty-Four of the CC. The law in question has not been amended since 2005, and there is a need for amendment in order to harmonize it with criminal legislation. The introduction of new criminal offenses against the environment, and the amendment of existing ones, in the Draft Law on Amendments to the CC raises the issue of harmonization with sanctions, primarily fines, for environmental economic offenses. For example, Article 260, paragraph 1 provides that a person who, in violation of regulations on the protection, preservation, and improvement of the environment, discharges, introduces, or disposes of a certain quantity of material, substance, or ionizing radiation into air, water, or soil, and thereby causes danger to the life, body, or health of people, or danger of substantial damage to the quality of air, water, or soil, to an ecosystem, or to animal or plant life, shall be punished by imprisonment of up to three years. Therefore, this criminal offense requires an act by which regulations in the field of the environment are violated and a consequence in the form of danger. On the other hand, Article 79, paragraph 1, point

⁵³ *Official Gazette of the RS*, No. 85/2005, 88/2005 - corr., 107/2005 - corr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 and 94/2024.

10 of the Law on Air Protection⁵⁴ provides that a legal person shall be punished by a fine ranging from 1,500,000 to 3,000,000 dinars if it uses and maintains a stationary point source of pollution that emits polluting substances into the air in quantities exceeding the emission limit values (referring to Article 54, paragraph 1). For the economic offense to exist, air pollution must exceed the limit values. The same act may satisfy the requirement for the mentioned criminal offense, but in addition, it would have to be proved that a consequence in the form of concrete danger occurred. In practice, however, this may create problems, because it raises the question of when exceeding limit values (which is necessary for the act to be contrary to regulations) creates a danger of *substantial* damage to air quality. This will probably not be the case if the exceedance is negligible, but in all other situations, it would have to be determined, that is, assessed by expert examination, when that condition is met. One possible way is for the regulations governing emission limit values to establish, for each substance, a threshold whose exceedance endangers the life or health of people or eco-media, and not merely the minimum threshold whose exceedance means entry into the zone of an economic offense.⁵⁵ If the solution from Article 260, paragraph 1 of the Draft is adopted, it follows that a legal person committing that criminal offense could be punished by a fine ranging from 1,000,000 to 2,000,000 dinars (Article 14, paragraph 3, point 2 of the LLLPCO), which is lower than the fine for the economic offense under the Law on Air Protection.

⁵⁴ *Official Gazette of the RS*, No. 51/2025.

⁵⁵ For determining emission limit values, the relevant regulations are the Regulation on Limit Values for Emissions of Polluting Substances into the Air from Combustion Plants, *Official Gazette of the RS*, No. 6/2016 and 67/2021, the Regulation on Limit Values for Emissions of Polluting Substances into the Air from Stationary Sources of Pollution, Except Combustion Plants, *Official Gazette of the RS*, No. 111/2015 and 83/2021, and the Regulation on Measurements of Emissions of Polluting Substances into the Air from Stationary Sources of Pollution, *Official Gazette of the RS*, No. 5/2016. It should be mentioned that Article 4, paragraph 1, point 13 of the Regulation on Limit Values for Emissions of Polluting Substances into the Air from Stationary Sources of Pollution, Except Combustion Plants, defines *critical pollution* as the concentration of polluting substances in the air above which, according to existing knowledge, direct harmful effects on receptors such as humans, plants, ecosystems, or materials may occur. However, the Regulation contains definitions only for limit values. The Regulation on Conditions for Monitoring and Air Quality Requirements, *Official Gazette of the RS*, No. 11/2010, 75/2010, and 63/2013, on the other hand, contains calculated values that are dangerous to human health and vegetation (in cases of exceedances of critical values for human health, the Regulation provides for an obligation to inform the public and a misdemeanor if that obligation is not fulfilled), but these are values obtained by measurement in zones or agglomerations, not in plants. According to: Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja, in: Ignjatović, Đ. (ed.) *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade, 99.

At the same time, the existence of the criminal offense requires one additional condition, namely the occurrence of concrete danger.

The Law on the Seizure and Confiscation of Proceeds from Crime⁵⁶ does not provide for the possibility of applying its provisions to criminal offenses against the environment. Bearing in mind that EU Directive 2024/1203 refers to Directive 2014/42/EU on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the EU, which also provides for the confiscation of proceeds from crime, it remains possible to expand the catalog of criminal offenses in the Serbian law in question. This is justified when taking into account that organized criminal groups also commit environmental criminal offenses, because the threatened penalties are more lenient, some offenses are difficult to detect and prosecute, and the profit can be substantial.⁵⁷

6. CONCLUDING CONSIDERATIONS

EU Directive 2024/1203 was adopted within a broader agenda aimed at combating climate change and reducing greenhouse gas emissions. Thus, Regulation (EU) 2021/1119 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No. 401/2009 and (EU) 2018/1999 (“European Climate Law”)⁵⁸ set the goal of reducing those emissions by 55 % by the end of 2030 compared with 1990 levels. The previous 2008 Directive on the protection of the environment through criminal law did not achieve satisfactory results, which is why Directive 2024/1203 provides for a series of significant innovations. In addition to prescribing new criminal offenses, the

⁵⁶ *Official Gazette of the RS*, No. 32/2013, 94/2016 and 35/2019.

⁵⁷ Thus, the literature states that criminal organizations (including those of the mafia type) have been involved in activities such as illegal disposal of waste and hazardous waste. They do this for others, but there have also been examples of companies being forced out of business through blackmail and violence so that criminal groups could manage those activities through their own companies. They are also involved in illegal trade in protected plant and animal species, which command a high price on the black market. Organized criminal groups have also become involved in forest devastation. Violence has also been used in all these activities. For more, see: Lukić, N. (2023). *Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja*, in: Ignjatović, Đ. (ed.) *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade, 53; 61–62; 66–67; Passas, N. (2023). *Zakonito, ali užasno: “Legalni korporativni zločini.” Crimen*, 1, 3–23.

⁵⁸ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 (‘European Climate Law’)*, PE/27/2021/REV/1, OJ L 243, 9 July 2021.

Directive defines important concepts, defines the concept of unlawfulness of criminal offenses differently, and also prescribes criminal sanctions, which, unlike the previous Directive, it partly determines by type and level. Imprisonment is prescribed for criminal offenses committed by natural persons, and depending on their gravity, the minimum level of the maximum penalty should be ten, five, or three years of imprisonment. With legal persons, it also establishes minimum levels for maximum fines, and two methods are provided for calculating the fine. The Directive also prescribes a series of other sanctions and measures which, as it rightly points out, may affect perpetrators of environmental criminal offenses more severely than penalties. Member States are left to decide on some of those sanctions and measures. In addition, the prescribed aggravating and mitigating circumstances should assist in selecting the level of sanction, and the Directive also refers to the appropriate application of EU rules on the confiscation of property obtained through and derived from criminal offenses.

Serbia is not an EU Member State, but, as a candidate for membership, it is taking measures to harmonize its legislation with EU regulations. Directive 2024/1203 requires amendments to several Serbian laws in the field of criminal legislation, but other laws that do not regulate criminal-law matters may also be considered for amendment. The Draft Law on Amendments to the CC prescribes a series of new criminal offenses against the environment and revises existing ones in order to achieve harmonization. This is only the first step, while the problem of the weak application of these criminal offenses in case law remains. This is particularly true of legal persons, which are punished for committing economic offenses in the field of environmental protection, while the LLLPCO is applied extremely rarely. There are several reasons for this situation with criminal offenses against the environment: the perception of the importance of these criminal offenses, the time needed for proof, the training and specialization of the police, public prosecutor's offices, and courts, cooperation with other state authorities and institutions, blanket legal norms, overlap with other regulations in the field of penal law, etc. However, bearing in mind the full gravity of the consequences caused by environmental criminal offenses, criminal law must be used as a last resort in cases in which the application of other preventive and repressive mechanisms has not proved effective.

BIBLIOGRAPHY

- Bejatović, S., Dokić, S. (2024). *Krivična dela protiv životne sredine – norma, praksa i mere unapređenja*. Belgrade: Serbian Association for Criminal Law Theory and Practice.
- Croall, H. (2001). *Understanding White-Collar Crime*. Buckingham: Open University Press.
- Đorđević, M. (1968). *Privredni prestupi*. Belgrade: Naučna knjiga.
- Dupont, C., Rass-Masson, N. (2013). *Evaluation Study on the Implementation of Directive 2008/99/EC on the Protection of the Environment through Criminal Law by Member States*. Brussels: Milieu Ltd.
- Duus-Otterstrom, G. (2025). Retributivism and Severity. Ryberg, J. (ed.) *The Oxford Handbook of the Philosophy of Punishment*. Oxford: Oxford University Press, 306–322.
- Friedrichs, D. O. (2009). *Trusted Criminals: White-Collar Crime in Contemporary Society*. Belmont: Wadsworth.
- Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlicjen Schutz der Umwelt v. 11 April. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft* 4, 256–266.
- Lukić, N. (2012). Organizovana kriminalna grupa u evropskom krivičnom pravu. *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU: prilozi projektu 2012*. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade.
- Lukić, N. (2021). *Kriminalitet kompanija*. doctoral dissertation. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade.
- Lukić, N. (2023). Krivičnopravni i kriminološki aspekti usklađenosti poslovanja. Ignjatović, Đ. (ed.) *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade, 277–301.
- Lukić, N. (2023). *Zelena kriminologija*. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade.
- Lukić, N. (2025). Nova direktiva EU o ekološkom kriminalitetu i potreba reforme domaćeg krivičnog zakonodavstva. *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije "Izazovi međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava, tom 2,"* eds. Škulić, M., Miljuš, I., Škundrić, A. Palić: Association for International Criminal Law, 323–344.
- Mansdörfer, M. (2011). *Zur Theorie des Wirtschaftsstrafrecht. Zugleich eine Untersuchung zu funktionalen Steuerungs- und Verantwortlichkeitsstrukturen bei ökonomischem Handeln*. C. F. Müller, Heidelberg.
- Mares, D. (2010). Criminalizing Ecological Harm: Crimes Against Carrying Capacity and the Criminalization of Eco-Sinners. *Critical Criminology*, 18, 279–293.
- Miljuš, I. (2023). Specijalizacija nosilaca pravosudnih funkcija i svest građana kao instrumenti suprotstavljanja ekološkim kaznenim deliktima. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 95(4), 1319–1364.
- Moore, C. A. (1987). Timing the Giant Corporation? Some Cautionary Remarks on the Deterrability of Corporate Crime. *Crime and Delinquency*, 33, 379–402.

- Nicholson, M. (2024). *A new EU Environmental Crime Directive – A diverging approach with the UK?*. Policy Briefing, Institute for European Environmental Policy UK.
- Passas, N. (2023). Zakonito, ali užasno: “Legalni korporativni zločini.” *Crimen*, 1, 3–23.
- Randelović, V. (2022). Izazovi u definisanju ekocida u pravu Evropske unije. *Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije*. Faculty of Law, University of Kragujevac, 369–380.
- Rich, S. (2016). Corporate Criminals and Punishment Theory. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 29(1), 97–118.
- Škulić, M. (2023). Osnovne karakteristike i dominantan ratio legis krivičnogprave zaštite životne sredine. *Kaznena reakcija u Srbiji XIII*, ed. Đ. Ignjatović. Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade, 1–28.
- Škundrić, A. (2023). Ekocid u međunarodnom krivičnom pravu. *Raskršća međunarodno krivičnog i krivičnog prava: reforma pravosudnih zakona Republike Srbije*. Belgrade: Association for International Criminal Law, 443–458.
- Stojanović, Z., Shine, R. (2007). *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela*. Ministry of Justice of the Republic of Montenegro, Podgorica.
- Tombs, S., Whyte, D. (2007). *Safety Crime*. Cullompton: Willan Publishing.
- UNEP, *Environmental crime*. Available at: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/environmental-crime>. Accessed on: September 12, 2025.
- van Rooij, B., Fine, A. D. (2020). Preventing Corporate Crime from Within: Compliance Management, Whistleblowing and Internal Monitoring. *The Handbook of White Collar Crime*, ed. M. L. Rorie. Hoboken: Wiley Blackwell, 229–245.
- Vaughan, D. (2007). Rational Choice, Situated Action and the Social Control of Organizations. Simpson, S., Gibbs, C. (eds.) *Corporate Crime*. Hampshire: Ashgate, 23–61.
- von Hirsch, A. (2017). Just Deserts. Cullen, F. T., Jonson, C. L. (eds.) *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 44–76.
- Wilson, J. (2017). Incapacitation. Cullen, F. T., Jonson, C. L. (eds.), *Correctional Theory, Context and Consequences*. London: Sage, 113–145.

Legal Sources

- 2025 Draft Law on Amendments to the Criminal Code. Available at: <https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/528/4>.
- Criminal Code, *Official Gazette of the RS*, No. 85/2005, 88/2005 – corr., 107/2005 – corr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 and 94/2024.
- European Union: Council of the European Union, *Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organized crime*, OJ L 300, November 11, 2008.
- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of*

the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, April 30, 2024.

European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law')*, PE/27/2021/REV/1, OJ L 243, 9 July 2021.

European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union*, OJ L 127, April 29, 2014.

European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC Text with EEA relevance*, OJ L 178, June 28, 2013.

Law on Air Protection, *Official Gazette of the RS*, No. 51/2025.

Law on Environmental Protection, *Official Gazette of the RS*, Nos. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – other law, 72/2009 – other law, 43/2011 – decision of the Constitutional Court, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – other law, 95/2018 – other law, and 94/2024 – other law.

Law on Public Procurement, *Official Gazette of the RS*, No. 91/2019 and 92/2023.

Law on the Liability of Legal Persons for Criminal Offenses, *Official Gazette of the RS*, No. 97/2008.

Law on the Seizure and Confiscation of Proceeds from Crime, *Official Gazette of the RS*, No. 32/2013, 94/2016 and 35/2019.

Regulation on Conditions for Monitoring and Air Quality Requirements, *Official Gazette of the RS*, No. 11/2010, 75/2010, and 63/2013.

Regulation on Limit Values for Emissions of Polluting Substances into the Air from Combustion Plants, *Official Gazette of the RS*, No. 6/2016 and 67/2021.

Regulation on Limit Values for Emissions of Polluting Substances into the Air from Stationary Sources of Pollution, Except Combustion Plants, *Official Gazette of the RS*, No. 111/2015 and 83/2021.

Regulation on Measurements of Emissions of Polluting Substances into the Air from Stationary Sources of Pollution, *Official Gazette of the RS*, No. 5/2016.

Оригинални научни рад
DOI: 10.5937/gakv98-67753
UDC 343:502.14(4-672EU)

*Др Гордана Лажеџић**

Правни факултет „Јустинијан I“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Скопје, Северна Македонија
ORCID: 0000-0002-0719-3293

*Др Елена Мујоска-Трџевска**

Правни факултет Универзитета „Гоце Делчев“ у Штипу, Северна Македонија
ORCID: 0000-0003-2309-9456

АЛТЕРНАТИВНЕ И ДОПУНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ ИЗРЕЧЕНОЈ КАЗНИ КОЈИМА СЕ ОБНАВЉА УНИШТЕНА/УГРОЖЕНА ЖИВОТНА СРЕДИНА КАО ПОСЕБАН СТАНДАРД ЕУ ДИРЕКТИВЕ 2024/1203**

САЖЕТАК: У раду се анализира улога алтернативних и допунских кривичноправних мера према Директиви (ЕУ) 2024/1203 о заштити животне средине кроз кривично право. У средишту анализе су мере које превазилазе казну затвора и новчану казну, посебно обнова оштећене животне средине, накнада штете када је штета неповратна, искључење из јавног финансирања, одузимање дозвола и овлашћења, као и јавно објављивање пресуде. Рад разматра приступ Директиве физичким и прав-

* e-mail: gordana2206@gmail.com, редовна професорица.

** e-mail: emujoska@manu.edu.mk, доценткиња.

Рад је примљен 8. 9. 2025, а прихваћен је за објављивање 12. 12. 2025. године.

ним лицима, приказује одабране упоредноправне примере, и сагледава релевантна решења у праву Северне Македоније. Закључује се да су ресторативне и превентивне мере неопходне за ефикасан одговор на еколошки криминалитет, јер основне казне саме по себи не могу отклонити штету у животној средини нити спречити будућа кривична дела.

Кључне речи: заштита животне средине, еколошко кривично право, алтернативне и допунске мере, ресторативне мере, судска заштита, добре праксе

1. УВОД

Заштита животне средине је постала глобални изазов, јер људске активности све више угрожавају екосистеме, угрожавају биодиверзитет и знатно негативно утичу на јавно здравље. Док регулаторни оквири и механизми за спровођење закона у грађанском сектору играју суштинску улогу у очувању животне средине, кривично право пружа моћан инструмент за одвраћање од кршења закона, кривичну одговорност починиоца и обавезе за обнављање уништеног. Комплементарност кривичног и управног права јесте кључна за спречавање и одвраћање од незаконитог понашања које штети животној средини, али административне казне су недовољне.

Заштита животне средине представља један од темељних циљева Европске уније, утврђен чл. 191. Уговора о функционисању ЕУ.¹ Веома је важно што је кривично право у области животне средине успостављено као аутономна правна област.² Наиме, политика ЕУ о животној средини доприноси остваривању, очувању, заштити и побољшању квалитета животне средине, заштити људског здравља, разумном и рационалном коришћењу природних ресурса, промовисању мера на међународном нивоу за решавање регионалних или светских еколошких проблема, а посебно борби против климатских промена. Политика ЕУ у области животне средине тежи високом нивоу заштите и заснива се на начелу предострожности, начелу превентивног деловања, начелу да се штета по животну средину првенствено отклања на извору, као и на принципу

¹ Member States of the European Union, *Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union*, OJ C 202, June 7, 2016. Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC>.

² Europol, *Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) report*, 2021, 98; Olsen Lundh, C. (2024). The Revised EU Environmental Crime Directive Changes and Challenges in EU Environmental Criminal Law with Examples from Sweden. *Eucrim*, 19(2), 164–172. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/the-revised-eu-environmental-crime-directive/>.

„загађивач плаћа”. У светлу све учесталијих и сложенијих кривичних дела против животне средине, Директива (ЕУ) 2024/1203 усвојена је као одговор на недовољну ефикасност претходних инструмената (2008/99/ЕЗ и 2009/123/ЕЗ).

Један од аспеката који је указивао на потребу доношење Директиве из 2024. године,³ јесте чињеница да су санкције према Директиви 2008/99/ЕЗ биле недовољне за постизање усклађености са правом ЕУ у вези са заштитом животне средине преко доступности ефикасних, сразмерних и одвраћајућих кривичних санкција. Директива из 2024. године уводи нове стандарде у дефинисању кривичних дела, санкција и мера за обнову и превенцију еколошке штете. Наиме, казне треба поштрити како би се појачао њихов одвраћајући ефекат и како би се побољшала ефикасност откривања, истраге, гоњења и пресуђивања за кривична дела против животне средине.

Алтернативе и допунске мере имају снажну превентивну улогу с обзиром да смањују ризик од рецидива, подстичу еколошку одговорност и јачају свест о последицама еколошког криминала. ЕУ је амбициозно поставила свој циљ смањења еколошког криминала и оставља веома узак простор за деловање законодавцима држава чланица, који ће морати да транспонују европске стандарде садржане у овој Директиви пре 21. маја 2026. године. Уједно, Директива из 2024. године налаже државама чланицама да до 2027. године усвоје националне стратегије за борбу против еколошког криминала, укључујући едукацију судија и тужилаца, јавне кампање и оснажену подршку узбуњивачима.

Обим, распрострањеност и висок степен коруптивности наводи неке ауторе да овај облик криминала сврставају у озбиљан криминалитет „белих оковратника“ (white-collar crime).⁴ Корупција постоји с обзиром да су разним облицима подмићивања и трговањем утицајем обухваћени високи јавни званичници, политичари и припадници органа за спровођење закона, али се не сме изоставити постојање и утицај корупције у приватном сектору, која је према оцени ГРЕКО-а веома забрињавајућа.⁵ Кривично право требало би да служи као средство одвраћања од

³ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

⁴ Steinzor, R. (2016). How Criminal Law Can Help Save the Environment. *Faculty Scholarship*. Доступно на: https://digitalcommons.law.umaryland.edu/fac_pubs/1563.

⁵ Mrčela, M. (2023). *Anti-Corruption Day: Governments must fight environmental corruption*. Доступно на: <https://www.coe.int/en/web/greco/-/anti-corruption-day-governments-must-fight-environmental-corruption>.

еколошких кривичних дела на основу изрицања строгих кривичних санкција и мера онима који се баве незаконитим активностима које угрожавају животну средину, за разлику од новчаних казни у административном или грађанском поступку.

2. РЕЛЕВАНТНИ АСПЕКТИ ДИРЕКТИВЕ 2024/1203 У ОДНОСУ НА КРИВИЧНА ДЕЛА

Након спроведене евалуације о примени Директиве бр. 99 из 2008. године,⁶ утврђени су правци за које постоји простор за побољшање. Наиме, право ЕУ у области животне средине, укључујући усклађивање кривичног права у области, обухвата више аспеката, али су три нарочито важна: проширење каталога кривичних дела како би се обухватили незаконита трговина дрветом, незаконито захватање површинских вода, незаконито рециклирање бродова, избегавање обавезе оператера да спроведе процену утицаја на животну средину (EIA), као и уношење или ширење инвазивних страних врста; посебне врсте и нивои кривичних санкција, укључујући минималне и максималне казне затвора које се примењују на физичка лица и новчане казне које се примењују и према физичким лицима и према правним лицима; као и унапређивање полицијске и правосудне сарадње у кривичним стварима у контексту транснационалног еколошког криминалитета.

Директива бр. 2024/1203. године је вероватно једна од ретких директива ЕУ донетих након кратког периода преговора. Наиме, преговори су трајали само две године,⁷ с обзиром на то да је она објединила поједине већ утврђене аспекте заштите животне средине и кажњавања за њено угрожавање, садржане у двама претходним директивама које су се односиле на заштиту животне средине.⁸ Ова Директива је дала знатан допринос

⁶ European Commission, *Commission Working Document, Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law ('Environmental Crime Directive')*, Brussels, 28 October, 2020. Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0260>.

⁷ Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.

⁸ European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law*, OJ L 328, 6 December, 2008, 28–37; European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive*

како у односу на кривична дела из области заштите животне средине, тако и у односу на санкције које национални законодавци треба да пропишу у кривичном законодавству. Непоштовање законске обавезе деловања може имати исти негативан ефекат на животну средину и људско здравље као и активно понашање, стога дефиниције кривичних дела треба да обухвате активне радње али и омисивност, где је то применљиво.⁹

Директивом се проширује број еколошких кривичних дела у државама чланицама ЕУ, уводе се специфичне врсте и различити нивои кривичних санкција, а уједно су садржана и посебна правила о међудржавној сарадњи у кривичним стварима, с обзиром да је еколошки криминалитет транснационални и у великом делу облик организованог криминалитета. Наиме, проширује се листа кривичних дела са 9 на 20, укључујући Незаконито управљање отпадом, Незакониту сечу шуме, Незаконито испуштање загађујућих материја, Извођење пројеката без еколошке дозволе.

Ипак, постоје критике да државе чланице ЕУ не успевају на одговарајући начин да реше проблеме еколошких кривичних дела, с обзиром да неколико тешких кривичних дела против животне средине – незаконит, непријављен и нерегулисан риболов и подводно загађење буком, још увек нису обухваћени Директивом.¹⁰

Разноликост кривичних дела упућује на закључак да Директива из 2024. године прихвата сва три приступа – екоцентрични, антропоцентрични и биоцентрични приступ. Прихватањем описа кривичног дела који је у ствари екоцид (чл. 3, ст. 3(а)(б)),¹¹ Директива из 2024. године прихвата биоцентрични приступ. Наиме, биоцентризам је став да сва жива бића имају инхерентну вредност, без обзира на њихову корисност

2009/123/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements, OJ L 280, 27 October, 2009, 52–55.

⁹ Recital 7, European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

¹⁰ WWF, *Member States against strong EU rules to penalize environmental crimes*, 9 December, 2022. Доступно на: <https://www.wwf.eu/?8400366/Member-States-against-strong-EU-rules-to-penalise-environmental-crimes>.

¹¹ Чл. 3. – Државе чланице ће осигурати да кривична дела која се односе на понашање наведено у ст. 2. представљају квалификована кривична дела ако такво понашање узрокује: (а) уништење или широко распрострањену и значајну штету која је неповратна или дуготрајна, екосистему значајне величине или еколошке вредности или станишту унутар заштићеног подручја, или (б) широко распрострањену и значајну штету која је неповратна или дуготрајна по квалитет ваздуха, земљишта или воде.

за човека. За разлику од антропоцентризма, биоцентризам не ставља човека у центар, већ га види као равноправно живо биће у екосистему. У овом смислу, природа се штити не само због добробити људи, већ и због права других живих бића да постоје.¹²

У оквиру кривичних дела Директиве из 2024. године, постоји и екоцентрични приступ,¹³ који се заснива на идеји да су људи и њихове активности нераскидиво повезани с остатком природног света,¹⁴ да су људи део природе, али нису ни изнад ни испод остатка природног света. Ово је разлог из ког се екоцентрична филозофија схвата као релациона, препознајући да људи треба да користе природне ресурсе да би преживели, али имају одговарајућу одговорност да користе ресурсе на начин који минимизира утицај на животну средину и друге врсте.¹⁵ Овај се приступ сагледава у инкриминисању кривичних дела уништавања станишта ретке врсте, без обзира на чињеницу да нема економске штете.

Чл. 11. Директиве усклађује рокове застарелости за кривична дела обухваћена Директивом, који у зависности од предвиђених казни могу бити три, пет или десет година, као и успостављања правила одређивања надлежности која су неопходна за правилно функционисање Директиве, будући да је велики део кривичних дела почињених у оквиру заштите животне средине прекограничне природе.

3. ДОПРИНОС ЕУ ДИРЕКТИВЕ 2024/1203 У ОДНОСУ НА ПРОПИСАНЕ САНКЦИЈЕ

Веома је значајан допринос Директиве у односу на санкције.¹⁶ Овај приступ је резултат одлуке Европског суда правде, у којима је ЕСП уста-

¹² De Lucia, V. (2017). Beyond anthropocentrism and ecocentrism: a biopolitical reading of environmental law. *Journal of Human Rights and the Environment*, 8(2), 181–202.

¹³ Детаљније о специфичностима екоцентричног приступа: Killean, R., Newton E. (2025). From ecocide to ecocentrism: Conceptualising environmental victimhood at the International Criminal Court. *International Review of Victimology*, 31(2), 238–264. Доступно на: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/02697580241269426>.

¹⁴ Brisman, A., South, N. (2019). Green Criminology and Environmental Crimes and Harms. *Sociology Compass*, 13(1).

¹⁵ Halsey, M., White, R. (1998). Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *International Journal of Forensic Mental Health*, 2(3).

¹⁶ European Union, *The EU extends the list of environmentally unfriendly behaviour that can be punished under criminal law*, 7 October, 2024. Доступно на: https://www.garrigues.com/en_GB/new/eu-extends-list-environmentally-unfriendly-behaviour-can-be-punished-under-criminal-law.

новио да Директива из 2008. године не садржи врсте и нивое санкција које се могу изрећи, да би оне стварно постигле циљ и биле одвраћајуће.¹⁷

Управо због овога као корак напред у санкционисању треба схватити то што се Директивом из 2024. године дефинишу специфичне кривичне санкције које се примењују и на физичка и на правна лица за извршење кривичних дела. Овај приступ је у складу са настојањем да се обезбеди да се учиниоци кривичних дела кажњавају ефикасним, сразмерним и одвраћајућим кривичним санкцијама.

Ипак, у литератури се указује на то да је током преговора о коначном тексту Директиве из 2024. године, на инсистирање држава чланица у оквиру Савета ЕУ, напуштена обавезна природа ових допунских санкција. Због тога су оне постале факултативне, при чему могу бити кривичне или некривичне природе.¹⁸

3.1. Санкције за физичка лица

Члан 5(2) Директиве прописује минималне нивое максималних казни затвора које државе чланице морају предвидети за физичка лица која су извршила различита прописана кажњива дела. Дужина максималних казни затвора треба да износи најмање три године, па све до најмање десет година ако је кривично дело проузроковало смрт неког лица. У ову категорију првенствено спадају кривична дела у вези са контролом загађења, што указује на антропоцентрични правац Директиве из 2024. године. Ово је правац који постоји у традиционалном кривичном праву и према овом приступу наглашава се биолошка, ментална и морална супериорност људи над свим осталим живим и неживим бићима.¹⁹ У оквиру еколошког права, овај приступ подразумева да се животна средина штити као услов за здрав живот и економски развој човека, а да се кривична дела дефинишу као штета по људе, имовину или јавни интерес.²⁰ Из ове

¹⁷ Case C-176/03, European Court of Justice, Commission of the European Communities v Council of the European Union, [2005], I-7879; Case C-440/05, European Court of Justice, Commission of the European Communities v Council of the European Union, [2007] I-0909.

¹⁸ WWF, *Member States against strong EU rules to penalize environmental crimes*, 9 December, 2022. Доступно на: <https://www.wwf.eu/?8400366/Member-States-against-strong-EU-rules-to-penalise-environmental-crimes>.

¹⁹ Halsey, M., White, R. (1998). Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *International Journal of Forensic Mental Health*, 2(3).

²⁰ Детаљније о антропоцентричном приступу: Birnie, P., Boyle, A., Redgwell, C. (2009). *International Law and the Environment*. Oxford University Press; Kotzé, L. J. (2016). *Global Environmental Constitutionalism in the Anthropocene*. Hart Publishing.

перспективе, заштита воде и ваздуха је важна јер су људима потребни за опстанак, док је очување животињских врста важно јер људи уживају у посматрању дивљих животиња (тигова, слонова и вукова).²¹

Споредне казне за појединце могу бити кривичне или некривичне природе и у њих спадају обавезе да се обнови животна средина у датом року, ако је штета повратна, или да се плати надокнада за штету нанесену животној средини, ако је штета неповратна или починилац није у могућности да изврши такву санацију; новчане казне; искључење из приступа јавном финансирању, укључујући тендерске поступке, грантове, концесије и лиценце; немогућност да особа има водећу позицију у правном лицу која је исте врсте као и позиција која је коришћена за извршење кривичног дела; одузимање дозвола и овлашћења за обављање активности које су резултирале релевантним кривичним делом; привремене забране кандидовања за јавну функцију; а када постоји јавни интерес, након процене сваког случаја појединачно, објављивање целе или дела судске одлуке која се односи на извршено кривично дело и изречене казне или мере.

3.2. Санкције за правна лица

У односу на кривичну одговорност правних лица, према чл. 6. Директиве, намеће се обавеза државама чланицама да обезбеде да правна лица буду одговорна за предвиђена кривична дела, када су таква кривична дела извршена у корист правног лица од стране било које особе која има водећи положај у дотичном правном лицу или од стране особља под њиховом влашћу, када недостаје надзор или контрола. Што се тиче казни које се изричу правним лицима, утврђује се да државе чланице морају да обезбеде изрицање новчаних казни кривичне или некривичне природе, као и споредне казне. Директива предвиђа низ минималних прагова за новчане казне изречене као резултат извршења кривичних дела, а овај минимални ниво може бити или прописани проценат од укупног светског промета осуђених правних лица или фиксни износ до 40 милиона евра.

Међу споредним санкцијама које се изричу правним лицима су и обавеза да се обнови животна средина у датом року, ако је штета повратна, или да се плати надокнада за штету нанесену животној средини, ако је штета неповратна или починилац није у могућности да изврши такву

²¹ Simmons, G., Vardy, M., Stevenson, R. (2021). *Ecophilosophies Within Green Criminology*, у: Simmons, G. (2021). *Introduction to Criminology*. Kwantlen Polytechnic University Pressbooks.

санацију; искључење из права на јавна давања или помоћ; искључење из приступа јавном финансирању, укључујући тендерске поступке, грантове, концесије и лиценце; привремена или трајна забрана обављања пословних активности; одузимање дозвола и овлашћења за обављање активности које су резултирале релевантним кривичним делом; стављање под судски надзор; судска ликвидација; затварање објеката коришћених за извршење кривичног дела; обавеза успостављања система дужне пажње за побољшање усклађености са стандардима заштите животне средине; тамо где постоји јавни интерес, објављивање целе или дела судске одлуке која се односи на извршено кривично дело и изречених казни или мера, без утицаја на правила о приватности и заштити личних података.

4. АНАЛИЗА ОДРЕЂЕНИХ АЛТЕРНАТИВНИХ И ДОПУНСКИХ МЕРА

Схватајући да основне казне (затвор и новчане казне) нису ефективне кад је животна средина у питању, с обзиром да основне казне погађају починиоца али не утичу на побољшање животне средине која је била уништена или угрожена, веома је значајно што Директива има наглашени акценат на алтернативне и допунске казне и мере. Наиме, у духу Директиве, одвраћајући ефекат могу имати и кривичне али и некривичне казне или мере, чиме се превазилази становиште да само затворска казна или висока новчана казна може имати одвраћајући ефекат. Управо супротно, починиоца у неким случајима више погађа неказнена одвраћајућа мера алтернативне или допунске природе него основна кривична казна.

Како се може закључити, од наведених одредаба Директиве различите су алтернативне и допунске мере у односу на појединца и на правна лица, али ипак постоје неке које су идентичне:

- обавеза да се обнови животна средина у датом року, ако је штета повратна, или да се плати надокнада за штету нанесену животној средини, ако је штета неповратна или починилац није у могућности да изврши такву санацију;
- искључење из приступа јавном финансирању, укључујући тендерске поступке, грантове, концесије и лиценце;
- одузимање дозвола и овлашћења за обављање активности које су резултирале релевантним кривичним делом;
- где постоји јавни интерес, објављивање целе или дела судске одлуке која се односи на почињено кривично дело и изречених казни или мера, без утицаја на правила о приватности и заштити личних података.

4.1. Обнова животне средине као допунска кривичноправна мера

Обавеза обнове животне средине представља нови стандард у кривичном праву ЕУ с обзиром да се у чл. 7. Директиве предвиђа да државе чланице морају прописати мере које омогућавају: рекултивацију земљишта; чишћење водених токова; репопулацију угрожених врста; уклањање инвазивних врста.²²

Обавеза да се обнови животна средина у датом року, може се изрећи ако је штета повратна, или да се наметне исплата надокнаде за штету нанесену животној средини, ако је штета неповратна или починилац није у могућности да изврши такву санацију.

Ова мера може бити изречена као допуна казни, али и као алтернатива затвору или новчаној казни, посебно у случајевима када је починилац спреман да сарађује и надокнади штету. Наиме, државе чланице су обавезне да у своје национално законодавство укључе мере које омогућавају физичку, еколошку и функционалну обнову оштећене животне средине као последицу кривичних дела. Ове мере могу бити допуна уз затвор или новчану казну, могу имати статус алтернативних казни у случајевима када је починилац спреман да сарађује и надокнади штету, а могу имати за циљ обавезну реституцију у случајевима тешке еколошке штете. Компаративно искуство показује да ове мере могу обухватити различите активности као: чишћење загађених водених токова, рекултивацију земљишта, репопулацију угрожених врста, уклањање инвазивних врста или обнову екосистема и природних станишта биљног или животињског света.

Компаративна анализа постојања оваквих мера у неким ЕУ државама показује да је обавеза за обнављање оштећене животне средине већ присутна као некривична одвраћајућа мера, као на пример у Немачкој, Холандији и Шведској.

У Немачкој постоји неколико релевантних прописа у вези са заштитом животне средине: Закон о прекршајима (*Gesetz über Ordnungswidrigkeiten – OWiG*), – Закон о заштити животне средине (*Umweltschadensgesetz – USchadG*) и Кривични законик (*Strafgesetzbuch – StGB*) који прописује посебна кривична дела у односу на загађење воде, ваздуха, земљишта. У Закону о заштити животне средине предвиђа се посебна обавеза починиоца

²² Детаљније: Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 135–144.

да обнови оштећену животну средину (Wiedergutmachungspflicht), која у контексту немачког еколошког права представља правну обавезу починоца да обнови или поправи штету коју је нанео животној средини. Починилац еколошке штете може бити обавезан да уклони загађујуће материје, да обнови природна станишта, да репопулише угрожене врсте или да финансира дугорочни мониторинг и санацију. Ова обавеза може бити изречена у три облика поступања: као административна мера од стране еколошке агенције; као допуна кривичној казни у кривичном судском поступку или као грађанскоправна обавеза у парници.

Оправдање постојања оваквих мера произлази из случаја еколошке несреће који указује на велику штету која се може нанети животној средини. Једна од највећих еколошких несрећа је случај изливања токсичних хемикалија, које је складиштила компанија Sandoz у реку Рајну у близини Базела, која се догодила 1. новембра 1986. и која је у толикој мери изазвала загађење воде да је недељама био уочљив црвени токсични ток у дужини од 70 километара, па је читава популација риба у реци Рајни била уништена, као и биљни и животињски свет који је настањивао обале Рајне. Загађење је захватило ток реке који пролази кроз четири државе. Овим поводом покренут је кривични поступак против одговорних лица компаније, али је отворено и питање на који начин ће бити извршена накнада штете. Тужбе за накнаду штете, које су поднеле Швајцарска, Немачка, Француска и Холандија, завршене су нагодбом. Управо овакви случајеви су помогли да се развије законодавство које ће омогућити кажњавање.²³

У Холандији суд може наложити еколошку санацију као условну меру у оквиру Закона о управљању животном средином (*Wet Milieubeheer*). Тако је, на пример, пољопривредна фирма која није именована користила забрањене пестициде па јој је било наложено да обнови земљиште и спроведе еколошку едукацију за запослене. У другом случају из 2023. године, холандски судија из Окружног суда Северне Холандије забранио је узгајивачу прскање пестицидима по пољима љиљана, како су захтевали локални становници.²⁴ Ово је био први пут да је судија у једној ЕУ

²³ Дреновак-Ивановић, М., Ђорђевић, С., Важић, С. (2015). *Правни инструменти еколошке заштите – грађанскоправна и кривичноправна заштите*. ОЕБС, Београд; Lucas, C. (2001). The Baia Mare and Baia Borsa Accidents: Cases of Severe Transboundary Water Pollution. *Environmental Policy and Law*, 31(2), 106–111; Westra, L. (2012). *Environmental Justice and the Rights of Unborn and Future Generations*. Routledge.

²⁴ PAN Europe, *Dutch judge bans spraying of pesticides on lily fields*, June 19, 2023. Доступно на: <https://www.pan-europe.info/blog/dutch-judge-bans-spraying-pesticides-lily-fields#:~:text=Clear%20understanding%20of%20EU%20pesticide,by%20EU%20and%20national%20laws>

земљи забранио прскање пестицида на одређену културу јер представља висок ризик по здравље. Случај су пред грађанским судом покренули локални становници који су се бојали да ће се заразити озбиљним неуролошким болестима попут Паркинсонове болести или АЛС, с обзиром да узгајивач љиљана прска коктел пестицида сваке недеље.²⁵ Апелациони суд је дозволио произвођачу љиљана да користи само четири пестицида како би завршио вегетациони период и спречио губитке.²⁶

У Шведској судови могу изрећи мере за обнову животне средине као део казне (*miljöåterställande åtgärder*), па се тако у случају илегалне сече шуме починиоцу налаже да засади нова стабла и финансира локални еколошки надзор.

Допринос подизању свести допунских мера дао је и случај познат како *Total Gabon*, као француска филијала нафтне компаније која се сада зове *TotalEnergies*. Ова компанија је 2022. године осуђена за илегално испуштање отпадних вода у приобално подручје. Невладине организације и појединци, погођени екстремним временским условима, поднели су кривичну тужбу против генералног директора и акционара компаније оптужујући их да су допринели смртним случајевима експлоатацијом фосилних горива. Према неким подацима, производи компаније *TotalEnergies* су резултирали емисијом преко 14 милијарди тона угљен-диоксида од 1971 године.²⁷ Поред новчане казне суд је наложио још три мере: финансирање санације приобалног екосистема, изградњу постројења за пречишћавање и јавно објављивање пресуде у националним медијима.

4.2. Искључење из јавног финансирања

Према чл. 7. и 8. Директиве из 2024, државе чланице морају увести могућност да се индивидуа или правно лице које је осуђено за кривична дела против животне средине искључи из приступа јавним средствима,

²⁵ PAN Europe, *Groundbreaking EU Court ruling should stop all highly toxic pesticide derogations – now*, 31 January, 2023. Доступно на: <https://www.pan-europe.info/blog/groundbreaking-eu-court-ruling-should-stop-all-highly-toxic-pesticide-derogations-%E2%80%93-now> објашњава како треба примењивати ЕУ регулацију о примени пестицида.

²⁶ De Rechtpraak, *Teler mag 4 bestrijdingsmiddelen blijven gebruiken – motivering*, July 18, 2023. Доступно на: <https://www.rechtspraak.nl/organisatie-en-contact/organisatie/gerechtshoven/gerechtshof-arnhem-leeuwarden/nieuws/teler-mag-vier-bestrijdingsmiddelen-blijven-gebruiken---motivering>.

²⁷ Illuminem, *Climate victims file criminal case against bosses of oil firm Total*, May 22, 2024. Доступно на: <https://illuminem.com/illuminemvoices/climate-victims-file-criminal-case-against-bosses-of-oil-firm-total>.

укључујући субвенције, дотације, уговоре о јавним набавкама и финансијске подстицаје. Циљ ове мере јесте да се економски санкционишу починиоци, али и да се спречи да јавни новац подржава активности које угрожавају животну средину.

У Француској компаније осуђене за еколошки криминал могу бити искључене из јавних тендера на период од пет година. Ова мера је била изречена у претходно поменутом случају Total Gabon, када је након пресуде за илегално испуштање отпадних вода, компанији био привремено обустављен приступ државним субвенцијама за енергетске пројекте.

Оваква мера постоји и у Немачкој где Закон о јавним набавкама предвиђа да правна лица која су прекршила еколошке прописе могу бити искључена из јавних уговора. Управо се то догодило локалној грађевинској фирми која је илегално одлагала грађевински отпад, па је изгубила право на учешће у пројектима финансираним од стране покрајинске немачке владе.

У Холандији се еколошки прекршаји третирају као основ за дисквалификацију (Aanbestedingswet) према Закону о јавним набавкама. Управо се ово догодило агроиндустријској компанији која је због коришћења забрањене хемикалије изгубила право на подстицаје за одрживу производњу.

У Шпанији,²⁸ у Андалузији, компанија за прераду маслина осуђена је за илегално испуштање отпадних вода у реку Гвадалкивир. Поред новчане казне, регионална влада је укинула све текуће субвенције за агро-еколошке пројекте, искључила компанију из будућих програма за рурални развој и објавила пресуду на званичној платформи за јавне набавке.

4.3. Одузимање дозволе за рад

Према чл. 8. Директиве из 2024, државе чланице морају предвидети могућност да се правним лицима која су осуђена за еколошке злочине одузме дозвола за обављање делатности која је довела до кривичног дела. Ова мера се може односити на Еколошке дозволе (као на пример, дозволе за управљање отпадом, емисије гасова и сл.), Индустријске дозволе (дозволе за производњу, или за складиштење опасних материја и сл.),

²⁸ Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.

као и Пословне лиценце (лиценца за рад у одређеном сектору).²⁹ Циљ ове мере је да се спречи да правно лице настави са штетном делатношћу и да се појача превентивни ефекат казне.

У Италији у оквиру Еколошког законика (*Codice dell'Ambiente*), предвиђено је да се компанијама које крше еколошке прописе може одузети дозвола за рад. Постоји случај када је компанији за рециклажу отпада, након пресуде за илегално складиштење токсичних материја, одузета дозвола за рад на 3 године.

Слично је могуће и у Шпанији, где Закон о заштити животне средине предвиђа могућност суспензије или трајног одузимања дозволе, па је фарма у Андалузији, која је користила забрањене пестициде, изгубила дозволу за агроеколошку производњу.

У Немачкој у оквиру Закона о управљању отпадом (*Kreislaufwirtschaftsgesetz*), могуће је одузимање дозволе за рад у сектору управљања отпадом, што се и догодило компанији у Саксонији која је илегално извозила електронски отпад у Африку након чега је изгубила дозволу за рад и лиценцу за складиштење.

На Малти у 2024. години,³⁰ у контексту нових правила о рециклажи бродова, компанија регистрована у Малти, која је посредовала у слању бродова на нелегалне плаже у Бангладешу, била је осумњичена за кршење правила о рециклажи према Директиви 2024/1203 па је малтешка агенција за поморство покренула поступак за одузимање дозволе за посредовање у рециклажи. Као резултат овога компанија је изгубила приступ тржишту ЕУ за рециклажу бродова.

4.4. Јавна објава пресуде

Према чл. 8, ст. 2, т. (е) Директиве из 2024, државе чланице морају предвидети могућност да се, као санкција за кривична дела против животне средине, јавно објави пресуда против правног лица, или физичког лица. Објава може бити на званичним веб страницама судова или министарстава, у службеним гласницима, у медијима (новине, телевизија, интернет) или на платформама за јавне набавке или регистру компанија. Циљ ове мере је да се појача друштвена осуда, подстакне транспарентност

²⁹ Детаљније: Villari, A., Maestri, E. (2024). *New EU Directive on the protection of the environment increases offenses under criminal law*. Доступно на: <https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/derisk-newsletter/2024/new-eu-directive-on-the-protection-of-the-environment-increases-offenses-under-criminal-law>.

³⁰ Ganado Advocates, *Directive 2024/1203: Introducing Harsher Penalties for Unregulated Ship Recycling Practices*, 8 October, 2024. Доступно на: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=60f63f34-8118-4637-ba21-b79f88db816d>.

и одврате други субјекти од сличног понашања. Велики је ефекат приликом објаве пресуде као део санкција за правна лица, која укључује медијску транспарентност али и утиче на рејтинг и имиџ компаније.³¹

У Француској, Закон о заштити животне средине (*Code de l'environnement*) предвиђа могућност јавне објаве пресуде као део казне и тако се поступило, на пример, када је компанија која је илегално испуштала отпадне воде у Сену била дужна да објави пресуду на својој веб страници и у локалним новинама.

Слично је и у Немачкој, где у оквиру Кривичног права за животну средину (*Umweltstrafrecht*), суд може наложити да се пресуда објави у јавним медијима, па је то био случај фирме која је прекршила прописе о складиштењу хемикалија и морала да финансира објаву пресуде у регионалном листу.

У Шпанији, Закон о кривичним санкцијама за еколошке прекршаје дозвољава јавну објаву пресуде као додатну санкцију, па је агроиндустријска компанија у Каталонији, која је користила забрањене пестициде, морала да објави пресуду на платформи за јавне набавке.

У Белгији је 2023. године³² компанија за управљање отпадом у Валонији осуђена за илегално складиштење токсичних материја и суд је, поред новчане казне, наложио да се пресуда објави у два национална дневна листа, а да објава мора садржати следеће податке: назив компаније, опис кривичног дела, изречене санкције, као и позив другим компанијама да поштују еколошке стандарде.

5. АЛТЕРНАТИВНЕ И ДОПУНСКЕ МЕРЕ ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У СЕВЕРНОЈ МАКЕДОНИЈИ

Према доступним подацима и анализама, учешће еколошких кривичних дела у укупном броју почињених кривичних дела у Републици Северној Македонији (РСМ) износи не више од 1 %.³³ Обимност посебне

³¹ Детаљније за правна лица: Transformative Legal Experts, *Protection of the environment through criminal law Directive (EU) 2024/1203 of 11 April*, Доступно на: https://www.plmj.com/xms/files/07_Guides_e_Manuais/2024/Environmental_Crime_Directive.pdf.

³² Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.

³³ Лажетић, Г., Мујоска Трпевска, Е. (2024). Екологија и казненоправни инструменти заштите – норма и пракса Републике Северне Македоније. *Гласник Адвокајске коморе Војводине*, 96(1), 5–58.

главе Кривичног законика РСМ покажује да не постоје легислативне препреке да би се сузбијао еколошки криминалитет, али у пракси се могу пронаћи подаци само за осам кривичних дела, што је недовољно и покажује да је РСМ у групи држава које се неуспешно боре са сузбијањем еколошког криминалитета.

Општа седница Врховног суда РСМ, одржана 8. октобра 2024. године, усвојила је Начелни став о праву на здраву животну средину и загађењу ваздуха којим се утврђује да је држава, у складу са националним и меѓународним правним прописима, дужна да обезбеди здраву животну средину, а да непредузимање мера од стране надлежних јавних органа представља кршење Уставом загарантованог права на здраву животну средину. Сваки грађанин има право, као странка у управном поступку, да захтева од надлежних органа да се обавезу да донесу потребне документе, планове, стратегија и програме. Право на здраву животну средину је уставно загарантовано право и сваки грађанин има право на информације о здравој животној средини, односно о загађењу ваздуха, у складу са конвенцијским правом и домаћим законодавством. Нарочито је важно нагласити да свако може захтевати заштиту овог свог права, посебно у ситуацији када јавни органи нису предузели радње које су били дужни да предузму по закону. Овакав став је био неопходан, с обзиром да је став управних судова био да је управни акт нешто што је неки орган донео, а да се омисивност не може уврстити у оквиру управног акта, па је омисивност постала некажњива у оквиру управних поступања.

Кривични Законик РСМ, након измене у септембру 2023. године,³⁴ садржи велики број кривичних дела у оквиру двадесет и друге главе – Кривична дела против животне средине и природе, узимајући у обзир да је право на здраву животну средину подигнуто на раван елементарног људског права треће генерације.³⁵ У овој глави су инкриминисани различити облици извршења са којима се угрожава животна средина, загађују ваздух, вода за пиће, уништавају се шуме, флора и фауна, муче се животиње, а обухваћен је и промет опасних и нуклеарних материја. Постоје и нека ресторативна решења у Кривичном законик, а 2023. године уведена је могућност да у случају добровољног одустања починилац буде проглашен кривим али ослобођен казне, ако пре него што последице наступе добровољно спречи опасности од њиховог настанка или отклони последице, и прописано је, у случају када суд осуди починиоца за кривично

³⁴ Закон за измени и дополнување на Кривичниот законик, *Службен весник на РСМ*, бр. 188/2023 од 07.09.2023

³⁵ Камбовски, В. (2015). *Коментар на Кривичниот законик на Република Македонија, Втора изменето издание*. Скопје: Матица, 878.

дело против животне средине и природе да га задужи да поправи штету враћањем у првобитно стање, ако за то постоје услови. У овом смислу код кривичног дела Загађење животне средине и природе законодавац је посебно одредио да ће приликом изрицања условне осуде суд наложити починиоцу кривичног дела да у одређеном року отклони штетне последице кривичног дела или да предузме друге прописане мере заштите и унапређења животне средине.

Кад је одговорност правних лица у питању, Кривични законик прописује неке споредне казне које суд може изрећи, једну или више споредних казни када процени да је правно лице злоупотребило своју делатност и да постоји ризик од понављања дела у будућности. У споредне казне спадају: 1) забрана добијања дозволе, лиценце, концесије, овлашћења или другог права утврђеног посебним законом; 2) забрана учешћа у поступцима јавног тендера, доделе уговора о јавним набавкама и уговора о јавно-приватном партнерству; 3) забрана оснивања нових правних лица; 4) забрана коришћења субвенција и других повољних кредита или других облика јавне помоћи; 5) забрана коришћења средстава за финансирање политичких партија из државног буџета; 6) одузимање дозволе, лиценце, концесије, овлашћења или другог права утврђеног посебним законом; 7) привремена забрана обављања одређене делатности; 8) трајна забрана обављања одређене делатности и 9) престанак правног лица.

У судској пракси веома су ретки примери одузимања предмета којима је извршено кривично дело везано за животну средину. Може се поменути случај када је за продужено кривично дело, где је према физичком лицу изречена условна осуда којом је утврђена казна затвора у трајању од осам месеци са роком проверавања од једне године, као и новчана казна, али је суд одлучио да се одузме товарно моторно возило и багер који су коришћени за извршење кривичног дела.³⁶ Оваква пракса, према одредбама КЗ, требало би да буде правило, а не изузетак.

Према Закону о животној средини,³⁷ издају се различити видови еколошких дозвола и све компаније које се баве одређеним активностима у оквиру природе и животне средине морају прибавити дозволе за рад које укључују контролу и спречавање загађења. Ове дозволе се издају на основу капацитета и врсте инсталације, а могу бити дозволе типа А или типа Б.

³⁶ Пресуда, Основен суд Неготино, К.бр.120/17, 25.06.2018.

³⁷ *Службен весник на РСМ*, бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16, 99/18, 89/22, 171/22, 3/25. и 124/25.

Постоји и посебни основ за спровођење инспекцијског надзора према одредби Закона о инспекцијским надзорима животне средине.³⁸ Наиме, надзор инспекције заштите животне средине подразумева надзор над субјектима који обављају радње или активности које узрокују или имају потенцијал да изазову утицај на подручје животне средине, без обзира на то је ли субјект надзора обезбедио или није обезбедио одговарајуће документе којима се регулише обављање радњи или активности. Као субјект надзор може бити домаће или страно правно или физичко лице које, приликом обављања радње или активности, узрокује или може изазвати негативан утицај на животну средину, који је као такав утврђен прописима из области животне средине.

Велику пажњу у македонским медијима изазвао је предмет познат као „Адитив“. Овај случај се тиче истраге о злоупотреби јавних набавки и прању новца у вези са набавком адитива за угаљ за потребе АД Електропривреда – Подружница РЕК Битола и РЕК Осломеј, у чему се појединци оптужују за проневеру 6,5 милиона евра путем фиктивних тендера и прања новца. Оптужено је 31 физичко и 5 правних лица. Према тужилаштву за организовани криминалитет и корупцију, осумњичени су организовали и спроводили пререгистрацију правних лица како би заобишли поступке јавних набавки, што је омогућило одређеним компанијама да добију уговоре и стекну значајну имовинску корист. Оптужени су за злочиначко удруживање, злоупотребу поступка јавних набавки и прање новца и других прихода стечених кривичним делом. Иако се првенствено гони као корупцијски и финансијски случај, он има значајну еколошку димензију, тј. неправилна употреба или неупотреба адитива значи да емисије штетних гасова и честица нису биле смањене, што је директно утицало на квалитет ваздуха, здравље локалног становништва и нису поштовани ни еколошки стандарди Електропривреде. У оквиру овог случаја, оптужница је проширена и на актуелну председницу Државне комисије за спречавање корупције (која је током августа 2025. године поднела оставку на ову функцију), а која је оптужена за Одавање службене тајне зато што је у периоду од маја до децембра 2024. године непозваном лицу оптуженом у случају „Адитив“ ставила на располагање податке који се сматрају службеном тајном, а које су повезане са случајем „Адитив“.

³⁸ *Службен весник на РСМ*, бр. 99/2022.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Кривично право игра веома важну улогу у заштити животне средине одвраћањем од незаконитих активности, обезбеђивањем одговорности и промовисањем еколошке обнове. Директива (ЕУ) 2024/1203 представља пример прогресивног приступа управљању животном средином, интегрисању казнене и ресторативне мере ради јачања правних оквира. Како се еколошки изазови даље развијају, кривично право се мора прилагодити како би се суочило са новим претњама и ојачало посвећеност одрживости. Директива (ЕУ) 2024/1203 представља значајан корак ка интеграцији еколошке одговорности у кривичноправни систем. Обнова уништене животне средине и превенција будућих кривичних дела више нису само питање административне санкције, већ постају суштински део кривичне политике. Свака држава би требало да разматра увођење ових стандарда у своје законодавство, како би се ефикасније борила против еколошког криминала и заштитила своје природне ресурсе.

Веома је важно да законодавство уведе мере које омогућавају физичку, еколошку и функционалну обнову оштећене животне средине, што се не може постићи затвором или новчаном казном која погађа починиоца, али нема утицај на обнављање животне средине.

Међутим, упркос напретку у кривичном праву у области животне средине, остаје неколико изазова. С једне стране, механизми спровођења морају бити појачани како би се осигурало поштовање прописа, а с друге, међународна сарадња је неопходна за борбу против прекограничних еколошких кривичних дела. Веома је важно да се користе добре праксе из иностраних законодавстава како би се казнене мере могле уравнотежити са ресторативном правдом. Чињеница је да законодавство доприноси промовисању еколошке одрживости али да би се то уистину остварило потребни су ресурси, људска и институционална поткрепа законских решења. Узимајући у обзир обухват еколошког криминалитета и обим жртава овог криминалитета, неопходно је изрицање строге кривичне санкције будући да се једино тако починиоци могу одвраћати од понављања кривичних дела. Корупција и политичка моћ загађивача јесте проблем који онемогућава успешну борбу за сузбијање еколошког криминала.

Поред међудржавне сарадње, унутар државе веома је важно постојање заједничке иницијативе за заштиту животне средине између владе, еколошких организација и приватног сектора.

ЛИТЕРАТУРА

- Birnie, P., Boyle, A., Redgwell, C. (2009). *International Law and the Environment*. Oxford University Press.
- Brisman, A., South, N. (2019). Green Criminology and Environmental Crimes and Harms. *Sociology Compass*, 13(1).
- Villari, A., Maestri, E. (2024). *New EU Directive on the protection of the environment increases offenses under criminal law*. Доступно на: <https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/derisk-newsletter/2024/new-eu-directive-on-the-protection-of-the-environment-increases-offenses-under-criminal-law>.
- Westra, L. (2012). *Environmental Justice and the Rights of Unborn and Future Generations*. Routledge.
- WWF, *Member States against strong EU rules to penalize environmental crimes*, 9 December, 2022. Доступно на: <https://www.wwf.eu/?8400366/Member-States-against-strong-EU-rules-to-penalise-environmental-crimes>.
- De Lucia, V. (2017). Beyond anthropocentrism and ecocentrism: a biopolitical reading of environmental law. *Journal of Human Rights and the Environment*, 8(2), 181–202.
- De Rechtpraak, *Teler mag 4 bestrijdingsmiddelen blijven gebruiken – motivering*, July 18, 2023. Доступно на: <https://www.rechtspraak.nl/organisatie-en-contact/organisatie/gerechtshoven/gerechtshof-arnhem-leeuwarden/nieuws/teler-mag-vier-bestrijdingsmiddelen-blijven-gebruiken---motivering>.
- Дреновак-Ивановић, М., Ђорђевић, С., Важић, С. (2015). *Правни инструменти еколошке заштите – грађанској правна и кривичној правна заштита*. ОЕБС, Београд.
- European Commission, *Commission Working Document, Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law ('Environmental Crime Directive')*, Brussels, 28 October, 2020. Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0260>.
- European Union, *The EU extends the list of environmentally unfriendly behaviour that can be punished under criminal law*, 7 October, 2024. Доступно на: https://www.garrigues.com/en_GB/new/eu-extends-list-environmentally-unfriendly-behaviour-can-be-punished-under-criminal-law.
- Europol, *Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) report*, 2021.
- Illuminem, *Climate victims file criminal case against bosses of oil firm Total*, May 22, 2024. Доступно на: <https://illuminem.com/illuminemvoices/climate-victims-file-criminal-case-against-bosses-of-oil-firm-total>.
- Камбовски, В. (2015). *Коментар на Кривичниот законик на Република Македонија*, второ изменето издание. Скопје: Матица.
- Killean, R., Newton E. (2025). From ecocide to ecocentrism: Conceptualising environmental victimhood at the International Criminal Court. *International Review of Victimology*, 31(2), 238–264.
- Kotzé, L. J. (2016). *Global Environmental Constitutionalism in the Anthropocene*. Hart Publishing.

- Лажетић, Г., Мујоска Трлевска, Е. (2024). Екологија и казненоправни инструменти заштите – норма и пракса Републике Северне Македоније. *Гласник Адвокајске коморе Војводине*, 96 (1), 5–58.
- Lucas, C. (2001). The Baia Mare and Baia Borsa Accidents: Cases of Severe Transboundary Water Pollution. *Environmental Policy and Law*, 31(2), 106–111.
- Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 135–144.
- Mrčela, M. (2023). *Anti-Corruption Day: Governments must fight environmental corruption*. Доступно на: <https://www.coe.int/en/web/greco/-/anti-corruption-day-governments-must-fight-environmental-corruption>.
- Olsen Lundh, C. (2024). The Revised EU Environmental Crime Directive Changes and Challenges in EU Environmental Criminal Law with Examples from Sweden. *Eucrim*, 19(2), 164–172. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/the-revised-eu-environmental-crime-directive/>.
- PAN Europe, *Dutch judge bans spraying of pesticides on lily fields*, June 19, 2023. Доступно на: <https://www.pan-europe.info/blog/dutch-judge-bans-spraying-pesticides-lily-fields#:~:text=Clear%20understanding%20of%20EU%20pesticide,by%20EU%20and%20national%20laws>.
- PAN Europe, *Groundbreaking EU Court ruling should stop all highly toxic pesticide derogations – now*, 31 January, 2023. Доступно на: <https://www.pan-europe.info/blog/groundbreaking-eu-court-ruling-should-stop-all-highly-toxic-pesticide-derogations-%E2%80%93-now>.
- Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.
- Simmons, G., Vardy, M., Stevenson, R. (2021). Ecophilosophies Within Green Criminology, у: Simmons, G. (2021). *Introduction to Criminology*. Kwantlen Polytechnic University Pressbooks.
- Steinzor, R. (2016). How Criminal Law Can Help Save the Environment. *Faculty Scholarship*. Доступно на: https://digitalcommons.law.umaryland.edu/fac_pubs/1563.
- Transformative Legal Experts, *Protection of the environment through criminal law Directive (EU) 2024/1203 of 11 April*, Доступно на: https://www.plmj.com/xms/files/07_Guias_e_Manuais/2024/Environmental_Crime_Directive.pdf.
- Halsey, M., White, R. (1998). Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *International Journal of Forensic Mental Health*, 2(3).

Правни извори

European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law*, OJ L 328, 6 December, 2008.

European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2009/123/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements*, OJ L 280, 27 October, 2009.

Ganado Advocates, *Directive 2024/1203: Introducing Harsher Penalties for Unregulated Ship Recycling Practices*, 8 October, 2024. Доступно на: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=60f63f34-8118-4637-ba21-b79f88db816d>.

Member States of the European Union, *Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union*, OJ C 202, June 7, 2016. Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC>.

Закон за измени и дополнување на Кривичниот законик, *Службен весник на РСМ*, бр. 188/2023 од 7. 9. 2023.

Закон о животној средини, *Службен весник на РСМ*, бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16, 99/18, 89/22, 171/22, 3/25 и 124/25.

Закон о инспекциски надзор животне средине, *Службен весник на РСМ*, бр. 99/2022.

Судска пракса

Case C-176/03, European Court of Justice, Commission of the European Communities v Council of the European Union, [2005], I-7879.

Case C-440/05, European Court of Justice, Commission of the European Communities v Council of the European Union, [2007] I-0909.

Пресуда, Основен суд Неготино, К. бр. 120/17, 25. 6. 2018.

Original Scientific Article
DOI: 10.5937/gakv98-67753
UDC 343:502.14(4-672EU)

*Gordana Lažetić, Ph.D.**

Faculty of Law “Justinian I”, University “St. Cyril and Methodius”
Skopje, North Macedonia
ORCID: 0000-0002-0719-3293

*Elena Mujoska-Trpevska, Ph.D.**

Faculty of Law, University “Goce Delčev” in Štip, North Macedonia
ORCID: 0000-0003-2309-9456

ALTERNATIVE AND ACCESSORY CRIMINAL- -LAW MEASURES IMPOSED IN ADDITION TO THE PENALTY FOR THE RESTORATION OF A DESTROYED OR ENDANGERED ENVIRONMENT AS A SPECIAL STANDARD OF DIRECTIVE (EU) 2024/1203**

ABSTRACT: This paper analyzes the role of alternative and accessory criminal-law measures under Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law. The focus of this analysis is on measures that go beyond imprisonment and

* e-mail: gordana2206@gmail.com, Full Professor.

** e-mail: emujoska@manu.edu.mk , Assistant Professor.

*** The paper was received on September 8, 2025, and it was accepted for publication on December 12, 2025.

The translation of the original article into English is provided by the *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*

fines, particularly the restoration of the damaged environment, compensation for irreversible damage, exclusion from public funding, withdrawal of permits and authorizations, and publication of judgments. The paper examines the Directive's approach to natural and legal persons, presents selected comparative examples, and considers relevant solutions in North Macedonian law. It concludes that restorative and preventive measures are essential for an effective response to environmental crime because principal penalties alone cannot repair environmental damage or prevent future offenses.

Keywords: protection of the environment, environmental criminal law, alternative and supplementary measures, restorative measures, judicial protection, good practices

1. INTRODUCTION

Environmental protection has become a global challenge because human activities increasingly endanger ecosystems and biodiversity, and have a significantly negative impact on public health. While regulatory frameworks and compliance mechanisms in the civil sector play an essential role in preserving the environment, criminal law provides a powerful instrument for deterring violations of the law, establishing the criminal liability of offenders, and imposing obligations to restore what has been destroyed. The complementarity of criminal and administrative law is crucial for preventing and deterring unlawful conduct that harms the environment, but administrative penalties are insufficient.

Environmental protection is one of the fundamental objectives of the European Union, set out in Article 191 of the Treaty on the Functioning of the European Union.¹ It is very important that criminal law in the field of the environment has been established as an autonomous legal field.² Namely, EU environmental policy contributes to preserving, protecting, and improving the quality of the environment, protecting human health, using natural resources prudently and rationally, promoting measures at the international level to

¹ Member States of the European Union, Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ C 202, June 7, 2016. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC>.

² Europol, Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) report, 2021, 98; Olsen Lundh, C. (2024). The Revised EU Environmental Crime Directive Changes and Challenges in EU Environmental Criminal Law with Examples from Sweden. *Eucrim*, 19(2), 164–172. Available at: <https://eucrim.eu/articles/the-revised-eu-environmental-crime-directive/>.

address regional or global environmental problems, and, in particular, combating climate change. EU policy in the field of the environment aims at a high level of protection and is based on the precautionary principle, the principle of preventive action, the principle that environmental damage should, as a priority, be remedied at source, and the “polluter pays” principle. In light of the increasing frequency and complexity of criminal offenses against the environment, Directive (EU) 2024/1203 was adopted in response to the insufficient effectiveness of the previous instruments (2008/99/EC and 2009/123/EC).

One of the aspects indicating the need to adopt the 2024 Directive³ was the fact that the penalties under Directive 2008/99/EC were insufficient to achieve compliance with EU law concerning the protection of the environment through the availability of effective, proportionate, and dissuasive criminal sanctions. The 2024 Directive introduces new standards in the definition of criminal offenses, penalties, and measures for restoring and preventing environmental damage. Namely, penalties should be made more severe in order to strengthen their deterrent effect and to improve the effectiveness of the detection, investigation, prosecution, and adjudication of criminal offenses against the environment.

Alternative and accessory measures have a strong preventive function, since they reduce the risk of recidivism, encourage environmental responsibility, and raise awareness of the consequences of environmental crime. The EU has set the objective of reducing environmental crime ambitiously and leaves very little room for action to the legislatures of the Member States, which will have to transpose the European standards contained in this Directive before May 21, 2026. At the same time, the 2024 Directive requires Member States to adopt national strategies for combating environmental crime by 2027, including training for judges and prosecutors, public campaigns, and stronger support for whistleblowers.

The scope, prevalence, and high level of corruptive potential lead some authors to classify this form of crime as serious “white-collar crime.”⁴ Corruption exists because various forms of bribery and trading in influence involve high-ranking public officials, politicians, and members of law-enforcement authorities, but the existence and influence of corruption in the private sector,

³ European Union: Council of the European Union, Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

⁴ Steinzor, R. (2016). How Criminal Law Can Help Save the Environment. Faculty Scholarship. Available at: https://digitalcommons.law.umaryland.edu/fac_pubs/1563.

which GRECO has assessed as highly concerning, must not be overlooked.⁵ Criminal law should serve as a means of deterring environmental crime through the imposition of strict criminal sanctions and measures on those engaged in unlawful activities that endanger the environment, unlike fines imposed in administrative or civil proceedings.

2. RELEVANT ASPECTS OF DIRECTIVE 2024/1203 IN RELATION TO CRIMINAL OFFENSES

After the evaluation of the application of Directive 2008/99/EC was carried out,⁶ areas in which there is room for improvement were identified. Namely, EU environmental law, together with the harmonization of criminal law in the field of the environment, includes several aspects, but three are particularly important: expanding the scope of criminal offenses to include unlawful timber trade, unlawful abstraction of surface water, unlawful ship recycling, circumvention of the operator's obligation to carry out an environmental impact assessment (EIA), and the introduction or spread of alien species; specific types and levels of criminal sanctions, including minimum and maximum terms of imprisonment applicable to natural persons and fines applicable both to individuals and to legal persons; and improving police and judicial cooperation in criminal matters in the context of transnational environmental crime.

Directive 2024/1203 is probably one of the few EU directives adopted after a short negotiation period; namely, the negotiations lasted only two years,⁷ since it consolidated some already established aspects of protection and punishment for endangering the environment from the previous two directives concerning environmental protection.⁸ This Directive has made a significant

⁵ Mrčela, M. (2023). Anti-Corruption Day: Governments must fight environmental corruption. Available at: <https://www.coe.int/en/web/greco/-/anti-corruption-day-governments-must-fight-environmental-corruption>.

⁶ European Commission, Commission Working Document, Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law ('Environmental Crime Directive'), Brussels, 28 October, 2020. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0260>.

⁷ Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Available at: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.

⁸ European Union: European Parliament and Council of the European Union, Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on

contribution both with regard to criminal offenses in the field of environmental protection and with regard to the sanctions that national legislatures should prescribe in criminal legislation. Failure to comply with a legal duty to act may have the same negative effect on the environment and human health as active conduct; therefore, definitions of criminal offenses should cover both active conduct and omissions, where applicable.⁹

The Directive expands the number of environmental criminal offenses in the EU Member States, introduces specific types and different levels of criminal sanctions, and also contains special rules on interstate cooperation in criminal matters, since environmental crime is transnational and, to a large extent, a form of organized crime. Namely, the list of criminal offenses has been expanded from 9 to 20, including unlawful waste management, illegal logging, unlawful discharge of polluting substances, and the execution of projects without an environmental permit.

Nevertheless, there are criticisms that the EU Member States are failing to address the problems of environmental criminal offenses appropriately, since several serious criminal offenses against the environment – unlawful, unreported, and unregulated fishing and underwater noise pollution – are still not covered by the Directive.¹⁰

The diversity of the criminal offenses leads to the conclusion that the 2024 Directive adopts all three approaches: the ecocentric, anthropocentric, and biocentric approaches. By accepting a description of a criminal offense that is, in fact, Ecocide (Article 3, paragraph 3, points (a) and (b)),¹¹ the 2024 Directive adopts the biocentric approach. Namely, biocentrism is the view that all living beings have inherent value, regardless of their usefulness to humans.

the protection of the environment through criminal law, OJ L 328, 6 December, 2008, 28–37; European Union: European Parliament and Council of the European Union, Directive 2009/123/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements, OJ L 280, 27 October, 2009, 52–55.

⁹ Recital 7, European Union: Council of the European Union, Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

¹⁰ WWF, Member States against strong EU rules to penalize environmental crimes, 9 December, 2022. Available at: <https://www.wwf.eu/?8400366/Member-States-against-strong-EU-rules-to-penalise-environmental-crimes>.

¹¹ Art. 3 – Member States shall ensure that criminal offenses relating to conduct listed in paragraph 2 constitute qualified criminal offenses if such conduct causes: (a) the destruction of, or widespread and substantial damage which is either irreversible or long-lasting to, an ecosystem of considerable size or environmental value or a habitat within a protected site; or (b) widespread and substantial damage which is either irreversible or long-lasting to the quality of air, soil, or water.

Unlike anthropocentrism, biocentrism does not place humans at the center but sees them as equal living beings within the ecosystem. In this sense, nature is protected not only for the well-being of people, but also because of the right of other living beings to exist.¹²

Within the criminal offenses provided for by the 2024 Directive, there is also an ecocentric approach,¹³ which is based on the idea that humans and their activities are inseparably connected with the rest of the natural world,¹⁴ and that humans are part of nature, but are neither above nor below the rest of the natural world. This is why ecocentric philosophy is understood as relational, recognizing that humans need to use natural resources in order to survive, but also have a corresponding responsibility to use resources in a way that minimizes the impact on the environment and other species.¹⁵ This approach is reflected in the criminalization of the destruction of the habitat of a rare species, regardless of the fact that there is no economic damage.

Article 11 of the Directive harmonizes the limitation periods for the criminal offenses covered by the Directive, which, depending on the prescribed penalties, may be three, five, or ten years, and also establishes the rules for determining jurisdiction that are necessary for the proper functioning of the Directive, since a large part of the criminal offenses committed in the context of environmental protection are cross-border in nature.

3. CONTRIBUTION OF EU DIRECTIVE 2024/1203 WITH REGARD TO PRESCRIBED SANCTIONS

The Directive contribution with regard to sanctions is significant.¹⁶ This approach is also the result of decisions of the Court of Justice of the European

¹² de Lucia, V. (2017). Beyond anthropocentrism and ecocentrism: a biopolitical reading of environmental law. *Journal of Human Rights and the Environment*, 8(2), 181–202.

¹³ For more on the specific features of the ecocentric approach, see: Killeen, R., Newton E. (2025). From ecocide to ecocentrism: Conceptualising environmental victimhood at the International Criminal Court. *International Review of Victimology*, 31(2), 238–264. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/02697580241269426>.

¹⁴ Brisman, A., South, N. (2019). Green Criminology and Environmental Crimes and Harms. *Sociology Compass*, 13(1).

¹⁵ Halsey, M., White, R. (1998). Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *International Journal of Forensic Mental Health*, 2(3).

¹⁶ European Union, The EU extends the list of environmentally unfriendly behaviour that can be punished under criminal law, 7 October, 2024. Available at: https://www.garrigues.com/en_GB/new/eu-extends-list-environmentally-unfriendly-behaviour-can-be-punished-under-criminal-law.

Union, in which the Court found that the 2008 Directive did not contain the types and levels of sanctions that could be imposed in order for them to genuinely achieve their purpose and be dissuasive.¹⁷

Precisely for this reason, the fact that the 2024 Directive defines specific criminal sanctions applicable to both natural and legal persons for the commission of criminal offenses should be understood as a step forward in sanctioning. This approach is consistent with the effort to ensure punishment by effective, proportionate, and dissuasive criminal sanctions.

Nevertheless, there is criticism that the mandatory nature of these supplementary sanctions was abandoned during negotiations on the final text of the 2024 Directive, as a result of the insistence of the Member States within the Council of the EU, so these sanctions became optional and may be criminal or non-criminal in nature.¹⁸

3.1. Sanctions for Natural Persons

With regard to natural persons who commit criminal offenses, Article 5, paragraph 2 of the Directive prescribes minimum ranges of terms of imprisonment that Member States must necessarily provide for natural persons who have committed the various punishable acts provided for. The terms of imprisonment should be at least three years and may extend to a maximum term of at least 10 years if the criminal offense has caused the death of a person, primarily including criminal offenses related to pollution control, which indicates the anthropocentric orientation of the 2024 Directive. This is an orientation that exists in traditional criminal law, and, according to this approach, the biological, mental, and moral superiority of humans over all other living and non-living beings is emphasized.¹⁹ Within environmental law, this approach implies that the environment is protected as a condition for a healthy life and the economic development of human beings, and that criminal offenses are defined as harm to people, property, or the public interest.²⁰ From

¹⁷ Case C-176/03, European Court of Justice, *Commission of the European Communities v Council of the European Union*, [2005], I-7879; Case C-440/05, European Court of Justice, *Commission of the European Communities v Council of the European Union*, [2007] I-0909.

¹⁸ WWF, Member States against strong EU rules to penalize environmental crimes, 9 December, 2022. Available at: <https://www.wwf.eu/?8400366/Member-States-against-strong-EU-rules-to-penalise-environmental-crimes>.

¹⁹ Halsey, M., White, R. (1998). Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *International Journal of Forensic Mental Health*, 2(3).

²⁰ For more on the anthropocentric approach, see: Birnie, P., Boyle, A., Redgwell, C. (2009). *International Law and the Environment*. Oxford University Press; Kotzé, L. J. (2016). *Global Environmental Constitutionalism in the Anthropocene*. Hart Publishing.

this perspective, the protection of water and air is important because people need them for survival, while the preservation of animal species is important because people enjoy observing wildlife.²¹

Accessory sanctions for natural persons may be criminal or non-criminal in nature and include the obligation to restore the environment within a given period, where the damage is reversible, or to pay compensation for the damage caused to the environment, where the damage is irreversible or the offender is unable to carry out such remediation; fines; exclusion from access to public funding, including tender procedures, grants, concessions, and licenses; disqualification from holding, within a legal person, a leading position of the same type as the position used for the commission of the criminal offense; withdrawal of permits and authorizations to pursue activities that resulted in the relevant criminal offense; temporary bans on running for public office; and, where there is a public interest, following a case-by-case assessment, publication of all or part of the judicial decision relating to the criminal offense committed and the penalties or measures imposed.

3.2. Sanctions for Legal Persons

With regard to the criminal liability of legal persons, Article 6 of the Directive imposes an obligation on Member States to ensure that legal persons are held liable for the criminal offenses provided for where such offenses have been committed for the benefit of the legal person by any person who has a leading position within that legal person or by persons under their authority, where there has been a lack of supervision or control. As regards penalties imposed on legal persons, it is established that Member States must ensure that criminal or non-criminal fines, as well as accessory penalties, are imposed. The Directive provides a series of minimum thresholds for fines imposed as a result of the commission of criminal offenses, and that minimum level may be either a prescribed percentage of the total worldwide turnover of the convicted legal persons or a fixed amount of up to EUR 40 million.

Among the accessory sanctions imposed on legal persons are the obligation to restore the environment within a given period, where the damage is reversible, or to pay compensation for damage caused to the environment, where the damage is irreversible or the offender is unable to carry out such remediation; exclusion from entitlement to public benefits or aid; exclusion from access to public funding, including tender procedures, grants,

²¹ Simmons, G., Vardy, M., Stevenson, R. (2021). Ecophilosophies Within Green Criminology, in: Simmons, G. (2021). Introduction to Criminology. Kwantlen Polytechnic University Pressbooks.

concessions, and licenses; a temporary or permanent ban on carrying on business activities; withdrawal of permits and authorizations to pursue activities that resulted in the relevant criminal offense; placement under judicial supervision; judicial winding-up; closure of establishments used for the commission of the criminal offense; an obligation to establish due diligence schemes for improving compliance with environmental protection standards; and, where there is a public interest, publication of all or part of the judicial decision relating to the criminal offense committed and the penalties or measures imposed, without prejudice to rules on privacy and the protection of personal data.

4. ANALYSIS OF CERTAIN ALTERNATIVE AND ACCESSORY MEASURES

Recognizing that principal penalties (imprisonment and fines) are not effective when the environment is concerned, since principal penalties affect the offender but do not contribute to improving the environment that has been destroyed or endangered, it is very important that the Directive places strong emphasis on alternative and accessory penalties and measures. Namely, in the spirit of the Directive, both criminal and non-criminal penalties or measures may have a deterrent effect, which overcomes the view that only imprisonment or a high fine can have such an effect. Quite the contrary, in some cases, an offender is more affected by a non-penal deterrent measure of an alternative or accessory nature than by the principal criminal penalty.

As may be concluded from the cited provisions of the Directive, alternative and accessory measures differ with respect to natural and legal persons, but some are nevertheless identical:

- the obligation to restore the environment within a given period, where the damage is reversible, or to pay compensation for damage caused to the environment, where the damage is irreversible, or the offender is unable to carry out such remediation;
- exclusion from access to public funding, including tender procedures, grants, concessions, and licenses;
- withdrawal of permits and authorizations to pursue activities that resulted in the relevant criminal offense;
- where there is a public interest, publication of all or part of the judicial decision relating to the criminal offense committed and the penalties or measures imposed, without prejudice to rules on privacy and the protection of personal data.

4.1. Restoration of the Environment as an Accessory Criminal-Law Measure

The obligation to restore the environment represents a new standard in EU criminal law, since Article 7 of the Directive provides that Member States must prescribe measures that make possible: land reclamation; the cleaning of watercourses; the repopulation of endangered species; and the removal of invasive species.²²

The obligation to restore the environment within a given period may be imposed where the damage is reversible, or payment of compensation for damage caused to the environment may be imposed where the damage is irreversible, or the offender is unable to carry out such remediation.

This measure may be imposed as a supplement to a penalty, but also as an alternative to imprisonment or a fine, especially in cases where the offender is willing to cooperate and compensate for the damage. Namely, Member States are obliged to include in their national legislation measures that make possible the physical, ecological, and functional restoration of the damaged environment as a consequence of criminal offenses. These measures may supplement imprisonment or a fine, may have the status of alternative penalties in cases where the offender is willing to cooperate and compensate for the damage, and may be aimed at mandatory restitution in cases of serious environmental damage. Comparative experience shows that these measures may include various activities such as cleaning polluted watercourses, land reclamation, repopulation of endangered species, removal of invasive species, or restoration of ecosystems and natural habitats of plant or animal life.

A comparative analysis of the existence of such measures in certain EU states shows that the obligation to restore a damaged environment is already present as a non-criminal deterrent measure, for example, in Germany, the Netherlands, and Sweden.

In Germany, there are several relevant regulations concerning environmental protection: the Act on Regulatory Offenses (*Gesetz über Ordnungswidrigkeiten – OWiG*), the Environmental Damage Act (*Umweltschadengesetz – USchadG*), and the Criminal Code (*Strafgesetzbuch – StGB*), which prescribes special criminal offenses concerning water, air, and soil pollution. The Environmental Damage Act provides for a special obligation of the offender to restore the damaged environment (*Wiedergutmachungspflicht*),

²² For more, see: Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 135–144.

which, in the context of German environmental law, represents a legal obligation of the offender to restore or repair the damage caused to the environment. The perpetrator of environmental damage may be required to remove polluting substances, restore natural habitats, repopulate endangered species, or finance long-term monitoring and remediation. This obligation may be imposed in three forms: as an administrative measure by an environmental agency; as a supplement to a criminal penalty in criminal court proceedings; or as a civil-law obligation in litigation.

The justification for the existence of such measures arises from cases of environmental accidents that demonstrate the great damage that may be caused to the environment. One of the largest environmental accidents was the case of the discharge of toxic chemicals, stored by the company Sandoz, into the Rhine River near Basel, which occurred on November 1, 1986, and caused water pollution to such an extent that a red toxic plume stretching 70 kilometers was visible for weeks, while the entire fish population in the Rhine River was destroyed, as were the plant and animal life inhabiting the banks of the Rhine. The pollution affected the course of the river flowing through four states. On this occasion, criminal proceedings were initiated against the company's responsible persons, but the question of how compensation for the damage would be provided was also raised. The claims for compensation brought by Switzerland, Germany, France, and the Netherlands ended in settlements. It was precisely cases of this kind that helped develop legislation that would enable punishment.²³

In the Netherlands, a court may order environmental remediation as a conditional measure within the framework of the Environmental Management Act (*Wet Milieubeheer*). Thus, for example, an unnamed agricultural company used prohibited pesticides and was ordered to restore the soil and carry out environmental training for employees. In another case from 2023, a Dutch judge of the District Court of North Holland prohibited a grower from spraying pesticides on lily fields, as requested by local residents.²⁴ This was the first time that a judge in an EU country had prohibited pesticide spraying on a specific crop because it posed a high health risk. The case was brought before a

²³ Drenovak-Ivanović, M., Đorđević, S., Važić, S. (2015). *Pravni instrumenti ekološke zaštite – građanskopravna i krivičnopravna zaštita*. OSCE, Belgrade; Lucas, C. (2001). The Baia Mare and Baia Borsa Accidents: Cases of Severe Transboundary Water Pollution. *Environmental Policy and Law*, 31(2), 106-111; Westra, L. (2012). *Environmental Justice and the Rights of Unborn and Future Generations*. Routledge.

²⁴ PAN Europe, Dutch judge bans spraying of pesticides on lily fields, June 19, 2023. Available at: <https://www.pan-europe.info/blog/dutch-judge-bans-spraying-pesticides-lily-fields#:~:text=Clear%20understanding%20of%20EU%20pesticide,by%20EU%20and%20national%20laws>

civil court by local residents who feared that they would contract serious neurological diseases such as Parkinson's disease or ALS, since the lily grower sprayed a cocktail of pesticides every week.²⁵ The appellate court allowed the lily producer to use only four pesticides in order to finish the growing season and prevent losses.²⁶

In Sweden, courts may impose environmental restoration measures as part of a penalty (*miljöåterställande åtgärder*); thus, in a case of illegal logging, the offender is ordered to plant new trees and finance local environmental monitoring.

The case known as “Total Gabon,” involving the French subsidiary of the oil company now called TotalEnergies, also contributed to raising awareness of supplementary measures. This company was convicted in 2022 of illegally discharging wastewater into a coastal area. Non-governmental organizations and individuals affected by extreme weather events filed a criminal complaint against the company's chief executive officer and shareholders, accusing them of contributing to deaths by exploiting fossil fuels. According to some data, TotalEnergies products have resulted in emissions of more than 14 billion tons of carbon dioxide since 1971.²⁷ In addition to a fine, the court ordered three additional measures: financing the remediation of the coastal ecosystem, building a treatment plant, and publishing the judgment in national media.

4.2. Exclusion from Public Funding

Under Articles 7 and 8 of the 2024 Directive, Member States must introduce the possibility that a natural or legal person convicted of criminal offenses against the environment be excluded from access to public funds, including subsidies, grants, public procurement contracts, and financial incentives. The aim of this measure is to sanction offenders economically, but also to prevent public money from supporting activities that endanger the environment.

²⁵ PAN Europe, Groundbreaking EU Court ruling should stop all highly toxic pesticide derogations – now, 31 January, 2023. Available at: <https://www.pan-europe.info/blog/groundbreaking-eu-court-ruling-should-stop-all-highly-toxic-pesticide-derogations-%E2%80%93-now-explains-how-EU-regulation-on-the-use-of-pesticides-should-be-applied>.

²⁶ De Rechtpraak, Teler mag 4 bestrijdingsmiddelen blijven gebruiken – motivering, July 18, 2023. Available at: <https://www.rechtspraak.nl/organisatie-en-contact/organisatie/gerechtshoven/gerechtshof-arnhem-leeuwarden/nieuws/teler-mag-vier-bestrijdingsmiddelen-blijven-gebruiken---motivering>.

²⁷ Illuminem, Climate victims file criminal case against bosses of oil firm Total, May 22, 2024. Available at: <https://illuminem.com/illuminemvoices/climate-victims-file-criminal-case-against-bosses-of-oil-firm-total>.

In France, companies convicted of environmental crime may be excluded from public tenders for a period of five years. This measure was imposed in the previously mentioned “Total Gabon” case, when, after the judgment for the unlawful discharge of wastewater, the company’s access to state subsidies for energy projects was temporarily suspended.

Such a measure also exists in Germany, where the Public Procurement Act provides that legal persons that have violated environmental regulations may be excluded from public contracts. This is precisely what happened to a local construction company that unlawfully disposed of construction waste and lost the right to participate in projects financed by a German state government.

In the Netherlands, environmental violations are treated as grounds for disqualification (*Aanbestedingswet*) under the Public Procurement Act. This is precisely what happened to an agro-industrial company that lost the right to incentives for sustainable production because it had used a prohibited chemical.

In Spain,²⁸ in Andalusia, an olive-processing company was convicted of illegally discharging wastewater into the Guadalquivir River. In addition to a fine, the regional government canceled all ongoing subsidies for agro-environmental projects, excluded the company from future rural development programs, and published the judgment on the official public procurement platform.

4.3. Withdrawal of an Operating Permit

Under Article 8 of the 2024 Directive, Member States must provide for the possibility of withdrawing from legal persons convicted of environmental crimes the permit to carry out the activity that led to the criminal offense. This measure may concern environmental permits (for example, permits for waste management, gas emissions, and the like), industrial permits (permits for production, or for the storage of hazardous substances, etc.), as well as business licenses (a license to operate in a certain sector).²⁹ The aim of this measure is to prevent the legal person from continuing the harmful activity and to strengthen the preventive effect of the penalty.

²⁸ Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Available at: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.

²⁹ For more, see: Villari, A., Maestri, E. (2024). New EU Directive on the protection of the environment increases offenses under criminal law. Available at: <https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/derisk-newsletter/2024/new-eu-directive-on-the-protection-of-the-environment-increases-offenses-under-criminal-law>.

In Italy, the Environmental Code (*Codice dell'Ambiente*) provides that companies that violate environmental regulations may have their operating permit withdrawn. There is such a case in which, after a conviction for the illegal storage of toxic substances, a waste-recycling company had its operating permit withdrawn for three years.

A similar possibility exists in Spain, where the Law on Environmental Protection provides for the possibility of suspending or permanently withdrawing a permit, and a farm in Andalusia that used prohibited pesticides lost its permit for agro-environmental production.

In Germany, within the framework of the Circular Economy Act (*Kreislaufwirtschaftsgesetz*), it is possible to withdraw an operating permit in the waste-management sector, which happened to a company in Saxony that illegally exported electronic waste to Africa, after which it lost its operating permit and storage license.

In Malta, in 2024,³⁰ in the context of the new rules on ship recycling, a company registered in Malta that intermediated the sending of ships to illegal beaches in Bangladesh was suspected of violating the recycling rules under Directive 2024/1203, and the Maltese maritime agency initiated proceedings to withdraw its permit for mediation in recycling. As a result, the company lost access to the EU ship-recycling market.

4.4. Publication of the Judgment

Under Article 8, paragraph 2, point (e) of the 2024 Directive, Member States must provide for the possibility that, as a sanction for criminal offenses against the environment, a judgment against a legal or natural person be published. Publication may take place on the official websites of courts or ministries, in official gazettes, in the media (newspapers, television, or the internet), or on public procurement platforms or company registers. The aim of this measure is to strengthen social condemnation, encourage transparency, and deter other entities from similar conduct. The publication of a judgment as part of the sanctions for legal persons has a significant effect, since it includes media transparency and also affects the company's rating and image.³¹

³⁰ Ganado Advocates, Directive 2024/1203: Introducing Harsher Penalties for Unregulated Ship Recycling Practices, 8 October, 2024. Available at: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=60f63f34-8118-4637-ba21-b79f88db816d>.

³¹ For more concerning legal persons, see: Transformative Legal Experts, Protection of the environment through criminal law Directive (EU) 2024/1203 of 11 April, Available at: https://www.plmj.com/xms/files/07_Guias_e_Manuais/2024/Environmental_Crime_Directive.pdf.

In France, the Environmental Code (*Code de l'environnement*) provides for the possibility of publication of a judgment as part of the penalty, and this was done, for example, when a company that unlawfully discharged wastewater into the Seine was required to publish the judgment on its website and in local newspapers.

The situation is similar in Germany, where, within environmental criminal law (Umweltstrafrecht), a court may order that a judgment be published in public media; this occurred in the case of a company that violated regulations on the storage of chemicals and had to finance publication of the judgment in a regional newspaper.

In Spain, the Law on Criminal Sanctions for Environmental Violations allows the publication of a judgment as an additional sanction, and an agro-industrial company in Catalonia that used prohibited pesticides had to publish the judgment on a public procurement platform.

In Belgium, in 2023,³² a waste-management company in Wallonia was convicted of the unlawful storage of toxic substances and, in addition to a fine, the court ordered that the judgment be published in two national daily newspapers, and that the publication had to contain the following information: the name of the company, a description of the criminal offense, the sanctions imposed, and a call for other companies to comply with environmental standards.

5. ALTERNATIVE AND ACCESSORY MEASURES FOR THE PROTECTION OF THE ENVIRONMENT IN NORTH MACEDONIA

According to available data and analyses, the share of environmental criminal offenses in the total number of criminal offenses committed in North Macedonia (RNM) is no more than 1 %.³³ The extensive nature of the special chapter of the Criminal Code of the RNM shows that there are no legislative obstacles to suppressing environmental crime, but, in practice, data can be found for only eight criminal offenses, which is insufficient and shows that the RNM belongs to the group of states that are unsuccessful in addressing environmental crime.

³² Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Available at: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.

³³ Lažetić, G., Mujoska-Trpevska, E. (2024). Ekologija i kaznenopravni instrumenti zaštite - norma i praksa Republike Severne Makedonije. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 96(1), 5-58.

The General Session of the Supreme Court of the RNM, held on October 8, 2024, adopted a general legal position on the right to a healthy environment and air pollution, establishing that the state, in accordance with national and international legal regulations, is obliged to ensure a healthy environment and that the failure of the competent public authorities to take measures violates the constitutionally guaranteed right to a healthy environment. Every citizen has the right, as a party to administrative proceedings, to request that the competent authorities be obliged to adopt the necessary documents, plans, strategies, and programs. The right to a healthy environment is a constitutionally guaranteed right, and every citizen has the right to information about a healthy environment, that is, about air pollution, in accordance with convention law and domestic legislation. It is especially important to emphasize that anyone may seek protection of this right, particularly in a situation where public authorities have not taken actions that they were required by law to take. Such a position was necessary because the administrative courts had taken the view that an administrative act is something adopted by an authority and that an omission cannot be included within the framework of an administrative act, so omission had become unpunishable in the context of administrative action.

After the amendments of September 2023,³⁴ the Criminal Code of the RNM contains a large number of criminal offenses within Chapter Twenty-Two – Criminal Offenses Against the Environment and Nature, taking into account that the right to a healthy environment has been elevated to the level of an elementary third-generation human right.³⁵ This chapter criminalizes various forms of commission by which the environment is endangered, air and drinking water are polluted, forests, flora, and fauna are destroyed, animals are tortured, and trade in hazardous and nuclear substances is also covered. There are also certain restorative solutions in the Criminal Code. Namely, in 2023, the possibility was introduced that, in the case of voluntary abandonment, the offender may be found guilty but punishment waived if, before the consequences occur, the offender voluntarily prevents the danger of their occurrence or eliminates the consequences. It is also prescribed that, where the court convicts an offender of a criminal offense against the environment and nature, it may order the offender to repair the damage by restoring the previous condition if possible. In this sense, with regard to the criminal offense of Pollution of the Environment and Nature, the legislature specifically provided that, when imposing a suspended sentence, the court shall order the offender to eliminate the harmful consequences of the criminal offense within a speci-

³⁴ Law Amending and Supplementing the Criminal Code, Official Gazette of the RNM, No. 188/2023 of September 7, 2023.

³⁵ Kambovski, V. (2015). *Komentar na Krivičniot zakonik na Republika Makedonija*, Vtoro izmeneto izdanie. Skopje: Matica, 878.

fied period or to undertake other prescribed measures for the protection and improvement of the environment.

With regard to the liability of legal persons, the Criminal Code prescribes certain accessory penalties that the court may impose when it assesses that the legal person has abused its activity and that there is a risk of repetition of the offense in the future. Accessory penalties include: 1) prohibition on obtaining a permit, license, concession, authorization, or other right established by a special law; 2) prohibition on participation in public tender procedures, the award of public procurement contracts, and public-private partnership contracts; 3) prohibition on establishing new legal persons; 4) prohibition on using subsidies and other favorable loans or other forms of public aid; 5) prohibition on using funds for financing political parties from the state budget; 6) withdrawal of a permit, license, concession, authorization, or other right established by a special law; 7) temporary prohibition on carrying out a specific activity; 8) permanent prohibition on carrying out a specific activity; and 9) termination of the legal person.

In case law, examples of confiscation of objects used to commit an environmental criminal offense are very rare. A case may be mentioned in which, for an extended criminal offense, where a suspended sentence of imprisonment (eight months of imprisonment suspended for one year) and a fine were imposed on a natural person, the court nevertheless decided to confiscate the cargo motor vehicle and excavator used to commit the criminal offense.³⁶ According to the provisions of the Criminal Code, such practice should be the rule, not the exception.

Under the Law on the Environment,³⁷ various types of environmental permits are issued, and all companies engaged in certain activities within nature and the environment must obtain operating permits that include pollution control and prevention. These permits are issued on the basis of the capacity and type of installation, and may be type A or type B permits.

There is also a special basis for conducting inspection supervision under the provisions of the Law on Environmental Inspection Supervision.³⁸ Namely, supervision by the environmental protection inspectorate entails supervision of entities that carry out acts or activities that cause or have the potential to cause an impact in the field of the environment, regardless of whether the entity subject to supervision has or has not obtained appropriate documents regulating the performance of the acts or activities. The entity subject to supervision may

³⁶ Judgment of the Basic Court in Negotino, K. No. 120/17, June 25, 2018.

³⁷ Official Gazette of the RNM, No. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16, 99/18, 89/22, 171/22, 3/25, and 124/25.

³⁸ Official Gazette of the RNM, No. 99/2022.

be a domestic or foreign legal or natural person that, in carrying out an act or activity, causes or may cause a negative impact on the environment, as established by regulations in the field of the environment.

The case known as “Additive” attracted great attention in the Macedonian media. This case concerns an investigation into abuses in public procurement and money laundering in connection with the procurement of coal additives for the needs of AD Elektrani na Severna Makedonija - the REK Bitola and REK Oslomej branches, in which individuals are accused of embezzling EUR 6.5 million through fictitious tenders and money laundering. 31 natural persons and 5 legal persons have been charged. According to the Prosecution Office for Organized Crime and Corruption, the suspects organized and carried out the re-registration of legal persons in order to circumvent public procurement procedures, which enabled certain companies to obtain contracts and acquire significant material gain. They were charged with criminal association, abuse of public procurement procedure, and laundering of money and other proceeds obtained through a criminal offense. Although it is primarily prosecuted as a corruption and financial case, it has a significant environmental dimension, that is, the improper use or non-use of additives meant that emissions of harmful gases and particles were not reduced, which directly affected air quality and the health of the local population, and the environmental standards of the power company were not complied with either. In this case, the indictment was also expanded to include the then president of the State Commission for the Prevention of Corruption (who resigned from that office in August 2025), who was charged with Disclosure of an Official Secret because, in the period from May to December 2024, she made available to an unauthorized person charged in the “Additive” case data that are considered an official secret and that are connected with the “Additive” case.

5. CONCLUDING CONSIDERATIONS

Criminal law plays a very important role in protecting the environment by deterring unlawful activities, ensuring accountability, and promoting environmental restoration. Directive (EU) 2024/1203 is an example of a progressive approach to environmental governance, integrating punitive and restorative measures in order to strengthen legal frameworks. As environmental challenges continue to develop, criminal law must adapt in order to confront new threats and reinforce the commitment to sustainability. Directive (EU) 2024/1203 represents a significant step toward integrating environmental responsibility into the criminal-law system. Restoration of a destroyed environment and the prevention of future criminal offenses are no longer merely

matters of administrative sanctioning, but are becoming an essential part of criminal policy. Every state should consider introducing these standards into its legislation in order to fight environmental crime more effectively and protect its natural resources.

It is very important for legislation to introduce measures that allow for the physical, ecological, and functional restoration of the damaged environment, which cannot be achieved by imprisonment or a fine that affects the offender but has no impact on restoring the environment.

However, despite progress in criminal law in the field of the environment, several challenges remain. On the one hand, enforcement mechanisms must be strengthened in order to ensure compliance with regulations, and on the other hand, international cooperation is necessary to combat cross-border environmental criminal offenses. It is very important to use good practices from foreign legislation so that punitive measures can be balanced with restorative justice. The fact is that legislation contributes to promoting environmental sustainability, but, in order for this to be truly achieved, resources and human and institutional support for statutory solutions are needed. Taking into account the scope of environmental crime and the number of victims of this type of crime, the imposition of strict criminal sanctions is necessary, since this is the only way to deter offenders from repeating criminal offenses. Corruption and the political influence of polluters are a problem that undermines efforts to effectively combat environmental crime.

In addition to cooperation between states, effective environmental protection also requires a coordinated domestic initiative involving the government, environmental organizations, and the private sector.

BIBLIOGRAPHY

- Birnie, P., Boyle, A., Redgwell, C. (2009). *International Law and the Environment*. Oxford University Press.
- Brisman, A., South, N. (2019). Green Criminology and Environmental Crimes and Harms. *Sociology Compass*, 13(1).
- de Lucia, V. (2017). Beyond anthropocentrism and ecocentrism: a biopolitical reading of environmental law. *Journal of Human Rights and the Environment*, 8(2), 181-202.
- De Rechtspraak, Teler mag 4 bestrijdingsmiddelen blijven gebruiken - motivering, July 18, 2023. Available at: <https://www.rechtspraak.nl/organisatie-en-contact/organisatie/gerechtshoven/gerechtshof-arnhem-leeuwarden/nieuws/teler-mag-vier-bestrijdingsmiddelen-blijven-gebruiken---motivering>.
- Drenovak-Ivanović, M., Đorđević, S., Važić, S. (2015). *Pravni instrumenti ekološke zaštite - građanskopravna i krivičnopravna zaštita*. OSCE, Belgrade.

- European Commission, Commission Working Document, Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (“Environmental Crime Directive”), Brussels, October 28, 2020. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0260>.
- European Union, The EU extends the list of environmentally unfriendly behaviour that can be punished under criminal law, October 7, 2024. Available at: https://www.garrigues.com/en_GB/new/eu-extends-list-environmentally-unfriendly-behaviour-can-be-punished-under-criminal-law.
- Europol, Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) report, 2021.
- Halsey, M., White, R. (1998). Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *International Journal of Forensic Mental Health*, 2(3).
- Illuminem, Climate victims file criminal case against bosses of oil firm Total, May 22, 2024. Available at: <https://illuminem.com/illuminemvoices/climate-victims-file-criminal-case-against-bosses-of-oil-firm-total>.
- Kambovski, V. (2015). Komentar na Krivičniot zakonik na Republika Makedonija, Vtoro izmeneto izdanie. Skopje: Matica.
- Killean, R., Newton E. (2025). From ecocide to ecocentrism: Conceptualising environmental victimhood at the International Criminal Court. *International Review of Victimology*, 31(2), 238-264.
- Kotzé, L. J. (2016). *Global Environmental Constitutionalism in the Anthropocene*. Hart Publishing.
- Lažetić, G., Mujoska-Trpevska, E. (2024). Ekologija i kaznenopravni instrumenti zaštite - norma i praksa Republike Severne Makedonije. *Glasnik of the Bar Association of Vojvodina*, 96(1), 5-58.
- Lucas, C. (2001). The Baia Mare and Baia Borsa Accidents: Cases of Severe Trans-boundary Water Pollution. *Environmental Policy and Law*, 31(2), 106-111.
- Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 135-144.
- Mrčela, M. (2023). Anti-Corruption Day: Governments must fight environmental corruption. Available at: <https://www.coe.int/en/web/greco/-/anti-corruption-day-governments-must-fight-environmental-corruption>.
- Olsen Lundh, C. (2024). The Revised EU Environmental Crime Directive Changes and Challenges in EU Environmental Criminal Law with Examples from Sweden. *Eucrim*, 19(2), 164-172. Available at: <https://eucrim.eu/articles/the-revised-eu-environmental-crime-directive/>.
- PAN Europe, Dutch judge bans spraying of pesticides on lily fields, June 19, 2023. Available at: <https://www.pan-europe.info/blog/dutch-judge-bans-spraying-pesticides-lily-fields#:~:text=Clear%20understanding%20of%20EU%20pesticide,by%20EU%20and%20national%20laws>.

- PAN Europe, Groundbreaking EU Court ruling should stop all highly toxic pesticide derogations - now, January 31, 2023. Available at: <https://www.pan-europe.info/blog/groundbreaking-eu-court-ruling-should-stop-all-highly-toxic-pesticide-derogations-%E2%80%93-now>.
- Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158-163. Available at: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.
- Simmons, G., Vardy, M., Stevenson, R. (2021). *Ecophilosophies Within Green Criminology*, in: Simmons, G. (2021). *Introduction to Criminology*. Kwantlen Polytechnic University Pressbooks.
- Steinzor, R. (2016). *How Criminal Law Can Help Save the Environment*. Faculty Scholarship. Available at: https://digitalcommons.law.umaryland.edu/fac_pubs/1563.
- Transformative Legal Experts, Protection of the environment through criminal law Directive (EU) 2024/1203 of 11 April. Available at: https://www.plmj.com/xms/files/07_Guides_e_Manuais/2024/Environmental_Crime_Directive.pdf.
- Villari, A., Maestri, E. (2024). New EU Directive on the protection of the environment increases offenses under criminal law. Available at: <https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/derisk-newsletter/2024/new-eu-directive-on-the-protection-of-the-environment-increases-offenses-under-criminal-law>.
- Westra, L. (2012). *Environmental Justice and the Rights of Unborn and Future Generations*. Routledge.
- WWF, Member States against strong EU rules to penalize environmental crimes, December 9, 2022. Available at: <https://www.wwf.eu/?8400366/Member-States-against-strong-EU-rules-to-penalise-environmental-crimes>.

Legal Sources

- European Union: Council of the European Union, Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, OJ L 328, 6 December 2008.
- European Union: European Parliament and Council of the European Union, Directive 2009/123/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements, OJ L 280, 27 October 2009.
- Ganado Advocates, Directive 2024/1203: Introducing Harsher Penalties for Unregulated Ship Recycling Practices, October 8, 2024. Available at: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=60f63f34-8118-4637-ba21-b79f88db816d>.
- Law Amending and Supplementing the Criminal Code, Official Gazette of the RNM, No. 188/2023 of September 7, 2023.

Law on Environmental Inspection Supervision, Official Gazette of the RNM, No. 99/2022.

Law on the Environment, Official Gazette of the RNM, No. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16, 99/18, 89/22, 171/22, 3/25, and 124/25.

Member States of the European Union, Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ C 202, June 7, 2016. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC>.

Case Law

Case C-176/03, European Court of Justice, Commission of the European Communities v Council of the European Union, [2005], I-7879.

Case C-440/05, European Court of Justice, Commission of the European Communities v Council of the European Union, [2007], I-0909.

Judgment of the Basic Court in Negotino, K. No. 120/17, June 25, 2018.

О С Т А Л И П Р И Л О З И И С А О П Ш Т Е Њ А

САДРЖАЈ

Заштита животне средине у пракси Европског суда за
људска права/ **421–429**

Закључци Конференције „Директива (ЕУ) 2024/1203
о заштити животне средине путем кривичног права
и национална кривична законодавства“ / **430–431**

Приказ Конференције „Директива (ЕУ) 2024/1203
о заштити животне средине путем кривичног права
и национална кривична законодавства“ / **432–449**

Саопштење са седнице Управног одбора одржане
6. 2. 2026. године / **450–455**

Саопштење са седнице Управног одбора одржане
27. 2. 2026. године / **456–460**

Саопштење са седнице Управног одбора одржане
27. 3. 2026. године / **460–467**

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE U PRAKSI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ne sadrži posebno pravo na zdravu životnu sredinu. Ipak, izostanak takve izričite garancije ne znači da štetni uticaji na životnu sredinu i rizici koji iz njih proističu ostaju izvan domašaja konvencijske zaštite. Evropski sud za ljudska prava je, kroz višedecenijsku praksu, razvio pristup prema kojem zagađenje, opasne industrijske aktivnosti, neadekvatno upravljanje otpadom, nedostupnost informacija o rizicima, a odnedavno i klimatske promene, mogu otvoriti pitanja iz više članova Konvencije.

Čl. 8. KONVENCIJE I STEPEN OZBILJNOSTI UTICAJA ZAGAĐENJA

Samo pogoršanje stanja životne sredine nije dovoljno za primenu čl. 8. Konvencije. Potrebno je da uticaj nepo-

sredno pogađa dom, privatni ili porodični život podnosioca predstavke i da dostigne dovoljan stepen ozbiljnosti.

U predmetu *Fadeyeva v. Russia* Sud je najpre ukazao da je čl. 8. Konvencije primenjivan u različitim predmetima koji su se odnosili na pitanja životne sredine, ali da povreda neće postojati svaki put kada dođe do pogoršanja životne sredine: pravo na očuvanje prirode, kao takvo, nije uključeno među prava i slobode zajemčene Konvencijom. Prema tome, da bi se otvorilo pitanje po čl. 8, mešanje mora neposredno pogoditi dom, porodični ili privatni život podnosioca predstavke.

Štetni efekti zagađenja životne sredine moraju dostići određeni minimalni nivo da bi ušli u polje primene čl. 8. Procena tog minimuma je relativna i zavisi od svih okolnosti predmeta, kao što su intenzitet i trajanje smetnji i njihove fizičke ili psihičke posledice. Da bi pri-

tužbe koje se odnose na smetnje u životnoj sredini ušle u polje primene čl. 8, potrebno je pokazati, prvo, da je došlo do stvarnog mešanja u privatnu sferu podnosioca predstavke i, drugo, da je dostignut određeni stepen ozbiljnosti.¹

Ovaj stav je u novijoj praksi primenjen i onda kada podnosioci predstavke nisu živeli u neposrednoj blizini izvora zagađenja. U predmetu *Pavlov and Others v. Russia* Sud nije prihvatio da sama udaljenost od izvora zagađenja isključuje primenu čl. 8, ako postoje drugi pouzdani pokazatelji da su podnosioci predstavke bili izloženi nivou zagađenja koji je mogao uticati na njihov privatni život i dom.

Činjenica da se domovi podnosilaca predstavke nalaze nekoliko kilometara od velikih industrijskih postrojenja u Lipecku sama po sebi nije dovoljna da se njihova pritužba isključi iz polja primene čl. 8. Pitanje da li se zagađenje može smatrati takvim da nepovoljno utiče na prava podnosioca predstavke po čl. 8. zavisi od okolnosti predmeta i dostupnih dokaza.²

U konkretnom slučaju, Sud je odlučujući značaj pridavao dostupnim dokazima o stvarnoj i dugotrajnoj izloženosti podnosilaca predstavke zagađenju, te je ocenio da spisi predmeta potkrepljuju navode podnosilaca predstavke da nivoi zagađenja kojima su bili izloženi više od dvadeset godina u svakodnevnom životu nisu bili zanemarljivi i da su prevazilazili rizike životne sredine svojstvene životu u svakom modernom gradu.³

POZITIVNE OBAVEZE DRŽAVE U SLUČAJEVIMA INDUSTRIJSKOG ZAGAĐENJA

Kada izvor zagađenja nije u vlasništvu države, niti pod njenom neposrednom kontrolom, povreda čl. 8. Konvencije ne zasniva se na neposrednom zadiranju države u privatni život ili dom podnosioca predstavke, već na propustu države da delotvorno reguliše industrijsku aktivnost koja može dovesti do zagađenja.

U predmetu *Fadeyeva v. Russia* Sud je u tom smislu istakao da postrojenje „Severstal“ u datom periodu nije bilo u vlasništvu države, niti pod njenom kontrolom ili upravom. Zbog toga se ne može reći da je Ruska Federacija neposredno zadirala u privatni život ili dom podnositeljke predstavke. Istovremeno, Sud ističe da odgovornost države u predmetima životne sredine može nastati zbog propusta da reguliše industrijsku delatnost koja dovodi do zagađenja.⁴

U takvom okviru, pitanje povrede čl. 8. Konvencije ne svodi se samo na utvrđivanje izvora zagađivanja, već na ocenu da li je država uspostavila odnos između zaštite pojedinca i interesa zajednice koji se može smatrati prihvatljivim sa stanovišta Konvencije, jer bilo da se predmet posmatra kroz pozitivnu obavezu države da preduzme razumne i odgovarajuće mere, bilo kroz mešanje javne vlasti koje se mora opravdati, potrebno je voditi računa o pravičnoj ravnoteži između suprotstavljenih interesa pojedinca i zajednice u celini.⁵

¹ *Fadeyeva v. Russia*, (App. no. 55723/00), 9. 6. 2005. paras. 68–70.

² *Pavlov and Others v. Russia*, (App. no. 31612/09), 11. 10. 2022. paras. 64–65.

³ *Ibid.*, para. 71.

⁴ *Fadeyeva v. Russia*, (App. no. 55723/00), 9. 6. 2005. para. 89.

⁵ *Pavlov and Others v. Russia*, (App. no. 31612/09), 11. 10. 2022. para. 75.

Kod dugotrajnog zagađivanja naročit značaj ima činjenica da problem nije bio nepoznat ili privremen, već da su nadležni organi tokom dužeg perioda imali mogućnost da procene njegove posledice i preduzmu mere koje bi imale stvarni efekat.⁶

Zato se ni široko polje slobodne procene države u oblasti industrijske i ekonomske politike ne može posmatrati odvojeno od pitanja da li su preduzete mere zaista omogućile delotvorno uživanje prava iz čl. 8. Konvencije.⁷

INDUSTRIJSKO ZAGAĐIVANJE, DOZVOLE I SANACIJA

Kod opasnih industrijskih aktivnosti pozitivna obaveza države ne iscrpljuje se u apstraktnom dopuštanju ili zabranjivanju rada postrojenja, već podrazumeva postojanje pravila koja su prilagođena prirodi delatnosti i rizicima koje ona stvara, pa je Sud u predmetu *Cordella and Others v. Italy* ukazao da države imaju pre svega pozitivnu obavezu, naročito u slučaju opasne delatnosti, da uspostave propise prilagođene specifičnostima te delatnosti, naročito nivou rizika koji iz nje može proistići. Ti propisi moraju urediti izdavanje dozvola, početak rada, eksploataciju, bezbednost i nadzor nad delatnošću, kao i predvideti obavezu preduzimanja praktičnih mera kojima se obezbeđuje delotvorna zaštita građana.⁸

⁶ *Ibid.*, para. 77.

⁷ *Fadeyeva v. Russia*, (App. no. 55723/00), 9. 6. 2005. para. 134.

⁸ *Cordella and Others v. Italy*, (App. no. 54414/13 i 54264/15), 24. 1. 2019. para. 159.

Pri tome, Sud ne preuzima ulogu domaćih organa u izboru konkretnih mera koje bi trebalo preduzeti radi efikasnog smanjivanja nivoa zagađenja, ali je nesporno da je na Sudu da ispita da li su domaći organi problemu pristupili sa potrebnom pažnjom i da li su uzeli u obzir sve suprotstavljene interese.⁹

U predmetu *Cordella...* nije odlučujuće bilo samo postojanje regulatornih akata, planova i projekata sanacije, već činjenica da oni nisu doveli do stvarnog poboljšanja stanja u praksi. Uprkos pokušajima domaćih organa da saniraju pogođeno područje, uspostavljeni projekti nisu dali očekivane rezultate, dok mere predviđene još 2012. godine u okviru integrisane dozvole, radi smanjenja štetnog uticaja postrojenja na životnu sredinu, nisu bile sprovedene u praksi.¹⁰

Dugotrajnost zagađenja bila je praćena i nedovoljnom obaveštenošću stanovništva o toku sanacije, zbog čega je na Sudu bilo samo da konstatuje da stanje zagađenja životne sredine i dalje traje, da ugrožava zdravlje podnosilaca predstave i, uopštenije, celokupnog stanovništva koje živi u rizičnim područjima, kao i da je ono lišeno informacija o toku sanacije pogođenog područja.¹¹

Zbog toga se pravična ravnoteža ne ocenjuje samo prema tome da li je država formalno prepoznala problem, već prema tome da li su mere koje je predvidela i sprovodila obezbedile stvarnu i delotvornu zaštitu lica pogođenih zagađenjem. U slučaju kada država ne pruži efikasnu zaštitu prava građana na poštovanje privatnog života, pravična

⁹ *Ibid.*, para. 161.

¹⁰ *Ibid.*, paras. 167–168.

¹¹ *Ibid.*, para. 172.

ravnoteža između interesa podnosilaca predstavlja da ne trpe ozbiljne štetne uticaje životne sredine koji mogu uticati na njihovo blagostanje i privatni život i interesa društva u celini – nije bila poštovana.¹²

Sličan pristup primenjen je u predmetu *L. F. and Others v. Italy*, koji se odnosio na rad livnice u blizini stambenog područja. I u ovom predmetu Sud nije zahtevao dokazivanje neposredne uzročne veze u strogo medicinskom smislu, već je ocenu zasnovao na ukupnosti raspoloživih pokazatelja o izloženosti stanovništva zagađenju.

Snažna kombinacija indicija i pretpostavki omogućava zaključak da je izloženost zagađenju podnosiocima predstavlja koji žive u krugu od šest kilometara od postrojenja učinila podložnijim različitim oboljenjima. Osim toga, bez sumnje je nepovoljno uticala na njihov kvalitet života.¹³

Značaj ovog predmeta je i u tome što Sud teret opravdanja prebacuje na državu onda kada određena grupa stanovnika, zbog položaja svojih domova i trajne izloženosti zagađenju, faktički snosi nesrazmeran teret industrijske aktivnosti od koje koristi ima šira zajednica.¹⁴

OTPAD, DEPONIJE I POZITIVNE OBAVEZE DRŽAVE

Prikupljanje, tretman i odlaganje otpada, kao i rad deponija, mogu otvoriti pitanje pozitivnih obaveza države po čl. 8. Konvencije kada nefunkcionisanje sistema ili propusti u planiranju,

nadzoru, obezbeđenju i sanaciji neposredno utiču na dom i privatni život stanovništva.

U predmetu *Locascia and Others v. Italy* Sud je pošao od opšteg standarda prema kojem zaštita iz čl. 8. Konvencije ne obuhvata svako pogoršanje životne sredine, već samo ono koje ima dovoljno ozbiljan uticaj na privatni ili porodični život, odnosno dom podnosilaca predstavlja.¹⁵

Ovo pogoršanje životne sredine mora dostići određeni minimalni nivo da bi ušlo u polje primene čl. 8. Proce na tog minimuma je relativna i zavisi od svih okolnosti predmeta, kao što su intenzitet i trajanje smetnji i njihove fizičke ili psihičke posledice.¹⁶ Međutim, Sud ne zahteva da svaki podnosilac predstavlja precizno dokaže svaki pojedinačni uticaj zagađenja na život ili zdravlje, jer je kod ovakvih oblika izloženosti često reč o složenom skupu posledica koje se ne mogu strogo razdvojiti, te je nemoguće kvantifikovati efekte ozbiljnog industrijskog zagađenja u svakom pojedinačnom slučaju i razlikovati ih od uticaja drugih relevantnih faktora, kao što su starost, zanimanje ili način života. Isto važi i za moguće pogoršanje kvaliteta života prozrokovano zagađenjem.¹⁷

U konkretnom predmetu, značaj nije imala samo činjenica da je sistem upravljanja otpadom bio neefikasan, već to što su posledice tog nefunkcionisanja neposredno uticale na svakodnevni život građana koji su morali da više meseci žive u okruženju zagađenom otpadom ostavljenim na ulicama i otpadom

¹² *Ibid.*, paras. 173–174.

¹³ *L. F. and Others v. Italy*, (App. no. 52854/18), 6. 5. 2025. para. 124.

¹⁴ *Ibid.*, para. 158.

¹⁵ *Locascia and Others v. Italy*, (App. no. 35648/10), 19. 10. 2023. para. 120.

¹⁶ *Ibid.*, para. 121.

¹⁷ *Ibid.*, para. 122.

odloženim na privremenim skladištima hitno uspostavljenim zbog dugotrajne nedostupnosti dovoljnih postrojenja za tretman i odlaganje otpada.¹⁸

Takvo stanje Sud je posmatrao kao posledicu produžene nesposobnosti države da obezbedi funkcionisanje osnovnih komunalnih mehanizama, a ne kao izolovani slučaj, čime je država propustila da ispuni svoju pozitivnu obavezu da preduzme sve neophodne mere radi delotvorne zaštite prava podnosilaca predstavke na poštovanje doma i privatnog života.¹⁹

Poseban deo ocene odnosio se na deponiju „Lo Uttaro”, gde se odgovornost države nije zasnivala samo na postojanju zagađenja, već i na činjenici da su domaći organi godinama znali za rizik i propustili da ga otklone. Postojanje ozbiljnog zagađenja životne sredine na lokaciji deponije „Lo Uttaro” bilo je posledica približno dvadeset godina nezakonitog odlaganja otpada. Od najmanje 2001. godine vlasti su znale da deponija predstavlja ozbiljnu opasnost po životnu sredinu.²⁰

U predmetu *Addonizio and Others v. Italy* Sud je isti pristup primenio na deponiju „Sant’Arcangelo Trimonte”. Za razliku od predmeta u kojima se država poziva na tehničku složenost upravljanja otpadom, ovde je u prvom planu bila okolnost da je rizik nastao upravo iz načina na koji su javne vlasti planirale i upravljale deponijom.²¹

Pritom, za ocenu odgovornosti države nije bilo odlučno samo pitanje da li je deponija i dalje formalno radila, već da

li su posledice njenog ranijeg rada nastavile da predstavljaju rizik po životnu sredinu i zdravlje stanovništva.²² Kao i u predmetu *Locascia and Others v. Italy*, Sud nije zahtevao da podnosioci predstavke dokažu tačan stepen individualne ugroženosti života ili zdravlja, već je smatrao da je dovoljno što dokumenti u spisima pokazuju da je stanje zagađenja životne sredine i ozbiljnog bezbednosnog rizika u opštini i dalje trajalo i da je ugrožavalo njihovo zdravlje.²³

OPASAN OTPAD, čl. 2. KONVENCIJE I OBAVEZA SISTEMSKOG ODGOVORA

Kod dugotrajnog i rasprostranjenog nezakonitog odlaganja, zakopavanja i spaljivanja opasnog otpada većih razmera, čl. 2. Konvencije može biti primenljiv ako postoji dovoljno ozbiljan, stvaran, utvrdljiv i neposredan rizik po život. Zaštitna obaveza države nije isključena samo zato što ne postoji naučna izvesnost o tačnom uticaju zagađenja na zdravlje svakog pojedinačnog podnosioca predstavke.

U predmetu *Cannavacciuolo and Others v. Italy* Sud je pošao od toga da se nezakonito postupanje sa opasnim otpadom, naročito kada je potpuno izvan regulatornog okvira i traje duži vremenski period, mora posmatrati kao aktivnost koja po svojoj prirodi može ugroziti život.²⁴

Pri oceni primenljivosti čl. 2. Konvencije Sud nije zahtevao potpunu na-

¹⁸ *Ibid.*, para. 131.

¹⁹ *Ibid.*, para. 133.

²⁰ *Ibid.*, para. 141.

²¹ *Addonizio and Others v. Italy*, (App. no. 67766/11 i 482/13), 4. 6. 2026. para. 39.

²² *Ibid.*, para. 41.

²³ *Ibid.*, para. 42.

²⁴ *Cannavacciuolo and Others v. Italy*, (App. no. 51567/14 i dr.), 30. 1. 2025. para. 385.

učnu izvesnost o vezi između zagađenja i svake pojedinačne bolesti, jer bi takav pristup u predmetima složenog i dugotrajnog zagađenja mogao praktično da onemogućiti zaštitu. Dovoljno je da dostupni dokazi ukažu na osnovanu *prima facie* zabrinutost da zagađenje može imati ozbiljne zdravstvene posledice, uključujući i posledice koje mogu ugroziti život pogođenih građana, kako pojedinačno, tako i kao zajednice.²⁵

Upravo zato neizvesnost o preciznom uticaju zagađenja na zdravlje podnosilaca predstavke nije mogla biti razlog za isključenje odgovornosti države. Naprotiv, u takvim situacijama obaveza države se upravo sastoji u utvrđivanju prirode i obima rizika, a zatim preduzimanju odgovarajućih mera radi otklanjanja rizika.²⁶

Pošto se radilo o dugotrajnom obraćanju nezakonitog postupanja sa opasnim otpadom, što je zahtevalo sistemski, koordinisan i sveobuhvatan odgovor vlasti, a koji odgovor je izostao, Sud je ocenio da država nije ovom problemu pristupala sa pažnjom koju je zahtevala ozbiljnost situacije, niti da je učinila sve što se od nje moglo zahtevati radi zaštite života podnosilaca predstavke.²⁷

Sud je povredu čl. 2. Konvencije doveo u vezu sa sistemskim i dugotrajnim problemom upravljanja opasnim otpadom, a ne sa izolovanim incidentom, zbog čega je, imajući u vidu trajnu prirodu problema, veliki broj lica koja su pogođena ili mogu biti pogođena, kao i potrebu da im se obezbedi brzo i odgovarajuće pravno zadovoljenje, smatrao da je primereno primeniti proceduru pilot-presude.²⁸

KLIMATSKE PROMENE, STATUS ŽRTVE I PROCESNA LEGITIMACIJA UDRUŽENJA

U predmetima povodom klimatskih promena, Sud razlikuje status žrtve fizičkih lica od procesne legitimacije udruženja. Za fizička lica prag je posebno visok, dok udruženje može imati procesnu legitimaciju ako ispunjava uslove koji omogućavaju da delotvorno zastupa interese lica pogođenih štetnim posledicama klimatskih promena.

U predmetu *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* Sud je najpre ukazao na specifičnost klimatskih promena kao predmeta ispitivanja po Konvenciji, imajući u vidu da su jedno od najhitnijih pitanja našeg vremena, sa složenim i višestrukim štetnim uticajima po životnu sredinu i uslove život.²⁹ Za razliku od predmeta koji se odnose na određeno industrijsko postrojenje, deponiju ili drugi pojedinačni izvor zagađivanja, u klimatskim predmetima veza između štetne posledice i ponašanja države ne može se posmatrati kroz jedan neposredni izvor emisija, s obzirom da emisije potiču iz velikog broja izvora, dok šteta proizilazi iz ukupnih nivoa takvih emisija.³⁰

Upravo zbog takve prirode klimatskih promena, Sud je, dosta restriktivno, za fizička lica postavio visok prag za priznavanje statusa žrtve, kako se pojedinačna predstavka ne bi pretvorila u *actio popularis*. Zato podnosilac predstavke koji tvrdi da ima status žrtve u kontekstu štete ili rizika od štete proistekle iz navodnih propusta države u borbi protiv klimatskih promena mora

²⁵ *Ibid.*, para. 388.

²⁶ *Ibid.*, paras. 391, 395.

²⁷ *Ibid.*, paras. 396, 465.

²⁸ *Ibid.*, paras. 490, 492.

²⁹ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, (App. no. 53600/20), 9. 4. 2024. para. 410.

³⁰ *Ibid.*, para. 416.

pokazati da je lično i neposredno pogođen tim propustima. Drugim rečima, potrebno je da bude izložen posebno intenzivnim štetnim posledicama klimatskih promena i da, zbog izostanka ili neadekvatnosti razumnih mera za smanjenje štete, postoji hitna potreba za njegovom individualnom zaštitom. Istovremeno, upravo složenost klimatskih promena opravdava poseban značaj udruženja kao procesnih subjekata koji mogu objediniti i zastupati interese pogođenih lica.³¹

Zbog toga se u predmetima povodom klimatskih promena ne može automatski izjednačiti položaj pojedinca koji tvrdi da je žrtva povrede Konvencije i položaj udruženja koje nastupa kao predstavnik interesa lica pogođenih klimatskim promenama. Sud je prihvatio da udruženja, pod određenim uslovima, mogu imati procesnu legitimaciju pred Sudom. Radi priznavanja procesne legitimacije za podnošenje predstavke u skladu sa čl. 34. Konvencije zbog navodnog propusta države da preduzme odgovarajuće mere radi zaštite pojedinaca od štetnih posledica klimatskih promena po život i zdravlje, udruženje mora biti zakonito osnovano u datoj državi ili imati legitimaciju da u njoj deluje; mora pokazati da, u skladu sa svojim statutom, ima cilj zaštite ljudskih prava svojih članova ili drugih pogođenih lica u nadležnosti te države, uključujući i kolektivno delovanje radi zaštite tih prava od pretnji koje proizlaze iz klimatskih promena; i mora pokazati da se može smatrati stvarno kvalifikovanim i reprezentativnim za delovanje u ime članova ili drugih pogođenih lica koja su izložena posebnim pretnjama ili štetnim posledicama klimatskih promena

po njihov život, zdravlje ili blagostanje. Pri toj oceni Sud uzima u obzir svrhu zbog koje je udruženje osnovano, njegov neprofitni karakter, prirodu i obim aktivnosti u datoj državi, članstvo i reprezentativnost, načela i transparentnost upravljanja, kao i to da li je, u celini i u konkretnim okolnostima predmeta, priznavanje takve procesne legitimacije u interesu pravilnog vršenja pravde. Posebno je značajno to što procesna legitimacija udruženja ne zavisi od posebnog uslova da se pokaže da bi članovi ili druga pogođena lica, u čije ime je predstavka podneta, sami ispunili uslove za status žrtve koji važe za fizička lica u klimatskim predmetima.³²

Ova razlika je potvrđena u predmetu *Carême v. France*, u kojem Sud bivšem gradonačelniku opštine Grande-Synthe nije priznao status žrtve u odnosu na rizike koji, usled klimatskih promena, prete toj opštini. Predmet pokazuje da za fizičko lice nije dovoljna ranija institucionalna ili lokalna povezanost sa područjem kojem prete štetne posledice klimatskih promena, ako to lice nije lično i neposredno pogođeno navodnim propustima države. Imajući u vidu da podnosilac predstavke više nema relevantne veze sa Grande-Synthe i da trenutno ne živi u Francuskoj, Sud je zaključio da on, za potrebe bilo kog potencijalno relevantnog aspekta čl. 8, ne može tvrditi da ima status žrtve u smislu čl. 34. Konvencije u pogledu navodnih rizika povezanih sa klimatskim promenama koji prete toj opštini.³³

Takav zaključak neposredno se nadovezuje na zabranu *actio popularis* u sistemu Konvencije. Sud je naglasio da

³² *Ibid.*, paras. 498–502.

³³ *Carême v. France*, (App. no. 7189/21), 9. 4. 2024. para. 83.

³¹ *Ibid.*, paras. 487–489.

bi suprotno stanovište, s obzirom na to da gotovo svako može imati legitiman razlog da oseća određeni oblik zabrinutosti zbog budućih štetnih posledica klimatskih promena, otežalo razlikovanje nedopuštene *actio popularis* od onih situacija u kojima postoji stvarna potreba za individualnom zaštitom konkretnog podnosioca predstavke.³⁴

KLIMATSKE PROMENE I PROCESNE OBAVEZE DRŽAVE

U predmetima povodom klimatskih promena, obaveza države iz čl. 8. Konvencije obuhvata dužnost da uspostavi i primenjuje mere koje mogu obezbediti delotvornu zaštitu od ozbiljnih štetnih posledica klimatskih promena. Kada država odobrava potencijalno opasnu aktivnost, procena uticaja na životnu sredinu mora biti blagovremena, sveobuhvatna i zasnovana na najboljim dostupnim naučnim saznanjima.

U predmetu *Greenpeace Nordic and Others v. Norway* Sud je pošao od standarda razvijenog u predmetu *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, prema kojem je obaveza države po čl. 8. Konvencije da preduzme mere kako bi obezbedila delotvornu zaštitu lica u njenoj nadležnosti od ozbiljnih štetnih uticaja klimatskih promena na njihov život, zdravlje, blagostanje i kvalitet života. Iako države imaju široko polje slobodne procene u izboru sredstava za izvršavanje ovih obaveza, ta sloboda se mora sagledati u kontekstu naučnih dokaza o uticaju klimatskih promena na prava iz Konvencije i hitnosti borbe protiv njihovih štetnih posledica. Zato je Sud naglasio

da zaštita klime mora imati značajno mesto u odmeravanju svih suprotstavljenih interesa.³⁵

Poseban značaj ove odluke ogleda se u tome što je Sud standard procesne zaštite vezao za kvalitet procene uticaja na životnu sredinu pre odobravanja potencijalno opasne aktivnosti. Blagovremena i sveobuhvatna procena uticaja na životnu sredinu, sprovedena u dobroj veri i zasnovana na najboljim dostupnim naučnim saznanjima, mora biti izvršena pre odobravanja potencijalno opasne aktivnosti koja može biti štetna za pravo pojedinaca na delotvornu zaštitu od ozbiljnih štetnih posledica klimatskih promena po njihov život, zdravlje, blagostanje i kvalitet života. U kontekstu projekata proizvodnje nafte, takva procena ne može se svesti samo na neposredne lokalne posledice projekta, već mora obuhvatiti i ocenu da li je planirana aktivnost spojiva sa obavezama države, prema unutrašnjem i međunarodnom pravu, da preduzima delotvorne mere protiv štetnih posledica klimatskih promena.³⁶

U konkretnom slučaju, Sud je prihvatio da ranija faza postupka nije bila u potpunosti sveobuhvatna, ali nije utvrdio povredu čl. 8. Konvencije, jer je domaći pravni okvir, posmatran u celini, obezbeđivao dovoljne procesne garancije da klimatski aspekti projekta budu razmotreni pre donošenja konačne odluke. Pri tome je naročito imao u vidu razvijen regulatorni okvir Norveške, njene međunarodne obaveze u oblasti klimatskih promena, mogućnost sveobuhvatne procene u kasnijoj fazi

³⁴ *Ibid.*, para. 84.

³⁵ *Greenpeace Nordic and Others v. Norway*, (App. no. 34068/21), 28. 10. 2025, paras. 314–316.

³⁶ *Ibid.*, paras. 318–319.

plana razvoja i rada, kao i dostupnost pravnih sredstava za osporavanje kasnijih odluka. Predmet *Greenpeace Nordic...* zato pokazuje da se kontrola Suda u ovoj oblasti ne odnosi na celishodnost energetske politike kao takve, već na postojanje procesnih garancija koje obezbeđuju da klimatske posledice potencijalno opasnih aktivnosti budu ozbiljno i blagovremeno razmotrene.³⁷

U predmetu *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others* pitanje klimatskih promena nije dovelo do meritorne odluke jer je Sud najpre postavio granice nadležnosti država u takvim predmetima. Iako su podnosioci predstavke pokušali da odgovornost prošire na veliki broj država ugovornica, Sud je prihvatio nadležnost samo u odnosu na Portugal, kao državu njihovog prebivališta.³⁸

U odnosu na Portugal, odlučujuće je bilo pitanje da li su podnosioci predstavke pre obraćanja Sudu iskoristili unutrašnje pravne lekove. Sud je posebnu pažnju posvetio tome da portugalski pravni poredak sadrži neposredno pri-

menljive ustavne i sudske mehanizme zaštite u oblasti životne sredine. Pri tom, za Sud nije bilo od značaja to što domaći sudovi do tada nisu odlučivali baš o klimatskim promenama kao posebnom pitanju, jer je, imajući u vidu sveobuhvatan sistem pravnih lekova u nacionalnom pravnom poretku, domaća sudska praksa pokazivala da su sporovi u oblasti životne sredine postali stvarnost domaćeg pravnog sistema.³⁹

Zbog toga podnosioci predstavke nisu mogli zaobići obavezu da se najpre obrate domaćim sudovima samo na osnovu procene da bi uspeh takvog postupka bio neizvestan. Sud je naglasio da postojanje puke sumnje u izglede za uspeh određenog pravnog leka koji nije očigledno uzaludan nije valjan razlog za propust da se taj pravni put iskoristi. Time je predmet rešen na nivou načela supsidijarnosti, s obzirom da podnosioci predstavke nisu dozvolili domaćim sudovima da ispune svoju osnovnu ulogu u sistemu zaštite Konvencije time što bi ispitali navodne propuste države u oblasti klimatskih promena.⁴⁰

Vukašin Čolević, advokat
Advokatska komora Vojvodine

³⁷ *Ibid.*, paras. 330–337.

³⁸ *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others*, (App. no. 39371/20), 9. 4. 2024. para. 214.

³⁹ *Ibid.*, paras. 219, 224.

⁴⁰ *Ibid.*, paras. 225–226.

ЗАКЉУЧЦИ КОНФЕРЕНЦИЈЕ „ДИРЕКТИВА (ЕУ) 2024/1203 О ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ПУТЕМ КРИВИЧНОГ ПРАВА И НАЦИОНАЛНА КРИВИЧНА ЗАКОНОДАВСТВА“

Учесници Регионалне научно-стручне конференције одржане у Новом Саду 17–18. октобра 2025. године на тему „Директива (ЕУ) 2024/1203 о заштити животне средине путем кривичног права и национална кривична законодавства“ на основу 29 припремљених реферата и дискусује вођене по истим на крају рада Конференције усвојили су следеће

ЗАКЉУЧКЕ

1. Пуна је оправданост организације регионалних научно-стручних конференција на тему кривичноправне заштите животне средине, јер су оне у служби изналажења адекватних норми и њихове примене као предуслова жељеног степена заштите животне средине путем кривичног права као *ultima ratio* средства.

2. Јединствен је став учесника Конференције да и државе које нису чланице ЕУ треба у своје казнено законодавство да имплементирају стандарде Директиве ЕУ 2024/1203 и да на тај начин створе нормативну основу за жељени степен заштите животне средине путем казног права.

3. Учесници Конференције су става да су казненоправне норме само један од неопходних претпоставки за очекивани степен заштите животне средине путем казног права. Због овог, неопходно је обезбедити предуслове за адекватну примену норми у пракси, а једна од њих је стручна оспособљеност полицијских службеника, инспекције, јавних тужилаца и судија за поступање у кривичним стварима које се воде за кривична дела против животне средине.

4. Учесници Конференције су става да без подизања свести субјеката који примењују казненоправне норме којима се штити животна средина нема ни адекватне примене казненоправних норми и због овога је потребно предузети мере на подизању свести наведених субјеката што је и један од стандарда Директиве 2024/1203.

5. У циљу што јединственијег поступања полиције, јавних тужилаца и судија у кривичним поступцима који се воде за кривична дела против животне средине, неопходно је урадити смернице за њихово поступање у тим предметима, што је такође један од стандарда Директиве 2024/1203.

ПРИКАЗ КОНФЕРЕНЦИЈЕ „ДИРЕКТИВА (ЕУ) 2024/1203 О ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ПУТЕМ КРИВИЧНОГ ПРАВА И НАЦИОНАЛНА КРИВИЧНА ЗАКОНОДАВСТВА“

У организацији Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу, Адвокатске коморе Војводине, Правосудне академије и Института за криминолошка и социолошка истраживања из Београда 17–18. октобра 2025. године одржана је, у Новом Саду, Регионална научно-стручна Конференција на тему „Директива (ЕУ) 2024/1203 о заштити животне средине путем кривичног права и национална кривична законодавства“. Реч је о четвртој редовној годишњој Конференцији која се на тему Казненоправна заштита животне средине организује у суорганизацији четири наведена субјекта у Новом Саду.¹

На почетку рада Конференције у поздравним речима изговореним од стране представника суорганизатора посебан акценат је стављен на тему Конференције, њен значај за казнена законодавства свих осам држава чији су представници узели учешће у раду Конференције – њихове казнено-правне норме и њихову практичну примену (Србије, Мађарске, Словеније, Хрватске, Северне Македоније, БиХ, Црне Горе и Словачке). Стављање акцента на ова питања и пре почетка Конференције треба тражити у чињеници да су у свим овим државама, а и шире, незадовољавајућа искуства у кривичноправној заштити животне средине, искуства која говоре о неадекватности тужилачке и судске казнене

¹ Прва конференција одржана је на тему „Животна средина и кривичноправни инструменти заштите. Норма и пракса“, 21. октобра 2022. године. Друга, на тему „Екологија и право“, 12–13. октобра 2023. године, а трећа на тему „Кривична дела против животне средине. Норма, пракса и мере унапређења“, 14. и 15. октобра 2024. године.

политике у предметима званим еколошки криминалитет и да нова ЕУ Директива даје путоказ како и на који начин обезбедити адекватну законодавну и тужилачко-судску казнену политику у заштити животне средине која је сваким даном све угроженија. Такође, посебно је указано и на чињеницу да ће припремљени реферати за Конференцију, дискусија која ће се водити два дана трајања Конференције и закључци који буду усвојени на крају њеног рада дати одговор на кључно питање данашњег стања кривичног законодавства као *ultima ratio* средства заштите животне средине, тј. питање: Како и на који начин имплементирати стандарде нове ЕУ Директиве о кривичноправној заштити животне средине у национална казнена законодавства и како и на који начин адекватно применити тако нормирано у казненом законодавству сваке од осам држава учесница Конференције?

Посматрано с аспекта садржаја припремљених материјала за Конференцију и вођене дискусије поводом истих, шест је група питања којима су се учесници Конференције бавили – на које су водили стручно-критичку расправу на Конференцији. **Прва група питања** била је посвећена новинама које доноси нова ЕУ Директива, анализи разлога њеног доношења и анализи криминално-политичких разлога неопходности имплементације стандарда Директиве не само у казнена законодавства држава чланица ЕУ на које се Директива, формалноправно посматрано односи, већ и у казнена законодавства држава Европе које нису чланице ЕУ, а и шире.

Када је реч о новинама које доноси нова ЕУ Директива о заштити животне средине путем кривичног права, учесници Конференције су ставали да су оне бројне с тим да међу њима посебан значај имају следеће: Предвиђање нових кривичних дела против животне средине и нових – тежих облика већ постојећих кривичних дела, с тим да се директно не захтева увођење најтежег кривичног дела овог карактера – кривичног дела екоцида у национална кривична законодавства; Прописивање одвраћајућих кривичних санкција и других кривичноправних мера – пооштравање законодавне казнене политике како за физичка, тако и за правна лица као субјекте одговорности за извршена кривична дела овог карактера; Предвиђање нових кривичнопроцесних мера с циљем ефикаснијег откривања, доказивања, процесуирања и пресуђења кривичних дела против животне средине – мера за повећање ефикасности кривичних поступака; Предвиђање могућности примене посебних истражних техника откривања и доказивања кривичних дела против животне средине – техника предвиђених за кривична дела организованог криминалитета; Другачији начин регулисања одговорности правних лица као субјеката одговорности за еколошка кривична дела; Конкретизација мера подизања свести субјеката који примењују казненоправне норме којима се штити

животна средина о неопходности њихове адекватне примене; Вођење и размена статистичких података о процесуираним кривичним делима против животне средине; Конкретизација појма „Екосистем“; Прописивање посебних отежавајућих и олакшавајућих околности избора врсте и износа кривичне санкције за кривична дела против животне средине; Преиспитивање рокова застарелости покретања и вођења кривичних поступака и извршења изречених кривичних санкција за ову категорију кривичних дела; Конкретизација мера координације и сарадње субјеката који примењују казненоправне норме овог карактера (унутар државе и међу државама); Израда Националне стратегије за сузбијање казњених дела против животне средине и конкретизација кривичноправног статуса субјекта кривичних поступака овог карактера названог „Заинтересована јавност“.

Уз изнесено још су три јединствено заузета става учесника Конференције о овој групи разматраних питања. Први се тиче криминално-политичких разлога доношења нове ЕУ Директиве о заштити животне средине путем кривичног права и очекивања од њене примене. Према ставу учесника Конференције кључни криминално-политички разлог доношења нове ЕУ Директиве треба тражити у незадовољавајућој ефикасности досадашњих кривичноправних мера у заштити животне средине – њене све веће угрожености као резултат, поред осталог и неадекватности постојећих казнено-правних одредаба из ове области, неадекватности њихове примене и неопходности успостављања минималних стандарда у нормирању кривичних дела, прописивању кривичних санкција и других кривичноправних инструмената којима треба ефикасније заштитити животну средину путем кривичног права као *ultima ratio* средства што се обезбеђује доношењем нове ЕУ Директиве. Други став учесника Конференције, када је реч о овој групи анализираних питања, јесте да се кључни циљ доношења нове ЕУ Директиве, посматрано с аспекта националних казнено-правних система, може постићи потпуном имплементацијом њених стандарда у национална казнена законодавства јер се на тај начин обезбеђују нормативни и практични предуслови захтеваног степена заштите животне средине путем кривичног права као *ultima ratio* средства. Следећи заузети став стручно-критичке анализе ове групе питања тиче се криминално-политичких разлога неопходности имплементације стандарда нове ЕУ Директиве и у казнена законодавства држава које нису чланице ЕУ, а и шире. Према сасвим исправном ставу учесника Конференције три су кључна криминално-политичка разлога неопходности пуне имплементације стандарда нове ЕУ Директиве и у казнена законодавства ових држава. То су: *прво*, ствара се нормативна основа за захтевани степен заштите животне средине путем кривичног права као *ultima ratio*

средства; *групо*, испуњава се један од неизоставних услова за чланство у Европску унију земаља које то желе да постану, што је случај са свим државама чији су представници учествовали у раду Конференције а које још увек нису чланице ЕУ (Србија, Црна Гора, БиХ, Северна Македонија); *и пређе*, то је доказ жеље ових држава да своје казнено законодавство усагласе с општеприхваћеним међународним правним стандардима уопште као једног од кључних циљева њиховог функционисања.

Друга група питања која су била предмет стручно-критичке расправе учесника Конференције као и питања која су приказана у радовима припремљеним за Конференцију тиче се нових кривичних дела која предвиђа Директива и модификације већ постојећих у националном кривичном законодавству. Више је ставова учесника Конференције заузетих о овој групи питања с тим да посебну пажњу заслужују следећи:

Прво, један од кључних стандарда Директиве је предвиђање нових кривичних дела којим треба да се ефикасније штити животна средина путем кривичноправних норми. Стандард је резултат чињенице да кривична дела из Директиве 2008/99 ЕЗ и других релевантних извора ЕУ нису довољна за жељени степен заштите животне средине путем кривичног права. Због овог, а у циљу делотворније заштите животне средине као и у погледу мера за спречавање и сузбијање кривичних дела против животне средине и делотворнијег спровођења права Уније у подручју животне средине.²

„Требало би преиспитати постојећа кривична дела и предвидети додатна на основу најтежих кршења права Уније у подручју заштите животне средине.“³

Сходно овом, а у циљу имплементације овог стандарда Директиве неопходне су две интервенције у националним кривичним законима/законима у делу који се тиче кривичних дела против животне средине.⁴ Прва се тиче нормирања нових кривичних дела а друга предвиђања нових – тежих облика појединих од већ нормираних кривичних дела и другачијег начина нормирања бића појединих од већ постојећих кривичних дела. Овим интервенцијама треба да се предвиде нова кривична дела и прецизирају постојећа, тј. да се прошири круг инкриминисаних радњи и заштићених добара, ускладе појмови и структура кривичних дела, уведу квалификовани облици код већег броја кривичних дела са строжим казнама, као и одговорност за дела извршена из нехата у складу са

² Чл. 1. Директиве.

³ Т. 5. Преамбуле Директиве и чл. 3. Директиве.

⁴ Посматрано с аспекта Кривичног законика РС то је његово поглавље двадесет и четири (Кривична дела против животне средине).

стандардима Директиве. Уз ово, према ставу учесника Конференције ту је и чињеница о којој се посебно мора водити рачуна. Тиче се „квалификованих” кривичних дела (дела слична злочину против природе – екоциду): Директива уводи категорију квалификованих дела – то су дела која узрокују нарочито озбиљну, широко распрострањену или дуготрајну штету по животну средину. Ове одредбе циљају на катастрофалне последице, „упоредиве са екоцидом“, као што су масовна загађења или уништавање читавих екосистема. Државе чланице су обавезне да овакве последице третирају строже него обична еколошка кривична дела. У пракси то значи да национални казнено-правни системи морају да препознају еколошке катастрофе (неповратну или дуготрајну штету) као квалификовани облик кривичног дела. Нпр. ако незаконито загађење резултира уништењем читавог станишта или доведе до људских жртава, то треба да се перципира и гони као квалификовано кривично дело са тежим казнама.

Када је реч о првој групи интервенција према ставу учесника Конференције неопходно је нормирати следећа кривична дела: Производња и стављање у промет штетних супстанци; Противправна производња и стављање у промет живе и живиних једињења; Неовлашћена изградња објекта за који је обавезна процена утицаја на животну средину; Противправно захватање површинских и подземних вода; Оштећење и уништење станишта заштићене врсте животиња; Недозвољено уношење и изношење из Србије, производња, превоз и складиштење радиоактивног материјала и супстанце; Уношење, узгајање, поседовање и стављање у промет инвазивних страних врста; Оштећење озонског омотача; Недозвољена производња, коришћење и промет флуорованог гаса с ефектом стаклене баште; Недозвољена рециклажа бродова и Стављање у промет сировина и производа насталих уништавањем и деградацијом шума.⁵ Свако од ових – нових кривичних дела поред основног треба да има и теже квалификоване облике чији је број зависан од врсте кривичног дела. Такође, као начине њиховог извршења треба предвидети како чињење тако и нечињење, а под појмом „незаконитост радње“ предвидети и случајеве када се оно

„...спроводи на основу одобрења које је издало надлежно тело ако је такво одобрење добијено преваром или корупцијом, изнудом или присилом“

као и када је почињено из крајње непажње.⁶ Тако нпр. кривично дело Производња и стављање у промет штетних супстанци поред основног

⁵ Реч је о кривичним делима предвиђеним у т. 16, 17, 18. и 19. Преамбуле Директиве и чл. 3. Директиве.

⁶ Т. 9. и 10. Преамбуле Директиве.

треба да има и пет посебних облика као и прописане кривичне санкције за нехатно извршење неких од његових облика и прописану казну затвора у трајању од три до петнаест година за његов најтежи облик (Ако је услед основног облика дела – дела из ст. 1. наступила смрт једног или више лица). Или, кривично дело Противправна производња и стављање у промет живе и живиних једињења поред основног облика

„Ко противно прописима производи, употребљава, складишти, увози или извози живу, живина једињења, мешавину живе или производе са додатком живе и тиме изазове опасност за живот, тело или здравље људи или опасност од наступања знатне штете по квалитет ваздуха, земљишта или воде, екосистема или за животињски или биљни свет...”

треба да има и четири тежа облика са запрећеном казном затвора од једне до петнаест година (у зависности о којем тежем облику је реч) као и прописану кривичну санкцију за нехатно извршење основног облика овог кривичног дела. Односно, кривично дело Недозвољено уношење и изношење из Србије, производња, превоз и складиштење радиоактивног материјала и супстанце поред основног облика

„Ко противно прописима изнесе или унесе у Србију радиоактивни материјал или радиоактивну супстанцу или их производи, држи, користи, рукује са њима, превози, прерађује, одлаже, или складишти ако је то за последицу имало или могло да има тешко нарушавање здравља или другу тешку телесну повреду неког лица или знатну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, екосистема, животињског или биљног света“

треба да има и тежи облик („Ако је услед дела из ст. 1. овог члана наступила смрт једног или више лица...”“) са прописаном казном затвора од пет до петнаест година. Затим, код кривичног дела Оштећење и уништење заштићене врсте животиња, инкриминацијом треба обухватити све облике уништења, хватања, продаје, увоза и извоза заштићених врста, као и уништавање станишта и значајно узнемиравање заштићених врста. Даље, ту је и неопходност прописивања кривичних дела у вези са недозвољеним поступањем с опасним и радиоактивним отпадом, уносом и прометом инвазивних страних врста, оштећењем озонског омотача, недозвољеном употребом флуорованих гасова и незаконитом рециклажом бродова.

Када је реч о овом аспекту предметне проблематике треба истаћи и заузети став да се кривичним делом могу сматрати и ненамерна дела и дела која су последица „озбиљног немара“, уколико представљају повреду права ЕУ из области заштите животне средине или националног законодавства. То значи да тужиоци морају бити спремни да докажу не

само свесне поступке, већ и грубо непажљиво понашање које доводи до штете по животну средину.

Друго, када је реч о нормирању нових кривичних дела против животне средине уопште једно од актуелнијих питања о којем је вођена расправа и које је анализирано у текстовима припремљеним за Конференцију је и питање: Да ли нормирати или не и кривично дело екоцид. Расправа вођена о овом питању показала је да нормирање кривичног дела екоцид као посебног кривичног дела није потребно. Два су разлога која говоре у прилог оправданости оваког једног става учесника Конференције. Први, Директива не предвиђа кривично дело екоцид као посебно кривично дело – тј. не налаже обавезу нормирања овог кривичног дела у националном кривичном законодавству; друго, биће кривичног дела екоцид треба да буде садржано у квалификованим облицима нових кривичних дела против животне средине.⁷

Треће, у циљу потпуне имплементације стандарда Директиве, који се тиче кривичних дела против животне средине, јединствено заузети став учесника Конференције је да је и у позитивном кривичном законодавству држава чији представници учествују у раду Конференције неопходно извршити одређене интервенције. Тако нпр. посматрано с аспекта важећег текста Кривичног законика Републике Србије (КЗРС)⁸ у његовом двадесет четвртог поглављу (Кривична дела против животне средине) неопходно је на другачији начин нормирати бића код четири кривична дела. То су: прво, код кривичног дела Загађивање животне средине (чл. 260. КЗРС) поред основног облика предвидети још шест посебних облика и за исте прописати строже кривичне санкције што треба да буде у зависности о којем његовом облику је реч. Такође неопходно је на другачији начин прописати бића сваког од облика овог кривичног дела као и нормирати случајеве њиховог нехатног извршења; друго, код кривичног дела Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262. КЗРС) променити његов назив (Противправно омогућавање рада или затварања постројења у којем се обавља опасна делатност или складиште опасне супстанце), предвидети

⁷ У вези с овом инкриминацијом посебна пажња у расправи је била посвећена чињеници да, иако она није директно део Директиве, расте глобални притисак да се екоцид (озбиљна, распрострањена или дугорочна штета по животну средину) призна као међународно кривично дело и да је Међународни кривични суд већ добио предлоге да уврсти екоцид у своју надлежност. Но, иако је то посебан процес, он показује све већу очекиваност да се уништавање животне средине третира као најтежи облик криминала.

⁸ *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. и 94/2024.

његова три тежа облика и прописати строже кривичне санкције; треће, код кривичног дела из чл. 265. КЗРС (Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра) потребно је назив заменити називом „Уништавање, хватање, продаја, увоз и извоз заштићених дивљих животиња и биљака”, изменити биће основног и квалификованог облика кривичног дела и за исте прописати строже кривичне санкције; четврто, код кривичног дела из чл. 266. КЗРС (Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја) променити назив дела тако да гласи: Недозвољено уношење у Србију, прерађивање, одлагање и складиштење опасног отпада. Уз ово, потребно је усагласити биће кривичног дела са његовим називом, предвидети посебан квалификовани облик дела чија је суштина наступање смрти једног или више лица и прописати строже кривичне санкције.

Четврто, у случајевима изрицања условне осуде за кривична дела против животне средине уместо могућности треба предвидети обавезу учиниоца да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите, очувања и унапређења животне средине а у деловима Кривичних законика/закона који се тичу значења израза у законнику/закону⁹ неопходно је прецизирати израз „екосистем“.

Трећа група питања која је анализирана у материјалима припремљеним за Конференцију и о којима је вођена расправа су питања која се тичу кривичних санкција за кривична дела против животне средине – питања везана за казнену политику код ове групе кривичних дела. Два су става која произилазе из анализе припремљених материјала за Конференцију и дискусије вођене о овим питањима на Конференцији. *Прво*, један од кључних стандарда нове ЕУ Директиве је да санкције за ову категорију кривичних дела треба да буду делотворне, одвраћајуће, пропорционалне и да обезбеде да се нанесена штета санира на месту њеног настанка и да трошкове санирања штете треба да сноси извршилац кривичног дела – лице које је проузроковало штету што пре свега треба да дође до изражаја код најтежих кривичних дела и најтежих облика других кривичних дела овог карактера. Ради постизања овако постављеног стандарда а полазећи од чињенице да постојећа правила о санкцијама успостављена Директивом 2008/99 Европског парламента и већа нису била довољна да се постигне усклађеност националних казних политика с правом ЕУ у погледу заштите животне средине, такву усклађеност треба ојачати предвиђањем делотворних, пропорционалних

⁹ Посматрано с аспекта КЗРС то је његов чл. 112.

и одвраћајућих кривичних санкција, санкција које одговарају тежини кривичног дела и којима се може изразити јача друштвена осуда у односу на извршена кривична дела. С овим циљем Директива предвиђа и минималне износе максимума казни које треба прописати за кривична дела предвиђена Директивом и они се за физичка лица крећу од три до осам година што је у зависности како од врсте кривичног дела, тако и његових посебних облика.¹⁰ Друго, с обзиром на овај став а у циљу његове потпуне имплементације у национално кривично законодавство неопходно је: прво, у бићима нових кривичних дела и бићима постојећих кривичних дела – посебно њихових најтежих облика – прописати кривичне санкције у складу са овим стандардом Директиве – предвидети строже кривичне санкције; друго, посматрано с аспекта КЗРС код четири кривична дела из његове главе двадесет и четврте (Загађивање животне средине – чл. 260. КЗРС; Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину – чл. 262. КЗ РС; Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра – чл. 265. КЗ РС и Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја – чл. 266. КЗ РС) потребно је прописати кривичне санкције у складу са овим стандардом Директиве – строже кривичне санкције што посебно треба да дође до изражаја код њихових квалификованих тежих облика; Треће, изричито прописати да у случајевима изрицања условне осуде за кривична дела против животне средине уместо могућности треба предвидети обавезу учиниоца да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите, очувања и унапређења животне средине.

Уз изнесено, посматрано с аспекта ове групе анализираних питања, још су три става заузета на Конференцији. Тичу се других кривично-правних мера реакције на кривична дела против животне средине. То су: прво, Директива, сасвим оправдано, посебно инсистира на ставу да у одређеним случајевима изречена кривична санкција није делотворна – довољна за жељени степен заштите животне средине и да у националном законодавству треба предвидети могућност изрицања учиниоцу кривичног дела додатних кривичноправних мера како физичким тако и правним лицима.¹¹ Сходно овом, државе чланице треба да предузму потребне мере како би осигурале да физичком лицу као извршиоцу неког од наведених кривичних дела против животне средине могу бити изречене и друге – додатне кривичноправне мере које могу укључивати његову обавезу да

¹⁰ Чл. 5. Директиве и т. 4, 21 и 30. Преамбуле Директиве

¹¹ Т. 31, 32. и 39. Преамбуле Директиве

се: нарушена животна средина обнови у одређеном року ако је то могуће, или плати надокнада за нанесену штету ако је штета неповратна или ако извршилац није у могућности да изврши обнову; искључење из приступа јавном финансирању, укључујући поступке јавног надметања, бесповратна средства, концесије и дозволе; забрану држања, унутар правног лица, руководећег положаја који је исте врсте као онај који је употребљен за извршење кривичног дела; одузимање дозвола и одобрења за бављење делатностима које су довеле до предметног кривичног дела; привремена забрана кандидовања за јавне дужности; ако постоји јавни интерес, након оцене случаја, објављивање целокупне судске одлуке или њеног дела који се односи на извршено кривично дело и изречене санкције или мере. Друго, имплементација овог стандарда Директиве у национално кривично законодавство захтева: прво, да један од елемената бића најтежих кривичних дела против животне средине или њихових најтежих облика треба да буде и наметање једне или више од наведених мера што треба да буде у зависности од врсте кривичног дела односно његовог облика;¹² друго, код постојећих кривичних дела против животне предвидети могућност налагања наведених обавеза не само у случају изрицања условне осуде већ и у случају изрицања и других кривичних санкција и решења кривичне ствари применом алтернативних начина. Нпр. применом института условног одлагања кривичног гоњења; треће, у случајевима изрицања условне осуде за кривична дела против животне средине уместо могућности треба предвидети обавезу учиниоца да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите, очувања и унапређења животне средине.

Четврта група питања, којој је посвећена посебна пажња како у материјалима припремљеним за Конференцију тако и у дискусији вођеној на Конференцији јесу питања која се тичу одговорности правних лица за извршена кривична дела ове категорије. Неколико је ставова заузетих након спроведене стручно-критичке анализе ове групе питања. Међу њима посебну пажњу заслужују следећи: прво, један од не само посебних већ и кључних стандарда Директиве тиче се одговорности правних лица за извршено кривично дело / извршена кривична дела против животне средине. Кључни криминално-политички разлог поклањања тако високог степена пажње одговорности правних лица за извршено кривично дело / извршена кривична дела против животне средине лежи у чињеници да су управо правна лица највећи загађивачи животне средине. Уз ово, ту је и чињеница да одговорност правних лица за извршена кривична дела

¹² Случај нпр. са кривичним делом противправна производња и стављање у промет живе и живиних једињења из чл. 3, ст. 2, т. д Директиве.

против животне средине није у складу са стварним стањем на терену и да кривичне санкције изречене правним лицима немају генерално превентивно дејство и сл.,¹³ друго, три су кључна стандарда које садржи Директива о питању одговорности правних лица за извршено кривично дело / извршена кривична дела против животне средине. Први се тиче појма правног лица као субјекта одговорности за ову категорију извршених кривичних дела, искључења и ограничења одговорности правног лица и врсте кривичних дела за која одговарају правна лица. Други се тиче истовремене одговорности правног и физичког лица за извршено кривично дело / за извршена кривична дела ове категорије, а трећи санкција за правна лица. Појединачно посматрано њихова суштина се огледа у следећем: прво, једно од питања које је изричито решено Директивом када је реч о одговорности правних лица за извршено кривично дело / извршена кривична дела против животне средине је питање искључења и ограничења одговорности правног лица за извршено кривично дело / извршена кривична дела против животне средине. Према истој

„Правно лице значи сваки правни субјекат који има статус на основу применљивог националног права, осим државних и јавних тела која извршавају функције државне власти и јавних међународних организација.“¹⁴

и исти као такав треба имплементирати у национална казнена законодавства,¹⁵ друго, према Директиви

„Државе чланице обезбеђују да се правна лица сматрају одговорним за кривична дела предвиђена Директивом ако је таква кривична дела у корист тих правних лица извршило лице које има руководећи положај у дотичном правном лицу, било да је деловало самостално или као члан тела тог правног лица, на основу: овлашћења за заступање правног лица или овлашћења за доношење одлуке у име правног лица.“

Такође ту је и

„Обавеза државе да осигура да се правно лице може сматрати одговорним и ако се спровођењем надзора или контроле од стране лица

¹³ Као доказ оправданости оваквог једног става учесници конференције су се позвали и на резултате спроведеног истраживања који су приказани у студији „Кривична дела против животне средине и казнена политика. Норма, пракса и мере унапређења“, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу –Програм Уједињених нација за развој (УНДП) у Србији, Београд, 2024, 249–253.

¹⁴ Т. 12. Преамбуле Директиве и чл. 2, ст. 2, т. а Директиве.

¹⁵ Посматрано с аспекта Републике Србије то је Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Службени гласник РС*, бр. 97/2008.

која поступају у име правног лица омогућило извршење кривичног дела у корист правног лица.”¹⁶

Треће, чл. 3. Директиве предвиђа кривичну одговорност физичких и правних лица за извршена кривична дела против животне средине предвиђена не само у Директиви и у националним кривичним законима/законикима већ и у другим актима ЕУ и националном кривичном законодавству уопште, тј. и у споредном кривичном законодавству.¹⁷ Четврто, један од следећих стандарда Директиве о питању одговорности правних лица за извршено кривично дело / извршена кривична дела против животне средине тиче се кривичних санкција и других кривичноправних мера које се изричу правном лицу у оваквим процесним ситуацијама. Кључно обележје овог стандарда садржано је у обавези државе да обезбеди да се правно лице које се утврди одговорним казни санкцијама и другим кривичноправним мерама које су делотворне, пропорционалне и одвраћајуће. У циљу практичне реализације оваквог једног стандарда Директива предвиђа не само врсту и износ кривичне санкције већ и врсте, садржај и трајање других кривичноправних мера које могу бити изречене правном лицу због извршења ове категорије кривичних дела.¹⁸ Тако нпр. Директива у свом чл. 7, ст. 2, поред осталог, предвиђа да

„Државе чланице предузимају потребне мере како би осигурале да се правном лицу које се сматра одговорним могу поред казне изрећи и друге мере као што су: обавеза да се: животна средина обнови у одређеном року ако је штета обновљива или плати накнада за штету нанесену животној средини ако је штета неповратна или ако извршилац није у могућности да спроведе такву обнову; укидање права на јавне накнаде или помоћ; искључење из приступа јавном финансирању, укључујући поступке јавног надметања, бесповратна средства, концесије и дозволе; привремена или трајна забрана обављања пословне делатности; одузимање дозвола и одобрења за обављање делатности које су довеле до релевантног кривичног дела; одређивање судског надзора; судски налог за ликвидацију; затварање објеката који су употребљени за извршење кривичног дела; обавеза успоставе програма дужне пажње за побољшање усклађености са стандардима заштите средине; ако постоји јавни

¹⁶ Чл. 6, ст. 1. и 2. Директиве.

¹⁷ У вези с овим обележјем Директиве учесници Конференције су посебну пажњу скренули на чињеницу бланкетног карактера највећег броја кривичних дела против животне средине будући да то захтева поседовање додатних знања код субјеката откривања, процесуирања и суђења ове категорије кривичних дела, а што према ставу учесника може да се постигне обезбеђењем додатне специјализације субјеката који примењују ову категорију казненоправних норми.

¹⁸ Чл. 7. Директиве.

интерес, објављивање целокупне судске одлуке, или њеног дела, која се односи на извршено кривично дело и изречене санкције или мере, не доводећи у питање правила о приватности и заштити личних података“.

Или у ст. 3. овог члана прописано је да

„Државе чланице подузимају потребне мере како би осигурале да су, барем за правна лица која се сматрају одговорним, биле изречене новчане казне чији је износ размеран тежини поступања те појединачним, финансијским и другим околностима дотичног правног лица а новчана казна може бити изречена и у износу који одговара 24.000.000 €.“

На крају у вези с овим субјектом одговорности ту је и чињеница да Директива у складу с европским трендом укидања некажњивости корпорација прописује да правна лица могу бити кривично одговорна за дела извршена у њихову корист и санкционисана као што је претходно наведено. Важно је нагласити да то не искључује одговорност појединаца – директора, руководилаца или запослених који су учествовали и који такође могу бити кривично гоњени лично. Тужиоци треба да имају у виду да и пропусти у корпоративном надзору могу бити основ за кривичну одговорности. Нпр. уколико директор није предузео мере да спречи незаконито одлагање отпада, то може бити квалификовано као помагање или груби немар. Подстицање, помагање, саучесништво и покушаји извршења су такође изричито обухваћени као кажњива понашања. Овакав приступ, по ставу учесника, отклања постојеће правне празнине и истиче значај и организационе и личне одговорности у борби против еколошког криминала.

Посебна, **пета група питања** анализираних како на Конференцији, тако и у материјалима припремљеним за Конференцију била је посвећена примени посебних истражних техника и других кривично-процесних института и у кривичним поступцима који се воде за кривична дела против животне средине. Међу ставовима заузетим о овој групи питања посебну пажњу заслужује онај који се тиче могућности примене посебних истражних техника и у кривичним поступцима који се воде за кривична дела против животне средине. Основ за анализу овог питања садржан је и у ставу Директиве да државе треба да предузму мере да се предвиди могућност да се посебне истражне технике намењене откривању, доказивању, процесуирању и пресуђењу кривичних дела организованог криминалитета и других тешких кривичних дела могу применити и код најтежих кривичних дела против животне средине.¹⁹ Два су кључна разлога која према ставу учесника Конференције налажу не само оправданост већ

¹⁹ Т. 53. Преамбуле Директиве и чл. 13. Директиве.

и неопходност предвиђања могућности примене посебних истражних техника и у овим поступцима. Први, поједина кривична дела овог карактера спадају у категорију изузетно тешких кривичних дела, односно у категорију кривичних дела чије је откривање, као и код кривичних дела организованог криминалитета, по правилу изузетно отежано ако не и немогуће без предвиђања могућности примене посебних доказних радњи; друго, један од стандарда Директиве ЕУ 2024/1203 је и обавеза држава да у свом кривичном законодавству предвиде и инструменте за жељени степен ефикасности откривања, доказивања и процесуирања кривичних дела којима се штити животна средина а што се постиже и озакоњењем предложеног.²⁰ Односно ту је и изричит став Директиве да ефикаснија борба против еколошког криминала обавезује државе чланице да надлежним органима обезбеде одговарајућа овлашћења и алате за спровођење закона у контексту чега се посебно апострофира и на посебним истражним техникама (сличним оним које се користе у борби против организованог криминала) – као што су електронски надзор, прикривене операције, финансијске истраге и слично, кад год је то применљиво. Уз ово, ту је и замрзавање и одузимање имовине, како би се спречило да учиниоци остваре финансијску корист од еколошких кривичних дела.

Уз предње приказане ту је и **шеста група питања** о којима се водила расправа како на Конференцији, тако и у материјалима припремљеним за Конференцију. Тиче се инструмената практичне реализације стандарда Директиве након њихове имплементације у национална казнена законодавства. Полазни основ расправе на ову групу питања била је чињеница да казнено законодавство као нормативна основа заштите животне средине само по себи није довољно за постизање потребног степена заштите животне средине путем кривичноправних норми. Неопходна је и његова адекватна примена. Према ставу учесника Конференције више је инструмената обезбеђења адекватне примене имплементираних стандарда Директиве у националном кривичном законодавству посматрано уопште, а тиме и у кривичном законодавству држава чији учесници учествују у раду Конференције. Међу њима посебну тежину имају три. То су: Специјализација субјеката задужених за примену ове категорије

²⁰ У расправи о овом питању учесници конференције позвали су се и на т. IV закључака Регионалне научно-стручне конференције одржане на тему „Правне норме и адекватност заштите животне средине“ у Новом Саду 14–15. октобра 2024. године. Према истој: „У циљу ефикаснијег откривања и доказивања кривичних дела којима се штити животна средина (посебно њихових најтежих облика) неопходно је органима њиховог откривања, доказивања и процесуирања омогућити коришћење адекватних истражних алата — аналогно истражним радњама код кривичних дела организованог криминалитета.“

кривичноправних норми (субјеката откривања, доказивања, процесуирања и пресуђења кривичних дела против животне средине²¹); Подизање свести о нужности адекватне кривичноправне заштите животне средине и Међусобна координација и сарадња субјеката откривања, доказивања, процесуирања и пресуђења кривичних дела против животне средине. Уз ово, учесници Конференције су указали и на њихово виђење начина обезбеђења ових предуслова. Нпр. путем израде Смерница за поступање јавних тужилаца и судија у предметима кривичних дела против животне средине и доношења Националне стратегије за сузбијање кривичних дела против животне средине.

Када је реч о наведеним и другим питањима поводом којих је вођена расправа на Конференцији као и садржини радова припремљених за Конференцију, ту је још једно њихово посебно вредно обележје. Тиче се начина њихове анализе. Иоле озбиљнија анализа ова два аспекта предметне проблематике показује да им изнесена теоретска гледишта, свестраност разматрања, критичка анализа обезбеђују научни и стручни ниво који их чини и актуелним и оригиналним. Теоретске експликације и проширена стручно-критичка анализа највећег броја од разматраних питања од користи су не само за кривично право држава чији су представници учествовали у раду Конференције, већ и уопште. Тумачења начина нормирања и сврхе кривичноправних норми као инструмената оваквог начина заштите животне средине су аналитичка и свеобухватна, услед чега је њихов садржај и смисао разумљив, а критички тон аргументације највећег броја анализираних питања указује на неопходност њиховог даљег проучавања, и то не само у теорији већ и у њиховој нормативној разради. Теоретска објашњења највећег броја анализираних питања чине их актуелном литературом како за даља доктринарна проучавања, тако и за правилну примену законских прописа у правосудној пракси о предметним питањима а предлози *de lege ferenda* осмишљени и децидни, могу помоћи законодавцима у предстојећим интервенцијама о овим питањима, без обзира на то о којем конкретном законодавству је реч и бити компас за успостављање нужног еквилибријума између циља прописивања, изрицања и примене и обезбеђења оптималних гаранција заштите животне средине путем кривичноправних норми. Расправа која је вођена на Конференцији, припремљени радови за Конференцију и усвојени закључци представљају путоказ пожељног начина нормирања и практичне примене правних норми као инструмената жељеног степена заштите животне средине у складу са стандардима нове ЕУ Директиве.

²¹ Реч је о специјализацији полицијских службеника, инспекције, јавних тужилаца и судија који поступају у предметима еколошког криминалитета.

На крају рада Конференције усвојени су закључци у којима су учесници изразили своје ставове о анализираним питањима. Пет је кључних обележја усвојених закључака. Прво, актуелност усвојених закључака је, поред осталог, и доказ пуне оправданости организације регионалних научно-стручних Конференција на тему казненоправна заштита животне средине, јер су оне у функцији изналажења адекватних казнено-правних норми и њихове адекватне примене као кључних предуслова жељеног степена заштите животне средине путем кривичног права као *ultima ratio* средства; друго, и поред тога што се нова ЕУ Директива о заштити животне средине путем кривичног права, формалноправно посматрано, односи само на државе чланице ЕУ, бројни су криминално-политички разлози који указују не само на оправданост већ и на неопходност имплементације њених стандарда у казнено законодавство и других европских и не само европских држава, јер се на тај начин ствара нормативна основа за жељени степен заштите животне средине путем казненог права као *ultima ratio* средства; треће, јединствен је став учесника Конференције да су казнено-правне норме само један од неопходних предуслова за очекивани степен заштите животне средине путем казненог права и да је с обзиром на ово неопходно обезбедити и предуслове за адекватну примену норми у пракси, а једна од њих је стручна оспособљеност полицијских службеника, инспекције, јавних тужилаца и судија за поступање у кривичним стварима које се воде за кривична дела против животне средине; четврто, без подизања свести субјеката који примењују казнено-правне норме којима се штити животна средина нема ни њихове адекватне примене и због тога је потребно предузети мере на подизању свести наведених субјеката што је и један од стандарда нове ЕУ Директиве; пето, полазећи од чињенице нејединственог поступања полиције, јавних тужилаца и судија у кривичним поступцима који се воде за кривична дела против животне средине, став је учесника Конференције да је неопходно урадити смернице за њихово поступање у тим предметима, што је такође један од стандарда Директиве ЕУ2024/1203.

Када је реч о изнесеним закључцима Конференције још су две чињенице које саме по себи говоре не само о актуелности анализираних проблематике и њеној универзалности, већ и о јединственом начину превазилажења присутних проблема на пољу званом кривичноправна заштита животне средине, без обзира о којој држави је реч. Прва је да су закључци једногласно усвојени, што је доказ става да су у свим државама чији су представници учествовали у раду Конференције присутни идентични проблеми о питању садашњег стања њиховог казненог законодавства као *ultima ratio* средства и да су јединствени начини њиховог превазилажења. Медицински речено болује се од исте болести и лек

је јединствен за њено лечење, без обзира о којој држави је реч; друго, непосредно након одржавања предметне Конференције у организацији програма Уједињених нација за развој (UNDP) у Србији је одржана Радионица „Есо crime“²² на којој су учествовали представници Јединице за сузбијање еколошког криминалитета МУП Србије. Инспекције које раде на сузбијању еколошког криминалитета, судије и јавни тужиоци који поступају у предметима еколошког криминалитета и научни радници који се баве овом проблематиком и њени закључци су безмало подударни са закључцима усвојеним на Конференцији коју приказујемо. Коментар овој чињеници није потребан. Сам за себе говори сасвим довољно.

С обзиром на наведено треба упутити честитке организаторима на организацији Конференције. Одржана Конференција је још један у низу доказа да њени организатори (Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Адвокатска комора Војводине, Правосудна академија и Институт за криминолошка и социолошка истраживања) и ове као и три претходне године показују не само своју вољу и жељу да и на овај начин дају свој допринос жељеном степену заштите животне средине путем казнено-правних и не само казнено-правних већ и правних норми уопште, већ и да настављају да пружају могућност широј стручној јавности Србије, и седам других држава чији су представници учествовали у раду Конференције, да сагледају како неопходност тако и сву сложеност казнено-правних инструмената заштите животне средине (њихов нормативни и практични аспект) и да их додатно подстакну да и лично у свом раду, у оквирима својих могућности, дају директан или индиректан допринос заштити ове универзалне цивилизацијске вредности која је, нажалост, сваким даном све угроженија поред осталог „захваљујући” и чињеници како неадекватности постојећих казнено-правних норми овог карактера, тако и неадекватности њихове примене. Радови припремљени за Конференцију и усвојени закључци на крају рада Конференције јасно указују на пут и начин како имплементирати стандарде нове ЕУ Директиве о заштити животне средине путем кривичног права и како тако имплементирано применити и на тај начин створити нормативне и практичне предуслове за жељени степен заштите животне средине путем казнено-правних норми. Не мали број предлога *de lege ferenda* датих како у радовима припремљеним за Конференцију, у дискусији виђеној на Конференцији, радовима објављеним у часопису *Гласник Адвокајске коморе Војводине* и у закључцима усвојеним на крају рада Конференције, дају и путоказ законописцима осам држава чији су представници учествовали

²² Конференција је одржана у Вршцу 28. и 29. октобра 2025. године.

у раду Конференције, а и шире, како нормирати не мали број отворених питања која се тичу кривичноправних инструмената заштите животне средине у складу са стандардима садржаним у новој ЕУ Директиви о заштити животне средине путем кривичног права, а практичарима како применити тако нормирано. С обзиром на све ово чине се оправданим очекивања не само аутора приказа већ и свих учесника Конференције којој је посвећен приказ, да ћемо у блиској будућности за свој резултат имати не само адекватније казнено-правне норме из ове области, већ и жељени степен адекватности примене тако нормираног не само у Републици Србији већ и шире (у државама чији су представници учествовали у раду Конференције) а што је био и кључни циљ организације и ове као и претходне три одржане Конференције на ову тему у Новом Саду.

На самом крају приказа, али не и мање важно, треба поздравити и одлуку како главног и одговорног уредника тако и Уређивачког одбора тако еминентног часописа какав је *Гласник Адвокатске коморе Војводине* да објави текст приказа Конференције, одређени број реферата припремљених за Конференцију и њене закључке. Ово посебно с обзиром на чињеницу да право на живот у здравој животној средини није само право свију нас, већ и наша обавеза коју и овај тако угледни часопис испуњава. Ово посебно с обзиром на чињеницу да приказани и објављени радови и усвојени закључци Конференције представљају путоказ како ту обавезу испунити. Више сам него сигуран да ће стручна јавност Србије, а и шире, у времену које је пред нама моћи да каже да заслуга за жељени степен заштите животне средине путем казнено-правних норми у Републици Србији припада не само организаторима Конференције и свим њеним учесницима, већ и Адвокатској комори Војводине у чијем се часопису објављује овај приказ и неки од реферата припремљених за Конференцију као и закључци Конференције.

У Београду,
децембра месеца 2025. године

Проф. др Сјанко Бејалиновић

SAOPŠTENJE SA SEDNICE UPRAVNOG ODBORA održane 6. 2. 2026. godine

1. BOGDANOVIĆ ALEKSANDAR, diplomirani pravnik, rođen 31. 3. 1994. godine, UPISUJE SE 18. 2. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Kikindi, Braće Bogaroški 3.

2. ROSIĆ MARKO, diplomirani pravnik, rođen 24. 6. 1996. godine, UPISUJE SE 18. 2. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Subotici, Dimitrija Tucovića 14A.

3. LUTOVAC MILOŠ, diplomirani pravnik, rođen 10. 8. 1996. godine, UPISUJE SE 18. 2. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Grčkoškolska 1.

4. NEDELJKOVIĆ NEMANJA, diplomirani pravnik, rođen 2. 9. 1993. godine UPISUJE SE 18. 2. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Grčkoškolska 1.

– BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika NEDELJKOVIĆ NEMANJA, advokatski pripravnik kod Maraš Caran Ivane, advokata u Novom Sadu, sa danom 17. 2. 2026. godine zbog upisa u Imenik advokata ove Komore.

5. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ĐURIČIĆ JOVAN, rođen 2. 4. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Vicković Ramač dr Tanje, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

6. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu OBRADOVIĆ ANDREA, rođena 30. 11. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Babović Igora, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

7. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu VESELINOVIĆ TAMARA, rođena 26. 4. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Maričić Miodraga, advokata u Rumi, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

8. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MAK LJENOV IĆ MARKO, rođen 8. 12. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Stankov Jovana, advokata u Zrenjaninu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

9. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu LITVAI ERVIN, rođen 14. 7. 1989. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Radonjić Nebojše, advokata u Subotici, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

10. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu KOSANOVIĆ MAŠA, rođena 2. 7. 2002. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Papulić Đorđa, advokata u Pančevu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

11. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu VOJVODIĆ ŽELJANA, rođena 30. 9. 2002. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Blagojević Branimira, advokata u Temerinu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

12. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu PRDIĆ MIHAJLO, rođen 24. 2. 2002. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Božić mr Zorana, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

13. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu LAZIĆ SOFIJA, rođena 10. 3. 1996. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Blagojević Branimira, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

14. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu SKAKAVAC SUZANA, rođena 19. 9. 1999. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Janković Miodraga, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

15. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu OBRENIĆ ANĐELA, rođena 28. 4. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Pudar Vladimira, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

16. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MARKOVIĆ IVANA, rođena 23. 10. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Pekić Stefana, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

17. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu IVANIĆ ANGELINA, rođena 27. 7. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Jančić Aleksandre, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

18. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu LALIĆ NIKOLA, rođen 26. 12. 1999. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Marić Sofije, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

19. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MIČIĆ MILAN, rođen 9. 6. 1998. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Munćan Tamare, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

20. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu STOPARIĆ STOJAN, rođen 3. 8. 1994. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Ramač Dunđerin Tamare, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

21. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu PAVLOVIĆ MILOŠ, rođen 16. 1. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Dragišić Dušana, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

22. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu NATAROŠ KRISTINA, rođena 23. 8. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Vukićević Tadije, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

23. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu BOROŽAN ANA, rođena 19. 10. 1998. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Šijan Nikole, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

24. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu RADAK JOVANA, rođena 19. 6. 2002. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Dubajić Dejana, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

25. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu VASILJEVIĆ ALEKSA, rođen 31. 5. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Rajačić Jelene, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

26. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu STOJANOVIĆ KRISTINA, rođena 22. 2. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Munćan Tamare, advokata u Novom Sadu, dana 18. 2. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

27. BRIŠE SE iz Imenika advokata Advokatske komore Vojvodine DŽIGURSKI BRANIMIR, advokat u Sremskoj Kamenici, sa danom 31. 1. 2025. godine na lični zahtev.

- Imenovani zadržava članstvo u Posmrtnom fondu Advokatske komore Vojvodine.
- Muksinović Ivana, advokat u Novom Sadu, postavlja se za preuzimatelja advokatske kancelarije.

28. BRIŠE SE iz Imenika advokata Advokatske komore Vojvodine MATIĆ GORAN, advokat u Pančevu, sa danom 19. 1. 2026. godine, usled smrti.

29. BRIŠE SE iz Imenika advokata Advokatske komore Vojvodine RADOMIR MILANKA, advokat u Pančevu, sa danom 28. 2. 2026. godine, radi odlaska u penziju.

- Imenovana zadržava članstvo u Posmrtnom fondu Advokatske komore Vojvodine.
- Radošević Anja, advokat u Pančevu, postavlja se za preuzimatelja advokatske kancelarije.

30. BRIŠE SE iz Imenika advokata Advokatske komore Vojvodine BAJIĆ DRAGO, advokat u Srbobranu, sa danom 31. 1. 2026. godine radi odlaska u penziju.

- Imenovani zadržava članstvo u Posmrtnom fondu Advokatske komore Vojvodine.
- Zrinjanin Sanda, advokat u Srbobranu, postavlja se za preuzimatelja advokatske kancelarije.

31. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine GOJKOVIĆ JELENA, advokatski pripravnik u Pančevu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Bosilj Nenada, advokata u Pančevu, sa danom 4. 2. 2026. godine.

32. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine VESELINOVIĆ MILICA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Šunjka Tomislava, advokata u Novom Sadu, sa danom 31. 12. 2025. godine.

33. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine RAŠEVIĆ NIKOLINA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Travnice Nikole, advokata u Novom Sadu, sa danom 13. 1. 2026. godine.

34. BRIŠE SE iz članstva Posmrtnog fonda Advokatske komore Vojvodine OSTOJIĆ PETAR, bivši advokat iz Sremske Mitovice sa danom 27. 12. 2025. godine, usled smrti.

35. UZIMA SE NA ZNANJE da MILOSAVLJEVIĆ BOGDANOVIĆ NATAŠI, advokatu u Sremskoj Mitrovici, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta od 23. 1. 2026. do 22. 1. 2027. godine.

– Milosavljević Miroslav, advokat iz Sremske Mitovice, određuje se za privremenog zamenika.

36. UZIMA SE NA ZNANJE da PAVLOVIĆ RADETU, advokatu u Staroj Pazovi, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog bolovanja počev od 2. 2. 2026. godine.

– Garić Miloš, advokat u Staroj Pazovi, određuje se za privremenog zamenika.

37. UZIMA SE NA ZNANJE da KLJAKIĆ SLADANI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 2. 1. 2026. godine do 1. 1. 2027. godine.

– Vilotić Mirić Jelena, advokat iz Novog Sada, određuje se za privremenog zamenika.

38. UZIMA SE NA ZNANJE da MALEŠEV JELENI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 29. 1. 2026. godine do 28. 1. 2027. godine.

– Bjelogrić Milan, advokat iz Novog Sada, određuje se za privremenog zamenika.

39. UZIMA SE NA ZNANJE da MILAKOVIĆ MINI, advokatu u Zrenjaninu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 2. 2. 2026. godine do 1.02.2027. godine.

– Milaković Milutin, advokat u Zrenjaninu, određuje se za privremenog zamenika.

40. UZIMA SE NA ZNANJE da TRAJANOVIĆ LJUBIČIĆ TIJANI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 5. 1. 2026. godine do 4. 1. 2027. godine.

– Čaćić Dragana, advokat iz Novog Sada, određuje se za privremenog zamenika.

41. UZIMA SE NA ZNANJE da NOVIĆ EMILIJ, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 10. 1. 2026. godine do 10. 1. 2028. godine.

– Stojanović Tamara, advokat iz Novog Sada, određuje se za privremenog zamenika.

42. UZIMA SE NA ZNANJE da RASTOVAC NEVENI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 28. 1. 2026. godine do 27. 1. 2027. godine.

– Jaćimović Stefan, advokat iz Novog Sada, određuje se za privremenog zamenika.

43. UZIMA SE NA ZNANJE da STEVOVIĆ MARKU, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na bavljenje advokaturom zbog postavljenja za vršioca dužnosti podsekretara Pokrajinskog sekretarijata za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost, u periodu od 16. 12. 2025. godine do 16. 2. 2026. godine.

– Seratlić Miljan, advokat u Novom Sadu, određuje se za privremenog zamenika.

44. UZIMA SE NA ZNANJE da je BIORAC GLUVAJIĆ JOVANA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, nastavila sa obavljanjem pripravničke vežbe od dana 1. 2. 2026. godine, nakon što joj je privremeno prestalo pravo na bavljenje advokaturom.

45. UZIMA SE NA ZNANJE da je VESELINOVIĆ PREDRAG, advokat u Novom Sadu, nastavio sa radom dana 23. 1. 2026. godine, nakon što joj je privremeno prestalo pravo na bavljenje advokaturom.

– Jović Radivoje, advokat u Novom Sadu, razrešava se dužnosti privremenog zamenika.

46. UZIMA SE NA ZNANJE da je ZORIĆ NATAŠA, advokat u Novom Sadu, nastavila sa radom dana 22. 1. 2026. godine, nakon što joj je privremeno prestalo pravo na bavljenje advokaturom.

– Račić Jelena, advokat u Sremskoj Kamenici, razrešava se dužnosti privremenog zamenika.

47. UZIMA SE NA ZNANJE da je KOVAČEVIĆ VERICA, advokat u Inđiji, promenila prezime koje sada glasi Bursać.

48. UZIMA SE NA ZNANJE da je SIMOVIĆ DATUKAŠVILI NATAŠA, advokat u Novom Sadu, promenila prezime koje sada glasi Simović.

49. UZIMA SE NA ZNANJE da je MARIĆ TIJANA, advokat u Novom Sadu, promenila prezime koje sada glasi Marić Anđelić.

50. UZIMA SE NA ZNANJE da je ĆOSIĆ NIKOLA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinuo advokatsko-pripravničku vežbu kod Slavković Nemanje, advokata u Novom Sadu, dana 12. 1. 2026. godine, te da istu nastavlja kod Sindić Danke, advokata u Novom Sadu, dana 13. 1. 2026. godine.

51. UZIMA SE NA ZNANJE da je STEFANOVIĆ ALEKSANDAR, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinuo advokatsko-pripravničku vežbu kod Knežević Nemanje, advokata u Novom Sadu, dana 30.12. 2025. godine, te da istu nastavlja kod Dragović Danila, advokata u Novom Sadu, dana 31. 12. 2025. godine.

52. UZIMA SE NA ZNANJE da je MADŽAREVIĆ SRĐAN, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinuo advokatsko-pripravničku vežbu kod Knežević Nemanje, advokata u Novom Sadu, dana 30.12. 2025. godine, te da istu nastavlja kod Matković Petra, advokata u Novom Sadu, dana 31. 12. 2025. godine.

53. UZIMA SE NA ZNANJE da je ILIĆ ANDREJ, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinuo advokatsko-pripravničku vežbu kod Knežević Nemanje, advokata u Novom Sadu, dana 30.12. 2025. godine, te da istu nastavlja kod Ramač Dunđerin Tamare, advokata u Novom Sadu, dana 31. 12. 2025. godine.

54. UZIMA SE NA ZNANJE da je „Zajednička advokatska kancelarija Aleksić sa saradnicima“ donela odluku o isključenju KNEŽEVIĆ NEMANJE, advokata u Novom Sadu, iz zajedničke advokatske kancelarije sa danom 31. 12. 2025. godine.

55. UZIMA SE NA ZNANJE da su Lazić Milan, advokat u Novom Sadu, i Vuković Tijana, advokat u Novom Sadu, osnovali Zajedničku advokatsku kancelariju „Vuković i Lazić“ sa sedištem u Novom Sadu, Braće Ribnikar 63, lokal 3, počev od 30. 12. 2025. godine.

56. UZIMA SE NA ZNANJE da je SUBOTIN K. SLOBODAN, advokat u Novom Kneževcu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Karađorđeva 70, počev od 31. 12. 2025. godine.

57. UZIMA SE NA ZNANJE da je DABRANIN STOJAN, advokat u Kikindi, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Braće Tatić 8, počev od 26. 1. 2026. godine.

58. UZIMA SE NA ZNANJE da je VLAJKOV BRANISLAVKA, advokat u Kikindi, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Nemanjina 1, počev od 1. 1. 2026. godine.

59. UZIMA SE NA ZNANJE da je MAKSIMOVIĆ MILENA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Petra Drapšina 41, sprat 1, stan 1, počev od 9. 2. 2026. godine.

60. UZIMA SE NA ZNANJE da je BIJELIĆ MILAN, advokat u Vrbasu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Maršala Tita 109, stan 6, počev od 1. 1. 2026. godine.

61. UZIMA SE NA ZNANJE da je VUKOBRATOVIĆ BRANKO, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Maksima Gorkog 6b/4/8, počev od 1. 1. 2026. godine.

62. UZIMA SE NA ZNANJE da je ČUDIĆ IVANA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Puškinova 9, stan 10, drugi sprat, počev od 1. 12. 2025. godine.

63. UZIMA SE NA ZNANJE da je MILIĆ T. SINIŠA, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Radnička 19, stan 5, počev od 1. 2. 2026. godine.

64. UZIMA SE NA ZNANJE da je KULJIĆ MILICA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Bulevar oslobođenja 94, počev od 12. 1. 2026. godine.

65. UZIMA SE NA ZNANJE da je ĐUREINOVIĆ MILOŠ, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Kosančić Ivana 7, lokal 2, počev od 14. 1. 2026. godine.

66. UZIMA SE NA ZNANJE da je JAŠIĆ TOMISLAV, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Bulevar Evrope 3, sprat I, stan 8, počev od 13. 1. 2026. godine.

67. UZIMA SE NA ZNANJE da je SUBOTIN BRANISLAV, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Vase Stajića 18, sprat I, stan 6, počev od 27. 1. 2026. godine.

68. UZIMA SE NA ZNANJE da je KNEŽEVIĆ NEMANJA, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Bulevar oslobođenja 34, sprat 4, stan 15, počev od 16. 1. 2026. godine.

69. UZIMA SE NA ZNANJE da je KOČIĆ ŽELJKO, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Vase Stajića 18, stan 6, počev od 14. 1. 2026. godine.

70. UZIMA SE NA ZNANJE da je MARKOVIĆ NIKOLA, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Beogradski kej 7, počev od 2. 2. 2026. godine.

71. UZIMA SE NA ZNANJE da je JARMINAC BORIS, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Braće Ribnikar 2/11/109, počev od 1. 2. 2026. godine.

SAOPŠTENJE SA SEDNICE UPRAVNOG ODBORA održane 27. 2. 2026. godine

1. JOJART LENKA, diplomirani pravnik, rođena 30. 4. 1998. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Bulevar Vojvode Stepe 109/8.

2. GRBIĆ LUKA, diplomirani pravnik, rođen 24. 1. 1995. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Kikindi, Generala Drapšina 6a, ulaz 2, stan 8.

3. MARIČIĆ STEVAN, diplomirani pravnik, rođen 13. 10. 1995. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Rumi, JNA 143.

4. OPAČIĆ MILENA, diplomirani pravnik, rođena 13. 2. 1994. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Indiji, Novosadska 2A.

5. PETKOVIĆ SLAVKO, diplomirani pravnik, rođen 24. 5. 1995. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Subotici, Senčanski put 34, stan 17.

6. ROSIĆ MARKO, diplomirani pravnik, rođen 24. 6. 1996. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Subotici, Dimitrija Tucovića 14A.

7. MIRILOVIĆ JELENA, diplomirani pravnik, rođena 21. 5. 1994. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Pančevu, Žarka Zrenjanina 14.

8. TEPAVČEVIĆ DUNJA, diplomirani pravnik, rođena 19. 12. 1995. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Beočinu, Ljube Stanković 107.

9. DRONJAK JELENA, diplomirani pravnik, rođena 4. 10. 1997. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Radnička 2.

10. KRSMANOVIĆ TANJA, diplomirani pravnik, rođena 16. 3. 1996. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Bulevar oslobođenja 70c.

11. LATINOVIĆ JOVAN, diplomirani pravnik, rođen 14. 10. 1994. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Vojvođanskih brigada 2.

12. VASIĆ MILAN, diplomirani pravnik, rođen 4. 7. 1973. godine, UPISUJE SE 9. 3. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Balzakova 19.

13. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu BALČAKOVIĆ TIJANA, rođena 12. 3. 2002. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Obradović Tijane, advokata u Pančevu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

14. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu VUKOVIĆ MARIJA, rođena 1. 2. 2003. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Evetović Bobana, advokata u Subotici, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

15. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu LONČAREVIĆ MILUTIN, rođen 18. 2. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Milovanović Jovane, advokata u Beočinu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

16. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu JANKULOVIĆ TATJANA, rođena 26. 1. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Radović Nebojše, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

17. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu OBRADOVIĆ TAMARA, rođena 25. 11. 1995. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Maksimović Milene, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

18. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu RAKOVIĆ LENKA, rođena 21. 5. 2002. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Žunić Vitomira, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

19. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu VEJIĆ SANJA, rođena 31. 7. 1993. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Etinski Kuzmanović Dunje, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

20. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu VUJIN NAĐA, rođena 8. 12. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Herceg Miroslava, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

21. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MITRIĆ DAVID, rođen 6. 5. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Radun Srđana, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

22. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu KOVAČEVIĆ FILIP, rođen 13. 6. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Beronja Božidara, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

23. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ORLIĆ VANJA, rođena 17. 1. 1996. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Gušavac Milana, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

24. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu BANOVIĆ JELENA, rođena 23. 2. 1995. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Jovanović Marte, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

25. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu KOLAKOVIĆ TAMARA, rođena 2. 7. 2002. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Baroš Borislava, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

26. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu PEJČIĆ NEMANJA, rođen 16. 11. 1998. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Prošić Zorana, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

27. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu NIKOLAJEV STEFAN, rođen 18. 1. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Matković Petra, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

28. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MOMČILOVIĆ ĐORĐE, rođen 2. 2. 1999. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Perkušin Đorđa, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

29. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ĐURIĆ MILAN, rođen 4. 7. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Anđelković Biljane, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

30. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu BUĆAN ANA, rođena 22. 11. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Kovačević Aleksandra, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

31. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu STOJANAC MILOŠ, rođen 19. 5. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Zečević Nenada, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

32. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ĐORĐIĆ NEMANJA, rođen 30. 9. 1990. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Đorđić Nebojše, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

33. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu STOJNOVIĆ PREDRAG, rođen 23. 12. 1992. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Delić Stefana, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

34. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu VUKMIRICA MATEJA, rođen 1. 7. 1999. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Stanivuković Gorana, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

35. BRIŠE SE iz Imenika advokata Advokatske komore Vojvodine ČUPKOVIĆ ALJOŠA, advokat u Novom Sadu, sa danom 10. 2. 2026. godine na lični zahtev.

– Soldo Ivan, advokat u Petrovaradinu, postavlja se za preuzimatelja advokatske kancelarije.

36. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine DIMITROV MILJA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Munćan Tamare, advokata u Novom Sadu, sa danom 27. 2. 2026. godine.

37. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine STOKIĆ MILICA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Dragović Danila, advokata u Novom Sadu, sa danom 27. 2. 2026. godine.

38. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine CRNOJAČKI NATAŠA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Tornjanski Milice, advokata u Novom Sadu, sa danom 1. 3. 2026. godine.

39. BRIŠE SE iz članstva Posmrtnog fonda Advokatske komore Vojvodine PAVKOV ŽIVA, bivši advokat iz Vršca sa danom 21. 1. 2026. godine, usled smrti.

40. UZIMA SE NA ZNANJE da RALIĆ ROMANI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 28. 1. 2026. godine do 27. 1. 2027. godine.

– Caran Mirčea, advokat iz Novog Sada, određuje se za privremenog zamenika.

41. UZIMA SE NA ZNANJE da KUZMANOVIĆ MILICI, advokatu u Somboru, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 13. 2. 2026. do 12. 2. 2027. godine.

– Delić Ivana, advokat u Somboru, određuje se za privremenog zamenika.

42. UZIMA SE NA ZNANJE da MARKOV IVOŠEVIĆ ALEKSANDRI, advokatu u Bečeju, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 21. 2. 2026. godine do 20. 2. 2027. godine.

– Markov Aleksandar, advokat iz Bečeja, određuje se za privremenog zamenika.

43. UZIMA SE NA ZNANJE da je ALIŠIĆ NATAŠA, advokat u Indiji, nastavila sa radom dana 1. 3. 2026. godine, nakon što joj je privremeno bilo prestalo pravo na bavljenje advokaturom.

– Ališić mr Vladimir, advokat u Indiji, razrešava se dužnosti privremenog zamenika.

44. UZIMA SE NA ZNANJE da je MIHALEK AGNEŠ, advokat u Adi, nastavila sa radom dana 14. 2. 2026. godine, nakon što joj je privremeno bilo prestalo pravo na bavljenje advokaturom.

– Mihalek Endre, advokat u Adi, razrešava se dužnosti privremenog zamenika.

45. UZIMA SE NA ZNANJE da je Ilić Miloš, advokat u Starim Banovcima, prezimenu dodao srednje slovo „M”.

46. UZIMA SE NA ZNANJE da je STAMENKOVIĆ ALEKSANDRA, advokat u Novom Sadu, promenila prezime koje sada glasi Stamenković Šunjka.

47. UZIMA SE NA ZNANJE da je NEDELJKOVIĆ NEMANJA, advokat u Novom Sadu, pristupio Zajedničkoj advokatskoj kancelariji „Aleksić sa saradnicima“ sa sedištem u Novom Sadu, Grčkoškolska 1, počev od 23. 2. 2026. godine.

48. UZIMA SE NA ZNANJE da je LUTOVAC MILOŠ, advokat u Novom Sadu, pristupio Zajedničkoj advokatskoj kancelariji „Aleksić sa saradnicima“ sa sedištem u Novom Sadu, Grčkoškolska 1, počev od 23. 2. 2026. godine.

49. UZIMA SE NA ZNANJE da je Odlukom organa lokalne samouprave u Beloj Crkvi, promenjen naziv ulice Vojvođanskih brigada bb u Beloj Crkvi, u kojoj se nalazi sedište advokatske kancelarije SIMIĆ DRAGANA, advokata, tako da sedište sada glasi: Bela Crkva, Vojvođanskih brigada 3A.

50. UZIMA SE NA ZNANJE da je PRIJIĆ DUŠAN, advokat u Zrenjaninu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Pupinova 11, počev od 11. 2. 2026. godine.

51. UZIMA SE NA ZNANJE da je STAJČIĆ MARKO, advokat u Bačkoj Palanci, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu T. C. „Mozaik“, Trg bratstva-jedinstva 30–32, lokal 8, počev od 6. 3. 2026. godine.

52. UZIMA SE NA ZNANJE da je LEČIĆ MARKO, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Bulevar oslobođenja 30A/2, počev od 26. 2. 2026. godine.

53. UZIMA SE NA ZNANJE da je VUKOVIĆ TIJANA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Braće Ribnikar 63, lokal 3, počev od 26. 2. 2026. godine.

54. UZIMA SE NA ZNANJE da je TIJANIĆ ALEKSANDAR, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Bulevar oslobođenja 34, 4. sprat, počev od 23. 2. 2026. godine.

55. UZIMA SE NA ZNANJE da je LAGUNDŽIN NEMANJA, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Augusta Cesarca 18, galerija, lokal G1, počev od 2. 2. 2026. godine.

56. UZIMA SE NA ZNANJE da je PRVANOV IGOR, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Maksima Gorkog 26, počev od 30. 1. 2026. godine.

57. UZIMA SE NA ZNANJE da je PEĆANIN JOVAN, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Augusta Cesarca 18, galerija, lokal G1, počev od 2. 2. 2026. godine.

58. UZIMA SE NA ZNANJE da je MAKSIMOVIĆ BILJANA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Stražilovska 19, stan 3, počev od 1. 3. 2026. godine.

59. UZIMA SE NA ZNANJE da je BELJANSKI B. SLOBODAN, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Maksima Gorkog 6b/8, počev od 18. 2. 2026. godine.

SAOPŠTENJE SA SEDNICE UPRAVNOG ODBORA održane 27. 3. 2026. godine

1. TUFEGDŽIĆ BOJANA, diplomirani pravnik, rođena 30. 5. 1998. godine UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Šimanovcima, Krnješevačka 36.

2. ŠOŠKIĆ MILJANA, diplomirani pravnik, rođena 14. 10. 1995. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Kuli, Maršala Tita 266/a.

3. ANOVIĆ DAMJAN, diplomirani pravnik, rođen 6. 12. 1998. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Alibunaru, Trg slobode 12.

4. DRAGANOVIĆ JOVANA, diplomirani pravnik, rođena 22. 4. 1993. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Pančevu, Vojvode Petra Bojovića 1.

5. SEKULIĆ NEMANJA, diplomirani pravnik, rođen 29. 5. 1996. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Subotici, Matije Korvina 17.

6. ROSIĆ MARKO, diplomirani pravnik, rođen 24. 6. 1996. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Subotici, Dimitrija Tucovića 14A.

7. PETKOVIĆ SLAVKO, diplomirani pravnik, rođen 24. 5. 1995. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Subotici, Senčanski put 34, stan 17.

8. ILIĆ STOJAN, diplomirani pravnik, rođen 17. 2. 1999. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Radnička 2/11/83.

9. ZORIĆ MILICA, diplomirani pravnik, rođena 16. 7. 1994. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Bulevar oslobođenja 97/6.

10. DRONJAK JELENA, diplomirani pravnik, rođena 4. 10. 1997. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Radnička 2.

11. MLADENović VUKAŠIN, diplomirani pravnik, rođen 14. 11. 1996. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Bulevar oslobođenja 70c.

12. OBRADOVIĆ DUŠAN, diplomirani pravnik, rođen 5. 3. 1995. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Mite Ružića 2.

13. MEMEDOVIĆ MILAN, diplomirani pravnik, rođen 8. 4. 1991. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Radnička 2.

14. MRKAJIĆ VELJKO, diplomirani pravnik, rođen 8. 7. 1982. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Petrovaradinu, Alibegovac 1, br. 29.

15. MARTINOVIĆ VLADIMIR, diplomirani pravnik, rođen 30. 8. 1998. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Sonje Marinković 11/3.

16. ČOLEVIĆ VUKAŠIN, diplomirani pravnik, rođen 19. 2. 1994. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Železnička 32.

17. ASANOVIĆ DRAGANA, diplomirani pravnik, rođena 25. 7. 1997. godine, UPISUJE SE 7. 4. 2026. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Kuli, Maršala Tita 266/A.

– BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika ASANOVIĆ DRAGANA, advokatski pripravnik kod Salak Joakim Julijana, advokata u Kuli, sa danom 6. 4. 2026. godine zbog upisa u Imenik advokata ove Komore.

18. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu BATINICA MILICA, rođena 19. 12. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Krstić Filipa, advokata u Subotici, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

19. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu VUKOVIĆ MILOŠ, rođen 24. 6. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Čipak Katić Sintije, advokata u Subotici, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

20. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu VUKELIĆ MILAN, rođen 31. 3. 1995. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Ilić Jelene, advokata u Somboru, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

21. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu JOVIČIĆ JOSIĆ SONJA, rođena 15. 10. 1999. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Patrić Bojana, advokata u Vršcu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

22. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu TOMAŠEVIĆ GORDANA, rođena 28. 9. 1994. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Đurić Cvejić Sanje, advokata u Sremskoj Mitrovici, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

23. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu TRKULJA JOVANA, rođena 17. 7. 1998. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Stanojčić Jovana, advokata u Rumi, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

24. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu SPREMO DAJANA, rođena 2. 3. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Opačić Mirka, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

25. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ĐURĐIĆ ANA, rođena 22. 10. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Đukić Aleksandra, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

26. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu TOJAGIĆ STRAHINJA, rođen 26. 7. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Vuđrag D. Zorana, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

27. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu GATARIĆ RATKO, rođen 21. 12. 2002. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Milanović Vladimira, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

28. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu GLAVAŠ MARIJA, rođena 9. 12. 2002. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Glavaš Sandre, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

29. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ČOSOVIĆ TAMARA, rođena 4. 12. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Dubajić Dejana, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

30. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu PANIĆ STEFAN, rođen 2. 11. 2001. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Stegić Bojana, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

31. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ĐURIĆ MARIJA, rođena 20. 4. 1995. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Zečević Nenada, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

32. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu SAMARDŽIĆ NIKOLA, rođen 7. 5. 1996. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Vasiljević Igora, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

33. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu PETROVIĆ IVANA, rođena 12. 8. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Mastilović Jelene, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

34. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ČABARKAPA VUK, rođen 10. 1. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Marić Marka, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

35. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu SPASIĆ DARIJA, rođena 25. 12. 2000. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Besermenji Igora, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

36. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu JOVANOVIĆ MILICA, rođena 13. 3. 1999. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Šiman Igora, advokata u Novom Sadu, dana 7. 4. 2026. godine, u trajanju od dve godine.

37. BRIŠE SE iz Imenika advokata Advokatske komore Vojvodine KOPRIVICA DRAGAN, advokat u Novom Sadu, sa danom 31. 3. 2026. godine na lični zahtev.

– Simurdić Milica, advokat u Novom Sadu, postavlja se za preuzimatelja advokatske kancelarije.

38. BRIŠE SE iz Imenika advokata Advokatske komore Vojvodine GROZA MILOŠ, advokat u Pančevu, sa danom 8. 3. 2026. godine, na lični zahtev.

– Obradović Tijana, advokat u Novom Sadu, postavlja se za preuzimatelja advokatske kancelarije.

39. BRIŠE SE iz Imenika advokata Advokatske komore Vojvodine BIJELICA BOGDAN, advokat u Novom Sadu, sa danom 1. 4. 2026. godine na lični zahtev.

– Imenovani zadržava članstvo u Posmrtnom fondu Advokatske komore Vojvodine.

– Bijelica Bogdana, advokat u Novom Sadu, postavlja se za preuzimatelja advokatske kancelarije.

40. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine ŽIVANOVIĆ MARIJA, advokatski pripravnik u Zrenjaninu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Tabački Srđana, advokata u Zrenjaninu, sa danom 20. 2. 2026. godine.

41. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine HARDI VLADAN advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Marić Marka, advokata u Novom Sadu, sa danom 27. 3. 2026. godine.

42. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine TEŠIĆ VASO, advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Mišćević Vojislava, advokata u Novom Sadu, sa danom 20. 3. 2026. godine.

43. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine ORLIĆ VANJA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Gušavac Milana, advokata u Novom Sadu, sa danom 9. 3. 2026. godine.

44. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine MARTINOVIĆ EMILIJA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Marić Sofije, advokata u Novom Sadu, sa danom 6. 3. 2026. godine.

45. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine JOVANOVSKE IGOR, advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Tucović Keri Milane, advokata u Novom Sadu, sa danom 9. 3. 2026. godine.

46. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine POPOVIĆ BRANISLAVA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, na advokatsko-pripravničkoj vežbi kod Caran Mirčee, advokata u Novom Sadu, sa danom 1. 3. 2026. godine.

47. BRIŠE SE iz članstva Posmrtnog fonda Advokatske komore Vojvodine POPOVIĆ ČEKIĆ MIROSLAVA, bivši advokat iz Sombora sa danom 1. 11. 2025. godine, usled smrti.

48. BRIŠE SE iz članstva Posmrtnog fonda Advokatske komore Vojvodine ZAKLAN DRAGANA, bivši advokat iz Novog Sada sa danom 24. 2. 2026. godine, usled smrti.

49. UZIMA SE NA ZNANJE da VARGA MIRJANI, advokatu u Kanjiži, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog bolovanja počev od 23. 2. 2026. godine.

– Nagel Janoš, advokat u Kanjiži, određuje se za privremenog zamenika.

50. UZIMA SE NA ZNANJE da RADOVIĆ TEODORI, advokatu u Bačkoj Topoli, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog bolovanja počev od 2. 3. 2026. godine.

– Radović Nikola, advokat u Bačkoj Topoli, određuje se za privremenog zamenika.

51. UZIMA SE NA ZNANJE da PETROVIĆ MILICI, advokatu u Pančevu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 17. 3. 2026. godine do 16. 3. 2027. godine.

– Mitrović Vladimir, advokat u Pančevu, određuje se za privremenog zamenika.

52. UZIMA SE NA ZNANJE da POLJAK MILICI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 5. 3. 2026. godine do 1. 2. 2027. godine.

– Durutović Filip, advokat iz Novog Sada, određuje se za privremenog zamenika.

53. UZIMA SE NA ZNANJE da RADAKOVIĆ ANDRIJANI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 23. 3. 2026. godine do 22. 3. 2027. godine.

– Nemčev Džinić Tamara, advokat iz Novog Sada, određuje se za privremenog zamenika.

54. UZIMA SE NA ZNANJE da MIŠKOVIĆ ZVEZDANI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 25. 2. 2026. godine do 24. 2. 2027. godine.

– Radojčić Dukić Jovana, advokat iz Novog Sada, određuje se za privremenog zamenika.

55. UZIMA SE NA ZNANJE da ĐURAŠINOVIĆ DRAGANI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokature zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta u periodu od 16. 3. 2026. godine do 16. 7. 2026. godine.

– Grbić Dejan, advokat iz Novog Sada, određuje se za privremenog zamenika.

56. UZIMA SE NA ZNANJE da STEVOVIĆ MARKU, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na obavljanje advokaturom zbog postavljenja za vršioca dužnosti podsekretara Pokrajinskog sekretarijata za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost, u periodu od 16. 2. 2026. godine do 16. 6. 2026. godine.

– Seratlić Miljan, advokat u Novom Sadu, određuje se za privremenog zamenika.

57. UZIMA SE NA ZNANJE da je MILINKOVIĆ MAJA, advokat u Novom Sadu, nastavila sa radom dana 19. 2. 2026. godine, nakon što joj je privremeno prestalo pravo na bavljenje advokaturom.

– Stevanović Gordana, advokat u Novom Sadu, razrešava se dužnosti privremenog zamenika.

58. UZIMA SE NA ZNANJE da je LONČARIĆ KAURIN MARIJANA, advokat u Novom Sadu, nastavila sa radom dana 1. 3. 2026. godine, nakon što joj je privremeno prestalo pravo na bavljenje advokaturom.

– Seratlić Miljan, advokat u Novom Sadu, razrešava se dužnosti privremenog zamenika.

59. UZIMA SE NA ZNANJE da je NADRLJANSKI IVANA, advokat u Novom Sadu, nastavila sa radom dana 3. 4. 2026. godine, nakon što joj je privremeno prestalo pravo na bavljenje advokaturom.

– Nikolić Marko, advokat u Rumenci, razrešava se dužnosti privremenog zamenika.

60. UZIMA SE NA ZNANJE da je Suvajdžić Branislava, advokat u Novom Sadu, prezimenu dodala srednje slovo “T”.

61. UZIMA SE NA ZNANJE da je Knežević Milica, advokat u Novom Sadu, prezimenu dodala srednje slovo “N”.

62. UZIMA SE NA ZNANJE da je Zajednička advokatska kancelarija „Suvajdžić“ iz Novog Sada promenila naziv u Zajednička advokatska kancelarija „Suvajdžić – Knežević“, sa sedištem u Novom Sadu, Stevana Branovačkog 7.

63. UZIMA SE NA ZNANJE da je JOVANOVIĆ JELENA, advokat u Novom Sadu, promenila prezime koje sada glasi Đivuljskij.

64. UZIMA SE NA ZNANJE da je MILINKOVIĆ MAJA, advokat u Novom Sadu, promenila prezime koje sada glasi Đurić.

65. UZIMA SE NA ZNANJE da je VUJANOV BILJANA, advokat u Zrenjaninu, promenila prezime koje sada glasi Latković.

66. UZIMA SE NA ZNANJE da je MIJATOVIĆ NIKOLA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinuo advokatsko-pripravničku vežbu kod Matković Petra, advokata u Novom Sadu, dana 31. 3. 2026. godine, te da istu nastavlja kod Aleksić Ninoslava, advokata u Novom Sadu, dana 1. 4. 2026. godine.

67. UZIMA SE NA ZNANJE da je MIĆIĆ MILAN, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinuo advokatsko-pripravničku vežbu kod Munćan Tamare, advokata u Novom Sadu, dana 6. 3. 2026. godine, te da istu nastavlja kod Radović Nebojše, advokata u Novom Sadu, dana 7. 3. 2026. godine.

68. UZIMA SE NA ZNANJE da je ERIĆ ZDRAVKO, advokatski pripravnik u Pančevu, prekinuo advokatsko-pripravničku vežbu kod Groza Miloša, advokata u Pančevu, dana 9. 3. 2026. godine, te da istu nastavlja kod Veselinović Aleksandra, advokata u Pančevu, dana 10. 3. 2026. godine.

69. UZIMA SE NA ZNANJE da je JOVIĆ BOJAN, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinuo advokatsko-pripravničku vežbu kod Bojkov Aleksandra, advokata u Novom Sadu, dana 12. 3. 2026. godine, te da istu nastavlja kod Dabić Milana, advokata u Novom Sadu, dana 13. 3. 2026. godine.

70. UZIMA SE NA ZNANJE da je BRANKOVIĆ JELENA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinula advokatsko-pripravničku vežbu kod Đurašinović Dragane, advokata u Novom Sadu, dana 26. 2. 2026. godine, te da istu nastavlja kod Vujičić Jovana, advokata u Vrbasu, dana 27. 2. 2026. godine.

71. UZIMA SE NA ZNANJE da je KRALJ ANA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinula advokatsko-pripravničku vežbu kod Madić Olivera, advokata u Novom Sadu, dana 9. 3. 2026. godine, te da istu nastavlja kod Dubajić Dejana, advokata u Novom Sadu, dana 10. 3. 2026. godine.

72. UZIMA SE NA ZNANJE da je MANOJLOVIĆ KRISTINA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinula advokatsko-pripravničku vežbu kod Radović Nebojše, advokata u Novom Sadu, dana 27. 2. 2026. godine, te da istu nastavlja kod Radun Srđana, advokata u Novom Sadu, dana 28. 2. 2026. godine.

73. UZIMA SE NA ZNANJE da je VUKMIROVIĆ NEVENA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinula advokatsko-pripravničku vežbu kod Prošić Zorana, advokata u Novom Sadu, dana 2. 3. 2026. godine, te da istu nastavlja kod Horović Vladimira, advokata u Novom Sadu, dana 3. 3. 2026. godine.

74. UZIMA SE NA ZNANJE da je MAŽAR IVANA, advokat u Novom Sadu, istupila iz Zajedničke advokatske kancelarije „Anđelković“ sa sedištem u Novom Sadu, Temerinska 37/1/1, dana 20. 3. 2026. godine.

75. UZIMA SE NA ZNANJE da je ILIĆ JELENA, advokat u Somboru, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Staparski put 14/4(II sprat), počev od 13. 3. 2026. godine.

76. UZIMA SE NA ZNANJE da je PAVLOVIĆ JASMINKA, advokat u Sremskoj Mitrovici, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Stari šor 113, počev od 20. 3. 2026. godine.

77. UZIMA SE NA ZNANJE da je JANIĆ LJ. STRAHINJA, advokat u Zrenjaninu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Jevrejska 10, počev od 25. 3. 2026. godine.

78. UZIMA SE NA ZNANJE da je MIHAJLOVIĆ SAVA, advokat u Zrenjaninu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Jevrejska 10, prvi sprat, stan 5, počev od 1. 4. 2026. godine.

79. UZIMA SE NA ZNANJE da je BERKEŠ ZOLTAN, advokat u Subotici, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Matije Korvina 17, počev od 16. 3. 2026. godine.

80. UZIMA SE NA ZNANJE da je VIDOVIĆ VOJIN, advokat u Subotici, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Matije Korvina 17, počev od 16. 3. 2026. godine.

81. UZIMA SE NA ZNANJE da je DAŠIĆ NENAD, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Ledinačka 10A/16, počev od 20. 3. 2026. godine.

82. UZIMA SE NA ZNANJE da je ĐURĐEVIĆ IGOR, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Stražilovska 15, počev od 30. 3. 2026. godine.

83. UZIMA SE NA ZNANJE da je MAŽAR IVANA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Vojislava Marića 17/3, počev od 20. 3. 2026. godine.

84. UZIMA SE NA ZNANJE da je ŠIKOPARIJA VOJISLAV, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Radnička 19, drugi sprat, stan 5, počev od 23. 3. 2026. godine.

85. UZIMA SE NA ZNANJE da je ĐUKIĆ KOVAČEVIĆ INES, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Maksima Gorkog 50, počev od 2. 3. 2026. godine.

86. UZIMA SE NA ZNANJE da je TRIVUNČIĆ ANĐELA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Grčkoškolska 3, počev od 27. 3. 2026. godine.

87. UZIMA SE NA ZNANJE da je MARIĆ ANĐELIĆ TIJANA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Grčkoškolska 3, počev od 27. 3. 2026. godine.

88. UZIMA SE NA ZNANJE da je LOŠIĆ IVANA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Grčkoškolska 3, počev od 27. 3. 2026. godine.

89. UZIMA SE NA ZNANJE da je DAKIĆ ANJA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Grčkoškolska 3, počev od 27. 3. 2026. godine.

90. UZIMA SE NA ZNANJE da je POPOVIĆ SRĐAN, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Grčkoškolska 3, počev od 27. 3. 2026. godine.

91. UZIMA SE NA ZNANJE da je Zajednička advokatska kancelarija „Popović“ u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Grčkoškolska 3, počev od 27. 3. 2026. godine.

92. UZIMA SE NA ZNANJE da je MILOVANOVIĆ STRAHINJA, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Petra Drapšina 48, počev od 20. 2. 2026. godine.

Upravni odbor

НАУЧНА ПОЛИТИКА ЧАСОПИСА

Научно поље и област

Гласник Адвокајтске коморе Војводине је научни часопис из поља друштвено-хуманистичких наука који објављује радове из правне научне области. Шира научна област којој часопис припада је област права и политикологије на начин на који то прописује Правилник о категоризацији и рангирању научних часописа.

Тематске и теоријске смернице

Часопис објављује изворне научне чланке, расправе, правне есеје, огледе, приказе књига и друге текстове који се односе на право и правну теорију, историју права и филозофију права.

Посебно, часопис се бави темама у оквиру најзначајнијих грана права и то грађанског права, кривичног права, међународног права, радног права и уставног права.

Типови истраживања и радова у часопису

Радови и прилози који се објављују у часопису категоришу се у три групе:

1. Научни чланци у које спадају: оригинални научни радови, прегледни радови, кратка саопштења, претходна саопштења, научне критике и осврти.
2. Стручни чланци у које спадају: стручни радови, информативни прилози, прикази, стручне критике полемике, осврти и есеји.
3. Остали прилози и саопштења у које спадају уводници, извештаји о раду часописа, прикази судске праксе, уредничка документација која се објављује у часопису, саопштења издавача и уредништва, некролози и слично.

Политика контроле квалитета и унапређења етике публикавања и академске етике

Научни и стручни радови који се објављују у часопису рецензирају се у складу са правилником о поступку рецензије *Гласника Адвокајтске коморе Војводине*. У часопису се примењује двострука слепа рецензија. У поступку

рецензирања и уређивања *Гласника Адвокајске коморе Војводине* чланови уредништва и рецензенти дужни су да се руководе смерницама Комитета за етику публикација (COPE). Аутори који пријављују своје рукописе ради објављивања у часопису дужни су да поштују све националне и међународне стандарде очувања академског интегритета и етику у научном деловању и публиковању.

Радови и прилози категорисани као остали прилози и саопштења не индексирају се и не представљају део научне и стручне грађе часописа, не рецензирају се и не улазе у структуру радова часописа. Они су искључиво информативног карактера.

Електронско уређивање часописа остварује се у сарадњи са Центром за евалуацију у образовању и науци.

Гласник Адвокајске коморе Војводине је часопис отвореног приступа.

Друштвена и културна улога часописа

Улога *Гласника Адвокајске коморе Војводине* је стварање простора за објављивање резултата научних истраживања од значаја за правну науку, као и простора за размену научног и стручног мишљења. У остварењу своје улоге, часопис настоји да унапреди правну културу и колегијално разумевање и посебно да повеже правну науку са правном праксом.

У остварењу своје улоге *Гласник Адвокајске коморе Војводине* ослања се на своју деведесетогодишњу традицију из ког разлога се посебно стара о унапређењу културе сећања у области права.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

GLASNIK
OF THE VOJVODINA BAR ASSOCIATION

Оснивач, власник и издавач
Адвокатска комора Војводине

Суиздавач
Институт друштвених наука
11000 Београд, Краљице Наталије 45

Излази четири пута годишње, тромесечно

Број 1/2026.
Овај број је закључен 6. 5. 2026. године

Адреса Уредништва
21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1
Телефон: 021/521-235; факс: 021/529-459
e-mail: akvojvodine@gmail.com

Дигитална архива часописа
и пуни текстови чланака доступни на
www.glasnik.edu.rs

Библиографске базе које индексирају часопис
SCIndeks: www.scindeks.ceon.rs
DOAJ: www.doaj.org

Годишња претплата
за Републику Србију 2.000,00 динара
за иностранство 20 евра
(Текући рачун број 340-1482-43 са назнаком „за Гласник”)

Језичка редакција
Јелица Недић, лектор и коректор за српски језик
Срђан Маринков, лектор и коректор за енглески језик

Компјутерски слог *Таџјана Божић*, Нови Сад

Штампа
OFFSET PRINT, Нови Сад
2026.

Тираж: 620 примерака

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

347.965(497.113)

ГЛАСНИК Адвокатске коморе Војводине / главни и одговорни
уредник Александар Тодоровић. - Год. 1, бр. 1 (1952)- . - Нови Сад :
Адвокатска комора Војводине, 1952- . - 24 cm

Тромесечно. - На споредној насл. стр. наслов латиницом, поднаслов
на енгл. језику: Glasnik - journal of legal theory and practice of the Bar
Association of Vojvodina

ISSN 0017-0933 = *Гласник Адвокаатске коморе Војводине*

COBISS.SR-ID 3803650

ГЛАСНИК АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Република Србија • 21000 Нови Сад • Змај Јовина 20/1
Телефон: 021/521-235 • e-mail: info@glasnik.edu.rs
www.glasnik.edu.rs

ИНСТИТУТ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Република Србија • 11000 Београд • Кнегиње Наталије 45
Телефон: 011/3616-002 • e-mail: office@idn.org.rs
www.idn.org.rs